R
3115

R X 1920 : 4650

Ex libris
Lobart

DEn Nieuwen Herbarius. dat is/dboeck vanden cruyden/int welcke met groote neerstigheyt beſchreuen is niet alleen die gantſe hiſtorie/dat is/die namen/tfaetſoen/natuere/cracht ende operatie van meeſten deel de cruyden/die hier ende in ander landen waſſende ſijn/midtſgaders der plecken oft ſtede/ende den tijt waer ende wanneer ſij waſſen/ maer oock alle de wortelen/ſtelen/bladeren/bloemen/ ſaet / vruchten / ende in ſumma dat gantſe weſen ende gelegenheyt vanden ſeluen/ is hierinne ſo conſtelijcken ende natuerlijckenna dleuen gefigureert ende geconterfeyt/dat deſghelijcs voormaels noyt gheſſen en heeft geweest/ noch oyt inde ptinte ghecomen ey is.

Door den Hoochgheleerden Doctoor in Medicijnen Leonhaert Fuchs.

Met drij Tafelen oft Regiſters/waeraf die twee eerſte inhouden den naem van alle cruyden/alſo die in Duytſch/Latijn en Griecx/ ende oock inder Apoteken ghenoempt worden. Inde derde Tafele vindtmen terſtont menigerhande medicijnen ende raet tot alle ſieckten ende gebreken die den menſchen/ ende oock eens deels den beeſten toecomen mueghen/ midtſgaders ſeker andere fraey ſtucken/ die tot huyshoudinge ſeer wel dienen ende profijtelick ſijn.

Bibliotheca universitatis Derpatensis 1920: 4650

Cum Gratia ende Priuilegio der Keyſerlijcke ende Conincklijcke Maieſteyt/in thien iaren tſelue niet na te dencken/ op de pene ghelijck de Copye wtwijſt.

Ghedruet tot Baſel bij Michiel Iſingrin. 1543

4 80
2693
i 43676273

Doct. Leonhaert Fuchs int XLVIII. iaer sijns leuens.

Aen die alderdoorluchtichste Chri

stelickste hoochgheboren Vorstinne ende Vrouwe/Vrow Anna/ Roomsche Conninginne/van Hungheren ende Beemen. Eerdt= hertoginne van Costenrijck. Hertoginne van Burgon= dien/Stier/Crain. Grauinne van Tyrol &c. mijn alderghenadichste Vrouwe.

ALer doorluchtichste/Christenlickste Coninghinne/al= der ghenadichste Vrouwe/ick hebbe int iaer lestleden eenen Latijnschen Boeck vanden Cruyden inde printe laten wtgaen/inden welcken niet sonder merckelijcke groote costen/moeyte en arbeyt meer dan vijfhondert figuren van sulcke versche ende lenende cruyden/als in Duytschlant principalick en in meer ander landen wassende sijn/in sul= cker manieren ende so wel getrocken ende afghecontrefeyt sijn/dat sij niet wel constichlijcker noch beter na dleuen en hadden connen ghesignreert worden. Daertoe so heb ick so neerstelick/ende so cort alst mij moghelick gheweest heeft/die waerachtige historie van alle deselue cruyden/te we= ten haren naem/gheslachte/ghestelteniſſe/plaetse ende tijt waer en wan= neer sij wassen/haer nature oft complexie/cracht ende werckinge wt die alder oudtste/beste ende vermaerste scrijuers vanden cruyden ende me= dicijnmeesters/bescreuen ende ghecopuleert/also dat desghelijcken noyt hier te voren (sonder iactantie oft beroemenisse te spreken) int licht gheco men en is. Ende om sules alles te doene/en heeft mij geen ander oorsake gemoueert/dan dat ick met dese mine moeyte ende arbeyt den genen/die in die louelijcke ende noodelijcke const van Medicijnen begeeren te profi teren ende te studeren/dienlick/behulpelick ende vorderlick sijn mochte. Aengesien dat ick wel wete hoe dat ouer sommige iaren die kennisse van schier alle cruyden bij dmeeste deel der Medicijnmeesters so gants ende gheheel verdonckert heeft gheweest/ende ghedaelt is/datmen der luttel gheuonden heeft die thien cruyden recht ende te deghe gekent hebben/ge= merct dat sij haer met deser saken niet seer en becommerden/maer beuo= len sulcs den ouden wijuen/ende ongeleerde Apotekers/ghelijck als oft haerlieden te verwijten ende een oneere gheweest hadde haer te beladen met sulcke noodeloose sorghe van cruyden te ondersoecken. Daermen nochtans wel weet hoe dat in ouden tijden die Medicijnmeesters ende sonderlinghe Theophrastus/Dioscorides ende Galenus/gheen dinck en hielden eerlijcker noch nootsakelijcker te sijn/dan dese neerstighe on= dersoeckinghe vanden cruyden. Daeromme sijn dieselue Medicijnmee= sters met groote costen/ende met perijckel van haren lijue en leuen door veel landen door en door gereyst/om die cruyden gantselick te doorken= nen/ende hoe ende waer sij wiessen met haren eyghen ooghen te besien. Ende het waer wel behoorlick dat dat exempel van soo tresselijcke ende

gheleerde mannen onse Medicijnmeesters ghemoueert ende beweecht hadde/op dat sij die kennisse der cruyden niet so gants ende geheel inden windt gheslagen ende veracht hadden. Maer wat groote merckelijcke dolinghe ten lesten wt dese onachtsaemheyt ende verachtinghe ghewassen ende gheuolcht is/ dat heb ick in ander mijne boecken genoechsaem te kennen ghegheuen/ende wt dyen en ist niet van nooden sulcs hier int lanc ghe te verhalen. Ende op dat ick nv de ghene die in onsen tijden haer tot ter const der Medicijnen ghegheuen hebben / in die kennisse der cruyden eenichsins behulpelick sijn mochte/ende die dolinge/die wt sulcker onwetheyt oft ignorantie ghesproten is/keeren mochte/so heb ick dit voorghenoemde mijn Latijnsch boeck vanden Cruyden tsamen ghecompileert/ ende voorts inde printe laten wtgaen. Maer mids dyen dat tselue boeck alleen den ghenen die de Latijnsche sprake verstaen / vorderlick is / ende des niet te min veel menschen sijn/die dese sprake niet en connen/ en nochtans lust ende liefde hebben tot de plantinghe ende kennisse der cruyden/ so heb ick dickwils van sommigen van dyen seer grootelick ende ernstelick versoecht ende ghebeden geweest/dat ick desen mijnen boeck vanden Cruyden soude willen brengen wten Latijne in Duytsche / ende voorts mids daer bi settende de waerachtighe ende leuende pourtraicture ende figuren der cruyden inde printe te laten wtgaen. Dwelck ick na haer menichuuldich ondersoecken ghedaen hebbe. Ende sulcx wt geender ander oorsake/dan dat ick voor goet ende orbaer aengesien hebbe/dat die cruyden niet alleen vanden Medicijn meesters/maer ooc vanden leecken/ende den ghemeynen man inde houen hier en daer neerstelick gheplant ende opgheuoet worden/op dat die kennisse vanden seluen in Duytschlant also daghelics wassen ende toenemen mach / dat sij nimmermeer in vergheetinghe gheselt en moghen worden. Ende dat heb ick hier principalick daerom willen te kennen gheuen/ om dat die onuerstandighe niet en mochten meynen/ dat ick daerom mijn boec vanden cruyden inde Duytsche sprake heb willen brengen/om dat de ghemeynen man hem seluen in oen noot soude connen Medicijnen gheuen/ende allerley sieckten ghenesen. Want ick weet oock wel/dat tot een recht medicijnmeester veel meer hoort/dan alleen die cruyden ende die werckinghe derselue te kennen ende te weten. Daeromme al ist dat yemant veel cruyden kent / so en sal hij nochtans in langhen geen Medicijnmeester sijn / maer hi moet oock ander dinghen/die tot eenen perfecten Medicijnmeester hooren/ weten ende gheleert hebben. Maer daerōme en sal oock niemant laten dese edele creature Gods te leeren/ al ist dat haer kennisse gheenen perfecten Medicijnmeester en maect. Ende in Duytsche heb ick willens en wetens wtghelaten ende ouergheschreden die dinghen die den gemeynen man niet dienstelick noch nootelick en sijn te weten. Maer daer teghen heb ick dat saersoen ende ghestelteniſse der cruyden breeder ende volcomelijcker beschreuen/ende beter wtgestreken dan voormaels in Latijn/ op dat dieselue cruyden eenen yeghelijcken in dyer manieren figuerlick moghen inghe

print

print worden/ dat sij voortaen nimmermeer in eenigherley vergeten comen en moghen. Want waert sake dat die oude leeraers die gestelteniſse der cruyden oueral neerstelick ghefigureert ende met woorden volcomelick beschreuen hadden/soo waren ons op den dach van heden veel cruyden bekent / die also wt ghemeyn kennisse gecomen sijn. Ende op dat ick die sake cort make/so en heb ick noch moeyte / arbeyt/ noch cost gespaert/ om dat desen mijnen nieuwen Herbarius also int licht comen soude/ dat hij den gheneynen man tot kennisse der cruyden nut ende profitelick sijn mochte. Maer na dyen dat ick mij langhen tijt versinnet hebbe/ alderghenadichste Vrouwe / wyen dat ick suick mijn niew boeck vanden Cruyden alderbequaemlicst toeschriuen ende dediceren mochte/ so en hebbe ick na sulcs langhe bedencken niemant gheuonden/dyen ickt best mocht toeschrijuen/dan aen vwe Coninckliicke Maiesteyt/ende dat wt sulcke oorsake als hierna volghen. Inden eersten op dat desen mijnen Herbarius/ die onder de beschermınghe ende naem van vwer Coninckliicker Maiesteyt wtgaet/ bij eenen yeghelijcken in des te meerder achtinghe sijn sonde/ghemerct dattet openbaer is ende elckerlick wel weet/ dat in deser tijt onder alle Coninghinnen gheene van hoogher stam geboren / ende met meer ende hooger Coninckliicke duechden begaeft is/dan vwe Coninckliicke Maiesteyt/ also dat sonder twijfel een yeghelick die geneycht is om ander lieden arbeyt te lachteren ende te versmaden / om den naem van vwer Coninckliicker Maiesteyt hem vermijden sal / ende also sijns blamerens afstaen. Ten anderen dat ick gheens sins en twijfele / desen mijnen boeck/daer so veel cruyden seer constelick in ghecontrefeyt staen/ ende met wtnemende neerstigheyt beschreuen / en sal vwer Coninckliicker Maiesteyt seer aenghenaem sijn/ghemerct dat vwe Coninckliicke Maiesteyt dickwijlen haer daermede mach recreeren ende den tijt corten/ exempel nemende aen veel machtighe Coninghen ende Coninginnen / die voortijts met groote neerstigheyt de cruyden ghehanteert hebben / alsoo dat noch op den dach van heden veel Cruyden claerlick betuyghen / die den naem behouden hebben vande selue Coningen ende Coninginnen. Want waeraf heeft Gentiaen / dwelck in Latijn Gentiana heet/ sijnen naem vercreghen / dan van Gentio den Coninck van Slauonien oft Croatien: Also is dat cruyt dwelck wij Weyderick oft Salicaria noemen/ Lysimachia ghenoemt gheweest na Lysimachus den Coninck van Macedonien. Desgelijcs dat cruyt/dwelck wi Scordium heeten/heeft oock Mithridatia ghenoemt/na den Coninck Mithridates. Also is ooc den Bijuoet wt gheender ander oorsake Artemisia genoempt geweest/ dan na de Coninginne Artemisia/die Coninck Mausolus huysvrouwe was/die welcke dit cruyt met sonderlinghe neerstigheyt geuonden heeft/ ende hem desen naem ghegheuen heeft. Ende wie is voor ende na onder alle Coningen so machtich en geweldich geweest als Salomon: nochtans heeft hi/dien niet teghenstaende/so seer inde kennisse der cruyden gearbeyt/ dat hi (also ons sulcs die heylige Godlijcke schrift openbaerlick

tuycht) vanden Cederboom aen tot op die Ysope die aende muere wast/ conſtelick ende wijſelick wiſt te ſpreken ende te diſputeren. Deſghelijcks doet oock nv die alderdoorluchtichſte hoochgheboren Roomſche Cominc van Hungerien ꝛc. vwer Coninclijcker Maieſteyt getrouwe man/ mijn aldergenadichſte Heere/ dewelcke/ alſo ick verſtae/ in deſe conſt der cruyden ſo grooten luſt en ghenuechte heeft/ dat hij niet alleen de gene die vande ſelue cruyden experientie ende kenniſſe hebben/ ghenadelick/ ghelijck als ſommighe Keyſers van Roomen voortijts ghedaen hebben/ en onderhoudet/ maer ſijn Coniucklijcke Maieſteyt laet hem in ſomers tijden de cruyden opt veldt ende inde houen plucken/ om hem daermede te recreeren/ alſoo dat hij vanden ſelven een groot verſtandt heeft/ en meer daeraf weet te ſpreken/ dan de ghene dyen ſulcs na haer vocatie toeſtaet ende betaemt. Ende dit heet voorwaer recht treden inde voetſtappē der oude Coningen/ die haer ooc neerſtelick met deſer hanteringe/ alſo voor ſeyt is/ becommert hebben. Wt deſer oorſaken hope ick/ dat deſen minen boeck vwer Coninclijcker Maieſteyt oock des te meer aengenamer ſijn ſal. Ten derden ſo heb ick deſen mijnen voorgenoemden Herbarium me nichmael in ſin ghehadt vwer Coninclijcker Maieſteyt toe te ſcrijuen/ om daermede mijnen gants onderdanigen dienſt ende geneychden wille teghen vwe Coninclijcke Maieſteyt te betuygen. Daerom ſo is mijn onderdanighe bede aen vwe Coninclijcke Maieſteyt/ dat haer believe dit boeck/ dwelck ick haer hiermede toeeyghene ende dedicere/ van mi ge nadelick te ontfanghen/ ende niet aen te ſien die cleynheyt vander ghifte/ maer veel meer tot vwer Coninclijcker Maieſteyt mijn gants gehoorſame ghewillicheyt/ ende teghen yeghelijcken mijn getrouwe goede mey ninghe ende ionſt. Ende iſt dat ick mercke ende beuinde deſen mijnen ar beyt vwer Coninclijcker Maieſteyt aenghenaem te ſijne/ ſo wil ick des te neerſtigher ſijn in ghelijcke ſake voortaen met Gods hulpe/ den gemey nen oirbaer na alle mijn vermueghen te dienen. Die almogende God wil vwe Coniuclijcke Maieſteyt in langduerende ghеſondtheyt ende ſa lich voorſpoet genadelick ghеſparen ende onderhouden/ derwelcker ick mij in aller ghehoorſaemheyt hiermede recommandere ende beuele.
Datum Tubinghen den derden dach Martij/ inden iare M. D. XLIII.

Vwer Coninclijcker Maieſteyt

onderdanighe

Leonhart Fuchs/ Doctoor inder Medicijnen.

Michel Isingrin totten Leſer.

OP dat ons nieuw boeck vande cruyden/ tonſtighe lieue Leſer/ dwelck wi niet ſonder merckelijcke groote coſten (den almuegenden God te loue/ ende oock tot profijt ende vorderinghe van die Duytſche Natie int gemeyn) van alderhande ghewas eñ cruyden/ ſo veel alſmen in Duytſchlant eñ in ander landen heeft connen opbrengen/ wel geformeert/ geſtelt ende geordineert ſijnde/ menigen menſche des te profijtelijcker ſijn/ ende te bat dienen mochte/ ſo hebben wi tgheheel begrijp vanden ſelven in drij Regiſters oft Taſelen afgedeylt. Ende int eerſte Regiſter ſtaen alle de namen ende toenamen van alle de cruyden in Duytſche. Inde tweede Tafele oft Regiſter/ ſtaen alle de cruyden/ die oueral in Duytſch gheſet ſijn/ verhaelt in Latijn ende Griecx/ midtſgaders de namen alſo die de Apotekers noemen. Alle welcke namen gheuonden worden int beghinſel vanden Capittelen/ oft onder de gheſlechten van cruyden/ die ſomtijts recht na de Namen vande cruyden volgende ſijn. Ende inde derde Tafel oft Regiſter/ daer de keerne vande gheheel materie in beruſt/ hebben wi gheſet de medecijnen/ raet/ ende remedie tot alle ſiecten ende ghebreken/ die den menſche ende ſomtijts oock de beeſten toecomen moghen/ midſgaders ſommighe ander ſtucken/ die totten huyshouden ſeer nut ende dienſtelick ſijn. Suicke cracht ende operatie en hebben wijden cruyden niet toeghеſcreuen wt ons ſelven/ oft wt onghefondeerde boecken/ maer wt ſeer oude/ vermaerde ende experte Medicijnmeeſters/ als Dioſcorides/ Theophraſtus/ Galenus/ Plinius ꝛc. derwelcker ghee ne in veerthienhondert ende meer iaren herwaerts geleeft en heeft/ ende ghelijck dat oock ontwijfelick ghеprobeert is/ op dat nyemandt daerop yet te ſpreken hadde. Ende iſt dat wi ſien/ dat dit werck v aenghenaem is/ gelijck wi/ niet ſonder ſake/ hopen/ alſ dan ſo en ſullen wi niet c phouden/ wilt God/ tot dat wij verſaemt hebben alle tghene datter noch reſteert/ ende gheuonden mocht worden hiertoe dienſtlick te ſijne/ ende ſullen tſelue in deſghelijcke form ende ghеſteltenisſe opt alderſchoonſte figureren ende conterfeyten/ ghelijck wij hierinne oock ghedaen hebben/ ende in een beſonder boeck/ op dat niemandt beſwaert en worde wederom yet te coopen/ dat hij te voren hadde/ ende datſelue ſullen wij alſ dan eenen yeghelijcken in vriendtſchap mede deylen/ ghelijck als wij nv ghedaen hebben. Want God heeft ons ſulcken coſtelijcken ſchat ende ouervloedicheyt van cruyden daeromme ghegheuen/ mids dyen dat hij ons veel toevallende ſiecten onderworpen heeft/ dat wij die alſt noot ware/ ghebruycken/ ende ons daermede helpen ſouden/ ende hierinne/ ghelijck oock wt andere creaturen/ ſijn ongrondelijcke vaderlijcke goetheyt ſouden leeren kennen/ eñ ons altijt danckbaerlick tegen hem verthoonen. Aldus dan ſo wilt onſe getrouwe neerſticheyt ende goede meyninghe in dancke nemen.

Register oft Tafele vanden duyt

sthen namen ende toenamen/ van allen alsulcken cruyden als int desen boeck staen. Bytghetal verstaedt dat Capittel. Die figuere ende beelt van elcken cruyde vint ghi in sijn Capittel. Oock staet bouen op de figuere van elcken cruyde sijnē naem in Latijn eñ Duytsch/ daer bij men tselue kennen mach.

Ackermelde xlj
Ackerwortel xlj
Adick xx
Aelbesien celvij
Assodille xl
Akeley xxxv
Alantwottel lxxxix
Algoye ccxx
Aloe xlix
Alruyn ccj
Alsen j
Amarant xxxiiij
Ammi xxj
swerten Andoren lvj
stinckenden Andoren. ccxciij
witten Andoren ccxxv
Angelica xliij
Anijs xix
Apostuenicruit cclxxiij
Argentine ccxxxvij
Aron xxij
Artichaut cccviij
Aueroone ij
huys Aueroone ij
Ackerayeuyn lx
Ayeuyn clxiij
wilden Ayeuyn lx

B

Balsemcruyt lxix
Barbaracruyt cclxxv
Basilicō allerley ccviij
wilde Basilie cccxlvj
Bedelaers luysen ccxx
Belsencruyt cccxxiij
Benedictenwortel cxl=
Berberis ccvj (iij
Berchsauie ccxciij
Berenclaw xv
Berckwortel xcviij
Beercaerden cccxxxix
Berenpoot xv
Bertram ccxlvij
wildē Bertram ccxlvj
Beerwortel cccv
Bessemcruyt cxv
Beete wit en root ccc=
Betonie cxxxj (xiij
Beuernelle groot ende cleyn ccxxxj
Biesloock ccxliij
Bitterwortel lxxiij
Bijuoet xiij
Bladeloos x
Bloetcruyt cccvij
Bloetwortel lxxvj
Boberellen cclxv
Bockbaert cccxviij
Bockhoren cccxj
Boelkenscruyt c
Boereneppe ciij
Boerenkersse cxv
Boeren mostaert cxv
Boonen cxlvj
Roōsche Boonē cclxix
Boomvaren ccxxiij
Boomwolle ccxxj
Bornagie oft Berna= gie lj
Borstwortel xliij (viij
boterbloemen cccxxx=
boterbloemen oft Ha= nenvoet lvij
braembesien lv
brantlattouwe l
brem lxxix
spaensche brem ccxcj
stekende brem lxxx
brokewortel ccxliij
bruynelle ccxxxviij
bruynheylighe cx
bryonie xxxij
bucxboom ccxlviij
burgel xxxix

C

Caerden lxxxij
Calfsvoet xxij
Calcoetsche bloemen.
Cannēcruyt cxxj (xiij
Cardobenedictus xlij
Carnoillien ccxviij
Castanien cxlj
S. Catharinē bloem cxcij
Cattendruyfkens x
Cattekens clxxxviij
Cattekeesekens cruyt xxviij
Cattekeruel cxxvij
Cattemunte clxv
Cattensteert cxxj
Cauwoordē cxxxviij
Centorie de cleyn cxlv
Chamedren cccxxxv
blaw Chamedren cccxxxv cleyn Cha medren cccxxxv. groote Chamedren
chamille viij (cccxxij
christus palme cxxviij
clapperroose cxcv
Clauercruyt/ bruyn/ wit en geel cccxvij
clauer=

Clauercruyt dat tam. cclxxxvij
geel Clauerē cclxxxviij
Cleefcruyt xiiij
Clissen xxiij
Cleyn Clissen ccxx
Clockenscruyt xcvij
Coeckoecxclauer ccxiij
Coeckoecxbloem cxxij
Coeckoecxbroot ccxij.
Coedille lij (cccxviij
Coehoren cccxj
Coenraet xxv
Coeooge oft Rindsoo ghe lij
Colbloemen cxcv
Colle cxcv
Coloquintida cxxxix
Comijn swerten ende geelen cxcij
Concōmeren cclxvij
Esels Concommer cclxviij Turckſche Concōmer cclxvij. wilde Concommer cclxviij. Zee Con commer cclxvij
Consilie de greyn cxc
Consolida cxlvij
Cozaelcruyt xvij
Cozenbloē de blauwe
Coriander cxxx (clxij
Cortscruyt vij
Cottoen ccxxj
Craenhals lxxvj
Craeyen oft Rauen= voet clxx
Criecken van ouer Zee cclxv Roomsche Criecken van ouer Zee cclxv
Cruysbalsē oft Croef balsem cx
Crolbesien lxviij
Cruysbloemen cclxxj
Cruysboom cxxviij
cruysdistel oft croesdi stel cxij
cruyswortel clix
cueckensehelle cccxliiij
cullekenscruyt allerley
cypres cccxxxvj (ccx
wilden cypres ij

D

Dannetel clxxvij
Dille ix
Dolwortel xxx
Donderbaert x
Doorwas ccxliij
Dorenappel cclxv
Drakenwortel iiij
Drijculleкēscruyt ccxj
Drijnuldicheyt bloem cccxiij
Druyuencruyt lxiiij
Dulcruyt cclxv
Duysentblat cclxxviij
Duytschen Gengbeer xxij
Duyuencrop cxxvij
Duyuels beet cclxxij
Duyuels Kersen xxxij
Duyuels melck ccxxx
Duyuenvoet lxxvj

E

Eckoren cviij
Eerdtamādelen xlvj
Eerdtappelen clxxj
Eerdtbesyencruyt ccc
Eerdtbrem lxxx (xxix
Eerdtcrausskens ccc= xxxvij
Eerdtweyl cccxxxvij
Eerdtvijghen xlvj
Eerdtwieroock ccc=
Eerenprijs lix (xxxv
Endiuie cclxij
Engelsoet ccxxiiij
Eppe cclxxxiij
Boereneppe ciij
groote Eppe cxxxij
Watereppe ciij
wilde Eppe lvij
Eruen ccxvj
Erwten ccxl
Euerwortel cccxxxix
Eyckenboom lxxxiiij
Eyloof oft Veyl clx

F

Enigrieck cccxj
Flouweelbloe= men xxxiij
Fouteyncruyt cclij
Freyssamcruyt cccxij
Fyecruyt j

G

Aligaen de wil= den clxxij
Galissihout lxx
Gansbloem liij
Gansencruyt vij
Gansen Distel cclxij
Gansentonghe cxx
Gansenvoet ccliij
Gauserick ccxxxvij
Geelbloemen cccxv
Geneuer xxvj
Genoffelen wt Indiē. xiij
coren Genoffelen xliiij
Gentiaen lxxiij
Gerste clxvj
Gerwe cclxxviij
Geytenbaert lxv
Geytenblat ccl
Geytenmelck cccxvj
Ginoffelen cxxxij
Ginst lxxix
Cleynen Ginst lxxx
Glascruyt cvj (lxxvj
Gods ghenadecruyt

Goudtbloem cxliij
Goudtwortel xl
Gouwe cccxxxiij
Cleyn Gouwe. cccxxxiij
Gras xlviij
Grasbloemen cxxxiij
Grondtheyl lix
Gryſecom cxxvij
Guychelheyl vj

H

HAlſcruyt clxiiij
Haſelnoten clj
Haſenclauer ccxiij
Haſenhuys cclxij
Haſenlattouwe. cclxij
Haſenpoot clxxxviij
Haſenpootkes ccxxxj
Haſenſtruyck cclxij
Hauere lxvij
Hauickcruyt cxx
Heckelcruyt xviij
geel Hemelſluetel. cccxxviij
Herders naelde lxxvj
Herſtrooſen cxciij
Herick xcvj
Hertecruyt cx
Herthoy xxiij
Hertſclaueren c
Hertſgeſpan cxlix
Hertshoren clxx
Hertſtonghe cxj
Hertwortel de witte ccciij
Hertwortel de ſwerte ccciij
Heyde xcv
Heyligh geeſt wortel xliij
Heylige cx
goeden Heyndrick clxxv
Hinnebeet vij
Hirs clvij
Hoef bladeren l
Hoenderbeet vij
hoenderderm vij
hoendererue vij
hondtskoole clxviij
hondtſtibbe xj
hondtstonghe clv
hoe langher hoe lieuer cccxlj
hof kerſſe cxxxvj
Boerenkerſſe cxv
wilde Kerſſe cxxij
hofmoſtaert cciiij
holder xx
holwortel lange ende ronde xxxj
hoppe lviij
howheckel xviij
huelcruyt cxcvj
huelſaet cxcvj
geel huel cxcvij
hueminckbloem cxc
huychblat lxxxvij
huyſwortel x

I

SInt Jacobsbloē cclxxxiij
S. Jans cruyt xij. cccxxiij
S. Jans gordel xij
S. Jans beſykens oft druyfkens cclvij
Indiaenſchen oft Calcoetſchen Peper cclxxj
Ingroen cxxxv
Jodenkerſen cclxv
Joffrowmerck cclxxxiij
Jonckvrouwen hayr xxviij
Iſercruyt ccxxvj
Iros cxxiij

K

KEelcruyt lxxxvij
Kemp cxlviij
Keerelcruyt cclxij
Keesmaluwe cxciij
Kerſtcruyt cv
Kerſen clxj
Keruel lxxviij
wilde Keruel cxcix
Knechtkenscruyt cccxij
Koolen clvij
Kroeſbeſien lxvij
Kuel of Thymus xcij

L

LAſerwortel cxcij
Lattouwe allerley cxij
Lauender cccxliij
Laureole lxxxij
Ledtcruyt ccxcvj
Lelie xl
geel Waterleliē iiij
Lelien wit ende root cxxxvij
blaw Lelien cxix
Leeuwēvoet ccxxxiij
Lenen xxxij
Leuercruyt clxxix
Leuiſtock ccxcij
Lijnen clxxviij
Linde cccxxxij
Linſen cccxxxj
Lis oner Zee cxix
Lifdodden cccxix
Lombaertſche Linſen clxix
Lombaertſche Milie oft hirs ccxcvij
Longencruyt ccxlv
Loock cclxxxij
Loock ſonder looc xxxvj
Luyſcruyt ccciij
Made

MAdelieuen liij
Maechdepalm cxxxv
Maencruyt dat cleyn clxxxiij
Mageleyne cclix
Maier lxij
Maluwe allerley cxciij
witte Maluwe v
Malroue ccxxv
ſtinckende Malrone lvj
Mammekeuſcruyt ccl
Maucop cxcvj
Mans oozen iij
Marienroofkens cccxxviij
Maſtbloemen lxxv
Mater xiij
Mee cvij
Meecrappen cvij
Meerradijs cclvj
Meertſebloemen allerley clxxxv cccxxv
Meeſterwortel ccxciij
Melanſana ccij
Melckweye cclxij
Melde xlj
wilde Melde xlj
Meliſſe cxc
mercuriael de wilden clxviij
tam mercuriael clxxx
Mercuriuscruyt cxlxx
Meyebloemkens lxxxviij
Middelmuer vij
Moedercruyt xiij. cxc
Moerbeſyboō cxcviij
Mollencruyt cxxviij
Monthout clxxxij
Mozen drijerhande cclxxxix
Mortencruyt xxxiiij. lxvj
Munte cx
geel Munte clxv
Muer vj
cleyn Muer vij
muercruyt cvj
muerpeper x
muerruyte cclxxx
muyſoozen ccxxxj
muyſen met ſteerten. xlvj

N

NAchtſchade alley cclxv
Nagelcruyt ccxxxj
Natercruyt clij
Naterwortel ccxcviij
Natertongefken ccxix
Nauelcruyt ccvij
Nepte clxv
Netelen allerley xxxvij
dooue oft doode Netele clxxvij
groue Netelen xxxvij
heeren Netelen xxxvij
roōſche Netel xxxvij
Nieſcruyt ciiij
Nieſwortel de ſwerte cv
Nieſwortel de witte. ciiij
Nigelle cxcij
Niniuewortel lxxv
Noteboom cxlij

O

ODerminge xc
Oleander ccv
Oogentrooſt xcj
Oofterlucey xxxj
Onderhaue cccxxxvij
Onſers Heeren baerdeken ccxvij
Onſer Vrouwen Bedſtroo lxxij
Onſer Vrouwen Diſtel xvj
Onſer Vronwē mantel ccxxxiiij
Onſer Vrouwē munte cx
Ouſer Vrouwē ſchoēkeus cc
Onſer Vrouwē Vlas ccvij
Oſſenbreke xviij
Oſſentonge groot ende cleyne cxxix
wilde Oſſentonghe. cij
Oyeuaerſbeck lxxvj

P

PAddebloemē ccxxij
Paddendille ccxxij
Paddevlas ccvij
Palmboom ccxlviij
Panickcozen xciiij
Papenpint xxij
Pareye ccxliij
Paſtenaken/Peen/ende Caroten cclxiiij
Patich allerley clxxv
Patientie clxxv
Peerſche Cozenbloeme xliiij
Peertſclauwe l
Peertſteert cxxj
S. Peeters cozē cviij
S. Peeters cruyt cccxxviij
Penninckcruyt clij
Penſerbloemen cccxiij
Peonienbloemen lxxv vj Peper-

Pepercruyt clxxxiiij
Peper van Indien cc=
lxxxj
breede Peper van In
dien cclxxxj
lange Peper van In
dien cclxxxj
Pepoenen cclxvij
Peerlencruyt tam en=
de wildt clxxxvj
Pestilenciwortel cc=
lxix
Perseboom ccxxix
Persickcruyt ccxlij
Peterselie de gemeyne
ccxvij
vreembde Peterselie.
ccliiij
wilde Peterselie cliiij
Pfenich oft Heydel
xciiij
Plompen tweederley
cciij
Pluymkens cxxxiij
Poleye lxxiij
wilde Poleye clxv
Polythrichon dat gul
den ccxlj
Porceleyne xxxix
Prangwortel xvij
Pruymen cliij
Q
Queappelen cxl
R
Radijs cclvj
Rapen lxxvij
Raponcelen lxxvij
Rauenvoet clxx
Ratten xliiij
Reynvaer xij
Riddersporen vij
Rijnbloemen xxxiij
Rijnwilghe clxxxj
Ringelbloeme cxliij
Robrechtscruyt lxxvj
Rogge ccxcv
Roode Beete cccxiiij
Roode Corenroosen.
cxcv
Roode heylwortel xc=
viij
Roode Peper cclxxxj
Roode Steenbreke.
ccxij
Roomsche Boonen.
cclxix
Roomsche Crieckē vā
ouer Zee cclxv
Roomsche Distel cccxl
Roomsche netel xxxvij
Roosen cclv
Roomsche Steenclau=
uer cc
Roosemarijn clxxxj
Roosewortel cclvij
Root melizoen cruyt.
lxxxj
ruyte ccxxxvj
S
Saetcruyt ccliij
Saffraen clxvij
wilden Hofsafftraen
clix
wildē Veldtsafftraen
xlij
Salomons seghel cc=
xxiij
Sanickel cclx
groote Senickel cc=
xxxiiij
Satureye oft Ruel c=
xiiij
Sauelboom oft Se=
uenboom liij
Sauie xcij
wilde Sauie ccxciiij
Scabiose cclxxij
Schaepstonge xj
Schaft cxxj
Schafthoy cxxj
Schaepsgerwe cc=
lxxviij
Schaerdēcruyt lxxvj
Scharleye ccxv
wilde Scharleye cc=
xv
Scheerlinck cxcix
Schelwortel ccc=
xxxiiij
Schijtcruyt clxxiij
Schijtmelde xlj
Scordien ccxcix
Seepcruyt cccj
Sena cxcix
Senesson cix
Serpentine de groot
lxxxv
Seuenghetijdecruyt.
cclxxxvij
Sinnaw ccxxxiiij
Sinxenroosen lxxv
Slanghencruyt dat
cleyn lxxxvj
Sleen cliij
smeerwortel cclxvj
solfferwortel ccxviij
sophie j
sophiecruyt j
sorbpeeren ccxviij
sorgsaet ccxcvij
spaenschen Brem cc=
xcj
spargen xvij
speencruyt ccxxxiiij
spelte cviij
spenencruyt lxxj
spicanardi cccxliij
spinagie cclxj
sptingcruyt clxxiij
spring=

Springwortel clxxiij
Spuerie vij
Squille ccciij
Stalcruyt xviij
Standelcruyt cclxx
Steckrapen lxiij
Steenbreke cccx C
Steenbreke de witte.
cclxxxvj
hooghe Steenbreke.
cclxxxvj
roode Steenbreke cc
xij
Steenclauer cc. cc=
lxxxviij
Roomsche Steenclau=
uer cc
Steenleuercruyt c=
lxxix
Steenruyte xxviij.
cclxxx
Steensaet clxxxvj
Stekelbesien lxviij
Stekende Brem lxxx
Sterrecruyt xlvij
Stichascruyt ccc
Stoppetgat ccxliij
Storckensnauel lxxvj
Suegenbroot clxxj
Suethout lxx
Surckel clxxv
Suyckerwortelkens.
cclxxxix
Swaluwencruyt ccc
xxxiij
Swaluwortel xlv
Swerten Coriander
crcij
Swertwortel cclxvj
Swijnenbroot clxxj
Switselbloem ccl
T
Tamariscboom.
cxciij
Tapkens cruyt lxxxvij
Terbentijnboom c=
lxxxix
Terwe cclj
Teskens cruyt ccxxxiij
Thymus cccxxj
wilden Thymus xciij
Tijdeloose cxxxiij
Toortscruyt cccxxvij
Torckisch Coren cccx
Torckische Concōmer
cclxvij
Tormentille xcvij
Tuynlinck ccl
Tweebladt ccxiij
V
Valeriane cccxxx
Veldtayeuyn lx
Veldtknooploock cc=
lxxxij
Venckel cxcj
Verbene ccxxvj
Verckensbroot clxxj
Verckensdoot cclij
Verckēsteert ccxxvij
Verckens Venckel cc=
xxvij
Vergouwe cccxxxij
Verwers bloemē ccc=
xv
Veyl oft Eyloof clx
Viercruyt cv
Vijchboone cxvj
Vijfvinghercruyt cc=
xxxix
Vijgheboom ccxc
Vilieren cxvij
steen Vilieren clxxiij
winter Vilierē cxvij
Vilierē/geel/purpurē/
ende witte clxxiij
Vilierē vā Tunis xij
Vincorde cxxxv
Vingherhoedt cruyt/
bruyn en geel cccxlv
Violetten cxvij
Viscus cxxiij
Vitsen xxxvij
Volders cruyt cccj
Vogelcruyt vij
Vogelnest cccvj
Vorschlepelcruyt xij
Vlas clxxvij
wildt Vlas ccvij
Vlassijde cxxxj
Vliegencruyt cccxxvij
Vlier xx
Leech Vlier xx
Vloocruyt ccxlij.
cccxlij
Vrembde Peterselie.
ccliiij
Vrouwenhayr xxvij
W
Walwortel cclxvj
Wantluyscruit
cxc. cccix
Watercamedrē ccxcix
Watereppe cij
Waterkersse cclxxvj
Watermunte cclxxvj
Waterpeper cccxxvij
Waterponge cclxxvij
Waterwechbree xij
Wechbreede xj
Wechgras ccxxxv
Wechtreedt ccxxxv
Wederdoot cccx
Wederick tweederley
clxxxvij
Weedt cxxv
Wegerick xj
Weermoet j
Weuerscaerden lxxxij
Wicken lxj
Wijngaert xxix
Wijngaert wranghe.
xcvij

Wijnruyte ccxxxvj
Wilden Ayeuyn lx
Wilde Basilie cccxlvj
Wilden Bertrã ccxlvj
Wilde Chamille ccxxij
Wilde Coucõmer cc-
lxviij
Wildeu Cypres ij
Wilde Eppe lvij
Wilde Kersse cxxij
Wilde Keruel cxcix
Wildt Loock cclxxxij
Wilde Marioleyne.
ccix
Wilden Mercuriael.
clxviij
Wildẽ Mostaert xcvj
Wilde Ossentonge cij
Wilde Peterselie cliij
Wilde Sauie ccxv
Wilde Wickẽ xxxviij
Wilge allerley cxxvj
Windtcruyt cclxxv.
cccxliij
Winterrooſen cxciij
Wintergroen clxxvj
Witten Andorẽ ccxxv
Witte Beete cccxiij
Witte Comijn cl
Witte clocken cclxxv
witte Distelen xvj
witten Hoemst v
witte Maluwe v
witte Moren cclxxxix
wit Mostaertcruyt.
xcix
witte Nieswortel ciij
witte Sluetelbloemẽ
cccxxviij
witte Steenbreke cc-
lxxxvj
witte wijngaert xxxij
witte Sporckelbloe-
men clxxxv
witte wortel ccxxij
wolbladerẽ cccxxviij
wolcruyt allerley ccc-
xxviij
wolfsbesien xxx
wolfsmelck menigher
hande cccxvj
wolfswortel xxx
wondtcruyt cccxij
Heydensch wõdcruyt
cclxxix
wormcruyt xij
wormsaet j
wouthaenken xxxvij
woudtknooploock cc
lxxxij
woudtvaren ccxxvij
wouwe cccxv
woutwijngaert xxxij
wrange oft Viltcruyt
cxxxj

X

Xsope cccxxvj

Z

Zee Ayeuyn cccj
Zeelbast lxxxij
Zee Concõmer cclxvij
Zeeust castanien xlvj.

Hiernae volghen de Latijnsche ende Griecsche namen vanden cruyden/ die in desen boeck begrepen sijn. Tghetal beduydt dat Capittel/ghelijck oock voormaels geseyt is.

Brotonũ Cap. 2
Absinthium 1
Acalyphe 37
Acantha 15
Acetosa 175
Achimilla, uel Alchimilla 234
Aconitum 30
Acte 20
Acus muscata 76
Acus pastoris 76
Adiantum 28
Aegoceros 311
Aera 44
Affodillus 40
Agrimonia 90
Agrimonia sylueſtris 237
Agriococcimela 153
Agroſtis 48
Aiuga, siue Abiga 341
Aizoum 10
Aizoon agrion 312
Alcea 27
Alcibiacum 102
Alcocalum 308
Alkakengi 265
Alleluya 213
Alliaria 36
Allium 282
Alsine 7
Altercum 324
Althea 5
Amaracus 259
Amaracum 222
Ammi 21
Ampelos melena 33
Ampelos œnophoros 29
Amylum 251
Anagallides 6
Anagallis enydros, uel aquatica 277
Andrachne 39
Androsemon 25
Anemone sylueſtris 344
Anethum 9
Angelica 43
Anguria 267
Anisum 19
Anonis 18
Anthropomorphos 201
Aphaca 263
Aphace 38
Aparine 14
Apiastrum 190
Apios 46
Apium hortense 284
Apium montanum 217
Apium paluſtre 103
Apollinaris 324
Aquilegia 35
Arcium 23
Aristolochia 31
Armoracia 256
Arnogloſſum 11
Arocum 308

Aron 22
Artanita 171
Artemisia 13
Artemisia monoclonos 13
Artemisia tenuifolia 13
Arthritica 328.I
Articocalus, uel Articoca 308
Arum siue Aris 22
Asarum 3
Asclepias 45
Ascyron 24
Asparagi 17
Asphodelus 40
Asprella 121
Aster Atticus 47
Asteritium 293
Astrion 170
Atractylis 42
Auellanæ nuces 151
Auena 67

B

BAlsamine 69
Balsamita 270
Ballote 56
Baptisecula 262
Barba capri 65
Barba hirci 318
Bardana 23
Basilicum 208
Batrachium 57
Batinia 55
Batus 55
Baucias 289
Bechion 50
Bellis uel Bellius 53
Bellis maior 53
Bellis minor hortensis 53
Berberis 206
Beta 314
Beta sylueſtris 176
Betonica 132
Betonicæ 133
Bipennula 232
Bismalua 5
Bistorta 298
Blattaria 68
Blechon 72
Blitum 62
Bolbon agrion 60
Bombax, uel Bombason 221
Bonifacia 87
Borago 51
Botrys 64
Branca ursina 15
Brassica canina 168
Brassica satiua 158
Brathys 54
Bromus 67
Bryon 58
Bryonia 32
Bubonium 47
Bucerus 311
Bucheiden 271
Bugloſſa 129
Bugloſſum 51
Bugloſſum magnum 129
Bugloſſum sylueſtre 102
Bulbus sylueſtris 60
Buniades 63
Buphthalmum 52
Bursa pastoris 233
Buxus 248

C

CAlamentum 165
Calendula 143
Caltha, uel Calthula 143
Campanella 275
Campanula 164
Candelaria, seu Candela regis 328
Canina malus 201
Canina rosa 255
Cannabis 148
Capillaris 310
Capillus Veneris 28
Capnos 127
Capsella 115
Caprifolium 250
Capsicum 281
Cardamum 136
Cardiaca 149
Cardo fullonum 82
Cardopatium 339
Carduus benedictus 42
Carduus Mariæ 16
Carduus suarius 339
Carduus Veneris 82
Careum 150
Caros Carui 150
Carota 264
Carpentariorũ herba 285
Cartamus 156
Carui 150
Carya pontica 151
Caryon basilicum 142
Casta herba 75
Castanea 141
Castrangula 71
Cassytha & Cassutha 131
Cataputia maior 128
Cataputia minor 173
Cauda equina 121
Caulis 158
Caulis capitulatus 158
Cauta 222
Centaurium minus 145
Centumcapita 112
Centummorbia 152
Centumnodia 235
Centunculũ, uel Centuncularis 81
Cepa 163
Cepa sylueſtris 60
Ceraitis 311
Cerasa 161
Cerefolium 78
Ceſtron 132
Chamæcissos 337
Chamæcyparissus 336
Chamædrys 335
Chamæleon 339
Chamæpitys 341
Chameacte 20
Chamemelon 8
Charantia 69
Cheiri 174
Chelidonium maius 333.
minus 334
Cherua 128
Chrysanthemon 8. & 338
Cicer 101
Cicerbitæ 262
Cichoriũ uel Cichorea 263
Cici 128
Cicuta 154
Cicutaria 199
Cinara 308
Circæa 201
Cirsion 129
Cissos 160
Citrago 190
Citrulum 267
Clauellata herba 313
Clematis daphnoides 135
Cnicus uel Cnecus 156
Cnicus sylueſtris 42
Cnide 37
Coccimelea 153
Colchicum 134
Colocyntha 138

Colocynthis 139
Colubrina 298
Columbaris, uel Columbina 226
Colutea 169
Coma 318
Condísi 301
Conion 154
Conſolida maior 266
Conſolida media 147
Conſolida minor 53
Conſolida regalis 8
Conſolida ſarracenica 279
Conuoluulus 97
Cordumenum 281
Coriandrum 130
Corion, uel Coriānon 130
Cornu ceruinum 170
Corona regia 200
Corona terræ 337
Corona Veneris 276
Coronopus 170
Corrigiola 235
Corylus 151
Cotonea 140
Cotonea ſtruthea 140
Cotula fœtida 222
Cotula non fœtida 52
Cotum 221
Crambe 158
Craſſula maior 312
Craſſula minor 10
Creſsio hortenſis 136
Crinon 137
Crithe 166
Criſta gallinacea 226
Crocus 167
Crocus hortenſis 156
Crommyon 163
Croton 128
Cucumer, uel Cucumis 267
Cucumis aſininus 268
Cucumer marinus 267
Cucumis anguinus, ſylueſtris, uel erraticus 268
Cucurbita 138
Cucurbita ſylueſtris 139
Cunila ſatiua 114
Cupreſſus pumila 336
Cuſcuta 131
Cydonea 140
Cyami 146
Cyanus 162
Cyclaminus 171
Cynia 168
Cynogloſſum officinarū. 155
Cynorhodon 255
Cynoſorchis 210
Cynocrambe 168
Cyperus, uel Cypirus 172

D

DAphne Alexādria 87
Daphnoides 83
Dauci tertiū genus apud Dioſcoridem 306
Dens Leonis 263
Diapenſia 260
Dicoccos 108
Digitalis 345
Digiti citrini 271
Dios balanos 141
Dipſacos 82
Diſtichum 166
Dolichum 269
Dracontion mega 85
Dracontion micron 86
Dracunculus maior 85
Dracunculus minor 86
Drys 84
Dulcis radix 70

E

EBulus 20
Echion 102
Elaterion 268
Eleliſphacon 92
Elenium 89
Eleoſelinum 103
Elleborus candidus 104
Elleborus niger 105
Elymos 94
Empetron 280
Enula campana 89
Ephemerum 88. & 134
Equiſetum 121
Eranthemum 8
Erebinthos 101
Erica 95
Erigeron 109
Eruca 99
Eruum 216
Eryngium 112
Eryſimon 96
Erythrodanum 107
Eſula rotunda 230
Eupatorium 90
Euphraſia 91
Euphroſyne 91
Euzomos 99

F

FAbæ 146
Farrago 295
Faſeoli 269
Febrifuga 145
Fel terræ 145
Ficaria 71
Ficus 290
Filicula 224
Filipendula 212
Flammula 57
Flos amoris 34
Flos tinctorius 315
Fœniculum 191
Fœniculus porcinus 228
Fœnumgræcum 311
Fontalis 252
Fortis herba 279
Fragaria 329
Fuga dæmonum 323
Fullonum herba 301
Fumaria 127
Fumus terræ 127
Funis arborum 275

G

GAlation 72
Galeopſis 71
Galerium 72
Galla 84
Gallium 72
Garyophyllata 144
Geminalis 215
Geneſtra, ſeu Geneſta 79
Geniſta 79
Geniſtella 79
Gentiana 74
Gerania 76
Gingidium 78
Gith 192
Glaſtum 125
Glechon 73
Glycyrrhiza 70
Glyciſide 75
Gnaphalium 81
Gongyle, uel Gongylides
Gordylion 305 (77
Goſsipium 221
Gramen 48
Gratia Dei 70
Guadum 125

H

HAſtula regia 40
Halicacabum 265

Hedera 160
Hedera terreſtris 337
Hedyoſmos 110
Hedypnois 263
Helxine 106
Helxine ciſſampelos 97
Hemionitis 111
Hepatica 179
Heptaphyllon 98
Heracleotica nux 151
Herba clauellata 313
Herba fortis, uel ſortis 279
Herba fullonum 301
Herba paralyſis 328. i
Herba pulicaris 342
Herba Roberti 76
Herba ſagminalis 226
Herba ſtellæ 170
Herba trinitatis 313
Hermodactylus 134
Hiberis 122
Hierabotane 226
Hieracium 120
Hieroſolymitanū pomū. 69
Hippolapathum 175
Hippoſelinum 123
Hippuris 121
Hirci barba 318
Hirundinaria 45
Hiſpanach 261
Hordeum 166
Humulus 58
Hyacinthi genera 325
Hydroſelinon 103
Hyoſcyamus 324
Hypericum 323
Hyſſopus 326

I

IAcea 313
Ibiga 341
Ichtyotheron 171
Illecebra 312
Inguinalis 47
Intubi 263
Inula 89
Ion porphyron 117
Iouis glans 141
Iringus 112
Irio 96
Iris 119
Iris ſylueſtris 88
Iſatis 125
Itea 126
Iua 341
Iuglans 142
Iuniperus 26
Iunonis roſa 137
Iuſquiamum 324
Ixos 124

K

KEnchros 157

L

LAbrum Veneris 82
Lactaria 316
Lactuca 113
Lactuca caprina uel marina 316
Lactuca leporina 262
Lactucellæ, uel Lactarones 262
Lagopus 188
Lamium 177
Lanaria 301. 328
Lapathum 175
Lapatium 175
Lappa inuerſa 220
Lappa maior 23
Lappa minor 220
Larga 189
Larix 189
Lathyris 173
Lauendula 343
Laureola 83
Laurus Alexandrina 87
Lecythos 240
Lens, ſeu Lenticula 331
Lepidium 184
Lepidium minus 122
Leporinus pes 188
Leptocarya 151
Leucanthemum 8
Leucanthon 212
Leucoia 174
Leucoion 185
Leuiſticum 292
Libanotis 181
Lichen 179
Liguſtrum 182
Lilium 137
Lilium conuallium 88
Lilium inter ſpinas 250
Limonium 176
Linaria 207
Lingua bouis 129
Lingua ceruina 111
Lingua ſerpentina 219
Linozoſtis 180
Linozoſtis agria 168
Linum 178
Liquiritia 70
Lirium 137
Lithoſpermon 186
Lotos hemeros 287
Lolium 44
Lotos agrios 288
Lotus ſatiua 287
Lotus ſylueſtris 288
Lunaria minor 183
Lupinus 116
Lupulus 58
Lupus ſalictarius 58
Lychnitis 328
Lycoctonum 30
Lyſimachium 187

M

MAiorana 259
Mala inſana 202
Malache 193
Malua 193
Maluauiſcum 5
Malus canina 201
Malus terreſtris 201
Mandragoras 201
Marathron 191
Marrubiaſtrum 56
Marrubium 225
Marrubium nigrum 56
Materſylua 250
Matricaria 13
Matronales uiolæ 118
Mecon ceratitis 197
Mecon rhœas 195
Mecon hemeros 196
Melanthia 192
Melanzana 202
Meliſſa 190
Melilotus 200
Melilotus officinarū 288
Meliſſophyllon, uel Meliphyllon 190
Melones 267
Mentaſtrum 110
Menta 110
Menta aquatica 276
Mercurialis 180
Milax 274
Milium 157
Milium ſolis 186
Millefolium 278
Minthe 110
Mora uaticana 55

Morea 198
Morella 265
Morſus diaboli 272
Morſus gallinæ 7
Morus 198
Morus celſi 198
Muralis 106
Muraria ruta 280
Myrice 194
Myrrhis 199

N

NApi 63
Napy 204
Nardus ſylueſtris 330
Naſturtium 136
Naſturtium agreſte 122
Naſturtiũ aquaticum 276
Naſturtiũ tectorum 115
Nenuphar 203
Nepeta 165
Nerion 205
Nigellæ 192
Nux pontica 151
Nux Prænestina 151
Numularia 152
Nymphæa 203

O

OA 218
Ocimaſtrum 346
Ocimoides 346
Ocimum 208
Ocularis 91
Oenanthe 212
Oluſatrum 123
Omphalocarpon 14
Ononis 18
Ophiogloſſon 219
Ophioſcorodon 282
Ophris 214
Ophthalmica 91
Opium 196
Orchis 210
Orchis Serapias 211
Oreoſelinum 217
Origanum 209
Orminum 215
Orobus 216
Os mundi 38
Oſteritium 293
Oſyris 207
Oxalis 175
Oxyacantha 206
Oxylapathon 175
Oxys 213

P

PAeonia 75
Pagana lingua 87
Palma Chriſti 128. 271
Pampinula 232
Pancratium 339
Panis cuculi 213
Panicum 94
Panis porcinus 171
Papauer cornutum 197
Papauer erraticum, fluidũ uel rubeum 195
Papauer ſatiuum 196
Papauera nigra 192
Paralyſis herba 328.1
Pardalianches 30
Parietaria 106
Parthenium 222
Paſtinaca 264
Pedicularis herba 303
Peganon cepeuton 236
Pentadactylon 128
Pentaphyllon 239
Peplos 230
Pepones 267
Perdicion 106
Perfoliata 243
Perforata 323
Periclymenos 250
Periſtereon 226
Perſica malus 229
Perſica nux 142
Perſicaria 242
Perſice melea 229
Perſonatia 23
Peruinca 135
Pes columbinus 76
Pes cornicis 170
Pes leonis 234
Pes uituli 22
Petaſites 249
Petroſelinum 217
Petroſelinõ agrion, id eſt, ſylueſtre 217
Peucedanus 228
Phacos, uel Phace 331
Phaſganon 220
Phaſioli 269
Philyra 332
Phlomos 328
Phu 330
Picris 263
Piloſellæ 231
Pimpinella 232
Piper Hiſpanum, uel Indianum, uel Calecuthicum 281
Piperitis 184. 281
Piſon, uel Piſum 240
Pituitaria 303
Plantago 11
Plantago aquatica 12
Planta leonis 234
Polygonatum 223
Polygonon arren 235
Polypodium 224
Polyſtichum 166
Polytrichon 310
Polytrichon Apuleij 241
Poma amoris 202
Pomum mirabile 69
Pomum ſpinoſum 6
Pontica nux 151
Porrum 244
Portulaca 39
Potamogeiton, uel Potamogeton 252
Potentilla 237
Prænestina nux 151
Praſion, & Praſsium 225
Praſium fœtidum 56
Praſon 244
Primula ueris 53
Propolis 243
Proſopium 23
Proſerpinaca 235
Prumna 153
Pruneola 153
Prunella 238
Prunula 153
Prunus 153
Pſeudomelanthium 44
Pſeudonardus 343
Pſyllion 342
Ptarmice 246
Pterion 227
Pteris 227
Pulegium 73
Pulicaris herba 342
Pulmonaria 245
Pyrethrum 247
Pyrethrum ſylueſtre 246
Pyrola 176
Pyros 251
Pyxos 248

Q

QVercus 84
Quercula minor 335

Quin

Quinquefolium 239

R

RAdicula 256. 301
Radix 256
Ranunculus 57
Rapa 77
Raphanus 184
Raphanus maior & minor 256
Rapiſtrum 96
Rapum 171
Recta 226
Regia nux 142
Remora aratri 18
Reſta bouis 18
Ribes 257
Ricinus 128
Roberti herba 76
Robertiana 76
Robus 251
Rhodon 255
Rododaphne, uel Rododendrum 205
Roſa 255
Roſa canina 255
Roſata radix 258
Roſmarinus 181
Roſtrum ciconiæ 76
Roſtrum porcinum 263
Rubea tinctorum 107
Rubus 55
Rubus Idæus 329
Rumex 175
Ruta hortenſis 236

S

SAbina uel Sauina 54
Sagminalis herba 226
Salicaria 187
Saliuaris 247
Salix 126
Saluia 92
Saluia uita 280
Sambucus 20
Sampſychon 259
Sanctum 1
Sanguinalis 235
Sanguinaria 170
Sanguiſorba 307
Sanicula 260
Santonicum 1
Saponaria 301
Sardiana glans 141
Satureia 114
Satyria baſilica 271
Satyrium trifolium 270
Saxifraga 280
Saxifraga alba 286
Saxifraga rubea 212
Saxiphragon, uel Sarxiphagon 280
Scabioſa 273
Scandulaceum 115
Scariola 263
Scelerata 57
Scilla, uel Squilla 302
Scolopendria 111
Scolymus 308
Scopa regia 285
Scordion 299
Scorodon 282
Scrophularia 334
Scrophularia maior 71
Secale 295
Sedum 10
Selinon cepæon 284
Semen 108
Semen lumbricorum 1
Seminalis 235
Semperuiuum 10
Senecio 109
Sentes 55
Septifolium 98
Serides 263
Serpentaria 152
Serpentaria maior 85
Serpyllum 93
Serratula 335
Sertula campana 200
Seſeli Creticum 305
Seſeli Maſſilienſe, Aethiopicum & Peloponeſiacum 304
Scutlon 314
Sicula, uel Sicla 314
Sicys 267
Sicys agrios 268
Sideritis 296
Sideritis latifolia 285
Sigillum Solomonis 223
Siler montanum 304
Siliquaſtrum 281
Sinapi 204
Sinapi agrion 115
Sinapi ſylueſtre 96
Sion, uel Sium 277
Siſara, uel Siſera 289
Siſymbria 276
Siſymbriũ cardamine 276
Smilax aſpera 274
Smilax cepæa 269
Smilax hortenſis 269
Smilax lia 275
Smilax trachia 274
Smyrnium 292
Solanum 265
Solatrum 265
Solidago 266
Solidago media 147
Solidago Sarracenica 279
Solis oculus 222
Sonchi 262
Sonchites 120
Sortis herba 279
Spanachia. 261
Sparagi 17
Spartum 291
Spelta 108
Sphatula fœtida 309
Spicanardi 343
Spicata 252
Spina alba 16
Spina mollis 129
Spinacea 261
Splenium 111
Stachys 294
Stachyites 252
Staphis agria 303
Staphylinus 264
Stellæ herba 170
Sternutamentaria 246
Stichas, uel Stœchas 300
Stichas Arabica 300
Stichas citrina 34
Stramonia 265 (278
Stratiotes chiliophyllos.
Stratiotes millefolia 278
Strobilus 308
Struthium 301
Strychnos 265
Succiſa 272
Supina 226
Sycaminea 198
Syce 290
Syluæ mater 350
Symphyton 268

T

TAgetes 13
Tamarix 194
Tanacetum 13
Tanacetum ſylueſtre 237
Tapſus barbatus 328
Telephium 312

Telis 311
Terreſtris malus 201
Teſticulus canis 210
Teſticulus ſacerdotis 270
Teſticulus ſerapias 211
Teſticulus uulpis 270
Teucrium 322
Teutlon 314
Thelypteris 227
Thermos 116
Thlaſpi 115
Thlaſpidion 115
Thridax 113
Thymbra 114
Thymus 321
Tilia 332
Tithymalorū genera 316
Tordylon 305
Tormentilla 98
Torminalis 148
Tragopogon 318
Trichomanes 310
Trifolium 287
Trifolium acetoſum 213
Trifolium humile 188
Trifolium minus 288
Trifolium pratenſe 317
Trimeſtre 251
Trinitas 188
Trinitatis herba 313
Triorchis 211
Triphyllon 287
Triphyllō chortocopīon 317
Trithales 16
Triticum 251
Trixago 335
Trixago paluſtris 299
Trychnos 265
Tuber 171
Tunicæ 133
Turcicum frumentū 320
Tuſsilago 50
Typha 319

V

VA 218
Vacinia 55
Valeriana 330
Venti herba 343
Verbaſcum, & Verbaſcu lum 328
Verbena 226
Verbenaca 226
Vermicularis 10
Vermicularis minor 10
Veronica 59
Veſicaria 265
Vetonica 132
Viciæ 61
Vincaperuinca 135
Vincetoxicum 45
Viola 117
Viola muraria, uel purpu rea 117
Violæ albæ 185
Violæ matronales 118
Virga paſtoris 82
Virile ſacerdotis 22
Viſcum 124
Vitealis 97
Vitia ſylueſtris 38
Vitis alba 32
Vitis nigra 33
Vitis uinifera 29
Vuularia 87
Vmbilicus terræ 171
Volubilis maior 275
Volubilis media 97
Volucrum maius 250
Vrceolaris 106
Vrtica iners & mortua 177
Vrtica labeo 71
Vrticæ uariæ ſpecies 37
Vua criſpa 68
Vua lupina 265
Vua uerſa, uulpina, uel lu pina 30
Vua uulpis 265

X

XAnthium 220
Xylon 221

Z

ZEia 108

FINIS.

Kranckheyden Register/ int welcke tghetal dat Capittel beduydet/ ende de letteren die na tghetal volghen/ thoonen de plaetſe des Capittels/ daer een yeghelijcke geſchreuen ſtaet.

NDem lichtelick te doen halen/ oock ſoet eñ welrieckende ma ken. rix a. rrviij c. lriij c. crviij c. crrj f. crrrvj c. clrv f. clrvij d. crc e. crcij g. ccrij c. ccrrij b. ccrrv b. ccrrviij d. cc rrrvj d. ccrlix d. cclrij e. cclrrrj g. ccrc d. ccrcij d. cccj d. cccij c. ccciij e. cccr c. cccriij e. cccrrj c. cccrrvj d.

Aderen ſuyueren. crrrj c. cclj d. e. cclrrj d.

Aenſicht ſuyuer ende claer make n. rrij d. lrrvij e. lrrrij e. lrrrv d. lrrrvj c. rcix d. crvj d. crix d. crrvj d. crrviij e. crrrvij e. clviij f. clr e. clrvj d. clrrj e. clrviij c. cciij d. ccvij c. ccrrf c. ccrriij d. ccrrrij d. ccrliij e. ccrlvj c. ccl d. cclvj f. cclrvij g. cclrviij d. cclrrvij c. cclrrrj g. cclrrrij e. cclrrrviij c. ccrc e. ccrcij d. cccrrj c. cccrrvj d. cccrrvij b

Bloet dun maken. cclrrrij e.

Bloet oft etter ſpouwen. rriij b.

Bloetſpouwen verdriuen. v a. rj b. rvj b. rriij c. rrviij c. rrix c. rrrix d. rlix c. lv e. lrrriij c. lrrrix d. rcij e. cviij d. cix d. cr e. crrj f. crrvj d. crrrij e. crrrv c. crl c. crlj c. clij d. clrrrvij e. crciij d. ccrrix e. ccrrriij c. ccrrrv c.d. ccrlv c. cclj f. cclv f. cclr d. cclriij g. cclrvj d. cccr c.

Bloet ſtelpen. iij a. rj a. riiij b. rrv b. rrrix d. rliij c. rlix d. lrrij c. lrrvj h. lrrriij d. rcij d. rcviij e. cr d. crrv d. crrrv c. clv c. clrrix c. cciij e. ccrriij c. ccrrrv d. ccrrrvij c. ccrrrix g. cclrrviij d. crcvj c. ccevij e. ccc rij d. cccrriij e. cccrrrj d.

Bloet ſuyuereu. lviij d.

Blaſen pijne verſaechten. viij a. rj b. rrix d. rrrix d. lrr c. lrrv d. crriij c. crrj e. crrrij e. crciij h. cciij e. ccrij c. ccrrviij d. cc liij d. cclriij g. cclrvij g. cclrrr viij c. cccrviij c.

Blaſen reynighen. cclrv i. cclrrriij d.

Blaſen ſteen breken. clrrrvj d. cc rrrij d. cclrrr c. cclrrrvj d. ccc rriij c.

Blaw plecken aent lijf verdrijuen. crlij e.

Bloet dat geronnen is verdeylen. j b. rrj b. rrrij c. rrriij e. rliij d. rlix d. lrriij c. rcviij e. crlvj d. crlvij c. clviij g. crcj d. cc iiij e. ccix d. ccrrrvj h. ccrlvj c. cclvj e. cclix c. cclrrij d. cclrr viij d. cclrrriij e. ccrc f. ccrciij d. cccrrj c. cccrrvj d. cccrrvij b

Beeſten te bewaren dat haer geen quaet ghedierte ſchaden en mach. ccrrvij e.

Beeſten te behouden als de ſterfte daeronder compt. clix c.

Beenen die gebroken ſijn wttrecke. rrrij c. rcix d. crix e. crrriij e. clrrviij d.

Beeſten helpen dat ſij lichtelic haer iongen worpen. ccciij e.

Beten van veuinige dieren heylen. iij a. rvij b. rix b. rrj b. rriij c. rrviij c. rrrj e. rrrij c. rrriij e. rliij d. rlv e. rlviij c. lv d. lrr riij e. lrriij c. lrrr e. lrrrvj c. lrrrix d. rcij d. rcv b. cvij d. c rij d. criij e. crix d. crrrij d. c rrriij e. crrrv c. clr e. clrv e. c rc d. crcj c. crcij g. crciij h. c rciij d. crcix c. cciij e. ccv c. ccix c. ccrrvj e. ccrrrv c. ccrrr vj f. ccrliij e. cclj f. cclriij e. ccrciij d. e. cccrrviij h.

Blaſen geſweer heylen. rj b.

der Blaſen nut. lrrviij c. crrrviij f. clrvij e. clrrr d. crcj c. cclr vij g. ccrc c. ccrcij d.

Blaſen pijne verſaechten. viij a. rj b. rrix d. rrrix d. lrr c. lrrv d. crriij c. crrj e. crrrij e. crciij h. cciij e. ccrij c. ccrrviij d. cc liij d. cclriij g. cclrvij g. cclrrr viij c. cccrviij c.

Blaſen reynighen. cclrv i. cclrrriij d.

Blaſen ſteen breken. clrrrvj d. cc rrrij d. cclrrr c. cclrrrvj d. ccc rriij c.

Blaw plecken aent lijf verdrijuen. crlij e.

Bloet dat geronnen is verdeylen. j b. rrj b. rrrij c. rrriij e. rliij d. rlix d. lrriij c. rcviij e. crlvj d. crlvij c. clviij g. crcj d. cc iiij e. ccix d. ccrrrvj h. ccrlvj c. cclvj e. cclix c. cclrrij d. cclrr viij d. cclrrriij e. ccrc f. ccrciij d. cccrrj c. cccrrvj d. cccrrvij b

Bloet dun maken. cclrrrij e.

Bloet oft etter ſpouwen. rriij b.

Bloetſpouwen verdriuen. v a. rj b. rvj b. rriij c. rrviij c. rrix c. rrrix d. rlix c. lv e. lrrriij c. lrrrix d. rcij e. cviij d. cix d. cr e. crrj f. crrvj d. crrrij e. crrrv c. crl c. crlj c. clij d. clrrrvij e. crciij d. ccrrix e. ccrrriij c. ccrrrv c.d. ccrlv c. cclj f. cclv f. cclr d. cclriij g. cclrvj d. cccr c.

Bloet ſtelpen. iij a. rj a. riiij b. rrv b. rrrix d. rliij c. rlix d. lrrij c. lrrvj h. lrrriij d. rcij d. rcviij e. cr d. crrv d. crrrv c. clv c. clrrix c. cciij e. ccrriij c. ccrrrv d. ccrrrvij c. ccrrrix g. cclrrviij d. crcvj c. ccevij e. ccc rij d. cccrriij e. cccrrrj d.

Bloet ſuyuereu. lviij d.

Bloedē wten nueſe ſtellen. Soeck/ Nueſen bloeden.
Borſten die ontſteken ſijn heylen. v d. cclxv h.
Borſten ghebreken. lxx c. lxxxix d. cxiiij c. cxxxviij f. cxcij h. ccxxj c. ccxxxvj d. cxcij e. cccxxviij h.
Borſten geſweer. xl e. xlv c. l d. lxxvj d. cviij d. cxlij d.
Borſten gheſwel. cclj f.
Borſte die hert ſijn vā melck / weec te maken. cx e. cclxxxiij d.
Borſten herdicheyt verſaechten. cxxviij e. cxlj d. ccxvj d.
Borſten hert maken. ccxxxiij d.
Borſt ſuyueren. xxviij c. xxxvij e. xliij d. xcvj c. c d. cxix c. cxxxij e. cxxxvj c. cxliij d. clix c. clxx viij c. clxxxix d. cxcix c. ccxvj d. ccxxv c. ccxxix e. ccxlj d. ccxliij d. cclvj e. cclxvj d. cclxxxij d. cclxxxvj d. cclxxxviij d. ccxc d. ccxcix d. cccv d. ccc xxij d. cccxxix e.
Brandt heylen. v a. x c. xj a. xv c. xx c. xxij c. xxiij c. xxxiij e. l d. lxxij c. cvj c. cxij d. cxxxvij d. cxxxviij e. cxlvj d. cxlviij e. clx d. clxxxij c. clxxxix c. cxcij g. cxcviij f. ccxxxij e. ccxliij e. ccxc f. cccxiij d. cccxix b. cccxxij c. cccxxviij h.
Buyne verdrijuen. cxcv e. ccxxxviij c.
Buyck purgeren. cxxxvj c.
Buyckloop ſtelpen. iiij a. v a. x c. xxvj c. xxviij c. xxix d. xxxiij e. xxxviij b. xxxix d. xlviij c. lv d.e. lxj c. lxxx c. lxxxj c. lxxxiij c. xciij c. cxxj f. cxxx c. cxxxv b. cxl c.d. cxlj c. cxlvj c. clij d. c= liij d. clvij c. clxvj d. clxx d. c= lxxij d. clxxv e. clxxvj c. clxxviij d. clxxxviij c. clxxxix d. cxciij d. cxcvj d.e. cxcviij f. cciij e. ccvj c. ccxj c. ccxviij d. ccxxix e. cc= xxxiij c. ccxxxv d. ccxxxvj c. cc= xxxviij c. ccxxxix f. ccxlij d. ccxl= iiij e. ccxlv c. ccxlviij c. cclj f. cclij c. cclv f. cclvij d. cclxiij g. cclxxxvij d. cclxxxix e. ccxcij c. cccvij e. cccx c. cccxiiij c. ccc= xxiij c. cccxxv e. cccxxviij g. ccc xxix e. cccxxxj c.
Buyck ſaecht makē. xvij b. xxix d. xlj d. xcix d. cj c. cxxxviij e. cliij d. clvj c. clviij e. clxxj d. clxxv e. clxxx c. cxcv d. cxcviij e. cc= viij d. ccxxvij e. ccxxviij d. cc= xxix e. ccxxx c. ccxliij d. cclvj e. cclxj c. cclxvij g. ccxc c. cccj d. cccij c. cccxxxj c.
Buycx weedom. xlviij c. lxxv d. xcv c.
Byen behouden dat ſi niet wech en vlieghen. cxc e.
Byen ſteken heylen. v a. cxc e. cxciij g. ccxxxvj f. cclxxvj d.

C

Cackhielen. lxxvij d. clxxj e. ccxxxvj g. ccxc e. cccij d. c= ccxiiij d.
Carbonckel breken oft geneſen. c= xvj d. cxl d.
Cholerā afdrijuende makē. xxiij c.
Clieren rijp maken. clxvj c.
Clieren heylen. v d. xxxvij d. c= lxxvij d. clxxviij c. ccxlv c. cclj f. ccxc d. cccxj e. cccxxviij h.
Cortſe verdriuen. vij a. xxxix d. cxvij c. cxxiij c. cxxxj d. clxv f. cciij e. ccvj c. ccxxxv c. ccxxxix f. ccxlvij c. ccxlix d. cclv f. cccxxiij c
Cortſe/ diemen Tertiana eñ Quar tana noempt/ verdriuen. xj b. lj c. lxxxij e. cclxxj d.
Crimſel inden buyck doen ceſſeren ix c. xxj b. xlv c. lxxiij c. xciij e. cx e. cxj c. cxix d. cxxiij c. cxlij e. cxliiij d. cxcj d. ccxvj d. ccxxj c. ccxxxvj f. ccxxviij d. ccxxxvj c. ccliij d. cclix c. cclxxxij e. cclxxx ix e. cccij d. ccciiij e. cccvj d.
Cleeder welrieckende maken. lxiij a. cxliiij d.
Cleyn pocken makē datſe haeſt wt= ſtaen. ccxc c.
Clouen aende handen oft voeten heylen. xxvj c. ccxxiij c. cccxxxj d
Cramp der moeder. lxxiij f.
Cramp. xvj b. xxvj c. xxxj e. lxxiij e. ciij d. cxj d. cxxxij d. cxlix c. cxcj d. ccix c. ccxxviij c. d. cclxx c. ccxciij e. ccxcix d.
Crampaēs pine verſaechtē. cxxix c
Crancke lieden verſtercken. xxix d.
Cranckheyt te verhoeden. cxciij h.
Croppen oft clieren heylen. v d. xj a. clxxv f. ccxxxvj g.
Croppen rijp maken. clxvj c.
Cruyden die ophalen. lvij h. clxxiij c.
Cuſſens met cruyt vullen. lxxxj c.

D

Dermen crimſel verdrijuen. cclxxvj d.
Dermen hitte leſſchen. xciij d.
den Dermen profijtelick. ccxxxvj h. cclvij d.
Dermen weedom verdriuen. viij a. cx e. cxxj e. cxxvj d. clxxviij c. cxciij g. ccxxxvj d. cclv e.
Dierē die ſchadelic ſijn doodē. cv f.
Digeſtie ſtercken. cx f. cxiij c. cxxxij e. cxliij d. cl c. clxvij e. cciij f. ccxvij d. ccxcij d. cccij d. ccciij e.
Doode vrucht wtdriuen. xiij d. lxxiij e. lxxiij c. xcij d. cj c. cvij d. cxvi d. ccxxxvj g. cclxiij g. cclxiij f ccxciij e. cccj d. ccciij e. cccvj d.
Dooenen wttrecken. vj c. xxxj e. cxciij h. ccvj c. ccxv d. cccix c. ccccxxviij h.
Doouicheyt verdriuen. cxxxvj c. clviij g. clxxx d. cciij e. ccxxxvj f. cclxviij c.
Dorſt leſſchen. lj c. lxx c. cxiij e. cxvij c. cxxxviij e. ccvj c. ccxiij d. cclvij d. ccxc c. ccxxxix d.
Droeuicheyt verdriuen. lj b. cxc e. ccxxij b.
Dröckenhz te verhoedē. j b. cxxxiij f. clxvij d. ccxliij e. cclxxxiij d.
Droomē verdriuē. xix b. cxc e. cciij f.
Droppelpiſſe. lxxxvij c. xcviij d. ccxvj d. cclxxx c. cclxxxiiij d. cc= xcix d. ccciiij e. cccv d. cccx c.
Druyuen voor de vogelen te bewa ren. cclxviij e.

E

Erſd erm ſtuyten eñ ontſluy= ten. vj c. xlvij c. clxxj e.
Erſderm die gequetſt is heilē. v d
Erſſeericheyt. xxxvij f. cxciij g. cccxvj e.
Etter verdriuē. cxxxij e. cxxxvij e.
Exteroogen. cxxxvij e. cxcij g. ccxxvj d.

F

Iſtelen inde oogen. viij a.
Fiſtelen heylen. xj b. xxij d. xxvj c. xlij d. xliiij c. lxxxij e. lxxxv d. lxxxvj c. xcviij d. cv f. cxix d. cxxxix e. clxxvj d. clxxvij d. ccxiij d. ccxxxix f. ccxlij d. cclxxviij d. cclxxxiij f. cccvij d. cccxxxiij c.
Fondement dat gecloūē is heylen. xlix d. lxxxij e. clxxiiij f. cclv e.
Fondemēt dat gequetſt is heylen. cxciij g. ccxcij e.
Fondements hitte leſſchen. cclxij e. clxvj d.
Flurien die int tantvleeſch oft opt tapken vallē bedwingen eñ achter waert drijuē. lxxxiiij d. ccxxxiij c.

Flurien die op de borst genallē sijn lxxxv d. xcvj b. cxcvj d. ccxciij d.
Flurien/die binnen int lijf ouertollich sijn/verteeren. cxlv c. ccxciij d.
Flurien oft vlotē des hoofts doen cesseren. cxlvj d. clj e. clxxix c. clxxxj d.
Flurien verdeylen. clxiij e
Fluymen lossen. cxliij c.

G

Galle wtdrijuen. xx c. xlvj d. lviij d. lxxiij e. cv d. cxv c. cxix c. cxxvij c. cxxviij c. cxxxj d. cxlv c. clxviij d. clxix e. clxxv f. clxxx c. ccj f. ccix c. ccxxij b. ccxxiiij c. ccxxvij e. ccxxviij e. ccxxx c.
Geelsucht. j b.d. viij a. xvij b. xxviij c. xl f. xlj d. xlix c. lij c. liij c. lxxv d. xcj c. xcvj b. cj c. cvij d. cxxxj d. cxxxij e. clxv e. clxix e. clxxj d. clxxv f. clxxix c. clxxxj d. ccvij c. cclx d. ccxij c. ccxxvj f. ccxxxix g. ccxlj d. cc xliij e. cclxiij g. cclxv i. cclxviij e. ccxciij d. cccj d. cccij c. cccx c. cccxiij e. cccxxv e. cccxxxiij c.
Ghebreken die oudt sijn. viij a. xxij d. xxiij c. xxxij b. xl f. xlij d. xliij c. xlv c. lxxxj c. lxxxvj c. c e. ciij c. cv f. cxxv d. clviij f. clx e. clxxvij d. ccxxvij e. ccxxviij e. cclxxxiij c.
Ghebrokenheyt heylen. ij a. xv c. xxxiij e. cxxj f. clix c. ccxiij d. ccxxxj d. ccxxxiiij c. ccxxxix g. cclj f. cclxvj d. cccxij d. cccxxviij g. cccxlij c.
Ghebrokenhz aen heymelijke plaetsen. cccxij d.
Ghebrokenheyt die van hooge vallen is. lxxiij c.
Ghebrokenheyt van binnē heylen. xxvij b. xxxij c. lxxxix d. xciij e. cxxj e. ccxxxiiij d. cclxvj d. cclxxxiij f. cccxxxix g.
Ghedachtemisse. iij a. xcj c. clxxxj d. cclix d.
Ghesicht scherpen. Soec/Oogen donckerheyt verdrijuen.
Gheswel des fondaments. cix d.
Gheswel dat hittich is vercoelen. cxxx c. cc e. ccxxij c. ccxxvj e. cc xxxiij b. ccxxxiiij d. cclxij d.
Gheswel dat van coude vochtichz compt. lxxxix d. cccxxj d.
Gheswel ende ruidicheyt van peerden verdrijuen. cclxxvj c.
Gheswels pine benemē. ccxxxiiij d.
Gheswel rijp maken. ix d. cxvj d. cxxiij c. clxxviij c. ccvij e. ccxc f. cccxvij d.
Gheswel vande schamelheyt. cj c. cix d. cxxxvij e. cxlvj d. clxxxviij c. cxcv e. ccxxxvj e. cccxxj d.
Gheswel vande clieren. xj a. xlj d. xlvij c.
Gheswel versaechten. cxxxviij e. cxlviij e.
Gheswel verteeren. ij b. x c. xij d. xv c. xvj d. xxij d. lviij d. lxv e. lxxj c. lxxix c. lxxxiij c. lxxxviij d. xcv c. xcvj c. xcvij c. xcviij e. cviij d. cx d. cxij d. cxxv d. cxxxvj c. cxlvj d. cxlvij c. cxlviij e. clviij f. clxvj c. clxxviij d. clxxx d. cxcij f. cc e. ccj g. cc viij e. ccix d. ccxj c. ccxv d. ccxix c. ccxx c. ccxxix d. ccxxxix f. ccxlvj c. cclviij d. cclix d. cclxd. cclxviij d. cclxxxj g. cclxxxvij d. ccxc d.f. ccxcij d. ccxcvj c. cccj e. cccvj d. cccxj d. cccxxiiij d. cccxxviij g.h. cccxxxj d.
Gheswer aende nagelen. ccxxv d.
Gheswer aen heymelike plaetsen. ix d. lxxvj h. cxxxviij fi. cxlvij c. clxxij c. clxxxij d. ccxxxv d.
Gheswer des fondaments. lv d.
Gheswer des monts. xlix d. lv e. cxlvij c. clv c. ccxxvj f.
Gheswer dat hittich is vercoelen. cvj c.
Gheswer heylen. ix d. xxxij b. c. xxxvij d. xl f. xlij d. xliij c. lvj c. lxxvj h. lxxxj c. cj c. ciij c. cvij d. cxvj c. cxxiij c. clxvj c. clxxvj d. clxxxix c. cxcvij c. cc xij d. ccxiij b. cclxxix d. ccxc f. cccxxij c. cccxxviij g. cccxxix d.
Geswer int aensicht. cxcix c. cccxxix d.
Gheswer opt hooft van ionge kinderen. cx e.
Gheswer sijueren. ccxxvj d.
Gheswer tusschen den nuese ende de ooghen. cxciij f.
Gicht oft stuypen verdrijuen. xvj b. xix b. cccxij e. cccxxxij d.
die Gyps gegeten hebben / hoemen huer helpen sal. ccix c.
Goudtwormkens bereyden dat sij niet en letten. xxj b.

H

Halsclieren verdrijnen. x c. xj a. xxij b. xxij c. xxviij c. xlij c. liij d. lxxj c. lxxix c. lxxxvij e. cix d. cxvj d. cxix d. cxxx c. cxxxvj c. cxlvj d. clxxj e. clxxv f. clxxviij d. cxce. ccj g. cc ix d. ccxxij c. ccxxv d. ccxxxix f. ccxlj d. cclxxxj g. cclxxxvij d. ccxc f. cccx c.
Hals gheswel. cxvij c. cccxxvj d.
Hals gheswer. cxvij c. cxliij d. clxxviij d. cclvj f. cclxviij e.
Hayr dattet niet en wasse. cxlvj d. cccxxv e.
Hayr dat graw is verdrijuen. ccxliij e.
Hayr schoon maken. cxlj e. cxliij c. ccxx c. ccxlviij c. cccxxviij g.
Hayr swert maken. xx c. lxxxiiij d. xcij d. clx e.
Hayr wassen maken. xxviij c. xl f. cxxxvij e. cxl d. clj e. clxiij e. cciiij d. ccxlj d. cclvj e. ccxxxij e. cccx c. cccxxxij d.
Hayrs wtuallen verdrijuen. ij b. xxxvij f. xlix d. lvij h. cxxxvj c. cxlij e. clxxj e. cciij e. ccxxvj f. ccxlj d. cclv f. cccx c. cccxxxij d.
Herdicheyt verdeylen. xxxiij e. xlj d. lij c. xcviij e. cxix d. cxcij f. ccj g. ccxxxix f. ccxcij d.
Herdicheyt weeck maken. ccxc d.
Herssenen die coudt ende vochtich sijn. lxxxij f. cccij c.
Herssenpanne heylen. liij d.
Herssenen reynighen. ciij d. cciij c. cclix d.
Herssenen stercken. iij a. cclix c. ccc d.
Herte dat clopt. cxlix c. ccviij e. cclxxxix e.
Therte stercken. xliij d. lxxxviij d. cxxix d.
Hicken verdrijuen. ix c. xix b. xxxj e. cx d. ccl d. cclxxvj d. cc lxxx c. cclxxxiij d. cclxxxix e.
Hinnen die den spraw hebben. liij c. clxxxij d. cclxxxij f.
Hitte lesschen. vij a. xij d. xx c. l d. lxxxiij c. cxxx c. clxxix c. cxcv d. cclviij d. ccxc c.
Hoesten verdrijuen. iij a. xxvj c. xxix d. xxxij c. xl e. xliij d. l d. lxvij c. lxxxv c. xcij d. xcvj b. cvj c. cviij d. cxvij c. cxix c. cxxj f. cxlj c. cxlvj c. clj d. clxj d. clxvij e. clxxij d. clxxviij c. clxxxj d. clxxxix d. cxcvj d.e. ccix d. ccxij c. ccxxj c. ccxxv b. ccxxviij d. ccxxxvj d. cclvj e. ccxxiij

lxxiij d. cclxxxij e. ccxc d. ccxcij d. ccxciij e. ccxcix d. cccj d. ccciij e. cccvj d. cccxxvj d. ccc xxviij h.
Hoest der beesten. lix c. ccxlv c.
Hondtsbeten heylen. cxlij d. ccxvj d. cclj e. cclxvij g.
rasende Hondtsbeten heylen. xj a. xx c. xxiij c. xxxvij d. xliij d. xlv c. lvj c. cx e. cxxiij c. cxxxiij e.f. cxlj d. cxlij e. cxcj d. ccxxxvj f. cclxxxij d. ccxc e. ccxciij e.
Hoofden die schorft sijn ghenesen. lv d. lvj c. cxvj d. cc e. cciij e. ccxxxvj e.g. cccx c. cccxj d.
Hoofdwee. iij a. x c. xix b. xxix c. xxxix d. xliij c. xlix d. lxij c. lxxiij f. xciij e. cx e. cxvij c. cxix d. clx d. clxix e. cxcij f. cxcvj e. cc e. cciij f. ccxxvj f. cc xxviij c. ccxxix e. ccxxxvj e. ccxxxviij c. cclv e. cclviij d. cclxiij g. cclxv h. cclxviij e. cclxxiij d. cclxxv d. cclxxvj d. cccxiij d.
Thooft purgeren. vj c. xxix d. lxxxiij c. cxxxvj c. clviij f. clxiij d. clxxj d. cciij c. ccxlvij c. cclxxxj g. cccj e. cccij c. cccxiij c.
Thooft stercken. ccviij e.
die Huelcruyt sap gete oft gedroncken hebben/te helpen. ccix c.
Huepen weedom. ij a. iij a. xvij b. xxiij c. xxvj c. xxxiij e. xliij c. lij d. lxxij f. lxxix d. lxxxix d. xcvj b. ciij d. cvij d. cxiij c. cxv c. cxvj d. cxix e. cxxij d. cxxxij e. cxxxvj c. cxlv c. clviij g. clxv f. clxxxiij d. cxcvij b. cciij d. ccxxvj f. ccxxviij c. ccxxxvj d. ccxxxvij c. ccxxxix f. cc lxviij d. ccxcj c. ccxcij d. ccxciij e. cccxxj d. cccxxiij c.
Huyt oft vel reyn ende schoon maken. cxvj d. clxj d. ccxlix d. ccxxvj e. ccxcij e.
Huyt oft vel opbernen oft doorbijten. x c. lvij h.

I

Ict bereyden dat de muysen de letteren niet en eten. j c.
Inghewandt dat ghequetst is heylen. cccxij d.
Jueckſel verdriuen. lxxiij f. clxxv e. ccxvj d. cccij d. cccxij d

K

Kaes bewaren dat hij niet en verrotte. lxxxv d.
Kancker heylen. xxxvij d. xlij d. lxxj c. xcvj c. cxciij d. cc e. cccvij e. cccxxxiij c.
Keelen oft hals weedom. ccxxxix f. ccxcij e.
Keelen gheswel. ccxxix e.
Kichen. ij a. iij a. xj b. xxviij c. xxxj e. xxxvij e. l d. lxxxv c. lxxxix d. cxxxvj c. ccl d. ccxciij e. cccxxvj d.
Kindtbedderen reynigen. ccxcij d.
Kinder gheschoortheyt heylen. ccxliij d.
Kinderen/die noch ionck sijn/den loop stelpen. ccxxj c.
Kinder ghebaren die verstandich worden. cxl d.
Kinnen gesweer doen verdwinen lij c.
Knaghen vander maghe versaechten. cxx d. cclxij d.
Knechtkens te ontfanghen. clxxx d. ccx e. cclxx c.
Knien weedom. lxxix c.
Knokelen weedom. cccxxviij h.

L

LAzarie. lxxxviij d. ciij d. clxv e. clxvj d. ccxxvj f.
Leden confoorteren. ccxxxvij c.
Leden die tgheuoelen verloren hebben behulpelick. ccxlvij c.
Leden die ghebroken sijn heylen. ccxxxvj g.
Leden oft knueckelen weedom verdriuen. xxiij c. xxxvij f. lxxvj h. cv e. clviij e. f. cxc e. ccj g. ccxxxvj d. ccxxxvij c. ccxxxix f. ccc d. cccxj e. cccxxiiij d.
Leden die ontstelt oft wt malcanderen sijn. xv c. xxix d. cxxxvij d. cxlij e. clxvj e. cclix d. cccxxviij h.
Leden die tsamen ghetrocken worden versaechten. cxlviij e.
Leden die vercout sijn. ccxxxvj g. ccxlvij c. ccxcij e.
Leden die verleemt sijn. xxxiij c. liij d. cvij d. cxxxij e. cxlix c. clxxxj d. ccxlvij c.
Leden pine. xcv c. cij c. cxix e. cclxiiij f.
Leden die vermoeyt sijn. lxxij c.
Lendensteen breken. lv e. lxxvj g. cxij d. cxxxiij f. cclxxxvij c. cclxxxvj d.
Lendensteen loſſen. cxix e. cclv f. cclxxj e. cclxxvj d. cclxvij h.
Leuer hitte leſſchen. xciij e. cclv e. cclxv h. ccccxix e.
Leuer die vercout is. cx f. cxxxj d.
Leuer die verſtopt is oepenen. xj b. xvij b. xxvj c. lviij d. lxxv d. xc c. xcij d. c d. cj c. cvij d. cxxvj c. cxxxvij c. cxxxj d. cxliij d. cxlv c. clxvij e. ccvij c. ccxvij d ccxxv c. cclxiij g. cclxv i. cclxxv d. cclxxxviij d. ccxcij d. ccxcix d cccxiij c. cccxxxiij c.
Leuer stercken. lxxxviij d. clxvij e. cxc c. cxcj d. cclv f.
Leuer suyueren. cvij d. cxxxj e.
Leuersieckte. j d. vj c. viij a. lj c. lxx c. lxxiij c. xc c. cix d. cxj d. cxxvij c. cxcvij b. ccxxxix f. cclxiij g. cclxiiij f. cccj d. ccc xxj d.
Litteeckenen van quetsuren den anderen vel oft huyt gelijck maken. cxlvj d. clxv e.
dien dat Lijf int fondemēt wtgaet. cxvij c.
Locht reynighen. xxvj b. clxxxj d. ccxxxvj c.
Longhe die ghequetst is. lix c. clij d. ccxlv c.
Longhen ghebreken. ccxxxix f. ccc d.
Longhen ghebreken aende beesten. ccxlv c.
Longhen ghesweer. xxxvij e. xlij d. cxiiij c. clij d. ccxxxvj d. ccxlv c.
Longhen hitte. cxxxviij f.
Longhe reynighen. xxviij c. lxxiij e. xcvj c. c d. cxiij c. cxix c. cxxxij e. cxcix c. ccxvj d. ccxxix e. ccxlj d. cclxvj d. cclxxxviij d. cc xc d. cccv d. cccxiij e.
Longhen profijtelick. cxcj d. cxciij h.
Luysen ende neten dooden. xxx d. xxxiij e. cv d. cxxij d. cxxxiij e. clx e. clxxxij d. cxciij c. cclxxxij e. cccij d. cccxxvj d.

M

MAden wt de keesen te verdriuen. xxij d.
Maghen hitte te leſſchen. xxix c. xxxix d. xlvij c. lxx c. cxiij d. cxvij c. cxx d. ccxxxiij c. ccxxxv d cclvij d. cclxj c. cclxij d. cclxv h. cccxviij c.
Magens opworpen versaechten. ix c. xix b. cxxxij e. cxl d.
Magenweedom verdrijuen. j b. xiij d. xxxix c. lv d. cvij d. cix d. cc e. cciij e. cclxiij g. ccxcix d. cccxij d.
Inflatie der Magen. xxxvij f. ccxvij d. ccliij d. ccxcj d.

Gequetstheyt der Magen heylen. cccxvij d.
Maghen profijtelick. j c.d. iiij b. xvj b. xxvj c. xxix c.d. xxxix d. xliij d. xlix c. lxxiij e. lxxiiij c.d. lxxviij c. lxxxix d. cx f. cxiiij c. cxxvij c. cxl c.d. cl c. clxj d. clxvij e. cxcj d. cciiij e. ccxiij c. cclv f. cclvij d. cclxiij g. cclxxxix d. ccxcij d. ccxciij d.
Maghen reynighen. j b. xlix c.
Maghen schadelick. j c. ij b. xx c. cxxxvij e. cxxxix d. cxlij d. cxlvij d. cliij d. clxxvij d. cxciij f. cxcvij e. ccxliij d. cclvj d. ccxc c.
Manlick saet vermeerderen. cxxx c. cxcj d. ccxxj c.
Manlick saet te niet doen. cxlvij d. ccxxxvj c. cclxvij h.
Maseren ende cleyn pocxkens heylen. clxxj e.
Melancholiam wtdrijuen. clxix e.
Melck dattet niet en clontert noch te samen en loope. cx e.
Melck te samen doen loopen. clvj c. ccxc e.
Melck den vrouwen inde borsten vermeerderen. xix b. xxxij d. cj c. cij c. cxcj c. cxcij g. cxciij h. ccviij d. cclxij d.
Melck den vrouwen verdrijuen. cx e.
Melck/als sij den vrouwē inde borsten gheclontert is/verdeylen. cxlvj d. cclxxxiiij d. ccxciij d. ccc xxxj d.
Melck den vrouwen inde borsten doen comen. ix c. cij c. cxiij e. clxvj d.
Meluwen die int hayr wassen dooden. cclxxiij d.
Menschen beten heylen. cxlij d. ccxvj d.
den Menschē goede verwe maken. clxvij d. ccxc c. ccxciij d. cccxxvj c.
Messen eñ sweerden bereyden datse ijser houwen. ccxxxj d.
Meyskens te ontfangen. clxxx d. ccx e. cclxx c.
Milte cleyn maken. xxxij c. xxxiij c. cvij d. cxj c. cxxiiij c. cxxxvj c. clxxj e. clxxv f. cxciij c. cciij e. ccxxviij d. ccl d. cclvj f. cccj d. cccxj d. cccxxij c.
Milten cranckheyt. j c. xxviij c. xxxvij d. c d. cvij d. cxix d. clviij f. clx d.e. clxxiij f. clxxxiij d. cxciij d. cciij d. ccxxvij e. ccxlj d. cclvj e. cclxiij f. cccx c. cccxiiij c. cccxxij c.
inflatien inde Milte scheyden. ccxxx c.
Milte die verhert is. cxlv c. cxciij c.
Milten hitte lesschen. cclv f.
Milten verstoptheyt oepenen. lviij d. cj c. cxvj c. cxxxj d. ccvij c. ccxviij d. ccxxv c. cclxxv d. cclxxxviij d. ccxcij d. ccxcix d. cccxiiij c.
Moeder achterwaerts drijuen. xxxvij e. lxxxiij d. cxl c.
Moeder die gequetst is heylen. cxciij g. cccxij d.
Moeder die ghesloten is oepenen. xiij d. xx c. xxxvij e. lviij d. cvij d. ccxxviij d. ccxliij d. cccxj d.
Moeder die gheswollen is. ccxxij c. cccxj c.
Moeder die ontsteken is. v a. cclxij e.
der Moeder opstooten benemen. ix c. xix b. xxvj c. xxxvj c. lxxv d. cxxxij d. clxxij c. cxc e. cciiij c. ccxxviij c. ccxxx c. ccxxxvj d. cc-

cclxix d. cclxiiij f. cccliij e.
Moeder die verherdt is. cxix e. cxxxvij d. cxciij g. ccxxij c. ccxliiij d.
Moeder suyneren. xxj b. xxxij d. cvij d. ccj g. ccxciij e. cccj e
Moeder weedom doen cesseren. cxxxv c. clxxviij c. ccxxvj e. cclv e. cclxiiij f. cclxxij d. cccxj e.
Montgesweer genesen. xcviij e. cxlij d. clxxij c. clxxiiij f. clxxxij d. cxcij g. cxcviij f. ccix d. ccxxxix f. cclx d. ccxcviij f. cccliij d.
Mondtwater maken dat heylsam is tot veel dingen. lj c.
des Monts quaden rueck verdrijuen. cccxxix e.
des Mondts seericheyt genesen. cc xcij e.
Mondt welrieckende maken. cclxxxj g.
Motten verdrijuen. j c. xix b. xxxiiij e.
Muesien ende mugghen verdriuen j c. xx c. ciiij d. clxxxvij e. cxcij g.
Muysen ende ratten verdrijuen. ciiij d.

N

Nagel gesweer suyueren. ccxxv d.
Naghelen rouwicheyt benemen. lviij h.
Naterbeten heylen. vj c. viij a. xxiij c. xl e. xc c. xcv b. cxxxij d cxxxvij d. clviij e. clxxj d. clxxij c. ccj g. ccxxv c. ccxxxij d. cclvj e. cclxxxij d. ccxcij d. ccxciij e. ccxcix c. cccij c. ccciij d. cccxxvj d.
Nateren als sij gequetst sijn/waermede sij haer wederom heylen. ccxlviij c.
Natte crauwagie. cxciij g. cccxvj d
Natuerlick saet te behoudē. cxix d. clv c. cclxvij g.
Nauel die te seer wtgaet heylen/ost achterwaert drijuen. ccxlij d. cccxlij c.
Neruen die afgesneden sijn heylen. cxxxvij d.
Neruen die ghequetst sijn. cxlvj d.
Neruen pijne doen vergaen. clvij c. ccxciij e.
Neruen versaechten. cxxxvij d.
Neten verdrijuen. cccxliij d.
Nieren ghebreken. vj c. xj b. xvij b. xxvj c. xxix d. lxx c. lxxv d. clxvij e. cxcj c. ccxxviij d. cc liij d. cclxj d. cclxiij f. cclxv h
Nieren ghesweer ghenesen. xj b.
Nieren reynigen. xvij b. cclxv i.
Nieren verstoppinge oepenen. ccxcij d.
Nierensteen wtdrijuen. xix b. lxxiij f. lxxix c. cxxxj d.
Nijnagelen verteeren. xxxij c.
Niesen maken. lvij h. cxix c. cciiij c. ccviij e. ccxlvj c. cclix d cccj e.
Nuesen bloeden stelpen. xxvj c. xxxvij e. xlij d. cxxj e. cxxxv c. clxv f. clxxvij d. cxcv e. ccxxxiij d. ccxxxv d. ccxxxvj e. ccxxxvij c. ccxxxix g. ccxliiij d.
Nuesen ghesweer heylen. clx e.

O

Ockselen ghestanck verdrijuen. cccxj e.
Ooghen die druypen. clxvij d.
Oogen die loopen. ccviij e. ccxxxvij c. cclxv h. cclxvij g. cccxxiiij c.
Ooghen donckertheyt verdrijuen. j c. iij a. vj c. viij a. xxvij c. xxix c. lxxvij e. lxxxij e. lxxxv d. lxxxviij d. xcj c. xcviij e. cxx d. cxxvj d. cxxxiij f. cxlv c. clxj d.

clxiij d. clxxj e. clxxiiij f. clxxviij d. cxc e. cxcj d. cciij e. ccviij d ccxv d. ccxxv d. ccxxxij d. ccxxxvj e.f.h. cclxxxvij d. cclxxxviij d cccj d. cccxxxiij c.

Oogen doncker heyt den dierē verdrijuen. cxcvij c.

Oooghen die wten hoofde willen vallen. lv d. cxlvj d.

Oogen die gequetst sijn. cxlvj d.

voor quade Oogen. xcv c. cccxxj c

Oogen hitte lesschen. iij a. vij d. x c. xj b. cxvij c. cxxviij e. cxxxviij e. cxl d. clxvij d. e. cxcvj e. ccj g. ccviij d. cclxv h. cclxvij g cclxxv d. cclxxxiij c. cccxxiij c.

Oogen die graw sijn swert makē. clj e.

Ooghen rootheyt verdriuen. xxxix c. xlvij c. xlix d. clxij c.

Oogen schadelick. cxiij e.

Oogen scherpen. cxiij c. cxxvij c. cxxxiij f. clxj d. ccxxxvj d.h.

Oogen weedom verdriuē. j c. cxcv e. ccviij d. ccxxxvj d. cclv e

Onmacht verdriuen. lxxij e. lxxxviij d. cxxix d. ccviij d. cclxvij h

Oozen pine versaechten. j c. xj b. xiij b. cvj d. cx e. cxiij c. cxxvj d. cxxxviij e. cxlviij d. clx d. clxxv e. cxcvj e. cc e. ccix d. ccxxv d. ccxxviij d. ccxxxv c. ccxxxvj e ccxliij e. cclv e. cclxij e. cccxxiij d

Oozen die ontsteken sijn heylen. v d. xj a. xxxvij d. lxxj c. xcvj c. cj c. cxxiij c. cxxxiij e. cxlvj d. clxxv f. clxxviij c. cclxv h. ccxc d. cccxj e.

Oozen die van binnen gequetst sijn gheneſen. xix b.

Oozen gheſweer. ccxxxiij d. ccxxxv c.

Oozen gestanck verdriuen. lviij d clxxxix e.

Ossen vet maken. ccxvj c.

P

Pestilentie. xxvj b. xxxj e. xlij d. xliij c. xcviij e. cxxxiij e. clix c. cxcix c. ccxxxij d. ccxxxvj c. cclxxij d. ccxciij d. cccxxx e.

den Peerden wormē int lijf doodē

Pine der voeten. cxcvij e. (ccxlix d

Pleuresis gheneſen. xxxvij e.

Pocken heylen. clv c.

Podagra. x c. xv c. xx c. xxv b. xxxvij f. xliij c. lij c. lxxiij e. lxxvij d. lxxix c. cvj c. cxxvj d. cxxxiij f. cxxxviij e. cxlvj d. cxlviij e. clvij e. g. clxvj d. clxxj e. clxxiij f. cxcvj e. ccxxvj f. cclj f. cclxiij g. cclxvij d. ccxc e. ccxciij e. ccxcix d. cccxj e. cccxxiij d.

Popelcije. xxxij c. (cccxxxj c.

Purgeren. xlvj d. xlix c. cxcvij c. ccxcj c.

R

Raserije int hooft verdrijuen. xciij e.

Rimpelen verdrijuen. xxxij b. cclxxj d. cccxxviij i. cccxxxij c.

Ronselen int fondement / geheeten Condylomata gheneſen. ix d. xxix c. cxix e. ccxciij e.

Root melizoen verdrijuen. v a. xj a. xix b. xxvj c. xxvij b. xxix c.d. xxxix d. lv e. lxxxj c. lxxxiij c.d. xc c. xcij d. xciij d. xcviij e. cxxj e. cxxxv c. cxxxviij f. cxl c. cxlj c. cxlvj c. clij d. clv c. clx d. clxxv e. clxxvj d. clxxviij d. clxxxvij e. clxxxviij c. cxcviij f. cciij e. ccxxvj f. ccxxxij d. ccxxxvij e. cclxiij g. cclxviij d. ccxc e. ccxciij e. ccxcix d. cccxj e. cccxxiij d.

Roose int aensicht verdrijuē. lxxj c. ccc=

cccxxix e.

Rouen verdrijuen. xviij c. cxcvij c. cclxiij e.

Rouwicheyt inde keele versaechten lxx c. cxvij c. clxj d. cciij c. ccxxix e. ccxc c.

Rugader gheneſen. xviij c. xxxix d. xlix d. lv d.

Ruydicheyt heylen. xxvj c. xxix c. xxxij d. liij c. xl f. xliij c. xlix d lvij h. lix c. cj c. ciij c. cv f. cxxvij c. cxxxvj c. cliij d. cxlix e. clxxv e. clxxxix e. cciij e. ccix d. ccxxxvj g. ccxxxix f. cclj f. cclxxiij d. cclxxxij e. ccxc e. cccj d. cccij d. cccviij c. cccix c. cccxj e. cccxxij e. cccxxvj e. cccxxxj d. cccxxxj d.

S

Schellen opt hooft verdrijuen xxvij c. cxxxvj c. cxxxvij e cccx c. cccxj d. cccxiij d.

Sijden weedom verdriuen. xxxj e. xxxvij e. xcij d. cxxij c. clxvj c. clxxxix e. ccix d. ccxxv d. ccxxxvj d. cccxvij c. cccxxx d.

Sinnen scherpen. cxxxvj c. clxxxj d. cxc e. cclvj e.

Slangen verdrijuen. xx c. xxvj b. lxxxv d. clxxxvij e. cxcij g. cciij f. ccxxxvij e. ccxxvij d.

Slapen maken. ix d. xix b. xlix c. cxij e. cxvij c. cxix d. clxij e. clxvij e. cxciij h. cxcv d. cxcvj e. ccj f. g. cciij f. cclv f. cclxiij g. cclxxxj f. cccxxiij e.

Snuf verdriuen. xxvj c. xxxiij e. clv c. cxcij f.

Splinters ende pijlen wttrecken. vj c. xxxj e. xliij c. clxxviij d. cxciij h. ccvj c. ccxv d. cccvj d. cccix c. cccxxviij i.

Splinters van ghebroken beenderen wttrecken. xliij c.

Spouwen maken. xxxvij f. xlvj d lxv e. lxxxiij c. ciij d. cxxxij d. cc iij e. cclvj f. cclxvij h. cclxxxiij d

Spraake wederom brengen. clxxxj d. cclix d.

Sproeten verdriuen. xxxij c. xcix d. clviij f. cxcij f. ccxvj d. ccxxj c. cclj e. cclxvij h.

Steen afdriuen. v a. viij a. ix b xvij c. xxix c. cj c. clx e. clxj d. cxcj d. cciij d. cxxxij c. ccxxxvj f. ccxxxv d. cclvj e. cclxv i. cclxxxiij d. ccxcij d. cccj d. cccv c.

Steen breken. xij d. xvij c. xxviij c. xlij d. xlviij c. lxxix c. cj c. cxxiij c. cliij d. clxxv f. clxxxvj d. cxciij h. ccxij c. ccxxix e. cclvj f. cclxxxviij d. ccxcij d. cccj d. cccx c.

T

Taey slimicheyt asiagen. cv d. cxxxij d. cxxxix d. clxxj c. clxxv f. ccj f. ccxxviij e. ccxxxvj h cclxviij d. cccij c. cccxxj c. cccxxvj d.

Tanden behoudē dat sij niet en verruylen. cclxxxj g.

Tandē beumicheyt benemē. xxxix d

Tanden die wagghelen oft loteren vast maken. xxxix d. lv e.

Tanden weedom versaechten. j c. v a. xj b. xvj b. xvij b. xviij c. lxxxviij d. ciij d. cxix e. cxxxiij f. cxxxv c. cxliij c. clxxv e. clxxxiij d clxxxix d. cxc d. cxcij g. cxciij c. cxcviij f. ccxxvj f. ccxxviij d. ccxxxvj c. ccxxxix f. ccxlvj c. cclxviij d. ccxc f. cccij d. cccxiij d. cccxxiij e. cccxxvj d. cccxxviij h.

Tanden suyuerē. xxxj e. (cccxxxiij c

Tanden wit maken. ccix d.

Tantvleesch dat bloedet. xj b.

Tantvleesch stercken. lv d. lxxiij e. cclv e. cccxxix e.

Tantvleesch dat geswollē is. xlix d
Tandtvleesch / dat vochtich is wt doen drooghen. cclv f. cclxxxj g.
Tapkens geswel. xxxvij f. lxxxvij c. cliij d. ccix d.
Tapkens ouertolligheyt vochticheyt verteeren. lxxxvij c.
die Tijdeloosen geten hebben / hoemen haer helpen mach. cxxxiij d. cxlj c. ccix c.
Tongen rouwicheyt verdriuē. cx e
Toouerie verdrijuen. xliij d. lxvij c. cclxxj d. cccij d.
Tuynen maken. lxvij c.
Tuyten ende suysen inde oozen verdrijuen. cciij e. ccix d. ccxxxvj g. ccxliij e. ccxc e. cccxiij d.

V

VAllende sieckte. xj b. xix b. xxxj e. xxxij c. xxxij c. lvij d. lxxxvij d. ciij d. cv e. cxij d. cxvij c. cxxxij e. cxxxij e. cxlix c. clxix e. ccxij c. ccxxvj f. ccxxvij c. ccxxxix f. cclxxj d. ccxc c. cccij e. cccxxj c. cccxxxij d.
beten van Venijnige dieren heylen iij a. xvij b. xix b. xxj b. xxij c. xxvij c. xxxj e. xxxij c. xxxiij e. xlij d. xlv e. xlvij c. lv d. lxxij e. lxxiij c. lxxx c. lxxxvj c. lxxxix d. xcij d. xcv b. cvij d. cxij d. cxij e. cxix d. cxxxij d. cxxxij e. cxxxv c. clx e. clxv e. cxc d. cxcj d cxcij g. cxcij h. cxciij d. cxcix d cciij f. ccv c. ccix c. ccxxvj e. ccxxxv c. ccxxxvj f. ccxliij e. cclj f. cclxiij e. ccxcij d.e. cccvj d. cccxxv e. ccexxvij b.
Venijn wederstaen. j b. ij a. xiij b. xvj b. xxvj c. xxxj e. xxxvij f. xlij d. xliij c. lxij c. lxxiij d. lxxvij e. lxxxiij c. xcij e. xcvj c. xcvij e. xcix d. cxij d. c xxxij d. cxlij d. cxliij d. clj e. clxxv e. clxxj d. cxc e. cxcij h. cc iij e. ccix c. ccxxv d. ccxxxij d. ccxxxvj c.f. ccxxxix f. cclvj f. cclxxj d. cclxxij d. cclxxiij d. cclxxxij e. cclxxxiij d. ccxc f. ccxcij d. ccxciij d. ccxcix d. cccv d.
die Venijnige campernoelien geten hebben / hoemē haer helpen mach ccxxxvj f. cclvj e.
Venijnige dieren veriagen. xcij e. c d. cxxxvj c. clxv e. cxcij g. ccix d. ccxxvij e. ccxxvij d.
dat geen Venijnich ghedierte eenen mensch niet schaden noch letten en mach met bijten. v a. xij d. clj e. ccxxxvj c.f. cclxiij e.
Veruuyltheyt van velle verdriuen lix c. cvj c. clxix e. ccxxxvj e. cc lj f. ccxc e.
die Vercout sijn helpen. cxix d.
Vermoeytheyt verdrijuen. viij a. xiij d. lxxij c. ccl d.
die Versticken willen te hulpe comē xxxij c.
Verstoptheyt oepenen. viij a.
Vijchbladeren gheneesen. xxij d. lxxj c.
Vijghen te behouden dat sij niet en verderuen. ccxxxviij g.
Visch die cranck sijn ghesondt maken. cclxxxiij c.
Vlceratien oft ander schorftigheyt gheneesen. xxix c. xliij c. lix c. cj c. ciij c. cv f. cvj c. cvij d. cx f. cliij d. clxxij c. clxxix c. clxxxix e. cciij e. ccxxv d. ccxxix e. ccxxxvj e. ccxxxix g. cclj f. cclxvij d. ccxc e. ccxciij d. cccviij c. ccxxxvj c.
Vlceratien aen heymelijke plaetsen suyueren ende gheneesen. xxxj e.
Vlceratien des mondts verdriuen viij a. xj a. lv d.e. lxxvj h. cxlvij c. ccx e. ccxj c. ccxij d. cc xxvj f. ccxxxviij c. cccij d. cccxix e.
Vlceratien heylen. cxj c. cxxv d. clix c. clx e. clxiij d. clxxvj d. ccxxvj e. cclij b. cccxxx e.
Vlceratien die hittich sijn. ccxix c. cclij b.
Vlceratien die loopen. xj a. xxxj e. cclij b. cccxxxj d.
Vlceratien die onreyn sijn suyuerē xxxv c. xc c. lviij e. clx e. ccxxv d. ccxxvj e.f. ccxxviij e. cclij b.
Vlceratien die oudt sijn gheneesen. viij a. xxij d. xxiij c. xxxiij b. xl f. xlij d. xliij c. xlv c. lxxxj c. lxxxvj c. c d. ciij c. cv f. cxxv d. clviij e. clx e. clxxvij d. ccxxvij e. ccxxxvij e. cclxxxiij c.
Vlceratien die voorts eten. lx c. lxxxv d. cvj c. cxxxvj c. clviij f. clxxxix c. ccxj c. ccxvj d. cclij b. cclvj e. cccxxxj d.
Vlceratien die vuyl sijn heylen. cxxv d. clxij c. ccxj c. cccxxiij c.
Vlecken verdrijuen. Soeck / Aensicht claer ende suyuer maken.
Vleesch te behouden dat niet stinckindt en worde / noch geen maden daerin en wassen. cxxx c.
ouertollich Vleesch dat inden nuese wast / Polypus genoempt / verteeren. ccxxiij c.
Vleesch / dat in stucken gehouwen is / wederom te samē maken wassen. ccxlvj d.
Vleesch wassen maken. cxix d. cxxxviij f.
Vloyen verdrijuen. xx c. cxcij g. cccxlij c.
Vloten inde ioncturen verdrijuen. lxvj d.
Vochticheyt / die oueruloedich is / verteeren ende wtdroogen. xv c. cxviij c. cxlix c. ccxvij d. ccxxxvj h
Voeten die gheswollen sijn. cccxxxij d.
Voeten die opghewreuen sijn van den schoen. clxiij e. cciij e.
Vrine lossen. ij a. iij a. v a. viij a ix c. xj d. xv c. xvj b. xvij b. xviij c. xix b. xxvj b.c. xxviij c. xxxij b. xxxiij c. xxxvij e. xl e. xlij d. xlviij c. lj c. liij c. lviij d. lxiiij c. lxxvj g. lxxvij e. lxxviij c. lxxix c. lxxxiiij c. lxxxix d. xc d. xciij e. xcvij c. xcix d. c d. cj c. cvj d. cvij d. cxij c. cxiij c. cxvj d. cxviij c. cxix e. cxxj e. cxxiij c. cxxxj d. cxxxij d. cxl c. cxlix c. cl c. clvij c. clviij e. clxiij e. clxv e. clxvij d. clxxij c. clxxiiij f. clxxx d. clxxxvj d. clxxx ix d.e. cxcj c. cxcij g. cciiij e. ccvij c. ccviij d. ccxij c. ccxvj c. ccxvij d. ccxxxij d. ccxxxv c. d. ccxxxvj c.h. ccxlj d. ccxliij d. cc xlix d. ccl d. ccliij d. cclv f. cc lvj e.f. cclix c. cclxiij e. cclxv i. cclxvij g. cclxix d. cclxxvj d. cc lxxxij e. cclxxxiij c. cclxxxvj d. cc lxxxvij d. cclxxxviij d. cclxxxix d ccxcij d.e. ccxciij e. ccxcix c. cccj d. cccviij c. cccxiij d. cccxxiij c cccxxv e. cccxxx d. cccxxxij e.
Vrolickheyt maken. lj b. cx e. cxxix d. cxc e. ccviij e. ccxxvj f.
Vrouwen die den witten vloet hebben te hulpe comen. xix b. clxxxiij c. cclv e. cccv c. cccxvij d
Vrouwē helpen dat si lichtelick gebaren. cx f. cxciij h. ccxxv c. cc xxviij d. cclxij e.
Vrouwen die vrembt beluſtet sijn. xxix c.
den Vrouwen haer maentſtonde brengen. j b. ij a. iij a. viij a. x c. xiij d. xvij b. xxj b. xxviij c. xxxj e. xxxiij c. xxxiij e.

xxxvij e. xl e. xlv c. liij c. lxiij c. lxv e. lxxiij e. lxxv d. lxxvij c. lxxxiij c. lxxxvj c. lxxxix d. xcij d. xciij e. c d. cj c. ciij d. cv e. cvij d. cxij c. cxiij e. cxiiij c. cxv c. cxvj c. cxviij c. cxix d. cxxiij c. cxxxij e. cxxxvj c. cxlij c cxliiij d. cxlv c. cxlix c. clviij f. clx e. clxij d. clxv e. clxxj c. clxxxij c. clxxxiij f. clxxv f. clxxx d. cxc d. cxcj c. cxcij g. cxcix c. cciiij f. ccviij e. cclx d. ccxvij d. ccxv c. ccxxxvj c. ccxlix d. cclxxij d cclix c. cclxiij g. cclxiiij e. cclxviij e. cclxix d. cclxxvij c. cclxxx c. cc lxxxij f. cclxxxiiij c. cclxxxvj c. cc xc d. ccxcij c.d. ccxciij e. ccxciiij c. ccxcix e. cccd. cccj d. ccciiij e cccv c. cccvj c. cccx c. cccxxj c. cccxxx c. cccxxxij d.

Vrouwen maentſtonde ſtelpen. iiij a. xj b. xxvj c. xxix d. lv d. lxxv d. lxxx c. lxxxj c. lxxxiiij c.d cx e. cxxj f. cxxx c. cxl d. cxlij f. clij d. clxxij d. clxxvj d. clxxxiij c clxxxvij e. cxciiij c.d. cxcv e. cxcvj e. cciij e. ccvj c. ccxxxiij c. cc xxxv c.d ccxxxvij c. ccxlv c. cclv f. cclviij d. cclxv i. cclxvj d. cclxxviij d. ccxcviij f. cccvij d. cccxxiij d. cccxxix d. cccxxxj c.

Vrouwen na dat ſij ghebaert hebben ſuyueren. lxxv d. cxxxvj g.

Vrouwen verloſſen vande tweede gheboorte. v a. xiij d. xxviij c. xxxj e. lxxiij e. lxxxvij c. cvij d. cxliij c. clxxiiij f. clxxx d. clxxxix d. cxcix c. ccxij c. ccxxv c. ccxxxvj g. ccxcij c. ccxciiij d. cccx c.

Vruchten in moeder lichaem ſchadelick. xxxij c. cxv c. ccxxvij e.

Vruchtbaer maken. ccxliij e.

Vuyl vleeſch verteeren. cv f. clxxiij c. cclxxxv c. ccxcix d.

Wandtluyſen verdrijuen. ccxxvij e. cccix c.

Waterachtighe vochticheyt afdrijuen. cxiij e.

Water ſonder ſchade drincken. lxx iij f. cclxxxij e.

Waterſuchtighen helpen. j c. iij a. xix b. xx c. xlv c. lviij d. cj c. ciij d. cxix e. cxxxij e. clxx ij c. cxcj d. cciiij f. ccix c. ccxxx vj d. ccxliij e. cclvj e. cclix c. cclxiij e. cclxviij d. ccxc d. ccxcij d. ccxciij d. cccij c. d. cccxvj e.

Weenende maken. cxxvij c.

Wijnbrauwen rouwicheyt verdriuen. cciij e.

Wijnbrauwen hayr te behouden. clxxxix e.

Wijnbrauwē bewarē datter geen dubbel hayr aen en waſſe. cxxvij c

Wilt vier heylē. iij a. x c. xxxix c. l d. lxviij c. lxxvj g. cvj c. cxiij e. cxxv d. cxxviij e. cxxxvij e. c liiij d. clxvij d. cxciij g. cxcvj d. e. ccj g. ccxxij c. ccxxvj e. ccxxxiij c. ccxxxv d. ccxxxvj e. cclv f. cclxiij g. cclxv h. cccxiiij d. cccxx e. cccxliiij c.

Winden inde dermen ſcheyden. ccxxx c.

Windt inden buyck verdrijuē. j b. viij a. ix c. xix b. cxij c. cxlviij d. cl c. clxvj c. ccxij c. ccxxviij d. cclxxxj e. cclxxxij d. cclxxxiiij e. cccxxj d.

Windt inde milte ſcheyden. ccxxx c

den Wolfgheneſen. xj a. ccxj c. ccxxxiij c.

Wolf die van rijden compt gheneſen. cxlvij c. clxxxix c.

Woluen dooden. xxx d. cv f.

Wonden die hittich ſijn vercoelen. vij a. cxlvj d. clxxxix d. cxcvj e.

Wonden heylen. v d. vj c. xx c. xxiiij c. xl f. xliij c. xlv c. xlviij c. xlix c. liij d. lv e. lix c. lxix e. lxx c. lxxiij c. lxxvj h. lxxxiij c. lxxxv d. lxxxvij c. xc c. xcij d. xcviij d. c d. cix d. cxxj e. cxxv d. cxxxiij e. cxxxvij d. cxliij d. cxlv c. cxlvij c. clij d. clv c. clviij f. clx e. clxij c. clxiij d. clxxj e. clxxvj d. clxxvij d. clxxxiij c. clxxxix e. ccxij d. ccxiij b. ccxix b. ccxxij d. ccxxvj e.f. ccxxix e. ccxxxj d. ccxxxiij c. ccxxxiiij c. ccxxxv d. ccxxxvj c. ccxxxviij c. ccxxxix f. ccxlij d. ccxliij d. ccxliiij e. ccxlv c. ccxlix d. ccl d. cclv f. cclx d. cclxvj d. cclxxviij d. cclxxix d. cclxxxiij c. ccxcij d. cc xcvj c. ccxcviij f. ccxcix d. cccvij e. cccxij d. cccxxiij b. cccxxix e. cccxxxx e. cccxxxij d.

Wonden reynighen. vj c. xj a. xxij d. cclxxxv c. ccxcix d. cccxiij d

Wonden ſuyueren. vj c. xxxij b. cxix d. cxc e. ccxxxij d. cccxxxvij b. cccxlij c.

Wonden van binnen heylen. xliij d. cxliiij d. cclxxviij d. ccxciij e.

Worm aende vinger heylen. xlix d.

Wormen int lijf dooden oft wtdriuen. j c. ij c. x c. xij d. xxvj c. xxxiiij e. lxxj c. cj c. cix d. cx d. cxvj c. cxxx c. cxxxiij e. cxxxvj c. cxlij d. cxlv c. clviij f. clx e. clxv e. cxcij g. ccxviij f. ccxxvij e. ccxxix d. ccxxxvj d. ccxlix d cclxxxij d. cccij d. cccxiiij d. ccc xxj c. cccxxvj d.

Wratten int fondement gheneſen. xxix c. ccxciij e.

Wratten verdrijuen. lvij h. lxxxij e. cxxvj d. clxxiij c. ccxc f. cccij d. cccxvj e. cccxxj d.

Woyr weeck maken. ccj f.

Zenuwen die verſtijft ſijn. v d.

Zenuwen profijtelick. cxlv c. clviij f.

Eynde des Regiſters.

Van Alsen. Dat eerste Capittel.

Den Naem.

ALsen / oft Weermoet wordt dit cruyt gheheeten / daerom dattet seer bitter is / ende ouermids dien vruecht eñ moet weert ende verdrÿft. In Griecscher eñ Latijnscher sprake wordet Absinthiū geheeten. Ende met desen naem noempt ment noch op den dach van heden in der Apoteken.

Geslacht oft diuersiteyt.

MEn vindt dryerley geslachten ende manieren van Alsen/alsо dat Galenus ende Dioscorides claerlick betuygen. Dat eerste noempt men Roomsche oft gemeyn Alsene. Dander wordt in Latijn Seriphium genoempt/ende in duytsch Sophie oft Fyeeruyt. Dat derde wordt in Latijn geheeten Santonicum / om dattet geerne pleech in Vrancrÿck te wassen bÿ een natie van volcke/die Santones heeten. Ende hier wt comet dat sommighe dit woort qualick verstaende/ tsaet van desen cruyde/ dwelck in medecÿnen gebesicht wort/Sanctum heeten/dat is/heylich. Hoewel nochtans dat sÿ daerom niet te begrÿpen en sÿn/ ist dat sÿ dien sade desen naem genē om sÿnder groter kracht wille/ want het doodet die wormē die in des menschen lÿf wassen. In de Apoteke wordet twoorf saet geheetē Semen lumbricorū/dat is/wormsaet.

Absinthium. Alsen.

Seriphium. Fyeeruyt.

A

Tfaetsoen oft ghesteltenisse.

Die ghemeyn Alsen is een cruyt met veel schueten ende tacken/ eñ daer aen aschverwe bladeren menichuuldelick gecloven / eñ goudtgeele bloemen / ende rondt saet / dwelck ghelijck kleyne druyfkens tsamen aen een hangt. Dander geslacht van desen cruyde Seriphium genaempt/heeft teere schueten eñ tackens / der cleyn Aueroone niet ongelijck/ eñ draecht veel cleyns saets/daertoe ist oock bitter/eñ heest eenen stercken rueck. Ende hoewel dat dit cruyt meest aen den zeecant wast / ende in alle landen niet geuonden en wordt / nochtans so mogen wij wel ende te recht daer voor besigen dat cruyt dwelck men Sophiecruyt heet/ wāt het van crachten ende oock eens deels van faetsoene het rechte Seriphium geheelic gelijc is. Santonicum is der gemeyn Alsene van saetsoene niet ongheliick / nochtans en ist niet so overuloedich noch rijck van sade / noch so bitter van smaecke.

Die plaetse daert wast.

Die gemeyn Alsene wast geerne in geregeerde / berchachtige eñ steenachtige plaetsen. Maer die beste eñ excellentste wast in Ponto / Cappadocia/eñ op den berch Taurus geheetē. Fyecruyt is in sommige plecken van duytschland gantz gemeyn/wāt het wast aen den wech / mueren eñ tuynē. Santonicū wast in Vranckrijck/gelijc als bovē verclaert staet.

Den tijt.

In Julio brengt Alsene bloemen ende saet.

B

Die natuer ende complexie.

Die gemeyn Alsene is warm in den eersten graet / ende droge in den derden. Maer dat sap is veel heeter dan tcruyt. Dat eerste geslacht is bitter/scherp/eñ treckt tsamen. Maer dat tweede is veel heeter dan deerste. Dat derde maeckt subtijl ende dunne/ ende dorret oft droocht minder dan dat tweede geslacht.

Die cracht ende operatie.

Alsene verwermt/treckt tsamen/is bitter/scherp oft tangher / het suyuert/sterckt ende droocht wt. Daerom so purgeret sij den mensch door den camerganck eñ vrine van der galle die haer in de mage oft crop der magen / oft oock in de aderen vergadert heeft. Eest datmen smorgens nuchteren Alsen in neempt/so preserueert sij den mensch voor droncenschap / also dat hi dien dach niet droncken en wordt. Alsen gedroncken met Sesel saet/ verdrijft die winden eñ inflatien des buycks / ende oock weedom der magē/desgelijcken die walginge eñ opworpen der magen. Alsen in water gesoden oft daer in geweyckt/ende daer af alle dage acht loot gedroncken / beneempt eenen mensch die geele. Maer wordt sij met honich gedroncken/oft op der vrouwen secrete plaetsen geleyt/so brengt sij den vrouwen haer maentstonde. Met azijn gedroncken/so is sij goet voor die venijnige campernoelien. Met wijn gedroncken is seer crachtich tegen vergiftheyt van Cicute oft wilde Peterselie / spinnen ende ander

C der venijnich gedierte. Alsen is oock goet voor doncker gesichte / die oogen daer mede eñ met honich bestreken / want sij drijft daerwt tgerōnen bloet. Alsen gesodē eñ alsdan den damp daeraf in den mondt ontfangē/ versaecht den tandtzweer eñ pijne der oren. Alsen met sueten wijn gesoden ende ouer doogen gestreken/beneempt die smerte ende weedom derselven. Alsen ghemengt met olie van Roosen/ dient seer wel ende is goet voor de mage alsment daer op leyt. Met vijghen/salpeter ende met meel van Radten oft peersche Corenbloemen gemengt ende op geleyt/ compt sij te hulpe den ghenen die dwater laden / ende sieck sijn in de milte. Eest dat ghi Alsen in de cleerkisten oft cleerscapraeyen legt/ so sijn die cleederē bewaert datter gheen motten in en comen. Alsen met olie yergens aen gestreken/verdrijft die muesien ende mugghen. Wanneer men water daer Alsen in gheseden oft geweyckt is in den inct doet / so en eten die muysen die letteren niet. Sulcken cracht ende duecht heeft oock tsap van desen cruyde/nochtans en salmen dit sap niet innemen binnen slijfs/wāt het is der magen schadelick/ende het maeckt pijne int hooft. Seriphium alleene oft met rijs gesoden/eñ met huenich ingenomen / doot die wormen in den buyck / ende maeckt eenen saechten camerganck. Sulcken duecht heeft dit cruyt oock/ist datment met sueten wijn in neempt. Santonicum heeft genoech die virtuyt eñ cracht van Seriphium/maer het wort aldermeest ghebruyckt tegen die wormen/ alst met huenich inghenomen

D wort/oft met eenen anderen sueten drancke. Den Alsen wijn becompt der magen wter maten wel/ want hi maeckt die mage sterc om die spijse te verteeren / ende maeckt oock appetijt eñ lust tot eten. Ende brengt den vrouwen haer bloeme. Hi is goet den genen die sieck sijn in der lever/ende die de geele hebben/ende oock die wormen hebben.

Van Aueroone. Cap. II.

Den Naem.

DIt cruyt dwelck wij in duytsch Aueroone heeten/ wort in Griecx ende Latijn Abrotonū genaemt/daerom dattet teer/saecht/ende lustich is om aensien/oft om des wille dattet eenen stercken ende bracken rueck heeft. Desen naem hebben die Apotekers behouden.

Geslacht oft diuersiteyt.

De Aueroone is tweederley / groot ende cleyne / oft dmanneken ende wijfken. Die groote oft mānēken/noempt men huys Aueroone/oft simpelic/Aueroone. Die cleyne oft dwijfken wort geheeten Vrouwelijcke Aueroone/oft Wilden cypres.

Eaetsoen.

Dat manneken oft groote Aueroone heeft veel geerdekēs oft tackens/ met cleynen bladerkens becleet / het en is oock niet so wit als dwijfken/ het heeft veel cleyns saets ghelijc de Alsene. Dat wijfken is een spruyt-

Aken ghelijc een boomken/met witte ende aschverwe bladerkens/ seer cleyne/ghelijc die bladerkens van Fyecruyt oft Seriphium/geclouen/ vol bloemen/die sijn ghelijck goudtgeele cnoppen oft besien. Dit cruyt heeft oock redelick goeden rueck.

Die plaetse waert wast.

Die groote Aueroone wast alomme in de houen. Maer die cleyne vindt men op de hueuelen ende aen bergen/ op sandachtige heerstraten.

Den tijt.

Aueroone bloeyt in Augusto/maer dat saet vergadt men in Septēbri.

Die natuer ende complexie.

Aueroone is warm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Die bloemen eñ saet van beyde de Aueroonen met water ghesoden eñ gedroncken/dient seer wel den genen die kichen/die ghebroken sijn/ dats als die senuen getrocken worden/die tsciatica hebben/ ende die swaerlic haer water maken. Si brenghen den vrouwen ooc haer maentstonde. Aueroone met wein gedrōcken/is crachtich eñ goet tegen alle venijn dat den mensch dooden mochte. Si is ooc goet den coudvorstighen/eñ die huyuerich sijn/als sij met olie gemēgt eñ aengestreken wort. Sij doodet

Abrotonum mas.
Aueroon manneken.

Abrotonum fœmina.
Aueroon wijfken.

die wor=

B die wormen binnen den lijue. Aueroone verdrijst ende scheydet die taeye vochticheyt/daerom is sij goet tegen allerley geswel. Die asschen van de sen cruyde gebernt/eñ met Mollencruyt oft Radijs olie gemengt/is goet teghen dat wtuallen vanden haere. Ende ist dat yemant sijn kinne daer mede bestrijckt/so sal den baert seer eñ snel wassen. Alsmen dit cruyt onder dbedde oft kussens leyt/ so maket lust tot den vrouwen/ eñ verdrijft oock alderhande toouerije/ die desen lust ende begeerte beletten mochte. Maer die Aueroone is der magen gants ende geheel contrarie.

Van Mansoren. Cap. III.

Den naem.

Mansoren wordt in Griecx ende Latijn geheeten Asarum/ welcken naem in de Apoteken gebleuen is tot op den dach van heden.

Haetsoen.

Mansoren heeft bladeren ghelijck Veele/ maer sij sijn veel saechter eñ ronder. Tusschen de bladeren nae bij de wortel wassen bruyn purpur welrieckende bloemē/ in huyskens gelijc Belsencruyt/ eñ daerinne saet den wijnbesisteenen niet onghelijck. Het heeft veel wortelen/gecnobbelt/teer/crom/ gelijc als

C aent Gras/ maer nochtans veel dunner/ ende hebben eenen vriendelijcken liesijcken rueck/ ende sijn tanger ende scherp op de tonge.

Asarum. Mansoren.

Die plaetse waert wast.

Het wast gheerne in doncker plaetsen/ ende sonderlinge aen bergen ende in bosschen die veel lombre ende schaduwe hebben. Het heest geerne row eñ dor eerdtrijck/het wort nochtans somtijts in vochte bosschen oock ghenonden/ende in taey eerdtrijck.

Den tijt.

Mansoren bloeyen tweemael int iaer/ te weten in die Lenten eñ in den Herst. Het wordt vergadert van den vijstienden dach Augusti af tot op den achten dach van September.

Die natuer ende complexie.

Mansoren sijn heet ende drooghe in den derden graet/eñ principalick die wortel/die aldermeest gebesicht wort.

A

Die eracht ende werekinge.

Die wortel van desen cruyde doet wel water maken. Si is oock ghesont den genen die dwater laden/eñ den genen die pijne in die huepe hebben. Si brengt den vrouwen haer bloeme/alsmense met wijn ende huenick siedet/ende daeraf drinct. Si purgeert oock door den camerganck/ gelijck die witte Nieswortel. Die wortel verdrijft oock dat kichen eñ hoesten. Met wijn gedroncken is sij goet den ghenen/die van venijnich ghedierte gebeten sijn. Die bladeren van desen cruyde trecken tsamen. Tsap van desen bladerē is goet voor de pijne int hooft/eñ voor hittige oogen/ ende ooc voor dwilt vier/ als men dat aenstrijckt. Mansoorten in looge gesoden/ende dat hooft daermede gewasschen/sterckt de hersenen eñ die memorie. Dat sap gemengt met Tutia die bereyt is/is een goede medecijne voor de doncker oogen.

Van geel Waterlelien. Cap. IIII.

Den naem.

B Dit cruyt dwelc wi geel Waterlelien heeten/ ende bouen int lant Drakenwortel/geel Sweerdel/ oft Ackerwortel ghenoempt wort/ en is dat cruyt niet dwelc in Griecx ende Latijn Acorus heet/gelijck wi lanck ende breet in onsen Latijnschen boec van de cruyden vercleert hebben/eñ is hier noodeloos dat selue den gemeynen man te verhalen. Want van sulcken ghe schille eñ questien behooren alleen die geleerde luyden te spreken / die verstant hebben van den spraecken. Daerom soo willen wij sulcke disputatien alomme in desen boeck ouerstaen en ongeruert laten.

Facetsoen.

Die bladeren van desen cruyde sijn lanck/gelijck van blaw wilde Lelien/maer nochtans wat smaelder ende scherper/ter wortelwaerts somtijts rootbruyn van coluer. Die stelen die wter wortelen schieten/sijn essen/vont/ende hol/ ende daer op wassen die geel Lelien. In elcke bloeme hangen die drij eerste bladeren nederwaerts / eñ daer tegen wassen drij ander bladeren opwaerts/smaelder dan die onderste. Als die voorghenoemde bloemē af vallen / so volgen daer dicke ende drijcante hawkens nae/die sijn van binnen geuult met geel breet saet/ende elck saeyken is aen te sien gelijck een ghepletterde Wicke oft Vitse. Die wortel wast dweers herwaerts eñ derwaerts ouereen / met veel veesen die daer aen hangen/ van binnen is sij root lijfverwich/seer row van smaecke. Van gedaente ghelijckt sij eenen draeck seer wel / ende van des wegen wort sij van den sommigen Drakenwortel gheheeten.

Die plaetse haerder wassinge.

Die geel Lelien hebben haer wooninge bij dwater eñ vijuers/in vochtige plaetsen/als in vochte beemden/ende watercanten.

Den tijt.

A

Den tijt.

In de Lenten eer die bloemen wtcomen/pleech men die wortel te grauen. Dit cruyt bloeyt in den Mey ende int beghinsel van Junius.

Die natuer ende complexie.

Gheel Waterlelien drooghen wt sonder hitte / want bij den rouwen smaeck machmen claerlick mercken / dat dese wortel gheens sins heet en is/maer veel meer cout/ghelijck dat den gheleerden/die Galenum ghelesen hebben/wel kennelick is/ eñ en is niet van noode den leecken veel daer af te scrijuen.

Die eracht ende operatie.

Die geel Waterlelien wortel treckt wt der maten seer te samen / daerom salmense besigen om allerley bloet te stelpen / ende oock den loop des buycx. Si is oock wonderlijcken goet om den vrouwen haer maent stonde te stillene/ als sij die oueruloedich hebben. Men machse ooc wel tot den Ackerman ghebruycken / nochtans niet
B alleene / maer daer toe doende sommighe specerien/als caneel/naghelen/calamus/gengbeer/ende dierghelijcken. Want als sij also ghemengt is / soo is sij van weghen haerder adstrictie oft tsamen treckinghe / der maghen seer goet. Maer alleen en salmen dese wortel / als sommighe pleghen te doene / voor den Acorum niet besighen/ maer men sal daer voor nemen een wortele/ die men nv schier in alle Apoteken vindet/ ende wort gheheeten grooten Galigaen. Want dieselue wortel heeft alle die eracht ende operatie van den oprechten Acorus / ouermids dat sij beuonden wordt scherp te sijne/eñ geens weechs row van smaecke/ ghelijck die geel Waterlelien wortel.

Acorus officinarum.
Geel Waterlelien.

C

Van witten Hoemst. Cap. V.

Den Naem.

Dit cruyt/dwelck witten Hoemst oft witte Maluwe geheeten wort/heet in Griecx ende Latijn Althea / om sijn heylsame cracht. Want Althea in Griecx is te seggen/ Heylwortel. Die Apotekers noemen dit cruyt Bismalua en Maluauiscū/ sij hebben altijt geern wat besonds.

Tfaetsoen.

Witten Hoemst wast mans hooghe / het heeft eerst bladeren ghelijck Verckensbroot/ daernae ghelijck Wijngaert/nochtans sijnse langer en ghehaert oft wollachtich/ ende saecht ghelijck als fluweel. Tusschen die saechte bladeren ende ronde stelen comen die bloemen wtgewassen/ ghelijck als witte roosekens. Het brengt saet gelijck als die ghemeyn Maluwe / ghelijck caeskens. Die wortel is binnen wit/ taey / ende clymerich oft lijmachtich.

Die plaetse waert wast.

Witten Hoemst wast alderliefst in vochte ende vette plaetsen / als in beemden nae bij de watergrachten. Hi is oock seer ghemeyn worden in alle houeu/ouermids dat hi daer geplant wordt.

Den tijt.

D Hij bloeyt in Julio ende Augusto. En alsdan behoort men die bloemen ende tsaet te vergaderen/ ende die wortel in den Herst.

Althea. Witten Hoemst.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren en bloemen sijn warm ende drooge in den eersten graet. Die wortel int beghinsel van den tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

Die wortel van desen cruyde in wijn oft huenichwater ghesoden / oft alleen gedroncken / heylt die wonden/ ontstekinghen bij den oozen/clieren/apostuenie/ontsteken borsten / ende den eersdarm die ghequetst is. Si is oock goet tot geheuen inflatien en verstijfde senuen/ want sij scheydt en maect rijp/ sij breeckt op ende heylt wederom toe. Als si gesode wort / gelijc voorseyt is/ ende met ganssen smout / oft verckens liese / oft met termentijn ghemengt / so is sij

A is sij goet voor die moeder die ontsteken is/ alsment in der vrouwen scamelheyt doet. Die wortel in water ghesoden ende ghedroncken / verlost de vrouwen van de tweede geboorte/ Secundine geheeten/ende van andere oueruloedige humoren / die na den arbeyt in moeder lichaem bleue sijn. Witten Hoemst wortel in wijn gesoden ende ghedroncken/ lost die vrijne en den steen/ en is ooc goet den genen diet root melisoen oft dysenterie hebben/ooc voor dat sciatica/ende den genen die beuen/ ende gebroken oft geschuert sijn. Met edick oft azijn gesoden/en den mondt daer me de gespuelt/verlicht den tandzweer. Tsaet van desen cruyde gruen ende drooge gepulueriseert/verdrijft die swertte en witte plecken int aensicht/ alsment met azijn daer op strijckt. So wie hem smeert met dit saet ghemengt onder olie en azijn / dien en sal geen venijnich gedierte bijten. Het is oock goet tegen troot melisoen / teghen dbloetspouwen / ende allerley loopen des buycks. Dat saet in water ende azijn/oft wijn gesoden ende ghedroncken /heylt ende gheneest alle steken van Byen ende diergelijcke ghedierte. Die bladeren met olie gemengt/salmen leggen op beten van alderhande gedierte/desgelijcx oock op den brant oft verberntheyt.

Van Anagallis. Cap. VI.

Den naem.

B Dese cruyden hebben voortijts bouen int landt Gnychelheyl gheheeten geweest / want sij gheloofden / waert datment aen den stijl vander doze hinck/dat alderhande guychelye ende nachtgeesten daer door verdreuen werden. In Griecx ende Latijn heeten dese cruyden Anagallides.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/dwijfken ende manneken. Dat manneken/dwelck men ooc Muer noempt/heeft een root bloemken van cinnoberverwe. Dwijfken heeft een schoon hemelblaw bloemken/ anders ist dmanneken in alder manieren ghelijck.

Faetsoen.

Anagallides sijn ghelijck struycxkens wtgespreyt op der eerden / met viercante steelkens ende cleyn bladerkens/een luttel rondt/ ghelijc Glascruyt oft Mageleyne. So wanneer haer roode ende hemelblaw bloemkens afvallen/so wordent heel ronde knopkens/gelijck Coriander saet/ ende daerin is dreycantich geel cleyn saeyken.

Die plaetse waert wast.

Si wassen beyde in de wijngaerden/ende ackerlandt/maer gemeynlick in natte stoppel velden.

Den tijt.

Sij bloeyen van den Mey af den gantsen somer door / maer meest

C in Augusto. Die bloemkens sijn wter maten schoon / ende principalick van dwijfken.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / so wel dmanneken als dwijfken / sijn warm ende drooge van natueren / sij suyueren ende trecken tot haer.

Die cracht ende operatie.

Beyde de Anagallis versaechten die pijne / maken suyuer ende reyn / sij trecken doornen ende splinters wt alsment daer op leyt. Si sijn goet tot onreyn wunden / want sij suyueren ende reynigen die / ende heylense toe. Tsap van desen cruyden purgeert dat hooft / eñ treckt daer wt die taeye slijmige vochticheyt / pituita genaemt / alsmen dit sap in de nuese neempt. Alsment in deser manierē vseert / so versaechtet den tandtweer. Dit sap gemengt met maechden huenich / ende in doncker oogen gedaen / maeckt die claer ende suyuer. Eest dattet met wijn ghemengt ende also gedroncken wordt / so geneset die van nateren gebeten sijn / ende is goet voor die ghebreken der leueren eñ nieren. Dat wijfken sluyt den eerfdarm / maer dmanneken ontstuytten.

Anagallis mas.
Guychelheyl manneken.

Anagallis fœmina.
Guychelheyl wijfken.

Van Hoenderderm. Cap. VII.

Den naem.

Dit cruyt wordt in Griecx ende Latijn geheeten Alsine. Bij vnsen tijden heet ment Morsus gallinæ. Sommige noement ooc Vogelcruyt ende Gansencruyt. Alle dese namen sijn desen cruyde gegeuen worden / ouermids dien dat sulcx die hinnen / hoenderen / ende vogelen geerne eten / ende dattet haer seer goet is als sij sieck sijn.

Geslachte.

Men vindt vierderley manieren oft geslachten van desen cruyde / die welcke wi alle onderscheydelick met dese namen genoempt hebben. Dat eerste / dwelc die rechte Alsine is / heetē wi Hoenderderm oft Hinnebeet. Dat tweede Hoendererue oft Middelmuer. Dat derde / cleyn Vogelcruyt / Spuerie / oft cleyn Muer. Dat vierde / Hoenderbeet. Si mogen noch wel anders genoempt werden / maer om datmense te bat deen wt dander kennen soude / so hebben wi haer dese namen gegeuen.

Die forme ende faetsoen.

Dat eerste cruypt ende vliddert langs der erden met ronde stelen / eñ wt de knopē van desen stelen wassen cleyn tackens becleet met cleyn bladerkens / den Muysoorkens gelijck / gelijck aen Glascruyt / maer niet so row. Tusschen de bladerkens wassen cleyn witte bloemkēs / die sijn van buyten gruen. Ende inder waerheyt ist datmē die cleyn bladerkens van
B Glascruyt met de bladerkens van desen cruyde confereert ende bij malcanderen houdt / soo sijnse deen den anderen also ghelijck / datmense niet wel onderkennen en can. Dat tweede dwelck wij Hoendererue noemen / heest bladerkens die sijn wat rouwer / ende rondtom gehackelt oft ghekerft / ende die stelen sijn purpurroot. Die bloemkens sijn lichtblaw / ende staen tusschen de vluegelen vande tackens. Dat saet is in twee bree de haukens gesloten. Dat derde / dwelck wij Vogelcruyt heeten / heeft ouer maten cleyn steelkens ende bladerkens / den Thymus seer ghelijck. Die bloemkens sijn wituerwich. Tsaet is geel / in cleyn ronde knopkens oft haukens bestoten. Dat vierde met namen Hoenderbeet / heest ooc ronde ende gehaerde steelkens / het is vol saps / eñ heest bladerkens schier ghelijck deerste / maer niet so lanck / ende meest deel gehackelt eñ gehaert. Het crijcht cleyn purpurbruyn bloemkens tusschen de bladerkens ende steelkens / daerwt worden cleyn bestoten knopkens / daerin vindt men drey greynkens.

Die plaetse daert wast.

Dese geslachten eñ manieren van cruyden vindt men allet iaer door in alle cruythouen / in wijngaerden / in bosschen / eñ in vette ackeruelden.

Den tijt.

Dese cruyden loopen ooc midden in den winter wt / ende hebben alle bladerkens ghelijck die kleyn Muysoorkens. In den somer verdroogense eens deels.

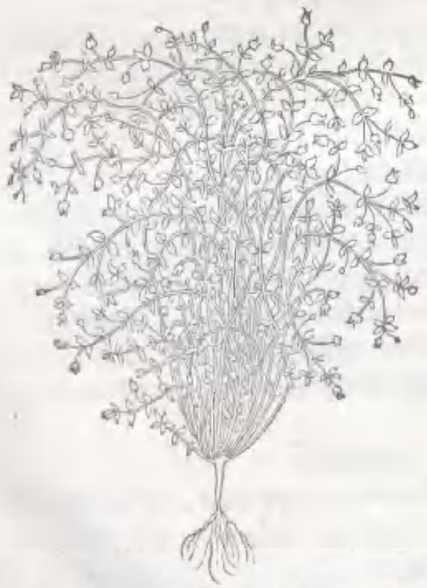
Alsine maior. Hoenderderm.

Alsine media. Hoendererue.

Alsine minor. Kleyn Vogelcruyt.

Alsines quartū genus. Hoenderbeet.

Die natuer

Van Hoenderderm. Cap. VII.

Die natuer ende complexie.

Die Hoenderderm sijn al cout eñ vocht van natuerē/nochtans en adstringeren noch en trecken sij met te samen.

Die cracht ende operatie.

Dese cruyden coelen seer / daerom sijn sij goet tot inflammatie eñ ontstekinghe der oogen/ende tot allerley groote hitte/ want sij lesschen ende blusschen seer/alsment te voren stoot/oft tsap daeraf daer op leyt eñ aenstrijckt. Si dienen oock seer wel tot alle hittige wonden/alsment onder Gersten meel mengt. Dat Cleynvogelkenscruyt is goet den genen die dat feber eñ de cortse hebben/alst in water gesoden wort/eñ gedroncken/ ouermids dien wordet oock van sommigen Cortscruyt geheeten.

Van Chamillen. Cap. VIII.

Den Naem.

Dit cruyt dwelck wi in duytsch Chamille heeten/wort in Griecscher ende Latijnscher talen genoempt Chameme lum / ouermids dien dattet eenen lieflijcken rueck heeft/ als eenen appel. Maer dit is principalic te verstaen van der witte Chamille.

Chamæmelum leucanthemum. Witte Chamillen.

Chamæmelum chrysanthemum. Geel Chamillen.

B Geslachte.

Daer sijn drijerley manieren oft geslachten van Chamille / also Dioscorides dat claerlick beschrijft. Dat eerste heeft witte bloemen/ende wort wt dier oorsaken van den Griecken Leucanthemum geheeten. Wij mogent in duytsch wel witte Chamille heetē.

Dat tweede draecht goudtgeel bloemen / daerom wordet in Griecr ghenoemt Chrysanthemum. In duytsch heeten wij tselue cruyt geel Chamille.

Dat derde heeft purpurbloemē/ende wort van Dioscoudes ghenoemt Eranthemum/om deswille dattet in werme landen in die Lenten meest bloeyt. In duytsch heetet Riddersporen/ouermids diē dat sijn bloem eens ridders spore niet ongelijck en is. Die Apotekers noemen dit cruyt Consolida regalis / van des wegen dattet die wonden heylt.

C Tfaetsoen.

Die tacken van dese cruyden sijn sel
den oner een spanne hooghe / haer stelen hebben veel vlercken / maer die tacken sijn dunne/daer op wassen ronde bloemen/die sijn binnen goudt geel/eñ van buyten rontomme gheciert met witte/oft geele / oft purpure bladerkens / van de grootte van Wijnruyt bladeren. Die bladeren aen de stelen vande twee sorten/sijn de Dille niet ongelijck. Maer dat ander geslacht heeft bladeren die sijn den Reynvaer oft de Gerwe gheliick.

Die plaetse haerder wassinge.

Si wassen geerne in herte/drooge / eñ mager eerdtrijc aen den wech. Nochtans deerste eñ tderde / die malcanderen niet qualick en gheliicken van bladeren/ die wassen ghemeynlick op de velden onder de vruchten.

Den tijt.

Dat eerste ende derde gheslacht / bloeyen daer de landen werm sijn in de Lenten/ende daernae oock wederom in den Herst. Maer dat tweede ghestacht bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Alle de Chamillen verwermen ende droogen in den eersten graet/ende principalick de witte.

Die cracht ende werckinge.

De wortel/de bloemē/eñ tcruyt/verwermen/maken subtijl eñ dunne/ende

Chamæmelum eranthemum.
Riddersporen.

A ende verteeren. Alsinen daeraf drinckt/oft daerinne badet/so brengen sij den vrouwen haer maentstonde/eñ lossen die vrijne ende den steen. Sij verdrijuen oock die inflatien ende winden/ ende oock de pijne in den cleynen derm. Si purgeren die gene die metter geele gequelt sijn / eñ sijn goet den genen die gebreck hebben inde leuer. Chamille in water gesoden ende op de blase geleyt/versaecht die pijne derselue. De beste eñ crachtichste onder alle Chamillen/ is die gene die purpurbloemen draecht. Maer deerste ende tweede maniere van Chamillen/lossen die vrijne machtelijken seer. De Chamillen sijn goet gestreken op de sistelen in den traenhoec vanden oogen/want sij genesen deselue. In water gesoden/ende in den mondt gehouden/so verdrijuen sij die vlceratien binnen den mont. Olie van Chamillen is oock goet gebesicht tot de clysterien/diemen inde cortse vseert. Si versaecht oock allerley weedom/ende neempt wech die vermoeytheyt vanden leden. Wat verstijft eñ ghespannen is/dat maeckt sij slap ende los/ende wat verhert is/datselue versaecht eñ versoet sij. Ende alles wat verstopt ende dick is/dat opent sij ende maket dunne. Men mach oock die Chamille een drachma swaer te drincken genen/ de genen die van den nateren gebeten sijn/want sij is daer toe seer goet. Die Chamillen/die de purpurbloemen dragen/sijn excellentelijcken goet eñ crachtich teghen den steen/ende voor crancke doncker oogen. Si heylen ende ghenesen oock alle oude wonden ende ghebreken/als sij ghestooten ende

B daer op gheleyt worden.

Van Dille. Cap. IX.

Den naem.

Dille wort in Latijn ende Griecr Anethum geheeten/eñ dien naem is tot noch toe inde Apoteken bleuen.

Tfaetsoen.

Dille wast lanck ende hooge met ronde stelen/ eñ veel schuetkens eñ tackens / ende draecht cleyn smale bladeren/eenen grouen draet niet ongelijck/gheliick de Venckel / daertoe oock schoon geel gecroonde bloemen. Tsaet is breet gelijc een cleyn bladeken. Die wortel is houtachtich ende wit/niet seer lanck. In somma / Dille is den Venckel van faetsoene gants gelijck/ also datmense niet lichtelijcken en can onderkennen.

Die plaetse waert wast.

Het wast al omme in de houen daert ghesaeyt wort. Het compt oock van selfs voort/gheliick als de Venckel.

Den tijt.

Het bloeyt ghemeynlick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dille is warm in den tweeden graet/ oft int beginsel van den derden/

Van Dille. Cap. IX.

Anethum. Dille.

Cende is droge in den eersten / oft int beginsel van den tweeden graet. De gebrande Dille is werm ende droge in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dille saet / eñ die opperste sopkens van de stelen ende tackens in water gesoden / brengt den vrouwen weder om soch in de borsten. Het doet ock tgrimsel in den buyck vergaen / ende scheydt die inflatien ende winden in den buyck. Het stilt ooc dat ouergeuē eñ den camergancк. Het lost ock die vrijne. Het versaecht den hick / eñ dat opworpen van der maghe. Het maket onclaer ende duyster gesicht. So wanneer men Dille dickwils drinckt eñ doorgaens vseert / so verteeret eñ verdroocht setsaet vā genitvre. Dille gesoden / eñ ouer dien damp geseten / beneempt dat opstootē van der moeder. Dille saet tot asschen gemaect eñ gepulueriseert / geneest die clieren oft rontselen int fondement / geheeten condylomata. Dille in olie gesoden / verteert / versaecht die pijne oft smerte / maect slaperich / eñ brengt die grone herde geswellē tot rijpicheyt. Gebrande Dille is goet tot vochte sweeren / ende sonderlinghe so heylt ende gheneest sij die sweeren die aen heymelijcke plaetsen staen.

Van Donderbaert. Cap. X.

Den Naem.

Donderbaert wort ock van den sommighen Huyswortel geheeten / want men meynt / so waer dit cruyt op een huys wast / dattet weder daer geen schade doen en can / ende dattet ooc van blixem noch van donder niet en can geraect wordē. In Gnecr heetet Aizoum / in Latijn Sedum eñ Semperuiuum / ter causen dattet altijt somer eñ winter groen blijft / ende gheen letsel en crijcht van eenich weder. Desen naem is in de Apoteken bleuen.

Geslacht.

Donderbaert is drijerley / also ons dat Dioscorides beschrijft. Deerste heet grooten Donderbaert / oft groote Huyswortel / daerom dat sijn bladeren

Aizoum maius.
Grooten Donderbaert.

Sedum minus mas.
Bladeloos manneken.

Sedum minus fœmina.
Bladeloos wijfken.

Sedi tertium genus.
Muerpeper.

A deren grooter sijn dan van dandere. Dat tweede gheslacht oft soorte heet men Bladeloos/oft cleynen Donderbaert manneken/ ende wort in Griecx genoemt Trithales/ ouermids dattet drijmael des iaers bloeyt. In de Apoteken ende bij andere die cruyden hanteren/heetet Vermicularis/daerom dat de bladeren ront sijn/gelijck eenen worm. Sommighe noement oock Crassula minor. Dit tweede geslacht van Donderbaert is tweederhande/deen met geelen bloemen / datmen noemt Bladeloos/ oft cleynen Donderbaert manneken. Dander met witten bloemē/dwelc men ooc heet Bladeloos/oft cleynē Donderbaert wijfken. Dat derde geslacht van Donderbaert / heetē sij Muerpeper/oft Cattendruyfkens/ oft ooc Vermicularis minor/daerom dat sijn bladerē eenen cleynen ronden corten wormken gelijck sijn.

Faetsoen.

Den grooten Donderbaert heeft eenen steel/die is eenen cubitus hooge/vet ende dicke/sijn bladeren sijn vet/eenen duym dicke/eñ voor scherp gelijck een tongesken. Dese bladeren buygen haer som nederwaerts teerden/som staen si stracx eñ hert aen malcanderē/makende een rondeel/ aen te sien gelijc een ooghe/oft een dobbel sterre. Die stelen dragen bruyn bloemen deen neffens dander/die gelijcken wel een open vlasbolleken.

Den cleynē Donderbaert heeft veel cleyn stelen/ comende wt een wortele/ende die sijn vol cleyn ronde vette bladerkens/bouen scherp. Dese stelen sijn een span hooge / ende int opperste van den seluen wassen geele eñ
B witte bloemkens gelijc sterren. Die derde manier van Donderbaert/ dwelc men Muerpeper heet/heeft seer cleyne bladerkens/ der wilde Porceleyne niet ongelijck van faetsoene/ nochtans beter gelijckende een Terwen coren / ghehaert / niet so scherp voren als die ander geslachten / het crijcht oock geel bloemkens gelijck sterren.

Die plaetse daert wast.

Grooten Donderbaert wast geerne op de huysen / op oude mueren/ op de daken/ende op hooge bergen. Cleynen Donderbaert wast oock op de mueren/op oude daken/ in hooge bosschen / ende oock somtijts op sandige heete velden ende heyen. Dat derde in steenachtige plaetsen/bi dwater/in de grachten/in de lombre/ende in sandige plaetsen.

Den tijt.

Grooten Donderbaert bloeyt in Junio ende Julio. Den Cleynen in Maio ende Junio. Desgelijcken oock die Cattendruyfkens.

Die natuer ende complexie.

Grooten ende cleynen Donderbaert en droogen niet seer/ maer si sijn cout in den derden graet. Dat derde geslacht / gelijck Dioscorides eñ alle oude experte medecijns beschrijuen/ iae gelijc oock sijnen scherpen tangeren smaeck wtwijst/is werm van natuere. Ende gemerckt oock dattet Muerpeper heet/so geest sijnen naem genoech te kennen/dattet heet is op de tonge gelijck Peper. Ende om deswille dattet op de mueren eñ steenen wast/so heetet Muerpeper.

Die cracht

C

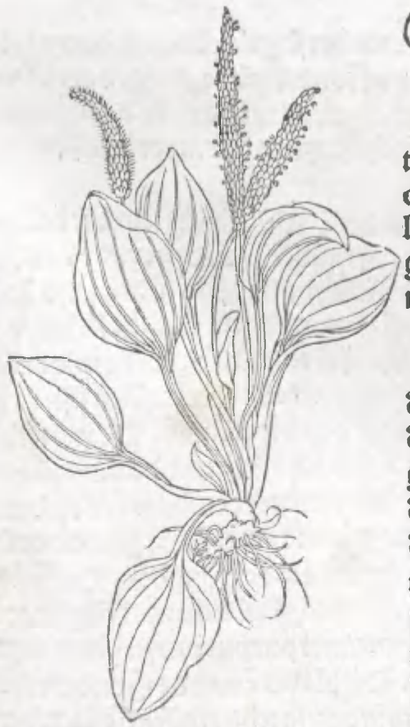
Die cracht ende operatie.

Donderbaert beyde groot ende cleyne vercoelen seer/ende trecken tsamen oft astringeren ter redelijcker wijse / ter causen van dien sijn sij goet tot dwildt vier/tot ontstekinge der ooghen/brandt/podagra/ende sweeren die voorts eten / alsinen die bladeren alleen / oft met Gersten moudt daer op leyt. Dat sap met Gersten moudt ende olie van Roosen ghemengt/ende ghestreken/beneempt die pijne int hooft. Dat sap ghedroncken / stelpt ende stilt dat root melisoen / ende den loop des buycks. Met wijn ingenomen/verdrijuet die ronde lange wormen wten buycke. Het stilt oock den vrouwen haer cranckheyt oft maentstonde/als sijt in haer heymelijcke plaetsen vseren. Dat derde geslacht/ dwelc men Muerpeper heet/verwermt / eet innewaerts / ende bijdt dat vel door. Eest datmen tsap daeraf met liese onder een mengt / so verdrijuet die gheswellen ende halsclieren/alsinent daer aen strijckt. Mij verwondert seere dat sommighe medecijnmeesters desen cruyde die operatie van die tweede maniere van Donderbaert toescrijuen / aengesien dattet scerp ende tangher op de tonghe is / ghelijck als bouen verclaert staet / ende ouermids dien de cracht ende operatie niet hebben en can van vercoelen.

D

Van Wechbree. Cap. XI.

Plantago maior. Groot Wechbree.

Den naem.

Wechbreede oft Wegherick / wordt in Griecx geheeten Arnoglossum / dat is te seggē/ Schaepstonge/ ter causen dattet blat van desen cruyde de tonghe van een schaep ghelijckt. Oock wordt dit cruyt in Latijn geheeten Plantago / ende also heetet noch in die Apoteken.

Geslachte.

Nae tverclarē van Dioscorides ende alle oude doctoren die vanden cruyden gescreuen hebben / so sijnder twee geslachten van Wechbreede/groot ende cleyn. Maer in onse landē worden drij gheslachten gheuonden/ de grooten/middelbaren / ende den langen oft smalen Wechbree. Den grooten heeten de sommighe/rooden Wechbree. Den middelstē/breede Wechbree. Den derden / langen oft smalen Wechbree/

Plantago media.
Breede Wechbree.

Plantago minor.
Hondtſribbe.

E daerom dat hi ſcherpe eñ ſmaele bladeren heeft/gelijck den grooten/bree de bladeren/ eñ deſen heeten wij bij ons Hondtſribbe. De groote Wechbreede wort oock roode Wegherick geheeten/ wt oorſake dat die aren/ oft toortſkens met den ſade een weynich bruynroot van coluer ſijn.

Factſoen.

De groote Wechbree heeft breede bladerē/gelijck de Beete/die hebben van buyten ſeuen ribben/die al tſamen vergaderē aen dat eynde vanden blade ter wortelen waert. Dit cruyt crijcht ronde oft bi tijden/alſo Dioſcorides oock vermaent/ghehoeckte oft gecante haerachtighe ſtelen/ een ſpan hooge/root van coluer/die ſijn ghelijck een tortſe/van de middel af tot opt ſopken toe rondtſomme met ſaet becleet eñ bedeckt. Aen ſijn aren waſſen bi tijden geele eñ ſomwijlen ooc groen bloemkens. De wortel is teer/row van veeſen/wit/eenen vinger groot. De middelbaer eñ bree de Wechbree is wat cleynder. Sijn bladeren breyden haer wt op deerde/gelijck een ſterre/ endè ſijn row ende gehaert/ met ſeuen geuoude ribben/ elck blat alſt volcomen is/ ghelijckt wel eender tonghen. Die ſtelen ſijn ront/haerachtich/een ſpan lanck/ende draghen int opperſte gheaerde welrieckende bloemen/van coluer wit/met purpurbruyn ghemengt. Die wortel is der voorgaender gelijc. Die bladerē vande Hondtſribbe oft ſmal Wechbree/die ſijn ſmaelder/minder/ſaechter/effens eñ teerder.

Die ſtelen

A Die ſtelen ſijn met canten/ haer buyghende ter eerden/ ende int opperſte van den ſtelen waſſen bleecke gheaerde bloemen.

Die plaetſe daert waſt.

Die groote Wechbree waſt geerne in vochtige plaetſen. Deſgelijcks oock die Hontſribbe/ende daertoe oock aen de dijcken/ in de houen/ende beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen al tſamen in Maio eñ Junio. Dat ſaet mach men in Auguſto vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Wechbreede coelt ende droocht in den tweeden graet.

Die cracht ende werckinge.

Wechbree bladeren drooghen eñ trecken tſamen. Daerom ſijn ſe goet ghebeſicht tot alderhande quade/loopende/eñ onreyn wonden. Wechbree ſtilt dbloet/ende dat root meliſoen/ principalick tſaet met wijn ghedroncken. Die bladeren heylen ende ghenesen den wolf/ende alle loopende gaten/als men die daer op leyt. Sij ſijn oock goet gheuſcert voor die ghene die van dulle ende verwoede honden ghebeten ſijn. Item tot verbrandtheyt/hittighe apoſtuemen/ſweeringhen ontrent den oozen/ ende gheſwellen ende houelen. Met ſout/ verdrijuen ſij die ſweerende clieren ende apoſtuenien ontrent der kelen/als ſij daer op gheleyt worden. Dat ſap vanden bladeren is goet tot vlceratien ende verunyltheyt binnens
B monts/als men den mont des daechs dicwils daer mede waſſchet. Het heylt oock die fiſtelen/als ment daer in druypt. Het is oock goet gegeuen den gheuen die kichen/ende den genen die de vallende ſieckte hebben. Het beneempt die pijne in de oozen/ als men dat daer in druypt. Deſgelijcks die hitte in de oogen. Het dient oock wel als yemanden ſijn tandtvleeſch bloedet/eñ doorgaens bloet ſpout. Dit ſap ghedroncken/oft in der vrouwen ſchamelheyt ghedaen/ſtopt haer cranckheyt. Dat ſaet van Wechbree met wijn gedroncken/ſtilt dat ſpouwen des bloets. Die wortel van Wechbree gheſoden/ende met dat water den mont geſpuelt/oft die wortel ghecnout/beneempt den tandtſweer. Die wortel oock met den bladeren in ſoeten wijn ghedroncken/gheneeſt dat gheſweer in de blaſe eñ nieren. Sij ſijn oock goet tot de verſtoptheyt der leuer ende nierē. Drij van deſen wortelen in vier loot wijns/ende ſo veel waters gedroncken/verdrijuen die tertiane oft drijdaechſche cortſe. Deſghelijcks vier van deſen wortelen/ de vierdaechſche cortſe oft quartane. Sommige hangen Wechbree wortelen aen haeren hals/meynende daermede die ſweerende clieren ontrent der kelen te verdrijuen.

Van Wa-

C

Van Waterwechbree. Cap. XII.

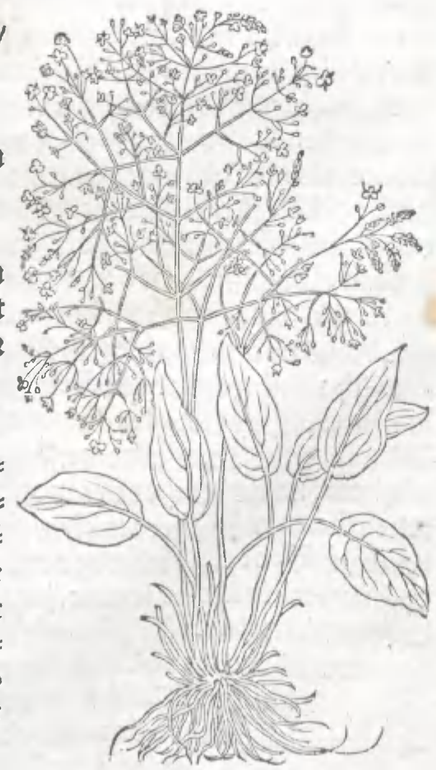
Den naem.

DEn Waterwechbree heeten sommighe oock Vorschlepelcruyt/ daerom dat de bladeren geformeert sijn gelijck lepelen/ende dat die vorschen altijt bi dit cruyt haer woninghe hebben. Ende mids dien dattet den Wechbreede gelijc is/ ende in waterachtige plaetsen geerne wast/ so heetment in Latijn Plantago aquatica. Maer oft dit cruyt den ouden Griecschen ende Latijnschen meesters bekent heeft gheweest/ en can ick noch ter tijt niet gheweten.

Faetsoen.

Waterwechbree is een schoon cruyt met vette groene bladeren/ den Wechbree/ als voorseyt is/ niet seer onghelijck. Dit crijcht langhe stelen/ met veel neuenschuetkens bouen hooge/ die dragē cleyn bloemkens/ wit van coluer/ ghemengt met een weynich purpurverwe. Als dese bloemkens af vallen/ soo worden schoon cnopkens/ daerin leyt sijn saet.

Plantago aquatica.
Waterwechbree.

Die plaetse daert wast.

Het wast in staende water/ poelen/ ende watergrachten oueral.

D

Den tijt.

Het bloeyt in den somer/ sonderlinghe in Junio ende in Julio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is cout eñ drooge van natueren/ gelijck de Wechbree/ want van smake en is si der Wechbree wortel niet onghelijck.

Die cracht ende operatie.

Waterwechbree/ oft Vorschlepelcruyt/ wort bouen ander cruyden gepresen ende verheuen om hitte te lesschen/ eñ gheswel te verdrijnen. Daer wt machmen mercken/ dat dit cruyt den Wechbree in duechden niet ongelijck en is/ ende daerom so waert nooddoos hier van sijn operatie meer te scrijuen.

Van Bij-

A

Van Bijuoet. Cap. XIII.

Den naem.

DOnder desen naem willen wij begrijpen alle die cruyden/ die in Griecx ende Latijn Artemisie heeten. Maer welck cruyt desen naem principalic behoort te dragen/ dat willen wij corts hier na verclaren/ int bescrijuen van der diuersiteyt van dese cruydē. Maer waerom dat dese cruyden Artemisie heeten/ en darsmen hier niet te verhalen/ want sulcx staet int lange vertelt in onsen latijnschen boeck van de cruyden.

Geslacht.

Also ons Dioscorides bescrijft/ so sijnder drij manierē van cruyde die Artemisia heeten. Deerste wort sonderlinge geheeten Bijuoet/ eñ S. Jans cruyt/ oft S. Jans gordel. Want sommige gorden haer met desen cruyde op S. Jans Baptisten auont. Dit cruyt is ooc tweederhande. Deene met gants bruynroode stelen ende bloemen/ eñ wort daerom rooden Bijuoet geheeten. Dander met witte groen stelen eñ bloemen/ waer door dattet witten Bijuoet ghebeeten wordt. Ende dese maniere van cruyde wordt in Latijn ghebeeten Artemisia latifolia/ om sijn breede bladeren wille. Dander maniere oft geslacht van desen cruyde/ wort in Latijn geheeten Artemisia tenuifolia/ om sijn teer bladerē wille. In de Apoteken heetet Matricaria/ dat is te seggen/ Mater/ oft Moedercruyt.

B Dat derde geslacht/ dwelck in Latijn ghenoemt wort Artemisia monoclonos/ ende Tagetes/ ende van sommighen Tanacetum/ wordt in duytsch Reynvaer oft Wormcruyt geheeten/ daerom dattet die wormē in den buyck doet sterue eñ afdrijft. Onder dat derde geslachte van desen cruyden mogen ooc gherekent worden die lieflijcke schoon bloemen/ diemen nv schier al omme in de houen ende teylen plant/ ende heeten Genoffelen wt Indien/ oft Calcoetsche bloemen/ oft Vilieren van Tunis/ want die bladeren daeraf/ sijn den Reynvaer seer gelijck/ nochtans sijnse wat teerder. Sij hebben ooc eenen stercken rueck/ gheliick die bladeren van den Reynvaer.

Faetsoen.

Bijuoet heeft veel schuetkens oft struyckskens/ het is der Alsen gelijc/ nochtans heeft den Bijuoet grooter ende vetter bladerē/ die bouen donckergroen/ ende beneden heel wit van coluer sijn/ ende sijn seer gehackelt ende geclouen/ gelijck als handekens aen te sien. Sijn bloemen sijn cleyn ende teer/ ende sijn saet is ront. Mater heeft cleynder ende teerder bladeren/ eñ sijn bleeckgroen/ sijn bloemen sijn der Chamillen ghelijck/ binnen geel/ ende rondtsom met cleyn witte bladerkens becleet/ maer nochtans cleynder eñ teerder. De bloemen/ ia ooc tgeheel cruyt is sterck van ruecke. Reynvaer heeft gemeynlick eenen bruynrooden steel/ somtijts twee ellen hooge/ met veel neuenschneten/ daeraen wassen bladerē die en sijn niet diep gekerft. Maer op den steel wassen veel geel bloemen/ niet gelijck een sterre/ maer gelijck een knoppe. Die Calcoetsche bloemen hebben

Artemisia latifolia. Bijuoet.

Matricaria. Mater.

Tagetes. Reynwaer.

Flos Indianus. Calcoetsche bloemen.

Cben eenen donckerrooden steel/gelijck den Reynwaer / met veel tacken en schueten/ende daeraen staen oock veel teere bladeren/aen beyde sijden gekerst/ende hebben eenen stercken rueck. Op de stelen wassen schoon bloemen/die en sijn den Genoffelen niet onghelijck / ende van coluer mogen sij wel gheleken worden bij geel carmesijn flouweel.

Die plaetse daert wast.

Bijuoet wast gheerne in waterachtighe onghehoude row plaetsen. Mater wast geerne in drooge plecken/bij de muereu/ontrent de tuynen/ende in de houen. Reynwaer wast gemeynlick op de watercanten/aen de dijcken ende dammem. Die Calcoetsche bloemen plantmen in de houen ende teylen / ende sijn cottelinghe hier te lande gebrocht/want voormaels en wistmen niet daeraf te spreken.

Den tijt.

Si bloeyen al te samen in den somer/ende sonderlinghe in Julio ende Augusto. Die Calcoetsche bloemen so wanneermense in stouen/ende in werm cameren/en kelders bewaert/ so brengen sij oock haer bloemen voort ontrent Kersmisse/ende den gheheelen winter door.

Die natuer ende complexie.

Dese gheslachten van cruyde sijn werm in den tweeden graet/ende in den eersten graet volcomelick drooghe/ daertoe hebben sij oock een teere
D substancie.

Die cracht ende werckinge.

Dese cruyden gesoden/sijn seer goet voor de vrouwē/als sij den damp daeraf van onder ontfangen / oft in sweetcuypen haer daermede wasschen / want sij brenghen dan haer maentstonde / ende sij drijuen haer af die secnndine/ende die doode vruchten. Si openen oock die moeder die ghesloten is / ende sij breken den steen / ende maken dat hi rijst / ende brengen die vrijne haeren loop weder. Tsap van desen cruyde met Myrrhe ghemengt/ende in die moeder ghedaen / drijft den vrouwen allerley vochticheyt af. So wie dese cruyden ouer hem draecht/dien en can geen venijnich ghedierte noch anders yet letten oft schaden. Als yemandt die ouer wech reyst/Bijuoet bi hem draecht/so verdriuet die vermoeytheyt.

Mater ghesoden/ende met olie van Amandelen ghemengt/ende gheliick als een plaester op de maghe gheleyt/geneest die pijne ende weedom derselver / het verdrijft oock die prijne der senuwen / alsment in dier manierē daer op leyt/oft alsmen tsap daeraf met olie van Roosen mengt/en daer op strijckt / oft daermede wrijft / oft saluet. Die bloemen van den Reynwaer hebben een sonderlinghe cracht tegen die wormen/als sij met wijn/oft melck / oft met huenick inghenomen worden / want sij drijuen die wormen crachtelijcken af. Van de Genoffelen van Indien/oft Calcoeten/en heb ick geen sonderlinge experientie/maer ick achte ende houde dat haer cracht den Reynwaer seer gheliick is.

Van Cleefcruyt. Cap. XIIII.

Den Naem.

A Cleefcruyt wordt alſo gheheeten om dattet al omme aencleeft/ende gheerne aen de cleederen blijft hanghen/want het is ſeer row ende haeckachtich. In Griecx ende Latijn heetet Aparine eñ Omphalocarpon/om dat ſijn ſaet eenē nauel gelijck is.

Eaetſoen.

Cleefcruyt heeft veel teere cleyne viercante rouwe tacken ende ſtelen/ ende rondtomme waſſen geſterde bladerkens/ van malcanderen ſtaende gheliſck aen dat Meecruyt. Wt de toncturen eñ cnoopkens waſſen ock neueſchuetkens met witte bloemkēs/ eñ als die afvallen/ ſo compt dat ſaet voort/dwelck graw/hert/ ende ront is/ende is in de middelt een luttel wtgheholet/gheliſck als eenen nauel/ eñ is row. Dat cruyt/de ſtelen/ eñ tſaet/ haect ende blijft aen de cleederen hanghen/gheliſck als bouen verclaert is.

Aparine. Cleefcruyt.

Die plaetſe daert waſt.

B Dit row Cleefcruyt waſt ondert Vlas ende ander vruchten/al omme ontrent de tuynen/heggen eñ hagen.

Den tijt.

Men vindet allet iaer door/ ſonderlinghe in den Mey. Het wordt vergadert in den ſomer/alſt ſaet brengt.

Die natuer ende complexie.

Cleefcruyt is werm ende drooge van natueren/ eñ ſuyuert al wat onreyn is.

Die cracht ende operatie.

Tſap van deſen cruyde/ ſtelen ende ſaet/wtgheſtooten/ende met wijn ghedroncken/dat helpt teghen tvenijn van nateren/ende ander venijnich gedierte. Eeſt datment in de ooren doet/ſo verdruyet die pijne derſelver. Dit cruyt met verckens lieſe geſtooten ende gemengt/ dat doet die ſweerende clieren ontrent der kelen vergaen. Alſmen die bladeren op de wonden leyt/ſo ſtelpen eñ ſtillen ſij dat bloet.

Van Beren-

Van Berenclaw. Cap. XV.

Den naem.

A Berenclaw heet ock Berenpoot / daerom dat ſijn blat eenen berenpoot gheliſckt/ ende daerwt heetet noch in de Apoteken Branca vrſina. In Griecx eñ Latijn noempt ment Acantha.

Geſlachte.

Dit cruyt/dwelck Acantha ghenoempt wort/is tweederley/alſo dat Plinius lib. xxij. cap. xxij. claerlick betuycht. Deen heeft ſtekende oft rouwe ende gecrolde bladeren / ende cotter dan dat andere / dwelck der beſchrijuinge van Dioſcorides niet en gelijct/ ende is tſelue dat hier te laude alomme in de houen ende beemden waſt / ende dit is den valſchen Berenclaw. Dat ander is plan eñ effen/ende is langer/iae ock alſo Dioſcorides beſchrijft/twee cubitus oft eenen haluen vadem hooge / ende dit is den rechten Acanthus/oft rechten Berenclaw.

Eaetſoen.

Den rechten Berenclaw heeft bladeren gheliſck Lattouwe / maer ſij ſijn breeder ende langher/ geclouen ende ghekertelt gheliſck aen wit Moſtaertcruyt/ende ſij ſijn ſwert/vet ende effen. Het heeft eenen hoogen oft langhen ſteel / eenen vinger dick/die met lange ſtekende bladeren/welcke

Acanthus uera.
Den rechten Berenclaw.

Acanthus germanica.
Den valſchen Berenclaw.

B in manieren van ſchubben oft viſchſchellen voort comen / tot bouen toe becleet is. Op den ſeluen ſteel wast een ſchoon witte bloeme / als die afvalt/ſo wort daer af een hawken/ende int ſelue leyt lanck eñ geel ſaet/alſo groot als een Roomſche erwte. Die wortelen ſijn taey ende lijmachtich/ root ende lanck. Onſen duytſchen valſchen Berenclaw is een ſwert row cruyt / ſijne bladeren ſijn ooc gheclouen ende verdeylt gemeynlick in vijf ſijdbladeren/den ſteel is ooc row/lanck/hol/ ſomtijts eenen vinger dick/met bruyn aderkens doortrocken/met cnoppen onderſet gelijck de Venckel/ int opperſte van den ſteel waſſen ſchoon croonē/die dragen wit bloeyſel bijnae gheliick den Vlier. Tſaet / dwelck van den bloeyſel compt/wort breeder dan Dyl ſaet/ altijt twee breede graenkens te ſamē/ gelijck dat inde figuere claerlick gheconterfeyt ſtaet. De wortel wast bij tijden een elle lanck/binnen wit/ſcherp van ſmake.

Die plaetſe daert wast.

Den rechten Berenclaw wast in houen/ſteenachtige eñ vochte plaetſen. Den valſchen Berenclaw heeft ſijn ſtede in grashouen/eñ ſandachtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyen in Junio eñ Julio/bij tijden ooc int leſte vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die bladeren van Berenclaw ſcheyden eñ verteeren / maer die wortelen ſijn van ſubtijl ſubſtancie/waer wt licht te verſtaen is dat ſi werm ende drooghe van natueren ſijn. C

Die cracht ende werckinge.

Die wortelen van de rechten Berenclaw ſijn goet tot verbrantheyt/ ende voor die leden die wt de ioncturen ontſtelt eñ wt malcanderē ſijn/ alſment daer op leyt. Die wortelen in water geſoden/ ende gedroncken/ loſſen die vrijne/ende ſtoppen den camerganck. Deſe wortel is ooc wonderlijcken goet voor de gene die de wtdroogende ſieckte hebben/eñ voor de gene die gebroken ſijn/alſmen die in de ſpijſe beſiget/ ende principalick met Gerſte. Men mach deſe wortelen ooc ſtooten / ende ſtaen die over tfleerſijn in de voeten / gheheeten Podagra. De valſche Berenclaw verdrijft die ſwellingen/als ſij geſoden wort / ende daer op gheleyt. In ſumma ſij heeft ſchier alle die proprieteyt/ ghelijck de rechte Berenclaw. Maer ſonderlinge verteert ſij ende droocht wt alle overuloedige humoren ende vochticheden.

Van witte Diſtelen. Cap. XVI.

Den naem.

WItte Diſtelen hebben dien naem ter cauſen van de witte placken daer de bladeren mede beſprengt ſijn. Ende ſij heeten in Latijn Spine albe.

Geſlachte.

Daer ſijn tweederley geſlachten ende manieren van witte

A witte Diſtelen. Deerſte heet in duytſch onſer Vrouwen Diſtel/ende in de Apoteken Carduus Marie. Dat ander gheſlacht heeten wij groote witte Diſtelen.

Tfaetſoen.

Onſer Vrouwen Diſtel heeft eenen hoogen ſteel/eenen vinger dick/eñ ront/die bladerē ſijn groot/breeder dā eenich Lattouwe/eñ ſtekende met veel ſcerpe doornkens/overal met witte plecken beſpreyt. Op de ſtelen eñ neuentackens waſſen ſcherpe ſtekende ronde Eghels bollekens/ die ſijn rondtſomme gheliick als raderkens/met ſeer langhe ſcherpe doornen beſet. De bloemen ſijn purpurroot/nae dat ſij ghebloeyt hebben/ſo dragen ſij ſaet dat is den wilden Soffraen gelijck/maer tis ronder. De groote witte Diſtelen hebben ſeer breede eñ ſtekende lange bladeren / eñ daertoe eenen ſeer langhen eñ dicken ſteel / met teere witte wolle overtrocken/ aen alle canten vol doornen ende diſtelen/ het heeft ooc neuentackens/ die dragen al ſcherpe ſtekende ronde bollekens gelijck Egels kopkens/gelijck als onſer Vrouwen Diſtel/die bloeyen ooc purpurroot/ eñ na dat bloeyſel ſo brengen ſij ſwertgraw ſaet voort / gheliick den wilden Soffraen/nochtans iſt wat cleynder ende ronder.

Die plaetſe haerder waſſinge.

Onſer Vrouwen Diſtel wast in cruythouen/aldaert geplant wort.

Carduus Mariæ.
Onſer Vrouwen Diſtel.

Spina alba ſylueſtris.
Groote witte Diſtelen.

B Maer groote witte Distel vindt men in ongebowde ende sandachtighe plaetsen/ende somtijts ontrent de tuynen.

Den tijt.

Dese Distelen bloeyen in Julio eñ in Augusto. Sõtijts ooc in Junio.

Die natuer ende complexie.

Die wortel droocht ende trect een weynich tsamen. Tsaet is van subtijl substancie/ende werm van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die wortel gesoden eñ gedroncken is goet den genẽ die bloet spouwẽ/ ende den genen die een crancke mage hebben / eñ den genen die geen spijse int lijf en connen gehouden. Sij lost ooc die vrijne / ende verdrijft alle geswel/alsment daer op strijct. Dat water daer de wortel in gesoden is/ alsment inde mont houdet / verdrijuet den tandtsweer. Dat saet is goet gedroncken van de ionge kinderen/die met de gicht ost met den cramp beswaert sijn/ ende den ghenen die van de nateren ghebeten sijn. Ende tis ooc goet teghen alle ander venijn.

Van Coraelcruyt. Cap. XVII.

Den naem.

A Coraelcruyt wort van sommigen ooc Spargen geheeten / want in Latijn heet ment Aspa ragi.

Asparagi. Coraelcruyt.

Die plaetse waert wast.

Coraelcruyt wast geerne in steenachtige/ taeye ende lijmachtige plaetsen/het wort ooc in de houen gheset.

Den tijt.

Die ionge schuetkens / als voorseyt is / loopen wt in de Lenten. Dese worden gesoden/ende bereyt met azijn/sout/ende olie/ende men maecter een salaet af. Dat saet moet inden somer vergadert werden.

Die natuer ende complexie.

Asparagi die suyuerẽ/nochtãs en vercoelẽ noch en verwermẽ sij niet.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens gesoden eñ ghegeten/maken saecht inden buyck/ eñ iagen die vrijne af. Die wortel in water ghesoden eñ ghedroncken/is goet den genen die swaerlick haer water maken/ende ooc den genen die metter geele gequelt sijn. Sij reynicht ooc die nieren/ende dient wel den genẽ die weedom inde huepe hebben. In wijn gesoden/ becompt sij wel den genen die van venijnich gedierte gebeten sijn. Alsmen den mont/ ost tanden daer mede spuelt/so benemet den tandtsweer. Dat saet ghesoden ende ingenomen heeft in aller manieren de selue virtuyt. Die wortelen eñ dat saet openen die leuer ende die nieren / daerom sijnse ooc goet voor den steen in de lenden. Si brengen den vrouwen haer bloeme/ende maken de mans lustich tot haer wijfs.

Van Prangwortel. Cap. XVIII.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi Prangwortel heeten/heeft in diuerse landen diuerse namẽ/want sommige noement Howheckel/daerom dattet so diep gewortelt is/ datment met houweelen ost met picken moet wtroeden. Sommige heetent ooc Hekelcruyt / om der doornen wille die tusschen de bladerẽ staen/diewelcke een hekel gelijck sijn die men totten vlas besiget. Sommige noement Ossenbreke/om dat sijn wortel somtijts eenen ploech hout staende/ also dat sij den ossen ost den peerdẽ harẽ ganck breect ende belet. Die ruyters heeten dit cruyt ooc Stalcruyt / daerom dattet die peerden wel doet stallen ost water maken/ alst gesoden is ende den peerden in ghegoten wort. In Griecx eñ Latijn wordet Anonis ost Ononis genaemt. Sommige nieuwe Apotekers heeten dit cruyt Restabouis/eñ Remora aratri. De oorsaken van alle dese namen staen in onsen Latijnschen cruydenboeck int langhe verclaert.

Saetsoen.

Prangwortel heeft tacken anderhalf span hooghe/ende langer/ met veel rijskens/die hebben veel ioncturen/ende sijn ghevlerckt / bouen aen

B tsop ront. Die bladeren sijn cleyn/der Wijnruyte oft de Clauerbladeren ghelijck/een luttel row/ van goeden ruecke / ende aen sijn tacken draghet gants scherpe ende herte doornen. Sijn bloemen sijn lijfverwroot/den Roomschen boonen oft erwten bloemen also gelijck / datmense nauwelick deen wten anderen en can kennen. Van de bloemen comē cleyn hawkens/als Linsen hawkens/daerin vindt men breet saet/dwelck van saet soene ende smake den Wicken ghelijckt. Die wortel is wit eñ seer lanck.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op gebowde/ vette eñ lijmachtighe velden. Het belet die vruchten te wassen/ende verachtert den ploech / ende daerom hatet de landtman dit cruyt seere.

Anonis. Prangwortel.

Den tijt.

Prangwortel loopt wt in den somer/ende is volwassen in den Herst. Het bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Die wortel is seer werm tot in de derden graet/ende sij suyuert.

C Die cracht ende operatie.

In den ouden tijden plach men dit cruyt alst noch ionc was/ eer dattet sijn scherpe doornē voort bracht/ in sout oft pekel te legghen/ ende ouer iaer te behoudē om te eten. Sijn wortel verwermt / maeckt subtijl eñ dunne. Die schorssen daeraf in wijn ghesoden/ende daeraf gedroncken/ doet wel water makē/het breect den steen/ ende gheneest die rugader / Hemorrhoides geheeten. Die wortel siedt men in water eñ azijn/ eñ men houtse in den mont tegen den tandtsweer. Sij doet oock die rouen haest afvallen/als sij daer op gheleyt ende ghestreken wort.

Van Anijs. Cap. XIX.

Den Naem.

Dē Anijs heet in Griecx ende Latijn Anisum/ ende dien naem hebben de Apotekers tot op den dach van heden behouden.

Caetsoen.

Anijs is een cruyt/dat is van stele/bladeren ende bloemen

A bloemen der Eppe heel ghelijck / wtghenomen dat sijnen steel een luttel met vozen onderscheyden ende ront is/eñ heeft veel tacken. Maer sijn bladeren die eerst wtcomen sijn ront/ maer namaels worden sij ghecloven gelijc als de Eppe bladeren. Op den steel wassen veel schoone witte bloemkens/ ende crijcht eenen quispel gelijck de Venckel. Theel cruyt eñ daertoe dat saet heest eenen goeden rueck.

Die plaetse waert wast.

Dit saet ist eerst wt lant van Syrien ghecomen/ maer nv ist also ghemeyn worden/ dattet schier in alle houen wast.

Anisum. Anijs.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/eñ in dier tijt mach men ooc sijn saet vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit saet is werm ende drooghe in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Anijs saet maect eenen langen ende soeten adem. Het versaecht de pijne ende weedom. Het lost de vrijne. Het is goet ingenomen voor de gene die dwater laden/ ende verdrijft ooc die opgheblasenheyt eñ inflatien des buycks. Het is goet tot dat biten van giftich oft veninich gedierte/ alsinent daer op leyt. Het stopt ooc den camergangck / ende is goet voor de vrouwē die met den witte ghequelt sijn. Die vrouwen crijghen van Anijs veel melcks/ende maect lust tot bijslapen. Eenen roock ghemaeckt van Anijs saet / ende in den nuese ontfanghen/ verdrijft die pijne int hooft. Dit saet ghestooten ende ghemengt met olie van Roosen / ende in de ooren ghedaen/ gheneest die ooren die van binnen ghequetst sijn. Alsmen Anijs in een kusseken oft in een sackxken doet/ ende voor den nuese hangt / ende daeraen rieckt / so verdrijuet de quade droomen. Dit saet maect lust ende appetijt om eten / ende den hick / oft dat opwortpē vander magen vergaet daer mede/eñ men slaept daer wel af/eñ het drijft af den steen in de nierē. Eñ als dit saet gedroocht is/ so ist goet voor dat roode melisoen. Het is ooc sonderlinge goet den kinderen die stuypen hebben. Sōmige scriuen/waert sake datmen dit cruyt maer in de hant en hielde/dattet die besmetheyt eñ vallende siecte wederhoudē sonde. Het is ooc goet genut oft opgeleyt van de vrouwē/als de moeder

opwaerts

opwaerts nae therte treckt. Het doet wel ſweeten / alſment met wÿn drinct/ende neempt wech alle verſtoptheyt. Dat cruyt ende tſaet verdriuen de motten wt de cleederen.

Van Vlier. Cap. XX.

Den naem.

A DE Vlier heet in Griecx Acte / in Latÿn Sambucus. Sommige noement oock Holder/ ter cauſen dat de tacken binnen hol/ende vol merchs ſÿn.

Geſlacht.

Men vindt tweederley Vlier. Deen waſt op gelÿck als eenen boom/ ende heet in Dapoteke Sambucus/in duytſch Vlier.

Dat ander geſlachte heet in Griecx Chameacte/ dats in duytſch te ſeghen/cort/oft leech Vlier / in Latÿn Ebulus/ ende in duytſch Adick/oft wildt Vlier.

Gaetſoen.

De Vlier ſchiet op ghelÿck eenen boom/met ronde/hole/ſtercke ende witgrauwe tacken/gelÿck als Riet. Aen de tacken waſſen drÿ/vier/vÿf/ſeſſe oft ſeuen bladeren/die ſtaen onderſcheydelick van malcanderē/ den Nootboom bladeren niet ongelÿck / ende hebben eenen ſtercken rueck/

Acte. Vlier. Chamæacte. Adick.

ende

B ende ſÿn rondtſomme aen de canten ghekerſt ende ghetandt. Bouen int ſop van de tacken waſſen ghecroonde witte bloemkens/wtgheſpreyt gelÿck eenen breeden hoet. Ende van deſe bloemkens comen ronde beſien/ die ſÿn bruyn oft ſwertroot/ ende ſtaen tſamen ghehoopt gelÿck wÿnbeſien/ende ſÿn vol ſaps/ſmakende ſchier gelÿck wÿn. Den Adick is leegher ende minder/ende is meer een cruyt dan eenen boom gelÿck/ende heeft eenen viercantighen ſteel/die heeft veel leden oft cnobbelen/ēn daer wt waſſen lange bladeren/die ſÿn de bladerē van eenen Amandelboom ghelÿck / ende ſpreyden haer wt ghelÿck als vlueghelen/ende ſÿn ringſomme gekerſt/ſterck van ruecke. Opt ſop van de ſtelen waſſen bloemen ēn beſien gelÿck aen de Vlier. Die wortel is lanck/ēn eenen vinger dick.

Die plaetſe haerder waſſinge.

De Vlier ende Adick beyde/waſſen geerne in de lombre/ende in row plaetſen / ende aen de watercanten. Den Adick nochtans waſt oock op ſommighe velden ende ackers.

Den tÿt.

De Vlier bloeyt in Junio/een luttel voor den ſonnenkeer / ſolſtitium gheheeten. Maer den Adick bloeyt ſpader/te weten int leſte van Junius ende in Julio. De beſien vergadert men in Auguſto.

Die natuer ende complexie.

C Den Vlier ende Adick ſÿn beyde werm ende drooghe van natueren ende complexie.

Die cracht ende operatie.

Den Vlier ende Adick hebben eenderley operatie ende werckinghe. Sÿ drooghen ēn drÿuen dwater wt/nochtans ſÿnſe der magen quaet. Die ionghe ſchuetkens ende bladeren/ghelÿck als ander cruyden gheſoden/ende inder ſpÿſe ghebeſiget/purgeert den menſch van ſlÿmige vochticheyt/Pituita geheeten/ende van der gallen. Die wortel in wÿn gheſoden/ende inde ſpÿſe gebeſiget/ is den waterſuchtigen ſeer goet / want ſÿ is ſeer crachtich om dat water af te drÿuen wt ſmenſchen lÿf. Eeſt datmenſē druct/ſo is ſÿ goet den genen die van nateren/vipere geheeten/gebeten ſÿn. Alſmen die wortel in water ſiedet/ēn daerin ſidt / ſo vermorwet ende opent ſÿ die herte ende geſwollen moeder. Sulcken cracht hebben oock de beſien/als ſÿ met wÿn gedroncken worden. Tſap van de beſien maect ſwert haer. De teere verſche bladeren van deſen cruyde met Gerſten mout ghemengt/ſÿn goet voor onergrooten brandt ende hitte. Sÿ ſÿn oock goet tot verbrandtheyt/ ende den genen die van eenen verwoeden hont gebeten ſÿn/alſment daer op leyt. Si heylen ooc die diepe ēn hole wonden. Met oſſen oft bocx ſmout ghemengt/verſaechten ſÿ de pÿne van tfleerzÿn in de voeten/alſment daermede beſtrÿckt. In water te weycke geleyt oft geſoden / verdrÿuen ende dooden ſÿ die vloyen ende mueſiē/alſmē die plaetſe daer die ſÿn/met dit ſelue water beſpraeyt. Den roock van Adick verdrÿſt ende veriaecht die ſlangen ende nateren.

Van Am-

Van Ammi. Cap. XXI.

Den naem.

A Dat cruyt/dwelck in Griecx ende Latijn Ammi heet/dat heeten wij in duytsch oock Ammi/ende heet in Dapoteke Ameos.

Tfaetsoen.

Ammi heeft eenen ronden steel/die is groen/met veel cleyne tacken ende schuetkens. Sijn bladeren sijn lanc ende ringsomme gheckerft. Bouen aen tsop wassen cleyn ghesternde witte bloemkens/die tsamen wtgespreyt staen ghelijck als eenē breeden hoet. Dit wort een cleyn sadeken/dat is van smake eens deels scerp/ende eens deels oock bitter. De wortel is wit/ende heeft veel cleyne veeselinghen.

Ammi. Ammi.

Die plaetse waert wast.

Ammi en wast in sommige landen van hem seluen niet. Maer alsmē dat in de houē plant ende saeyt/so comet wel geerne wt/eñ van sijns selfs saet dat af valt/wasset alle iaer van hem seluen voort.

B

Den tijt.

Het bloeyt meest in Augusto/ende daernae so compt dat saet/dwelck in de medecijnen ghebesighet wort.

Die natuer ende complexie.

Tsaet van desen cruyde is werm ende drooghe volcomelijcken in den derden graet.

Die cracht ende operatie.

Dit saet verdrijft die inflatien ende dat crimsel int lijf. Het is goet den ghenen die swaerlick haer water maken. Het brengt de vrouwen haer suyuerheyt. Tis goet voor de gene/die van venijnich gedierte gebeten sijn/alst in wijn ghesoden is/eñ daernae gedroncken wort. Dit saet is goet gemengt met die cleyne goudtwormkens/Cantharides geheetē/want het beneempt haer de schade eñ letsel/want alsmen dese Cantharides alleen besiget/so brengen sij eenē mensch letsel. Dit saet met huenick gemengt/scheydet tgeronnen bloet/alsmē die plaetse daermede bestrijckt. Met hers gemengt/ende aen ghesteken/oft op gloeyende kolen geleyt/ende den roock daeraf van onder ontfangen/suyuert de moeder. Men seyt oock als die vrouwen bijslapen/ende daer aen riecken/dat sij te lichtelijcker ontfangen.

Van Aron.

Van Aron. Cap. XXII.

Den naem.

A Aron heeten wij oock Calfsvoet. In sommige landen heet oock Papenpint/ende duytschen Gengbeer. In Griecx ende Latijn heetet Arum eñ Aris. Sommighe Apotekers heetent oock Pes vituli/ende Virile sacerdotis. De oorsake van alle dese namen ist noodeloos te vertellen/want sij staen alle in onsen Latijnschen Herbario.

Tfaetsoen.

Aron draecht bladeren gelijck Slangencruyt/maer sij sijn langer eñ breeder/ende niet so seer geplect. Tusschen deselue bladeren sluypt eenen steel wte/die is een spanne lanck/ende wordt een weynich purpurbruyn van coluere. Op tsop van desen stele wast een lanck scherp dinck/tsamen gedronghen ghelijck een hauwe ost are/ende daer binnen inne leyt een cudseken ghelijck als oft in een schee lage/eñ is eenen mortierstock seer gelijck. Maer als die voorseyde schee oft hawken hem opluyck/ende dat gheschiet in den April/

Arum. Aron.

B so machmen dat cudseken volcomelick sien/eñ tis purpurbruyn van coluer. Onder dit colfken oft cudseken wast hayr/ende als dat afvalt/so wordt dit colfken beneden ondert hayr rontomme beset met gruen besien/die worden met der tijt grooter/in maniere vā een druyue. In den Herst wordt dit voorseyde druyfken root gelijck schoon corael. Sijn wortel is wit/eerst langachtich/ghelijckende eender Olijuen/met veel hayrachtighe veeselinghen besedt/daerna als die besien rijp worden/so wordt sij rondt eenen ayeuynsbol met onghelijck.

Die plaetse daert wast.

Aron wast geerne in bosschen/heggen/ende in lombruese coude ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Die bladeren comen wtghespronghen inden Meerte ende April/seer vroech als die aller eerste cruyden wtcomen. In Junio verwelcken ende vergaen die bladerē/alsso dat dat druyfken bloot eñ naect blijft staen/

d ende

C ende die beſten van dit druyfken blijuen in Julio ende Auguſto gruen/ maer inden Herſt ſo worden ſij bleeckroot.

Die natuer ende complexie.

Galenus ſcrijft dat Aron in den eerſten graet werm ende drooge is. Maer dat en is van onſen Aron niet te verſtaen die ſeer ſcherp is / want dien is ſonder twijfel tot in den derden graet werm ende drooghe. Ende dat en is geen wonder/want den Aron is ter eender plaetſen ſcherper van wortel dan ter andere. Ende wt dien wort ſijn complexie oock verandert / ghelijck wij dat breedt verclaert hebben in onſen Latijnſchen boeck van de cruyden.

Die cracht ende operatie.

D Aron verteert/ maect ſubtijl ende ſuyuert / ende daerom is hi goet tot gheſwellen / ende ſonderlinghe aen de oren. Die groen bladeren van Aron heylen ende gheneſen die oude quade ghebreken ende fiſtelen / alſmenſe daer op leyt. Want eerſt ſuyueren ſij die / maer daerna ſo heylen ſij die/ende maken dat die onnutte vochticheyt wtdroocht. Ditſelue doet oock die wortel/als ſij ghepulueriſeert wort/eude daerin geſtroyt wort/ ſo ſuyuert ſij die oude wonden van alle vuylicheyt / ende brengtſe daertoe dat ſij gheneſen. Sij verdrijft oock dat quaet vleeſch dat inde wonden waſt. Die bladeren ende wortelen beyde op clieren gheleyt daer de Peſte in is / trecken dat vier daer wte ende gheneſen die. Die wortel ghe pulueriseert ende met olie van Rooſen ghemengt/maect dat aengheſicht claer ende ſuyuer. Aroncruyt metter wortelen in olie gheſoden / ende werm daer op geſeten/geneeſt die vijchbladeren int fondement. Alſmen eenen maedachtigen kaſe tuſſchen Aronbladeren leyt/ſo vergaen die maden/ende den kaſe blijft goet ende ghedueric.

Van groote Cliſſen. Cap. XXIII.

Den naem.

A GRoote Cliſſen heeten in Griecx Arcium / Proſopium. In Latijn Perſonatia. De Apotekers heetent Lappa maior/ ende Bardana. De oorſaken van ſulcke namen ſtaen ghenoech in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Eaetſoen.

Groote Cliſſen hebben bladeren der Cauwoorden ghelijck / maer nochtans grooter / herter / ſwerter / ende haerachtich / op dander ſijde ter eerden waerts aſchverwich van coluere. Den ſteel is rondt/ende wit ghemengt met purpurroot / ende heeft veel tacrkens ter ſijden / daeraen waſſen groote Cliſſen / die ſijn eerſt gruen / ende crijghen veel cromme haecrkens / daermede dat ſij aen de cleederen blijuen hanghen. Als die Cliſſen bloeyen/ ſo ſijnſe ſchoon licht bruynroot. Die wortel is ſlecht en recht/ende lauck/buyten ſwert ende binnen wit/ende heeft eenen bitteren ſmaeck.

B ſmaeck.

Die plaetſe waert waſt.

Groote Cliſſen waſſen gheerne bij de tuynen / aen de canten van ackers/ in oude houen ende ongebowde plaetſen.

Arcium. Groote Cliſſen.

Den tijt.

In Julio brengt dit cruyt ſijn Cliſſen voort / ende die ſijn purpurroot als ſij bloeyen.

Die natuer ende complexie.

Die groote Cliſſen trecken tſamen/ ſij drooghen ende verteeren.

Die cracht ende operatie.

Die wortel eē drachma ſwaer met Pijnnootkens gheſtooten ende ghedroncken/is een coſtelijcke medecijne voor de gene die bloet ende etter ſpon
C wen. Si is oock goet gheſtooten ende opgheleyt den ghenen die groote pijn in haer leden hebben/als die beenen eñ leden gebroken eñ gequetſt hebben geweeſt. Die groen bladerē van deſen cruyde ſijn goet geleyt op oude vlceratien / want ſij heylen ende gheneſen die. Die bladeren gheſtooten ende met ſout gemengt / ſijn ſeer goet voor de ghene die van nateren / verwoede honden/ ende ander veninich ghedierte ghebeten ſijn / alſmen die daer op leyt. Deſghelijcks die wortelen gheſtooten ende daer ouer gheleyt. Si verdrijft ooc die clieren ende croppen ontrent der kelen/Strume geheeten/alſmenſe met ſmout oft lieſe ondereen mengt/ende daer op leyt. Die bladeren gheſtooten ende met dat wit vanden eye ghemengt / heylt verbrandtheyt / alſmen dat ſelue daer op leyt.

Van Herthoy. Cap. XXIIII.

Den Naem.

A HErthoy heet in Griecx ende Latijn Aſcyron / eñ en wort inder Apoteken niet ghebſeert.

Eaetſoen.

Herthoy is Sint Janſcruyt niet onghelijck/maer tis grooter van tacken ende bladeren. Die ſtelen ſijn purpur

B oft bruynroot van coluer. Die bloemē sijn geel. Dat saet is Sint Jans cruyt ghelijck / maer trieckt bijna ghelijck als hers / ende alsmen dat met den vingerē in stucken wrijft / so comt daer bruynroot sap wte.

Ascyron. Herthoy.

Die plaetse daert wast.

Herthoy wast geerne in row onge bowde plaetsen.

Den tijt.

Herthoy bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is van subtijl substancie / ende verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

C Tsaet van desen cruyde twee drachmen swaer in Meede gesoden ende gedroncken / is goet voor dat Schiatica / eñ drijft af wt den mensche die humoren / Cholera geheeten. Maer men moet sulcx so dicke ende so lange doen / tot dat die pacienten gheneesen. Herdthoy is seer goet tot verbrandtheyt / als dat ghestooten / ende daer op gheleyt wordt. Die bladeren in wijn ghesoden / ende die wonden daer mede ghewasschen / heeft groote cracht om die te heylen.

Van Coenraet. Cap. XXV.

Den naem.

A Coenraet heet in Griecx ende Latijn Androsemon / ter causen dat wt sijn bladeren oft bloemen bruynroot sap ghelijck bloet compt / alsmen die met den vingheren in stucken wrijft. Dit cruyt en wordt in de Apoteken niet ghebesighet.

Faetsoen.

Dit cruyt heeft cleyn teere tackens ende schuetkens / die sijn bruynroot van coluere. De bladeren sijn drij oft viermael grooter dan de Wijnruyte / ende als die in stucken ghewreuen worden / so compt daer een sap wte dat is ghelijck bloet. Si sijn ock wtghespreyt inder hoochde ghelijck als twee vlueghelen. Dit cruyt heeft geel bloemen gelijck als Sint Jan scruyt. Dat saet dwelck in cleyn huyskens oft schaelkens leyt / is swert

B is swert Huelsaet ghelijck / ende heeft veel cleyn tickens oft punctkens / ende smaect schier ghelijck hers.

Androsemon. Coenraet.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast gheerne in rouwe onghebowde plaetsen / ghelijck dat Herthoy.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Tverwermt ende droocht in alder manieren gelijck als Herthoy.

Die cracht ende operatie.

Coenraet heest sulcke virtuyt ende cracht ghelijck als dat Herthoy. Ende ooc so stelpet bloet / ende is seer goet den ghenen die dat Podagra hebben / alsment daer op leyt.

Van Geneuer. Cap. XXVI.

Den naem.

A Geneuer noempt men in Griecx Arceuthos / ende in Latijn Juniperus. De Sneppen eten geerne Gencuerbesien.

Geslachte.

Geneuer is tweederhande / te weten groot ende cleyn. Den grooten Genener schiet op gelijck eenen boom / daerafdat den stock hooge is / eñ die tacken breet / ende die besien veel grooter dan aen den cleynen Geneuer. Den cleynen Geneuer is leeghe / sijn tacken liggen op deerde / ende heeft cleyn besien.

Tfaetsoen.

Alle beyde de Geneueren sijn altijt gruen / ende hebben smale scherpe stekende bladeren. De stoc van den Geneuer heeft een dunne schorsse / die lichtelick splijt / dat hout is leuerverwich. In den somer so loopt wt dat hout een gomme oft hers ghelijck wieroock / ende dat wordt in Dapoteken Vernix geheeten. Si dragen ooc besien / die sijn eerst gruen / eñ daer na als sij rijp worden / so worden sij swert / eñ staen wel twee iaer lanck eer sij rijp worden.

Die plactse haerder wassinge.

Geneuer wast geerne ontrent der See / ende op dorre berghen. Het is

Van Geneuer. Cap. XXVI.

Arceuthos. Geneuerboom.

B een wilt gewas / dat hem op plat ende ghebowdt lant met en laet planten oft setten.

Den tijt.

Geneuerbesien salmē in den Herst vergaderē / maer niet eer voor dat sij twee iaer out sijn.

Die natuer ende complexie.

Geneuer is werm ende drooge in den derdē graet. Maer de besien sijn werm inden derden graet / eñ droge inden eersten. Sijn gommi is inden tweeden graet werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Beyde de gheslachten ende manieren van Geneuer sijn scherp ende tanger op de tonge / ende lossen die vrine. Den roock daeraf veriaecht die slangen / ende ongheso nde locht / daerom so salmē in tijden van Peste dickwils roock maken van Geneuerhout in de camerē binnens huys. Die besten sijn

C der mage goet / om die te stercken. Si verdrijuen den hoest / inflatien eñ steeckten des buycx / eñ alderhande venijn. Geneuerbesien purgeren eñ openen die leuer eñ die nieren / want sij scheyden eñ maken dunne die groue eñ taye humoren eñ vochticheyt. Si lossen die vrijne ter redelijcker wijse. Si sijn den vrouwen oock goet als die moeder opclimt na therte / eest datment stoot eñ drinct. Die schorssen van den houte van Geneuerboom tot asschen ghebernt / ende met water aengestreken / verdrijft die crauwagie ende ruidicheyt. Geneuer hers oft gommi met dat wit vanden eye int slaep vanden hoofde / oft opt voorhooft gestreken / stelpt dat bloeden wt de nuese. Alsmen dese gommi met wieroock ende dwit vanden eye ondereen mengt / ende op die mage leyt / so benemet dat opworpen / braken ende spouwen. Oock so stoppet den loop inden buyck. Gestooten ende gepuluerizeert / eñ in een weeck ey ingenomen / so stoppet dat ouergeuen / ende troode melizoen. Den roock van dese gommi beneempt ende verdrijft den snuff. Het doodet oock die worm en inden buyck / eñ gheneest ende droocht wte die quade sistelen oft loopende gaten / ende stelpt der vrouwen bloeme. Waert dat yemants handen oft voeten gheclouen waren / die sal die met dese gommi bestrijcken / ende sij sullen genesen. Geneuer olie is seer goet den genen die den cramp hebben / ende dat Schiatica / ende dient oock wel tot allerley sieckten die van coude humoren comen.

Van Catte-

Van Cattekaesskens cruyt.

Cap. XXVII.

Den Naem.

A Cattekaesskens cruyt heet in Griecx ende Latijn Alcea.

Eaetsoen.

De bladeren van dit cruyt sijn gekerst ende diep doorsneden gelijck Yserherdt. Dit cruyt heest drij oft vier stelen / die sijn rondt / een elle hooghe / waeraf die schelle den Kemp gelijck is. De bloemen sijn gelijc Roosskens / root eñ lijsverwich / ende als die afvallen so compt dat saet daerna / dat is gelijc als caeskens ront tsamen gedrongen / gelijc aende Maluwe. Die wortelen van desen cruyde sijn wit / eenen halven arm lanck.

Die plaetse daert wast.

Alcea. Cattekaesskens cruyt.

Dit cruyt vindtmen op ongebowde vette velden.

Den tijt.

Het brengt bloemen in Julio principalick ende in Augusto.

B

Die natuer ende complexie.

Cattekaesskens cruyt droocht / noch tans sonder sonderlinghe wermte oft coude / alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario int lange verclaert hebben.

Die cracht ende werckinge.

Alcea met cruyt ende wortelen in wijn oft water gesoden / ende gedroncken / stelpt dat roode melizoen / eñ gheneest die rupturen oft ghebrokenheyt van binnen. Die wortel heest sonderlinge proprieteyt eñ cracht tot doncker oogen / want sommige meynē alsmen die voorseyde wortel aenden hals hanget ende draecht / dat sij tgesichte sterct / ende die oogen claer eñ suyuer maect.

Van Steenruyte. Cap. XXVIII.

A

Den naem.

Steenruyte / oft Vrouwenhayr / oft Jonckvrouwen hayr heet in Griecx ende Latijn Adiantum / ende inde Apotecken Capillus Veneris. Maer doorsaken van alle dese namen staen int langhe verclaert in onsen Latijnschen Herd iiij bario.

B bario. Vrouweuhayr eest daerom ghenaempt / om deswille dattet dick ende schoon hayr maect alsment in de looghe vseert.

Saetsoen.

Capillus Veneris heeft bladeren gelijck Coriander als hi noch ionck is / ende met met sijn stelen opghewassen en is. De bladeren van desen cruyde sijn witachtich/rontsomme ghekerst. De stelen sijn teer eñ bruynswert glickende. Het en brengt noch bloemen noch saet.

Adiantum. Steenruyte.

Die plaetse daert wast.

Vrouwenhayr wast gheerne in de lombre ende vochte plaetsen/bi de muren ende water.

Den tijt.

In den somer ist gruen / nochtans en verwelcket des winters niet heel.

Die natuer ende complexie.

Capillus Veneris is getempert aengaende die wermte eñ die conde/ maer het droocht redelijcken.

C

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die eenen corten adem hebben/ende kichen / die ghebreck hebben in de milte/ende die de gele hebben. Dit cruyt lost die vrijne / breect den steen/ ende stopt den loop in den buyck. Die van venijnich ghedier te ghebeten sijn/die sullen dit cruyt met wijn innemen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende iaecht af die Secundine. Tis goet voor dbloet spouwen. Dit cruyt is goet row op de beten van dulle honden geleyt. Ende maeckt dat dat hayr wederom wast. Het verdrijst die swellende clieren aen de keele / gheheeten Strume. Alsmen dit cruyt in looghe leyt/so verdrijuet die schelferen opt hooft. Eñ verdrijst oock die fluymen die op de borst ende longen liggen.

Van Wijn-

Van Wijngaert. Cap. XXIX.

Den naem.

A Wijngaert heetmen in Griecx Ampelos enophoros/ eñ in Latijn Vitis vinifera.

Geslachte.

Men vindt menigerley Wijngaert/ende die brenghen oock menigherhande wijn/dwelck noodeloos waere hier te vertellen.

Saetsoen.

Den Wijngaert heeft eenen stock die spreyt hem wte met veel rancken. De schorsse vanden Wijngaertstock is alomme ghecloven ende geschelfert/met sijn lange clauwierkens eñ draeykens hangt hij aen latten/ stocken ende staken. Aende rancken wassen bladeren die sijn breet/ aen de canten gekerft ende doorsneden. Dat bloeysel is een luttel wolachtich/eñ loopt rontsomme de vrucht. De druyuen sijn met veel besien te samen gehoopt/ende die sijn somtijts bruyn/somtijts rootachtich / ende somtijts ende den meestendeel gruen. Elck besie heeft binnen keernen ende steenkens oft saet.

Die plaetse haerder wassinge.

Den Wijngaert wast vele in Vranckenlandt/Wirtenbergher landt/ aen den Rijnstroom ende Elsaten. Desgelijcks oock in ander landen meer.

Vitis uinifera. Wijngaert.

B

Den tijt.

Dat bloeysel van den Wijngaert thoont hem meestendeel ontrent den Solstitium oft Sonnenkeer/eñ principalijcken ontrent Sint Medardus dach/ dat is den achtsten dach Junij. Maer in den Herfst so wordē die druyuen rijp.

Die natuer ende complexie.

Die natuere van alle tgene dat aen den Wijngaert wast / machmen wt sijn operatie kennen / die wij hier nae vertellen sullen. Die druyuen diewijl datse noch gruen ende onrijp sijn / so vercoelen ende droogen sij. Maer als sij rijp sijn/so sijn sij werm ende vochtich in den eersten graet.

Die cracht ende werckinge.

Die Wijngaert bladerē eñ clauwieren gestootē eñ ouergeleyt / versaechtē

die pine

C die pine int hooft. Alſmen die met Gerſten moudt mengt/ſo verſaechten ſij die ontſtekinghe ende ouergroote hitte vander maghen. Sulcke operatie hebben de bladeren ooc̄ alleene yergens op gheleyt. Dat ſap van den bladeren inghenomen is goet den genen die dat roode melizoen hebben/bloet ſpouwen/eñ een quade maghe hebben. Deſghelijcks ooc̄ den vrouwen die vremdt beluſtet ſijn. Alſmen die draeyckens vande Wijngaert/oft de clauwierkens in water te weycke leyt/ende daeraf drinckt/ſo hebben ſij dieſelue cracht ende operatie. Dat waterken oft traenkeus die wten Wijngaert druypen/met wijn ingenomen/verdrijft den ſteen. Het gheneeſt quade ſcorſticheyt/ruydicheyt ende alderley ſeericheyt/alſmen dat daer op ſtrijct/nochtans ſalmen de plaetſe eerſt met Salpeeter wrijuen. Dat voorſeyde water is ooc̄ goet voor dooghen/want het maect ſeer ſcherp geſichte. Dat ſap dat wten Wijngaert rancken loopt/alſmenſe aenſteeckt oft verbrnt/dat verdrijuet hayr/ende maeckt die huyt glat ende kael. Die aſſchen van de aſgheſneden wijngaertrancken/ende de baſten/ende ſteenen van de wijnbeſien/gheneſen die ſweerende froncelen/ende wratten des fondements/alſmen die met azijn daer
D op ſtrijckt. Deſe aſſchen ſijn ooc̄ goet met olie van Rooſen/Wijnruyte/ende azijn gemengt tot de ontſtelde leden die wt de cote ſijn. Die druyuen verſch gheten/blaſen de maghe op/ende maken den loop in den buyck. Alſmen die druyuen ophangt/ende een luttel laet verdrooghen. ſo ſijn ſij goet voor de maghe/ende brenghen appetijt ende luſt tot eten/ende ſtercken den onſtercken. Die baſten van de wijnbeſien geſoden/ende ghedroncken/ſijn goet den ghenen die den rooden loop ende den loop des buycks hebben. Si ſtoppen ooc̄ de maentſtonde van de vrouwen. Die wijnbeſiſteenen trecken tſamen/adſtringeren/ende ſijn der maghen aenghenaem. Als ſij ghedroocht ende gheſtooten/ende ouergeleyt worden/ſo ſijn ſij goet den ghenen die den rooden loop hebben/ende gheen ſpijſe inghehouden en connen. Die cleyn wijnbeſykens ſijn goet voor den hoeſt/voor de nieren ende blaſe. Alſmenſe in den mondt neempt ende knowt/ſo trecken ſij die ſnoter na haer/ende purgeren thooft van cou de humoren.

Van Doolwortel. Cap. XXX.

Den naem.

A Doolwortel oft Wolfswortel heet in Griecx eñ Latijn Aconitum. Oorſaken waerom dit cruyt alſo ghenaemt is/ſtaen in onſen Latijnſchen Herbario.

Beſlacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerſte heet in Griecx Pardalianches/eñ ſommighe Apotekers heetent in Latijn Vua uerſa/oft Vua vulpina/oft Vua lupina. Eñ in duytſch Doolwortel/oft Wolfsbeſien. Dat tweede heet Lycoctonum in Griecx/om dat dit cruyt die woluen

B woluen doodet/ende daerom heetet in duytſch Wolfswortel. Ende dit ſelue cruyt is drijerley/deen den anderen ſeer ghelijckende.

Tfaetſoen.

Doolwortel heeft drij oft vier bladeren den Verckensbroode oft wilde Cocommeren niet ongelijck/maer ſij ſijn cleynder/eñ ſtaen in maniere van een ſterre van een geſet. Ende in den middel van deſen bladeren waſt een ſchoon gheſternt bloemken met drijerley coluer verdeylt/eerſt met vier ſwertgruene bladerkens/daerna acht cleyn geele ſtreenkens oft haerkens/ende midden in dit bloemken ſtaet een purpurroot viercantich cnopken/aenteſien gelijck een oogsken/dat wort een ſchoon bruyn beſie/wildt van ſmake/maer nochtans ſuet. De ſteel is ront/een ſpan hooge/ende is effen ſonder cnobbelen. De wortel is lanck/eñ ghelijct wel eenen Scorpioenſteert/eñ is glat ende glijſterende. De Wolfswortel heeft bladeren gelijc als Mollencruyt/in ſtucken gheclouen/elck blat met vijf onderſcheyden ghelijck als aen de Sanickel/eñ ſij verwen ſwertgruen. De ſtelen ſijn een elle oft twee hooghe/ende die draghen bleeckgeele ſcherpe huyſkens/dat worden cleyn hawkens/ende daerin leyt ſwert ghehoeckt ſadeken. De wortelen ſijn ſwert met veel veeſelinghen/gelijck als aen Heylichkerſtcruyt.

Aconitum. Doolwortel. Lycoctonum. Wolfswortel.

De plaetſe

C Die plaetse haerder wassinge.

Doolwortel wast geerne in dicke bosschen daer veel lombre is. Desghelijcks oock aen sommighe houelen bij de heggen. Maer Wolfswortel vindtmen in wilde diepe dalen/ende foreesten.

Den tijt.

Doolwortel crijcht bloemen op dleste van den April/ende int beginsel van den Mey/maer Wolfswortel bloeyt inde Mey/ Junio ende Julio/na gheleghentheyt van den iare.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn braudich van natuere/ende eten innewaerts/ende ter cause van dien en salmense binnens lijfs niet innemen/ ghelijck als de sommighe meynen.

D Die cracht ende werckinge.

Doolwortel doodet die woluen gelijc als Wolfswortel/alsmense in row vleesch steect eñ den woluē voorwerpt. Dese cruyden dooden ooc ander beesten als sij die eten. Ende al eest dat Dioscorides seijst datmē die Doolwortel tot pijne inde oogen van buyten vseren ende daerop leggen mach / nochtans ist beter datmen sulcke venijnighe cruyden laet varen/het en ware datmē die moeste vseren. Maer men mach dese cruyden ghebruycken om die luysen ende neten daermede te dooden / alsmen dat cruyt/saet oft wortel gruen stoot/ oft drooghe pulueriseert ende met olie mengt/ende een salue daeraf maeckt. Die wortel in water oft looge ghesoden/eñ thayr daermede gewasschen / heeft oock dieselue cracht. Maer een yeghelick sie neerstelick toe dat hij dese cruyden met int lijf en neme/ want sij mochten eenen mensch dooden/eñ principalick Wolfswortel.

Van Holwortel. Cap. XXXI.

Den Naem.

A Holwortel heet ooc Oosterlucey na Tgriecx eñ Latijnsch woort Aristolochia/ wāt alsō heetet in die twee spraken. Ende de oorsake van dien name staet in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

De Oosterlucey is drijerley / alsō als Dioscorides ende ander meer dat claerlic beschrijuen. Deerste geheeten ronde Holwortel dat wijfken/ hebbende bladeren ghelijck als Veel / en is niet onse ronde Holwortel/ die bladeren heeft die der Wijnruyte niet onghelijck en sijn/ alsō wij dat int lange in onsen Latijnschē Herbario betuycht hebben. Want ick meyne dat sulcke Holwortel hier te lande niet en wast. Maer die Holwortel die wij hebben/is oock tweederhande/ want deene heeft een geheel ronde wortel/ende die en is niet hol / ende dander is altijt binnen hol eñ wtgehoolt/anders sijn sij van bladeren ende bloemen malcanderen seer gelijck/alsō

B lijck/alsō wij hier na breeder sullen verclaren. Dat ander gheslachte/ dat in Latijn Aristolochia longa heet/eñ niet rotunda/alsō dat in onsen Latijnschen Herbario mids erruer daer bij geset is/ ende in Duytsch geheeten wort lange Holwortel / dat is dmanneken. Dat derde wort in Latijn Clematitis genoempt/ende is ons noch onbekent.

Faetsoen.

De ronde Holwortel heeft eenen ronden effenen steel / een span hooghe/eñ daeraen swytsergruene bladeren / die der tamme Wijnruyte bladeren ghelijck sijn / ende op tsop van elcken steel draecht sij bloemen / die sijn van faetsoene de Riddersporen seer ghelijck / sommighe bruyn ende die andere sneewit. Na dat bloeysel volghen cleyn hawkens/daerin leyt

C koolswert saet besloten/ghelijck als cleyn Wickelinskens. Die wortel is bij tijden hol/eñ bij tijden ooc massijf eñ niet hol/ van binnen geel van coluere/ende heest eenen bitteren eñ eens deels scherpen smaeck. Die langhe Holwortel heest teere tackens/ende bladeren ghelijck als Veel / een weynich rondt/die bloemen sijn bleeckgeel ende lanck/gelijck scherpe hoedekens/ende riecken sterck / ende als sij wtghebloeyt hebben / so worden sij ghelijck een pere. Die wortel is lanck/te sommighe plaetsen eenen vinger dick/binnen geel/ende rieckt sterck/sij is bitter ende een luttel scherp.

Aristolochia longa mas.
Lange Holwortel.

Aristolochia rotunda.
Ronde Holwortel.

D

Die plaetse haerder wassinge.

Onse ronde Holwortel wast gheerne in bosschen/eñ in plaetsen daer veel lombre is. Maer de lange Holwortel vindt men bij tijden in wijnbergen ende hooge wildermissen/ende in houen daer sij gheplant wort.

Den tijt.

De ronde Holwortel compt seer haest wt int beginsel van de Lenten ende van de Meerte. Maer int beghinsel van den April so bloeyt sij volcomelick/ende daerna verwelcken haer stelen/ende sij en wort niet meer ghesien. De lange Holwortel bloeyt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Holwortelen sijn werm ende drooge inden tweeden graet perfectelijcken.

Die cracht ende operatie.

E Die Holwortelen een drachma swaer met wijn gedroncken/sijn goet teghen venijn ende die Peste. Sij gheneesen oock wat van slangen ghebeten is/alsment daer op leyt. Met Myrrhe ende Peper gesoden ende gedroncken / so maken sij dat die vrouwen haer maentstonde crijghen / sij drijuen oock wt die Secundine / ende alle onghesonde materie die inde moeder is. Alsmen een tapken oft pessarium daeraf maeckt / so heeft dat dieselue operatie. Voorts so dienen sij oock tot cortheyt van ademe / kichen ende hicken/vallende siecte/tot den cramp/ende weedom inde sijde/ als sij in water gheseden ende gedroncken worden. Dese wortelen als sij noch gruen sijn gheslooten/trecken doornen/splinters ende pijlen wt/ alsmense daer op leyt. Si sijn ooc goet tot alderhande loopende eñ verouylde vlceratien/want sij suyueren/drooghen eñ heylen die. Maer sonderlinghe suyueren ende gheneesen sij die vlceratien ende ghebreken in heymelijcke plaetsen/alsmense in wijn siedet ende daermede wasschet/eñ dat puluer oft poeder vande ghedroochde wortelen daerin stroyt. Het suyuert die tanden/alsmen die daermede wrijft. In somma die Holwortelen verwermen/reynigen/suyueren/ maken subtijl eñ verdeylen alle groue vochticheyt ende humoren int lijf.

Van Bryonie. Cap. XXXII.

Den naem.

A Dit cruyt heet in Griecx Bryonia / in Latijn Vitis alba/ in Duytsch witten Wijngaert/ende inde Apoteken heetment ooc Bryonie. Sommige noement ooc Duyuels kersen/om sijn roode besien wille.

Gaetsoen.

Die stelen van Bryonie schieten haest hooch op/eñ thangt hem alomme met sijn clauwierkens ende draeykens aen die tuynen/ haghen/ mueren ende struycken / alomme waert ghereycken can ghelijck de Hoppe.

Sijn

Bryonia. Bryonie.

Sijn tacxkens/bladeren eñ clauwieren sijn den Wijngaert gelijck / maer nochtans wat rouwer / eñ meer ghehayrt. Si draecht cleyn schoon witte bloemkens / dat worden ronde besykens/die sijn eerst gruen/ende daerna als sij rijp worden gants root. Die wortel is wit/groot ende dicke.

Die plaetse daert wast.

Bryonie wast oueral aen tuynen en hegghen/daer climt sij op/also als voorseyt is.

B

Den tijt.

Bryonie bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst / sij beghint terstont te bloeyẽ int leste vanden Mey.

Die natuer ende complexie.

Die ionghe spruytkens sijn eens deels bitter / ende een luttel scherp / sij adstringeren eñ trecken tsamen. Die wortel droocht eñ verwermt redelic.

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens gheseden eñ geten/lossen die vrijne/ ende maken saechten camerganck. Die bladeren/ vruchten eñ wortel sijn scherp/eñ daerom sijn sij goet tot alderhande onreyn wonden eñ gesweeren/ want sij suyueren eñ droogen sulcke vuyl vlceratien. Die wortel suyuert dat lichaem/eñ verdrijft die rimpelen/ ende daerom als sij met Eruen eñ Fenigrieck gemengt eñ aengestreken wort/

C so maect sij een schoon aensicht/verdrijft eñ verteert die plecken/ sproeten ende ander swerte masen. Desgelijcke operatie heeft sij oock alsmense in olie siedt tot dat sij morw ende weeck wort. Si verteert oock dat geronnen bloet/ alsmen blaw geslagen oft gestootẽ is / eñ die nijnnagelen daer dat vleesch ouer wast. Si breect ooc die apostuenien eñ gesweer/alsmense met wijn daer op leyt. Dese wortel gestooten ende opgeleyt / treckt wt die gebroken beenẽ. Si is oock goet den genen die met de vallende siecte/ popelcye/swijmelinghe/ ende dierghelijcke siecten beuangen sijn/alsmen dicwils int iaer een drachme swaer daeraf inneempt. Waert sake dat ye mant van slangen gesteken ware/die mach dese wortel ooc innemẽ. Die beuruchte vrouwen sullen haer voor dese wortel wachten/want sij doodet die vruchten in moeder lichaem. Eest dat ghij een dunne Electuarie met huenick van dese wortel maect/so is sij goet den genen die verstycken willen/die den hoest hebben/ende van binnen gebroken sijn. Dertich dagen van dese wortel met azijn gedroncken/maect de milt cleyn. Alsmense

D met vigen stoot eñ yergens op leyt/ so heeft sÿ dieselue cracht eñ operatie. Men vseert dese wortel ooc om daer ouer te sittē baden / wāt sÿ purgeert die moeder. Alsmen inde Lenten dat sap wt dese wortel perst ende met Meede drinct/so purgeert dat den mensch van sluymen. De vrucht van Bryonie gestooten ende opgestreken / is goet tot alderley seericheyt ende ruydicheyt. Dat sap van desen besien met Terwe gheseoden ende gheten/ maect oueruloedicheyt van melcke.

Van Woudtwÿngaert. Cap. XXXIII.

Den Naem.

A Dit gewas dwelck wÿ hier Woudtwÿngaert heeten / heet in Griecx Ampelos melena/in Latÿn Vitis nigra/dat is te seggen swerten Wÿngaert. Sōmige heetent oock Lenen.

Faetsoen.

Vitis nigra. Woudtwÿngaert.

Swerten Wÿngaert heeft bladeren gelÿck Veele/nochtans meer den Roomschen Boonen gelÿc/ sÿnen stock gelÿct ooc denselven wel/ hi haeckt oock met sÿn draeyen aen de boomen/hi heeft sneewitte welriecken de bloemen/dat worden ghepluymde eñ wolachtige bollekens/gelÿck eenen grÿsen baert aen te sien. Sÿn saet is gelÿck als druyfkens tsamen gedrongen/eerst gruen / ende daerna alst rÿp wort so ist swertbruyn. De wortel is buyten swert eñ binnen geel / gelÿc als Boesboom / dwelck wi Palmboom heeten.

B

Die plaetse daert wast.

Vitis nigra wast geerne in heggen ende haechbosschen / ende cruypt opwaertsaē de boomē/alsoo voorseyt is.

Den tÿt.

Swerten Wÿngaert bloeyt in Julio/ende brengt sÿn saet in Augusto.

Die natuer ende complexie.

De natuere ende complexie van desen cruyde is der Bryonie gelÿck.

C

Die cracht ende operatie.

Die ionge schuetkens van desen cruyde machmen eten gelÿck als ander cruyden/sÿ lossen wel vrÿne / eñ brengen den vrouwen haer maentstonde. Si maken oock de milt cleyn. Sÿ sÿn ooc den genen goet die de vallende

vallende sieckte hebben/die swÿmelinge hebben/eñ die in haer leden verleemt sÿn. Die wortel heeft sulcken operatie gelÿc als de Bryonie / maer niet heel so crachtich. De bladeren van desen cruyde met wÿn gevseert/ genesen de beesten die scorft aen haren hals sÿn / alsment daer op strÿct. Men machse oock in sulcker manieren leggen op de leden die ontstelt sÿn wt de coten.

Van Amarant. Cap. XXXIIII.

Den naem.

A Dese cruyden heetē wÿ Amarant na den Griecsche/daer om dat sÿn bloemen niet en verwelcken ghelÿck als van andere cruyden / want int midden vanden winter besiget men dese bloemen tot de cranskens oft croonen.

Geslachte.

De Amaranten sÿn tweederley. Deerste heeft schoon goudtgeel bloemen/eñ die heetmen in sommighe plaetsen Rhÿnbloemen / om datse ontrent den Rhÿnstroom tusschen Spier ende Worms gheerne wassen. Sommige noement Mottenbloem/oft Mottencruyt/want die motten
B en comen in die cleederen niet als dese bloemen daer bÿ liggen. Sommige Apotekers heeten dit cruyt Stichas citrina. Dat ander gheslachte

Amaranthus. Mottencruyt.

Flos amoris. Flouweelbloemen.

heeft donckerroode bloemen gelijck flouweel/eñ wt dien heetment Flou weelbloemen/ende Flos amoris na den Latijne.

Faetsoen.

Mottencruyt heeft teere stelen eñ tacrkens/lange ende smale bladeren gelijck Ysope/ende die sijn bitter van smake/ ende wit ghelijck Aueroone dwijfken. Elck steelken is ront/eñ aschverwich van coluere/ eñ draecht op tsop goudtgeele ronde cnopachtighe bloemkens/die nimmermeer en verwelcken/maer altijt haer verwe houden. De wortel is cort/dunne
C ende swert. Maer de Flouweelbloeme heeft ronde purpur stelen/met schuetkens eñ tacrkens ter sijden/die bladeren sijn den grootē Basilicom gelijc/maer sij sijn grooter ende langer. Aent opperste vanden steel staen purpurroode bloemen/die staen tesamen gedrongen gelijck een are/ende als die bloeyen/ so brengen sij voort swert cleyn sadeken/ dat is essen ende gelickende/ende leyt in cleyn huysken gesloten. Dit cruyt is seer play sant om sien/maer het en heeft geenen rueck.

Die plaetse haerder wassinge.

Mottenbloemen wassen geerne in row/drooghe ende sandachtighe
D plaetsen/eñ op dorre heyden die bi dwater liggen. Maer Flouweelbloe men plant men inde houen ende in teylen.

Den tijt.

De Mottenbloemen bloeyen in Junio eñ Julio. Maer de Flouweel bloemen inden somer/ende sonderlinge in Augusto.

Die natuer ende complexie.

Mottenbloemē sijn sonder twijfel werm eñ drooge van natuere/dat can men aenden smaeck kennen/die is bitter. Floramor/oft Flouweel= bloemen droogen wt/ende als sommighe meynen so vercoelen sij ock.

Die cracht ende werckinge.

E Rhijnbloemen in wijn gesoden ende gedroncken/sijn goet den genen die met pijne haer water maken/ ende die van slangen gebeten sijn/ ende die met Tsciatica gequelt sijn/ende den genen die gebroken sijn. Si bren gen den vrouwen ock haer suyuerheyt. Si verdrijuen dat gheclontert ende gestolt bloet inden buyck/ende inde blase/als si met huenick eñ azijn gemengt/ende also ghedroncken worden. Alsmense anderhalf drachme swaer met slechten witten wijn nuchteren drinct/so stoppen sij den snuf/ ende distillatie wten hoofde. Dese bloemen bewaren de cleederen dat sij vande motten niet geten en worden. Die voorseyde bloemen in wijn ge= soden ende gedroncken/iagen de wormen af. Als sij in looghe ghesoden sijn/so dooden sij de luysen. Si verteeren ock ende verdrijuen alderley herte inflammatien. Si sijn ock goet tot verbrantheyt/ als sij met hue= nick daerop geleyt worden. Floramor/oft Flouweelbloemen gemerckt dat sij seer droogen/als sij met wijn inghenomen worden/so stoppen sij den loop des buyckx. Ende sijn ock voort meer goet tot alle tghene dat wel droogens behoefde.

Van Akeleye. Cap. XXXV.

Den naem.

A Akeley en heet op den dach van heden in Latijn anders niet dan Aquilegia/ende en heeft ooc voortijts in Griecx eñ La tijn anders geenen naem gehadt/so veel als mi kennelic is.

Faetsoen.

Akeley heeft bladeren ghelijck Vergouwe/ maer sij sijn ronder eñ saechter. De stelen sijn meer dan een elle hooge/ ende sijn ront ende essen/ eñ op diesclue wassen veel schoon bloemen/ die sijn dubbel gheuult/ eñ aende clockē wassen vijf crō= me haecrkens/schier ghelijck Ridder= sporen. Dese bloemen sijn hier te lan= de gemeynlic blaw/ men vindter ooc heel witte/ende purpurbruyn/eñ som mige sijn ooc rootbruyn. Als die bloe men afvallen/ so wordent bollekens
B oft cnopkens met vier oft vijf scherpe dingerkens aen malcanderen/ gelijck aen swert Coriander/ ende daerinne leyt lanc swert saet. De wortel is som tijts eenen vingher dick/met veeselin= ghen ter sijden.

Aquilegia. Akeleye.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne inde houen aldaert gheplant wort. Men vindet ock in vette beemden/ eñ in bosschen die hooghe ligghen/ somwijlen ock aen steenrootsen ende mueren.

Den tijt.

Akeley bloeyt inden Mey eñ Junio.

Die natuer ende complexie.

C Gemerct dat dit geheel cruyt geneycht is tot sueticheyt van smake/ so eest noot dattet redelijcken werm van complexie is.

Die cracht ende operatie.

De Akeley heeft sulcken operatie ghelijck als de bladeren van witten Hoemst/daeromme so verteert sij/eñ verdeylt ter redelijcker wijse/sij di= lateert/ sij versuet de pine/ eñ brengt die gesweeren eñ vlceratien tot rijp= heyt. Alsmen Terwen oft Gersten meel met Akeleyen mengt/so wort sijn cracht daer door te stercker/ eñ droocht dan meer dan te voren. Eñ daer om mach si in deser manieren tot ruydicheyt eñ ander gesweeren eñ vuyl vlceratien gebesiget worden. Der Akeleyen worden van sommige nieu Apotekers veel versierde eñ valsche proprieteytē eñ operatien toegegeuē.

Van Loock sonder loock.

Cap. XXXVI.

Den naem.

A Loock sonder loock heet in Latijn Alliaria / om dattet van ruecke den Loock ghelijck is.

Tfaetsoen.

Dit cruyt so wanneer dattet eerst wtcomt/so heuet ron de bladeren die sijn blaw Violettencruyt ghelijck/maer sij sijn breeder ende grooter. Ende als si volwassen sijn / so crijghen sij canten oft hoecke. Het schiet hooch op schier twee ellen hooge/het crijcht eenen ron den steel/ende bladeren bijna ghelijck als Netelen/maer niet so diep gekerft/ eñ sijn oock ontrent den steel veel breeder/ende alsmen die in stucken wrijft/ so riecken sij gelijc als Loock. Op tsop vande stelē wassen cleyn witte bloem

Alliaria. Loock sonder loock.

B kens/ dat worden cleyn langhe hawkens gelijck aen de Vergouwe / maer sij sijn cleynder / ende daerin is swert saet. De wottel is lanckachtich/ dunne ende houdtachtich/ende riect gelijc als de bladeren.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne op onghebowde plaetsen / ghelijck als ontrent de tuynen/mueren/ende aende canten vande velden.

Den tijt.

De bladeren cruypen wt int begin vanden Lenten/ ende inden Meerte. Ende bloeyt inde Mey ende Junio/ende brengt daerna saet.

Die natuer ende complexie.

C Dit cruyt verwermt ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Loock sonder loock dient seer wel tot gruen sauce. Het verwermt/eñ verdeylt/ende maect subtijl die groue slijmachtighe humoren ende vochticheyt. Dit saet ghestooten ende daeraf een plaester ghemaect/ ende met azijn ghetempert/ ende op de moeder gheleyt / beledt haer dat sij niet opwaerts en trect/eñ brengt de vrouwen wederomme tot haer seluen. Dit cruyt heest bijna sulcken operatie ghelijck als Kersse.

Van Netelen. Cap. XXXVII.

Den naem.

A DE Netelen heeten in Griecx Acalyphe oft Cnide/ende in Latijn Vrtica. De redene van desc namen staet bescreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Dioscorides scrijft datter twee gheslachten oft manieren van Netelen sijn. Deerste is gants row / ende is die rechte Netel diemen nv in Latijn Vrtica Romana/ ende in Duytsch Roomsche Netel noempt. Dat ander ghestachte en is niet so row/ende is wat saechter/ende datselue en heb ick noch niet ghesien. Dese twee gheslachten van Netelen sijn tam / ende sij en wassen van haer selues niet / het en sij datse te vozen gheplant oft ghesedt worden. Plinius scrijft noch van sommighe wilde gheslachten van Netelen/ende van dien sijn oock onse Heeren Netelen / die alomme hier te lande wassen / ende dier sijnder oock tweederley. Deen is seer groot/ende heet in Latijn Vrtica maior / ende in

B Duytsch groue Netelen. Dat ander is minder/ende heet in Latijn Vrtica minor/ende in Duytsch Heeren Netelen. Plinius scrijft van een onder de wilde Netelen die rieckt sterck/ dewelcke hi Herculaneam noemt/ ende die en bernt oft en steeckt niet.

Vrtica Romana. Roomsche Netelen.

Vrtica maior. Groue Netelen.

Kaetsoen.

De Roomsche Netel heeft eenē ronden eñ rouwen steel/die is heel scherp. De bladerē sijn langachtich ende diep gekerft oft gekertelt/ende crijcht witte bloemē/ende als die afvallen/so worden ronde cnopkens oft bollekens/vā veel cleyn hole dingerkens te samen gheset/daerin leyt saet/dat is Lijnsaet seer ghelijck/maer tis minder. Die wilde diemen Heeren Netel noempt/ wast hooch op/ende heeft bladeren die sijn de Roomsche Netel niet seer ongheluc/maer sij en sijn so seer niet gekerft. Haren steel is row ende hayrachtich/ eñ daeraen wast saet met wtgespreyde purpurbruyne veeskens/ daerwt wrijft men wit saet gelijck Hirs/maer tis veel cleynder. De wortel is lanck/ ende geel van coluere/ende vliddert
C hier ende daer in deerde. De groue Netelen sijn met stele/bladeren ende wortel de Heeren Netelen gelijc/maer nochtans cleynder. Maer tsaet is grooter dan die voorgenoemde/ende oock swerter/ende is ghelijck Lijnsaet.

Die plaetse haerder wassinge.

Die Roomsche Netelen en wassen niergent hier te lande van haer seluen/maer men moetse planten. Die wilde Heeren Netelen vindt men ontrent de tnynen/hegghen ende mueren.

Den tijt.

Dat saet wort vergadert inden Oogst.

Die natuer ende complexie.

Die Netelen sijn van subtijl substancie/werm eñ drooghe/ nochtans en sijn sij niet onerheet.

Die cracht ende werckinge.

D Netelbladeren met sout ghestooten ende opgheleyt/ghenesen tghene dat van dulle honden ghebeten is. Ende groote sweeren. Desghelijcks oock op vuyl vlceratien/ghelijck als de Cancker ende dier ghelijcke/gheleyt/so suyueren sij dieselue ende ghenesen die. In ghelijcker manieren verdeylen ende verdrijnen sij alderhande gheswel/als gheseer ontrent den oozen/ende diergelijcke inflammatien ende bloetsweeren. Si sijn ooc goet voor de sweerende milte/alsmen een plaester daeraf maect/ ende daer op leyt. Die voorgenoemde bladeren met dat sap ghestooten/ ende

E eñ op twoorhooft gheleyt/stelpt dat bloet dat wten nneseloopt. Alsment met Myrrhe stoot/ende tapkens daeraf maect/eñ in der vrouwen schamelheyt doet/so brengt dat den vrouwē haer suyuerheyt. Maer alsmense versch op de moeder leyt die onder wt wil comen/so doense die weder om achterwaerts keeren. Dat saet van Netelen met sueten wijn gedroncken/trect den mensch tot lust om bijflapen/ende opent die moeder. Dat voorseyde saet met huenick ghemengt/ende een Electuarie daeraf ghemaect/is goet voor de ghene die den kichhoest hebben/ende dat Pleuresis/ende ghesweer inde longhen. Het doet ooc wel wtlegghen/ende het purgeert de borst. Die bladeren met mosschelen ghesoden ende ghedroncken/maeckt eenen saechten camerganck/ende doen wel water maken. Alsmen die bladeren siedt/ende dat water daeraf met een luttel Myrrhe mengt ende drinct/so brengt dat den vrouwen haer suyuerheyt. Dat sap
F vande voorseyde bladeren inden mont ghenomen ende ghegorgelt/is goet voor den huych. Dit saet is den wilden Peterselie/Cicuta/ende venijnige campernoelien contrarie. Dit saet doet ooc lichtelick spouwen/ alsment des auonts na den eten met Meede een half drachme swaer inneempt. Met sueten wijn ghedroncken/eest goet tot inflatie vander maghe. Netel in looghe gheleyt/is goet tegen dat wtvallen vanden hayre/ ende verdrijft die quade seerieheyt/desgelijcks ooc dat saet. Die bladeren met berensmout gestooten/sijn goet tot dat Podagra/ende alderley pijne ende weedom der leden.

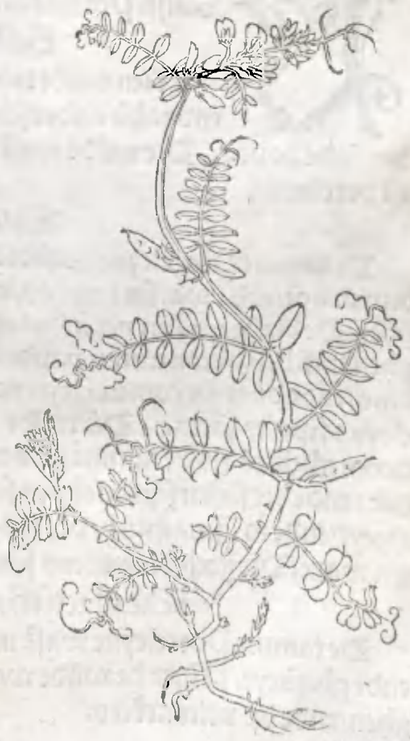
Van wilde Wicken. Cap. XXXVIII.

Den naem.

A Wilde Wicken oft Vitsen heetē in Griecx eñ Latijn Aphace. Sōmige Apotekers heetent Os mundi/eñ Vitia sylueſtris.

Tfaetsoen.

Wilde Wicken dat is een cleyn gewas/ende is hooger dan de Linsen/ eñ heeft ter sijden aen sijnen steel teere bladerkens/wtghespreyt ghelijck als vlercken/eñ met sijn draeykens haket allesins aen. De bloemen sijn purpurbruyn/eñ gelijcken wel dē bloesel van de Erwten/maer si sijn cleynder. De bloemē dat worden hawkens/eē luttel grooter dan aen de Linsen/eñ daerin

sijn drij

sijn drij oft vier Wicken/die sijn swerter ende cleynder dan Linsen.

Die plaetse daert wast.

Die Wicken wassen van selfs opt veldt ende in hegbosschen.

Den tijt.

B Dit ghewas bloeyt inden Mey/en daerna so crijghet hawkens/daer in leyt swert saet.

Die natuer ende complexie.

Die wilde Wicken sijn redelick ende middelmatelic werm/ende droo ghen seere.

Die cracht ende operatie.

Die Wicken trecken tsamen/ende daeromme alsmense droocht ende stoot ende vergens op leyt/oft datmen drinckt van den water daer sij in ghesoden sijn/so sijn sij goet teghen dat walghen/ende stoppen den loop des buycks. Drij oft vier van dese Wicken ghegeten/stillen die verbrant heyt ende dat suer opworpen vander maghe. Somma de Wicken hebben meer cracht om te stelpen dan de Linsen/maer anders hebben sij bijna eenderley cracht ende operatie.

Van Porceleyne. Cap. XXXIX.

Den naem.

A Porceleyne oft Burgel heet in Griec Andrachne/ende in Latijn Portulaca.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Porceleyne/tam en wilt/ende also onderscheydse Dioscorides. De tamme plant men inde honen. Die wilde wast van haer seluen/also wij hierna sullen verclaren.

Gaetsoen.

De tamme Porceleyne heest dicke vette ronde stelen/die sijn een luttel bruynroot/ende wassen recht op/een span hooge/ende somtijts ooc hoo
B gher. De bladeren sijn vet ende rondachtich inde lengde. Die stelen dringhen tusschen de iooncturen vande bladeren/en int sop bleeckgeele bloemkens/ende daerwt comen cleyn ronde bedeckte schaelkens/die sijn vol cleyns swerts saets. Die wilde Porceleyne heest vette stelen ende bladeren ghelijck als de tamme/maer sij sijn cleynder/teerder ende smaelder/ende die stelen sijn ooc peerscher. Sij leyt altijt op deerde wtghespreyt/ende is lijmachtich/vol saps/ende suerachtich/als oft sij ghesouten ware. Die geele bloemkens sijn ooc cleynder dan aen de tamme.

Die plaetse haerder wassinge.

De tamme Porceleyne wast inde houen/aldaer sij gheplant wordt ende ghesaeyt. Maer de wilde wast van sels op steenrootsen/wijnberghen/ende op vette ackers.

Den tijt.

C

Den tijt.

Porceleyne tam ende wilde beginnen te bloeyen van Junio af tot inden Herst. Die bladeren salmen vergaderen in Junio ende Julio/ende daerna dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Porceleynen tam en wilde sijn van natueren coudt inden derden graet/ende vochtich inden tweeden. Si sijn ooc een luttel suer/als oft sij ghesouten waren/ende daerom werden sij in ouden tijden inde pekel geleyt gelijck als die Oliuen ende Capers. Die Italianen vseren die veel heden sdaechs int salaet.

Die cracht ende operatie.

Porceleyne met Gersten mout gemengt en geappliceert/verdrijft die pijn int hooft/die hitte ende rootheyt van oogen/die pijne inde mage en inde blase/ende blusschet dat wildt vier. Porceleyne geknowt/beneempt
D die buemicheyt vanden tanden/ende die ouergroote hitte inde mage en inde dermen/ende stopt den loop inden buyck. Si geneest ende heylt die gequetste nieren ende blase/ende blust en beneempt den lust om bij te slapen. Sulcken operatie heest ooc dat sap/ende is seer goet tegen de cortse. Het doodet ooc die wormen inden buyck/ende stelpt dat bloetspou-

Portulaca hortensis.
Tamme Porceleyne.

Portulaca syluestris.
Wilde Porceleyne.

wen/den rooden loop/ende die rugader/Hemorrhoides geheeten/ende alderley bloetloop. Dit sap doet men oock inde oogesalven. Als yemant sijn hooft wee doet vande sonne/ so salmen dit sap met olie van Roosen mengen/en daer op strijcken/ oft laten van bonen neder opt hooft druypen. In somma Porceleyne vercoelt alderhande hittige gebreken/en ghemerckt dat sij een luttel row is/ so is sij oock goet om alderhande loopen ende flurien te stelpen. Als yemant van binnē inde keele gequetst is/so sal hi Porceleyne sieden/ende van dat water gorgelen. Dit cruyt salmen knauwen als yemant sijn tanden loteren en waggelen/ want het maectse vast. Het maect oock een goede stercke maghe/ alsment met azijn ende olie bereyt/ende in salaet etet.

Van Asphodelus. Cap. XL.

Den naem.

A Dit cruit daer wi in dit Capittel af handelen/heet in Griecx ende Latijn Asphodelus/ende inde Apotcken Affodillus.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/ alsoo Plinius lib. xxj. cap. xvij. claerlick beschrijft/en wi dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden betuycht hebben. Deerste dat is dmanneken/en mach in Duytsch Heydensche bloeme/oft Heydensche lelie geheeten worden. Dander is dwijfken/ ende dat heet in Latijn Hastula regia/ om deswille dattet met sijn bloeysel eenen Coninex scepter niet ongheliick en
B is. Sommighe heetent bonen int landt Goudwortel/ter causen dat de wortel van desen cruyde gants geel is ghelijck goudt.

Tfaetsoen.

Dioscorides schrijft dat dmanneken bladerē heeft gelijck groot Loock/ ende heeft eenen langen steel/die draecht aen tsop een schoon bloeme. Die wortelen sijn lanckachtich/ rondt oft cnopachtich ghelijck Eeckelen/ de Mastbloemen niet ongelijck/ende is heel scherp van smake. Dit cruyt en is ons noch niet ter hant comen/anders souden wi sijn figuere hier oock mede geset hebben. Maer dat saet heeft ons gesonden gheweest/datselue willen wi saeyen/ ende eest dattet voortcomt so sullen wi dat cruyt doen
C contrefeyten. Dat wijfken heeft ronde stelen/ rondtsomme met smale lange bladeren/de Hondtstribbe niet ongelijc/beset/ende diefelue sijn een weynich taey/en niet ghehackelt. Op tsop vanden stele wassen veel bloemen/die sijn dickachtich ende vet/lijfverwich root/ met seer cleyn bruyn tipkens bespraeyt/ende die bladerē van dese bloemen sijn ten stelewaerts crom om gewelst. Inde midden heeft elc bloeme ses oft seuen veefkens/ en daeraen wassen hoykens/die hebben eenen lieffelijcken rueck. Na dat sij gebloeyt hebben/so comē daer lange bollekens die sijn geuult met breet geel saet. Die wortel is geel gelijck gout/ ghelijck de witte Lelien cnoop/ met veel veeselingen/eenen Loockbol niet onghelijck.

Die plaetse

Asphodelus. Affodille.

Die plaetse daert wast.

D Dmanneken en wast niet van hemselven in onse landen/ maer men moetet inde houen planten. Dat wijfken wast oueral in hooge wouden ostboschen/ en somtijts oock op de beemden die op hooghe berghen ligghen/gelijck als te Tubinghen op den Osterberch/ daer wasset met hoopen.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio. Dat manneken en hebbē wi noch niet gesiē.

Die natuer ende complexie.

Die wortel vā dmanneken is werm en drooge. Desghelijcx oock dat wijfken/maer niet so seer als dmanneken.

Die cracht ende werckinge.

E Die wortel van dat manneken lost die vijne/het brengt den vrouwē haer maētstonde. Si is goet voor weedom inde sijde/en voor den hoest/ alsmense een drachme swaer gestooten in wijn drinct. Waert dat yemant van slangē oft nateren gebeten ware/die sal nemen de bladeren/wortel en bloemen/ ende met wijn tempereren ende stooten/ende daerop legghen. Dese wortel is oock goet tot alderhande vuyl sweeren die voorts en voorts eten/ ende principalick tot sweerende borsten/ als sij in wijndroessem gesoden ende daerop gheleyt wort. In somma/dese wortel heeft schier eenderley operatie gelijc de Mansoren ende Slangencruyt/ want sij reynicht en scheydt/sij is van subtijl substantie/en verteert/ sij opent oock al wat ver
F stopt is/ ende daerom so en isser nauwelick gheen beter medicijne tot de geelsucht dan dese wortel/in wijn gheseden ende gedroncken. Eest datmense tot asschen bernt/ en een salue met huenick daeraf maect/en strijct/ so wort dat wtvallende hayr wederom wassende. Dat wijfken/waer af de wortel en bladeren taey en bitter sijn/ heylt sweeren ende wonden/ ruydicheyt/ende ander oude gebreken. Die wortel is oock goet met Gerste gheseden voor de ghene die wtdrooghen ende afnemen. Men machse oock met meel menghen/ende broot daeraf maken ende eten. Daerom me so pleechmen in ouden tijden/alsso Hesiodus ende meer ander scrijuen/ dese wortel daghelijcx inde spijse te besighen.

Van Melde. Cap. XLI.

Den naem.

A MElde heet in Griecx Atraphaxis ende Chrysolachanon/ in Latijn Atriplex/ ende dien naem blijft noch inde Apoteke. De oorsake van sulcken namen hebben wij geset in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Geslacht.

Melde/als Dioscorides schrijft/is tweederhande/ deen tam/ dander wildt/ende die heetmen oock Ackermelde/oft cleyn Schijtmelde.

Faetsoen.

De tamme Melde heeft van onder opwaerts eenen ronden/ ende int opperste eenen viercantigen steel/met veel meyen ende tacken. De bladeren sijn meelachtich/eñ principalick diewijl sij ionck sijn / eer sij op de stelen climmen/lanck ende breet/des Arons bladeren niet seer ongelijck. De
B bloemen sijn geel ende seer cleyn/ daerna brenghet saet / dat leyt in dunne vellckens gesloten / eñ tis breet ghelijck een cleyn bladeken. Die wortel is lanckachtich/niet effen/maer sij heeft veel veeselingen/ende cleyn wortelkens aen malcanderē hangende. Ende dese tamme Melde is oock drijerley/nochtans ist onderscheet alleen inde bladeren eñ stelen/ want de sommige hebben swertgruene bladeren eñ stelen/ die andere die oock de beste

Atriplex hortensis. Tamme Melde.

Atriplex sylvestris. Wilde Melde.

sijn/

sijn/dragen witgroene/die derde bruynroode/ anders sijn sij malcanderen in alle dingen ghelijck. Die wilde Melde wast seer hooge op/ also dat sij vier cubitus lanck wort / ende heeft eenen gehoeckten steel ghelijck als de tamme / dien is met purpurbruyn besprengt. De bladeren sijn der tamme niet ongelijck/maer nochtans cleynder eñ meelachtiger/ die bloemen sijn geel. Dat saet is hert ende oueruloedich in een ghedrongen/ghelijc als cleyn druyfkens. De wortel is een luttel lanck eñ heeft veel veesen.

C

Die plaetse daert wast.

De tamme wast oueral inde houen. De wilde vindtmen oock inde houen ende in ander plaetsen/nochtans wast sij van haer selven.

Den tijt.

Beyde de Melden tamme eñ wilde bloeyen den gantsen somer / maer principalick in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Melde is coudt inden eersten graet/eñ vochtich inden tweeden/nochtans is de tamme couder ende vochtiger dan de wilde.

Die cracht ende operatie.

D Melde inde spijse/ghelijck ander gruen cruyt / ghenut ende gesoden/ maect weeck inden buyck. Melde row gestooten oft ghesoden/ verdrijft tgeswel vande clieren/als sij daerop geleyt wort. Tsaet met huenickwater gedroncken/verdrijft die geele. Melde is oock goet den genen die heet van natuere sijn. Die tamme is beter tot de hittige sweeren eñ apostenien/die eerst beghinnen te wassen ende toenemen. Maer die wilde is bequamer als sinnrijp sijn/eñ wederom afnemen. Si maken oock weeck al wat hert is/row ende ghesoden daerop gheleyt.

Van Wilden veldtsoffraen.

Cap. XLII.

Den naem.

A DEse Distelen daer wij in dit Capittel af spreken / heeten in Griecx Atractylides/ende in Latijn Cnicus sylvestris/dat is wilden Veldtsoffraen.

Geslachte.

Dese Distel/die in Latijn Cnicus sylvestris heet/is tweederhande. Deersie en is niet seer row/maer tis mild/ende gelijct bat den wilden Soffraen die inde houen gheplant wordt. Den steel van desen cruyde is stijf ende hert / daerop pleghen de vrouwen voortijts int stede van eenen spinrock te spinnen. In Duytsch mach dit wel wilden Veldtsoffraen heeten / op datter onderscheyt sij tusschen den wilden Hofsoffraen/ende dese tegenwoordige Distel. Dander is rouwer/ende heet inder Apoteken Carduus benedictus/dats Ghebenedijde Distel / om sijn heylsame cracht wille. Anders heet hi ghemeynlick Cardobenedictus.

Faetsoen.

B Wilden Veldtsoffraen is den wilden Hofsoffraen niet seer ongelijc/ nochtans heeft hi int opperste vande stelen langer bladerē. Sijnen steel is inden Herst eens deels bloot/want dan vallen die bladeren seer af/ eñ daertoe row eñ stijf/nochtans dunne eñ cleyne. Op den steel wassen stekende bollekens / ende dbloeysel daerafis bleeckgeel. De wortel is smal/ eñ en wort inder medicinen niet gebesicht. Dat saet is smal/lanckachtich cleyn ende swert. Cardobenedictus is gants row eñ hayrachtich. Sijn stelen sijn der Melckwey/oft Hasenhuys gelijck/ende cruypen langs der eerden / om dat sij so weeck ende teer sijn. De stelen brengen ronde wolachtige bollekens/ende als die bloeyen so wordense bleeckgeel. Ende na dat bloeysel so vindtmen inde besloten bollekens lanck ende bleeckgeel C saet/in witte wolle gesloten / datselue saet is bitter / ende heeft int opperste sommige hayrkens gelijck eenen baert. Die wortel is redelijcken lanc ende teeder met veel veeselinghen.

Die plaetse haerder wassinge.

Den wilden Veldtsoffraen wast int velt/ende op de berghen. Cardo benedictus wort nv schier oueral inde honen gheplant.

Den tijt.

Den wilden Veldtsoffraen bloeyt in Augusto/eñ sijn bollekens bliuen

Cnicus sylueſtris.
Wilden Veldtsoffraen.

Carduus benedictus.
Cardobenedictus.

pen gantsen

den gantsen winter staen. Dat saet wort eerst inden Herst rijp. Cardobenedictus bloeyt in Junio oft Julio. Sijn saet wort ock spade rijp.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese geslachten van cruyden/na den mael si bitter schinen te sijn van smake/so sijn si werm eñ drooge van natuere/ende sij verteeren.

Die cracht ende operatie.

D De bladeren van dese cruyden / eñ dat saet gestooten/eñ met Peper eñ wijn gedroncken/sijn goet voor de gene die vande Scorpioenē gesteken worden. Daer sijn ock sommige die scriuen/dat de gene die van Scorpioenen gesteken sijn/geen pijne en gevoelen/so lange als sij dese cruyden in haer hant houden. Maer de wilden Veltsoffraen is souderlinge goet tot oude vlceratien eñ fistelen/want hi geneest se. Cardobenedictus bene met allerley verstoptheyt van binnen/lost de vrijne / breeckt den steen/eñ geneest alderley gesweer/ende principalick vande longen. Ende is ock goet den genen die van veninich gedierte gebeten sijn. Dit cruyt is geprobeert tegen alderhande venijn. Daerom eest seer goet gebesiget in tijden van Pestilentien / want het preserueert den mensch van dese sieckte/ende maect gesont de gene die metter pestilentien beladen sijn. In alle de voorgenoemde gebreken machmen dat cruyt in wijn oft water sieden/na gelegenheyt vander sieckte/ oft men mach dat poeder van desen cruyde innemen. Cardobenedictus dient ock seer wel tot veruuylde vlceratien / eñ sonderlinge tot den cancker inde borstē / alsmē dat poeder daerin stroyt. Waerwt wel te mercke is dat dese twee Distelen eē geslecht vā cruyde is.

Van Angelica. Cap. XLIII.

Den naem.

A Dit duechdelick cruyt/ dwelck in Duytsch Angelica heet/ oft Heylich geests wortel/oft Borstwortel/en weten wi met sijnen rechten Latijnsehen oft Griecschen naem / eest anders in ouden tijden bekent gheweest/niet te noemen. Daerom en heuet noch bij de Latijnsche geenen anderen naem ghenonden/dan dat sijt Angelica heeten. Ende daer bij laten wij dat te deser tijt rusten ende blijuen.

Geslachte.

Angelica is tweederhande. Deen is tam/waeraf de wortel eenen goeden ende edelen rueck heeft. Dander wildt/wiens wortel niet so lieslick/ maer sterck van rueck is. Anders en sijnse malcanderē niet seer ongelijc.

Faetsoen.

De tamme Angelica heeft eenen steel die is twee cubitus hooge/dick eñ enoopachtich gelijck een sterck riet/binnen hol. De bladeren sijn gheclouen/ende ringsomme ghekertelt / ghelijck de opperste bladeren aen den Valschen oft Dnytschen Berenclaw / maer dese sijn teerder. Aen den steel wassen dunne vlimmen als opgheblasen holle sackens / wt denself iiij uen cruy=

Buen cruypen ſchoon croonen/niet anders dan aende Venckel/eñ die dragen witte bloemkens met purpurbruyn ghemengt / daerwt compt breet ſaet/van rueck eñ ſmake der wortel gelijck. Deſt wortel is dick eñ lanck/ met veel clauwieren ende veeſelingen ter ſijden/ ende ſij is buyten ſwert/ ende binnen wit. Die wilde is der tamme wat gelijck / maer de bladeren ſijn gants ende niet geclouen/ende wat langer. De bloemen ſijn wat witter / ende dat ſaet oock wat breeder. Die wortel is veel ſlapper van rueck ende ſmaeck.

Die plaetſe haerder waſſinge.

Die tamme Angelica plandtmen inde houen/ nochtans waſt ſij oock op ſommich geberchte van haer ſelues gelijck die wilde/ dewelcke geuonden wordt in doncker plaetſen daer veel lomber is / ſomtijts oock aende watercant/ende in ſommige boſſchen.

C

Den tijt.

Beyde Angelica bloeyen in Julio ende Auguſto.

Die natuer ende complexie.

De wortelen van beyde deſt gheſlachten ſijn werm ende drooghe inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

Angelica opent/maect ſubtijl ende verteert. De wortel is wtnemende goet tot alderley venijn/ende principalick tegen vergiftheyt vande Peſtilentieuſe locht. Want al eeſt datmenſe maer inden mont en houdt/ſo bewaert ende preſerueert ſij den menſch voor de Peſte. Deſt wortel gepulueriseert ende een drachme ſwaer inghenomen/des winters in wijn/ende des ſomers in Rooſwater / ende daerop gheleghen ende wel gedect/ maect ſweeten/ende verloſt den menſch vande voorſtyde ſieckte. Als yemant des morgens vroech nuchteren van deſe wortel inncempt/ſo is hij dien dach beurijt vander peſtilentien/want ſij drijft dat venijn wt door den ſweet ende vrijne. Sij ſcheydet oock die taeye vochticheyt ende fluymen die op de borſt leyt / ende is oock goet voor den hoeſt die van coude compt. Ende men mach die wortel tot dat voorghenoemde ghebreck in wijn oft water ſieden/na ghelegentheyt vander ſieckte/ende als dan den dranck beſigen/ oft men mach dat poeder daeraf innemen. Dat cruyt in wijn oft water gheſoden/heylt die wonden ende quetſuren van binnen. Het ſcheydet oock dat gheſtolt bloet. Het verſterckt die maghe ende dat herte. Het verdrijft dat ouergeuen ende walginge van eten/ ende brengt wederom goeden appetijt. Waert dat yemandt van eenen verwoeden hont/ oft ſlange gebeten ware / die ſal de bladeren van deſen cruyde met Ruyte ende met hnenick ſtooten/ende inde wonden doen/oft daerop leggen/eñ daerna ſalment in wijn ſieden ende daeraf te dincken geuen. Dit cruyt inden mont gehouden/bluſt te ouergrooten luſt tot bijſlapen. Dit cruyt is goet tegen alderhande toouerie/alſt een menſch bthem draecht.

D

Angelica hortenſis. Tam Angelick.

Angelica ſylueſtris. Wilde Angelick.

goet

Van Latten. Cap. XLIIII.

Den naem.

A Die Ratten diemen oock peerſche Corenbloemen/oft coren Genoffelen heet/worden in Griecx Aera ende in Latijn Lolium geheeten. Sommige heetent oock Pſeudomelanthiũ / eñ niet ſonder ſake / want het en is dat recht eñ warachtich Melanthium oft Nigella niet/gelijck als ſommige ongeleerde Apotekers meynen/ ende wi ſulcx in ſijn plaetſe verclaren ſullen.

Haetſoen.

De bladeren van Lolium ſijn lanckachtich/ſmal eñ ſcerp/ ghelijck als Loock / maer ſij ſijn corter/vet/ende harich/ aſſchenverwich gruen van coluere/met een ſchoon donckerroode bloeme / ende dat wort een lanck/
B ghehoeckt/row/hayrachtich cnopken / ende daerin leyt ſwert ſaet. Deſe cnoppe crijcht te voren eer de bloeme wtcomt/vier oft vijf gruen ſpitſen/ ghelijck ſulcx de figuere claerlick wtwijſt.

Die plaetſe daert waſt.

Dit cruyt en waſt niet alleen in Terwe ende Gerſte/ maer oock in alle ander coren/daert groote ſchade in doet.

Den tijt.

Lolium. Ratten.

Den tijt.

Het bloeyt gemeynlick in Junio/ende brengt d aerna sijn saet voort.

Die natuer ende complexie.

Het is werm int begin vanden derden graet/ende drooge int eynde vanden tweeden.

C

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gemalen/ gheneest alderley ruydicheyt/rappicheyt/scorftheyt ende quade veruuylde sweeren/ alst met solfer/wijn/ende azijn daerop gesereken wort. Dat meel van desen cruyde met duyuenmes ende Lijnsaet in wijn ghesoden/verdrijft die sweerende clieren / ende maect datse vergaen / alsment daerop leyt. Met huenickwater ghesoden/ist wtnemende goet tot Tsciatica / oft weedom inde huepe / alsment daerop leyt. Met huenick ende azijn ghemengt/ versaechtet alderhande pine / ende is sonderlinghe goet tot dat Podagra/alsment daerop leyt. Datselue meel trect ock wt die splinters ende spaenkens van die beenen die gebroken sijn. Het suyuert ende heylt alderhande oude vlceratien. Met Radijs/sout/ende azijn/geneset quade seericheyt/alsment daerop strijct. Met gansen sinout gemengt ende opt voorhooft gestreken/oft daerop geleyt/ benemet die pijn int hooft. Dit cruyt is wonderlijcken goet om dbloet te stelpen/ende gheneest ock wonden/quetsuren ende fistelen / daerom behoorent die Chirurgijns in grooter eeren te houden.

Van Swaluwortel. Cap. XLV.

Den Naem.

A Swaluwortel wort dit cruyt geheeten/daeromme dat sijn scherpe hawkens als sij haer ontluycken met witte wolle oft hayr/den vliegenden swaluwen niet ongelijck en sijn. In Griecx ende Latijn heet sij Asclepias/ende vanden sommigen Hirundinaria. Die Apotekers heeten dit cruyt Vincetoxicum. Die oorsaken van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden verclaert.

Faetsoen.

Swaluwortel heeft eenen langhen/effenen/ronden/ende dunnen steel/ met veel tacken. De bladeren sijn lanck/den Veel niet seer ongelijc/ende sijn doncker-

Asclepias. Swaluwortel.

B donckergruen. De bloëckens sijn bleeck wit/sterc van ruecke/ dat worden lange scherpe hawkens/ van binnen gheuult met pluymachtich / oft harich / rootachtich breet saet/ ende als haer dieselue hawkens ontluycken / so sijn sij een swaluwe niet ongelijck. Die wortel is vol vesselen al door malcanderen geulochten met veel cleyn ronde wortelen / schier ghelijck de heylich Kerstwortel/ende is sterck van ruecke.

Die plaetse daert wast.

Swaluwortel wast op rouwe/ hooghe saudtachtighe berghen ende bosschen schier oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio / ende sijn bloeysel duert tot in Augusto / ende brengt nochtãs in middelen tijde langhe hawkens/als bouen verclaert is.

Die natuer ende complexie.

Swaluwortel is werm ende droge/ende subtijl van substancie / dwelc goet te mercken is aen den smaeck vander wortel/die bitter is.

Die cracht ende operatie.

C Swaluwortel in wijn ghesoden ende ghedroncken / verdrijft dat crimsel inden buyck / ende is ock goet voor de ghene die van eenich venijnich ghedierte ghebeten sijn. De bladeren ghestooten/sijn seer goet tot alderhande quaet gheswel/ ende sweeringen van borsten ende der moeder/alsment daer op leyt. Die wortel is seer goet voor de vrouwen die haer maentstonde niet en hebben/want sij helpt daer seer toe. Si is ock goet voor de ghene die van eenen verwoeden hont gebeten sijn/ van binnen ende van buyten ghevseert. Een half pont van deser wortel ouer nacht in eenen pot witten wijns te weyck ghesedt / ende daerna opt derdendeel ingheseden / ende alle morghen nuchteren int bedde eenen wermen dronck daeraf inghenomen/ende daer op gesweet/becompt den genen die dwater laden wonderlijcken wel. De bloemen ende bladeren gedroocht ende ghepulnerizeert/ ende in oude wonden ende vlceratien gheseroyt/heylt deselue.

Van Muysen

Van Muysen met steerten.

Cap. XLVI.

Den naem.

A Muysen met steerten / oft Zeeusche Castanien / heeten oock Eerdvÿghen ende Eerdamandelen / daerom dat aende wortel swerte langachtige vruchten hanghen / die sÿn de Haesnoten / oft rÿpe vÿgen / oft den Amandelen gelÿck.

Faetsoen.

Muysen met steerten hebben twee / drÿ oft vier tacxkens oft steelkens / bÿ tÿden oock meer / ende die sÿn seer cleyn ende teeder / ter eerden waerts rootachtich / ende en wassen niet hooge op / maer metdien dat sÿ ooc draeykens hebben / daer sÿ mede aenhanghen / so helpen die daertoe dat sÿ opwaerts om hooge cruypen. Die bladerē sÿn van faetsoen den Wÿnruyt bladeren gelÿck / maer sÿ sÿn langher
B ende gants gruen. Die bloemen hebben de coluer van Roosen / ende eenen lieffelÿcken rueck / ende sÿn van faetsoene den Wicken oft Erue bloemen niet ongelÿc. Na de bloemen wassen de hawkens / daerin is cleyn sadeken. De wortel is lanck ende dunne / ende daeraen wassen cleyn raepkens / oft nootkens / die sÿn gelÿck cleyn peren / ende sÿn swert oft eerdachtich van coluere / ende binnen wit / suet van smake / schier gelÿck de Castanien.

Apios. Muysen met steerten.

Die plaetse daert wast.

Muysen met steerten wassen int coren / eñ sonderlinge inde Weyte / Gerc ste ende Spelte velden / ende als die verckenē daerin comen / eñ dese vrucht en soecken / so doorwroeten sÿ deerde seer / want tis haer een medecÿne.

Den tÿt.

Sÿ bloeyen in Junio / ende dan behoortmen die lieflÿcke welriecken de bloemkens te soecken.

Die natuer ende complexie.

Die Muysen met steerten sÿn redelÿcken werm ende drooge / dwelck lichtelick wt haren sueten smaeck te mercken is.

Die cracht ende operatie.

D Dat opperste vander wortel inghenomen / lost die galle ende coude slÿmighe

slÿmighe vochticheyt ende fluymen door dat spouwen / ende donderste / door den camerganck. Maer als sÿ geheel inghenomen wort / so lost sÿ onder ende bouen. Dat sap van dese wortel ontrent een derdendeel van een drachma ingenomen ende gedroncken / purgeert onder ende bouen. Dat sap salmen aldus vergaderen / die nootkens oft wortelkens salmen stooten ende in een becken vol waters leggen ende wel doorrueren / ende dat sap dat op dwater swemt met een veder versamen / ende latent droo ghe werden ende vseren. Men mach dat voorseyde sap den watersuchti ghen oock ingheuen. Bi experientie machmen mercken dat dese Zeeusche Castanien doen spouwen ende ouergheuen.

Van Sterrecruyt. Cap. XLVII.

Den naem.

A Sterrecruyt wort in Griecx eñ Latÿn Aster Atticus / Bubonium ende Inguinalis genoempt. Die redene van sulcke namē staen in onsen Latÿnschen Herbario verclaert. Maer daerom wordet Sterrecruyt geheeten / om dat de bladeren vanden cruyde ende principalic aen de bloemen een sterre gants ghelÿck sÿn.

Faetsoen.

Aster Atticus. Sterrecruyt.

Sterrecruyt heeft eenen houtachtighen steel / die is met langachtighen / dicken eñ hayrachtigen bladeren becleet. Op tsop vanden stelen wassen schoon purpurgeele bloemen / want den appel is binnen geel / eñ rondtsomme geciert met purpurbeuyne bladerkens die eender sterre gelÿck sÿn / ende die worden ten lesten grÿs hayr / eñ vliegen wech. De wortel heeft veel veseleu.

B

Die plaetse daert wast.

Het wast aen hooghe dÿcken / hueuelen ende berghen / somtÿts oock inde bosschen.

Den tÿt.

Het bloeyt meest in Augusto / eñ die bloemen dueren tot in September.

Die natuer ende complexie.

Sterrecruyt vercoelt gelÿck als de Roosen / maer niet so seer / ende het verteert oock eñ droocht / ghelÿck dat claerlick te mercken is aen sÿnen smaeck / want dien is bitter.

Die cracht ende operatie.

C Sterrecruyt becompt een heete mage seer wel / alsment daerop leyt. Als yemant clapoozen oft swerende clieren in sijn gemechte heeft/ die sal dit cruyt al gruen stooten ende daerop leggen/so vergaet dat geswel. Het is oock goet tot ouergroote hitte ende roodicheyt der ooghen. Als yemanden sijnen achterderm wtgaet/so salmen dit cruyt daerop legghen/ende het sal gheneesen. Men seyt dat dit cruyt de pijne int ghemechte doet vergaen/al eest dattet daer maer op ghebonden en wort.

Van Gras. Cap. XLVIII.

Den naem.

A Gras heet in Griecx Agrostis/in Latijn Gramen.

Heslacht.

Daer is menigherley geslacht en manieren van Gras/ waeraf dit oock een is/dwelck wij hierna willen verclare.

Faetsoen.

Gramen. Gras.

Dat Gras cruypt met sijn stelen oft tackens op der eerden/ende diesel ue stelen hebbe veel ledekens oft cnoopen/ende daerwt comen suete ende geknoddelde wortelen. Die bladere sijn spitsich/hert/ende een luttel breet / ghelijck de bladeren van cleyn Riet. Also scrijft Dioscorides van dat Gras. Maer wt dese woorden is lichtelijck te mercken/dat dit cruyt/waeraf hier die figuere ende contrafeytinge staet/ oock een geslecht van Gers is / want het heeft ronde stelen en tackens met sijn cnoopkens / die ghelijck ledekens van malcanderen staen / ende cruy-
B pen lancx der eerden. Die cleyn wortelkens sijn dunne ende suet. De bladeren staen op beyde sijden van de ledekeus altijts paer en paer teghen een/ ende sij sijn scherp/ hert ende breetachtich. Syn bloemen sijn wit / ghelijck als dat Gras dat op den berch Parnaso wast/gelijck een sterre/ ende sijn rondtsomme met vijf bladeren verciert/ende hebben inde midden van dien een kerfken. Als die afvallen/so wast daerna een ront knopken / dat is een vlasbolleken niet ongheliick/ ende is vol cleyns saets.

Die plaetse

Die plaetse daert wast.

Dat Gras daer wij hier afspreken/wast geerne in plaetsen daer veel lomber is/ende aen heggen en haghen.

Den tijt.

Int leste vanden April/so brenget schoon witte bloemen.

Die natuer ende complexie.

C Die wortel van dit Gras is redelick coudt ende drooghe. Maer dat cruyt is cout inden eersten graet / ende in droochte ende vochticheyt heel middelmatich. Dat saet is wat swack ende onsterck/maer het droocht.

Die cracht ende operatie.

Die wortel ende cruyt van Gras groen gestooten / heylt de wonden alsment daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken / is goet tegen de pijn inden buyck/ende lost die vijne / ende breect den steen. Dat saet iaecht oock den steen af / ende droocht den loop des buycx. Het is oock goet tottet bijten van veninich ghedierte.

Van Aloe. Cap. XLIX.

Den naem.

A Aloe heeft sijnen Duytschen naem na dat Griecx en Latijn/ want in beyden spraken heetet Aloe.

Faetsoen.

Aloe heeft een blat schier gelijc Squillen oft Zee ayeuyn dick ende vet/een luttel breet/ront ende omgewelst. De bladeren hebben op beyde sijden stekende scerpe punctkens / die syn cort/ ende staen wijt van malcander. Den steel is ghelijck de Goudwortel manneken oft Asphodelus/desghelijcx oock dat saet. Maer de bloeme is wit. Dat gantse cruyt riect sterck/ende is bitter van smake. Het en heeft maer een enckel wortel/die is ghelijck eenen staeck die in deerde steect.

B Die plaetse daert wast.

Aloe wast met groote menichte in India. Men vindets oock in Arabia ende Asia/ende wort nv oock te sommighe plaetsen in Duytschlandt inde houen geplant. Maer na dat ick vernomen hebbe/so en ist noch nergens tot persectie ghecomen/ende en heeft oock noyt bloemen gebracht.

Den tijt.

Ghemerckt dat wij/als voorseyt is/de bloemen noyt ghesien en hebben/so en connen wij oock niemanden recht bescheedt gheuen wanneer dattet bloeyt.

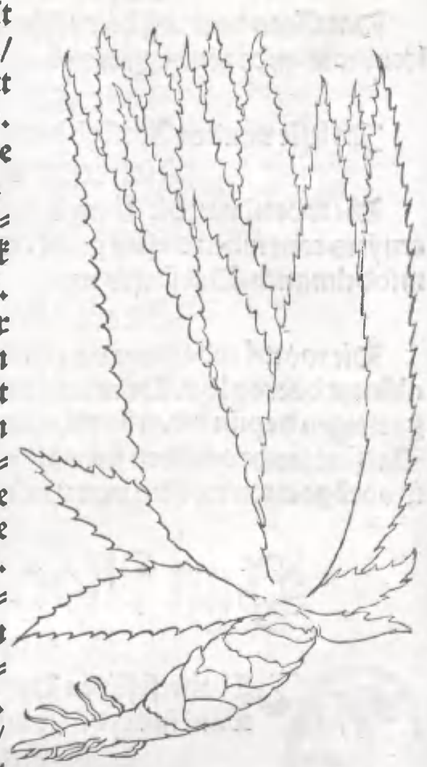
C Die natuer ende werckinghe.

Dat tsamengheronnen oft gestolt sap van Aloe is tweederley. Deerste is seer sandachtich ende dalder onreynste. Dander is sonder sandt/ glijsterende/een luttel root als goudt / ende laet hem oock gheerue in stu-

g ij cken wij-

ecken wrijuen/ende is te samen gheron
nen ghelijck als een lener/ende seer bit
ter. Dit is dbeste/ende treckt tsamen/
maect slapende/het droocht/en maect
camerganck/ende purgeert de mage.
Twee drachma swaer met water ghe
droncken/stopt dat bloetspouwen.
Maer een drachma swaer inghenо-
men/geneest vãder geel. Met huenick
ingenomen/brengt den camerganck.
Drij drachma swaer ingenomen pur
geert volcomelick. Als Aloe onder an
der purgerende medicijnen ghemengt
wort/so maket dat sij der magen min
der letten/want het is der magen son-
derlinghe goet ende aengenaem. Aloe
ghedroocht ende in die wonden ende
vlceratien ghestroyt/heylet dieselue.
Maer sonderlinghe eest goet tot qua-
de manlickheyt/ende tot dat capken
D vander manlijcker roede als dat ghe-
quetst/gebroken/ost eenich letsel heeft.
Als dat fondement opgheclouen is/
ende dit met sueten wijn gemengt/en-
de daerop gheleyt wordt/so gheneset. Desghelijckr wanneer die ruga-
der te seer loopt/so stoppet deselue/alst daerop gheleyt wordt. Het heylt
oock den worm aende vingheren ost nijnnaghelen. Met huenick mengt
ment/ende men leytet op blaw gheslaghen ost ghestooten plaetsen/ende
verteert dat gheronnen bloet dat daer onder leyt. Als de schel vande oo-
ghen een luttel row ende schorst wordt/so strijckt men dit daerop/ende
het versaecht die pijne/ende gheneest oock dat iucken in de hoecken van
de ooghen. Het versaecht oock die pijne int hooft alsment mengt met olie
van Roosen ende azijn/ende dat voorhooft ende slaep vanden hoofde
daer mede bestrijckt. Met wijn ghemengt/ende aen ghestreken/maeckt
dat dat hayr niet wt en valt. Aloe is goet tot gheswollen barbelen/tant-
vleesch/ende alle sweeringhen binnens monts/alsment met wijn ende
huenick mengt/ende inden mondt houdet. Tis oock een goede medicine
tot allerley ghebreck inde ooghen/ende sonderlinghe tot roode ooghen.
Aloe is oock seer goet tot alderhande schorste kinnen. Met
huenick ghemengt/so stelpet dat bloet dat wt de
wonden ende elders wt loopt.

Aloë. Aloe.

Van Peertsclau-

Van Peertsclauwe. Cap. L.

Den naem.

A Peertsclauwe ost Hoefbladeren wort dit cruyt daerom genoemt/om dat de bladeren/die dun sijn/met haer stre men/hoecken/ost canten/en aderkens een peertsclaw ge lijck sijn. Sommighe heetent Brantlattouwe/daerom dattet goet is voor brant ende verbrantheyt. In Griec heetet Bethion/ende in Latijn Tussilago. De oorsaken ende redenẽ van sulcke namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Tfaetsoen.

Tussilago. Peertsclauwe.

Peertsclaw heest bladeren die sijn den Veel ghelijck/maer dese sijn meer-der/en daer comender ses ost seuẽ van een wottel/en onder ter eerden waert sijn sij witachtich ost aschverwich/en op dander sijde groen/en hebben ooc veel hoecken en aderkens. De steel is wit en harich/een span lanck/en dien
B draecht schoon geele geuulde bloemẽ/ende dien steel verlieret haest. De bloe men vergaen oock lichtelic/want dat worden graw wolachtige bollekens/die vligen wech. De wortel is wit en-de lanck.

Die plaetse daert wast.

Peertsclauwe wast geerne bi dwa-ter/en op vette onghebowde plaetsen/ende op vochte ackers ende velden.

Den tijt.

Int beginsel vandẽ Meerte/April/ en Mey so brengt de Peertsclaw sijn wolachtige stelen/en daerop geel bloe men sonder eenich bladeren. Daerbi comet dat luttel mensthen dese bloe men kennen/want als die bladeren voortcomen/wt dewelcke dit cruyt licht om kennen is/so sijn de stelen en de bloemen alreede vergaen/en de
C bladeren/stelen/en bloemen en worden nimmer bi malcanderen geuon-den. Daerom hebbender oock veel geweest die gemeynt hebben/dat dit cruyt noch steel noch bloemen en heest. Dwelck nochtans valsch en gelo-gen is/want si worden beyde geuonden inden Meerte/April en Mey/al so nv verclaert is. Ẽn wie sulcr niet gheloouen en wil/die graue de bloe-men wt met der wortel/ende sette die ergens in/so sal hi die bladeren met der tijt sten wtcruypen/so en can hi niet geloochenen het en sijn bladeren van Peertsclauwe. Ende dieselue dueren naemaels den gantsen somer.

Die natuer ende complexie

De bladeren van Peertsclauwe vercoelen ende droogen diewijle dat sij noch gruen sijn. Maer wanneer si dorre werdē/so worden sij scherp/ende ouermids dien van natueren werm.

Die cracht ende operatie.

D Die bladeren als sij groen gestooten eñ gevseert worden/so lesschen si allerley hitte/eñ genesen dat wildt vier. Maer als sij gedort worden/eñ op gloeyende colen gheleyt worden/ende den roock daeraf door eenen trester inden mont ontfangen wort/so genesen sij den droogen hoest/eñ dat kichen ofte dempicheyt op de borst. Si breken oock de apostuenien op de borst. Diergelijcke cracht heest oock die wortel/als si ontsteken wort/ende den roock die daeraf opwaerts slaet/inden hals ontfangen wort. Het is oock te mercken/dat de groene bladerē van Peertsclauwe een sonderlinge medicine sijn tot brant die van vier compt/als sij daerop geleyt worden/ende onderwijlen op een niew verversche worden.

Van Bornagie. Cap. LI.

Borrago. Bornagie.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi in duytsch Bornagie oft Bernagie noemen/is recht tgene datmen in Griecx Buglossum eñ inde Apoteke Borrago heetet/ghelijck wi dat met veel woorden in onse Paradoxis geprobeert hebben/ende niet van noode en is hier sulcx te verhalen.

Faetsoen.

Bornagie heeft eenē rouwen vetten steel/sijn bladeren sijn ooc row/steken de/breet/gefroncelt/ende swert gelijck Wolcruyt/eñ buygen haer ter eerden/van faetsoene eender coetonge niet ongelijc. Den steel deylt hem int opperste in veel tacxkens/die draghen lieflijcke bloemē gelijck een sterre/gants hemelblaw van colnere/sommige oock snee wit. Als die afvallen/soo wassender swerte cozenkens na/somtijts twee/drij oft vier neffen een/in huyfkens die sijn bouen open.

Die plactse daert wast.

B Bornagie wast in effen ende sandtachtighe plaetsen/maer nv vindt ment

ment oueral inde houen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ende duert den gantsen somer.

Ex bibl. univ. Dorp.

Die natuer ende complexie.

Bornagie is werm ende vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

Die bloemkens vāder Bornagie in wijn geleyt eñ daeraf gedroncken/maken den mensch vrolick eñ blijde/eñ verdriuen droefheyt/melancolye eñ alderhande swaermoedicheyt. Als si met huenickwater gesoden worden/so sijnse seer goet eñ bequaem den genen die row sijn binnē der kelen/eñ daer door hoesten. Den stock vande Bornagie die drij stelen ofte tacxkens draecht/seyt men dat goet is tot de derde cortse/tertiana genaēt/als hi met wortel eñ saet in wijn gesoden eñ gedrōcken wort. Ende als den stock vier tacxkens heeft/so soude hij nut sijn tot de vierdaechsche cortse/quartaua genaemt/als hij in dier manieren/als voorseyt is/bereyt ende gevseert wort. Men mach oock dat suycker vande bloēkens tot de voorseyde cortsen besigen. Dat cruyt van Bornagie tot asschen gebrant/ende met huenickwater gemengt/dat geest een heylsam mondtwater ofte gorgelwater tot alderhande sweeringhen ende quetsuren binnen den hals/tonge/ende tandtvleesch/alsment doorgaens daermede wasschet. Bornagie lost oock die vrine/ende verslaet den dorst. Dat cruyt ghesoden eñ geten/is goet tot de gebreken der leuer.

Buphthalmum. Coedille.

Van Coedille.

Cap. LII.

Den naem.

A Coedille heet dit cruyt/daerom dat sijn bladeren der Dylle niet ongelijc sijn/men heetet ooc Coeooghe ofte Rundsooge/om dat de bloemen de coeoogen gelijck sijn. Ende ouermids dien heetet ooc in Griecx ende Latijn Buphthalmum. Anders heetet oock Cotula non fetida.

Faetsoen.

Coedille heeft eenē steel die is teer/de bladerē sijn de Vēckel gelijc/eñ de bloemen sijn de Chamille heel gelijc/maer nochtans grooter/gelijc wi dat in onsen latijnschē Herbario verclaert hebben. Die wortel is dick ende lanck met veel wortelen ende veeselen ter sijden.

Die plaetse daert wast.

B Coeooge en wast met oueral. Maer waert gheuonden wordt/daer wasset opt velt/ende na bÿ de steden.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio ende Augusto/ende duert tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

De bloemen van Coeooge sÿn wat scherper op de tonge dan de Chamille/ende ouermids dien oock heeter.

Die eracht ende werckinge.

C De bloemen van desen cruyde ghestooten ende met ghesmolten was gemengt/doen alderhande herte inflatien ende sweeringen die van coude vochticheyt comen vergaen ende verdwÿnen. Men seyt oock als yemant wt dat badt compt/ ende van dese bloemen/te voren in wÿn gesoden sÿnde/seker daghen lanck daeraf drinct/ datse de geele verdriuen/en wederomme een schoon verwe ende coluer maken.

Van Madelieuen. Cap. LIII.

Den naem.

A Die cruyden die wi Madelieuen heetē/ worden van Plinio ende in Latÿn Bellius ost Bellis genaemt.

Beslacht.

Bellis minor hortensis.
Dobbel Madelieuen.

Madelieuen sÿn twee derley/groot ende cleyn. Dat cleyn is ooc tweederhande/deen tam/dander wilt. Dat tam is menigerhande/wāt sommige van dien sÿn dubbel/en dander enckel/ sommige wit ende dander gants bloetroot. Wederom sÿnder sommige root en wit ghespickelt. Ēn dese heeten in latÿn Bellis minor hortensis. Dat wildt heetmen sonderlinge Madelieuen/ende in Latÿn Bellis minor sylueſtris / en sommige heetent Primula ueris en Consolida minor. Dat groote heeft sÿnen rechten naem Gansbloeme / ende in Latÿn Bellis maior. Faetsoen.

Die cleyn Madeliefkens als steerst wtcruypen / soo spreyden sÿ haer op der eerden wt ghelÿck een schoon sterre. Die bladeren sÿn saecht en weeck/ ront en lanckachtich/den Nagelcruyde niet ongelÿck/ maer si sÿn een luttel

ghekertelt

Bellis minor sylueſtris.
Enckel Madelieuen.

Bellis maior.
Gansbloem.

gekertelt en niet so hayrachtich. Het brengt eerst groen cnopkens ghelÿck vlasbollekens/ die climmē op dunne ronde steelkens opwaerts een span hooge ost minder/en als sÿ haer opluycken/so worden bloemen/die sÿn wit ost root/ost met beyde die colueren gespickelt/ als voorseyt is / en die bladerkens die rondtom den appel vander bloemen staen/dier isser ghemeynlick drÿ ost vÿfen vÿftich. Die wortel is vol veeselen ende witachtich. B De Gansenbloeme wast anderhalven cubitus hooghe/ende heeft eenen teederen steel. Die bladeren sÿn den cleynen Madelief bladerē niet ongelÿck/maer sÿ sÿn dieper gekerft. De bloeme is de Madelief ost Chamille bloemen ghelÿck/maer sÿ is veel grooter. Den appel vander bloemen is geel/maer dwielken is wit. De wortel is oock veeselachtich/ ende wat swerter dan de cleyn Madeliefkens.

Die plaetse haerder wassinge.

Die tamme Madeliefkens plantmen nv schier in allen houe. Die wilde wassen oueral op de heyde/ende bÿ dwater. De Gansenbloeme vindt men met groote menichte inde beemden.

C Den tijt.

De tamme Madeliefkens vindt men schier allet iaer door inde houen. Maer de wilde vindt men int veldt/meest inde Lenten. De Gansen bloem bloeyt inden Mey schier in alle beemden.

Die natuer

Die natuer ende complexie.

De Madelieuen sijn sonder twijfel droocb van natuere/ende dat can men daerwt mercken / want men besiget om de wonden ende quetsuren te heylen/ende also Plinius schrijft / doen sij de swerende clieren onder de kinne vergaen ende verdwijnen. Daerom so dolen die seer die segghen dat dese cruyden van natuere vocht sijn. Ende mids dien dat dat wilde een luttel suer is/so houden wijt daer voze dattet ooc vercoelt/maer niet seere. Maer alle dandere sijn werm van natuere/ende dat redelick/ ende sij scheyden ende deylen.

Die cracht ende operatie.

D Dat cleyn Madelieffken is een recht wonden cruyt / want het geneest ende heylt allerley bladerkens / ende dat beckenneel oft herssenpanne als die ghebroken is. Dat sap is goet ghedroncken van de ghene die gequetst oft gewont sijn. De bladeren groen ghestooten/heylen de hittighe wonden/alsmense daerop leyt. De Gansebloem is wtnemende goet tot lamme leden/ende doet oock die clieren onder de kinne vergaen/ ende is goet tot dat Podagra/ende Sciatica oft weedom inde huepe/want sij doet allerley groue humoren ende vochticheyt verdwijnen ende vergaen.

Van Sauelboom. Cap. LIIII.

Den naem.

Sabina. Sauelboom.

A Sauelboō heet in Griecx Brathys/ in latijn Sabina oft Sauina/ eñ also heetet noch inde Apoteke. Geslachte.

Seuenboom is tweederhande/ also dat Dioscorides verclaert. Den eenen heeft bladeren gelijck den Cypres/ eñ wast gemeynlick hier te lande. Den anderē is wat vremder/hebbende bladeren gheliick den Tamarisboom/ eñ dien en hebben wi noch niet ghesien.

Faetsoen.

Den Sauelboom vanden eersten geslachte/ die hier gheconterfeyt staet/ brenget bladeren gheliick de Cypres/
B maer hi heeft meer doornen/ ende riect sterc/eñ is scerp eñ hittich. Hi en is ooc niet hooge/mer hij breyt hem wijt wt/ also datmen daeronder wel sitten can gelijck onder een hutte oft een gewelf.

Hij is

Hi is altijt gruen/ende bouen breet gheliick den Geneuer.

Die plaetse daert wast.

Sauelboom wast schier in alle houen.

Den tijt.

Sauelboom mach tot aller tijt vergadert worden / nochtans is dbeste dat hi versaemt worde inden Herst/ als hi saet heeft.

Die natuer ende complexie.

Sauelboom is werm ende drooghe inden derden graet/ende subtijl van substancie.

Die cracht ende operatie.

C Sauelboom bladeren sijn goet om den roock van onder te ontfangen/ want sij brengen den vrouwen haer maentstonde. Si genesen ooc die sweeringen die voorts eñ voorts eten. Met huenic getempert sijnde/ so suyueren sij al wat swert eñ onreyn is. Met wijn gedroncken / lossen sij dat bloet met de vrijne/ende de doode vrucht wt moeder lichaem. De voorgenoemde bladeren gebruyct men oock tot saluen die verwermen. Sōmige besigense oock voor caneel/ als sij in tweeuoudich gewichte genomen worden. Men mach van dese bladeren eenen goeden roock maken/ eñ int stede van wieroock vseren. Met den roock van dese bladeren gheneseu die hinnen die de sprow oft pippis hebben. Met wijn ende huenick ghedroncken/so gheneseu sij de geelsucht.

Van Braembesien. Cap. LV.

Den naem.

A Braembesien heeten in Griecx Batus / in Latijn Rubus oft Sentes. Maer de vruchten heetē in Griecx Batinia/ in Latijn Vacinia / sommige heetense oock Mora Vaticana. Also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert hebben.

Geslachte.

Hoewel datter veel geslachten van Rubus sijn/nochtans vindtmen tweederley Braembesien/deen groot ende dander cleyn van besien/also dat die figuere claerlick bewijst.

Tfaetsoen.

B De Braembesien sijn alle man wel bekent. Die stelen oft tacken van deser hage sijn oueral met herte stekende doornen oft angelen verwaert/ ende hangen geerne aende cleederen/als de lieden daer voorbij gaen. De bladeren sijn wijt en breet doorsneden/ende sijn aen deen syde swertachtich ende aen dander witachtich van coluere. De bloeme is eerst rootachtich/daerna wort sij sneewit/ende dat wort een vrucht die is de Moerbesien niet onghelijck / ende is donckerroot van coluere / ende binnen vol roots saps.

Die plaetse

Rubus. Braembesien.

Die plaetse daert wast.

Braembesien wassen oueral aen seker hagen/ende neycht hem van stonden aen nederwaerts teghen deerde/ende wortelt also wederom inne/ende wast so wt hem seluen.

C

Den tijt.

De bladerē salmen inde Lenten vergaderen. De bloemen int beghin van den somer/in Junio oft Julio. Die vruchten ontrent den Oogst/want ontrent dier tijt worden sij rijp.

Die natuer ende complexie.

De bladeren als sij eerst wtcomē/so sijnse wat coudt eñ grof van natuere oft substantie/ende hebben in haer eē waterachtige substancie/sij trecken ooc een luttel tesamen. De vrucht als si noch onrijp eñ amper is/so droocht sij sier/eñ is cout van natuere. Maer als sij rijp wort/so wordt sij redelick werm/maer sij treckt nochtans noch te samen.

Die cracht ende werekinge.

D Braembesy rancken oft tacrkens gheseoden ende gedroncken/stoppen den loop des buycr/ende der vrouwen maentstonde. Si sijn oock goet tot dat bijten van veninich gheworme. Si stercken dat tandtvleesch. Die bladeren geknout sijnde/genesen de vlceratien eñ veruuyltheyt binnens monts/ende schorfte hoofden/ende de oogen die wten hoofde willen vallen/ende sweeringen int fondament/ende die rugaderen/alsmense daerop leyt. Sij sijn oock nut voor de ghene die groote weedom inde mage hebben/ende ouermids dien in onmacht vallen/alsmense stoot eñ daerop leyt. Dat sap dat wte stelen eñ bladerē geperst wort/eñ inde sonne daerna vergadert eñ ghedroocht wort/is veel crachtiger om de voor screuen gebreken te ghenesen. Dat sap vande vrucht als sij rijp is/is seer bequaem tot allerley gebreken des mondts. Maer als de vrucht halfrijp

E is/ende men die etet/oft tsap daerwt gheperst wort/so maken sij hert in den buyck. De bloemen in wijn gesoden ende gedroncken/hebben desgelijcke cracht. In somma de bladeren ende rancken als sij geten ende ghecnowt worden/so genesen sij de veruuyltheyt ende alderley sweeringen des monts. Si heylen oock de ander wonden. Die bloemen ende die onrijpe vruchtē hebben een virtnyt ende operatie. Ende sijn beyde goet tot dat roode melizoen/tot den loop des buycr eñ bloetspouwen. De wortel in wijn gesoden ende gedroncken/breect den lendensteen. De bladeren ghe-

ren gedroocht ende ghepulueriseert/sijn nut tot sweeringhen die dat vee ende de beesten moghen hebben. De nieuwe schuetkens in amperen wijn gesoden/verstercken eñ maken vast de tanden als si waggelen oft loterē.

Van stinckende Malroue. Cap. LVI.

A

Den naem.

DE stinckende Malroue heet oock swerten Andoren om sijn steel ende bladeren wille die swert sijn. Anders heet hi oock Andoren wijfken. In Grieck heet hi Ballote/in Latijn Marrubiū nigrum/Marrubiastrum/ende Prasium fetidum/om dat hi sterck riect ende stinct.

Faetsoen.

De swerten Andoren heeft eenē steel die is viercant/swert eñ hayrachtich. De bladeren sijn der Malroue seer gelijck/ende sonderlinge als sij eerst wtcomen/maer si sijn grooter ende meer gekerft/ende een luttel rondt/ende onderscheydenlick van malcanderen geset/ende sterck van ruecke. De bloemē staen rondtsom den steel ghelijck als een wielken/purpurroot van coluere.

Ballote. Stinckende Malroue.

B

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast aenden wech/oude huysen/tuynen/kerckhouen/ende ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt int eynde van Junio/ende int beghin van Julio.

Die natuer ende complexie.

Swerten Andoren is werm inden tweeden graet persectelick/ende droo ghe inden derden.

C

Die cracht ende operatie.

Die bladeren groen gestooten/sijn goet voor de ghene die van verwoede honden gebeten sijn/alsinent daer op leyt. Ende alsmense in heete asschen droocht/ende alsdan met huenic tempert/so ghenesen sij onreyn sweeringen oft veruuylde vlceratien. De looghe daer swerten Andoren in ghesoden is/die is goet tot schorfte rappighe hoofden/alsmen die daermede wasschet.

Van Boterbloemen. Cap. LVII.

Den naem.

A Boterbloemen oft Hanenvoet heet in Griecx Batrachiũ/ ende in Latijn Ranunculus. Sommige heeten dit cruyt Flammula / om ſijn ſcherpe ende bernende cracht wille. Apuleius heet dit cruit Scelerata/dats te ſeggen/ſchalck cruyt/ om des wille dat de ſthalcke bedelaers ende raban wen met deſe cruyden haer armen ende beenen ophalen / ende maken die ongants/om dat de lieden des te meer geuen ſouden. Maer ſulcke quade boenen/die met ſulcken bedroch tgelt vanden lieden crijgen/behoortmen tottẽ hangman te leyden/om ſulcken valſtheyt namaels niet meer te doẽ.

Geſlacht.

Daer ſijn veel gheſlachten ende manieren van deſen cruyde / maer de principaelſte ende diemen gemeynlick vindt/als Dioſcorides ende Galenus verclaren/ſijn vierderhande. Den eerſten Hanenvoet is ooc̃k twee derley/den eenen tam/den anderen wildt. Den tammen is ooc̃k tweederhande/den eenẽ dubbel/den anderen enckel. Den wilden is tweederley/ alſo die oude Medicijn meeſters ſcrijuen/waeraf den eenen geel bloemẽ
B heeft/die heeten wi Boterbloemen/ ende dien waſt geerne inde beemden ende in graſhouen. Den anderen heeft purpurbruyn bloemen/ende dien en hebben wi noch niet cõnen ſien. Den tweeden Hanenvoet die bijna bladeren heeft gheliick̃ de Eppe/ ende doot dien van ſommigen ooc̃k wilde Eppe genoempt wort/denſelven heeten wi hier Waterhanenvoet. Den derden Hanenvoet is cleyn/ende daerom heetẽ wi hem Cleynẽ Hanenvoet.

Dat vierde gheſlacht is dat alder cleynſte/ende heet in duytſch Woudthaenken. Eñ dit is ooc̃k/alſo Plinius ſcrijſt/tweederley/deen met witte / eñ dander met geele bloemen/ ende ouermids dien heetẽ wi deen Wit Woudthaenken / eñ dat ander Geel Woudthaenken.

Batrachium. Boterbloemen.

Facſoen.

C Den eerſten Hanẽvoet oft Beempt hanenpoot heeft bladerẽ/als Dioſcorides ſcrijft/die ſijn den Coriander gelijck̃/maer ſij ſijn breeder/ende als Plinius verclaert/bijna ſo breet als Nalu bladeren/ende ſij ſijn witachtich eñ vet. Die bloem is geel / ſomtijts ooc̃k purpuren. Den ſteel is eenen cubitus lanck̃/

Ranunculi altera ſpecies.
Enckel Hofboterbloemen.

Ranunculus aquaticus.
Water Hanenvoet.

Ranunculus multiplex.
Dobbel Boterbloemen.

Ranunculus minor.
Cleynen Hanenvoet.

Tertia ranunculi lutei apud Dioſc. ſpecies. Geel Woudthaenken.

Quarta ranunculi apud Dioſc. ſpecies lactea. Wit Woudthaenken.

lanck/maer niet dicke. De wortel is cleyn/wit ende bitter/ met veel cleyn veeſelen die daer aen hangen/ghelijck aen Nieſcruyt. Wt deſe woorden van Dioſcorides is claerlic te mercken/ dat de Boterbloemē een geſlacht is vanden eerſten Hanenvoet / want dit cruyt heeft bladerē die ſijn eerſt ront ende ongeclouen/maer dander die na de eerſte comen die ſijn geclouen/ende geſormeert gelijck eenen hinnenclaw/ende hoe ſij hoogher aen den ſteel ſtaen/hoe ſij den hoender oft rauenvoet gelijcker worden / ende ſmal ghelijck aen Coriander cruyt. De bloemen ſijn geel/ende de wortel
D heeft veel veeſelingen/gelijc de wortel van Nieſcruyt. Deſgelijcx de Enckel Hof boterbloemen hebben oueral bladeren / gelijck dander Hanenvoeten alleen int opperſte vanden ſteel hebben / gants ſmale / nochtans ſijnſe int opperſte in twee deelen gheclouen. De bloemkens ſijn doncker geel/ende die crijghen een bolleken dat is vol angelen gelijck een eghel/eñ daerin leyt dat ſaet. Die wortel is oock veeſelachtich/ghelijck die wortel van wit Nieſcruyt. De Dobbel Boterbloemen cruyt heeft oock gheclouen bladeren gelijck de eerſte Boterbloemen / eñ heeft eenen langen dunnen ſteel/ daerop waſſen ſchoon dobbel geel bloemen / de wortel is oock vol veeſelingen/ghelijck de voorgaende. Den Waterhanenvoet crijcht eenen hoogen ſteel/ende bladeren die ſijn diep gekerft/gelijck de Eppe/eñ heeft oock ſchoon bleeckgeel bloemkens/ende als die afvallen / ſo crijgen ſij een bolleken dat is tſamen gedrongen ghelijck een druyue/ende daerin leyt dat

E leyt dat ſaet. De wortel heeft oock veel veeſelinghen. De cleynen Hanenvoet heeft geclouen ende verdeylde bladeren/eñ is een luttel hayrich/ den ſteel is ront/ende daerop waſſen ſchoon geel bloemen. Sijn wortele is ront ghelijck eenen cleynen ayeuyn/ende heeft veel cleyn veeſelinghen die daeraen hangen. Dat vierde geſtacht dat wij Woudthaenken noemen/ heeft oock geclouen bladeren gelijck den anderen Hanenvoet/ſijnen ſteel en wort niet lanc/ende daerop waſſen bloemen die ſijn wit lijfverwich/ ende ſomtijts ſchoon geel. De wortel is ouerdweers gheulochten/langachtich ende oock wat ghecnobbelt. Sij bernt op de tonghe ghelijck den cleynen Hanenvoet.

Die plaetſe haerder waſſinge.

F Dat eerſte gheſtacht vanden geelen Hanenvoet waſt van hem ſeluen bi dwater ende grachten/ende in vochtighe beemden eñ graſhoueu. De dobbel Boterbloemen plantmen inde houen/ende die maechdekens makender cranskens af. Die enckele waſſen oock inde houen/ende ſomtijts oock op natte velden/ende principalick als vochtige iaren ſijn. Den Waterhanenvoet waſt bij dwater. Den cleynen waſt oueral inde graſhouen/beemden eñ opter heyden. Die Woudthaenkens vintmen int wout oft inde boſſchen/ende ſonderlinge dwit. Dat geel waſt aende haghen/ ende op leeghe velden die aen dwater gheleghen ſijn.

Den tijt.

G Den Beemdthanenvoet bloeyt int begin vanden April / ende vergaet daerna inden Mey. De Boterbloemen beyde dobbel eñ enckel/deſgelijcx oock den Waterhanenvoet eñ cleynen Hanenvoet bloeyen den gantſen ſomer. Dat Woudthaenken compt wt inde Lenten/te weten inde Meert ende April/ende bloeyt inde wouden/ boſſchen eñ vochtighe platte velden/ende daerna ſo vergaet het oock/gelijck den eerſten Hanenvoet.

Die natuer ende complexie.

Die Boterbloemen oft Hanenvoeten alle gelijck ſijn werm eñ drooge van natueren/nochtans ſo en is den Beempthanenvoet niet ſonderlinge ſcherp gelijck als dandere/alſo dat hi oock niet ſo crachtich en is int opereren gelijck als dandere.

Die cracht ende operatie.

H De ſtelen ende bladeren van allerley Boterbloemen oft Hanenvoeten diewijl dat ſij noch ionck ende teer ſijn / ſo halen ſij twel op ende bernen/ ende maken rappen eñ ronen/als ſij gheſtooten ende daerop geleyt worden. Ende ouermids dien ſo nemen ſij wech die rouwe eñ ongantſe naghelen/allerley ruidicheyt ende vlecken die een menſch aen ſijn lijf hebben mach / als watten ende dierghelijcke. Alſment eenen cleynen tijt leyt op eenich plaetſe des lichaems daert hayr wtvalt / daertoe eeſt ſeer goet/ nochtans ſalment haeſt weder afdoen/ want het ſoude twel ophalen. Die wortel gedort/maect ſeer nieſen.

Van Hoppe. Cap. LVIII.

Den naem.

A Hoppencruyt heetet in Griecx Bryon/eñ in Latijn Lupus salictarius/ende inde Apoteke Lupulus/ eñ bi tijden oock Humulus. De oorsake ende reden van dese namen vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Geslachte.

Daer sijn tweederhande geslachten van Hoppe/tam ende wildt/alsso wi hierna sullen verclaren. De tamme wort met groote neerstigheyt in sommige plaetsen geplant. De wilde compt van selfs voort.

Gaetsoen.

Lupus salictarius. Hoppe.

B De tamme Hoppe brengt eerst ionge schuetkens voort/ die sijn rondt eñ bruynroot/sonder loof. Eñ so haest als die mans lengde hooghe sijn / so worden die stelen gants row / overal met cleyn doornen ende angelen beset. De bladeren sijn row ende donckergruen/ende ghelijcken dloof van witten Wijngaert. Aendē steel wassen witgeele bloemkens die sijn druselachtich ende dick tsamen ghedronghen/ bijna gelijck de Wijndruyuen/ maer perfecter ende grooter. Wt de voorseyde bloemkens wassen gants bolle/ dubbel / lichte bollekens oft teskens / ende tusschen datselue leyt rouwaens ront saet verborgen. De wilde Hop is in alder manieren de tamme Hoppe gelijck.

Die plaetse daert wast.

C De tamme Hoppe wort in duytschlant ter plaetsen daer geenen wijn en wast/inde houen eñ ackers gheplant totten biere. De wilde wast oueral aende tuynen / aen hegghen ende hagen/aende grachten ende mueren/ende waer hi aenhanghen mach.

Den tijt.

Teghen de Lenten comen de ionge schuetkens vande Hoppe wt/ende daerna climpt hi op aen lange stanghen/eñ in Julio begint hi te bloeyen. Maer in Augusto eñ int begimsel van September so wort hi vergadert.

Die natuer ende complexie.

Sommige scrijuen dat de Hop cout is van natuere. Dander seggen hi is middelbaer/dat is noch cout noch werm. Maer si dwalen op beyden sijden

den sijden. Want gemerct dat den Hoppe seer bitter is ende eenen stercken rueck heeft/so moet hi wt nooden werm ende drooge sijn inden twee den graet. Desgelijcx so is oock de wortel van werme natuere.

Die cracht ende werckinge.

D Hop reynicht ende purgeert dat bloet/ende lost oock beyderley gallen/ ende doet alderhande geswel vergaen. De Hoppen sijn goet den genen die dwater laden. Dat sap van Hoppe row ingenomen/maect crachtelijcken camerganck. Ende als hi gesoden wort/so is hi wtnemende goet tot allerley verstoppinge van inwendige leden / maer hi en maect niet so seer weeck inden buyck. Dit voorseyde sap ende nat inde ooren ghedaen/ verwaert die van alderhande veruuyltheyt / eñ verdrijft den stanck die daerin is. Den Hoppe ontsluyt oock de moeder/ende lost die vrine/ende heest in somma alle operatien/die Galenus den bitterē dingen toescrijft. De wortel verdrijft allerley verstoptheyt / eude sonderlinghe vande leuer ende milte.

Van Ereprijs. Cap. LIX.

Den naem.

A Ereprijs heeten de sommige oock Grondtheyl / om sijn wtnemende cracht ende werckinge om alderhande wonden ende sweeringhen te heylen. In Latijn heetet nv ouer al Veronica.

Geslachte.

Ereprijs is tweederley gheslachte/ dat manneken eñ wijfken. Dat onderscheet van alle beyde sullen wi genoechsam verclaren als wij haer saetsoen beschrijuen.

Gaetsoen.

Ereprijs manneken vliddert hier ende daer op der eerden met sijn dunne rootachtige roedekens eñ harige steelkens. De bladeren sijn lanckachtich / donckergruen/harich / ende met reyn teere kerfkens ghekertelt.

B De bloemkens sijn cleyn/blaw melckverwich / een luttel met purpur ghemengt. Als die vergaen/so crijghet cleyn teskens / daerin leyt cleyn sadeken. De wortel is dunne met veel veeslingen. Dat wijfken cruypt oock met sijn dunne harige stelen op deerde. De bladeren en sijn niet gekertelt/ gruender/saechter/ende weecker dan de bladeren van dmanneken/ende sij sijn bijna gheformeert ghelijck de bladeren van Penninck oft Natercruyt. De bloemen sijn wat anders gefaetsoeneert dan des mannekens/ eñ sij ghelijcken eens deels de bloemkens van groote Chamedren/ want sij sijn purpurē van coluere met geel gemengt. Als dese afvallen/so worden cleyn ronde teskens/ende daerin leyt dat saet. De wortele is grawachtich/een luttel dicker dan des mannekens.

Die plaetse daert wast.

Erēprijs wast op ongebowde plaetsen/eñ sonderlinge in bosschē ouē

Van Eerenprijs. Cap. LIX.

Veronica mas.
Eerenprijs manneken.

Veronica fœmella.
Eerenprijs wijfken.

de Eycken boomen/ende op dorre/sandachtighe eñ leemachtige bergen.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio/ende daerna veruolgens brenghen si oock saet.

Die natuer ende complexie.

C Beyde Eerenprijs sijn wat bitter van smake / ende adstringeren oft trecken seer te samen / ende ouermids dien sijn sij werm ende drooghe van natueren.

Die cracht ende operatie.

Eerenprijs sijn goet om versche eñ oude wonden te heylen. Men salse oock besighen tot alderhande ruidicheyt ende veruuyltheyt van velle/ als cleyn pockens/de maseren / ende diergelijcke. Si sijn ooc wtnemen de goet tot ghequetste longen / alsiuen eenen dranck daeraf maect oft een electuarie. De schaepherders hebben sonderlinghe experientie vanden Eerenprijs/want sij pulueriserense ende menghense met sout/ ende gheuense de beesten in tegen den hoest. In summa Eerenprijs is een oprecht wonden cruyt/ eñ is ouermids dien wel weert dattet seer ghebruyct worde.

Van wil-

Van wilden Ayeuyn. Cap. LX.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi Wilden Ayeuyn heeten / dat heeten sommige Ackerayeuyn oft Veldtayeuyn. In griecx heet ment Bolbos agrios/in latijn Bulbus syluestris. Daer sijn oock sommighe die heetent Cepa syluestris.

Faetsoen.

Den steel van Veldtayeuyn is een span lanc/ront eñ hol. De bladerē sijn de Looc bladeren gelijck / ende heester selden ouer twee. Op de stelen wassen geel gesternde bloemkens/waeraf dat elck ses bladerkes heeft neffen een/ eñ elck bloemken ist omgewelst/aen te sien gelijck een sterreken/ende binnen de bloem staen ses clepelkens / die sijn soffraengeel van coluere. Van dese bloemen comen cleyn drijcantighe bollekens die sijn vol saets. De wortel is ront/ ende is den Loock oft Hofayeuyn niet on

B gelijck. Die plaetse daert wast.

Desen Ayeuyn wast in sandige plaetsen eñ dalē/bi dwater/ somtijts ooc onder de hagē / eñ in beemden die aen bergen liggē.

Bulbus syluestris.
Veldtayeuyn.

Den tijt.

Hi bloeyt indē Meerte eñ int begin van den April/eñ alsdan so brengt hi ooc saet/ eñ indē Mey verdwijnt hi/ eñ en wort vā dien iare niet meer gesien. Hij draecht sijn saet niet alleen aendē steel/ maer ooc bij de wortel/daer hangē veel cleyn graenkens.

Die natuer ende complexie.

De Wilde Ayeuynen/gelijc ooc schier alle ander ronde Ayeuyn wortelen/sijn een luttel bitter eñ row van smake/daerom purgerē sij/droogen/ eñ heylen/eñ sonderlinghe desen Veldtayeuyn/also wi hierna sullen ver-

C claren. Die cracht ende operatie.

Den Veldtayeuyn is een wtnemende medicijne tot allerley vochtige/ loopende/ende etende vlceratien/ als hij in heete asschen gebraden is/ende daerna met huenick ghestooten / ende op eenen doeck ghestreken/ende daer op gheleyt wordt. In ouden tijden pleech men desen Ayeuyn ende ander Ayeuyuen inde spijse te ghebruycken / om appetijt te crijghen tot eten. Als sij tweemael ghesoden worden/so verliesen sij haer bitterheyt/ ende sij worden suet/ ende wat lieflijcker om eten / eñ voeden redelijcken wel. Nochtans ist best datmense gheheel ete wt azijn ende pekel onderеen/want also worden sij lieflijcker om eten/ende voeden ooc meer/ende maken

de maken minder windts ende inflatien binnẽ den lijue/ ende sij worden oock lichtelijcker inde maghe verteert. Si maken oock lust ende begeerte tot de vrouwen. Maer men sal niet te veel van dese ayeuynen eten/ want sij sijn den aderen ende zenuwen contrarie. Maer men mach die wel wt wendich nutten ende ghebruycken tot alderley sweeringen ende vlecken int aensicht ende ouer die gheheel huyt.

Van Vitsen. Cap. LXI.

Den naem.

A DE Wicken oft Vitsen heeten also na dat Griecx woorde ken Bicion. In Latijn heeten sij Vicie/ende niet Orobi/ als sommighe meynen.

Tfaetsoen.

De Vitsen oft tamme Wicken wassen met hare stelen een cubitus hooghe/ende hebben op beyde sijden bladeren die staen euen verre van een/ende si staen opwaerts om hooghe/ ende met teere draeykens hangen sij allesins aen gelijck de Wilde Wicken. De bloemkens die sij dragen/die sijn purpurbruyn/ eñ dat worden rõde hawkens/daerin leyt swertgraw saet/ dat is den Linsen niet ongelijck.

Viciæ. Vitsen.

B Die plaetse daert wast.

De Wicken wassen oueral int corẽ/ ende sonderlinge in hauer eñ gerste.

Den tijt.

De Vitsen bloeyen in Junio/ ende voorts veruolgẽs den gantsen somer in vruchten.

Die natuer ende complexie.

De Vitsen sijn redelijcken werm/eñ drooghe inden tweeden graet.

Die cracht ende operatie.

C De Wicken sijn gants onlieflic om eten/ eñ swaer om verteeren/ eñ ouermids dien so dienen sij den beesten beter tot voeder/ dan den menschen totter spijse. Si stoppen den buyck/eñ gheuen quaet voetsel/ sij maken oock quaet grof melancolieus bloet. Die ander operatien die de sommige den Wicken toescrijuen/ en hooren haer niet toe/ maer de Eruen/ daer wij hierna daert tijt is af scrijuen sullen.

Van Maier.

Van Maier. Cap. LXII.

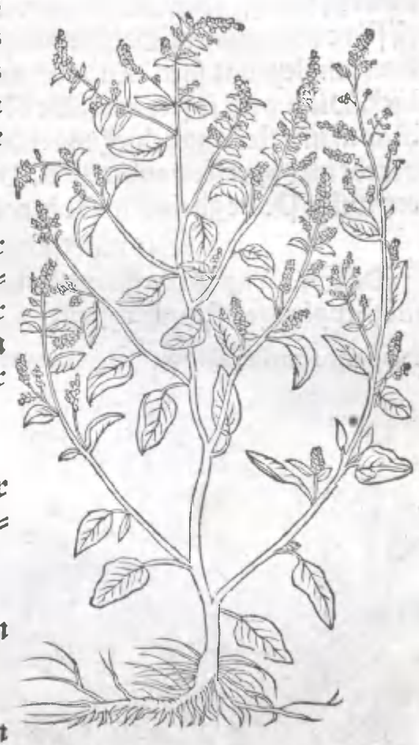
Den naem.

A DAt cruyt dwelck sij bouen int lant Maier heeten/ mach wel in aller manieren ghevseert worden voor dat cruyt/dat in Griecx ende Latijn Blitum genoempt wort/ also wij sulcx int lange verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Tfaetsoen.

Dit cruyt wast snellick hooghe op/ende heeft bladeren ghelijck Beete/ maer sij sijn cleynder/ende en sijn niet scherp op de tonge/want sij en hebben geenẽ smaeck. De bloemkens van desen cruyde sijn bruynroot/ende dat saet is tsamen ghehoopt ghelijck als cleyn druyfkens / ghelijckerwijs als aende wilde Melde. Die wortel en is niet een alleen/ maer si is in veel deelen ghedeylt/eñ sij en staet niet recht/maer sij leyt dweers in deerde.

Blitum. Maier.

B Die plaetse daert wast.

Hoewel dat dit cruit seer oueral hier te lande gevondẽ wort/so heuet nochtans eẽ vremde natuere. Want waer dit eens in eenen hof compt/daer en latet hem niet gheerne wtroeden / maer het besaeyt hem selven alle iaer.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer door tot inden Herst / eñ dan so brenghet oock aldermeest sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is vochtich eñ coel inden tweeden graet/ghelijck de Beete.

C Die cracht ende werckinge.

Dit cruyt en doet geen schade/ men macht met ander hofcruyden wel totter spijs ghebruycken. Het maeckt saecht inden buyck/maer niet seere. Het en voedet oock niet seer. Het en is der maghen niet seer bequaem. Men macht van buyten oplegghen/ghelijck als de Nachtschade/tot alderhande pijne ende weedom des hoofts die van hitte compt.

Van Steck-

Van Steckrapen. Cap. LXIII.

Den naem.

A Steckrapen worden in Griecx Bumades / in Latijn Napi genoemt. De reden van sulcke namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Men vindt tweederhande Steckrapen. De sommige sijn tam / en die noempt men Drooge Steckrapen. Die ander sijn wilt/ ende die heet men Natte Steckrapen.

Gaetsoen.

B Drooge Steckrapen hebben bladeren schier gelijck de witte Rapen/ maer sij sijn effender/met eenen ronden steel/eenen cubitus hooghe/ende sij sijn oock langher. De bloemen sijn geel / ende dat worden hawkens/ daerinne leyt dat saet. Ende dit gants gewas is de cleyn Coolen seer gelijck. Die wortel is seer lanc. De Natte Steckrapen sijn den voorseyden Rapen niet ster onghelijck/maer de bladeren sijn meer ghekerst/van onder tot int opperste vanden steel. Die wortel en is niet so lanck/maer si is een wilde Peere ghelijck/ende is rondt/ende heeft veel veeselen.

Die plaetse haerder wassinge.

De Steckrapen wassen gheerne in coude plaetsen/ si worden ter som migher plaetsen seer gheuffent.

Napi hortensis. Drooge Steckrapen. Napi sylvestris. Natte Steckrapen.

Den tijt.

C

Den tijt.

De Drooghe Steckrapen worden spade gesaeyt / en daerom eest dat sij oock seer spade bloeyen. Alsinen die tydelick saeyt/so bloeyen sij in Junio/ia somtijts oock inden Mey/gelijck als de Natte Steckrapen.

Die natuer ende complexie.

De Steckrapē sijn werm inden tweedē graet/ en vochtich indē eersten.

Die cracht ende operatie.

Steckrapen gesoden/maken veel windts ende inflatie/si voeden min dan de Rapen. Dat saet gestooten ende gedroncken/weerstaet allerley venijn / en maect datselue crachteloos. Ende ouermids dien so wordet seer gevseert inde Antidotis. De Rapen leytmen oock inde pekel ghelijck ander dingen. De Steckrapen verwecken den mensch tot bijslapen. Anders hebben sij schier een operatie ghelijck ander Rapen/daeraf wi oock scrijuen sullen alst tijt is.

Van Druyuencruyt. Cap. LXIIII.

Den naem.

Botrys. Druyuencruyt.

A Dit cruyt dwelck wi hier Druiuencruyt noemen/ dat heet in Griecx en Latijn Botrys/ om deswille dat sijn saet aende stelen te samen met hoopkens hangt/ghelijck druyfkens.

Gaetsoen.

Dat gheheel cruyt is geelgruen/het heeft veel struycxkens/ ende bzeyt hem wt met veel vlueghelen. De bladeren sijn de bladeren van Endyuie seer gelijck / deerste die wtcomen sijn gants root. Dat saet hangt oueral aende stelen met hoopkens tsamen gedzongen ghelijck druyfkeus. Ende dit gheheel cruyt riect oock wter maten wel/ende ouermids dien so leytmēt inde clederē

Die plaetse daert wast.

Druyuencruyt wast geerne bij loopende water. Maer men vindts hier te lande niet/ mijns wetens / mer men moetet inde houen planten. So waer dattet eens gesaeyt is/daer saeyet hem seluen alle iaer wederomme.

B

Den tijt.

In Augusto en Septembzi so wordt dit cruyt tijdich en rijp/daerom

ſo ſalmen alſdan ſijn ſaet vergaderen. Ter ſeluer tijt draechtment te Parijs te coope/alſo Ruellius ſcrijft / ende veel lieden coopent om inde cleederen te legghen. Maer hier te lande en wordet noch niet ſter ghevſeert/ want het is hier noch nieu ende luttel bekent.

Die natuer ende complexie.

Druyuencruyt is werm ende drooghe / alſo wi in onſen Latijnſchen Herbario verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

C Dit cruyt is ſubtijl van ſubſtantie / ende het ſcheydet ende verdrijft de groue taeye vochticheyt/ende humoren ende fluymen. Daerom eeſt goet in wijn inghenomen voor de ghene die dempich op de borſt ſijn. Het loſt oock de vrine/ende den vrouwen haer maentſtonde/ende heeft meer ander virtuyten ende operatien die den bitteren dingen toegeſchreuen worden / ghelijck als wi tot ander plaetſen dicwils gheſeyt hebben/ende niet van noode en is ſulcx hier wederomme te verhalen.

Van Geytenbaert. Cap. LXV.

Den naem.

Barba capri. Wilden Geytenbaert.

A Dit cruyt dat wij hier Geytenbaert noemen heet alſo daerom dat ſijn bloemen van faet ſoene eenē geytēbaert gelijck ſijn/ ende daerom heetet ooc in Latijn Barba capri. Maer oft dit cruyt dat Pycnocomum is daer Dioſcorides af ſcrijft / daeraen twijfelen noch veel meeſters. Maer wat onſe meyninghe is / dat ſullen wij hiernae verclaren.

Gheſlacht.

Deſen Geytenbaert is tweederhande. Den eenen waſt in doncker boſſchen/ eñ dien heeten wi wilden Geytenbaert/tot meerder onderſcheet vāden anderen dye in vochte beemden waſt/eñ dien noemen wi Beemptgeytenbaert / ende hi heet oock Ghemeynen Geytenbaert.

Faetſoen.

B Den wilden Geytenbaert is eenen ſtruyck/die waſt drij cubitus hooge. Sinen ſteel is gecantet oft gehoect. De bladeren hebben rontſomme veel ſchaerden/gelijck dat loof van Caſtanyen oft Haſeler. De bloemen ſijn wit

ſijn wit/gheueeſelt/ met hoopkens tſamen gedrongen / eenen ſneewitten baert ghelijck. Ende daerwt comen langhe tappen/ghelijck aenden Haſeleer / ende dat is ſijn ſaet. De wortel is ſwert ende houtachtich / eñ binnen wit. Waerwt wel te mercken is dat dit ghewas niet ſijn en can dat Pycnocomum daer Dioſcorides af ſcrijft/ghemerct dat de beſcrijuinge met dien niet en accordeert. Den Beemdtgeytenbaert heeft ſtelen die ſijn binnen hol / viercantich/ bruyn / ende ſomwijlen mans lengde hooghe. De bladeren ſijn hert/ghefroncelt/ende is met ſijne vouwen den iongen
C Berckenloone ghelijck / ende elck principael blat doorſneden met ſijn neuenbladeren ghelijck Agrimonie/maer ſij ſijn grooter ende langher. De bloemen ſijn te ſamen ghepact/meer dan de bloemen van Adick / ende ſij ſijn wit/ghelijc eeu druyue aen te ſien / eñ hebben eenen lieffelijcken rueck. So haeſt als die vergaeu/ſo wordet ſaet/dat is ghelijck Loock ſaet/ oft gelijck cleyn ſcherpe wertekens/elck met drij tapkens. De wortel is lanc/ in aller manieren gelijc de Naterwortel dat wijſken/ wtwendig ſwert/ inwendig leuerverwich bruyn/ſterck van ruecke. Wt deſer beſcrijuinge can elck wel mercken / dat dit gheſlacht niet ſeer ongheluck en is den Pycnocomo/daer Dioſcorides af ſcrijft/wiens ſteel is viercant/eñ die bladeren ſijn row ende hert. De bloemen ſijn wit gelijck als de Baſilicom/
D dat ſaet is Loockſaet ghelijck. De wortel is ſwert ende rondt gelijck een cleyn appelken/ ende is binnen geel. Ende ghemerct dat de wortel bitter is/ſo en ſijn ſij malcanderen niet ſeer ongheluck van operatie.

Die plaetſe daert waſt.

Den Woudtgeyteubaert waſt in doncker dicke wouden / ſomtijts oock in dalen daer veel lomber is. Den anderē waſt inde beemden/ſomtijts oock tuſſchen doornen ende haghen.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio/ende brengen corts daerna haer ſaet.

Die natuer ende complexie.

Beyde de Geytebaerden ſijn werm eñ drooghe van natuereu/dwelck men lichtelick mercken can aen haren ſmaeck/want dien is bitter.

Die cracht ende werckinge.

E Beyde deſe cruyden ende ſonderlinghe den Woudtgeytenbaert maken ſuyuer ende reyn / ende verdrijuen oock quade vochticheyt ende humoren/die inde aderen vergadert ſijn oft elders binnē den lijue. Si brenghen den vrouwen haer maentſtonde. Si doen oock ouergheueu. Dit cruyt gheſtooten ende gheleyt op ſweeringhen oft gheſwel/ doet die verdwijnen. In ſomma het heeſt alle operatien die bitter dinghen pleghen te hebben.

Van Mottencruyt. Cap. LXVI.

Den naem.

A Mottencruyt wort van Plinio Blattaria ghenoempt/ om deswille dattet de motten na hem trect. Dioscorides noch Galenus en maken van desen cruyde gheen mentie.

Aertsoen.

Mottencruyt gelijct den Wolcruyt wel/ maer de bladeren en sijn niet so wit/noch harich / maer si sijn gruen eñ rontsomme ghekertelt/eñ heeft oock veel stelen. De bloemen sijn bleeckgeel gelijck als de bloemen van Wolcruyt. So haest als die verwelcken/so wordent cnopkens ghelijck de Vlasbollekens / daerin leyt dat saet. De wortel is grawachtich/ eñ heeft veel veeselen.

Blattaria. Mottencruyt.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bij vlietende water.

B

Den tijt.

Het draecht bloemen in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is sonder twijfel werm eñ drooge/ dwelck merckelick is wt sinen smaeck/want het is bitter.

Die cracht ende operatie.

Eest datmen dit cruyt op deerde wordt so comen de motten ende schieters daerin. Gheen virtuyten meer en scrijuen die oude meesters van desen cruyde. Nochtans so heuet alle de operatiē/die ander bitter cruyden toegheschreuen worden/gelijck als den Geytenbaert / vanden welcken wij int voorgaende Capittel gheschreuen hebben ende ander meer.

Van Hauere. Cap. LXVII.

Den naem.

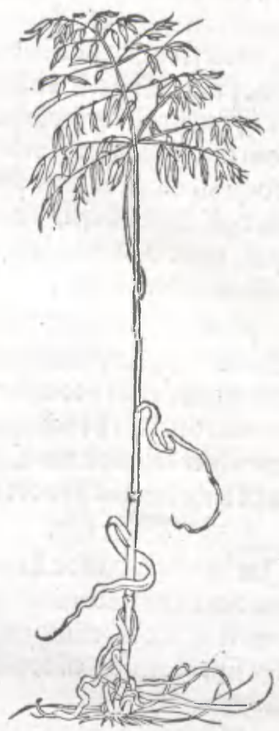
A Hauere heet in Griecx Bromus/ende in Latijn Auena.

Aertsoen.

Hauer is met sijn loof/halm ende cnoopen den Weyte oft Terwe gelijck. De aren sluypen oock wt een grasachtige scheyde/ende si staen wijt van een. Dat saet is scherp ende

Van Hauere. Cap. LXVII.

Auena. Hauer.

eñ hangt los/tusschē de vluegelen vande aren die haer opdoen/ eñ altijt hangender twee corenkens oft graenkens neffen een/ die sijn geclouen ende wtgespreyt/ aen te siē gelijc als sprinckhanē. De wottel breyt haer op alle siden wt.

B

Die plaetse daert wast.

Hauer wordt hier te lande ende bouen int landt oueral seer ghewonnen/ meer tot voeder vande peerden / dan tot spijse der menschen.

Den tijt.

Hauer wort tegen de Lenten opt leste van Februario ende int begin vanden Meerte ghesaeyt/ende in Augusto ghemaeyt.

Die natuer ende complexie.

De Hauere gevseert in medicinen/alsо dat Galenus claerlick beschrijft / is cout van natuere. Maer alsinen die in der spijse vseert/als in hauerbrij etc. so is sij werm van complexie. Maer in beyderley manieren so droocht sij.

Die cracht ende operatie.

C Hauere dient wel tot plaesteren daeraf te maken gelijck als de Gerste. Hauerenbrij wel bereyt ende gesoden sijnde/stopt den camerganc. Dat sop van gesoden Hauere is goet ghesopen voor de ghene die altoos hoesten. Hauermeel met azijn ghesoden / verdrijft die placken ende vlecken. In somma/Hauer ghevseert in medicinen heeft ghelijcke operatie als de Gerste/want sij droocht / ende digereert oft verteert te redelijcker wijse/ ende adstringeert oft trect oock een wenich te samen.

Van Stekelbesien. Cap. LXVIII.

Den naem.

A Stekelbesien oft Kroesbesien sijn bi auontuerē in ouden tijden onbekent gheweest/ghemerct dat si noch op den dach van heden geenen rechten naem en hebben/ dan datmense na den Duytsche Vua crispa noempt. Want mids dien dat si gecronckelde bladeren hebben/eñ schoon besien dragen/ so heetsmen hem twee namen ghegheuen / alsо datmen dit ghewas Kroesbesien oft Crolbesien heetet.

Aertsoen.

Kroeselbesien is eenen struyc met veel tacken/daeraen dat oueral veel

scherpe eñ stekende doornen wassen. De bladeren sijn ront/krous/gecronckelt/ gekerst ende doorsneden / gelijck dat loof van Eppe. De bloemen hebben vijf purpurbruyn bladerkes rõtsom om dat appelken dwelc groen is.
B Wt dese bloemen comen schoon witte claer glickende besien / die sijn eerst amper / ende daerna als sij rijp worden/so worden sij suet.

Die plaetse daert wast.

Stekelbesien wassen ontrent de tuynen/heggen / ende drooghe grachten/ maer niet oueral. Nochtans wast dit gewas hier te lande als Tantwerpen eñ te Mechelen met groote menichte.

Den tijt.

Int beginsel vande Lenten / te weten inden Meerte begint desen struyck groen te worden/eñ inden April brenget hi sijn bloemen/eñ corts daerna de vruchten.

C Die natuer ende complexie.

Dit gewas is cout inden eersten graet perfectelick/oft int beginsel van den tweeden/ende drooghe inden anderen graet.

Die cracht ende operatie.

De bladeren gruen geskooten ende opgeleyt/sijn goet voor de gene die dwilt vier hebben. Men seyt ock dat de tacken van Stekelbesien alder hande tooverie eñ insectie verdriuen / alsmen die voor de doore oft vensteren stroyt oft hangt. Ende daer door comet sonder twifel datmen de tuynen met dit ghewas bewaert / want met sijn doornen so houdet dat goet vrij datter niemant in en mach/eñ daerenboue so verdriuet alle tooverie ende vergiftinge die den houen schadelick sijn mochte. Geen meerder experientie en weten wi op dit pas te scrijuen vande Stekelbesien.

Vua crispa. Stekelbesien.

Van Balsemcruyt. Cap. LXIX.

Den naem.

A Dit gewas heeten wij Balsemcruyt / na den Latijnschen naem Balsamine / want also wordet op den dach van heden geheeten / eñ en heese noch anders gheenen naem/ wt dier oorsaken so ick meyne/dat dit cruyt in ouden tijden niet bekent en heeft gheweest.

Gheslacht.

Geslacht.

Balsemcruyt is tweederhande. Deen is dat manneken/ende dat heet men te sommige plaetsen van Italien/Hierosolymitanum pomũ/dat is appel van Jerusalem. Te sommige plaetsen van Lombardien heetment Charantia ende Balsamina. In Vrancrijck heetet Mirabile pomum. Dat ander is dat wijfken/ende wort in Italien Balsaminũ genaempt/ wiens vrucht den eersten wat gelijck is/ maer si is cleynder. Anders eest
B hem seer gelijc. Het is beyde also schoonen gewas alsmen vinden mach. Si en worden niet sonderlinghe ghevseert in Medicinen/ maer om der schoonheyt wille hebben wi die laten conterseyten.

Gaetsoen.

Dat eerste geslacht van Balsemcruyt cruypt met sijn langhe eñ dunne rancxkens hier ende daer/ ende heeft ghesneden bladeren gheliic Witten Wijngaert/ende daerbij wassen clauwierkens / daermede haecket ende hanghet aende stecken/ daerment mede onderset gelijck den Wijngaert. De bloemen sijn gants bleeckgeel gheliick als de bloemen van wilde Cocommeren / ende si brenghen som vrucht ende som ock niet/gheliick als dat gheslachte van Cocommeren. De vrucht is rondt/bouen scherp toe gaende / ende is row / gheliick als de vrucht van Wilde Coconmeren/ eerst gruen van coluere / daerna root. In dese vrucht leyt saet besloten/
C dat is heel breet/ row / ende swertgrawachtich / ende van saetsoene / so

Charantia. Balsemcruyt manneken.

Balsaminum fœmella. Balsemcruyt wijfken.

ghelijcket wel tgraen ende saet van Cauwoorde. Die wortel breyt haer wt ghelijck de wortel van een boomken. Dat ander ghestacht van Balsemcruyt heest eenen dicken steel ghelijck tamme Porceleyne/ende dien is van coluere gruen ende rootachtich. Die bladeren sijn smal ende lanck/ rontsomme gekertelt / den Wilgebladeren seer gelijck. Het draecht wter maten schoon lijfverwige bloemen/die sijn achter om gewelst/ ende ghecromt gelijck als de bloemen van Riddersporen. Als de bloemen afvallen/so brenget een vrucht die is heel harich ende rondt / bouen scherp toegaende gelijck eenen top/ende is eerst van coluere gruen en daerna bleeck geel. Als dese vrucht rijp ende tijdich wort/so doet sij haer open / en daer valt saet wt/dat is de cleyn Wicken niet seer onghelijck. De wortel breyt haer ock wt met veel veeselinghen.

D

Die plaetse daert wast.

Die Balsemcruyden/ daer wi hier af spreken / en wassen hier te lande niet van haer seluen / maer men moetse planten. Het is een vremdt ghewas/ende onlancr in Duytschlant ghebracht.

Den tijt.

Dit ghewas brengt sijn bloemen ende vruchten in Augusto ende Septembri. Maer de vruchten van dat wijfken worden eer rijp dan van dmanneken.

Die natuer ende complexie.

Na mijn achtē/so sijn beyde dese cruyden en sonderlinge dat wijfken/ drooge inden tweeden graet perfectelick/ende werm inden eersten.

Die cracht ende werckinge.

E Men heeft van dese cruyden mijns wetens noch geen groote experientie. Maer nochtans van deerste geslachte maect men een olie/ aldus/ De vrucht leyt men sommige dagen in olie te weycke/ende men setse inde sonne / daerna decktmense met mist oft eerde so langhe tot dat sij verrottet. Ende die olie heeft dan de cracht van Balsem/also sij seggen/ om alderley wonden te heylen. Ende door dien heetment Balsemcruyt. In somma/beyde dese gheslachten van cruyden willen wontcruyden sijn/ ende hebben sulcken cracht ende operatie/ghelijck als dat cruyt dat Wonden cruyt ghenoempt wort/daer wi af serijuen sullen alst tijt is.

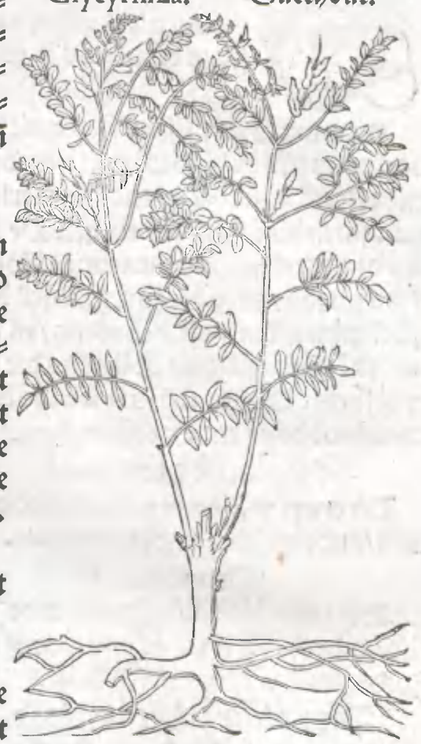
Van Suethout. Cap. LXX.

Den naem.

A Suethout oft Galissihout heet in Grieck Glycyrhiza/en in Latijn Dulcis radix/en inde Apoteke Liquiritia. En heet daerō Suethout/om des sueten saps wille dat inde wortelen is. Tfaetsoen.

Suethout is eenen struyck met veel tacken oft stelen/twee ellen hooge/ en deselue geerdekens sijn houtachtich en dragē swertgruene dicke en vette bladeren/die sijn clymich int tasten/als oft si met gūmi bestrekē warē. Tusschen

Tusschen dat loof en de stelen comē purpurbruyn bloemkens voorts/die sijn den Hyacintho gelijc. Als die wtvallen/so cruypē daer rouwe corte hawkens wt/inden welcken twee oft drij graenkens besloten liggen/die sijn de Linsen met ongelijc. De wortel is lanc/en binnen geel gelijck als Bosboomen hout / dwelck wij Palmenhout heeten/ oft der wortel van Gentiaen/ende is wat amper/maer nochtans suet / ende daer wt drucktmen en maectmen een dick sap.

Glycyrhiza. Suethout.

B

Die plaetse daert wast.

Dat alderbeste Galissihout wast in Cappadocia ende Ponto. Daerenbouen so en wast dat ergste ende stechste niet bouen in Duytschlant/ ende principalick ontrent Babenberg/ wāt dat wort seer gepresīn / en wast daer met groote menichte. Waer dattet eens geplant wort / daer cruypet voort ende voort / en en laet hē niet wel wtroedē.

Den tijt.

Het bloeyt in Julio / ende sijn saet wort inden Herst vergadert.

Die natuer ende complexie.

Suethout is des menschen natuere gants aengenaem en bequaem/ want het is redelijcken werm / en seer bijna middelbaer van wermte. Anders so eest vochtich van natuere.

Die cracht ende operatie.

C Dat sap van Galissihout is goet tot een rouwekele om die te versaechten/alsmen dat inden mont neempt/ ende van selfs laet sinelten/en inden hals afloopen. Het is ock goet tot een hittige mage/ende tot alderhande ghebreken der borst ende der leuer. Alsmen dit met sueten wijn drinct/ so gheneset die ghequetste blase en alderhande ghebreken der nieren. Dit voorseyde sap inden mont ghesmolten ende inghenomen / verslaet den dorst. Het is ock goet tot de wonden / als sij daermede bestreken worden. De wortel versch in water ghesoden/heeft alderhande operatie gelijck als dat sap. Maer als si ghedroget wort ende ghepulueriseert/ende inde wonden ghestroyt wort / so heylt ende gheneest sij die. Ghemerckt dat dit Suethout seer goet is voor de maghe/so machment ock vseren tot alderhande medicine der magen/longen/lener/blase en nieren.

Ende ouermids dien machmen dat Galissihout wel groot achten ende in weerden houden.

Van Spe-

Van Spenencruyt. Cap. LXXI.

Den naem.

A Spenencruyt heet in Griecx Galeopsis / in Latijn Vrtica Labeo. Inde Apoteke heetment Scrophularia maior/ Ficaria/ende Castrangula. De reden van sulcke uamen staen eens deels in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Tfaetsoen.

Dit cruyt is met sijnen steel ende bladeren den Netelen niet ongelijck/ nochtans sijn de bladerē wat effender/ ende sterck van ruecke/ ende souderlinge alsinen die in stucken wrijft. De stelen dragen cleyn purpurachtige bloemkens int sop / ende die sijn ghelijck hole sleckenhuysikens oft helmkens / eñ dat wordē ronde scherpe bollekens die sijn vol saets. Die wortel is wit ende heest veel knobbelen ende veeselinghen.

Galeopsis. Spenencruyt.

Die plaetse daert wast.

B Dit cruyt wast geerne ontrent de tuynen/oude mueren/ende bi dwater.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/ ende te dier tijt machment oock vergaderen.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is subtijl van substancie/ het droocht / het verdeylt oft doet verdwijnen/ende maect dunne.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren / dat sap/ de stelen ende tsaet van desen cruyde / verdeylen oft doen verdwijnen alderley geswel/ende verteeren die herde clieren/ende sweeringen inde oozen / alsment met azijn mengt ende stootet / ende des daechs tweemael lawachtich daerop leyt. Men mach oock de voorghenoemde bladeren/ stelen/ ende saet/ sieden/ ende die vlceratien ende gheswel daermede baden. De bladeren ghestooten/ ghenesen de veruuylde/ rottende ende voorts etende sweeringhen ende den cancker / alsmen die met sout daerop leyt. Dat sap vā desen cruyde verdrijft de roose int aensicht/ende oock der gheenre die bijna voor Lazarus gehouden worden/ alsmen dat aensicht daermede wasschet. Dat poeder van desen cruyde gheneest / ende droocht de vijchwerten oft spene. Dat saet een drachma swaer inghenomen/doodet ende verdrijft de wormen.

Van onser

Van Onser vrouwen Bedstroo. Cap. LXXII.

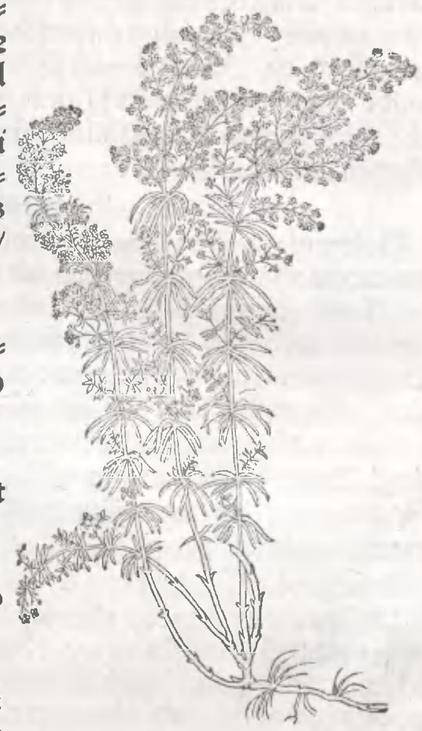
Den naem.

A Onser vrouwen Bedstroo heet in Griecx eñ Latijn Gallion/ Galation / ende Galerium / daerom dattet dmelck doet rennen ende te gader loopen.

Tfaetsoen.

Onser vrouwen Bedstroo heeft dunne / ronde ende effen steelkens/ ende daerōme wassen smale scherpe bladerkens als een wiel ken oft radeken rondtsom gesedt van onder tot bouen toe / gelijck een sternken euen verre van malcanderen/ ghelijck aen Cleefcruyt. Het draecht veel cleyn geele/ dicke/ ende tsamen gehoopte bloemkens/ dier wassender veel bi malcanderen/ ende hebben eenen goeden ende stercken rueck. De wortel is seer veeselachtich / ende ghevlochten/ ende cruypt hier ende daer.

Gallion.
Onser vronwen Bedstroo.

Die plaetse daert wast.

B Dit cruyt wast op ghebowde velden/beemden/ ende in sommige vochtige grasbouen.

Den tijt.

Het bloeyt meest ende volcomelicxt in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

Onser vrouwen Bedstroo is droo ghe/ende wat scherp oft tangher.

Die cracht ende operatie.

C De bloemen van Onser vrouwen Beddestroo ghestooten/ lesschen den brandt/ eñ heylen al wat vanden vier ghequetst is/ alsinent daer op leyt. Alsmen die in stucken breect ende stoot / ende inden nuese doet / so stelpen sij dat bloet. Si stelpen ooc dat bloet dat op ander plaetsen des lichaēs wtloopt. Si sijn ooc goet tot vermoede leden/ alsmēt met olie van Roosen ende met was mengt/ eñ een plaester daeraf maect. Daerom so mach men van dese bloemen wel een voetwater maken voor de gene die moede sijn / om daerin te baden. De wortel verweckt den lust tot bijslapen.

Van Poleye.

Van Poleye. Cap. LXXIII.

Den naem.

A Poleye heet in Griecx Blechon ende Glechon / eñ in Latijn Pulegium. De oorsake ende reden van desen namē hebben wi in onsen Latijnschen Herbario genoechsaem verclaert/ende en is niet van noode datmen sulcx bediede den genen die dese twee spraken niet en verstaen.

Geslacht.

Plinius ende Apuleius scrijuen datter tweederhande gheslachten sijn van Poleye/deen is dat manneken ende dander dwijfken. Dese sijn bey
B de malcanderen gelijck / ende en hebben gheen onderscheyt dan inde bloemen/ want des mannekens bloemē sijn wit / ende des wijfkens sijn purpurbruyn. Sommige onderscheyden de Poleye aldus/te weten tamme ende wilde. Vande tamme Poleye maeckt Plinius dmanneken. De wilde is een maniere van Munte / in Latijn geheeten Calamintha/ gelijck wi dat verclaren sullen alst tijt is. Als dit cruyt bloeyt / ende die schapen dat proeuen ende daeraf eten/so worden sij bleetende.

Gaetsoen.

C Poleye manneken vlichelt hier ende daer op der eerden / ende wast eenen cubitus hooghe/alst ergens aen mach opclimmen. De bladeren sijn de Mageleyne gelijck. De tackens eñ steelkens sijn harich ende rootachtich. De bloemen wassen rontsomme den steel/ gelijc aende Malroue / ende sijn purpurbruyn. Die wortel is vol veese lingē. Dat wijfken draecht wit bloeysel/ anders eest den manneken in aller manieren gelijck.

Pulegium. Poleye.

Die plaetse daert wast.

D Poleye wast geerne op ghebowde ende vochtighe plaetsen/eñ waer dattet eens compt/daer bliuet hangen/ eñ voorts en voorts / ende ouertrect een gants veldt.

Den tijt.

Poleye bloeyt inden somer / te weten in Julio ende Augusto/ als ander cruyden van hitte verdrooghen ende verwelcken / ende alsdan so wordet vergadert.

Die natuer ende complexie.

Ghemerct dat de Poleye tangher eñ wat bitter is/ so moet hi ooc werm ende drooghe sijn inden derden graet.

Die cracht ende operatie.

E Poleye in wijn gesoden eñ gedroncken/brengt den vrouwē haer bloeme/ende lost oock die Secundina eñ die doode dracht. Als sij met huenick ende Aloe ghedroncken wort / so suyuert sij de longen/ ende is goet tegen den cramp. Poleye met water ende azijn inghenomen / verdrijft dat walgen ende dat crimsel/ende knagen inden crop vander maghen/ ende iaecht de swerte galle af door den camerganck. In wijn inghenomen/ compt sij te hulpe de ghene die van venijnige beesten gebeten sijn. Poleye ghestooten ende met azijn voor de nuese gehouden/ brengt de gene die in onmacht gheuallen sijn wederom tot haer selnen. Poleye ghedroocht eñ gepulueriseert oft tot asschen gebrant/sterct dat tantvleesch. Met gersten mout gestooten sijnde/is sij goet tot allerley brant/alsmense daerop leyt. Poleye geleyt sijnde op de leden daer dat Podagra in is/ so langhe tot dat sij root worden/versaecht de pijne. Poleye met sout is goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ alsment daerop leyt.
F Poleye in water gheseden/ eñ de leden daer mede gewasschen/verdrijft dat iuecsel. Alsmen Poleye in water siedet/ende daerinne sidt/so ist goet tot inflatien/hertheyt/ ende den cramp der moeder. Een crausken van Poleye gemaect/ende opt hooft gheset/verdrijft de pijne ende swijmelige int hooft. De gene die coude eñ vochtighe herssenen hebben/dien is goet dat sij Poleye riecken. Poleye met wijn gesoden eñ ghedroncken/lost de vrijne/eñ iaecht af den steen der nieren. Met azijn ingenomen/ is sij wtnemende goet den genen die de vallende siecte hebben. Als men onghesont water drincken moet/ so salmen Poleye daerin leggen/oft dat poeder daeraf/daerinne worpen/so en deeret oft schadet eenen mensch niet. Dit cruyt met sout/azijn/eñ huenick gemengt / is goet den genen die den cramp hebben / als sij haer daermede laten strijcken eñ wrijuen. Het is oock wtnemende goet tot dat Sciatica / alsmen dat van buyten op de huepe leyt.

Van Gentiaen. Cap. LXXIIII.

Den naem.

A Gentiaen heeten de sommighe oock Bitterwortel/eñ wort in Griecx ende Latijn genoempt Gentiana/nae den naem vanden Coninck Gentio/die dit cruyt eerstwerf gheuonden heeft.

Gaetsoen.

De bladeren van Gentiaen comen eerst bi de wortelen wt/ende sijn de Notebladeren oft Wechbree bladeren gelijck/ ende sijn een luttel root achtich. Maer de bladeren die midden aen den steel eñ sonderlinghe die wat opwaerts staen/die sijn een luttel ghekertelt. Den steel is ront/hol/ ende essen/eenen vingher dick/ cnopachtich/ende twee cubitus hooghe.

De bloeme sijn geel/ ende ligghen eerst in huysskens gesloten/ende daerna als sij geheelick wtsluypen/so doen si haer open/en ontpluycken haer. Als de bloemen afvallen/ so wordent cleyn schelpkens/daerin leyt breet en essen saet/ dat is dat saet van geel Vilieren ghelijck. De wortel is lanck ende dicke/ wtwendich graw ghelijck eerde/ ende binnen geel/ende is bitter van smake.

Gentiana. Gentiaen.

B

Die plaetse daert wast.

Gentiaen wast op hooghe lochtige bergen/ ende in dalen en valleyen daer veel lombre ende veel waters is / ende is bouen int landt seer ghemeyn.

Den tijt.

Gentiaen bloeyt meest in Junio / maer in Julio wassen sijn hawkens/ daer dat saet inne leyt.

Die natuer ende complexie.

Gentiaen wortel is werm en droge / ende dat is wel te mercken aen den smaeck/ want dien is bitter.

Die cracht ende operatie.

C Ghedroochde Gentiaen wortel gepulveriseert / ende twee drachma daeraf met een luttel pepers ende Wijnruyte ghetempert / in wijn ghedroncken/is wtnemende goet voor de ghene die van veninich ghedierte ghebeten sijn. Een drachma ghedroncken van dat sap/dat wt de groen wortelen ghedruckt wort / verdrijft de weedom inde sijde / ende is goet voor de ghene die van bouen hooghe gheuallen sijn/oft van binnen ghebosten sijn/want dit sap verteert dat geronnen bloet/ende doet dat vergaen. Het is ock goet met water ghedroncken voor de leuersuchtige/ende de ghene die een crancke mage hebben. Om de doode dracht te lossen/ so maectmen een tapken van de wortel/en men doedet inde moeder. De wortel is ock bequaem tot de wonden/ende principalick tot de gene die seer diep sijn ende voorts eten. Desgelijcx ock dat sap/alsmen dat in een doecxken doet ende op de oogen leyt / so lesschet de hitte der oogen. Dat
D sap dient ock tot alderhande misnaectheyt ende placken van huyt oft vel/alsment daermede bestrijct. In somma/ Gentiaen wortel ende dat sap daeraf doen verdwijnen/ reynigen/suyueren/ ende nemen wech alle verstoptheyt. Si sijn een wtnemende medicine tot alderhande venijn/ en sijn ock seer goet voor een qnade mage. Maer dat sap salmen aldus maken/ Men sal de wortelen groen stooten en vijf dagen lanck in versch water te weycke leggen/ende daerna tsamen wel sieden/so lange tot dat de wortelen bouen wt dwater kijcken. Na desen laetmē dwater vercoelen oft cout worden / ende dan doetment door eenen schoonen suyneren stramijn/en men latet wederom op een nieu sieden / tot dattet dick wort ghelijck als huenick / ende dan verwaertment in een steenen cruycke oft eerden pot die wel gheloot is.

Van Mastbloemen. Cap. LXXV.

Den naem.

A Mastbloemen heetmen ock anders Peonienbloemen oft Sinxenroosen. Ende in Griecx wort sij Glycisíde geheeten/ende in Latijn Peonia ende Casta herba. De oorsaken ende redenen van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslachte.

Dit cruyt is tweederhande/wijfken ende manneken. Dat manneken heetmen Niniuewortel/ ende dat en heb ick noch niet gesien. Dat wijfken heetmen met silcke namen/gelijck als voor verhaelt staen.

Gaetsoen.

Glycisíde. Mastbloemen.

Tegen de Lenten so comen die roode schoon schuetkens wt / en als haer die opdoē so wordent stelen die wassen een elle hooge. De bladerē als die eerst wtcomen / die sijn bruynroot/ maer hoe langer hoe meer worden si groen van coluere. De bladeren van dat māneken sijn gelijck dat loof van
B Noteboomē. De bladerē van dwijfken sijn doorsneden gheliick als Luystock. Int opperste vande stelen wassen schoon ronde knoppē/en als haer die ontpluycken / so wordent schoon roode roosen / dier sommige sijn een hant breet int ronde / en sijn van binnen geciert met geel hayr oft veeselingen. Als de bladeren van dese roosen afvallen / so wassen daer hawkens wt ghelijck Amandelen/ ende alsmen die opdoet/so stetmē daer schoon roode corenkens in ligghen / die sijn den keernen van Granatappelen niet ongheliick. Ende als die rijp ende oudt worden / so crijghen die een ander coluer/ende worden van buyten heel swert/ ende van binnen wit. Die

C wortel van dmanneken is vingers dick/ende een spanne lanc/ende wit/ ende adstringeert oft treckt te samen. De wortel van dwijfken is knopachtich/ende die cnoppen die daeraen sijn/ die sijn den eeckelen wat ghelijck/inder manieren van dat manneken van Asphodelus.

Plaetse daert wast.

De Peonien wassen op hooch gheberchte. Maer dwijfken plandtmen hier te lande in alle honen.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt inden Mey. Dmanneken en heb ic noch niet gesiē.

Natuer ende complexie.

Mastbloemen adstringerē oft trecken tsamen/ende sijn wat suet. Ēn alsmen die een wijle inden mont hout/so wort men geware dat si scherp op de tonge ende wat bitter sijn. Daerom so sijn sij subtijl van substantie/sij drooghen/ende sijn redelijcken werm.

D

Cracht ende werckinge.

De wortel van Mastbloemen gedroocht eñ gestooten / eñ een Amandel groot met wijn inghegenen/suyuert de vronwen na den arbeyt/ende brengt haer huer maentstonde. In deser manierē gedroncken/versaecht si oock de pine eñ weedom des buycx. Si is goet voor de gene die de geele hebben/eñ pine inde nieren eñ blase. Si verdrijft oock de verstoptheyt der leuer eñ der nieren. Maer als sij met wijn gedroncken wort/ so stopt si den camergang. Thien oft tweelef roode Peonien keernen in rouwen swertrooden wijn gesoden/ stelpen der vrouwen bloeme. Als de ionge kinderen dese eten oft drincken/so en laten sij den steen niet wassen. Vijfthien swerte Peonien keernen gestooten/ ende in Mede oft in wijn ingenomen / sijn wtnemende goet voor de ghene die meynen dat sij in haren slaep vande Mare ghereden worden / ende sijn oock goet voor de vronwen als de moeder opwaerts climt. De wortel salmē aenden hals hanghen voor de vallende siecte/dwelck Galenus eerst geprobeert/ ende na hem meer andere waer beuonden hebben.

Van Oyeuaersbeck. Cap. LXXVI.

Den naem.

A Oyeuaersbeck wort in Griecx ende Latijn Gerania gheheeten/om des wille dat int opperste van den stelen bollekens wassen met lange beckens/in manierē van Cranen oft Oyeuaers hoofden. Ēn daer wt comet dat dese cruyden bi onsen tijden geheeten worden Rostrum Ciconie/dats te seggen/Storckensnauel oft Oyeuaers beck.

Geslacht.

Daer sijn sesterley geslachten oft manierē van Oyuaers oft Craenbecken. Dat eerste heeft seer lange becken / die gaen bouen scherp toe gelijck als een

B als eē naelde/eñ wort door dien genaemt Acus pastoris/dat is Herders naelde/eñ Acus mnscata. In duytsch heetmen dit sonderlinge Oyuaersbeck. Dat ander gestechte heeft bladeren gelijck als Maluwe / eñ wort van sommigen genoemt Pes colombinus / dats in duytsch Duyuēvoet eñ Schaerdencruyt. Dat derde heeft bladerē die sijn de Mater oft Keruel gelijck/ende heetet herba Roberti oft Robertiana/dats te seggen Robrechts cruyt. Dat vierde geslecht heeft bladeren die sijn diep gesneden/ eñ op dattet wten anderē mocht onderkent wordē / so hebbē wijt Craenhals genoemt. Dat vijfde heeft bladerē die sijn den Boterbloemē cruyde gelijck/eñ heet Gratia Dei/dat is Godsgenadecruyt/ om sijn heylsame cracht wille. Dat seste dat is van faetsoen den vierden geslechte seer gelijck/ maer het is grooter/ende heetet Bloetwortel / daeromme dattet ouermaten crachtich is om bloet te stelpen.

C

Faetsoen.

Deerste geslecht heeft van onder opwaerts roode eñ harige stelen / eñ cleyn gecloven eñ gekerfde bladerē. Sijn bloemkens sijn root als bresil/ eñ dat worden bollekens met lange becken/gelijc als naelden/ eñ sijn den Oyuaers oft Cranenbecken gelijc. De wortel is eenen vinger lanc/wit/ ront eñ suet. Dander heeft teere eñ dünne steelkens/vā onder opwaerts/ root ende harich. Sijn bladeren sijn den bladeren van Malue gelijc/eñ sijn ringsomme gesneden/eñ van coluere niet so groen. De bloēkens sijn seer cleyn eñ purpuren/ende dat worden ooc cleyn hoofdekens met becr

D kens/maer niet so lanc als aen deerste geslecht. Dat derde geslecht heeft ooc gants roode eñ hayrachtige stelen/die hebben veel ledekens / eñ heeft eenen onliefliken rueck. De bladerē sijn der Mater oft den Keruel gelijc. De bloemē sijn root gelijc als bresil / ende dat worden cleyn hayrachtige hoofdekens met becrkens. De wortel is binnē groen / ende adstringeert oft trect tsamen. Dat vierde heeft ooc roode gehayrde stelen gelijck als die ander geslechten. De bladerē sijn veel meer eñ dieper wtgesneden / eñ gekerft gelijc eē handeken met veel vingerkens. Sijn bloemē sijn bruyn root eñ redelijcken groot/eñ daerwt comen ooc hoofdekens met gehayrde becrkens/ende als haer die ontpluycken/so vintmen daerin vijf corenkens die rōtsom om dat becrken wassen/ende dat is sijn saet. De wortel

E is binnē wit ende buytē geel. Dat vijfde geslecht is dē naesten oueral vā bladeren ende bloemē gelijc/wtgenomen dat si grooter sijn/ende de bloemen sijn gelijc cleyn roosekens. Den steel is langer ende gehayrt/maer hi is teer ende dünne. De wortel is seer lanck ende bi tijden binnen gants bruynroot. Dat seste is grooter dan eenich vanden anderen/ende heeft lange/ronde ende gehayrde stelen/ eñ sijn van onder opwaerts rootachtich. De bladeren sijn den Boterbloemen gants ende geheel gelijc. Sijn bloemē sijn schoō hemelblaw / ende wt den seluē comē ooc bollekens met Cranenbecken. De wortel is lanc ende dick/ende heeft veel veeselingen.

Die plaetse daert wast.

Alle dese manierē van cruydē wassen vā selfs in ongebouwde plaetsen.

Gerania. Oyenaersbeck.

Pes columbinus. Duyuenvoet.

Herba Roberti. Robrechtscruyt.

Cracnhals.

Van Gyenaersbeck. Cap. LXXVI.

Bloetwortel.

Gratia Dei. Gods genadecruyt.

FMaer dat eerste wast principalick op sandachtighe mager plaetsen/aen de stratē ende op de Corenveldē. Dat tweede wast somtijts op sandachtige berchskens eñ cruythouen. Dat derde in doncker ongebowde plaetsen eñ schier oueral aen heggen en hagen. Dat vierde vintmen somtijts op de corenvelden bi de tuynen/eñ op kerckhouen. Dat vijfde wast geerne op hooge steēachtige bergē. Dat seste wast schier oueral inde beemdē.

Den tijt.

Dat eerste geslecht brengt sijn bloemkens van stonden aen int beginsel vande Lenten/ende sonderlinge inden April/eñ dueren daerna den gantsen somer lanck. Dat tweede/derde ende vierde geslechte bloeyen allermeest inden Mey. Dat vijfde ende seste in Junio ende Julio.

G

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortelen van alle dese manieren van Oyuaersbec trecken te samen ende drooghen/wtghenomen dee:ste/dat verteert ende verdeylt oft resolueert de humoren.

Die cracht ende operatie.

Alsmen dat eerste geslecht in wijn gepulueriseert oft gesoden drinct/so verdrijuet dat opblasen der moed. Tis ooc goet in deser manieren tweemael ingenomē voor de gene die wtdroogē. Tsap vande wortel is goet in de ooren gedaen. De wortel lost de vrine/eñ is goet den genen die den steen inde lenden hebben. De bladerē eñ wortelen vā dat tweede geslecht

H ſijn wtnemende goet tot alderhande wonden ende ſweeringen/want ſi geneſen die. Men mach die ooc vſeren om de pine te verſaeften die inde cnokelen ende leden comt. Dat derde geſtecht prijſtinen ſonderlinge tot dat wilt vier oft carbunckel/alſmē dat crnyt ſtoot ende daerop leyt. Het geneeſt ooc vuyl monden/ende ſwerende borſten/heymlijcke plaetſen eñ leden/alſinē dat poeder daerin ſtroyt/ oft dat cruyt groen geſtootē daer op leyt. Maer onder alle dandere ſo en iſſer geen dat meer crachten heeft om wonden ende ſweringē te geneſen/ende bloet te ſtelpen/dan dat vijfde gheſtechte / want het ſtelpt ſomtijts dbloet/al eeſt datment maer inde hant en houdt/ende wt dien ſo wordet ooc Bloetwortel geheeten.

Van Rapen. Cap. LXXVII.

Den naem.

A Rapen worden in Griecx geheeten Gongyle oft Gongylides/eñ in latijn Rapa. De reden van ſulcke namen ſtaen genoech verclaert in onſen Latijnſchen Herbario.

Geſlecht.

Rapa. Rapen.

Rapen ſijn tweederley/tam ende wilt. De tamme Rapen ſijn ooc tweederhande / wit eñ root. Dat wilt geſtecht van Rapen/ is tgene datmen Raponcelen heetet / dat is te ſeggen/cleyn Raepkens.

Tfaetſoen.

De tamme Rapen ſijn van ſtelen en de bladeren de Radijs ſeer gelijc/ hoe wel dat de bladerē van de Rapen teerder ende gruender ſijn/ſi climmē oock een luttel om hooge/ende en liggē niet plat opter eerden. Als ſi beghinnen te bloeyen/ſo gelijcken ſi de Coolen in aller manieren met haer geel bloemen/

B hawkens ende ſaet. De Raponcelen comen inde Lenten vroech wt/ eñ hebben loof gelijc Madelieuen cruyt/dat breydet hem wt op teerde. Int begin van Junio crijghen ſij eenen ronden houtachtigen ſteel / die waſt ſomtijts twee ellen hooge / ende heeft ter ſijden veel cleyn tacxkens/ende die ſijn oueral beſet met cleyn donckergruen bladerkens die ſijn ſmal/eenen vinger breet/ ende die draghen ſchelachtighe geſternde bloemkens die ſijn wat purpurblaw van coluere. Eñ als die wtuallen/ſo volgen daer groen gheſloten bollekens oft hawkens na/eñ elck van

Rapa hortenſis rubra. Roode Rapen. Rapa ſylueſtris. Raponcelen.

C elck van dien is aen te ſien gelijc aen den ſwertē Comijn oft Coriander/ maer ſi ſijn cleynder/ende elck heeft vijf cleyn ſcherpe pūnctkens/ eñ daer in leyt cleyn ſadeken. De wortel is gemeynlick eenen vinger dick.

Die plaetſe daert waſt.

De tamme Rapen waſſen ſchier oueral / ende ſij worden van tſaet in vochtige ackers geplant. De Raponcelen oft wilde Raepkens waſſen hier ende daer bij de tuynen ende op de ackers.

Den tijt.

De tamme Rapen bloeyen inden ſomer/ ende crijgen dan oock hawkens. De Raponcelen inde Lentē/eer de ſtelen op ſchieten/ſijn goet om kennen. Ende dan ſo trectment met bladeren ende wortelen wt/ eñ men doetet in ſalaet. In Junio dragen ſij bloemen ende daerna oock ſaet.

D

Natuer ende complexie.

De Rapen ſijn werm inden tweeden graet eñ vochtich inden eerſten.

Cracht ende operatie.

De tamme Rapen geſoden/ſijn ſwaer om verteeren/ ſij maken wint/ ende brengen luſt tot bijſlapen. Alſmen de Rapen ſiedet/ ende een doecxken int ſop nat maect / dat is goet voor de ghene die dat coudt Podagra hebben / ende oock voor veruroſen voeten oft cackhielen. Men mach de Rapen oock ſtooten ende opleggen/want ſij hebben ooc cracht

Ende om de pijne van Podagra te versaechten. De ionge dodden vande Rapen gesoden/lossen de vrine. Raepsaet is goet tegen alderhande venijn/ ende wort ouermids dien tot de Triakel ghebesiget. Het is oock goet eñ bequaem om pijne ende smerte te versaechten. Het brengt lust tot bijslapen. Roode rapen inde pekel gheleyt/maken appetijt ende lust tot eten. Desgelijcx ooc de Raponcelen in de spise gevseert/ ende met sont eñ azijn bereyt gelijck als salaet/maken appetijt/ende lossen de vrine. Alsmen die van buyten vseert/ende principalick alsmense met Vijchboonen / Weyte ofte Rattenmeel mengt/so maken sij een schoon claer aengesicht / eñ een reyn lijf. Dat sap inden Oogst vergadert ende met vrouwen melck ghetempert/maect claer ooghen.

Van Keruel. Cap. LXXVIII.

Den naem.

A Keruel wort in Griecx ende Latijn Gingidium geheeten. Die Apotekers heeten dit Cerefolium / maer het en is dat Cherefolium niet daer Plinius af screijft/ ghelijck als wij sulcx elders genoech verclaert hebben.

Tfaetsoen. Gingidium. Keruel.

Keruel is de Petercelie ofte wilde Pastenaken bijna gelijck/ maer dit is teerder/cleynder/ ende meer gekertelt. De wortel is wit ende bitter. Den steel is essen/bruynlijfverwich/hol/ende met veel tackens ter siden/ die dragen wit bloeysel. Dat saet is lancachtich/smal ende scherp.

Die plaetse daert wast.

B Keruel wast oneral inde houen/ daer wort sij ghesaeyt.

Den tijt.

Si bloeyt meest inden Mey / ende brengt daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Kernel en heeft gheen merckelijcke wermte/ wāt het is eens deels werm/ eens deels cout. Maer het droocht inden tweeden graet.

C Die cracht ende operatie.

Kernel dient wel inde kuecken/wāt sij is goet totter spijse row ende gheso den. Men mach Keruel oock wel inde pekel legghen / ende behouden om daghelicx te besighen. Keruel is seer

seer goet voor de maghe. Si doet wel water maken. Keruel in wijn gesoden ende ghedroncken/is seer goet ende bequaem tot de blase. Maer si en wil niet langhe ghesoden worden. Alsmense vseert/gelijck voorseyt is/so brengt sij den vrouwen haer maentstonde. De Keruel/ghemerckt dat sij bitter is/ ende adstringeert ofte tsamen treckt/so is si bequamer tot medicijnen dan totter spijse.

Van Brem. Cap. LXXIX.

Den naem.

A Brem heeten de sommige Ginst na Dlatijn Genista. Inder Apoteken heetment Genesta ofte Genestra.

Tfaetsoen.

Brem is eenen struyck met groen ende row stelen/ende met veel tacken/die sijn ghecierd met veel cleyn bladerkens. De bloemen sijn geel/eñ sijn de Byen seer aengenaem. Als de bloemen afvallen so wassen daer rouwe eñ ghehayrde hawkens na/ daerin leyt saet/dat is de Wicken ofte Vitsen niet oughelijck. Die wortel is geel van coluere.

B Die plaetse daert wast. Genista. Brem.

Brem wast geerne op dorre sandachtighe plaetsen/in bosschen/ofte niet verre daervan.

Den tijt.

Brem bloeyt in Maio eñ Junio/ eñ daerna volgen de hawkens/ daerin leyt dat saet.

Die natuer ende complexie.

Brem is werm eñ drooghe inden tweeden graet / eñ dat kentmen claerlick wt sijnen smaeck/die bitter is.

C Die cracht ende werckinge.

Dat saet purgeert seer gelijck Niescruyt/ alsmē des anderhalf drachma in honickwater nüchteren inneempt eñ dūnct. Eñ daerom wordet bi onsen tiden seer gevseert tegen dat Podagra / want die grone ende taeye humoren / die een oorsake sijn vant Podagra/die iaghet eñ drijuet sterckelick af door den camerganck. Dat saet lost oock die vrijne/ende breect den steen inde nieren ende inde blase. Het verteert de clieren / ende alderley gheswel. De tacken van Brem met

de bladeren sommige daghen in azijn te weyck gheleyt ende ghestooten/ daerwt compt sap ende vochticheyt/ende alsmen des drij loot drinct/ so ist seer goet voor de gene die dat Sciatica ost weedom inde huepe hebben. Sommige leggen die te weycke in zeewater ost ander gesouten water/ende maken daeraf een clysterie. Brem met verckens liese gestooten/ is goet tot weedom inde knien.

Van Eerdbrem. Cap. LXXX.

Den naem.

A Eerdbrem noempt men oock Stekende Brem om sijnder stelen ende bladeren wille die steken. In Latijn wort dit cruyt genaemt Genistella/dat is/Cleynen Ginst.

Faetsoen.

Eerdbrem is een struyckken niet oner twee spannen hooge/met stekende stelen/die sijn groen van coluere/en eens deels rootachtich / ende die sijn becleet met cleyn bladerkens ghelijck de Linsen. Sijn bloemen staen aen elcken steel tsamen aen malcanderen gecliſt / eerst gelijck aren/en sijn geel van coluere/den Wicken ost Erwte bloemen niet onghelijck. En dit worden cleyn hawkens/ en daerin vindtmen ront rootachtich saet. Die wottel is lanck ende houtachtich.

Genistella. Eerdbrem.

B Die plaetse daert wast.

Desen cleynen Brem wast op dorre/sandachtige en ongebowde veldē.

Den tijt.

In den Mey draecht dē Eerdbrem geel bloemen/ ende dat worden in Julio cleyn hawkens.

Die natuer ende complexie.

Eerdbrem droocht seer wt/ nochtans sonder bijten / ende dat kentmen claerlic wten smaeck/ want dien is bitter ende treckt tsamen.

C Die cracht ende operatie.

Dat saet is den veninigen ghedierte contrarie. De bladeren in water gesoden en gedroncken/stelpen den vrouwen haer maentstonde / en den loop des buyckr. Ende inder waerheyt dit cruyt heeft seer een operatie ende cracht gelijck als dat cruyt datmen Peertssteert heetet.

Van Root=

Van Rootmelisoencruyt.

Cap. LXXXI.

Den naem.

A Rootmelisoencruyt heeft dien naem daer door dattet seer goet ende bequaem is totte rooden loop ost melisoen. In Griecx wort dit cruyt gheheeten Gnaphalium/in Latijn Centunculum of Centuncularis herba. De redenen van dese namen vintmen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dit cruyt is tweederley. Dat een heeft breeder en witter bladeren dan dat ander/dwelc veel smaelder is/en niet so seer witte ost grauwe bladerē en draecht als dat eerste / ende wiens bladerē ooc alleen int opperste staen. Nochtans mids dien dat dat onderscheedt van beyde dese cruyden cleyn is/so hebben wi beyde dese geslechten van cruyden onder een form ende figure van cruyde begrepen.

Gnaphaliū. Rootmelisoencruyt.

B Faetsoen.

Melisoencruyt heeft bladeren die sijn witgraw ende saecht/en seer wol achtich. De bloemen sijn wat geel/en de wottel is dunne en veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

Rootmelisoencruyt is een gemeyn cruyt/ en wast geerne op dorre plaetsen / nochtans wordet oock somtijts op vette plaetsen gheuonden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Rootmelisoencruyt adstringeert ost trect tsamen/ende drooghet.

C Cracht ende operatic.

De bladeren van desen cruyde in herden wijn inghenomen ende ghedroncken/ gheneesen dat roode melisoen / ende den loop des buycx / ende stoppen der vronwen maentstonde. Si sijn oock wtnemende goet tot oude ende vuyle vlceratien ende sweeringen/ als sij gestooten ende daer op gheleyt/ost ghepuluerizeert ende daerin gestroyt worden. In ouden tijden plachmen dit cruyt voor wolle te besighen / ende die bedden ende cussens daermede te vullen.

Van Caerden. Cap. LXXXII.

Den naem.

A LAerden worden ock Weuerscaerden geheeten/want de Wolleweuers ghebruycken dese distelen ende bollekens om haer laken eñ wolle daermede te caerden. In Griecx wort dit cruyt Dipsacos/ ende in Latijn Labrum Veneris ende Carduus Veneris geheeten. Inder Apoteken heetet Virga pastoris ende Carduus fullonum.

Geslachte.

B De Caerden sijn tweederley/tam eñ wildt. De tamme Caerden hebben breede bladeren/ende sijn diep gekertelt/ende de bloemē sijn wit. De bollekens sijn gelijck egelshoofden/ eñ hebben scherpe crōme haecrkens. Ende dit geslecht van Caerden heetē wi witte Caerden. Dat ander geslecht van Caerden dat heeft bladerē die sijn smaelder/eñ niet so diep gekerft. Sijn bloemen sijn lijfverwich of purpurbruyn/anders sijn si den eersten seer gelijck. Ende dese heeten lijfverwige oft bruyn Caerden.

Gaetsoen.

De Caerden hebben eenen steel die is beneden ront ende bonen gecantet oft gehoect/ ende dozenachtich/met cnoopen onderscheyden. Eñ aen elcken knoop staen twee lange bladeren / die staen recht teghen een/ ende

Dipsacos. Caerdencruyt. Dipsacos syluestris. Bruyn Caerden.

elcken

C daer wast den steel midden door/ende dien is vol cleyn dozenkens. Dese bladeren sijn der Lattouwe niet seer ongelijck/ ende hebben op de verkeerde sijde inde middelt veel doornen ende stekende pūnctkens. Op de voorseyde bladeren vint men gemeynlick tot allen tijden water. De stelen draghen bonen int sop row bollekens die hebben scherpe haecrkens/ eñ tusschen die wassen cleyn witte ost lijfverwige bloemkens. De huyskens vande bloemen sijn den Byenhuyskens ghelijck. Nae dat bloeysel vindt men inde huyskens dat saet. Eest datmen die bollekens van een cliest / so vintmen daer wormkens liggen in dat wit merck/ maer niet in alle bollekens. Ende dese wormkens heb ick dickmals gesien/mer meest inden Meerte ende April.

D

Plaetse daert wast.

De Caerden wassen op vochtighe plaetsen bi dwater. Ende wt dier oorsaken heeten sij in Griecx Dipsacos/na dat sommige meynen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen de Caerden meest.

Die natuer ende complexie.

De wottel van desen cruyde is inden tweeden graet drooge/ende purgeert een wenich.

Die cracht ende operatie.

E De wortel in wijn gesoden ende daerna gestooten tot dat sij ghelijck een plaester wort / die gheneest de fistelen ende de clouen int fondament. Dese medicine blijft in een coperen busse een iaer lanck goet. Sommige seggen ock dat de voorseyde medicine de wratten verdrijft. Dat water dwelc tusschen de bladeren geuonden wort/ is goet voor droeue oogen/ alsmen die daermede wascht. Dat voorgenoemde water verdrijft ock alle ander vlecken onder de oogen/alsmen die daermede wasschet. Die wormkens/diemen somtijts int merck van dese Caerden vindt / die sijn goet voor de vierdag elickse Cortse / alsmen die ergens in wint ende aen den hals oft arm draecht/also Dioscorides beschrijft.

Van Laureole. Cap. LXXXIII.

Den naem.

A LAureole wort van sommigen ock Zeelbast genoemt / ende heet in Griecx ende Latijn Daphnoides / ende bi onsen tijden Laureola/daerom dat hi van saetsoene/eñ sonderlinge van bladeren ende vruchten den Lauwerboom ghelijck is/hoewel dat de bladeren wat saechter sijn/ ende die vrucht ock cleynder.

Gaetsoen.

Zeelbast is eenen struyck met veel tacken/ende die laten haer booghen gelijck als riemen. De schorsse van de tacken is gants taey. De bladeren

B die wassen vande helst vande tacken opwaerts/ ende sijn den Lauwerbladeren gelijck/maer si sijn weecker/teerder ende clam/ eñ en laten haer oock niet geerne breken/ende sij sijn scherp inden mont. De bloemen sijn een luttel wit ende lijverwich. De vrucht als si rijp wort so is sij swert. De wortel is houtachtich eñ lanc/eñ en wort inde medicine niet gebseert

Die plaetse daert wast. Daphnoides. Laureole.

Het wast geerne in hooge bosschen schier oueral.

Den tijt.

Laureole bloeyt inde Lenten vanstonden aen/ eer de bladerē wtcomē. Dit ghewas is lustich om aenschouwen/ende riect wel. Het draecht ende brengt sijn vruchten inden Herst/ eñ die is eerst groen ende daerna root/ ende ten lesten van buyten swert ende binnen wit.

Natuer ende complexie.

Laureole is seer heet ende droogē/ scherp ende amper van natuere.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren van Laureole/ groen oft dor gedronckē/ iagen de snoter eñ taeye slijmicheyt af door den camergānck. Si brengen den vrouwē haer maentstonde/ eñ doen spouwen. Als sij inden mont ghenowt worden/so trecken si de taeye slijmicheyt wten hoofde. Si maken niesen. Vijfthien van desen besien ingenomen ende gedroncken/ purgeren perfectelijcken.

Van Eyckenboom. Cap. LXXXIIII.

Den naem.

A Eyckenboom wort in Griecx Drys/ ende in Latijn Quercus geheeten/ende dien naem is inde Apoteke bleuen.

Saetsoen.

Den Eyckenboom is wel bekent/ niet behoeuende veel afconterfeytens. Het is eenen hoogen boom met een groue/dicke ende rouwe schorsse ende stam/ ende heeft veel tacken/ daeraen wassen bladeren/ die sijn menighertieren/ ende diep ghekerft/ ghelijck als die bladeren van de cleyn Chamedren. Desen boom draecht tweederley vrucht/deene aen den bladeren/ ende die wort in Latijn Galla geheeten/dat is in Duytsch te seggen Galnoten oft Eyckappelen/ daerom dat

B dat sij een cleyn appelken gheliick sijn. Die ander tusschen de bladerē die heetmen in Latijn Glandes/ in Duytsch Eeckelen. Desen boom draecht oock lijm. De wortel breyt haer wijt wt.

Quercus. Eyckenboom.

Plaetse daert wast.

Eyckboom wast oueral in onse landen/ende sonderlinge in bosschen.

Den tijt.

Desen boom wort ooc groen/ ende slaet wt inde Lenten/ nochtans seer langsaem/als ander boomen bina alle langhen tijt ghebloeyt hebben.

Natuer ende complexie.

Den Eyckenboom droocht wt/ eñ adstringeert oft trect tsamen/hebbende seer bijcans middelbare wermte.

C Cracht ende operatie.

Eyckenbladeren trecken tsamen/eñ sonderlinge dat cleyn dūn velleke dat tusschen de schorsse eñ den stam vandē boom geuōden wort/eñ tgene dat tusschen de schelle van de eeckel eñ keerne wast. Alsmen dit in water siedt/so genesen si den rooden loop/eñ dat bloetspouwē/ eñ stelpen den loop des buycx/eñ der vrouwen maentstonde. Si genesen ooc allerley wonden/ alsmense stoot eñ daerop leyt. Sulcken cracht hebben die eeckelen ooc/si lossen de vrine. Nochtans alsmense eet/ so maken si hooftsweer eñ inflatie. Mer si sijn goet tot alderhande venijn van veninich gedierte. De eycken schorsse met melc gesoden eñ gedroncken/ wederstaet allerley venijn. Alsmen die row stoot/so versaeften si ouergroote hitte/ alsment daerop leyt. Si is ooc goet gemengt met gesouten verckenliese/ eñ op quaet hert geswel/en oude vlceratien geleyt. De eyckappelen adstringerē seer/ende
D sijn van couder ende grouer natueren/si vercoelen inden tweeden graet eñ droogen inden derden. Alsmen die stoot ende opleyt/so bedwingen si allerley fluxien of catharren die in dat tantvleesch oft op dat tapken van der kele vallen/ouermids dien sijn si ooc goet tot vuyl monden. Alsmen wilt dat de eyckappelen niet seer en bedwingen oft adstringerē/ so salmē die in water sieden. Wil men datse crachtelic achterwaerts driuen of de humoren bedwingen/ so salmē die in herden wijn sieden. Eyckappelen gebrant/stelpen dat bloet. En men sal die so lange inde colen laten liggē tot dat si gloeyende worden/daerna salmē die met azijn oft met wijn wt blussen. Eyckappelen gesoden/ eñ in dat water/ daer si in gesoden sijn/ gesetē/beneempt die nedervallinge oft wtganc der moeder/ eñ der vrouwen maentstonden. Alsmen die m azijn oft water te weycke leyt/ en dat

hayr daermede wasschet/so wordet swert. Si sijn ooc goet voor de gene die dat roode melizoen hebben/in wijn oft water gheseoden ende ghedroncken/oft gheslooten ende daerop gheleyt.

Van groote Serpentine. Cap. LXXXV

Den naem.

A BRoote Serpentijn heet ooc groot Slangencruyt/heet in Griecx Dracontion mega/in Latijn Dracunculus maior/oft Serpentaria maior. Wort also genoempt om deswille dat den steel met veel roode plecxkens/gelijc de slangen/besprenckelt is/ende is lanc. Is int opperste vandē stele gestaetsoeneert gelijc een slangē hooft als si eē roode bloedige tōge wtsteect.

Gaetsoen.

Dracontion mega.
Groote Serpentijn.

Groote Serpentijn heeft eenē kalen steel/die wast twee cubitus hooghe/is dick gelijc als eenē stec/met veel roode plecxkens/gelijc eē slange besprenckelt. De bladerē sijn redelijken lanc en breet gelijc als Patich oft sulker/maer si sijn
B crom omgeboghen. Int opperste van den steel wast een lanck ront en scherp dinck/dat gelijct eē hauwe oft schee/vā buyten gruen. Als dat opgaet/so vertoont hē alsdan een purpurbruyn colfken oft horē dz is bouē scherp toegaende. Ēn dien horen draecht rontsom gelijc den Aron/een druyfken met veel besien/die sijn eerst gruen/daerna geel gelijck Soffraen/eñ root. Die wortel is redelic groot/ront en wit/ende is met een teere schelpe oft schorsse becleet.

Plaetse daert wast.

Serpentijne wast op plaetsen daer veel schadue ende lomber is.

C

Den tijt.

Dat saet salmen vergaderē alst root ende rijp wort. Ende de wortel in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Serpentijne is scherp ende bitter/ende adstringeert een luttel/ende is ouermids dien werm ende drooghe.

Die eracht ende operatie.

Groote Serpentijn geseoden oft gebraden/en met huenic gemengt/eñ gelijc een electuarie ingenomē/is goet voor de gene die seer kichen en hoesten/

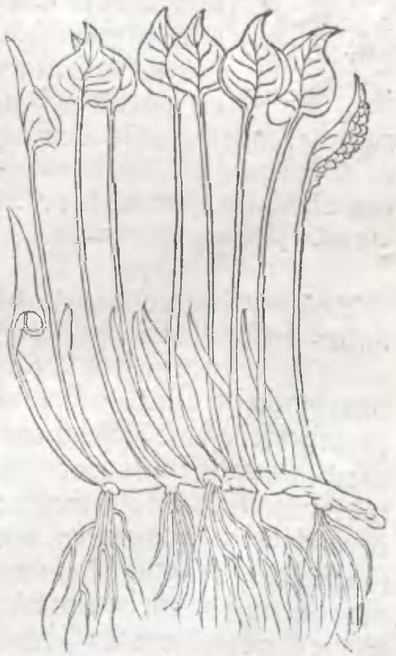
D sten/ende dien een quinteerne oft catarre wten hoofde op de borst gevallen is/want si scheydt de groue eñ taeye slimige humoren/en doet die verdwinen. Maect lust tot bislapen/als si met wijn gedroncken wort. Die wortel geneest allerley quade vlceratien eñ voorts etende sweringē/als si gestooten en daerop gheleyt wort/oft alsmense pulverizeert en daerin stroit. Si gheneest ooc de fistelen/alsmense met huenick mengt en daerin doet. Si verdrijft de plecken wten aensichte/en aen tgeheel lijf/alsmē die daermede bestrijct. Tsap vanden wortel is goet voor doncker oogen/alsment daerin laet druypen. De bladerē genesin versche wondē/alsmense gruen daerop leyt/wāt als si drooge worden/so sijnse scherp eñ en cōnen den wonden geen duecht doen. Men seyt/dat dese bladeren/so men eenē platten case daerin leyt/bewaren/dat hij niet en verrottet. De vruchten hebben meer crachten om wonden en vlceratien te genesen dan de bladeren of wortel. De bladeren ende wortel veriagen nateren ende slangen/als yemant die ouer hem draecht oft daeraf druinct.

Van clein Slangencruyt. Ca. LXXXVI

Den naem.

A CLeyn Slangencruyt wort in Griecx Dracōtion micron in Latijn Dracunculus minor geheeten. Ēn hoewel dat de oude meesters inde beschrijuinge van dat cleyn Slangencruyt malcanderen seer contrarie ende ongelijck sijn/nochtans ghemerct dat dit cruyt daer wij nv af spreken/bladeren heeft/die dē Veel/gelijc wi hierna breeder verclarē sullen/gelijc sijn/so macht nae onsen duncken wel en recht onder de Slangencruyden gherekent worden/diewelcke/als Plinius verclaert/dtijerhande sijn/waeraf dit teghenwoordighe dat derde is.

Dracontion micron.
Clein Slangencruyt.

Gaetsoen.

Cleyn Slangencruyt heeft bladerē gelijck als Veel/maer si sijn grooter/eñ dier en staeter altijt maer een op eenen langen steel/die wter wortel wtschiet. De wortel is knobbelachtich/eñ heeft veel leden/ghelijck als Rietwortel. De vrucht dat is een druyfken met veel besien/die worden ten lesten root/gelijck de besien van Aron/ende van groot Slanghencruyt.

B Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne bi dwater.

Den tijt.

Cleyn Slangencruyt compt wt als de slangen haer vernieuwen ende veriongen/ende haer vel oft huyt afstrijcken/ ende het verbocht hem oock met haer in deerde / alsó als alle Slangecruyden doen.

Natuer ende complexie.

Gemerct dat de bladeren ende vruchten van desen cruyde/gelijck ooc van Aron oft Calfsvoet/scherp ende tangher sijn op de tonge/ so is sijn complexie en ooc dat saetsoen den voorseyden Aron gelijck.

C Cracht ende operatie.

De bladerē geleyt op dat bijten van veninich gedierte/trect dat venijn daerwt/ende heylt de wonden in corten dagen. Si sijn oock goet tot alle quade oude vlceratien ende fistelen/alsmen salue oft plaesteren daeraf maect/oft groen gheslooten daerop leyt. Alsmen van desen cruyde ende van huenick een salfken maect/so strijctmen ende verdrijsmen daermede de placken int aensicht. De operatien die dit cruyt meer heeft/staen boven beschrenen int Capittel van Aron oft Calfsvoet.

Van Keelcruyt. Cap. LXXXVII.

Daphne Alexandria. Keelcruyt.

Den naem.

A Keelcruyt wort vā sommighen oock Tapkenscruyt eñ Huychblat gheheeten. In Griecx wort dit cruyt Daphne Alexandria / ende in Latijn Laurus Alexandrina genoemt. De Apotekers heetent Vuularia / sommige ooc Bonifacia ende Pagana lingua.

Saetsoen.

Keelcruyt heest ronde stelen die sijn anderhalf span lanck/gelijck Salomons seghel/ende heest op beyde siden dicke bladerē/die sijn den Lauwerbla
B deren gelijc / oft die Rusci ghenaempt worden/mer dese sijn grooter/teerder ende witter. Wt elck blat wast noch eē cleyn bladeken / in manieren van een tonghesken / ose ghelijck een tapken/ ende ouermids dien heetent die sommighe Tapkenscruyt. Tusschen beyde

de bla=

B de bladerē wast een schoon vrucht/vā der grootte van Cicerē. De wortel is den Rusco gelijc/maer si is grooter/teerder/eñ van goeden ruecke.

Plaetse daert wast.

Keelcruyt wast in hooge bosschen/eñ wort wt Vngarien in Duytschlant gebracht/ende in sommighe houen gheplant.

Den tijt.

Keelcruyt brengt sijn vruchten tusschen de bladeren inden somer.

Natuer ende complexie.

Keelcruyt is werm ende drooge van natuere/dwelck claerlick blijckt wten smaeck/want dien is scherp ende bitter.

C Cracht ende werckinge.

De wortel van Keelcruyt gedroocht ende gepulueriseert/ende daeraf vier/ vive oft sesse drachmen met soeten wijn gedroncken / voordert den swaren arbeyt van kinde/ende verdrijft de droppelpisse / ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Si lost ooc de Secondine na den arbeyt. Dit cruyt in wijn oft water gesoden ende daeraf ghedroncken/ verteert die ouergroote vochticheyt die van dat tapken in der keelen afdruypt. Dat poluer oft poeder van desen cruyde / eñ wortel/droocht ende heylet alle loopende wonden ende sweeringen/ ende sonderlinge inde keele / eñ ontrent dat tapken/ghelijck als den huyghe/ende dier ghelijcke.

Van Meyenbloemkens. Cap. LXXXVIII

A Den naem.

DE Meybloemkens worden in Griecx Ephemeron / ende in Latijn Iris sylvestris/ende bi onsen tijden Lilium convallium geheeten/eñ datselue niet qualick. Want na mijn donncken so is dit dat tweede geslecht vā Lelien/daer Theophrastus afscrijft/dwelck inde Lenten bloeyt. De oorsake ende redenen van dese namen hebben wij int langhe gheset in onsen Latijnschen Herbario.

Saetsoen.

Meyebloemkens hebben twee groen bladeren neffen een / die sijn den bladerē van witte Lelien gelijck/maer si sijn veel teerder. Ende tusschen de bladerē wast eenen kalen steel/daeraen hangen vijf oft sesse / somtijts
B oock meer ronde witte knopkens gelijck als Erwten / die pluycken haer op/ende worden schoon sneewitte hole bloemkens/in manieren van een ront cingelclocxken/rontsomme vol schaerden gelijck als een saghe. In elck clocxken is een plecxken. Dese bloemkens riecken wter maten wel/ maer si sijn bitter van smake. Als de bloemkens verdroogen ende afvallen/so comen daer schoon besikens wt gelijck root Corael/ oft gelijck die vrucht vā Spargen/eñ die sijn seer weec. De wortel is wat lanc eñ veeselachtich/eñ vliddert hier eñ daer/adstringeert/eñ heeft eenē goedē ruec.

Van Meybloemen. Cap. LXXXVIII.

Ephemeron. Meybloemen.

C Die plaetse daert wast.

Meybloemkens hebben haer wooninge in bosschen ende in plaetsen daer veel lomber is.

Den tijt.

Inden Mey brengt dit cruyt sijn lieflijcke welrieckende bloemkens/ende sij vergaen wederom snellic/ende vallen af. Ende in Julio daerna so brenghet sijn vruchten/te weten / die roode besikens/als bouen verclaert is.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft een ghemengde complexie/te weten van repellerē ende van verdeylen. Want die wortel adstringeert ende trect te samen. Ende de bloemen eñ bladeren die discutieren/want sij sijn bitter / gelijckmen wt sijn operatie wel merckende is.

Cracht ende operatie.

D De wortel gesoden ende dat water daeraf inden mondt ghehouden/doet den tantsweer vergaen. De bladeren siedtmen in wijn / eñ men leytse op sweeringen daer noch geen etter in en is/ want sij doen die verdwijnen. Dat sap wten bloemen gheperst/ is goet ende crachtich om dat herte/de herssenen ende leuer te conforteren ende te stercken. Ende veel meer dat geheel cruyt met bladeren/ bloemē eñ wortelen / gesoden eñ gedroncken. Ende wort sonderlinge gevseert tot onmacht/swijmeringhe/ eñ vallen de siecte. Men seyt dattet ooc bewaert voor Lazerie / alsmēt indē eersten alle daghe vseert. Dat sap is ooc wtnemende goet tot den oogen/want het verclaert dat ghesichte/ende verdrijst de donckerheyt.

Van Alantwortel. Cap. LXXXIX.

Den naem.

A Alantwortel heet in Griecx Elenium/in Latijn Inula. De Apotekers heetent Enula Campana. De redenen van sulcke namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Tfaetsoen.

Enula Campana heeft eenen dicken/gehayrden/langen steel/somtijts drij ellen hooge/eñ is gecantet oft gehoect/eñ daeraen hangen bladeren/waeraf deerste bi der eerden seer breet/ lanck ende gehayrt sijn/gelijck de bladeren van Wolcruyt/ ende hoe sij hooger aenden steel staen

Van Alantwortel. Cap. LXXXIX.

Elenium. Alantwortel.

B staen/hoe sij cleynder / smaelder ende scherper sijn. Int sop vandē stele wassen groote schoone goutgeele gesterre de bloemen. Ende als de bloemen gebloeyt hebben/ so staen ende duerē die harighe bollekens/inden welcken dat saet is/tot inden Herst. Die wortel is van buyten erdenverwich/ want nae dat deertrijck is/ so is oock de buytenste schorsse / ende van binnen witachtich/somtijts eē luttel root/welrieckende/dick ende groot / wat scherp / ende daer wassen cleyn wortelkens aen.

Plaetse daert wast.

C Dit cruyt wast somtijts op de bergen eñ op drooghe plaetsen/ daer veel lomber is. Somtijts ooc in bosschen ende onghebowde dijcken / dornheggen ende beemden. Men vindet oock schier oueral inde houen / want daer wordet gheplant.

Den tijt.

Enula Campana bloeyt in Julio/ ende sijn wortel salmen inden somer vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel wort sonderlinge ghevseert / ende is werm ende drooghe met ouervloedighe vochticheyt.

Cracht ende operatie.

D De Alantwortel gesoden ende gedroncken/lost de vrijne/ ende brengt de vrouwen haer maentstonde. Alsinent pulueriseert ende een Electuarie met huenick daeraf maect/so is sij seer goet voor de ghene die hoesten ende kichen/ende van binnen geborsten sijn / ende bloet spouwen. Item tot inflatien ende winden/ende bijten van veninige gedierte. Dese Electuarie deylt/ende trect wt die grone taeye slijmige vochticheyt/die haer op de borst ende ontrent de longen vergadert heeft. Die wortel in soeten wijn geleyt ende geconfijt/is goet voor de maghe. De bladeren in wijn gesoden/versaechten de pijne inde huepe/alsinen die daerop leyt. Desgelijcx oock alsmen een plaester van die groen wortel maect / so leytmense op gheswel dat van coude vochticheyt ende humoren compt/ want sij verteert die ende doetse verdwijnen.

Van Agrimonie. Cap. XC.

Den naem.

A Agrimonie oft Oderminge wort in Griecx en Latijn Eupatorium geheeten/ende inde Apoteke Agrimonia.

Faetsoen.

Agrimonie heeft eenen teederen/langen/houtachtigen/slechten ende rechten/harigen/rouwen ende swerten steel. Sijn bladerē/diewelcke onderscheydenlick aen den steel opwassen/sijn op beyde siden in vijf oft meer deelen gesneden/ende gelijck als een sage gekerst/gelijckende den bladerē vā Vijfvingercruyt oft van Kemp/ende sij sijn swertachtich. Int midden vanden steel wassen geel bloemen gelijck sterren/deen aen dandere. Ende als die afvallen/so comē daer cleyne ronwe clipkens/nederwaerts siende/ende wat sij aenrneren als cleederen ende dier ghelijcke/daer blijuen sij aenhangen. De wortel is grootachtich/lanck ende swert.

Eupatorium. Agrimonie.

B

Die plaetse daert wast.

Agrimonie wast oueral geerne in haechbosschen/in doncker ende ongebowde plaetsen/op rouwe eñ steenachtighe bergen/aen de tnynen ende straten.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio/eñ dan salment ooc vergaderen.

Natuer ende complexie.

Agrimonie is subtijl van substantie/het deylt eñ suyuert sonder merckelijcke hitte/ende adstringeert ooc een luttel.

C

Cracht ende werckinge.

De bladeren van Agrimonie heylen de wonden die niet en willen genesen/ist datmen die met onde verckensliese of sineer werm daerop leyt. Sijn saet oft dat cruyt in wijn gesoden ende ghedroncken/is wtnemende goet tot den rooden loop oft melisoen/ende den leuersuchtigen/ende den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Agrimonie is ooc sonderlinghe goet tot verstoppinghe der leuer/ende conforteert ende sterct die. Si heylt ende suyuert ooc alderley vlceratien.

Van Oogen-

Van Oogentroost. Cap. XCI.

Den naem.

A Oogentroost wort sonder twijfel in Griecx geheeten Euphrosyne. Desen naem is namaels vanden genen die in deser spraken niet expert en waren/verkeert worden in Euphrasia/wāt also wort dit cruyt noch heden daechs inde Apoteke geheeten. Sommighe heetent ooc Ophthalmica oft Ocularis. Ende alle dese namen comen daer door/dattet seer dienselich ende bequaem is voor dooghen.

Tfaetsoen.

Euphrosyne. Oogentroost.

Oogentroost is een cleyn dick wassende schoō cruydeken/een span lanc/ghelijck een cleyn beuallick boomken/met veel purpuren tackens ende steelkens/ende daeraen cleyn bladerkens/die sijn rontsom ghekertelt. Tusschen deselue bladerkens wast een beuallick schoon bloemken van drij colneren/wit/geel/ende purpuren. De wortel
B is cleyn/ende en wort inde medicijne niet ghebseert.

Die plaetse daert wast.

Oogentroost wast op hueuelen/al daer de sonne veel schijnt/ende schier in alle beemden.

Den tijt.

Het is ooc een Herfstcruyt/want men vinds niet/het en si int begin van den Herst.

Natuer ende complexie.

Ooghentroost is werm ende droo ghe van natuere/alsomen wt sijn cracht ende operatie mach mercken.

Cracht ende werckinge.

C Ooghentroost vseertmen tot doncker ooghen/ende tot de sterre inde ooge/alsinen dit cruyt stoot ende daerop leyt/oft datment in wijn siedt/oft datmen dat sap wt den cruyde perse/ende inde oogen laet druypen. Het versterct ooc de memorie/ende waert dat yemant sijn memorie verloren hadde/so doet dit cruyt die wedercomen/alsmen dit pulueriseert/ende in witten claren wijn inneempt. Het is ooc seer goet voor de gene die de geele hebben/alsment in wijn siedet ende werm drinct. Maer sonderlinghe eest goet tot den gesichte/want datselue maket luyter eñ claer/alsmen tsap daeraf inde ooghen doet.

Van Saule. Cap. XCII.

Den naem.

A Saule wort in Griecx geheeten Eleliſphacon ende in Latijn Saluia / ende dien naem is bij de Apotekers bleuen. De redenen van deſe namen ſtaen in onſen Latijnſchen Herbario int langhe verclaert.

Geſlachte.

Saule is tweederhande/groot ende cleyne. De groue Saule wort alſo geheeten om ſijn groote ende breede bladeren wille / ende daerom heetmenſe oock breede Saule. De cleyn Saule heeft ſmaelder eñ cleyn der bladeren/eñ wort oock edel Saule geheeten. Men heetſe ooc Cruys Saule/ om de twee oorkens oft cleyn bladerkens wille die achter aē den ſteel opt eynde vanden blade ſtaen/in maniere van een cruys.

Gaetſoen.

B De grone Saule/dat is eenen ſtruyck met veel tacken eñ ſtelen/die ſijn viercantich eñ witachtich. De bladeren gelijcken eens deels de bladeren van Queboom/maer ſi ſijn langer/herter/ dicker ende row / eñ gefronſelt gelijck een bloot verſleten wullen cleet/ende ſijn witachtich/ende hebben eenen ſtercken ruec. De bloemē ſijn purpurbruyn met wit gemengt/ gecromt gelijck den beck van eenen Arent. Als die afvallen/ ſo brenghet

Saluia maior. Grone Saule.

Saluia minor. Edel Saule.

ſijn ſaet

C ſijn ſaet in huyſkens oft ſackens der Scharley gelijck. De edel Saule is der voorgaende gelijc/maer de bladeren van deſe ſijn ſmaelder/ cleynder/ende witter/ oft meer aſchverwich / ende hebben onder aen den ſteel twee cleyn oorkens/ende die en heeft de groue Saule niet.

Plaetſe daert waſt.

Saule waſt geern op row plaetſen / nochtans plandtmen beyderley gheſlechten in allen houen.

Den tijt.

Saule bloeyt in Junio en Julio/eñ leuert ooc tot ſijnder tijt dat ſaet.

Die natuer ende complexie.

Saule verwermt ende adſtringeert.

D

Die cracht ende operatie.

Saulbladeren in water geſoden ende gedroncken/loſſen de vrine/en de brengen den vrouwen haer maentſtonde/ende verloſſen de vrouwen van een doode dracht. Die ſijn hooft met dit water waſſchet/die crijcht ſwert hayr. Saule is goet tot allerley wonden/want ſi ſuyuert die ende heylſe. Saule ſtopt dat bloet dat wt de wonden ende quetſuren loopt/ alſmen die daerop leyt. De bladeren eñ ſchuetkens in wijn geſoden/verdruuen dat inecken aen de ſchamelheyt/alſmē die daermede waſcht. Saule leytmen op tgene dat van venijnich gedierte ghebeten is/ ende het gheneeſt. Saule met Alſſen gheſoden ende gedroncken/gheneeſt dat roode meliſoen. Saule trect de wormen wt den ooren / alſmenſe daerop leyt. De bladeren in water gheſoden/verdruuen den hoeſt / ende weedom inde ſijden. Saule is goet tot verſtoppinge der leuer.

Van Kuel oft Thymus. Cap. XCIII

Den naem.

A Kuel oft Thymus heetmen in Brabant Onſer Vronwen Bedſtroo/ende oock wilden Thymus. In Griecx eñ Latijn wordet Serpyllum genoempt/daerom dattet op der eerden leyt ende cruypt.

Gheſlecht.

Kuel oft Thymus is tweederhande / alſo als Dioſcorides beſcrijft. Den eenē is tam dat ander is wildt. Den tammen en hebben wi niet connen achterhalen/daerom ſtaet hier alleē den Wilden gemaelt. Den Wilden is oock tweederhande. Deen heeft bloemē die ſijn purpurbruyn met wit gemengt. Dandˉ is gants ſneewit. Anders ſijn ſi malcanderē gelijc.

Gaetſoen.

B Den tammen Kuel oft Thymus is der Hofmageleyne gelijck/ eñ ſonderlinge van tackens ende bladeren/maer ſi ſijn wat witter. Van ſmake is hi de Mageleyne niet onghelijck/hij cruypt lancx deerde/eñ en recht hem niet op. Den wilden Kuel en cruypt niet op deerde/maer hi climpt

Van Kuel oft Thymus. Cap. XC

Serpyllum. Kuel oft Thymus.

C om hooghe met sijn cleyn teeder houtachtighe tackkens/ende heeft bladeren schier gelijc de Wijnruyte/maer si sijn smaelder. De bloemen sijn purpurbruyn oft sneewit/scherp van smake/ende lieflick van ruecke. De wortel is lanck/ende heeft veel veeselinghen.

Die plaetse daert wast.

Den tammē Kuel of Thymus saeyt men inde houen/ende wast gheerne op drooghe plaetsen/daer de sonne wel schijnt. Den wilden ende ghemeynen Kuel oft Thymus wast op rootsen/houelen/bergen/drooghe velden ende beemden schier ouer al. Maer den wit
D ten en wast niet op alle plaetsen.

Den tijt.

Den tammen bloeyt principalick in Junio ende Julio. Maer den wilden vandē Mey afdē gantsen somer door.

Natuer ende complexie.

Den Kuel oft Thymus is seer heet van natueren/ende dat is claerlick te mercken aen sijnen smaeck/want dien is scherp op de tonghe.

Cracht ende operatie.

E Den wilden Kuel oft Thymus is heeter dan den tammen/ende is beter ende bequamer tot der medicijne. In wijn gesoden ende gedrōcken/brengt hij den vrouwen haer maentstonde/eñ lost de vrine. Hi stilt dat crimsel/ende also genüttet sijnde/heylt ende geneest hi geborstenheyt ende geschoortheyt van binnen/ontstekinghe ende inflammatie der leuer. Kuel oft Thymus in wijn gesoden ende gedroncken/is goet teghen dat venijn van wormen ende slangen/desgelijcx oock als hi daerop gheleyt wort. Kuel oft Thymus in water gesoden ende ghedroncken/stilt ende versaechtet de pijne int hooft/desgelijcx oock als hi daerop geleyt wort. In azijn te weyck geleyt sijnde/ende daerna gesoden/ende met olie van Roosen gemengt sijnde/ende opt voorhooft geleyt/verdrijft de raserije int hooft/die frenesie gheuoemt wort. Kuel oft Thymus een drachma swaer met azijn ghedroncken/stelpt dat bloetspouwen. Den roock van gebernden Kuel oft Thymus verjaecht allerley veninich gedierte. Ende wt dien pleechmen in ouden tijden/alsomen in Vergilio leest/den maeyers Kuel met ander spijse teten te gheuen/op dat sij van sulcke veninich gedierte bewaert mochten wesen.

Van Pani-

Van Panickcoren. Cap. XCIIII.

Den naem.

A Panicum heeten de sommige Paniccoren/bouen int lant heetment Pfenich oft Heydel/eñ in Griecx wordet Elymos gheeten/ende in Latijn Panicum.

Vaetsoen.

Als dit Coren eerst wtcomt/so ist den Milie of Hirs seer ghelijck/nochtans is sijn loof oft gras veel rouwer/scherper ende spitziger. Sinen steel oft halm is ront/eñ crijcht veel knoopen/somtijts thien aē eenen steel/ende so veel bladeren. De aren en sijn niet gelijc als ander vruchten/maer si zijn gants ront/ende buygen haer een luttel nederwaerts/gheuult met veel cleyn sadeken/dat is den Milie oft Hirs gelijck/eñ die aren sijn bi tijden geel/ende bi tijden bruyn/gelijc ooc de graenkens die sijn in sommighe heel geel/ende in sommigen wit.

Panicum. Panickcoren.

B

Plaetse daert wast.

Panicum wort nv tot veel plaetsen bouen int lant gesaeyt/eñ wast geerne in rouwe eñ sandtachtighe eerde. Het tiert oock wel int sandt/alst somtijts reeghen heeft.

Den tijt.

Panicum schiet seer haest op/ende compt gheneynlick in veertich dagen tot perfectien. Inde Lentē wordet gesaeyt/ende wort rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

Panicum vercoelt ende droocht/ende sonderlinge alst van buyten ge
C appliqueert wort.

Cracht ende werckinge.

Panickcoren machmen tot spijse/broot/eñ medicine vseren gelijc Milie oft Hirs/maer het voedet min dan Hirs/ende adstringeert ooc min. Ouermids dien so geest Panicum cleyn voetsel/eñ droocht/eñ stopt den loop des buycx oock een luttel gelijc als Hirs. Dat broot datmē van Paniccoren backt/en is niet hertelick/het coelt ende is drooge/ende laet hem in stucken wriuen/gelijc sandt oft asschen. Want het en heeft geen vetticheyt oft taeyheyt met allen/ende daerom drooget oock eenen vochtigen buyck. In summa/Panickcoren wijct den Hirs in alle dinghen/eñ en is

D oock niet so lieflick om eten/ende is swaerder om verdouwen/ende voedet min. Panicum in wijn gesoden ende ghedroncken / is goet voor den rooden loop. Het stopt oock den loop des buycx/alst in geytenmelck ghesoden wort / ende des daechs tweemael daeraf gedroncken wort. Men mach dit oock vseren ghelijck als Hirs / mitsgaders de sackens die men werm applicqueert/om den loop des buycx te stelpen.

Van Heyde. Cap. XCV.

Den naem.

A Heyde wort in Griecx ende Latijn Erica gheheeten/ende en wort inde Apoteke niet ghevseert.

Tfaetsoen.

Heyde is een struycxken/ dat is den Tamaris ghelijck/ maer het is veel cleynder ende corter. Sij gelijct ooc wat den Roosemarijn van coluere/ende oock schier met den bladeren / maer sij sijn veel corter. Daer sijn oock sommighe bladeren die den Tamaris bladeren gelijcker sijn. De bloemē sijn purpurbruyn/ gemengt met wit. De wortel is lanck/houdtachtich ende donckerroot.

Plaetse daert wast.

Heyde wast geerne aen bergen/in bosschen/ende sandtachtighe plaetsen/ende men vindtse oueral.

Erica. Heyde.

Den tijt.

B Heyde bloeyt tweemael tsiaers/inde Lentē eñ indē Herst / is also onder alle wilt gewas dat eerst eñ lest bloeyende.

Natuer ende complexie.

Heyde is werm ende drooge van natuere / eñ dat is lichtelick te mercken wt sinen smaeck/want hi is bitter.

Cracht ende operatie.

De bladeren eñ bloemen van Heyde heylen de wonden die van nateren eñ ander veninich gedierte ghebeten sijn/ C als si daerop gheleyt worden. Si verteeren ooc geswel eñ ander vochticheit die haer ergens vergadert heeft. Sōmige scriuē ooc/dat de bloemē in wijn of water gesoden eñ gedroncken/de pine inde lenden eñ buyck stillen ende versaechten. Tsap vande bladerē eñ bloemen inde ooghen ghedrupt / ende van buyten daerop ghestreken/is goet ende beqnaem voor quade ooghen.

Van He-

Van Herick. Cap. XCVI

Den naem.

A Den Herick wort van sommighen oock geheeten wilden Mostaert / ende in Griecx Eryssimon / in Latijn Irio. Sommige heetent Rapistrum ende Sinapi sylvestre. Het en wort inde Apoteke niet gevseert. Die gene die dit cruyt Erucam sylvestrem noemen / die dolen / also wij sulcx inden Latijnschen Herbario genoechsaem verclaert hebben. Ende aldaer hebben wi de redenen van sulcke namen gheallegeert.

Faetsoen.

Herick heeft bladeren gelijck wildt wit Mostaertcruyt/maer dese sijn grooter eñ niet so seer gesneden. Sijn stelen sijn taey/ende laten haer buygen gelijck als eenen riem. Die bloemē sijn geel/ende als die afvallen/so worden lange hawkens/ gefaetsoeneert gelijck hoornen/ ende dunne gelijc als Bockshoren/ Fenigreck genaemt/ eñ daerinne vindtmen cleyn saet/ dat is de Hoffersse gelijck/ende is gants scherp ende hittich vā smake. Sijn wortel is lanc ende geel.

Eryssimon. Herick.

Die plaetse daert wast.

B Herick wast oueral bi de steden/ houen/oude mueren ende hofsteden.

Den tijt.

Herick bloeyt den gantsen somer/eñ inden Herst brengt hi sijn saet voort in lange hawkens.

Natuer ende complexie.

Herick saet verwermt ende droocht in aller maten eñ manieren gelijck a's dat saet van Hoffersse. Als dat cruyt drooge is / so heuet gelijcke cracht ghelijck als dat saet. Maer alst noch gruen eñ vochtich is / so wordet in sijn operatie beuonden minder ende onstercker te sijne dan dat saet.

Cracht ende operatie.

Dat saet van Herick met huenick gemengt/ ende een electuarie daeraf gemaect / is goet eñ bequaem tot allerley vloten eñ fluxien die op de borst vallen/eñ den genen die hoesten/eñ fluymen/ ende slimicheyt ontrent der borst hebben/eñ tot de geele/ende Sciatica. Ende alsinen een electuarie daeraf maken wil / so salmen dat saet eerst in water te weycke legghen/ ende dan roosten oft dorren. Oft men sal dat in een doecxken binden/

C ende een corste van deech daerom leggen gelijck een pasteye / ende latent dorre worden. Alst in deser manieren in een Electuarie gevseert wort/ so scheydet de taey humoren ende slimicheyt die haer ontrent de borst eñ ontrent de longen vergadert heest. Herick saet is oock goet gedroncken tegen allerley dootlick venijn. Met water ende huenic gesmeert ende op geleyt/is goet tot den heymelijken cancker/tot herde sweeringen/ clieren ontrent den oren/ ende tot geswel ende inflammatien van borsten / ende heymelijcke plaetsen der menschen. Desgelijcx ist oock goet tot aposte mien vanden voorgenoemden leden/ maer nochtans niet int beghinsel/ maer opt leste/alsmense soude moeten meesteren/om die te scheyden / ende doen verdwijnen.

Van Clockenscruyt. Cap. XCVII.

Den naem.

A Clockenscruyt wort oock Wijngaertwrange geheeten/ na den Griecschen naem Helxine Cissampelos. In latijn machment Convoluulus heeten. Inder Apoteken heetet Volubilis media ende Vitealis. Ende heetet daeromme Wijngaertwrange/ om datment ghemeynlick inde wijngaerden vindt/ende het wringt ende windt hem om de naeste struycken ende cruyden.

Faetsoen.

Clockenscruyt heeft ronde stelen ende dünne tackens / die windē haer allesins om wat sij reycken moghen.

B Die bladeren sijn dat cleyn Veel niet seer onghelijck/ ende staen altijt in ordinancie deen bouen dander. Sijn bloemen oft clocken sijn eerst gants wit/bijna ghefaetsoeneert ghelijck Lelien / ende daernae worden sij lijfverwich. Dat saet is gehoect/ende leyt in ronde cnopkens/ghelijck die wijnbesien/ghesloten.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in wijngaerden / somtijts oock in drooghe beemden ende in cruythouen.

Den tijt.

Clockenscruyt beghint in Junio/ ende bloeyt inde twee naevolghende maenden/ ende leuert alsdan ooc sijn saet.

Helxine. Clockenscruyt.

Natuer

C

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm van natuere / alsomen claerlick mercken mach wt sijn operatie die hier na volghet.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vanden bladeren van desen cruyde ghedroncken/ maeckt camerganck/ende ontsluyt dat lijf. Dit cruyt scheydt ende verteert dat ghe swel eñ humoren. Het lost oock de vrine/alsō als sommige seggben/alsmen tweelefōse sesthien van sijn greynkens stoot/eñ in wijn inneempt.

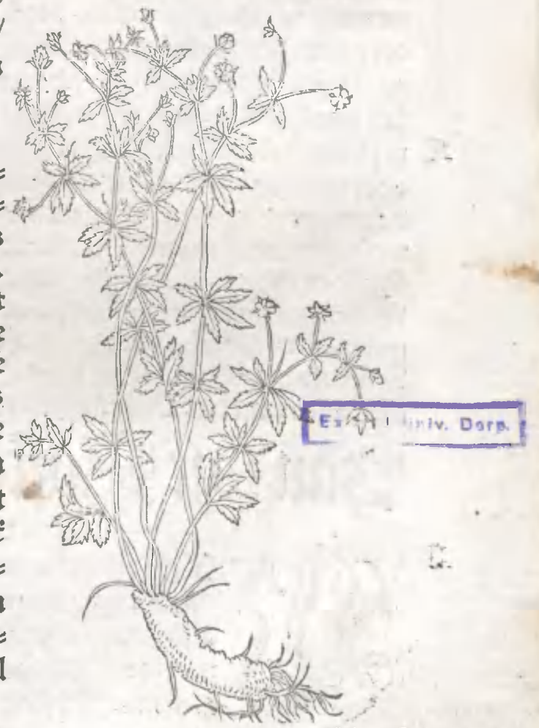
Van Tormentille. Cap. XCVIII.

Den naem.

A Tormentille wort oock van sommigen Roode Heylwortel ende Berckwortel geheeten/om des wille dat de wortel root ende heylsam is/ ende allermeest in Berckenbosschen wassende is. In Griecx wort dit cruyt Septaphyllon/ ende in Latijn Septifolium ghenaemt. De Apotekers heetent Tormentilla/sommige Bistorta. Maer sij dolen daerinne/ want Bistorta is een ander cruyt/ alsō wi op een ander plaetse verclarē sullen. Maer den erruer compt daer door/dat die wortelen van beyden Septifolium. Tormentille.
dese cruiden root sijn/ende ouermits dien malcanderen wat ghelijck sijn/ nochtans is de wortel van Bistorta seer gecromt ende in een geulochten.

Faetsoen.

B Tormentille is den Vijfvingher cruyde seer gelijc/het heeft dünne/rōde/biesachtighe geerdekens/somtijts vier / vijf oft sesse wt eender wortel. Dese roedekens sijn van beneden tot bouen toe becleet met bladerkens/ die sijn cleyn eñ gheclouen/ somtijts in seuen verscheydē vingerkens/ somtijts oock ende dat meestendeel in vijf gheheylt/die staē bijcans euen verre van malcanderē/ ende sijn rondtsom met cleyn schaerdekens ghetandt ghelijck als een saghe oft sickel. Sijn bloemkens sijn bleecgeel gelijc als de bloemkens van Vijfvingercruyt. De wortel is bruynroot ende dicke/ met veel veeselingen daeraen hangende.

Ex[illegible] Univ. Darp.

Plaetse

Van Tormentille. Cap. XCVIII.

C

Plaetse daert wast.

Tormentille wast geerne in beemden die aen hooge berghen ligghen/ ende inde bosschen schier ouer al.

Den tijt.

De Tormentille bloeyt inden Mey/noch cleyn sijnde/ende niet bouen een span hooge. Maer die grooter is / die compt spader wt/ende bloeyt schier den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Bijna alle de gene die vanden cruyden gescreuen hebben/ meynen dat dese wortel inden derden graet cout eñ drooghe is. Tis waer/ sijs drooge inden derden graet/maer niet cout. Want den smaeck/ende desgelijcx oock de operatie/thoonen merckelick/ dat in dese wortel so grooten coude niet en is / also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben. Daerom so is dan de wortel van Tormentille inden derden graet drooghe/ noch tans souder eenige merckelijcke hitte.

D

Cracht ende operatie.

Tormentil wortel is seer bequaem tot allerley wonden om die te heylen/eñ men vseertse van binnen/in wijn oft water gesoden/ ende gedroncken/oft van buyten/de wondē daermede wasschende/ ende dat poeder daerin stroyende. Dat cruyt oft de wortel gedroocht eñ gepulueriseert/ ende in sap van Wechbreede ghedroncken/is goet voor de droppelpisse. Desgelijcx oock alsmen dit met dat wit vanden ey tempert / eñ ondereen ruert/so wordet ghelijck als deech/ende dit alsdan in een eerden panne/ oft op een heete tichel ghebacken sijnde als een koeckske/ is wtnemende goet voor de gene die van onder ende bouen ouergeuen. Dat puluer oft sap vanden bladeren/gheneest die oude fistelen/alsmen dit poeder daer-

E

in stroyt/oft dat sap daerin laet druppen. Dit voorgenoemde sap maect oock claer ooghen/ alsment daerin druypt. Dit cruyt ende de wortel inden mont gehouden ende geknawt / geneest de vuyl sweringen ende putrefactien inden mont. Dit cruyt eñ de wortel beyde tsamen ghestooten/ scheyden ende verdrijuen de clieren onder de kinne / herte sweeringhen/ swellingen/ende gheronnen bloet/alsmen dat daerop leyt. De wortel is goet teghen alderhande venijn ende tegen de Peste. Si geneest dat roode melisoen/ende stelpt dat bloet. In summa/het heeft alle crachten ende operatien van dat Vijfvinghercruyt.

Van wit Mostaertcruyt. Cap. XCIX

Den naem.

A

Wit Mostaertcruyt wort in Griecx Euzomos/eñ in Latijn Eruca geheeten. Maer bi wat redenē dat dit cruyt also heetet/ is wijt en breet inden Latijnschen Herbario verclaert. Dapotekers en kennē desen witten Mostaert niet/maer sl vscren den anderen Mostaert daervoor.

Geslechte.

B

Geslacht.

Wit Mostaertcruyt is tweederhande. Dat een is tam / ende dat ander is wilt. Maer dat onderscheet van beyden is lichtelick te mercken wt dat saetsoen/dwelck hierna volghet.

Saetsoen.

Dat tam wit Mostaertcruyt heeft stelen die sijn eenen cubitus hooge/ ende daeraen wassen lange ende smael bladeren/die sijn diep ghesneden eñ gekerft/eñ die sijn seer scherp van smake. Sijn bloemen sijn bleecgeel/ ende dat worden hawkens/een ledt van eenen vinger lanc/ ende daerin leyt saet/ dat is cleyn ende vast. Dat wildt is den tammen seer ghelijck/ maer het is in allen dingen cleynder/ende sonderlinghe van bladeren en de bloemen/die en sijn niet so seer bleeckgeel/maer sij sijn satter/ ende ooc cleynder van hawkens.

C

Plaetse daert wast.

Dat tam wit Mostaertcruyt wort inde houen gesaeyt / ende tis oock onlancx hier te lande gecomen. Dat wildt wast geerne bi dwater ende in steenachtighe plaetsen/daer voortijts water geloopen heeft.

Den tijt.

Dat tamme bloeyt den gantsen somer. Dat wilde in Junio/ende dan vindtment sonderlinghe met bloemen ende hawkens.

Eruca. Tam wit Mostaertcruyt. Eruca sylueſtris. Wilt wit Mostaertcruit

Natuer

D

Natuer ende complexie.

Dat wit Mostaertcruyt heeft die natuere ende complexie van Herick. Ende die vindy bouen int xcvj. Capittel.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van tam wit Mostaertcruyt veel row geten/verwecken den mensche tot bylslapen/ende lossen die vrine/ende doen wel digerere/ ende maecken weeck inden buyck. Maer alsment vseren wil/so salmen Lattow bladeren daer toe nemen/anders so maken si hooftsweer. Dat saet is den venyne van scorpioenen ende spinnen contrarie. Ende verdrijft ooc alle gewormte dat den mensch in syn lyf wassen mach. Desgelycx ooc so nemet wech alle misnaectheyt van aensichte/alsment met honick tempert ende daerop stryct. Met coeyen oft ossengalle gemengt syn de/verdrijuet de swerte vlecken ende litteeckenen. Met azyn ghemengt synde/verdriuet die sproeten int aensicht. Men vseret ooc inde spyse/om die te versueten. Syn wortel in water gesoden/trect ghebroken stucken van beenderen wt/alsmen die daerop leyt.

Van Boelkenscruyt. Cap. C.

Den naem.

Eupatorium adulterinum. Boelkenscruyt.

A Dit cruyt is van saetsoen de Hoofmageleyne wat gelyck. Sommighe heetent ooc Hertsclaueren/ om des wille dat de herten ende hinden als sy ghequetst syn/ haer seluen met desen cruyde meesterē ende gheneesen. Het en heeft noch gheenen naem in Latyn/dan dat de Apotekers dit cruit Eupatoriū heeten/maer niet sonder groot erruer. Het en is ooc geen Hydropiper/als sommighe qualick meynen/also wi dat claerlick proberen in onsen Latynschen Herbario.

Saetsoen.

B Boelkenscruyt heeft eenen steel die is ront/lanc/knoopachtich/purpuren ende row/ende daeraen wassen bladeren die syn lanck/donckergruen/ghekerft ende gesneden bina gelyck de bladeren van Kemp/ende syn bitter van smake. Op tsop vanden stele staet een groote croone van veel cleyn lyfverwighe

C wige bloemkens in een ghedrongen/ende als die ryp syn/so wordet saet dat vliecht met den wint wech/gelyck men siet aen Melckwey/ende aen Hasenhuys. De wortel heeft veel veeselingen.

Plaetse daert wast.

Boelkenscruyt wast aen dwater ende op ander vochtige plaetsen/eñ principalic bi de viuers eñ staende water/of dat ands langsaem vlietet.

Den tyt.

Boelkenscruyt en bloeyt niet voor in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm eñ drooge indē tweedē graet/oft middē indē derdē. Eñ datselue is claerlick te mercken wt synen smaeck/want dien is bitter.

D

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt/ouermids dattet bitter is/so reyniget/het scheydt eñ suyuert alle groue dicke humoren/die haer inde aderen vergaderen. Ende wt dien so brenget den vrouwē haer maentstonde/ende lost de vrine/eñ purgeert de borst ende de longen. Het neēpt wech die verstoptheyt der leuer/milte/ende ander leden. Is ooc seer crachtich om wonden ende vlceratien te heylen/daerom ist een recht goet wonden cruyt. Dit cruyt gedort ende eenen rooc daeraf gemaect/verdrijft alle veninich gewormte. Het is ooc goet van binnen ghevseert teghen alderhande venyn.

Van Ciceren. Cap. CI.

Den naem.

A Ciceren heeten in Griecx Erebinthos/eñ in Latyn Cicer.

Geslecht.

De Ciceren syn tweederhande/wit ende donckerroot. De witte dragen witte bloemkens/ende de donckerroode dragen roode lyfverwige bloemkens. Anders syn si van stele/cruyt ende wortelen malcanderen gelyc. De roode worden by ons meest ghevseert.

Saetsoen.

Ciceren hebben eenen houdtachtighen rouwen steel. De stammekens syn gants drueselachtich ghelyck als cleyn boomkens sonder eenighe
B haycxkens oft draeykens. De bladerē syn cleyn/ront ende donckergroen/den looue van Suetheyt niet ongelyck/alleen datse rondtsom gekertelt syn. De bloemkens syn wit oft lyfverwich/ende dat worden hawkens/die syn meer ront dan lanck/ende syn opgeblasen gelyck een blaesken/en de daerinne vindtmen selden ouer dry Ciceren. De wortel is eerdenverwich/ende niet bonen eenen vinger lanck.

Plaetse synder wassinge.

Ciceren wassen geerne in swert vet eerdtryck.

Erebinthos. Ciceren.

C Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/eñ dragen dan saet in ronde hanskens.

Natuer ende complexie.

Ciceren sijn werm ende drooge inden eersten graedt.

Cracht ende operatie.

Ciceré in water gesoden eñ gedroncken/maken weec inden buyck/eñ losen de vrine/eñ vermeerderen dat saet om te genereren/eñ brengen den vrouwen haer maentstondt/ende vermeerderen dat soch oft melck/eñ verlostse van een doode vrucht. Ciceren in dier manieren gesoden eñ ghevseert/breect eñ iaecht den steen af. Si nemen ock wech de verstoptheyt vander leuer eñ vander milte. Si reynigen eñ suyueré de huyt oft vel/eñ daerom sijn sij goet tot ruydicheyt eñ schorftheyt/alsment met huenic tempert ende daermede bestrijct. Si ghenesen ock quade sweren/in deser manieren gevseert. Ciceren verteerē ende doen verdwinen die herte swellingen des gemechts/ende de clierē ontrent den oren/alsment als een plaester daerop leyt. Sij sijn ooc wtnemende goet voor de gene die de geele hebben/ende die dwater laden/alsmense in water siedet ende drinct. Diens nieren ende blase versweeren/die en sal geen Ciceren vseren. Si maken wint. Alsmen Ciceren ouernacht in water te weycke settet ende inneempt/ende ses vren daerop vastet/so drijuen sij de wormen wt den lijue.

Van wilde Ossentonge. Cap. CII.

Den naem.

A Wilde Ossentonge wort in Griecx Echion/in Latijn Alcibiacum geheeten. De redenen van dese namen hebben wi in latijn genoechsaim verclaert. De Apotekers en kennen dit cruyt niet/want si en gebruyckens niet/nochtans so sijnder sommige die heetent Buglosse oft Buglossum syluestre/dats te seggen wilde Ossentonge/ende bi dien naem laten wijt blijuen.

Vaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen teederen/ghehayrden eñ rouwen steel/eñ dien is op beyde sijden becleet met lange/rouwe/gesneden/donckergruene ende stekende

Echion. Wilde Ossentonghe.

B stekende bladeren/staende wtgespreyt als twee vluegelen/ende hoe die naerder sijn bi tsop/hoe sij cleynder eñ corter worden. Tusschen de selue opperste bladeren wassen veel schoon hemelblauwe bloemkens/ende elck heeft vijf rōde gesternde bladerkens/aen te sien gelijck een radeken. Eñ als die bloemkens wtvallen/so vindtmen in die hayrige huyskens dat saet/dat is van saet soene een nater oft slangenhoofdeken gelijck. De wortel is eenē vinger dick/ende swertgraw.

Die plaetse daert wast.

Dit cruyt en wast niet op alle plaetsen. Nochtans daert te wassen plach/daer vindtment ouer al bi de weghen ende straten/ende principalick in row plaetsen.

C Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio/eñ voorts den gantsen somer door/ghelijck die tam Ossentonghe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe/nochtans niet seer drooghe.

Die cracht ende operatie.

De wortel van desen cruyde in wijn gesoden ende gedroncken/compt te hulpe den genen die van slangen gesteken sijn/ende alsmēt in deser manieren te voren vseert/so bewaret den mensch dat hij van dien niet gebeten en wort. Desgelijcke virtuyt ende operatie hebben ock de bladeren ende dat saet. Dit cruyt versaecht de pijne inde lenden. Met wijn oft anders in eenich sop ingenomē/so maket dat de vrouwē veel melck crijgen.

Van Watereppe. Cap. CIII.

Den naem.

A Watereppe wort ock Boereneppe geheeten/eñ heeft dien naem daer door dattet in poelen eñ waterachtighe plaetsen wast. In Griecx heetet Eleoselinon eñ Hydroselinon/eñ in latijn Apiū palustre eñ rusticū.

Vaetsoen.

Watereppe is der tamme Eppe oft Joncfrouwmerck seer gelijc van smake/ruecke/bloemen/saet ende wortel. Sinen steel is rondt/hol/ende

Van Watereppe. Cap. CIII.

Eleoselinon. Watereppe.

B teeder/eñ de bladerē wassen altijt twee teghen een/ende sij sijn weeck ende cael oft glat/ende rondtsom gekerft. Hem comen bouen aenden steel gecroonde bloemkens/die sijn wit.

Die plaetse daert wast.

Watereppe wast gheerne in poelen ende broecklandt/ende daerna heuet sijnen naem/also voorseyt is.

Den tijt.

Watereppe bloeyt in Junio eñ Julio/ende dan draget oock saet.

Natuer ende complexie.

C Watereppe heeft eenderley natnere ende complexie ghelijck Hofeppe/van welcke wi hierna scrijuen sullen.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt heeft gheheelick de cracht vā Hofeppe oft Jonckfroumerck. Eñ daerom en ist niet van noode breeder daeraf te scrijuen. Maer men mach de proprieteyt van Hofeppe in sijn Capittel soecken/ende alsdan desen cruyde toe eyghenen.

Van Niescruyt. Cap. CIIII.

Den naem.

A Niescruyt wort oock witte Nieswortel geheeten/om der wortel wille die wit is als sij bi de swerte Nieswortel ghehouden wort. In Griecx heetse Elleboros leucos/in Latijn Elleborus candidus oft albus. Ende dien naem is oock inde Apoteke bekent.

Gaetsoen.

Den steel van Niescruyt wast een elle hooghe/ende somtijts hooger/hij is binnen hol/ende is becleedt met bladeren/die sijn der Wechbreede oft den Gentiaen ghelijck/maer niet so lanck/ende daer gaen ribbekens
B doer die sijn purpurachtich van coluere. Tusschen de bladeren/ende bouen aen tsop vanden stele aen beyden sijden/draghet opgehoopte bleeckgeele oft vael bloemkens/dat worden cleyn hawkens/daerinne leyt dat saet. Die wortelkens sijn eenen stroohalm breet ende dicke/ende wassen alle wt eenen ronden lanckachtighen knobbel/dien is van buyten bruyn eerdenverwich/ende binnen wit/als oft daer merc in ware/eñ is scherp op de tonghe.

Plaetse

Van Niescruyt. Cap. CIIII.

Elleborus candidus seu albus.

Niescruyt.

Plaetse daert wast.

C Niescruyt wast gheerne op coude/rouwe ende berchachtige plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio eñ Augusto/ende brengt daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Niescruyt is werm ende drooge inden derden graet.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt doet den mensch spouwē/ende verweet hem tot ouergeuen/dat hij met grooter macht menigerley humoren bonen wtworpt. Eñ tis voorwaer van hem seluen een stercke medicine/die niet en behoort ingenomen te wordē sonder toedoen van ander medicinē/die haer crachtige operatie versuetē eñ versaechtē. Daerōme en scrijft Galenus niet datmense van binnē vseren sal/maer hi thoont alleen hoemen die van buyten besigen sal tot schorfticheyt/ruydicheyt/ende allerley vuylicheyt die haer bnytens lijfs verthoont. Dese wortel wort oock gebruyct tot vlceratien/rappicheyt ende oude gebreken/om die daer mede te reynigen ende te suyueren. Si wort ooc genomen tot de medicinen/daermen de ooghen mede suyuer ende claer maect. Si brengt den vrouwen haer maentstonde/als sij inde moeder geset wort. Niescruyt gepulueriseert eñ inde nuese gedaen/purgeert de herssenen ende doet niesen. Nieseruyt met huenick ende meel gemengt/ende een papken daeraf gemaect/dat is goet om ratten/muysen/ende dierghelijcke gedrochte te dooden ende te verjagen. Niescruyt in melck ghesoden ende den vliegen voor gheset/doodet die/want alle die daeraf eten/die moeten swellen ende borsten. Als yemanden sijn tanden wee doen/die mach dit cruyt in azijn sieden/eñ wasschen oft spuelen sijnen mont daermede/so vergaet de pine. Niescruyt gepulueriseert ende met huenick ende azijn ghemengt/ende daeraf een tapken gemaect/ende van onder gheset/doet spouwen. Ghemerckt dan dat dese witte Nieswortel so machtich ende crachtich is/so en salmense niet vseren dan in groote siecten/te weten de vallende siecte/swijmelinge/raserije/dwater/laserie/den cramp/Sciatica/ende diergelijcke/ende dat aldus/ De Nieswortel sal te voren xviij. vren in wijn oft Orymel/also heetet inde Apoteke/te weycke gheleyt worden/ende dan gedroocht worden/eñ daeraf salmen den pacienten met wijn een half drachma/na ghe

 legentheyt

Elegentheyt vanden perſoon ingeuen. Men mach ock de voorſeyde wortel twee dagen in wijn legghen / oft in vleeſch ſop eenen dach lanck laten weycken/eñ den patienten een drinckglaeſken daeraf vol gheuen. Maer deſe wortel en ſalmen geenen ouden perſoon/noch kindt/noch vrouwe/ noch geen weeck menſch genen. Sommige ghebruycken dit cruyt alſo/ Si maken een gat in eenē Radijs/ende ſteken de wortel van deſen cruyde daerinne/ende ſtoppenſe toe/ ende latenſe daerinne xxiij. vren lanck/ ende dan nemenſe de wortel wederom wt/ ſo maect dan deſen radijs camerganck/ want hi heeft de cracht van deſen cruyde na hem getrocken.

Van Kerſtcruyt oft Viercruyt.

Cap. CV.

Den naem.

A Kerſtcruyt wort daerom alſo genoempt/dat de bloem vā deſen cruyde ſomtijts in werm winters haer ontluyct op den Kerſtnacht/ſo ſi anders op eē plaetſe ſtaet daer ſi werm locht heeft. Si wort vā velen voor de ſwerte Nieſwortel gehoudē/mer ſi en is die niet/gelijc dz goet te verſtaē is wt de beſcrijnge van Dioſcorides. Maer ghemerct dat de Kerſtwortel in cracht eñ operatie der ſwerte Nieſwortel niet ſeer ongelijc en is/ niet tegē

Elleborus niger adulterinus. Heylich Kerſtcruyt oft Viercruyt.

Elleborus adulterinus niger ſyluestris. Wildt Viercruyt.

ſtaende

B ſtaende dat ſij van saetſoene daermede niet geheelick ouer een en compt/ ſo mach ſij nochtans wt dier oorſaken wel voor de ſwerte Nieſwortel ghevſeert worden. Ende ock iſſer min perikels gelegen int vſeren van deſe wortel/dan van de rechte ſwerte Nieſwortel.

Gheſlecht.

Kerſtcruyt is tweederley/tam en wildt. Dat tam wort inde Apoteke Elleborus niger geheeten/maer het mocht beter Elleborus adulterinus niger hortenſis genaēt worden/ alſo in onſen Latijnſchen Herbario verclaert iſt. Eñ wort in duytſch heylich Kerſtcruyt oft Kerſtwortel geheeten. Dat wildt geſlecht mach in Latijn Elleborus adulterinus niger ſylueſtris geheetē worden. Eñ in Duytſch wilt Viercruyt/ oft Luyſcruyt/ om deſwille dat de vrouwen dit voor de beeſten vſeren tegen de luyſen. Men macht ock wilde Kerſtwortel noemen om ſijns saetſoens wille.

C

Saetſoen.

Dat tam heylich Kerſtcruyt heeft eenen bruynen ronden ſteel/ dien en heeft geen bladerē dan int ſop. De bladerē ſijn lanck en ſmal/ eñ rontſom gekerft. De bloemen ſijn van coluer meer gruen dan geel/eñ wordē hawkens/ſomtijts vier oft vijf neſſen een/gelijck de Akeleyen huyſkens/ ende daerin leyt ſwert ront ſaet. De wortel is ruſchachtich/ſwert eñ verwerſelt/met veel veeſen door malcanderē geulochten. Dat wildt geſlecht / is wildt Viercruyt en Luyſcruyt genaemt/eñ is der Kerſtwortel ſo gelijck in allen dingen/datmenſe nauwelic onderkennen en can/maer het ſtinct ſeer. Nochtans ſijn de bladerē ſmaelder eñ cleynō/eñ de bloemē ock/die wordē bollekens oft hawkens / eñ dier ſtaender twee oft drij neſſen een/ gelijck men ſiet aen den ſwerten Coriander / ende daerin leyt ſwert ſaet. Den ſteel van deſen cruyde is ock dicker/ende heeft veel leden. De wortel is houtachtich met veel veeſelingen/ende crom omgebogen.

Plaetſe daert waſt.

D Dat Heylich Kerſtcruyt waſt ſchier oueral inde houen. Maer dwilt Viercruyt waſt op ſteenachtige row plaetſen ende bergen/ende gemeynlick aen de ſtrate daer vindtmens veel.

Den tijt.

Heylich Kerſtcruyt bloeyt ſomtijts ontrent Kerſimſſe / ende ſonderlinge in werme winters. Anders bloeyet inde Lenten / gelijck dat wildt Viercruyt/wiens bloemen men noch inden ſomer vindt.

Natuer ende complexie.

Heylich Kerſtcruyt is van virtuyten de rechte ſwerte Nieſwortel ſeer gelijc/maer niet ſo crachtich eñ ſchadelick. Daerom achtick dat ſi werm eñ drooge is int beginſel vanden derden graet/oft in eynde vanden tweeden. Dat wildt Viercruyt oft Luyſcruyt is gants veninich.

Die cracht ende operatie.

Dat Heylich Kerſtcruyt purgeert eñ iaecht af door den camerganc allerley vochticheyt eñ humorē/ eñ ſonderlinge de galle eñ taey ſlijmicheyt.

E Ende heeft schier alle de cracht ende operatie vande rechte Nieswortel/ alleen dat sij niet met so groote macht en erpelleert / eñ min schadelick is. Eñ is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebbē/die dul/ buyten sinnen ende verstande sijn/ ende pijne hebben in de ioncturen/die dwater laden/die lam sijn inde leden/ende diergelijcke gebreken hebben. Men mach dese wortel gepuluerizeert een drachma swaer met wijn oft ander bequaem nat innemen. Oft men machse eenē nacht in wijn te weycke leggen/en dan van dien wijn een halfglaesken vol inneinen. Alsmen van de Kerstwortel een tapken maect/ende inder vrouwen schamelheyt doet/so compt den vrouwē haer maentstonde met cracht. Dit cruyt ge
F puluerizeert/suyuert de oude vlceratien oft fistelen. Alst met azijn getempert wort eñ gelijck als een plaester geapplicqueert oft ghestreken wort/ so gheneest sij alle quade scorfte hoofden/ ruydicheyt / rappicheyt / ende diergelijcke misnaectheyt van lijue. Si wort oock also gebruyct tot erosien ende vuyl vleesch wt te eten eñ te verteeren. Dat wildt Viercruyt doodet de luysen/ende daer door wordet oock Luyscruyt genaempt/ also voorseyt is. Ende niet alleen de luysen/maer oock alle ander ghedierte ende beesten diet eten. Daerom machmen dit cruyt vseren tot vosballen oft wolfsballen/om die daermede te vergheuen.

Van Glascruyt. Cap. CVI.

Den naem.

A Glascruyt wort in Griecx Helxine ende Perdicion geheeten / ende in Latijn Helxine eñ Vrceolaris. Sommighe heetent Parietaria / ende de Apotekens noement Paritaria. Men heetet ooc Muralis/ dats te segghen Muercruyt/ daerōme dattet geerne bi de muerē wast. Glascruyt heetet daeromme datmen de glasen met desen cruyde schoon ende suyuer maect. De redenen van dander namen vindtmen in mijnen Latijnschen Herbario.

Helxine. Glascruyt.

cleyn/

Vaetsoen.

Glascruyt heeft eenen teeren / rootachtigen oft bruynen steel. De bladerē sijn den Bingelcruyde gheliick / maer niet rontsomme gekerft/ eñ sijn row gehayrt. Die bloemkens sijn seer cleyn eñ purpuren. Dat saet is swert ende seer

B cleyn / ende leyt in rouwe scherpe huysckens / die aen de cleederen blijuen hanghen. De wortel is rootachtich ende heeft veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinge.

Glascruyt wast geerne bi tuynen/ mueren ende weghen / ende wordt oock in veel houen gheplant.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Die natuer ende complexie.

Glascruyt maect suyuer ende reyn/ende adstringeert/met coude vochticheyt.

C

Cracht ende operatie.

Glascruyt/als geseyt is/reynicht oft suyuert / ende treckt een luttel tsamen ende vercoelt. Daerom so ist goet geleyt op wildt vier/op verbrant heyt/ende op allerley hittich gesweer. Tsap van desen cruyde met ceruyse gemengt/is een costelijcke salue tot de voorgenoemde gebreken. Ende heylt oock alle inetende vlceratien/cleyn pockens/ende diergelijcke/alsment daermede bestrijct. Dat voorseyde sap met bocruet gemengt/ver saecht de pine vā Podagra/alst daerop geleyt wort. Dat cruyt gesoden
D sijnde ende ghedroncken/is seer goet voor den ouden hoest. Een gorgelwater van dit sap gemaect / dat geneest dat hittige geswollen gehemelte binnen tsmonts. Tsap met olie van Roosen ghemengt sijnde/ende inde ooren gedaen/doet de pijne derselver vergaen. In summa/dit cruyt salmen van buyten vseren ende leggen op hittige gebreken alleen. Gemerct dattet oock suyuert/so machment oock geuen den genen die den steen hebben/ende niet lichtelick haer water gemaken en connen. Ende alsdan ist goet datmen yet daer toe doe/dat den steen ende vrine losst/gelijck als Peterselie/Venckel/Lenistick/Manssoren/eñ diergelijcke. Also machmen dit cruyt oock van buyten vseren met Waterkersse in wijn ghesoden / eñ werm ouer de blase leggen/want alsdan losset de vrine crachteliken seer.

Van Mee. Cap. CVII.

Den naem.

A Mee heet men oock Meecrappen / eñ wort in Griecx Erythodanū/in Latijn Rubia geheeten. Die Apotekers noemen dit cruyt Rubia tinctorum/om dat de wortel van de sen cruyde root is/ende van de verwers gebesicht wort.

Beslecht.

Den Mee is tweederley/tam ende wilt. Dat onderscheet van beyden machmen wt de beschrijuinghe mercken.

Vaetsoen.

Den tammen Mee heeft lange/viercante eñ rouwe stelen/met anders dan dat Cleefcruyt/mer si sijn veel grooter eñ stercker/ eñ aē eick ioncture

Rubia satiua. Meecruyt. Rubia sylvestris. Wildt Meecruyt.

B oft ledt sijn sij rondtsom als een sterre becleet met gruen smale bladeren. Sijn vrucht is ront/eerst gruen/daerna root/ende ten lesten swert. De wortel is lanck/dünne eñ root. Dat wild Meecruyt is den tammen heel gelijck/wtgenomen dattet niet op ackers/maer bi tuynen ende dornheggen wast. Ende voorwaer dat cruyt dwelc men Stellaria noempt/is een geslecht oft maniere van wilde Mee/want het heeft oock viercantighe stelen/die sijn met bladerē omsedt gelijck een sterre oft radeken/maer de bloemkens sijn wit/ende de wortel is dünne/lanck ende rootachtich. Sommige andere houden dat cruyt voor een geslecht oft maniere van onser Vrouwen Bedstroo.

Plaetse daert wast.

C Tam Meecruyt wast veel bouen int lant ontrēt Hagenow/Spier en Straesborch/en aldaer en wordet niet gesaeyt/mer men plantet vā ion ge schuetkens/die worden op den gront afgesneden/en alst tijt is indē so mer weder in deerde geleyt/dat crijcht dan met der tijt ander wortelen/ende dievercoopen sij. Dat wildt wort oock inden somer vergadert.

Den tijt.

De wortelen vā tam Meecruyt worden int derde iaer wtgegrauē/en totter comēschap bereyt/en si plantent alleen om des gewins wille/wāt het wort totten verwē gevseert. Dat wildt/en sonderlinge tgene datmē nv in Latijn Stellaria noempt/dat bloeyt inden somer tot indē Herst.

Natuer

D

Natuer ende complexie.

Den Mee is werm inden tweeden graedt/eñ drooghe inden derden.

Cracht ende werckinge.

De wortel met Mede gesoden eñ ghedroncken/lost de dicke vrine seer crachtelick ende veel/also dāt dat bloet oock somtijts daerna volcht. In deser manieren gevseert sijnde/brengt sij den vrouwen haer maentston de/na dat si die in langer tijt niet gehadt en hebben. Si is ooc goet tegen dat Sciatica/ende voor de gene die lam sijn in haer leden/inder manieren gevseert als voor. Nochtans sullen de gene die daeraf drincken/alle dage baden/eñ acht hebben op tgene dat si wten line quijt worden. Tsap van de wortel gedroncken/is goet voor de gene die van venijnich gedier te gebeten sijn. Desgelijcke operatie heeft oock dat cruyt/oft de bladeren in wijn gesoden ende gedroncken. De wortel in huenickwater ghesoden ende ghedroncken/opent/eñ purgeert de leuer/milte/nieren ende de moeder. Ende is eenen costelijcken dranc voor de geele. Tsaet met Orymel/also heetet inde Apoteke/inghenomen/maect de milte cleyn. Alsmen een tapken vande wortel maect/ende inde moeder doet/so brenget den vrouwen haer maentstonde/ende treckt de Secundina wt/ende de doode dracht. De wortel gestooten ende ghestreken/heylt allerley placken ende vlecken der huyt/als cleyn pockens ende diergelijcke.

Van Spelte. Cap. CVIII.

Den naem.

A Spelte wort in Griecx Zeia/ende in Latijn Zea eñ Semen gheheeten. Bi onsen tijden wort dese vrucht Spelta ghe naempt. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

Spelte is tweederley. Deen wort in Griecx Dicoccos genaēt/daerō datter gemeynlic twee corenkens gelijck als twee tweelingen in een velle ken gesloten liggen. Ende dat heetmen gemeynlick Spelte. Dat ander heeft maer een corenken/ende wort in sommige plaetsen Eeckoren/ende in sommigen S. Peeters coren genaemt.

B Faetsoen.

De Spelte is vā halm/cnoopē eñ arē der Terwe gelijc. Elc huysken oft caf heeft gemeynlic twee corekens/die liggen gelijc als twee tweelinghen neffen een. Dander/te weten Eeckoren is van halm eñ aren corter dan de Spelte/eñ draecht sijn graenkens/elc a part/de aren hebbē twee streken/met lange row vlimmekens/die sijn der Gerste seer gelijck.

Plaetse daert wast.

De Spelte wast geerne in goede ghebowde eerde. Maer dat Eeckoren en behoeft so goeden gemesten acker niet.

Den tijt.

Van Spelte. Cap. CVIII.

C

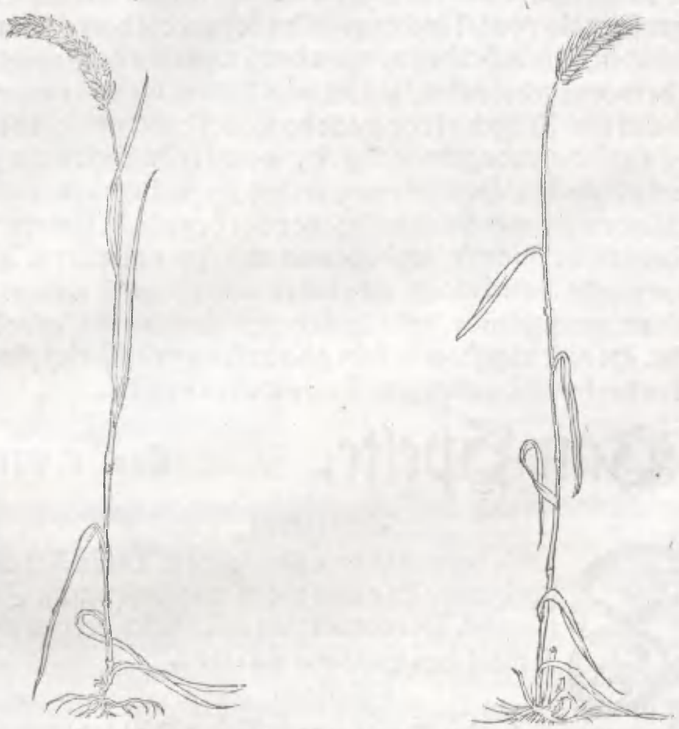
Den tijt.

Spelte bloeyt/ghelijck als ander vruchten/in Junio ontrent S. Vitus dach/ende wort in Julio rijp ende tijdich.

Natuer ende complexie.

Spelte heeft middelbaer natuere tusschen Terwe ende Gerste/aengaende sijn wermte ende coudicheyt. Ende droocht seer saechtelick.

Zea. Spelte. Eeckoren.

D

Cracht ende operatie.

Spelte voedet meer dan de Gerste/ende min dan de Weyte oft Terwe. Ende sijn operatie is gants middelbaer tusschen dese twee beyde. Speltemeel in rooden wijn gesoden ende warm opgeleyt/is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn/ende den ghenen die bloet spouwen. Met boter oft met geytenruet ghemengt/is goet tot den hoest. Het is ooc̄ goet met wijn ende salpeter gesoden/tot loopende sweeren ende vlceratien des hoofts/ende der borst/eñ tot weedom inde mage. In wijn ende azijn gesoden/is dat voorghenoemde meel goet tot alderhande gheswel.

Van Se-

Van Senesson. Cap. CIX.

Den naem.

A

Senesson wort in Griecx Erigeron/ende in Latijn Senecio geheeten/daerom dattet int beginsel vande Lenten so wel volbloeyt heest als midden inden Oogst/eñ draecht een graw ost wit wolleken/dat is eēs oudts mans graw ost grijs hayr ghelijck/also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Erigeron. Senesson.

Gheslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen is seer gemeyn/eñ en wast niet hooge op. Dat ander is groot/ende heeft eenen lieflijcken rueck. Ende daerom machmen deerste heeten gemeyn Senecon/eñ dander groot Senesson.

Faetsoen.

B

Gemeyn Senecon heest eenē bruyn rooden steel/eñ daeraen wassen bladeren die sijn rontsom van een gesneden/ghelijck als tam wit Mostaertcruyt/maer niet so diep ghekerft. Op tsop vanden stele wassen geele knopachtighe bloemen/ende die verkeeren haer haest in grijs hayrachtich saet/dat vliecht wech. Die wortel is lanck ende veeselachtich/mer si en wort niet gevseert. Dat groot Senecon is van stele/ende van schaerdachtige eñ ghekertelde bladeren/ende geele knopachtige bloemē/ende wolachtich vliegen de saet/den gemeynen Seneson in allen dingen gelijck/wtgenomen dattet grooter/langer ende hooger is/eñ de bladerē sijn breeder/eñ aschverwich/eñ hebben eenen lieflijcken rueck.

C

Plaetse daert wast.

Dat eerste geslecht van Senecon vintmen overal inde cruythouē/eñ ooc̄ bi tuynen ende mueren. Dander geslecht en vindtmen niet overal/het en ware op oude mueren/ende somtijts op sandachtige heyrstraten.

Den tijt.

Gemeynen Senecon wort bina al tiaer door gevonden/want int beginsel vande Lenten ist groen/bloeyt ende crijcht wolachtich saet. Eñ in deser manieren vindtment den gantsen somer tot inden couden winter.

Natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden hebben een ghemengde natuere ende complexie/

o want

D want ſij vercoelen ende verteeren te redelijcker wijſe.

Cracht ende operatie.

De bladeren en bloemen ſtootmen met een luttel wijns oft alleene/ende men leytet ouer dat gemechte dat ontſteken ende geſwollen is/ende op inflammatien van den fondamente/want dat heylt datſelue ende doetet verdwinē. Met poeder van wieroock gemengt ſijnde/heylen ſij allerley wonden/ende oock zenuwen ende aderen die gequetſt ſijn. Sulcke virtuyt heeft oock dat wolachtich ſaet/met azijn geſtreken ende opgheleyt. Nochtans en ſalment niet innemen binnen int lijf/want het verworcht. Dat gheheel cruyt met water ghesoden/ende met ſueten wijn ghedroncken/doet de pijne der magen vergaen die vander galle haren oorſprone neempt. Dat ſap van deſe cruyden gedroncken/ſtelpt dat bloetſpouwē/ende doodet de wormen/ende is goet voor de leuerſuchtighe. De wolle met ſout ghemengt ſijnde/verdrijft de clieren ende croppen onder de kinne/alſment werm daerop leyt.

Van Munte. Cap. CX.

Den naem.

A MVnte wort in Griecx Hedyosmos oft Minthe ende in latijn Mentha geheeten. Ende heeft dien naem om haeren goeden rueck wille.

Beſlecht.

Munte is tweederley/tam en wildt. Van de tamme ſijn wederom veel eñ principalick vier geſlechten. Dat eerſte heeft ronde bladeren/eñ wort Bruynheylige genaemt. Dat tweede is van bladerē deerſte gelijc/eñ wort Cruyſbalſem/Croesbalſem oft witte Munte geheetē. Dat derde heeft lange bladeren/eñ dat noemt men Heylige/of onſer Vrouwē Munte. Dat vierde gheſlechte heetet Hertecruyt. De wilde Munte wordt in Latijn Mentaſtrum ghenaemt.

B

Bruyn Heylighe.

Tfaetſoen.

Dat eerſte geſtecht van tāme Munte heeft eenen viercantighen ſteel/ende dien is van onō op bruynrootachtich eñ gehayrt. Die bladerē ſijn ront ende rontſom gekertelt/weeck/ende hebben eenē goeden rueck. De bloemē ſijn purpurroot/ende ſtaen rontſom den ſteel

gelijck

Cruysbalſem.

Heylige.

Hertecruyt.

Mentaſtrum. Wilde Munte.

C gelijck eenen wordel. Dat tweede geslecht is den eersten seer ghelijck/ wt ghenomen dat de bloemen niet rontomme bi de ledekens vanden steel en staen/maer sij staen bouen aen tsop/gelijckende een are. Dat derde ghe slecht heeft langer ende scherper bladerē/ maer van bloemen ist den twee den seer gelijck. Dat vierde tam geslechte is van bladeren ghelijck tgene dat hier vore staet / maer sijn bloemen staen rontsomme aen den steel ge lijck aen dat eerste geslecht. De wilde Munte heeft langhe rouwe blade ren/ende met witte wolle becleet/eñ sterck van ruecke/sijn bloemen staen boue op tsop vanden stele/ende sijn bruynrootachtich van coluere met witte verwe ghemengt.

Plaetse daert wast.

De tamme Munte wast oueral inde houen. Nochtans wilt sij veel sonne hebben/ ende daeromme en behoeft sij geen vette noch gemeste eer de. De wilde Munte wast geerne op mosachtige eñ vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Alle manieren ende soorten van Munte bloeyen in Augusto.

D Die natuer ende complexie.

Beyderley Munten tam ende wildt sijn werm inden derden graedt. Nochtans is de tamme wat onstercker dan de wilde/maer sij is drooge inden tweeden graedt.

Die cracht ende operatie.

De tamme Munten verwermen/ adstringeren ende droogen. Ende hierom alsmen haer saet met azijn mengt ende drinct/so stelpet dat bloet/ ende doodet de roode wormen/ende maeckt lust tot dat spel van minnē. Twee oft drij tacxkens ghedroncken met sap van suer granaetappelen/ doet den hick ende walginge vergaen/eñ tgene datmen Cholera noemt/ dat is/als de galle eenen mensch onder eñ bouen afgaet. Als sij met Ger sten mout gemengt worden/so doen si de swelligen vergaē ende verdwi
E nen/alsment daerop leyt. Sij doen de pine int hooft vergaen/alsmēt op de sterre leyt bouen tvoorhooft. Munte op de vrouwen borsten gheleyt/ is goet voor de gene die te veel melcx hebben / eñ maect dat dat melck niet en clontert. Met sout gemengt/gestooten/ende opgeleyt / heylet de won den die van verwoede honden gebetē sijn. Dat sap van Munte met hue nickwater gemengt sijnde/ ende inde ooren gedaen / beneempt ende ver drijft de pine inde ooren. Alsmen de tonge daermede wrijft/so verdriuet de rouwicheyt derselver. De melck en sal niet rinnen noch tsamē loopen/ alsmen de bladeren van desen cruyde daerin leyt. Si sijn ooc goet voor de maghe. Met water ende azijn ghesoden ende ghedroncken/stelpen sij dat bloetspouwen alst niet lange gheduert en heeft. Den rueck van tam me Munte/maect den mensch vrolick ende blijde/maer den smaec maect lust om eten. Alsmen Munte in water gesoden/ drij daech lanck ervol ghends drinct/so vergaet daermede dat crimsel/ende pine inde dermen. Si stelpen ooc der vrouwen maentstonde. Si ghenesen ooc de swee ren

F ren opt hooft van de ionge kinderen/ende ander schorste seericheyt. Sij sijn ooc goet tot een coude leuer/ende stercken de maghe / ende die dige stie. In wijn ghedroncken / comen sij den vrouwen te hulpe die swaren arbeyt hebben. De wilde Munte en wort niet so seer ghevseert tot der ge sontheyt als de tamme.

Van Hertstonge. Cap. CXI.

Den naem.

A Hertstonge wort in Griecx ende Latijn Hemionitis ende Splenium geheetē. Inde Apoteke heetet Scolopendria ende Lingua ceruina. Ende heeft daeromme dien naem/ om dat sommige van sijnen bladeren ghebuycht sijn ghe lijck als een halfmane / eñ sommighe van dien ghelijcken ooc de tonghe van eenen Hert. Ende dat Hertstonge Hemionitis ist/ dat hebbē wi met veel redenē geprobeert in onsen latijnschen Herbario.

Geslecht.

Hertstonge heeft lange bladeren ghelijck Slangencruyt / waeraf die sommige crom sijn ghelijck een halfmane. Elck bladt crijcht veel bruyn lange streepkens op de verkeerde sijde van den blade ter eerden waert/ ende die sijn ghelijck cleyn wormkens. Sijn wortelen sijn gelijc eenen rusch tsamen ghedrongen/swert ende hayrachtich. Dit cruyt en heeft geen stelen/ bloemē noch saet. Maer den steel van den blade cruypt van stonden aen wt der wortel / ende gaet door dat bladt gelijck een rondt / bruyn/ hayrachtich ribbeken.

Hemionitis. Hertstonge.

B Die plaetse daert wast.

Hertstonge wast inde lommere op vochtige bergen / ende in steenachtige dalen/ende ooc bi sommighe sonteynen/ende vochtige mueren. Eñ wort nv seer in alle houen gheplant.

Den tijt.

Tegen den Mey comen de bladerē crom ende hayrachtich voort/ ende al so vindtmen Hertstonge den gantsen somer tot inden Herst toe.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt adstringeert oft trect tsa men/ende heeft eenen bitteren smaeck/ eñ daerom so ist werm inden eersten graet ende drooge inden tweeden.

C Cracht ende werckinge.

Hertstonge met azijn ghedroncken/verteert de milte. Ende daeromme sullen de ghene/die vander milte onderheuich sijn/dit cruyt dickwils vseren. Hertstonge heylt ende gheneestoock alle open vlceratien.

Van Cruysdistelen. Cap. CXII.

Den naem.

A Cruysdistel ost Croesdistel wordt in Griecx ende Latijn Eryngium genaempt/eñ inde Apoteke Jringus. Sommighe heeten dit cruyt Centumcapita/ also wi dat in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Eryngium. Cruysdistelen.

Hantsoen.

Cruysdistelen is een cruyt met breede gecronckelde bladerē/ die sijn doorsneden/eñ hebben aent eynde rontsom scerpe doornkens/eñ als die noch ionc sijn/so leytmē die int sout/eñ men eetse gelijck ander cruyt/ eñ si smaken wel. Ende als dit cruyt out wort/so criget eenen steel/ die is een elle lanc/met veel tacxkens/eñ die hebbē alle haer besondere scherpe tsamen ghehoopte ronde
B bollekens/ ende daerōme wassen herte scherpe doornen rontsomme gelijck een sterre/ als nv groen van coluere/ alsdā hemelblaw/ somtijts bleecwit. De worel is slecht en seer lanck/ eenē duym dick/buyten swert ende binnen wit/ ende heeft redelick goeden rueck.

Plaetse daert wast.

Cruysdistel wast geerne op dorre heydē. Bi den Rijnstroō op sommige ackers/ eñ gemeynlic aē de heyrstrate. Bi Straesborch wasset seer veel.

Den tijt.

C Cruysdistel crijcht niew schuetkens/bladerē ende stelen/ ende loopen wt neffens de oude verdorde distelen inden April. Men salt vergaderen ontrent S. Jans dach.

Natuer ende complexie.

Croesdistel heeft middelbaer wermte/ ende is subtijl van substantie/ ende droocht seer.

Cracht ende operatie.

De wortel in wijn gesoden en gedroncken/lost de vrine/eñ brengt den vrouwen haer cranckheyt. Si stilt dat crimsel inden buyc/ende lost den windt. Si is ooc goet voor de gene die gebreck hebben inde lever/ende den genen die venijn gedroncken hebben/ ende van veninich gedierte gebeten sijn. Anders is sij tot veel dingē goet/als sij met saet van wilde Pastenaken een drachma swaer ghedroncken wordt. Alsmense van buyten vseert/so verdrijft sij geswel ende hueuelen. Met huenickwater gedroncken/is sij goet den genen die de vallende siecte hebben/ ende den cramp. Si is goet in water ghesoden ende ghedroncken/ voor de ghene die dat Colica hebben. Dese wortel is ooc een sonderlinge ghepro beerde medicijne voor den steen inde lendenen/alsment dickwils oft stevast vseert.

Van Lattouwe. Cap. CXIII.

Den naem.

A Lattouwe wort in Griecx Thridax ende in Latijn Lactuca gheheeten. Ende heeft dien naem om des melcx wille/ dat wt de bladeren loopt.

Thridax. Gecronckelde Lattow.

Geslacht.

Daer sijn tweederley manieren van Lattouwe/tam eñ wildt. De tamme is wederom ten minsten drierley. Waeraf deerste heeft ghecronckelde ende gevowde bladeren/ eñ wort ghecronckelde Lattow geheetē. Dat tweede geslecht heeft breede eñ ronde bladeren/ ende heet breede Lattouwe. Dat derde wast binnē waerts te samen/ gelijck cleyn witte Cabuyscoolkens/ eñ wordt groote oft witte Lattouwe geheeten. Wi hebben de twee eerste geslechten van desen cruyde onder
B een figuere begrepē. De wilde Lattouwe is veel grouer/rouwer ende scherper dan dat voorghenoemde tam geslechte/ ende is seer bitter van smake.

Haetsoen.

De gecrōckelde Lattouwe is de schoonste/eñ heeft gecronckelde/gevowde eñ tsamen gedrongen bladeren/ ende die sijn gekertelt/gelijckende een calssrase. Sinen steel is somtijts eens mans lengde hooge eñ is ront/ met veel tacxkens oft schuetkens/ eñ op tsop van dien wassen cleyn geel dobbel bloemkens/ende dat wort graw oft grijse wolle/ ende dat hayrachtich grijs saet vliecht wech/ ghelijckmen aen Senecon siet. De breede Lattouwe heeft ronde breede bladerē/ende is anders in alder manierē gecronckelde Lattouwe gelijc. De groote Lattouwe heeft groo

Lactuca capitata. Groote tamme Lattow. Lactuca syluestris. Dawdistel.

C te breede bladerē/die crōmen haer inwaerts gelijck cleyn witte Cabuyscoolkens. Sijn saet is wit/anders ist in aller manierē den voorgenoem den gelijck. De wilde Lattouwe is de tamme wat gelijck/maer den steel van dese wast hooger/ende heeft veel stekende pünckens / gelijck ooc de bladeren als sij oudt worden/ende sijn diep gekerst / ende seer bitter van smake. De wortel is oock cotter. Veel vseren dese wilde Lattouwe voor Endynie/maer sij doen onrecht. Want de rechte Endyuie is een ander cruyt/gelijck wi dat claerlick bewijsen sullen alst tijt is.

Plaetse sijnder wassinge.

De tamme Lattouwe wast inde houen/aldaer sij ghesaeyt wort. De wilde wast buyten de houen/aen tuynen ende mueren/ende opt veldt.

D

Den tijt.

De Lattouwe saeytmen inde Meerte ende inden April. Sij draecht bloeysel in Julio/ende brengt corts daerna haer saet.

Die natuer ende complexie.

De tamme Lattouwe is cout ende vochtich/ ghelijck als fonteyn water. Sommighe scriuen dat si vochtich ende cout is inden derden graet. De wilde en is niet so coudt ende vochtich als de tamme.

Cracht ende operatie.

De tamme Lattouwe is goet voor een heete mage/sij vercoelt eñ doet wel

E wel slapen/ende maect weeck inden buyck / ende maect overulsedich eyt van melc. Dit cruyt vocdt meer gesoden dan row. Dat saet gedroncken beneempt den lust van bijslapen. Lattouwe veel inde spise gevscert/maket doncker oogen. Maer sij is seer goet tot alle hittige gebreken/ende tot den rooden loop/alst niet te overuloedich en is. Lattouwe verslaet oock den dorst. Het is een plaisant eten inden sömer/het verdrijft dat walgen ende maect lust tot eten. Lattouwe is goet tot versche verbrandtheyt eer dat de bladeren oploopen. De wilde Lattouwe heeft een operatie ghelijck Huelsaet. Si maect eenen mensch slapende/ ende versaecht de pine/ als si inde spise ghenüt/ost van buyten opgheleyt wort. Tsap van desen cruyde een drachma swaer ghedroncken/iaecht de watrachtige vochticheyt af door den camerganck. Het geneest verbrantheyt/ alst met vrouwen melck daerop gestreken wort. Het brengt den vrouwē haer maentstont. Eñ is goet tegē dat steken vā scorpioenē/eñ and venijnich gedierte.

Van Satureye. Cap. CXIIII.

A

Den naem.

Satureye ost Cuele wort in Griecr Saturon Thymbra genaemt/in Latijn Thymbra ofte Cunila satina ende Satureia. De reden van dese namen staen inden latijnschē Herbario.

Facsoen.

Saturon is den Thymus ofte Roomsche Cuel seer gelijck/maer hi is grooter ende dicker vā tacrkens gelijck een proper boomken. De bladeren sijn de Ysope bladeren gelijck. Die bloemkens sijn lijfverwich/ seer lieflick ende goet van ruecke. De wortel is veeselachtich.

Thymbra. Satureye.

Die plaetse daert wast.

B Saturon wort overal inde houen ghesaeyt / ende tsaet van desen cruyde is tsaet van Shelcruyt ghelijck/maer tis grauwer van coluere.

Den tijt.

Satureye bloeyt in Julio/ende als de blockens afvallen/so cōpt dat saet.

Natuer ende complexie.

Satureye is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Satureye is seer bequaem tot de spijse. Daeromme so sieden die arme lieden haer vleesch eñ visch daermede

C int stede van specerie. Dit cruyt maect appetijt tot eten/ende is goet voor de mage om de spijse te verteeren/ ende is goet teghen dat walgen. Satureye trect den mensch oock tot lust om bijslapen. Satureye gepulueriseert/ende in wijn ingenomen/geneest allerley ghebreken der longen/der borst ende der blasen. Ende lost de vrine/ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit cruyt met de bloemen werm opgheleyt/oft een cranskẽ daeraf gemaect/ ende op thooft gheset / maect den menschen wacker die met den swaren slaep beladen sijn. Dat sap met olie van Roosen gemengt/ende inde oozen ghelaten/beneempt de pine van dien. Met Terwen meel gemengt/ist goet geleyt op dat Sciatica ost weedom der huepe. Dat cruyt inde spijse gheseert/maect scerp gesichte. In summa/Satureye heeft bina alle de cracht van Kuel ost wilden Thymus.

Van wilden Kersse. Cap. CXV.

Den naem.

A DE wilde Kersse daer wij hier af spreken/ wordt in Griect Thlaspi/Thlaspidion ende Sinapi agrion genoempt/en in Latijn Thlaspi/Capsella ende Scandulaceum/ende bi onsen tijden Nasturtium tectorum / Sinapi rusticum ende syluestre. De reden van dese een meer ander namen hebben wi int lange in onsen Latijnschen Herbario vertelt.

Thlaspi. Wilde Kersse. Thlaspi minus. Besemcruyt.

Gheslecht.

B

Gestacht.

De wilde Kersse is tweederley/deen met breede bladeren/ende dat accordeert met de beschrijuinghe van Dioscorides/ ende wordt in Duytsch somtijts Boeren mostaercruyt ost Boerenkersse gheheeten. Dat ander heest smaelder bladeren/ende wordt in Duytsch Besemcruyt genaemt. Ende dien naem is hem daerom ghegheuen / om dattet een proper dick ghetact cruydeken is/ende eenen besem ghelijc is. Het is een luttel cleynder dan dat eerste geslechte / anders ist behaluen de bladeren den eersten gheslechte van bloemen ende saet ghelijck.

Saetsoen.

Wilde Kersse dat is een cruyt met smael bladeren/eenen vinger lanc/ buyghen ende neyghen haer ter eerden waert/ende sijn eens deels aen de canten gekertelt. Sinen steel is teer/ontrent anderhalf spanne lanck met veel tackens ost schuetkens/ende ten beyden sijden van dien wassen veel teskens die hebben cleyn steelkens / ghelijck als lepelkens / ende daerinne leyt dat saet / dat is seer cleyn/ende scherp op de tonghe. Die bloemkens daer de teskens wt comẽ/sijn wit/ aen beyde dese geslechtẽ van cruyden.

Die plaetse daert wast.

Dese cruyden wassen opt veldt/ aen den wech / op onde hofsteden ende ghemuerte.

Den tijt.

C Si bloeyen ende brenghen haer saet inden Mey ende in Junio.

Die natuer ende complexie.

Dat saet van wilde Kersse / verwermt ende droocht inden vierden graedt.

Cracht ende werckinge.

Een half croesken van desen sade gedroncken/iaecht de galle af onder ende bouen. Ende brengt den vrouwẽ haer maentstonde/maer het doot dat de vruchten in moeder lichaem / ende daeromme en sullen beruchte vrouwen dit saet niet vseren. Het breect oock alle sweeringhen van binnen/alsment inneempt. Alsment door een clysterie inneempt/ soo ist goet voor de gene die dat Sciatica hebben. Dese operatien heeft dat saet van wilde Kersse/also als de oude Medicijn meesters daeraf screuen. Maer gemerct dat dit saet hittich is inden vierden graedt/ende ouermids dien seer scherp/ daerõme salment selden int lijf nemen / ende van binnen vseren. Maer van buyten salment vseren om den weedom der huepe te versaechten/ende om dat vel ost de huyt suyuer ende reyn te maken/ende onreyn ghesweer te heylen/ghelijck als de Hofkersse/deweleke in werckinghe/der wilde Kersse ghelijck is. Dese wilde Kersse vseert men oock tot de Teriakel.

Van Vijch-

Van Vijchboonen. Cap. CXVI.

Den naem.

A Vijchboone wort in Griecx Thermos/ende in Latijn Lupinus gheheeten.

Faetsoen.

Vijchboonen hebben eenē enckelen ronden steel/daeraen wassen inde hoochde ter sijden veel schuetkens / alle tsamen met veel bladeren becleet/ ghelijck een wielken oft radeken / ende elck blat is in vijf oft seuen deelen gedeylt/ ende is aen te sien gelijck een sterre. De bloemen sijn wit/ende sijn van faetsoene den Erwtebloemen gelijck / eñ dier wassender veel neffen een/eñ dat worden ronde rouwe hayrachtighe hauwen / ende daerin sijn gemeynlick vijf oft sesse herde / breede ende rootachtighe greynen. De wortel is geel ende veeselachtich.

Thermos. Vijchboonen.

B

Plactse daert wast.

Vijchboonen wassen geerne in heet sandachtich eerdtrijck. Als sij in vet/ taey eerde ghesaeyt worden / daer en wassen sij niet gheerne. Ende en wilt niet gheüeffent worden.

Den tijt.

Vijchboonē bloeyē drijmael. Eerst crijgen sij haer bloeysel midden inden stam / int eynde vanden Mey. Dat tweede bloeysel compt aē de tacken ter sijden/als die eerst beginnen rijp te worden in Junio. Dat derde in Julio/int sop. Alst werme iaren sijn/so muegen si alle tot rijpinghe comen.

Natuer ende complexie.

De Vijchboonen sijn werm ende drooge van complexie / ende dat is lichtelick te mercken wt haren smaeck/want hi is seer bitter.

C

Die cracht ende operatie.

Vijchboonen gepuluerizeert met huenick ingenomen/ iaghen allerley wormen af. Sulcken cracht heeft dat water oock daer Vijchboonen in geweyct sijn/alsmen dat drinct. Datselue doen sij oock/ alsmense eet/die wijl dat sij noch bitter sijn. Vijchboonen gesoden/ende met Ruyte ende Peper gedroncken/hebben desselue cracht. Als sij in deser manieren ingenomen worden/so openen sij die verstopte milte eñ leuer. Met dit voorgenoemde water wascht men allerley ruydicheyt / quade sweeringhen/ vlecken

D vlecken ende schorfte hoofden/ want het geneest die wonderlijcken wel. Dit voorseyde water met honick ende Myrrhe in eender vrouwen schamelheyt gedaen/verloftse vande doode vrucht / eñ brengt den vrouwen haer maentstonde. Vijchboonen meel maect een schoon huyt oft vel/ende verdrijft de blaw plecken. Dat voorseyde meel met Gersten mout ende water gemengt/versuet ende versaecht de apostuemen/alsment daerop leyt. Met azijn gemengt ist goet tot weedom inde huepe. Alst in azijn gesoden is/so leytment op herte clieren ontrent dat kaeckbeen / want het verdrijft ende verteert die/ eñ breect den Carbonckel. Vijchboonen siedt men in regen water tot dattet dick sap wort/ ende dit suyuert dat aenghesicht/alsment daerop strijct. De wortel in water gesoden ende ghedroncken/lost de vrine. Als si sommige dagen in water geweyct hebben/ende datselue water dickwils verniewt wort/so vergaet de bitterheyt/ende si worden heel suet. Ende als sij aldus gestooten/ende met azijn ghedroncken worden / so verdriuen sij dat opworpen ende walginge der mage/ eñ maken appetijt om eten. Den roock van gebrande Vijchboonen/verdrijft eñ veriaecht de flecken. Vijchboonē in droessem van olie gesoden/ genesen alle schorfheyt vā viervoetich gedierte/alsmēt daermede strijct.

Van Blau Violetten. Cap. CXVII.

Den naem.

Ion porphyron. Blaw Violetten.

A Die schoon blaw Violetten worden in Griecx geheetē Jon Porphyron/ in Latijn Viola muraria oft purpurea. Jude Apoteke heeten sij slecht Viola sonder yet meer. De reden van desen namen staen in onsen Latijnschen Herbario ghenoech verclaert.

Faetsoen.

De Violetten hebben ronde bladeren schier gelijck Veel/maer dese sijn teerder ende cleynder / eñ wassen van stonden aen wt der wortel/ gelijc ooc de cleyn naecte steelkens/ die sijn dünne gelijc netgaren/ eenen vinger lanc/ daerop wassen die welrieckēde blaw bloemkens/ eñ elck van dien heeft ghemeynlick vijf bladerkens/ende dmiddelste van desen heeft een hol hoedeken / binnen met een geel drupken besprengt. Dese Violetten worden ron-

B de besloten bollekens/die sijn vol saets/ende dat is den Hirs oft Milie ge lijck. De wortel is veeselachtich.

Plaetse daert wast.

Violetten wassen gheerne inde lombre op row plaetsen/ende sonderlinghe bi de mueren ende tuynen van houen.

Den tijt.

De Violetten sijn ghemeynlick alle dat iaer door groen/ ende sonderlinghe als sij gheüeffent worden. Sij bloeyen alle inde Lenten/ende sonderlinghe inde Meerte / ende door dien noemptmense oock Meertsche Violetten. Dat saet vindtmen inden somer.

Natuer ende complerie.

De bladeren van blaw Violetten / ende desghelijcx oock de bloemen sijn koel inden eersten graedt/ende vochtich inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

C De bladeren alleen oft met Gersten mout ghemengt / leyt men op een heete maghe/ ende oock op de oogen. In dier manieren sijn sij oock goet gevseert van de gene / dien dat lijf int fondament wtgaet. De bloemen/ ende sonderlinghe dat purpurenblaw van dien in water ghesoden ende ghedroncken/ is goet tot sweeringhen oft gheswel aenden hals / ende den ionge kinderen die met de vallende siecte beladen sijn. Si doen oock de pine int hooft vergaen/ die van hitte ende droochte compt/alsment in water siedet ende drinct/oft daeraen rieckt. Maer sij sijn quaet voor een vochtich hooft/want sij trecken de sinoteringhe. Sij maken den mensch slapende als hij daeraen rieckt. Dat saet is den scorpioenen gants contrarie. Men mach van dese Violetten Conserue oft suycker maken / om den dorst daermede te lesschen / ende tot camerganck te maken / ende tot een row kele. Dit suycker bluscht ende verdrijft de scherpheyt der galle/ ende de oner groote hitte van Cottsen oft Feber. Ende is oock goet tot den drooghen hoest. Desghelijcx oock een Julep ende Syrop van Violetten. Ende hoemen die maken sal/waer hier noodeloos te verhalen/want ander hebben hier af breedt ghescreuen.

Van Vi-

Van Vilieren. Cap. CXVIII.

Den naem.

A Vilieren heetmen ooc Winter Vilieren/om des wille dat sij den winter wel verdraghen mogen / ende niet en verviesen. Si mogen oock Vrouwen oft Jonckfrouwen Vilieren geheeten worden / want de vrouwen en ionckfrouwen settense inde houen/ende daerwt hebben sij haren naem/ende worden Matronales gheheeten.

Geslacht.

De Vilieren sijn drijerhande/want de sommige sijn gants wit / ende die heetmen wilde witte Vilieren. Dander lijfverwich / welcke Incarnaet Vilieren genoemt worde. Die derde purpurbruyn/die noemt men bruyn Vilieren/ oft purpurbruyn Vilieren. Anders en hebben sij gheen onderscheet dan inde bloemen.

B

Saetsoen.

De Vilieren hebben eene ronden/rouwen oft hayrachtigen steel/ eene cubitus hooge/met veel tacken. De bladeren sijn ghehaytt ende row/en langachtich/smal/weeck/ende aschverwich/gelijck als de bladeren van Wolcruyt. De bloemen sijn sneewit/lijfverwich oft purpurbruyn/ende

Violæ matronales.
Wilde witte Vilieren.

Violæ puniceæ.
Incarnaet Vilieren.

Van Vilieren. Cap. CXVIII.

Violæ purpureę. Bruyn Vilieren

C elck Viliere heeft vier bladerkens. Ende als sij haer vol bloeysel gehadt hebben/so worden dat lange/smale ende rõde hawkens/daerin leyt ront breet sadeken. De wortel is lanck/houtachtich/wit ende scherp.

Plaetse daert wast.

De Vilieren sedtmen inde houen/want si en wassen niet van haer selfs.

Den tijt.

Si bloeyen in Julio eñ Auguſto/ende brengen alsdan haer hawkens.

Natuer ende complexie.

De Vilierẽ sijn werm eñ eens deels vochtich/alſo dat claerlick wt haren smaeck te mercken is/so wi in onsen latijnschen Herbario bewesen hebben.

Cracht ende operatie.

De Vilieren scheyden de groue dicke humoren/eñ verteeren die corts na dien. Eñ daerom de bladerẽ oft wortel in water gesoden ende gedroncken sijn nüt ende behulpelick den genen die niet wel haren adem verhalen en connen/ende langhe tijt ghehoestet hebben. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde/sij lossen de vrine/ende doen sweeten.

Van Lis ouer Zee. Cap. CXIX.

Den naem.

A Lis ouer Zee oft Blaw Lelien worden in Griecx ende Latijn Iris genaemt/om des wille dat de bloeme geschildert is van coluer ghelijck als den Regenboge/alſo wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Faetsoen.

De bladerẽ van Blaw Lelien sijn de geel Waterlelien gelijck/maer de se sijn grooter/breeder ende vetter. Den steel is slecht ende ront/eenen cubitus lanck/ende daerop wassen bloemen oft Lelien van veel colueren. Elck bloem heeft ses bladerẽ/de drij eerste hangen neder waerts/eñ sijn van buyten gruengeel van coluere ende lichtbruyn door een ghemengt/met bruyn aderkens doortrocken. Maer van binnẽ sijn sij aen den pünt sat purpurbruyn/ende met witte eñ leuerverwe streepkens gheschildert/eñ dmiddelste van dien dat sijn geel hayrachtige wijnbrauwẽ. Dander drij bladeren wassen recht op/eñ sijn ront gelijck als eenẽ cloot te samen ghebuycht/

Van Lis ouer Zee. Cap. CXIX.

Iris. Lis ouer Zee.

B ghebuycht/schoon waterverwe tot bruyn/wit/ende geel geneycht/gelijck als den Regenboge. De wortelen liggen schier bloot wter eerden/ende sijn knopachtich met veel ioncturen/hert/ende hebben eenen goeden rueck.

Die plaetse daert wast.

De blauwe Lelien plandtmen inde houen. Si wassen somtijts op de mueren ende daken/want daer sedtmense gemeynlic. Maer de alderbeste eñ edelste wast in Illyria ende Macedonia. De beste onder de wortelẽ is/die vast/hert/cort/rootachtich vã coluere/goet van ruecke/eñ scherp van smaeck is.

C

Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten/ende principalick inden Mey/inden tijt alsmen bloemen behoort te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Die Blaw Lelien sijn werm inden tweeden graedt/ende drooghe inden derden. Si suyueren/maken rijp/ende verdeylen.

Die cracht ende operatie.

Iris gepulueriseert ende met huenick ingenomen/oft in stucken gesneden/ende in wijn gesoden ende gedroncken/is goet totten hoest/eñ verdeylt ende maect dunne die taey humoren ende slimicheyt/die ontrent de borst ende longen vergadert leyt/ende lost die. Seuen drachmen vande voorseyde wortel met huenickwater gedroncken/taecht de galle af. Sij

D brengen ruste ende doen slapen. Si stillen dat crimsel inden buyck. Met azijn gedroncken/sijn sij goet voor de gene die van venmich ghedierte gebeten sijn/ende die pijne oft ghebreck hebben inde milte/ende die vercout sijn/ende inde Cortse van coude rijeren/ende den ghenen dien haer natuerlick saet ontloopt. Met wijn ghedroncken/brengen sij den vrouwen haer maentstonde. De wortelen morw gheſoden/leytmen op hert gheswel/om dat te vermorwen/ende verdeylen al wat opgeloopen is/ende doen de clieren vergaen. Dat poeder van dese wortelen suyuert de onreyn wonden/ende heylt de fistelen/ende doen dat vleesch wassen/ende sonderlinge alsmen daer huenick in doet. Dat puluer van dese wortelen met azijn ende olie van Roosen ghemengt sijnde/ende opt hooft ghestreken/versaechtet de pijne int hooft. Blaw Lelien wortel met Niescruyt ende twee deelen honicks ghemengt sijnde/ende aen gestreken/verdrijft de sproeten ende ander placken eñ vlecken des aenghesichts. Men mach

E ooc deſe wortel tot badinghe der verherde moeder ghebruycken in wa
ter gheſoden/ende in dat water een doecxken ſteken ende daerop leggen.
Dit voorſeyde water is ooc goet ghebeſicht tot een clyſterie/ voor de ge
ne die weedom inde huepe hebben. Deſe wortel in wijn geſoden ende ge
droncken/is goet den ghenen die dwater laden / eñ loſt den ſteen inde len
denen/ende de vrine. Als ſij met hers gemengt ende gheſtreken wort / ſo
doet ſij de pijne vergaen diemen heeft inde zenuwen/lenden ende huepe.
Deſgelijcx machment ooc binden op de tanden / daermen pine in heeft.
Men doetet inde nueſe om te nieſen. Met huenick ghemengt ſijnde / trect
ſij gebroken beenderen wt/alſment daerop leyt. Si geneeſt ooc de fron
ſelen ende clouen des fondements. Sij maeckt eenen goeden adem / alſ
menſe inden mout houdet ende knowtſe.

Van Ganſentonghe. Cap. CXX.

Den naem.

A Ganſentonghe wort in Grieck ende Latijn Hieracium ende
Sonchites geheeten. De redene van deſe ende meer ander
namē ſtaen breet in onſen Latijnſchen Herbario verhaelt.
Dit cruyt heetmen ooc Hauickcruyt/ om geen ander oor=
ſake / dan dat de Hauicken met dat ſap van deſen cruyde
haer oogen nettē/ ende haer geſichte daermede ſcherp maken eñ ſtercken.

Geſlacht.

Dit cruyt is tweederhande/deen groot eñ dander cleyn. Dat onder=
ſcheet van beyden / machmen lichtelick wt de nauolghende beſcrijnghe
mercken.

Faetſoen.

B Die groote Ganſentonghe heeft eenen ſteel die is row / doenachtich/
rootachtich ende hol. De bladeren ſijn verre van een gheker ſt/ende heb=
ben rontſomme ſtekende punten/ghelijck als de Melckwey oft Ganſen=
diſtel. Int opperſte vanden ſtelen waſſen lange bollckens/daerwt ſluy=
pen ſchoon/geele/doderverwighe dubbel oft gheuulde bloemen. Ende
alſo haeſt als deſe bloemen tijdich oft rijp worden / ſo worden dat hay=
righe/ronde eñ wolachtighe bollekens/ ende die vlieghen daerna wech.
De cleyn Ganſentonge heeft ooc bladeren verre van een gheker ſt/ maer
ſij en heeft gheen ſtekende puntkens. De ſtelen ſijn hol / teeder / ende glat
oft cael ghelijck Bieſen/ende gants gruen. Ende draecht ooc geel/dub=
bel / doderverwighe bloemen. Na dat bloeyſel vliecht dat hayrachtich
grijs ſaet ewech / in aller manieren ghelijck men ſiet aen de groote Gan=
ſentonghe.

Die vlaetſe daert waſt.

Beyde deſe cruyden waſſen in beemden / ende ſonderlinghe dat cley=
ne. Dat

Hieracium maius.
Groote Ganſentonghe.

Hieracium minus.
Cleyn Ganſentonghe.

C ne. Dat groote vindtmen ſelden/nochtans ooc inde beemden bi de dam
men aen watergrachten.

Den tijt.

Deſe cruyden bloeyen int leſte van Julio/ende voorts door den gant=
ſen Auguſto. Dat ſap ſalmen inden Oogſt vergaderen.

Natuer ende complexie.

De groote Ganſentonghe vercoelt / ende adſtringeert matelick. De
cleyne is veel biterder van ſmake.

Cracht ende werckinge.

D De groote Ganſentonghe is ſeer goet gheleyt op een heete maghe/en=
de op ander heete ghebreken. Dat ſap gedroncken / verſaecht dat knagen
vander mage. Dat cruyt leyt men met de wortel op ſteken van ſcorpioe=
nen/ ende heylt die. Dat cleyn heeft ſchier deſelue operatie. Haer ſap is
goet tot alderhande ghebreken der oogen/want het verdrijft de doncker
heyt van tgheſichte. Sommighe ſeghen dat beyde deſe cruyden alſul=
cke cracht hebben tot de ghebreken der ooghen/ dat ſij de oogen claer ma
ken/al waert dat yemant maer de wortel van deſen cruyde
aen ſijnen hals en droeghe.

Van Peertsteert. Cap. CXXI.

Den naem.

A PEertsteert wort van sommigen Cattensteert ende Cannencruyt geheeten. In Griecx Hippuris/in Latijn Equisetum/ende bij onsen tijden Cauda equina. Ende heeft schier alle die namen daeromme / om dattet met sijn hayr oft lange gersbladerkens eenen peertssteert ghelijck is.

Geslecht.

Peertsteert is tweederley/deen groot ende lanck/dander cleyn. Dat groot is ooc tweederley/want dat een wast gants naect eñ slecht / gelijc als de bieſen/sonder hayr oft veerkens ter sijden/eñ dat heeten de sommige Schaft. Dander heeft rontsom dunne gershayrkens gelijck een sterre/also wi dat in sijn beschrijuinge claerlick bewisen sullen/eñ is row/waer door dattet sommige Asprella heeten. Ende de draeyers besigen dit om allerley hout eñ gedraeyt werck daermede te polijſten eñ effen te maken/
B ende sij heetent gemeynlick Schaftihoy. Dat cleyn is oock tweederhande/dat een is wat grooter/maer sijn hayrlocken sijn seer teeder ende dick te samen gesedt/ende dat is den rechten Peertsteert/also wi in sijn beschrijuinge verclaren sullen. Dat ander is dat gemeynste/ want de meyskens schueren dat tennewerck eñ eerewerck daermede/ende wordt ouermids dien Cannencruyt geheeten / maer om sijns faetsoens wille heetment Cattensteert.

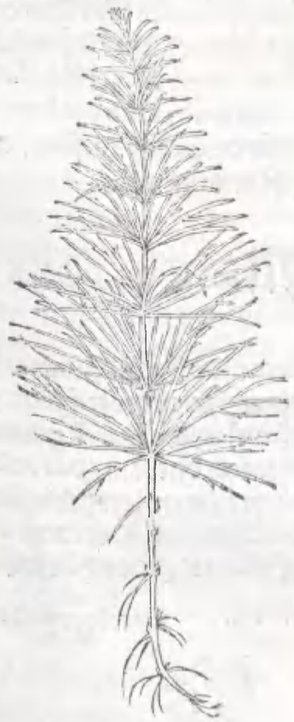
Faetsoen.

Dat eerste gheslecht wast naect ende slecht ghelijck als de bieſen / sonder hayr oft bladerkens / met veel ionctuerkens / ende heeft int opperste een swert schuetken oft dodde/ghelijck als ionge Spargen. Dat ander heeft hole stelen/een luttel rootachtich/row ende hert/onderscheydē met ledekens oft ionctuerkens die euen verre vā een staen/ ende wt dien wassen rondtsomme veel teere / dunne bladerkens / ghelijck als Bieſen. Het
C wast hooge op/ende hangt hem aen al wat daer bij staet/met veel swerte hayrkens/gelijc eenen Peertsteert. De wortelen van beyde sijn swert/ houtachtich ende herdt. Dat derde gheslecht is den tweeden wat ghelijck/ maer het is teerder ende dick besedt. Ende oock sijn alle de knoopkens oft ionctuerkens so vol dunne hayrkens/ dat elcken steel als hij wtghetrocken wordt/eenen hayrigen peertsteert gelijck is. Dat vierde bringet alle iaer inden April naecte schuetkens voort sonder bladeren / ende als die wat opghewassen sijn / so doen sij haer op / ghelijck de aren van Wechbree/met dat bloeysel. Ende inden Mey daerna sō comen de rouwe hole steelkens voort met haren hayrkens oft bladerkens / eñ die doddekens vallen van tsop van bouen af/ende sij verdwijnen sonder saet.

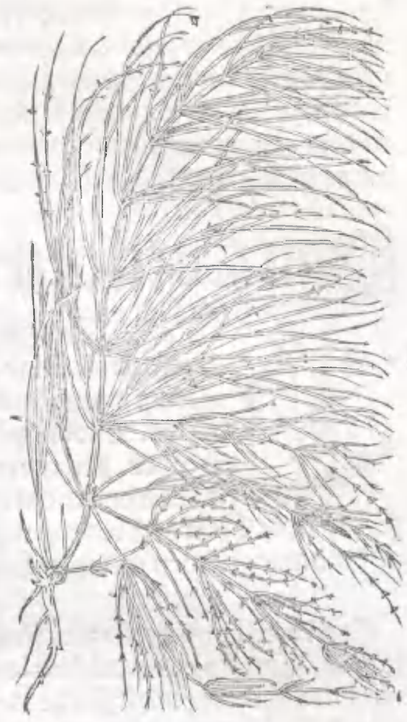
Plaetse daert wast.

De twee eerste gheslechten wassen in stille watergrachten / eñ in natte doncker poelen ende putten. Dat derde en vindtmen ouer al niet. Maer sijn

Hippuris. Peertsteert.

Equisetum breuius. Cattensteert.

D sijn gewoonlijcke stede is in doncker natte dalen/ende ghemeynlick daer de viuers afgelaten worden/eñ inde beemden daer ontrent. Dat vierde wast in sandachtighe beemden/ ende oock op sommighe vochtige sandachtighe ackers onder de vruchten.

Den tijt.

De twee eerste comen inden Mey wt met haer dodden/eñ men vindse voorts inde maent daerna / ende schier den geheelen somer door. Ende de twee leste brenghen haer dodden voorts inden April.

Die natuer ende complexie.

Alle de gheslechten van Peertssteert adstringeren oft trecken tsamen/ ende droogen sonder bijten/ende daerom sijn sij oock crachtich om allerley wonden te heylen.

Cracht ende operatie.

E Dat sap van Peertssteert wtgedowt ende inden nuese gedaen oft gestreken/stopt dat bloedē wt de nuese. Dat voorgenoemde sap met wijn ghedroncken/geneest dat roode melizoen / ende loſt de vrine. Dat cruyt ghestooten oft gepuluerizeert ende ingestroyt/ heylt allerley groote ende verſche wonden/al waert oock dat sij tot aen de spanader ruerden. De bladeren in water gesoden eñ gedroncken/genesen de dermen die vā binnen gequetst sijn / ende de blase eñ geschoortheyt. Dat cruyt mitsgaders de wor-

F de wortele is goet voor gene die hoesten/ende met swaricheyt adem hebben/ende oock alle den genen die binnens lijfs ghebroken sijn. Dat cruyt in water oft wijn gesodē eñ gedroncken/is goet voor die bloet spouwen/ende voor de vrouwen die te ouervloedich haer cranckheyt hebben. Het is oock goet in deser manieren ghenut/tot alderhande loop des buyck/te weten datment inneme met herden wijn alsser de Cortse toeslaet/ende datment in water siede/eest datmen de Cortse niet en heeft.

Van Coeckoecxbloem. Cap. CXXII.

Den naem.

A Coeckoecxbloem wort in Griecx ende Latijn Hiberis/Lepidium minus/ende Nasturtium sylvestre oft agreste geheeten. Ende mach dan oock wel wilde Kersse genaemt worden. Dit cruyt heeft dien naem daerom/dat op dat steelken onder dat knoopken/wit schuym leyt gelijc speecsel/dwelc de Coeckoeck daerop worpt/alsō men meynt. De redene van ander namen hebben wi inden Latijnschen Herbario genoech bewesen.

Tfaetsoen.

B Coeckoecxbloem heeft eenen steel die is ront/somtijts eenen cubitus lanck/met luttel bladerē/eñ die sijn de Kersse gelijck. De bladeren die beneden bij de wortel staen sijn ront/eñ van saetsoen de Waterkersse niet ongelijc. Die bouē aen den steel staen/sijn de Hofkersse gelijc. Sijn bloemē staen opt sop vāden stele/ende sijn witachtich met purpurbruyn gemengt/eñ elck bloemken heeft vier bladerkens. Eñ als die afvallen/so wassen cleyn hawkēs daerna/daerinne vindtmen seer cleyn sadeken/datment naw ghesien en can. De wortel is veeselachtich eñ scherp van smaecke/ende riect ghelijck de Kersse.

Hiberis. Coeckoecxbloem.

C Plaetse sunder wassinge.

Dit cruyt wast op ongebouwde plaetsen/in beemden/houen/ende aen den wech.

Den tijt.

Coeckoecxbloē compt wt inde Lenten/eñ sonderlinge indē Apryl eñ Mey/ende duert tot in Junio/ende dan beginnen sijn bloemen wit te worden.

Ontrent

D Ontrent dien tijde ist in sijn meeste cracht/daerom dattet alsdan oock sijn saet brengt.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden vierden graedt ghelijck als de Kersse/nochtans drooghet minder.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde wermt ende bernt/ende is goet tot weedom der huepe/met ghesouten Verckensliese als een plaester vier vren daerop gheleyt. Maer om cort daeraf te spreken/dit cruyt heeft alle de operatie van de Kersse/ghelijck wij op sijn plaetse daeraf screijuen sullen. Coeckoecxbloem in looghe gesoden/veriaecht de luysen. Waerwt blijct dattet seer droocht ende de vochticheyt diep wten lijue trect/alsō als wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Van groote Eppe Cap. CXXIII.

Den naem.

A Groote Eppe wordt in Griecx Hipposelinon eñ in latijn Olus atrum geheeten. Ende waerom dattet so heetet/vindi in onsen Latijnschen Herbario. De Apotekers ghebruycken dat saet van desen cruyde voor Peterselie van Macedonien. Maer hierin dolen sij/gelijck wi sulcx in latijn breeder verclaert hebbē.

Hipposelinon. Groote Eppe.

Tfaetsoen.

De groote Eppe heeft eenen holen/hoogen/teederen steel. De bladerē sijn breeder dan aen de Eppe/ende een luttel rootachtich. Sij draecht int sop veel bloemen. Dat saet is swert/lancachtich/vast/scherp/ende welrieckende. De wortel is binnen wit/wel smakende ende redelick groot.

Die plaetse daert wast.

Groote Eppe wast in plaetsen daer veel lomber is/ende bi waterpoelen.

Den tijt.

Groote Eppe en brengt int eerste iaer geen bloemen/maer int tweede iaer begint sij inden somer te bloeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graet/ende drooge int middel van den derden.

Cracht

C Cracht ende werckinge.

De bladeren van desen cruyde gebruyctmen inde spise gheliick ander cruyden. Desgelijcx eetmen oock de wortel row ende gesoden. Dat saet in wijn ende huenick gedroncken/brengt den vrouwen haer maentstonde/ende lost de vrine. Het is oock goet in deser manierē gedroncken vanden genen die de Cortse hebben ende van coude rijeren/ want si worden daer door verwermt. Ende is oock goet tot dat crimsel binnen int lijf/ ende is den scorpioenen gants contrarie. De wortel heeft alle die cracht van dat saet. Ende ist dat sij in wijn gesoden ende gedroncken wort/ so verdrijft sij den steen/ende pine inde lenden ende sijden. Sij is oock wtnemende goet gedroncken van den genen/die van eenē verwoeden hont gebeten sijn/ende daerop geleyt. In summa/de groote Eppe heeft alsulcke operatie gelijck als de Eppe oft Jonckfroumerck/ maer dese is noch wat crachtigher.

Van Viscus. Cap. CXXIIII.

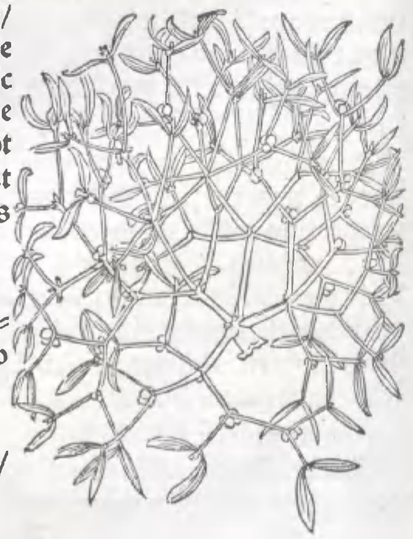
Den naem.

A Viscus heetmen in Griecx Ixos/ ende in Latijn Viscum/ ende inde Apoteke Viscus quercinus.

Ixos. Viscus quercinus.

Faetsoen.

Viscus is een cruyt met veel tacken wtghe spreyt gelijck eē cleyn boomken/ taey/ altijt bleeckgruen/ binnen gruen ende buyten geel/ ende heeft bladeren gelijc Boesboom/ dwelck wi Palmen noemen/mer si sijn wat langer/ eñ crijcht cleyn bloemkens. Sijn vruchten dat sijn witte ronde besien / gheliick als Erwten.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op de boomen / ende sonderlinghe op Eycken / ende op Peerboomen.

B Den tijt.

Viscus vergadert men indē Herst/ alst besien crijcht.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt verwermt / ende is meer scherp dan bitter.

Cracht ende operatie.

Viscus met hers ende so veel was

ghemengt/

C ghemengt/ende een plaester daerwt ghemaect/ende ouer gheleyt/ maect rijp/verteert/eñ maect morw/trect oock tsamē de sweeringē bi de ooren/ ende alderley geswel. Alsment met wieroock mengt/ende op oude sweeringen leyt/so heylet die. Het verteert ende maect de milte cleyn/alsment met calck mengt. In summa / Viscus trect wt alderley subtile ende groue dicke vochticheyt oft humoren/ende verdeylt ende verteert die.

Van Weedt. Cap. CXXV.

Den naem.

A Weedt wort in Griecx eñ Latijn Isatis gheheeten. Voor tijts wast oock Glastum gheheeten / maer nv heetment Guadum/dats Weedt.

Gheslecht.

Men vindt tweederhande Weedt. Dat een is tam/ ende dat gebruyctmen tot blaw verwe. Dat ander is wildt/ende datselue en wort tot de verwen niet ghebesighet.

Faetsoen.

Dat tam Weedt heeft bladeren op deerde wtgespreyt gheliick Wechbree/ maer sij sijn vetter ende swerter. Den steel die int tweede iaer op=

Isatis. Tam Weedt.

Guadum sylueſtre. Wildt Weedt.

 schiet/

B schiet/is twee ellen lanck/ende doet hem inde hoochde op met veel tacken ende schuetkens/ende die sijn met scherpe bladerkens verchiert. Op tsop vande stelen wassen seer cleyn geel bloemkens/seer menichuuldich/ende veel bij een/ende dat worden hawkens/die sijn lanck ende breet/ghelijck als cleyn tongeskens/daeriune leyt dat saet. Dese sijn eerst groen/ende daerna worden sij swertbruyn. Dat wilde is den tammen seer gelijck/maer de stelen sijn wat teerder/cleynder ende bruynachtigher/de hawkens sijn ock smaelder dan van dat tamme/anders en is tusschen beyden gheslechten geen onderscheedt.

Plaetse sijnder wassinge.

Dat tam Weedt plandtmen tot veel plaetsen in Duytschlandt/ende
C principalick onder Aken ende Erdsurt. Tot dit cruyt heesmen eyghen muelens gheuouden/daerop wordet/te wijle dattet noch groen is/ghebroken ende gemalen/ende dan maectmen daeraf clooten oft ballen/die laetmen in heete somers op horden liggen/ende ten lesten so gebruyckent de verwers om wolle ende laken daermede blaw te verwen. Dat wilde wast van selfs/maer niet oueral.

Den tijt.

Beyde gheslechten van Weedt bloeyen in Maio eñ Junio/ende daer na brenghen sij haer saet/also voorseyt is.

Natuer ende complexie.

Dat tam Weedt is bitter/ende trect tsameu/eñ daerom drooget seere/maer het en is niet so tangher oft scherp als dat wildt. Want dat verwermt ende droocht meer dan dat tam.

D

Die cracht ende operatie.

De bladeren van tam Weedt stootmen/ende men leytse op allerley ge swel. Si heylen ock verschie wonden. Si stoppen dat bloet. Sij heylen ock alderhande quade/vuyl/rottende/loopende ende ineteude vlceratien ende wonden. Men mach onder de voorseyde bladerē broot/oft Gersten oft Terwenmeel mengen/na gelegentheyt vander sake. De bladeren sijn ock goet gestooten/ende opt wildt vier geleyt. Wildt Weedt is wtnemende goet tot vochtige vuyl vlceratien. Maer tot ander voorghenoemde ghebreken en ist niet so goet/want het droocht te seer/ende is wat scherp/also dat die ghebreken daer door verargheren/ende maeckt ock apostuenien. Dit wildt gheslechte ghedroncken/is goet voor de ghene die ghebreck hebben inde milte/ende ock daerop gheleyt.

Van Wil-

Van Wilghe. Cap. CXXVI.

Den naem.

A Wilghe wort in Griecx geheeten Itea/ende in Latijn Salix. De redenen van dese namen hebben wi in onsen Latijnschen Herbario ghesedt.

Geslacht.

De Wilgen sijn drijerley/sommige root/die heetmen roode Wilge/eñ die besiget men totten banden oft reepen/ende worde in Latijn geheeten Nigre oft Punicee/Viminales/Sabine/ende Amerine. De andere sijn geel/ende die worden Grece/Candide ende Vitelline ghenaempt/ende in Duytsch witte Wilghe. Die derde heetmen cleyn Wilgen/ende in Latijn Gallyze/also wij sulcx int langhe verclaert hebben in Latijn/ende ware noodeloos hier te verhalen.

B

Gaetsoen.

Wilgen hebben eenen corten stam met lange tacken/die wassen int op perste wten stam/als oft sij wt een hooft quamen/ende sij sijn taey/eñ laten haer buygen. De bladerē sijn lanck ende smal/bouen groen/ende onder aschverwich. De bloemen wassen met hoopkens tsamen/ende als si haer ontluycken/so sijnse hayrich ende wolachtich/ende ouermids dien heetmen die Cattekens. Dese cattekens en behouden si met langhe/maer

Itea. Roode Wilghe. Salix græca. Witte Wilghe.

C ſij wordē vanden windt rijp/ende eer de vrucht rijp wort/ſo wordt ſij vanden windt verſtroyt.

Plaetſe daerſe waſſen.

Alle de gheſlechten van Wilghen waſſen geerne aen den watercant/ eñ op vochtighe plaetſen.

Den tijt.

De Wilgen bloeyen int beginſel vā de Lentē/ ende dat bloeyſel valt af eer de vrucht voortcompt/ als bonen verclaert is. Eñ hierop heeft Homerus ooc̄ acht genomen/ want in ſijn ſpraeke noempt hi de Wilge Oleſicarpos.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende bloemen oft Wilge cattekens drooghen eñ trecken redelick tſamen. Maer de ſchorſſe is noch droogher.

D Cracht ende operatie.

De Wilgen bladeren/ ſaet/ſchorſſe eñ ſap trecken tſamen. De bladeren in ſtucken geſtootē/ende met een luttel Pepers gemengt eñ gedroncken/ ſijn goet voor de gene die pijn hebben in dat cleyn gedermte. Dat ſaet is goet voor de gene die bloet ſpouwen. Deſgelijcke operatie eñ cracht heeft ooc̄ de ſchorſſe/maer ſi droocht meer. De ſchorſſe tot aſſchen gebrant/ende in azijn geweyct/ verdrijft de wertten eñ exteroogen / alſment daerop leyt. Dat ſap van Wilgen bladeren oft van de ſchorſſe/met olie van Rooſen in een granaetappel ſchelle gewermt/eñ inde ooren gedaen/is goet tegen de pine inde ooren. De bladeren ende ſchorſſe in water geſoden/ſijn goet voor de gene die dat Podagra hebbē/als ſi haer daerin badē. Dit voorſeyde water verdrijft de ſchellen vandē hooft de. Tſap wter ſchorſſe vergadert / te wijl dat de Wilgen noch bloeyē/eñ inde oogen gedaen/maect claer ooghen ende een ſchoon aenſicht. De bladeren gheſoden ende ghedroncken/verlagen den luſt ende ghenegentheyt om bijſlapen.

Gallyræ. Cleyn Wilghe.

Van Gryſecom. Cap. CXXVII.

Den naem.

A Gryſecom heetmen ooc̄ Duyuencrop/ ende Cattenkeruel/ ende in Griecx wordet Capnos/ende in Latijn Fumaria/ ende inde Apoteke Fumus terre geheeten. Dit cruyt waſt van eenen vetten vochtigen donſt der eerden/hoewel dattet ooc̄ waſt van dat ſaet/ſo waer dat het in deerde valt.

Een

B Een ander reden hebben wi in onſen Latijnſchen Herbario gheſet.

Vaetſoen.

Fumus terre heeft veel ſteelkens oft tacrkens. Sijn ſtelen ſijn viercantich met cleyn / teeder / weecke bladerkens becleedt gelijck als de Coriander/maer ſi ſijn aſſchenverwiger. Het crijcht purpurbruyn bloemkens/ die ſijn inden eerſten een druyfken ghelijck / ende daerna als haer die opdoē/ ſo ſtaet elck opwaerts aendē ſteel hert aen malcanderen. Ende als deſe volbloeyt hebben / ſoo worden dat cnopkens/daerin leyt cleyn ſadekē. De wortel is enckel ende ſcherp/met luttel ende cleyn veeſelkens oft hayrkens.

Capnos. Gryſecom.

Die plaetſe daert waſt.

Gryſecom waſt geern onder de Gerſte/in houen/aen tuynen / in wijngaerden/ondert Vlas/ende op ander vette ghebowde plaetſen.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt eerſt in Maio ende Junio/ende daerna tegen den Herſt.

Natuer ende complexie.

Gryſecon is werm eñ droge van natuere inden tweeden graedt / eñ dat is licht te mercken wt ſinē ſinaeck/ wāt hi is ſcherp ende biter.

Cracht ende operatie.

Dat ſap van deſen cruyde is ſcherp achtich / ende ouermids dien ſo ſcherpet tgheſichte / ende maect claer ooghen. Het treckt de tranen eñ doet weenen/gelijck als den roock. Dit ſap mengt men met gummi/ende men ſtrijcket op de wijnbrauwen / op datter gheen dubbel hayr wt en waſſe. Dit cruyt in water gheſoden ende gedroncken / iaecht de galle af door de vrine / ende is goet tot verſtoptheyt der leuer/ende onſterckheyt derſelver. Dit cruyt ghedroocht ende gepulverizeert ende met Mede ghedroncken / purgeert door den camerganck/ ende alſment met cleynen wijn inneempt/ſo ſtercket de mage.

Ende tis ooc̄ goet voor de ghene die met ruydicheyt ende ander quade ſeericheyt beladen ſijn.

Van Mollencruyt. Cap. CXXVIII.

Den naem.

A Mollencruyt noempt men ooc Cruysboom ende Christus palme. In Griecr wort dit cruyt Cici ende Croton/ ende in Latijn Ricinus/ende inde Apoteke Cherua ende Cataputia maior genoempt. Sommige heetent ooc Pentadactylon ende Palma Christi. De reden van alle dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario. Dit cruyt schiet in corter tijt hooge op / alsó dattet eenen boom gheliick wort. Ende als sijn saet wtspringt/so eest den hontswormen gheliick.

Eactsoen.

Mollencruyt is een fraey boomken / wassende meer dan eens mans
B lengde hooge/eñ heeft eenē ronden/holen/rietachtigen/teederē/bruynē/ witverwigen/meelachtigen steel/met groote swerte bladeren geciert/eñ die sijn rontsomme wtgesneden ende breet/aen te sien gheliick eenen grooten gansenvoet / oft eē wtgestreckte hant/ die haer vingeren van een spert/want elck blat is in seuen/ acht oft negen deelen gedeylt. Int opperste vanden stele wassen tacrkens/die hebben cnoppen/ eñ int sop van dien wast een druysachtighe dodde/ende die draecht tweederhande bloeysel/geel ende root. Dat onderste ende eerste is geelverwich. Eer die opgaē/so sijnt ronde scherpe cnoppekens/ende als die volbloeyt hebben/ so vallen die af sonder vrucht. Dat an
C der bloeysel bouen dit/dat is root/gheliick als de Soffraenbloemē/ende na desen comen daer stekende graenkens wt. Ende elck greyn is drijcantich/en de als die rijp worden/so doen si haer op/ende daer valt grijs saet wt/dat is van saetsoene gheliick eenen hondtsworm.

Cici. Mollencruyt.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit is een vreemdt ghewas / ende onlancr eerst in Duytschlandt ghecomen/ende wort nv oueral inde houen gheplant van dat saet.

Den tijt.

Cruysboom is een recht somer ghewas / ende en mach gheenen rijm oft vorst verdraghen / ende moet iaerlicks van dat saet gheplandt worden
D den inden April. Ende datselue saet salmen inden Herst vergaderen. Want alsó haest als de coude aencompt/ alsó voorseyt is / so bederft dit ghewas.

Natuer ende complexie.

Cruysboom is werm ende drooge inden tweeden / oft ten hoochsten inden derden graedt.

Die eracht ende operatie.

E Dertich greynen van desen cruyde van haer schelpen ghereynicht/gestooten ende ghedroncken/iaghen af door den camergancr de galle/taey slijmicheyt / ende dwater. Sij doen spouwen. Maer dese purgatie is swaer om innemen/ want sij beroert de maghe / ende maect die seer ontstelt. De voorstyde greynen ghestooten ende aen ghestreken/ oft op gheleyt/doet de plecken ende vlecken des aensichts vergaen. De bladeren gestooten / ende op gheswollen hittighe ooghen / ende op stijue gheheuen vrouwen borsten gheleyt/doet dat gheswel/ende de pijne vergaen. Met azijn ghetempert sijnde / blusschen sij dat wildt vier. De olie van dit saet is subtijl van complexie / ende werner dan olie van Olijuen. Ende en dient niet om eten / dan alleen tot plaesteren / ende inde lampen te verbernen.

Van tam Ossentonghe.

Cap. CXXIX.

Den naem.

A De tam Ossentonghe wort ooc Buglosse / eñ in Griecr Cirsion/ in Latijn Spina mollis ende Buglossum magnum geheeten. De Apotekers heeten dit cruyt Buglossa ende Lingua bouis. De reden eñ oorspronck van dese namen staen in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De tamme Ossentonge is tweederhande/groot ende cleyn. De groote wort van sommighen Roomsche Ossentonghe geheeten/ om des wille dat sij corts wt vreembde landen herwaerts ouer ghebracht is ghe-
B weest / ende te voren van niemanden bi ons niet gesien en heest geweest. De cleyne wort ooc ghemeyn Ossentonghe gheheeten / daeromme dat sij van selfs hier te lande wast.

Eaetsoen.

De groote Ossentōge brengt eerst voort lange/ronwe/swertgroene/ hayrachtige eñ stekende bladerē/ eñ crijcht daerna lange/rouwe/teeder/ drijcantige stelen/met veel tacrkens ter sijden inde hoochde. Dese stelen sijn van onder tot bouē met cleyn bladerkens becleet/eñ die sijn gesaetsoeneert gelijc scherpe tongesckens. Op de stelen wassen veel schoō purpur ē

Cirsion. Cleyn Bugloſſe. Bugloſſum magnum. Groote Bugloſſe.

C bloemkens/elck met vijf bladerkens/ſterrewijs ghelijck een radeken aen te ſien. Ende als die afvallen / ſo vindtmen inde ghesterrede hayrachtighe huyſkens drij oft vier graw corenkens neffen een / ende die ſijn vol rimpelen oft fronſelen / ende daeraf ſedtmen ander ſtocken/die crijghen ſelden bloemen int eerſte iaer/ het en ſij dat dat ſaet weder ſelver eer de come daer dat in ghesaeyt wordt. De wortel is lanck / ſlecht / ende buyten grawſwert. De cleyn Ossentonghe is der groote van wortel / ſtelen/ cruyt ende bloemen ghelijck / maer ſij is veel corter / ſmaelder / ſcherper ende cleynder. Haer bloemkens ſijn ock cleynder / desghelijck ock dat ſaet is ſwerter.

Plaetſe daert waſt.

De groote plantmen nv ſchier oueral inde houen. Ende werdt voormaels ſelden bij ons ghesien. De cleyn Ossentonghe waſt ock mde houen/ende op ſommighe plaetſen van ſelfs.

Den tijt.

Die Ossentonghen bloeyen meeſt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Deſe cruyden ſijn werm ende vochtich inden eerſten graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van Ossentonge verſaecht de pine der crampader/alſmen die aen

D die aen dat ledt hangt daer de pine in is. De Medicijnmeeſters bi onſen tijden gheuen den Ossentonghen toe / dat ſij dat herte verſtercken ende cracht gheuen/dat ſij onſterckheyt ende onmacht keeren/ droefheyt verjaghen/ende vruecht maken/ende in ſumma alle tghene dat wij hier boven vande Bernagie gheſcreuen hebben.

Van Coriander. Cap. CXXX.

Den naem.

A Coriander heetmen in Griecx ende Latijn Corion oft Coriannon. Inde Apoteke noemptment Coriandrum. Ende heeft dien naem na de wantluyſen/die in Griecx Coris heeten. Want gheen wandtluys en ſtinct ſo ſeer als den groenen Coriander.

Faetſoen.

Coriander heeft eenen ſteel/die waſt anderhalfelle hooge/met veel tacken ter ſijden. Als hi eerſt wtcompt/ſo gelijcken ſijn bladeren den cruyde/dwelck men Capillus Veneris heetet / ende dander daerna gelijcken den bladeren van Fumus terre/ eñ riecken ſeer ſterck/ ia ſi ſtincken gelijck als wantluyſen. De bloemē ſijn wit. Dat ſaet wort ront eñ bloot ſonder ſchelpkens/ende is vaſt/eñ duert lange/ende heeft goeden rueck. De wortel is cort/ houtachtich/ eñ niet ſeer veeſe achtich.

Corion. Coriander.

Plaetſe daert waſt.

B Coriander waſt geerne in vet eerdt rijck/ niet tegenſtaende dat hi ooc ſomtijts in mager eerde gevonden wordt. Hi moet ghesaeyt worden/want hi en compt niet van ſelfs.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Auguſto / ende wordt ontrent den Herſt vergaedt/ als ſijn ſaet rijp oft tidich is.

Natuer ende complexie.

De natuer vanden Coriander en is niet eenderley/ maer van menigherley cōpoſitie. Want ſij is ſeer bitter/ maer die bitterheyt is geſondeert op een ſubtijl ende eerdtſche ſubſtantie. Si heeft ooc eens deels een waterachtighe law vochticheyt / eñ trect tſamen/alſo als ick in minē Latijnſchen Boeck vandē cruydē breeder beweſen hebbe.

Cracht

C Cracht ende werckinge.

Dat saet van Coriander bereyt eñ met suetē wijn gedroncken/doodet de wormen/ende vermeerdert dat manlick sact. Eñ dat heetmen bereyt/ als hi ouer nacht in goeden wijn te weycke ghelegen heeft. Maer men en sal des Coriander saets van binnen niet te veel vseren / want het maeckt den mensch dul eñ sinneloos. Alst met broot eñ Gerstenmout ghemengt wort/so verdrijftmen daermede hitich ende vierich geswel. Met boonē meel gemengt sijnde/doettet de croppen/ clieren/ende ander sweeringen vergaen. Sijn sap met ceruyse / schuym van siluer / azijn ende olie van Roosen gemengt eñ geappliceert sijnde/vercoelt de heete inflammatien/ ende ontsteken gebreken. Dat Coriander saet bi twier gedroocht/maeckt herten camergang. Het sluyt oock de mage/eñ bewaert de spise daerinne so lange tot dat sij gedigereert ende verteert is. Coriander saet met azijn gestooten/ende vleesch daermede gewreuen/bewaert eñ houdet dat den geheelen somer lanck sonder letsel ofi sonder bedernē/eñ en laet daer geen madē in wassen. Xenocrates schrijft / als een vrouwe haer maentstonde te oueruloedich heeft/ eñ eens daechs een greynken vā Coriander in harē dranck inneempt / so blijft den vloet eenen dach achter. Neempt sij twee greynkens inne/so blijft hi twee daghen achter/ende also voort.

Van Wranghe. Cap. CXXXI.

Den naem.

A Dit verwerrede Viltcruyt oft Wrange/heeten sommighe oock Vlaessijde. In Griecx heetmen Cassytha / in Latijn Cassutha / veranderende de y in een u. Na desen hebbent de Arabische meesters Casuth gheheeten / ende de Apotekers Cuscuta.

Faetsoen.

Dese Wrange wast aen ander struycken sonder wortel/ende is gelijc een verwerret garen met veel draeyen door malcanderē geulochten. Dit climpt op lancx de tuynen eñ struycken gelijck Hoppe / ende en heeft geen bladeren. Sijn bloemen sijn wit/ende de vruchten dat sijn ronde corens/vol saets/ende dat is seer cleyn/ gelijck saet van Colle oft Claproosen. De draeyen oft tuyten van desen cruyde sijn somtijts wit/ende somtijts oock root/also groot ende dicke als snaren van Lieren.

B Die plaetse daert wast.

Dat witte wast op sommige drooge beemden / ende aldaer vlidderet ouer ende weder/ende ouertrect dat gras/also dattet niet wel opschieten en can. Dat root vindtmen aen tuynen ende boomen / daeraen claueret op/ende vlecht hem so dick daeraen / dattet wort gelijck een hutte / daermen onder schuylen mocht wter sonnen. Het treckt oock somtijts de boomen ende struycken/daert aen hangt/nederwaerts ter eerden.

Den tijt.

C Den tijt.

Viltcruyt vindtmen meest in Julio ende Augusto/ eñ tot dier tijt brenghet oock sijn bloemen ende vruchten.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden eersten graedt/ende drooghe inden tweeden. Ende het is bitterachtich.

Cracht ende operatie.

D Viltcruyt suyuert / treckt tsamen eñ sterct. Dit cruyt in wijn gesoden ende gedroncken / oepent de verstopte leuer ende milte/ende lost de vrine/ende suyvert de aderen van slijmige humoren. Ende is goet voor de geelsucht/want die heeft harē oorsproncx vā verstoptheyt der leuer. Dat Viltcruyt is goet voor de kinderē die de Cortse hebben/ als sij dat met Anijs innemen. Het iaghet oock de galle af door den camergang/ ende principalick alsmen Alsene daertoe doet. In summa/dit cruyt oepent ende stercket de leden / ende is ouermids dien seer bequaem/ende nut tot een coude leuere.

Cassytha. Wranghe.

Van Betonie. Cap. CXXXII.

Den naem.

A Betonie heetmen in Griecx Cestron/ ende in Latijn Vetonica ofi Betonica/ eñ also heetet oock inde Apotecke. Den oorspronck van dese namen suldij vinden in mijnen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Men vindt tweederhande Betonie/deen heeft witte bloemen/eñ dander bruyne. Anders en hebben sij geen onderscheet van wortel/bladerē/ stelen/aren noch saet.

B Faetsoen.

Betonie heeft eenen viercanten/rouwen steel/die is een elle lanck. De bladeren sijn lanck ende weeck/ donckergroen/ende breet/eens deels den Eyckenbladeren gelijck/ende sijn rontsomme gekertelt gelijc een sage/eñ hebben eenē lieflijcken rueck. Dese bladeren sijn oock ter wortelen waert grooter dan bouen aen den steel. Op tsop vandē steel wast eē bolleken gelijc eē are/eñ daerwt sluypen bloēkens/waeraf de sommige gants bruyn sijn/

Van Betonie. Cap. CXXXII.

Cestron. Betonie.

C sijn/ende dandere geheel sneewit. Na dat bloeysel vindtmen inde gaetkens vande aren/swert/lanck/ghehoeckt saet. De wortel is rootachtich ende geveeselt/schier ghelijck die wortel van wit Niescruyt.

Plaetse daert wast.

De bruyn Betonie wast gheerne in de beemden ende bosschen/eñ in berchachtige coude ende doncker plaetsen. De witte is seltsaem/men vindtse in sommighe bosschen.

Den tijt.

Betonie bloeyt meest in Junio ende Julio.

Die natuer ende complexie.

De Betonien sijn werm ende droge inden eersten graet volcomelick/oft int middel vanden tweeden graedt.

D

Cracht ende operatie.

Die wortel tot poeder gestooten eñ met meede gedroncken/doet spouwē/eñ iaecht de slimige vochticheyt bouen wt. De bladeren gedroocht/worden seer gheseert in medicinen. Een drachma van dien in Mede ingenomen/is goet voor de gene die den cramp hebben/ende tegen alle gebreken der moeder/ende sonderlinge tegen dat opstooten derselver. Drij drachma van desen cruyde oft bladeren aldus in wijn inghenomen/sijn goet voor de gene die van slangen eñ nateren gebeten sijn. Men leyt oock dat cruyt op quetsurē/die van venijnich gedierte gebeten sijn. Een drachma daeraf in wijn ingenomen ende gedroncken/is goet tot alderhande venijn. Als yemant Betonie te voren inneempt/so en sal hem geen venijn hinderlick oft schadelick sijn. Si lost de vrine/ende breect den steen inde

E nieren. Si purgeert de longen/de borst eñ de leuer. Si brengt den vrouwen haer maētstonde/eñ is sonderlinge goet voor de gene die de vallende siecte hebben/alsmense in water siedt eñ drinct. Si maect saechten camerganck/alsmense vier drachma swaer met Mede drinct. Si sterct de digestie/als si tsauouts na den eten een boone groot met gesoden honick ingenomen wort. Int dier manieren sullent oock vseren de gene/dien de spise suer opcompt. In cleynen wijn is si goet ingenomen den genen die bloet spouwen. Item den genen die weedom inde huepe hebben/eñ pine der blasen/als si in water ghesoden is. Eñ is goet den genen die die geelsucht hebben/ende dwater laden. Item den genē die de droogende siecte hebben/eñ etter eñ fluymen op de borst. Betonie is seer goet tot lam ledē.

Van Gi-

Van Ginoffelen. Cap. CXXXIII.

Den naem.

A DE Ginoffelen heetmen tot sommighe plaetsen Grasbloemen/om dat haer cruyt is ghelijck als grasbladeren. In Griecx worden dese bloemen Betonice geheeten. Eñ daer door comet datmense noch ter tijt inde Apotcke Tunicas noempt met eenē gebroken naem int stede van Betonicas/alsoo wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Gheslecht.

De Ginoffelen sijn tweederhande/tam ende wildt. De tamme vindt men dubbel eñ enckele van menigerley coluer. Want sommige van dien

B sijn gants wit/sommige lijfverwich/sommige root als bloet/sommige donckerroot. Wederom vindtmen Ginoffelen die sijn gescaeckiert/als root ende wit/dat is/datter meer roode bladeren sijn dan witte/eñ wederom sommige wit ende root. Sommige van desen bloemen sijn oock wit/eñ met cleyn roode droppelkens besprengt. Eñ sommige sijn root/eñ met witte streemkens oft melckdruppelkens ghespickelt. De wilde Ginoffelkens sijn oock tweederhande/want sommige hebben satroode oft bina lijfverwe bloemkens met vijf bladerkens/eñ die heetmen Keykens.

Betonicæ.
Cleyn Ginoffelkens.

Garyophylleæ sylue stres.
Wilde Ginoffelkens.

r Ende

C Ende sommige hebben bruynwitte/ geveeselde/gheplnymde bloemen/ende die machmen Pluymkens heeten.

Betonica, seu Vetonica coronaria. Ginoffelen.

Tfaetsoen.

De tamme Genoffelen hebben bladeren schier gelijck Loock / eñ die sijn lanck eñ smal/ eñ aschverwich. Haer stelen sijn ront/een elle lanck / eñ somtijtslanger/ende sijn vol cnoopen/eñ sij wassen bij een gelijck als buskens. De bloemen sijn ouer maten schoon vã coluere/ te wetẽ wit / lijfverwich/ donckerroot/lichtroot / wit ghespickelt/root gespickelt/wit ende root gescaeckiert/ dubbel / eñ enckel / alsó als voor gheseyt is/ende riecken alsó wel als Giroffel nagelen/eñ daerom heet mense oock Nagelbloemen . Alsinen dese bloemen niet af en breect / so brengen sij swert saet/ ghelijck als ayeuyn saet/ende dat leyt in langhe bollekens
D ghesloten. De wortele is rootachtich eñ riect wel. De wilde Ginoffelkens/ die wi Keykens heeten/ sijn den tammen gelijck van stelen/gras oft bladeren/knoopen/ bloemen ende wortelen. Maer de bloemen sijn de cleynste onder alle Ginoffelbloemen/ende sijn enckel met vijf oft ses bladerkens. De Pluymkens sijn den tammen oock wat gelijck van gras/ stelen ende knoopkens. De bloemen van desen sijn bruynwit/ende elck bladeken is gecloven gelijck veederkens. Ende de de wortel is veeselachtich.

Die plaetse daert wast.

De tamme Ginoffelen plandtmen in scheruen ende in teylen. De Keykens wassen op dorre/ sandachtighe / grasachtighe / ende onghebowde plaetsen. De Pluymkens wassen oock van selfs in sommighe beemden/ ackeren ende houen.

Den tijt.

Beyde dese manierẽ van bloemen vindtmen inden somer. De tamme Ginoffelen dueren tot inden winter.

Natuer ende complexie.

De Ginoffelen sijn werm eñ drooghe. Ende dat is licht om mercken wt haren smaeck/ want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

De Ginoffelen gepulueriseert eñ in witten wijn gedroncken/ sijn goet voor

E voor slangen/scorpioenen/ ende alderhande steken ende beten van venijnich gedierte. Eñ om des wille werden sij voormaels seer gheseert vande oude meesters tot bewaringe van harẽ liue. Si sijn goet gedroncken voor de gene die de vallende sieckte hebben / eñ sonderlinge de Keykens. Si heylen de wonden ende den cancker/alsment daer in stroyt/nochtãs salmen de wonden te voren wasschen met sap dat wt desen cruyde gheperst is. Men machse ooc inde spise vseren voor de wormen binnen den liue. Si trecken oock gebroken beenderen wt. Dat sap gedroncken / preserueert den mensch voor de Pestilentie / ende oft yemant die hadde / so wort hi verlost. Van desẽ bloemẽ maectmen een olie/die is goet voor de gene die van eenẽ verwoeden hont gebeten sijn/ende tot fistelen eñ sweeringen achter de oren / alsinense daerop strijct. Dat sap vã Ginoffelen
F inde oogen gedaen/ scherpt dat gesichte. Als sij in water gesoden sijn/eñ men dat werm inden mont houdt/so vergaet daermede den tantsweer. In deser manieren drinct ment oock om haest moeder te worden vã kinde. Dese bloemẽ gepulueriseert/drinct men des morgens vroech om niet droncken te worden. Si sijn goet met azijn ende Mede ingenomẽ tegen dat walgen eñ spouwen. Si versaechten de pine van dat Podagra/als si in water gesoden eñ daerop geleyt worden. Si trecken wt dat venijn vã eenẽ dullen hont/ alsment in deser manierẽ daerop leyt. Gemerct dan dat de Ginoffelen so menigerhande cracht eñ operatie hebben/ so machmen ooc Conserue daeraf maken/gelijc van Violettẽ eñ Roosen/eñ dier gheliicke. Dat sap van wilde Ginoffelen is wtuemende goet voor den steen inde lendenen/want hi breect dien / ende iaecht den af met de vrine.

Van Tijdeloosen. Cap. CXXXIIII.

Den naem.

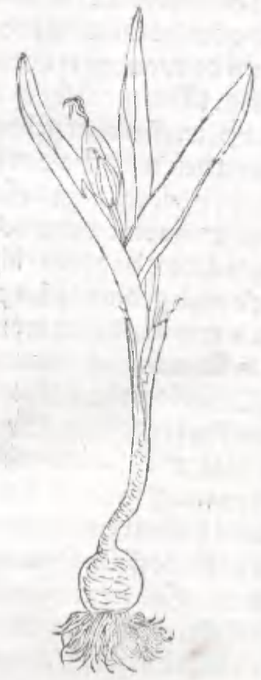
A Tijdeloose wort in Griecx ende Latijn Colchicum ende Ephemerum gheheeten. De Medicijnmeesters hebben dit cruyt namaels Hermodactylum genoemt. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario. Tfaetsoen.

Tegen den Herfst so comẽ dese naecte bloemen voort wt ronde bollen/ eñ die sijn met donckerroode schellen van buyten ouertrocken / ende van binnen sijn sij wit/teeder/vol saps/ende suet. Dese bloemen sijn witachtich/oft lijfverwich/ende elck heeft gemeynlick ses bladeren/ende binnen
B geel clepelkens gelijck inde Lelien/ ende sijn van saetsoen de tamme Saffraen bloemen gants gelijck. Tegen de Lenten comen sijn bladeren wt/ die sijn dick/vet ende groen/somtijts drij/somtijts vier/ ghelijck als ander ronde ayeuynachtighe wortelen hebben. Tusschen dese sluypt eenen steel door/ ende daerop wast een vrucht die is een coedeme niet ongelijc/ ende is vol saets/ende ront/ende als die rijp wort / so wort sij bruynachtich/bina ghelijck als Radijs saet.

Colchicum.
Tijdeloosen met de bloemen.

Colchici folia & semen.
Tijdeloosen met de bladeren ende saet.

C

Plaetse sijnder wassinge.

De Tijdeloosen wassen oueral inde beemden bouen int landt/ende gemeynlick en wast daer geen cruyt so oueruloedich als dit. Elders en ist niet so ghemeyn als daer.

Den tijt.

Inde Lenten wast dit cruyt oft de bladeren. Inden somer/ende sonderlinghe in Junio/wast de vencht oft dat saet. Inden Herst de naecte bloemen. Inden winter worden sijn ayenynachtighe wortelen rijp/ende botten alle iaer op een niew.

D

Natuer ende complexie.

Sommighe segghen dat Tijdeloosen werm ende drooghe sijn inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel van Tijdeloosen doot den mensch dieset eedt/ghelijck als venijnighe campernoelien. Daeromme en salmense binnen den liue niet vseren/want sij maect so oueruloedighen camerganck datter ook dat bloet nauolghet/ende dat daer doot/want sij quetst dat inghewant/ende verbrandt de maghe wonderlijcken seer. Waert dat yemant onwetens dese wortel ghegheten hadde/dien salmen coemelck te drincken gheuen.

E uen. Sommige doen daertoe Eycken loof/eeckelen/schellen van Granaetappelen/ende Kuel. Hier toe sijn ook wtnemende goet de binnenste schellen van Castanië/als sij met sap van Wechtreedt/oft met Wijn gaertrancken/oft Braembesy tacken in wijn ghesoden/ende gedroncken worden. Nochtans sijn de wortelen/cruyt/ende bloemen van Tijdeloosen goet/om alderhande luysen daermede te verdriuen.

Van Vincorde. Cap. CXXXV.

Den naem.

A Vincorde/Ingroen/oft Maechdepalm heetmē in Griecx ende Latijn Clematis daphnoides/eñ inde Apoteke Peruinca/eñ Vinca peruinca. Den oorsproncк van dese namen hebben wi inden Latijnschen boeck vande cruyden ghenoech verclaert. Ende heetet daeromme Ingroen/om dattet altijt groen blijft.

Tfaetsoen.

Clematis daphnoides. Vincorde.

Wt een veeselachtighe gheel wortel wassen veel cleyn geerdekes met enoopen/dunne gelijck als Biesen/eñ dragē cleyn bladerkens van coluer ende saetsoen dē Lauwer bladerē niet ongelijc/maer si sijn veel cleynder. De bloemen sijn purpuren blaw/elck met vijf bladerkens/ende en gheuen geenen rueck.

B

Die plaetse daert wast.

Vincord wast gheerne inde lombre op vette plaetsen/in sommighe houen achter de tuynen/onder de haghen/ende op steenberghen.

Den tijt.

Hoewel dat dit cruyt inden winter groen blijft/want het mach alderhande vorst ende weder verdragen/nochtans so bloeyet inde Lenten/ende sonderlinghe inde Meerte eñ April meest. Nochtans heb ick sijn bloemē noch in Augusto gheuonden.

Natuer ende complexie.

Ingroen treckt tsamen eñ is bitterachtich/daerom so drooget/nochtans sonder scherpicheyt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt in wijn gesoden eñ ghedroncken/stopt den loop des buyck/

C ende geneest dat melizoen. Men mengt dit cruyt met melck ende olie van Roosen/eñ men maect daerafeen tapken / dat doetmen inde moeder om de pine derselner moeder te doen cesseren. Alsinen dit cruyt inden mondt houdt ende knowt/so vergaet den tantsweer. Het geneest quetsüren die van veninich gedierte ghebeten sijn / alsment daerop leyt. Alst met azijn gemengt eñ gedroncken wort / so eest seer nut eñ beqnaem. Het stelpt dat bloeden wt den nuese. Eñ is wtnemẽde goet voor de gene die bloet spouwen. Summa/dit cruyt machmẽ wel in groote weerden houden/ wãt het heeft seer groote cracht om alderhande bloetloop eñ fluxien te stelpẽ.

Van Hofkersse. Cap. CXXXVI.

Den naem.

A Hofkersse heetmen in Griecx Cardamum / ende in Latijn Nasturtium/eñ also heetment noch inde Apoteke. Sommige heetent oock Cressionẽ hortensem. Den oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen Herbario.

Gaetsoen.

Cardamum. Hofkersse.

Hofkersse heeft eenen ronden steel/ een elle lanc/ ende de bladerẽ sijn cleyn ende gecloueñ. De bloemkens sijn wit/ dat saet is geel / ende leyt in breede ronde schelpkens besloten / ende is scherp van smake ghelijck als Mostaert.

Die plaetse daert wast.

Dese Kersse saeytmen ende wast oueral inde honen. Sij mach wel alle plaetsen verdraghen / ende en behoeft geenen mis/ ende can oock wel sonder vochticheyt sijn.

B

Den tijt.

Dese Hofkersse bloeyt meest in Junio/ende brengt daerna haer saet.

Natuer ende complexie.

Dat saet van Hofkersse is werm eñ drooge inden vierden graet. Als dat cruyt drooghe is / so heuet sulcken natuere ende cracht ghelijck als dat saet. Maer alst noch groẽ is/ so heuet noch een waterachtige vochticheyt bi hem/ ende en is door dien niet so scherp/also datment inde spise met broot wel vseren mach ende can.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Dat saet is scherp/ende door dien der magen contrarie. Het purgeert den bnyck. Eñ iaecht de wormen af/alsment met huenic inneempt. Ende maect een cleyn milte. Ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Ende verwect den mensch tot lust om bislapen. Het heeft sulcken cracht gelijck als Mostaert saet. Ende gheneest alle bladeren ende rappicheyt des hoofts/ende quade plecken ende vlecken. Alsment met huenic mengt ende van buyten opleyt/so maket de milte cleynder. Met huenick eñ water gesoden / so iaget de fluymen ende slijmighe humoren vander borst. Ende daerom eest seer goet voor de gene die corten adem hebben ende kichen. In deser manieren gedroncken / eest den slangen eñ giftigen gedierte contrarie. Men maect hier afeenen roock/dien veriaecht oock alle veninich gedierte. Dat saet in water gesoden/ende dat hooft daermede gewasschen/maect dat hayr vast ende stijf. Met Gersten mout ende azijn ist goet van buyten geappliceert voor de ghene die Sciatica hebben. In deser manierẽ verdrijuet oock alderhande geswel. Het maect scherpe sinnen. Alst in water ghesoden ende ghedroncken wort/so iaget de galle af door den camerganck. Het purgeert oock dat hooft/ende scherpt dat gesichte. Alsment met vijgen mengt/ende gelijc als een plaester op de oozen leyt/so verdrijuet de doouicheyt. Het verdrijft ooc de schelferen eñ schorfheyt vandẽ hoofde/alsment met gansen smont mengt/eñ daerop strijct. Men menget met huenick/ende men strijcket op sweeren ende vlceratien die voorts eten. Het verdrijft oock de croppen ende clieren/alsment met Boonen meel menghet / ende daerop leyt / ende daernae met een Koolbladt toedeckt.

Van Lelien. Cap. CXXXVII.

Den naem.

A Lelien heetmen in Griecx Crinon ende Lirium/ende in Latijn Lilium/ende Rosa Junonis. Den oorspronck van dese namen staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Gheslecht.

Hoewel datter menigerhande Lelien sijn/ so en hebben wij nochtans maer tweederhande laten contrefeyten. Deerste heeten wi witte Lelien. Dander/die wij roode Lelien heeten/dats na mijn achtinghe Lilium rusum/ daer Plinius af schrijft. Ende daerom machmen die wel Roode Lelien noemen.

Gaetsoen.

De witte Lelien hebben selden meer dan eenen steel / ende die is somtijts drij ellen lanck. Haer bladeren sijn lanck / ghelijck de bladeren van Satyrion oft Standelcrnyt. Die bloemen oft Lelien sijn schoon wit/ eñ elck heest gemeynlick ses bladeren / buyten met strepen onderscheyden

Crinon. Witte Lelien. Lilium rufum. Roode Lelien.

Bost gevouden/ende staen ront bÿ een/beneden enge/ eñ bonen hoe langer hoe wÿder/alsó dat elck Lelie een hotte oft clocxken gelÿck is. Dat opperste vande bladeren is rontsomme crom omgebogen. Midden inde bloemen vindtmen ses geel bollekens hangende op ses draeykens/eñ midden wter bloeme gaet eenen groenen clepel/die is bonen drÿcantich ghelÿck een colue. De wortel is ayeuynachtich/ende elck wortel heeft veel schelferen/ende elck schelfer is ghelÿck een vet blat van Donderbaer. Aen dese ronde wortel staen beneden veel cleyn wortelkens ende veeselingen. De roode Lelien en hebben maer eẽnen steel/die is van onder tot bonen toe op beyden sÿden becleedt met veel smael bladerkens gelÿc Wilgen bladerē/ende sÿn donckergroen van colnere. De bloemen sÿn den witten Lelien
C ghelÿck van faetsoene/maer sÿ sÿn root ghelÿck als vier/ende en hebben geenen rueck/vrucht/noch saet. De wortel is wat bruyn/ende is gefaetsoeneert gelÿck als de wortel van witte Lelien.

Plactse daert wast.

De witte Lelien sÿn oueral gemeyn/eñ men plantse schier in alle houē. Maer de roode Lelien en sÿn in alle plaetsen niet so gemeyn als de witte. Nochtans sedtmense in veel plaetsen inde honen voor een cyraet.

Den tijt.

De witte Lelien bloeyen in Junio/ende de roode in Maio.

Die na-

D

Die natuer ende complexie.

De Lelibloemen hebben een gemengde nature/want haer substantie is eens deels teeder ende subtÿl/ende eens deels grofeñ eerdachtich/eens deels oock waterachtich ende ghetempert. De bladeren ende wortelen drooghen inden eersten graet/eñ purgeren/de wortelen nochtans meer dan de bladeren.

Cracht ende operatie.

Olie van Lelien is goet om de neruen ende zenuwen te versaechten/eñ sonderlinge totter moeder die verhert is. De bladerē ende wortelen verteeren matelick. Ende daeromme sÿn si goet tot verbrantheyt van vier/als sÿ werm daerop geleyt worden/ende den genen die van nateren gheheten sÿn. De wortel alleen gheroost oft inde asschen gebraden/ende ghestooten eñ ghemengt met olie van Roosen/is seer goet tot verbrantheyt/alsment daerop leyt. Si heylt oock alle ander wonden/als sÿ in azÿn te weyck gelegen heest. Dat sap vande bladeren met azÿn ende huenick gesoden/is een goede medicine tot alderhande versche ende oude wonden oft quetsuren. De wortel met huenick gemengt eñ gestooten/gheneest de
E neruen ende senuwen die afgesneden sÿn/eñ leden die vertrocken oft ontstelt sÿn. In deser manieren wort si gevseert/om te verdriuen alderhande vlecken ende smetten der huyt/ende sonderlinge int aensicht/ende loopende sweeringen/ende de schellen vanden hoofde. De voorseyde wortel gestooten met azÿn/Bilsencruyt ende Terwen meel/ende op geswollen ende ontsteken manlickheyt geleyt/doet de pine vergaen/eñ versaecht dat geswel. Dat saet is goet gedroncken van den genen die van slangen gebeten sÿn. De bladerē blusschen dat wildt vier/als sÿ noch groen sÿn. De wortel in wÿn gesoden/ende drÿ dagen sonder ophouden op exteroogen gheleyt/doet die vergaen. De wortel met olie gesoden ende gestreken/doet dat hayr wederom wassen na de verbrantheyt. Dat sap vanden bloemen ghestreken/maect sweeten/ende verteert dat etter.

Van Cauwoorde. Cap. CXXXVIII.

Den naem.

A Lauwoorde heetmen in Griecx Colocyntha/eñ in Latÿn Cucurbita/eñ also heetment noch inde Apoteke. De oorsaken ende oorspronck van dese namen staen in minen Latÿnschen Herbario.

Geslecht.

Al eest datmen veel manierē van Cauwoorden vindt/so sÿnder nochtans principalic drÿ. Deerste heetmē groote Cauwoorde/om haer bloemen eñ vrucht wille/die grooter sÿn dā ands Cauwoordē/wāt de vrucht vā desen wort somtÿts so groot als eenē middelbarē stoop. Dander geslecht/dwelc wi cleyn Cauwoorde heetē/heeft mind bloemē eñ vruchtē/

waeraf

B waeraf de sommige oock recht ende slecht sijn / ende de sommighe crom gheboghen als hoornen. Dat ander gheslecht/lange Cauwoorde ghenaempt/ leuert een schoon langhe vrucht. Anders sijn dese gheslechten/ ende principalick dat eerste ende leste / malcanderen niet seer ongelijck van bladeren/gelijck oock de figuere dat claerlick bewijst.

Vaetsoen.

De Cauwoorde hangt met haer rancken eñ clauwieren aen cruyden/ boomen/ende aen al wat si genaten can/eñ climpt daeraen op. Anders/ met dien dat haer stelen seer onsterck sijn/ cruypt sij op deerde / eñ breydt haer seer wijt wt. De bladerē sijn ront/gelijck groote Clisse bladeren oft
C Manfoozen. De bloemē sijn wit/maer die van den eersten geslechte sijn een luttel bruynachtich / eñ die sijn tweederley. Deerste sijn gants wolachtich/aen te sien als witte Roosskens/elck bloem met vijf oft ses bladeren/die vallen op den derden dach afsonder enige vrucht. Dander bloemen sijn cleynder / maer achter aen elcke sietmen een vrucht gelijck als cleyn wilde hondtpeerkens. Als de bloemē verdwinē/so wast de vrucht toesiens/ende sommighe van desen worden groot ende rondt/ die andere cleyn ende rondt/ende sommighe seer lanck ende oock rondt. Maer alle dese vruchten sijn eerst groen/ende daerna worden sij vael/bleeckgeel/ oft lijfverwich. Inden voorseyden Cauwoordē wast dat saet / dat sijn breede ende dunne greynen.

Colocyntha. Groote Cauwoorde.

Cucurbita minor. Cleyn Cauwoorde.

Die

D

Die plaetse daert wast.

Cauwoorde wast geerne op vochtige eñ waterachtige plaetsen. Eñ bij gebreke van dien/ so moetē sij dicwils met water genet worden / oft anders en connen si niet opwassen. Het is een cruit dat alle iaer moet gesaeyt worde

Den tijt.

Cauwoorde salmen inden April saeyen/so bloeyt si dan in Junio. Die vrucht woet met lanckheyt van tijde rijp. Eñ daerōme so en connen sij niet wel rijp saet leueren voor den Herst.

Natuer ende complexie.

Alle Cauwoorden groot eñ cleyn/ rondt ende lanck/sijn cout ende vochtich inden tweeden graedt.

E

Cracht ende operatie.

Cauwoorde row ghestooten / verkoelt de swellingen/desgelijcx ooc de hitte der ooghen/ende dat Podagra/ alsmen die daerop leyt. Dat sap van gestootē Cauwoorden alleen oft met olie van Roosen inde oozen ghedaen / doet de pine vergaen. Het is oock goet gestreken op verbrantheyt. Dat sap wt geheele Cauwoorden ghedowt/eñ met huenic gedroncken/maect saecht inden buyck. Als yemant wijn giet in een groen Cauwoorde / ende laet dien also daerin sekerē tijt inde locht staen / ende drinct dien daerna nuchteren / die crijcht saechten camerganck. Cauwoorden gegeten/verslaen den dorst/maer sij sijn der magen seer quaet row gegeten/want sij sijn seer swaer om verteeren/ eñ
F ouermids dien maken sij dat de mage moet opworpen. Ende daerōme alsmen die inde spijse vseren wil/ so salmense te vozen sieden/roosten oft braden. De schorsse van Cauwoorden tot asschen ghebrant/gheneest de verbrantheyt wonderlijcken seer. Dese asschen genesen oock de sweeringen oft vlceratiē vande manlickheyt. Dat saet van Cauwoorden drooghe ghepulueriseert eude inde wonden gestroyt / maect datse wederom met vleesch worden gevult. De oude Cauwoorde rancken met azijn ende soeten wijn inghenomen/ghenesen dat roode melzoen. Cauwoorde is goet voor de borst/ longen ende blase / ende sonderlinghe als sij te seer verhittet sijn. Alle de ghene die coudt ende vochtich sijn van natuere/die sullen haer van Cauwoorden wachten. Ende oock alle de ghene die pijne inde dermen/ ende dat crimsel hebben.

Cucurbita longa.
Langhe Cauwoorde.

Van Co-

Van Coloquintida. Cap. CXXXIX.

Den naem.

A Coloquintida heetmen in Griecx Colocynthis ende in Latijn Cucurbita sylnestris. Inde Apoteke heetment Coloquintida. Men mocht ooc wel wilde Cauwoorde heeten.

Faetson.

Coloquintida cruypt met sijn rancken ende bladerē op der eerden. Ende de bladeren sijn heel row/aschverwich graw / rontsomme doorhackelt/in alle manieren gefaetsoeneert gelijck bladeren van
B Citrullen. De bloemen sijn bleeckgeel eñ niet seer groot. De vrucht is gants ront/ van faetsoene gelijck een belle. Van colner is sij eerst groen/eñ daerna wort si geelachtich/ende is binnen bol gelijc een spongie/ met veel keernē besedt/ende bitter van smake.

Colocynthis. Coloquintida.

Plaetse daert wast.

Coloquintida en wast hier te lande niet vau selfs/maer men moetse setten ende saeyen. Sij en can ooc niet wel opcomen oft vrucht brenghen in onse contreyc/want si wilt een werm landt hebben.

C

Den tijt.

Si bloeyt indē somer/ ende brengt haer vruchten seer spade int leste van den Herft. Dese vrucht en salmen niet vergaderē tot dat sij bleeckgeel wort. Si houdt haer cracht ende operatie vijf iaer lanck.

Natuer ende complexie.

Coloquintida is werm ende droo ghe inden derden graedt.

D

Cracht ende operatie.

Dat merck van Coloquinten appelen een half drachma swaer inghe nomen in hnenick/ purgeert eñ iaecht de taey slijmicheyt wt door den camerganck. Men mach ooc met myrrhe ende huenick pillen daerafmaken ende vseren. Dat merck van Coloquinten appelen sonder saet / ghebruyctnen inde clysterien der gheenre die Sciatica hebben/ eñ lam sijn/ ende weedom inde dermen/ende dat crimsel hebben. Alsmen Coloquinten appelen wtholet/ende Mede oft sueten wijn daerinne siedet / eñ men dien na dat hi cout ghewoorden is/drinckt / so purgeert hi / ende drijft de slijmige humorē wt. Maer Coloquint is der magen wter maten quaet.

Ende

E Ende daeromme so waert wel behoorlick dat de Overheyt punitie ende correctie deden ouer dese landloopers eñ quacksalvers/ die den lieden van dese medicijne so stercken purgatie gheven / dat haerder vele haren geest opgeven. Maer al ist dat de Coloquintida een sterche medicine is/ nochtans machmense inder noot wel aldus besigen/Macct eenen appel binnen hol als hi wel rijp is / ende legt dat merck met den keernen in een glaesken met wijn / eñ latet vier oft vijf vren weycken / daerna so doetet door een doeckken/ende drinct dien wijn / die sal v saechtelick purgeren. Maer alsmen eenen goeden Medicijnmeester crijghen mach / so salmen de Coloquintida laten varen. Met dat sap dat wt de groen appelen ghe dowt is/salmen bestrijcken de ghene die dat Sciatica hebben.

Van Queappelboom. Cap. CXL.

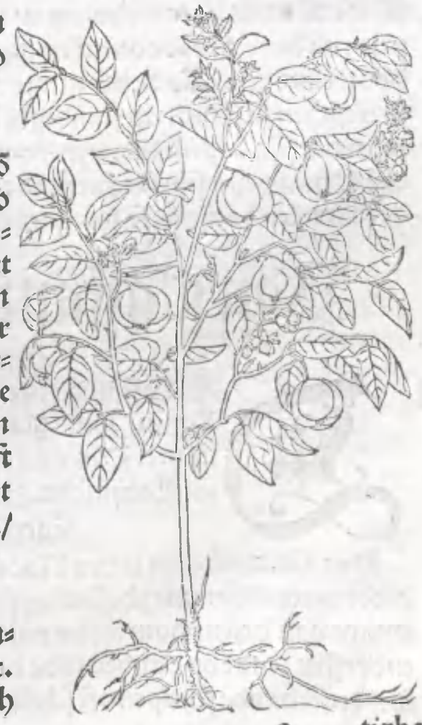
Den naem.

A De Queappelen heetmen in Griecx ende Latijn Cydonea/ ende Cotonea. Den oorsprouck van dese namē hebben wij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

De Queappelen sijn tweederhande. Sommighe van dien sijn ront/cleyn/ende van goeden rueck. De andere sijn grooter/sueter ende niet so amper. Deerste dat sijn de rechte Queappelen / gheheeten Cotonea/ende dander Struthea.

Cydonea. Queboom.

Faetsoen.

B Den Queboom is eenen appelboō seer gelijck/ wtgenomen dat hi niet so groot en wort. Want de vruchten ouerladen den boom / alsō dat hij niet om hooghe ghewassen en can. Sijn bladt is wat smal/ende op de sijde ter eerden waert witachtich. Dat bloeysel is purpuren met wit gemengt. De Queappelen eer sij rijp wordē/so sijn sij groen / eñ daerna geel / met wit oft graw wolleken ouertrocken / eñ met wtgehoolde strepen onderscheyden/ ende hebben eenen lieflijcken rueck.

Plaetse daert wast.

De Queen wassen hier ende ghinder inde houen aldaermense plandt. Nochtans beminnē sij coude eñ voch

C tighe plaetſen/ende ſonderlinghe op pladt landt/ende in valleyen.

Den tijt.

De Queden bloeyen langſaem / eñ ſijn ſchier de leſte onder alle bloeyende boomē/ ende daerom worden haer vruchten oock ſeer ſpade inden Herfttijp.

Die natuer ende complexie.

De Queden ſijn amper/ende trecken ſeer tſamen/ende ouermids dien ſo vercoelen ſij inden eerſten graet/ende droogen inden tweeden.

Cracht ende operatie.

De Queden ſijn goet voor de maghe. De Queappelen row/ ſijn goet voor den loop des buycx/ ende voor de gene die dat roode melizoen hebben/ende die bloet ſpouwen. Queappelen in water gheſoden/iaghen de moeder die wten liue gaet/wederom opwaerts/alſmen die daerop leyt. Snedekens van Queappelen in huenick gheſoden/oft met huenick gheconfijt/loffen de vrime/eñ denſeluen huenick is der maghe ſeer goet. Van
D row Queappelen maectmen een plaeſter/die is goet ouergheleyt den genen die den loop des buycx hebben/ende tot de hitte/ ende tot dat opwoppen vander maghe. Quede bloemen groen ende drooghe in wijn ghedroncken/ſijn goet tot hittighe ooghen/ ende voor de gene die bloet ſpouwen / ende den loop des buycx hebben / ende voor de vrouwen die den vloet te ouervloedich hebben. Dat wolleken dat op de Queappelen waſt/in wijn gheſoden/gheneeſt den Carbunckel/ alſinent daerop leyt. Ende doet dat haer wederom waſſen/alſt yemanden wtvalt. Queappelen na den cten ende drincken ghebruyct / en laten de vapueren niet int hooft climmen. Als de bevruchte vrouwen dickwils Queappelen eten/ ſo crijghen ſij ſubtijl verſtandighe kinderen. De beſte onder de Queappelen dat ſijn de gene die cleyn/ront/ende goet van ruecke ſijn. De gheſoden Queappelen ſijn ſaechter ende lieflijcker inde ſpijſe te gebruycken/ende en trecken oock niet ſo ſeer tſamen als de rouwe.

Van Caſtanien. Cap. CXLI.

Den naem.

A DE Caſtanien heeten in Griecx Dios balanos / ende in Latijn Jouis glandes / Sardiane glandes / ende Caſtauee. Den oorſpronck van alle deſe namen ſtaet in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Gaetſoen.

Den Caſtaniboom is den Nootboom niet ſeer onghelijck / maer ſijn bladt is rondtſomme gheſaecht oft ghekertelt/ geſroncelt ende row. De vrucht van deſen boom is ſeer vaſt ende keernachtich / op deen ſijde kael ende effen / ende op dander ſijde hoochachtich ende rondt. Sij is oock met dryerhande ſchelpen oft ſchellen bedeckt. Deerſte is ſeer dunne/root achtich

B achtich ende bitter/dander is ſeer taey ende bruyn / de derde ende buytenſte is ſeer row gelijck eenen Eghel.

Die plaetſe daert waſt.

Den Caſtanyboom waſt gheerne inde lombre / op plaetſen die teghent Noorden liggen/ het ſij berch oft dal.

Den tijt.

Den Caſtanyboom wort groen in de Lenten / ende leuert ſijn vruchten ſeer ſpade.

Natuer ende complexie.

C De Caſtanien trecken tſamen / ende hebben de nature vande Eeckelen/ ende daerom heetenſe oock Jupiters Eeckelen. Sij ſijn werm ende drooghe inden eerſten graedt.

Dios balanos. Caſtanien.

Cracht ende werckinge.

Caſtanien ſijn onder alle Eeckelen de beſte / ende onder alle ander wilde vruchtē voeden ſij ſeer merckelick. De binnenſte keerne van Caſtanië is goet den genen die Tijdeloſen ghedroncken oft ghegeten hebben. De Caſtanien ſtoppen den loop des buycx. Ende ſijn goet voor de ghene die bloet ſpouwen. Caſtanien in aſſchen oft in eenē eerden pot drooge gebraden/ eñ met huenic nuchteren ingenomen/ſijn goet voor de gene die den hoeſt hebben. Caſtanien met haer ſchelpen in water gheſoden/ ende daeraf gedroncken/is goet voor de ghene die bloet ſpouwen/ende die dat root melizoen/ende den loop des buycx hebben. De binnenſte ſchelpe die ouer de
D keerne is / alleen gheſoden ende ghedroncken / ſtopt den loop des buyckx wter maten ſeer / alſo dat ſij oock beledt dat ſommighe purgatien die te ſeer wercken niet en connen geopereren. Nochtans maken Caſtanien pine int hooft/ende maken veel windts / ende ſijn ſwaer om verdouwen/ alſmenſe row eet. Maer gebraden ſijn ſij veel bequamer om nemen / ende letten minder. Gebraden Caſtanien gheſkooten / ſijn den genen goet die van eenen verwoeden hondt ghebeten ſijn/ alſmenſe met huenick ende ſout daerop leyt. Si ſijn goet tot herde geſworen vrouwen borſten/ alſmenſe met Gerſten meel ende azijn daerop leyt.

Van Notenboom. Cap. CXLII.

Den naem.

A DEn Okernootboom heeft in voorleden tiden bi den Griecken eenē heerlijcken naem gehadt/want si hieten dien Caryon basilicum/gelijc ooc in Latijn Regia nux/ dats te seggen Coninck note. Si wort oock Persica nux eñ Juglans genaemt/om des wille dat si wten lande van Persen eerstwerf in Grieckenlant ouergebracht wert.

Tfaetsoen.

Caryon basilicum. Nootboom.

Den Nootboom is groot/ eñ heeft veel wortelen eñ eenen hooghen stam met veel wtghestreckte tacken. Desen stam wort somtijts so dick/ datmē hē niet omvademen en can. De schorsse
B die is geerne row geclouē. De bladerē sijn breet eñ lanck/ eñ hebben eenen lieflijcken rueck/ nochtans sterck. Desen boom maect een breede schaduwe oft lombre/maer sij is seer ongesont. Int begimsel vande Lentē brengen si gelijc als cattekens/die ontpluycken haer eñ wordē geel/ eñ hangen nederwaerts eñ vallen voorts af. Na desen so volget de vrucht daerna/ ende die is eerst bedect met een groen schelpe/ eñ daerna met een herte houdtachtige/ eñ ten lesten met eē teeder dunne schelpe. De keernen vander note binnē en sijn niet effen/maer ghecronckelt/ende onderscheyden met een houdtachtighe schelle tusschen beyden.

Plaetse daert wast.

C De Noteboom wast geerne op bergen/want waterachtighe plaetsen sijn hem gants contrarie. Hier te lande wast hi in veel houen.

Den tijt.

Den Noteboom wort groen/als den Westwint begint te waeyen/eñ en begint bouen niet int opperste gelijck als ghemeynlick alle ander boomen/maer ter sijden. Hi leuert rijpe vruchten inden Herft.

Natuer ende complerie.

De Noten hebben een ander nature als sij noch gruen sijn/dan als sij rijp sijn/also wi hierna in haer operatie bewijsen sullen.

Die cracht ende operatte.

De bladeren ende schelpen van Okernoten trecken tsamen/desgelijcx ooc

D ooc de noten diewijl si noch versch sijn. De olie die wt de noten gestagen wort/heeft cracht om verteerē. Tsap dat wt de groen schelpen vā Okernoten gedowt wort/heylt de sweeringen binnens monts/ met huenic gesoden wesende. Als de schelpe dor wort/so droocht si seer/ ende is subtijl van substantien. De Lombaertsche noten oft Okernoten sijn swaer om verteeren/eñ hinderlick voor de mage/eñ vermeerderen de galle/ sonderlinge als si met heete mage gegeten worden/si maken pine int hooft/ende sijn schadelick den ghenen die hoesten. So wie spouwen oft ouergeuen wil/die sal te voren Okernoten nuchteren eten. In deser manierē contrarieren sij oock alle dootlick venijn/als si met vigen ende Ruyte ghenuttet wordē. Als yemant veel van dese noten etet/so iagen si de breede wormē wten liue. Met huenick eñ Wijnruyte gemēgt sijnde/sijn si goet tot sweerende borsten eñ versette leden/ alsment daerop leyt. Si sijn oock wtnemende goet tot beten van menschen/oft van honden/ als sij met ayeuyn/
E sout/eñ huenick gemengt/eñ daerop geleyt worden. Noten met den schelpen te puluer verbrant/ ende op den nauel geleyt/doen dat crimsel inden buyck cesseren. De schelpen te puluer verbrant/eñ met wijn ende olie ghemengt/eñ dat hooft daermede gesalft/maect schoon hayr/ ende bewaret dattet niet wt en valt. De keernen vanden noten ghepuluerizeert/ eñ met wijn getempert ende gedroncken/ stoppen den vrouwen maentstonde. De oude notekeernen sijn goet tegen dat wtvallen des hayrs/als sij ghestooten eñ daerop geleyt worden. De versche Okernoten en sijn der mage niet so quaet als de oude. Met dese noten verdrijft men de blaw plecken vanden liue/als sij gestooten sijn/ende men die daerop leyt. Met de noten verliest de Knooploock ende Ayeuyn sijn scherpicheyt. Quetsuren die van eenen verwoeden hondt gebeten sijn/ heyltmen met de keernen van noten/als yemant nuchteren die knowt/ende daerop stryct.

Van Goutbloem. Cap. CXLIII.

Den naem.

A GOudtbloem wert in voorleden tiden in Latijn Caltha oft Calthula geheeten. Ende dien naem is sindt dier tijt wat verandert gewozden/ ende hebben dese schoon bloeme Calendula geheeten/also wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert hebben. In Ouerlandt heetmense Ringelbloeme/om haers saets wille/want dat is crom ende rondt ghebogben ghelijck een ringesken.

Faetsoen.

Goudtbloeme is een cruyt ghelijck een boomken met veel tacken/ende sijnen steel is somtijts twee spannen oft eenen cubitus lanck eñ houtachtich. De bladerē sijn lanc/eñ voor een luttel scherp toegaende/ nochtans sijn sommige van dien meer rondt dan scherp. Eer de bloemen comen/ so wassen op de stelen eerst knoppekens ghelijck als groen Vlas bollekens/

Caltha. Goutbloem.

Bkens / die ontpluycken haer dan / ende worden schoon saffraen gheele bloemen / wtghespreyt gheliick een sterre / binnen ende buiten seer wel rieckende / maer dien rueck is sterck. Als de bloemen afvallen / soo worden dat ronde bollekens / dat is haer saet. Ende alsmen die van een doet / soo is elck sadeken te samen rondt gheboghen gelijck een ringef kens oft Scorpioen steertken. De wortel is slecht / wit / ende veeselachtich.

Plaetse daert wast.

De Goudtbloeme wast schier ouer al inde houen / eñ wort gesaeyt. Want so waer sij wast / daer saeyt sij haer sel uen alle iaer.

Den tijt.

C Si bloeyt vandē Mey af / allet iaer door / tot schier inden winter.

Natuer ende complexie.

De Goutbloeme is werm eñ drooghe van nature / dwelck men lichtelick mercken mach aen haren smaec / alsō wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bloemen van desen cruyde in wijn inghenomen ende gedroncken / brenghen den vronwen haer maentstonde. Desgheliicken doet oock dat cruyt in wijn ghesoden ende gedroncken. Ende het doet oock den tandzweer cesseren / alsment alsō ghesoden een wijle inden mondt hondt. De bloemen ende dat cruyt ghedroocht / ende aen ghesteken / ende den roock van onder op ontfanghen / trect de secondine na hem met crachte. Dese bloeme in looghe gheleyt / maect schoon geel hayr.

Van Benedictenwortel. Cap. CXLIIII

Den naem.

A DE Benedictenwortel heetmen tot onsen tijden Garyophyllata / om des wille dat de wortel van desen cruyde riect gheliick als welrieckende Geroffel nagelen. Maer hoe sij voortijts geheeten heeft / ende oft sij den ouden meesters bekent is gheweest / dat en weet ick niet.

Ghestecht.

B

Gestacht.

Wij hebben tweederley gheslechten van Benedictenwortel ghenonden. Dat eerste inde houen / ende is veel teerder van bladeren / bloemen / ende bollekens / oft hasenpootkens / dan dat ander dat op onghebowde plaetsen wast / ende waeraf de bloeme niet alleen grooter / maer ooc geel is gheliick Saffraen. Want de bloeme vanden eersten cruyde is bleeckgeel. Ende daerom hebben wij dat eerste ghenoempt Tam Benedictenwortel / ende dat ander Wilde Benedictenwortel. Anders spreken sommighe van noch een gheslechte van Benedictenwortel / ende dat is desen voorghenoempden cruyden seer gheliick van bladeren ende saet. Maer mids dien datter een onderscheedt is aen de bloemen / dewelcke den holen bruynen lijfverwigen bellekens oft cymbalen gheliick is / ende aende wortel die lanc / slecht / sonder veesélen / ende sonder rueck is / so en houde ick voor geen gheslechte van Benedictenwortel.

Gaetsoen.

Benedictenwortel heeft eenen steel die wast anderhalfelle hooge / eñ is hayrachtich ende ront / ende draecht gemeynlick drij bladeren die sijn rondtsomme ghekertelt / row ende donckergruen / ende staen aen eenen langhen steel. Die onderste bladeren sijn wat ronder ende grooter

Garyophyllatum hortense. Gariosyllaet.

Garyophyllatum sylueſtre. Wilde Benedictenwortel.

C dan die opperste. Aen elck ledt vanden steel staen twee oft drij cleyn bladerkens. Inde midden beghint hem dat cruyt in sommighe tacken te deylen / ende op tsop van dien wassen bleecke oft soffraengeel bloemē. Als dese afvallen/so wordet een hayrachtich bolleken/ dat is geformeert gelijck een hasenpootken/ende dat is dat saet. De wortel is binnen root verwich/ende buyten hangen daer veel geel veefelingen aen / eñ sij ruickt gelijck als Geroffel nagelen.

Die plaetse daert wast.

Deerste plandtmen inde houen / want daer wort sij wat teerder dan de wilde/de welcke schier overal inde lombre bi tuynen eñ heggen wast.

Den tijt.

Sij bloeyen beyde in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

De Benedicten wortelen sijn werm eñ drooge inden tweeden graet/ also wi in Latijn lanck ende breet gheprobeert hebben.

Cracht ende werckinge.

D De Benedicten wortelen gebruyct men tot veel dinghen. Sommige maken dese suyver ende schoon/ende drooghense/ ende bespraeyense met azijn/ende leggense also in kisten ende scapraeyen/ op dat de cleederē wel daerna ruecken souden. Dese wortel in wijn gesoden ende also werm gedroncken/sterct de digestie vander maghe/ ende doet dat crimsel binnen den lijue cesseren. Si oepent oock de leuer/ als sij in deser manieren ghesseert worden/ende verteeret de slimighe humoren ende sluymen die op de borst vergadert ligghen. Dese wortel gedroocht ende gepulverizeert/ ende daerna in wijn inghenomen / is goet teghen alderhande venijn. Benedicten wortel gheseoden ende ghedroncken / gheneest alderhande wonden ende quetsuren van binnen. Ende oock de quetsuren van buyten/alsmense wascht met wijn oft water daer dese wortel in gesoden is. Dese wortel in wijn gesoden/ende den damp daeraf van onder ontfanghen/oft de wortel daerop geleyt/brengt de vrouwen haer cranckheyt.

Van cleyn Centorie. Cap. CXLV.

Den naem.

A DE cleyn Centorie oft Santorie heet in Griecx ende Latijn Centaurium minus/ Febrifuga / eñ Fel terre. Den Oorspronck van dese namen staet int lange verclaert in mijnen Latijnschen boeck vande cruyden.

Faetsoen.

Cleyn Centorie is S. Jans cruyt oft Hofmageleyne met onghelijck. Sinē steel is meer dan een spanne lanck/eñ met canten/eñ heeft bouē veel neuenschuetkens/daerop wassen schoon roode lijsverwige bloemē. Eñ dat wordē cleyn hawkēs/niet veel grooter dan Terwe corenkēs. De bla

deren

Centaurium minus.
Cleyn Centorie.

B deren sijn cleyn ende lanckachtich / den cruyde van Hofmageleyne gelijck. De wortel is cleyn/slecht/houtachtich/ende en wort inde medicine niet gebseert.

Die plaetse daert wast.

Al eest dat Dioscorides schrijft dat cleyn Centorie op natte ende vochtige plaetsen wast/nochtans ist elckerlijken kondt ende kenlick / dattet bij ons gheмeynlick op herde/ dorre / grasachtige velden ende beemden wast.

Den tijt.

Cleyn Centorie bloeyt in Julio/ende sijn bloeysel duert tot inden Herst.

Natuer ende complexie.

Gemerct dat de Centorie seer bitter is/ so ist licht om mercken dat si sonder scherpheyt verdroocht eñ verwermt. Si treckt oock een luttel tsamen / ende daerom dient sij wel tot de wonden.

Cracht ende operatie.

C Dit cruyt gruen gheslooten / heylet de wonden / alsment daerop leyt. Het suyuert die oude wonden te vosen/ ende heyltse daerna toe. In wijn oft water gheseoden ende ghedroncken/so iaget de galle ende ander taey humoren af door den camerganck. Het is oock goet voor de ghene die wee dom inde huepe hebben alsmen een clysterie daeraf maect/ want het verslaecht de pijne. Dat sap is goet tot medicijnen / diemen tot den ooghen ghebruyckt. Alsment met huenick menghet/so maket claer ooghen. Een tapken in dat sap van desen cruyde geweyct / ende inde moeder gedaen/ brengt den vrouwen haer maentstonde. Dit sap alleen gebseert ende gedroucken/is goet tot alle ghebreken van neruen oft zenuwen/ ende spanaderen. Dit cruyt verteert ouergroote slnrien die binnen den lijue sijn. Het oepent oock alderhande verstoptheyt der leuer. Ende is wtnemende goet tot een herde milte/van buyten daerop geleyt/ ende oock gedroncken. Alsmen dit cruyt sommighe daghen lauck des auondts ende morghens drinct/so doodet de wormen/ ende iaecht die af.

Van Boo-

Van Boonen. Cap. CXLVI.

Den naem.

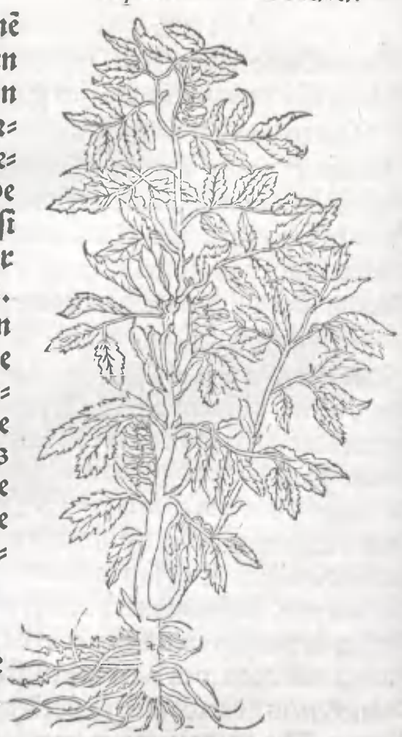
A BOonen heetmen in Griecx Cyami/ ende in Latijn Fabe/ ende dien hebben sij noch inde Apoteke behouden.

Geslacht.

De Boonen sijn menigerhande. Sommige sijn ghemeyn ende niet seer groot/ ende die staen hier ghemaelt. Dander sijn groot/ende sommige van dien sijn bruyn/ eñ sommige sijn geel. Dmeeste onderscheet van de Boonē is inde vrucht/want van cruy de ende bloeysel sijn sij malcanderen gelijck.

Zaetsoen.

Cyami. Boonen.

Onder alle moes wassen de Boonē alleene recht op/ eñ en behoeuen gheen stecken om te ondersetten. Sij hebben dicke bladeren schier ghelijck als Porseleyne. Die bloemen sijn ghefaetsoeneert ghelijck eenen hinnen cam/ ende sijn van menigherley coluere/ want si sijn eens deels wit/ eens deels purpur
B bruyn/ bespraeyt met swerte plecxkēs. Als dese bloemen afvallen/ so wassen daerna groote langhe hauwen/ ende daerinne leyt de vrucht/ die is breet gelijck als eens menschen naghel aende handen oft voeten/ ende sijn somtijts bruyn/ ende som geel oft groen/ ende en hebbē niet eenderhande coluer. De wortel is slecht/houtachtich ende veeselachtich.

Plaetse daerse wassen.

De Boonen wassen geerne in vette eerde. Men sedtse oueral inde houen.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ende leueren daerna haer vrucht.

Natuer ende complexie.

C De Boonen sijn coudt ende drooghe inden eersten graedt.

Cracht ende werckinge.

De Boonen maken veel windts eñ inflatien alsmense etet/ sij sijn hert om verteeren/ende brengen vreembde veruaerlijcke droomen/nochtans sijn sij goet totten hoest/maer sij doen de mage opworpen. Als sij met de schellen in water ende azijn gecoockt sijn/eñ men die also etet/ so stoppen sij den loop des buycx/ende dat roode melizoen. Boonen ghegeren/ sijn goet tegen dat onergeuē. Alsmen Boonen siedt/so salmē dat eerst water wtgieten/

D wtghieten/ende also maken sij minder windts. De Boonen row ende groen gegeten/sijn der maghen schadelijcker/ende maken meer windts. Boonen meel alleen oft met Gersten mout gemengt/ende op heete wonden eñ inflammatien geleyt/versaecht de selue. Het maect ooc de litteecken oft plecken van quetsuren/ schoon eñ effen gelijck dat ander vel daer bij. Boonen meel is goet geleyt op vrouwen borsten/alst melck gheclontert is. Met huenick ende Fenigrieck meel gemengt sijnde/ so scheydet eñ verteeret de sweringen ontrent den oozen/eñ tgeronnē bloet inde oogen. Met Roosen/wieroock/eñ wit vanden ey gemengt sijnde/ so doetet wtpuylende oogen sincken/ende verdrijft oock ander geswel/alsment daer op leyt. In azijn geweyct sijnde/so ist goet tot de sterre/ ende als yemant in sijn ooge geslagen/ende die gequetst is. Boonen sonder fluymen gheknawt/eñ bonen twoorhoost geleyt/ doet de vlotē oft flurien wten hoofde cesseren. In wijn gesoden/genesen sij geswollen manlicheyt/alsment daerop leyt. Si doen oock de swerte ende witte plecken vergaen/die een mensch op sijn lijf heeft/alsmen die daerop strijct. De schellen van Boonen gestooten/ende op de plaetse daer dat hayr wtgetrocken is/ gheleyt/ maect dat daer geē hayr meer en wast. Als sij met Gersten mout/aluyn/ ende olie gemengt worden/so verteeren ende verdrijuen sij de croppen eñ clieren/alsment daerop leyt. De keernen van Boonen sijueren/maer de schellen trecken tsamen. De Boonen in water gesoden/ende met swinen smout ghemengt/sijn goet tot dat Podagra/want sij verteeren/ eñ versaechten de pine. Boonen meel met azijn gemengt/sijn goet tot gequetste spanaderen oft neruen/alsment daerop leyt. Boonē gestooten/ sijn goet gheleyt op den brandt.

Van Consolida. Cap. CXLVII.

Den naem.

A DIt cruyt dat wi bi onsen tijden Consolida heetē oft Solidago media/is een goet wondē cruyt. Maer oft de ou de meesters in voorleden tijden dit cruyt gekent hebben/ daerafen heb ick geen sekerheyt.

Zaetsoen.

Dit cruyt crijcht eenen viercanten gehayrden steel/eñ daeraen wassen van lede tot lede altijt twee rouwe eñ hayrachtige bladerē/die sijn rontsdomme gekertelt/ eñ sijn den bladerē van Munte niet seer ongelijck. Van midden vanden steel af tot bouen int sop toe tusschen de bladerē wassen schoon blaw bloemkens/dier isser altijt ses oft seuen. De wortel is houtachtich/eñ heeft veel veeselingen/die cruypen ouer ende weder langs der eerden.

Plaetse sijnder wassinge.

Consolida wast op sommighe beemden/ ende inde hoochde op grastighe velden.

Den

B Den tijt.

Si bloeyt meest in Maio en Junio.

Natuer ende complexie.

Consolida is werm ende drooghe/ want sij is bitter van smake/ende trect te samen.

Consolida. Consolida.

Die cracht ende operatie.

C Consolida heylt de wondē en quetsu ren/als sij gestooten ende daerop gheleyt wordt/ oft alsmense droocht ende puluerizeert/ende daerin stroyt. Consolida gesoden en gedroncken/ scheydt dat geronnen ende gestolt bloet binnē den liue. Den mont ghewasschen met water daer Consolida in gesoden is/ geneest de vuylicheyt/ putrefactie ende ander sweeringe des mondts. Dat ge swel verdwijnt oock alsment hiermede wasschet/oft dat cruyt werm daerop leyt. Als yemant den wolf gereden heeft/dat is/ als hij eenen blickeers gecreghen heeft/ so salmen hem dat poeder van Consolida daerin stroyen/ so gheneset van stonden aen. Het is oock goet tot alderhande sweeringen/ ende vlceratien die aende manlicheyt oft aende dermen moghen comen.

Van Kemp. Cap. CXLVIII.

Den naem.

A Kemp heetmen in Griecx en Latijn Cannabis. Inde Apoteke Cannabum.

Geslacht.

Kemp is tweederhande/tam ende wildt. Vanden tammen Kemp maectmen stercke seclen/ ende is oock tweederhande/manneken ende wijfken. Dat manneken draecht saet/maer dat wijfken niet. Ende dien heetmen in Latijn Cannabis femella. Den wilden Kemp heetmē in Latijn Torminalis/ maer dien en hebben wi noch niet ghesien.

Gaetsoen.

Den tammen Kemp/met namen Femella/heeft eenen slechten/holen ende dunnen steel/ ende dien crijcht geelwitte cleyn bloemkens/ ende die vliegen wech gelijck stof/en en heeft noch vrucht noch saet. Van bladerē is hi dat manneken gelijck. Ende de bladeren van denselven sijn gedelt in vijf/

B in vijf/seuen/thien deelen/meer oft min/ende staen gelijck als de vinghe ren aen een wtgestreckte hant. Maer dese bladerkens of vingerkens die sijn smal/ en ter sijden aen alle canten vol schaerdeckens gelijck een sichel/ ende sijn row/donckergroen/ende sterck van ruecke. Hi crijcht ooc veel schuetkens ter sijden inde hoochde gelijck als een middelbaer boomken/ en sijn tacken hangen vol saets bouē aen tsop/ in ronde huyskens geslotē. Den wilden Kemp/ alsō als Dioscorides beschrijft/ heeft stelen gheliick witten Hoēst/maer sij sijn veel swerter/ scherper oft rouwer en cleynder/ghemeynlick een elle hooge. Sijn bladeren sijn des tammen Kemps bladeren gelijc/ maer si sijn rouwer en swerter. Sijn bloemen sijn bruynrootachtich. Dat saet en de wottel is den wittē Hoemst gheliick.

Cannabis. Kemp.

C Die plaetse daert wast.

Den tammen Kemp saeytmen ende plandtmen/ende beyde gheslechten comen wt een saet/ dwelck te verwonderen is/want deen is vruchtbaer/ en dat ander blijft onvruchtbaer. Den wilden Kemp/ alsō als Dioscorides beschrijft/wast in bosschen/ ende herde row plaetsen. Maer Apuleius schrijft dat hi bi den wech ende aen de tuynen gheuonden wort.

Den tijt.

Onder twee manierē van tammen Kemp/ so wort dat wijfken eerst rijp/ te weten in Julio. Maer den anderen eerst inden Herst/ ontrent dier tijt als dach ende nacht euen lanck sijn/ waut alsdan vindtmen rijp saet.

D Die natuer ende complexie.

Den Kemp heeft een werme ende droge complexie/ende alsō als Galenus beschrijft/so is hi seer werm. Daerom so erreren die seer/die seggen dat den Kemp cout is van nature.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van tam Kemp/alst met groote menichte ingenomen wort/ so verdrooghet ende doetet te niete inden mensch dat manūck saet. Dat sap wt gruenen Kemp gheperst/verdrijft de pijne wten oozen/ alsment werm daerin doet. Dat saet iaecht de inflatien ende winden wten lijue. Maer het is swaer om verteeren/ ende is den hoofde ende der maghen t contrarie/

E contrarie/ende genereert quade humorē in des menschen lichaem. Daer omme so doen sij dwaeslick/die dagelicx Kemp in haer eten gebruycken. De wortel van Kemp in water gesoden/ versaecht de tsamen getrocken leden/alsmense daerop leyt. Si is oock goet tot dat Podagra. De wortel row ghestooten/ is goet teghen den brandt/ alsmen die daerop leyt. Wilden Kemp gesoden/ vermorwt ende verteert dat gheswel/alsment daerop leyt.

Van Hertsghespan. Cap. CXLIX.

Den naem.

A Hertsgespan heetmē nv ter tijt Cardiaca/ ouermids dien dattet seer goet is/als yemanden sijn herte beest oft clopt.

Faetsoen.

Cardiaca heeft eenen viercanten steel/dien is swert ende vol knoopen. De bladeren en ghelijcken de groote Netelen niet qualick/sij sijn swert/eñ dieper gekertelt/ een ledt hooge van malcanderen. Sijn bloemē sijn bruyn gemengt met wit/ ende staen rondtsom den steel. De wortel is geel/crom/ende vreselachtich.

Cardiaca. Hertsghespan.

Plaetse sijnder wassinge.

B Cardiaca wast oueral ontrent de tuynen/ende bi oude mnren.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt meest in Julio.

Natuer ende complexie.

Cardiaca is werm inden tweeden graedt/ ende drooghe inden derden/ dwelck men lichtelick mercken mach wt sijnen bitteren smaeck.

Cracht ende werekinge.

C Hertsghespan is wtnemende goet tot dat cloppen des herten. Item tot den cramp/ ende verleemtheyt der leden/ alsment in wijn siedet ende sommige dagen daeraf drinct/ oft werm daerop geleyt/ want het scheydt ende verteert alle coude ende dicke humoren. Cardiaca in water ghesoden/is seer goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Het lost de vijne. ende brengt den vrouwen haer maentsconde. Summa het heeft alle virtuyten diemen bitteren dingen toeschrijuen mach.

Van wit Comijn. Cap. CL.

Den naem.

A Wit Comijn heetmen in Griecx Caros/ ende in Latijn Carum oft Careum. In der Apotecken heetet Carui. Ende voert daerom alle dese namē/ om dat den besten in dlant van Carien plach te wassen.

Faetsoen.

Wit Comijn heeft eenē steel met canten/die is hol/ ende vol knoopen/ met ledekens. De bladeren sijn den wilden Pastenaken/ oft den gheelen Peen gelijck. Sijn opperste croonen draghen wit bloeysel/ ende na dese so wast dat saet/ dat is cleyn/ ende gheboeckt. De wortel is slecht/ lanck/ende geel.

Caros. Witte Comijn.

Plaetse daert wast.

B Den witten Comijn wast oueral op dorre beemden. Maer den besten wast/als voorseyt is/in Caria.

Den tijt.

Den witten Comijn bloeyt inden Mey/ende leuert sijn saet in Junio.

Natuer ende complexie.

Den witten Comijn is werm ende drooghe inden derden graedt/ende is een luttel scherp.

Cracht ende operatie.

C Dat saet van desen Comijn iaecht de vijne af/ ende is ster goet ende lieflick voor de maghe/ ende den mondt. Ende hij maeckt goede digestie. Hij verdrijft de inflatien ende winden. Hij wordt in alle manieren van binnen ende van buyten ghevseert ghelijck den Anijs. De wortel van desen Comijn bereyt ghelijck geel Peen/ is eenen goeden ende ghesonden cost om de maghe te verwermen/ ende de vijne te lossen/ ghelijck als de wilde Pastenaken.

Van Haselnoten. Cap. CLI.

Den naem.

A Den Haselaer / die de haselnoten draecht/heet Corylus. De noten heeten in Griecx Carya pontica/ oft Leptocarya/ende in Latijn Auellane nuces / Pontice / Preneſtine ende Heracleotice.

Geslecht.

De Haselnoten ſijn tweederhande/tam eñ wildt. De wilde heetmen slecht Haselnoten/ ende ſommighe van dien ſijn rondt / ende ſommighe lanck. De tamme heetmen Roode noten/ende die geneſen dat roode melzoen. Ende ſijn van faetſoene malcanderen seer gheliick / alſo als dat die figure claerlick bewijſt.

Faetsoen.

B Den Haselaer heeft veel tacken. De roeden van dien en ſijn niet seer lanck/ende de bladeren ſijn rontſomme gekertelt/op deen ſijde swert / eñ op dander grawachtich. De ſchorſſe vanden ſtam is teeder eñ ſubtijl/ beſpraeyt met witte plecken/ ende dat marck is teeder ende geel. Den Haselaer draecht oock cattekens / die ontluycken haer inde Lenten/ende als de bladerē voortcomen / ſo vallen ſij af/ende na deſen ſo comen de huyſkens voort/daer de Haſelnoten in wassen.

Corylus. Haselaer. Corylus domeſtica. Roode Haesnoten.

Plaetse

C

Plattse haerder wassinghe.

De wilde Haselnoten wassen oueral in bosschen / op berghen ende in heggen. De tamme sedtmen inde houen/maer ſij wassen gheerne in slijmighe ende vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Den Haselaer brengt ſijn cattekens inden winter / ende ſij doen haer open inde Lenten/gheliick als haer bloeysel. Maer inden Herft so worden de noten rijp.

Natuer ende complexie.

D De ſchorſſe/de vrucht/ende den gautſen ſtrnyck is werm van natnerē inden eerſten graedt/ende drooge inden tweeden volcomelick/oft int beginſel vanden derden. Ende dat weetmen wt Galeno/die ſcrijft dat de Haſelnoten meer eerdtſche oft coude ſubſtantie hebbē dan de Okernotē.

Cracht ende werckinge.

De Haſelnoten ſijn crachtiger ende ſtercker dan de Okernoten / ende dat bewijſt haer ſubſtantie die is wat vaſter. Maer ſi ſijn der mage contrarie/ende hert om verteeren. Si maken veel inflatien eñ windts. Ende maken pine int hooft. Alſmen nochtans de binnenſte ſchellen af doet/ ſo ſijn ſij lichter om digereren/eñ en ſtoppen niet ſo ſeer. Haſelnoten gheſtooten ende in huenick gedroncken/ſijn goet tot den hoeſt die lange gheduert heeft. Als ſij gebraden ende met wat Pepers ghegeten worden/ ſo verteeren ſij de vloten die wten hooſde ſouden mogen vallen. Gheheel Haſelnoten tot aſſchen gebrant/ ende met beeren ſmout gemengt / eñ dat hooft daermede geſalft/ doen dat hayr wederom waſſen. Als yemandt Haſelnoten met Wijnruyte ſmorghens nuchteren inneempt/ſo en mach hem gheen venijn/noch veninich ghedierte dien dach ſchaden. Alſmenſē met vijgen inneempt/ſo helpen ſij de gene die van eenē ſcorpioen geſteken ſijn. Sommige ſeggen/waert dat yemant de ſchelpen name/ende pulueriseerde/eñ met olie mengde/ eñ daermede ſalfde dat voorhooft van kinderen die graw oogen hebben/ſo ſouden de ooghen ſwert worden.

Van Natercruyt. Cap. CLII.

Den naem.

A Natercruyt heetmen oock Penninckcruyt. Bi onſen tiden wordet in Latijn Centummorbia/ ende Numularia geheeten / daeromme dat ſijn bladerkens rondt ſijn gelijck als eenen penninck. Sommige heetent oock Serpentaria / om des wille dat de Nateren als ſij ghequetſt ſijn/ haer met deſen cruyde heylen ende gheneſen.

Faetsoen.

Dit cruyt cruypt ende ſlnypt op der eerden gelijck als een ſlanghe oft nater/ende daerom heetet Natercruyt. Dat ſteelken van deſen cruyde is

B dunne / eñ op beyde ſijden waſſen bladerkens / die ſijn rondt eñ vet / niet breeder dan eenen penninck. Sijn bloemē ſijn goudtgeel. De wortel is cleyn ende teeder / ende cruypt wt de ſteelkens.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Penninckcruyt waſt geern in vochtighe beemden / graſhouen / op cleyn berchſkens / eñ in graſachtige boſſen.

C Den tijt.

Natercruyt bloeyt inden Mey / ende ſchier den gantſen ſomer.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is drooge inden tweeden oft derden graedt / ende dat machmen mercken wt ſinē ſmaeck / want hi trect ſeer tſamen.

D Cracht ende operatie.

Onder veel ander cruyden die wonden ende quetſuren gheneſen / ſoo en is dit Penninckcruyt dat cleynſte niet / want het en geneeſt niet alleen verſche wonden van buyten / maer oock inwendighe ghebreken der longhen ende ander leden. Het is goet in wijn gheſoden ende ghedroncken voor de gene die dat root melizoen hebben. Het ſtopt den loop des buyck / ende dat bloetſpouwen. Als de vrouwen den vloet te veel hebben / ſo ſullen ſij dit cruyt ſieden eñ daeraf drincken. Het is oock excellentelijcken goet tot alderhande wonden ende ſweerinnghen van binnen / ende ſonderlinghe der longhen. Ende daerom ſalment dickwils gheuen den ghenen dien haer longhen gheqnetſt is / ende die wtdrooghen. De wonden van buyten ſalmen met wijn daer dit cruyt in gheſoden is waſſchen ende ſuyueren / ende alſdan deſe bladeren op de wonden oft quetſuren leggen / ſo heylen ſij terſtont.

Numularia. Natercruyt.

Van Pruymen. Cap. CLIII.

A Den naem.

DEn Pruymboom heetmen in Griecx Coccimelea / ende in Latijn Prunus / ſijn vruchten heeten Pruymen.

Gheſlacht.

Daer ſijn tweederhande Pruymen / tamme ende wilde. De tamme hebben menigerhande coluer / want men vindt bruyne / geele / ſwerte / ende witachtich gruen. De wilde heetmen Sleen /

B Sleen / in Griecx Agriococcimela / ende Prumna / ende in Latijn Pruneola oft Prunula. Haetſoen.

Den Pruymboom heeft wortelen die en ſtaen niet diep / maer ſij cruypen bouen henen in deerde. Sijnen ſtam is recht ende ſlecht / ende row / met veel wtgheſpreyde tacken. De bladeren ſijn lanckachtich / rondt van haetſoene / ende met cleyn meetkens gekertelt. De bloemen ſijn wit / ſchier ghelijck dat bloeyſel van Kerſen. De vrucht is ghelijck een cleyn appelken / ſwert / bruyn / geel / oft witachtich gruen / ende heeft binnen eenen herden ſteen / daerinne leyt de keerne.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

C De tamme Pruymen waſſen inde houen. Pruymen van Damas / te Damaſco. De Sleen ſchier in alle hegghen.

Den tijt.

Si bloeyen inde Lenten / eñ principalick de Sleen / oft Haechpruymē / want die comen ghemeynlick eerſt wt. De Pruymen worden inden ſomer rijp / ende ſonderlinge in Auguſto. De Sleen inden Herft.

Natuer ende complexie.

De tamme Pruymē vercoelen eñ maken redelick vochtich. De Haechpruymkens oft Sleen trecken tſamen oft worgen / alſo wij hierna claerlick bewijſen ſullen.

Coccimelea. Pruymboom.

Agriococcimela. Sleen.

D

Cracht ende werckinge.

Men eedt de Pruymen / maer sy syn quaet voor de maghe. Sy maken weeck inden buyck/nochtans meer als sy versch syn/dan als sy drooge worden. De Pruymen van Damasck trecken noch meer tsamen. De bladeren in wyn gheseden/ ende inden mondt ghehouden / syn goet tot dat tapken ost lalleken / ende kaeckbeen/alst gheswollen is/want sy dryuen de fluxien ost vloten achterwaert. De Sleen ost Haechpruymkens ghedroocht/trecken seer tsamen / ende stoppen den loop des buyck. De gomme van Sleen in wyn inghenomen ende ghedroncken/ breeckt den steen. Si gheneest ock de maseren / dat root ionck en ander schorsticheyt van ionge kinderen/alsmen die met azyn daerop struyct.

Van wilde Peterselie. Cap. CLIIII.

Den naem.

A Dit stinckende cruyt daer wi hier afscriuen/ is een wter maten quaet ende schadelick cruyt/ want het doodet den mensche die dat etet. In Griecx is synen naem Comon/ ende in Latyn Cicuta. Maer in Duytsch wordet wilde Peterselie gheheeten.

Tfactsoen.

Conion. Wilde Peterselie.

Cicuta heeft eenē steel met veel knoopen oft leden/ eñ is somtyts seuen voeten lanck. Desen steel ghelyct den Venckel steel niet qualick / want hy is binnen hol. De bladerē syn de wilde Keruel oft wilde Peterselie ghelyck / ende syn swertgruen / ghekertelt ende gheclouen met veel sneden / ende hebben

B eenen stercken stinckenden rueck. Bouen hooghe cryght hi veel tackens ter syden/ daerop wassen witte gecroonde bloemkens gelyck den Anys. Syn saet is den Anys ock niet ongelyck/ maer tis bitter/ende heeft eenē quaden smaeck. De wortel en is niet lanck/ende sy is binnen hol.

Die plaetse daert wast.

Dit venynich cruyt wast gheerne oueral / ende sonderlinghe op onghebowde plaetsen/ontrent de tuynen/ in coel plaetsen/ende inde lombre.

Den

C

Den tyt.

Cicuta bloeyt in Julio/ende leuert alsdan syn saet.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt bouen maten seer/alsoo dattet onermids syn groote coude een veninich cruyt is/ende men behoort dat binnen den lyue niet in te nemen/ost yemanden in te gheuen.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt/alsoo als voorscreuē is/wort ondert venyn gherekent. Maer waert dat yemant dit cruyt onwetens ghegeten hadde/ghelyck dat wel somtyts ghebuert / soo machmen dien mensch helpen met goeden wyn.

D Wt dat opperste sopken / eer dattet saet lenert / ende eer de bladeren verslensen/perst ende dowt men sap/dat leytmen inde sonne om dick te worden/ende dit wort van buyten gevseert inder medicine/om de pine daermede te versaechten/ende te doen cesseren/ende om te vercoelen alle heete ghebreken ende passien/gelyck als wildt vier/alsmen een doeckken daerin nat maect/ende hierop leyt. Anders wort dit cruyt tot meer ander dinghen inde medicyne ghevseert / ghelyck als Dioscorides ende Plinius daeraf scryuen/als tot vrouwen borsten om dat melck te verdrooghen. Maer het is periculoos daermede om te gaen/ende doet dickwils groot quaet / daerom is dbeste datment laet varen. Ende ock so heeft Galenus/ende ander Griecsche meesters hier af anders niet ghescreuen / dan dat dit een veninich cruyt is.

Van Hondtstonghe. Cap. CLV.

Den naem.

A Dē Hondtstonge daeraf wi hier spreken/is die / die veel Apotekers daer voor vseren. Ende daerom hebben wi die in onsen Latynschen Herbario Cynoglossum officinarum ghenaempt. Anders isser noch een maniere van stinckende Hondtstonge / daeraf wi hier niet en sprekē. Sommige heeten dit cruyt daer wi hier af spreken / wilde Ossentonge. Maer de wilde Ossentonge is Echion genoempt / ende niet Cynoglossum/alsoo wi sulcx hier bouen in syn Capittel genoech bewesen hebben.

Tfaetsoen.

B De Hondtstonge heeft eenen steel die wast een elle hooge/ eñ somtyts langher/ende is row/hebbende veel tacken. De bladeren syn smal ende lanck/eñ wolachtich/sonder aderen/ende weeck. Syn bloemē syn eerst purpurbruyn/ende daerna worden si blaw/ende hebben binnen purpuren draeykens. De wortel is seer lanck/ende staet diep inde eerde.

Plaetse daerse wast.

Dese Hondtstonghe vindtmen alomme onervloedich opt veldt / ende sonderlinghe aende strate.

Den

Van Hondtßtonghe. Cap. CLV.

Cynogloſſum officinarum.
Hondtßtonghe.

Den tijt.

De Hondtſtonghe bloeyt meeſt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De wortel van deſe Hondtſtonge is cout eñ drooghe van nature inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

De wortel gedroocht ende gepulueriseert/ende in rooden wijn ghedroncken/gheneeſt dat root melizoen. Men mach deſe wortel ock tot alderhande vlceratien eñ wonden gebruycken/eñ ſonderlinge tot quade ſweeringe binnen den mondt/eñ tot de pocken. Men ſalſe ſiedē ende daeraf drincken/oft de wonden/ſweeringen/ende vlceratien daermede waſſchē/oft dat poeder van dien daerin ſtroyen. Si is wtnemende goet als yemant ſijn ſaet ontgaet/eñ tot vloten ende catarrē des hoofts/eñ ſnoteringe. In ſumma/het is een goet cruyt voor de wonden/ende om fluxien te doen ceſſeren/ende om dat bloet te ſtelpen.

Van wilden Saffraen. Cap. CLVI.

Den naem.

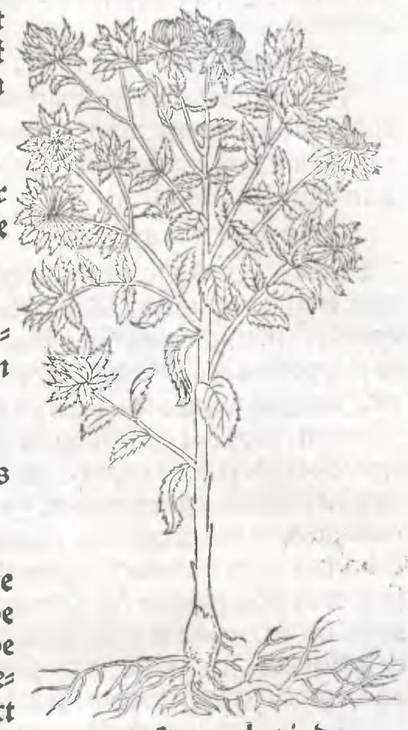
A Dit cruyt heetmen in Grieck ende Latijn Cnicus ende Cnecus/ende in Duytſch heeten wij dat wilden Hofſaffraen/tot een onderſcheedt vanden wilden Veldtſaffraen/die in Latijn Atractylis geheeten is/daeraf wi hier bonen geſcreuen hebben. Deſen wilden Hofſaffraen heeten de Apotekers Cartamū/ende Crocum hortenſem. Sommighe heeten dien/Crocum Sarracenicum.

Faetſoen.

B Deſen wilden Saffraen heeft ronde ſtelen/die waſſen twee ellen lanck/met veel ſatte/ſmale/langachte/ghekertelde/ſcherpe ende ſtekende bladeren. Int opperſte vanden ſtelen/deylt hem elcken ſteel in veel tackens/ende die crijghen ronde ſtekende Diſtelbollen/ende als haer die opdoen ende haer bloeyſel ontpluycken/ſo brenghen ſij ſchoon geel welrieckende bloemen/die ſijn den rechten Saffraen ghelijck. Alſinen elck bloemken beſonder wt treckt/ſo iſt ghelijck een ſterreken/hebbende ſes verſcheydē ſcherpe punctkens. Dat ſaet leyt in ſtekende bollekens/ende dat is wit/langachtich/ende ghehoect oft ghecantet/ende ſtaet rigelinge tuſſchen wit hayrwolleken.

Van wilden Saffraen. Cap. CLVI.

Cnicus. Wilden Saffraen.

Plaetſe daert waſt.

De wilden Saffraen ſedtmen iaerlicx tot veel plaetſen inde houen eñ ackeren/ghelijck als ander vruchten.

Den tijt.

Den wildē Saffraen bloeyt in Junio ende Auguſto/ende leuert na deſen ſijn ſaet.

Natuer ende complexie.

Dat ſaet van wilden Saffraen is werm inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Deſe bloemen geſtooten worden gebruyct totter ſpijſe/om die daermede geel te maken. Dat ſaet geſtooten/ende dat ſap daerwt geperſt/ende met huenick oft hoenderſop ingenomē/maect weeck inden buyck/ende iaecht de taey ſlimicheyt af/maer het is der magen contrarie. Dat ſap van deſen ſade iaecht dat melck te ſamen/eñ geeft hem cracht om camergancke te maken.

Van Milie oft Hirs. Cap. CLVII.

Den naem.

A Hirs heetmen in Grieck Kenchros/in Latijn Milium/ende dien naem is tot op den dach van heden inde Apoteke bleuen.

Faetſoen.

Milie heeft hayrachtige ſtelen/die ſijn ontrent een elle lanck/elck hebbende ſeuen oft acht knoopen/elcken knoop becleet met een lanck Rietbladt. De aren ſluypen wt een graſachtige ſchee/ende ſtaen gelijck beſſemkens/ende hayrachtich ghelijck dat ſaet van Riet. Elck Hirs coreken ſtaet beſonder. De wortel is vol veeſelinghen.

Die plaetſe daert waſt.

B Milie waſt geerne in ſlijckachtich vocht eerdtrijck/ende men winnes veel bouen int landt.

Den tijt.

Milie oft Hirs ſaeyt men inde Lenten eñ in Junio. Men macht vergaderen

Van Milie oft Hirs. Cap. CLVII.

Kenchros. Milie oft Hirs.

Deren in Auguſto / gheliick als ander vruchten.

Natuer ende complexie.

Milie is cout inden eerſten graedt/ ende droocht inden derden / oft inden tweeden gants perfectelick. Ende is van ſubtijl ſubſtantie.

Cracht ende operatie.

Milie oft Hirs gheeft min voetſels dan eenighe vruchten. Eeſt datmen broot oft pottagie van Hirs maeckt/ ſo ſtoppet den buyck/ende loſt de vrijne. Hirs ghedroget ende in een ſacken ghedaen / ende dat op den buyck gheleyt / doet dat crimſel ceſſeren / en doet de pine vande neruen vergaen. Het is oock goet tot alle dingen die droogen behoeuen. Eeſt datmen Milie tot der ſpiſe wilt ghebruycken / ſo ſalment in melck ſieden / want in deſer manieren en is hi niet ſo ſchadelick / als oft men alleen gebruycte. Hi wort oock aldus lichtelijcker verteert/ende ſtopt min/ende is lieflijcker om eten.

Van Koolen. Cap. CLVIII.

Den naem.

AKoolen heetmen in Griecx Crambe/ ende in Latijn Braſſica ſatiua. De Apotekers heetenſe Caulem. Den oorſpröck van deſen name ſtaet in onſen Latijnſchen Herbario.

Geſlecht.

Men vindt vijf derhande geſlechten oft manieren van koolen/ en ſonderlinge vande gene die meeſt gheſeert worden/ als groote/breede/gecronckelde/cleyne/ en Cabuyſkoolen. Groote Koolen hebben dien naem om haer groote bladerē wille. Breede Koolen/om haer bladeren/ die wat grooter en breeder ſijn dan de bladerē van cleyn Koolen. De gecronckelde Koolen heeten alſo/om haer der bladerē wille/die ſeer gecronckelt ſijn. Cleyn Koolen worden alſo genaemt/om harē ſteel ende bladeren/want die ſijn teerder ende cleynder dan van ander Koolen. Cabuyſkoolen hebben dien naem na den Latijne / Caulis capitulatus / daeromme dat de bladeren tſamen loopen / ende ſluyten haer deen op dander in faetſoen van een hooft / ende heeten ouermids dien oock Sluytkoolen.

Faetſoen.

Braſſica læuis. Roode Koolen.

Braſſica criſpa. Gecronckelde Koolen.

Crambe. Cleyn Koolen.

Braſſica ſeſſilis. Cabuyſtoolen.

B Facetsoen.

De Groote Koolen hebben eenen bruynen dicken steel. De bladeren sijn breet/ende blaw/grooter dan Cabuys bladeren. Si en crijgen geen hooft/maer bliuen altijt open. Si bloeyen int tweede iaer. De bloemen sijn gheel/ ende als die afvallen/so wordent hawkens/daerinne leyt dat saet. Dat tweede geslecht/te weten breede Koolen/sijn met stelen/ bloemen / ende saet den voorgaenden gelijck/maer de bladeren sijn doorsneden ende rondtsom gekertelt/gheijck de cleyn Koolen / beneden aen den steel met groue/ende bouen met cleynder kerfkens doorsneden. De wortel is veeselachtich/ende daeraen hangt een knoopken/in alder manieren
C gefaetsoeneert gheliick een ront besiken. Dat derde gheslechte/te weten gecronckelde Koolen/is van stelen/bloemen/ ende saet den voorgementioneerden geslechte gelijck/maer sijn bladeren sijn met meeten rontsomme doorsneden ende ghecrolt gelijck een Calfsstrase. De wortel is de bree de Koolen gelijck/maer sij heeft cleyn knopkens. Dat vierde gheslecht/ te weten de cleyn Koolen/sijn ock van wortelen/stelen eñ saet den tweeden geslechte/ende sonderlinge de breede Koolen gelijck/ maer de bladeren van desen sijn teerder eñ cleynder. De Cabuys koolen sijn de groote Koolen seer gelijck van bladeren / want sij sijn gestronselt ende groot/ ende stuyten altijt deen op dander/also voorseyt is / ende worden ten lesten rondt gheliick eenen cloot.

D Plaetse daerse wassen.

De Koolen plantmẽ schier oueral inde houen/maer sij wassen geerne in coude ende vochtige plaetsen/want anders en comen sij niet wel op.

Den tijt.

De Koolen bloeyen ghemeynlick in Augusto / ende brenghen daerna haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

De Koolen sijn werm ende drooghe inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

E De Koolen sijn goet om den buyck weeck te maken/ als sij een luttel gesoden worden. Maer als sij seer ende perfectelic volsoden sijn/so maken sij hert inden buyck / ende principalick als sij tweemael gesoden sijn. De Koolen die inden somer wassen/sijn quaet voor de mage/ende sijn ock wat scherper. Koolen gesoden ende gegeten/sijn goet voor de ghene die cranck gesicht hebben/ ende die beuen. Alsmen Koolen eedt na den eten/ so en can oueruloedicheyt van eten eñ van dincken den mensch niet schaden. De opperste weecke sopkens vã de Koolen sijn goet voor de mage/ maer si sijn wat scherper eñ crachtiger om de vrine te losien. Dat sap vã Koolen met wijn gemengt eñ ghedroncken/is goet voor de gene die van nateren gebeten sijn. Alsmen datselue met meel eñ Fenogreco mengt / so ist goet voor de gene die dat Podagra/ eñ weedom der leden hebben / eñ ock tot oude onreyn vlceratien/alsment daerop leyt. Dat sap purgeert dat

F dat hooft/alsment inden nuese inneempt. Het brengt den vrouwen haer maentstonde/alst onder meel van peerse Corenbloemen gemengt wort/ ende men een tapken daeraf maect/ ende inde moeder doet. De bladeren alleen oft met Gersten mout gestooten / sijn goet gheleyt op alderhande geswel. De bladeren sijn goet opt hooft geleyt tegen dat wtuallen vanden hayre. Koolbladeren gesoden ende met huemck gemengt/genesen alderhande voorts etende vlceratien. Koolen sijn goet ghegheten in azijn voor de gene die gebreck hebben inde milte. Alsmense inden mont knowt ende dat sap instict/so sijn sij goet voor de gene die haer stemme oft voys verloren hebben. Koolen gesoden ende gedroncken/maect saechten camergang / ende brengt den vrouwen haer maentstonde. Dat saet van Koolen/verdrijft dat sproet ende plecken wten aensichte. Het doodet de wormen inden buyck alsment met Meede inneempt. Koolen gesoden/ eñ in datselue water een doecken nat gemaect / dat slaet men ouer spanaderen oft neruen/ende op de knueckelen / want het is daer seer goet toe. Dat voorseyde water geneest ock alderhande wondẽ/alsment daerop leyt oft daermede wascht. Dat sap met wijn gemengt / eñ law inde oorẽ
G gelaten/is goet tegen doofheyt. De Koolen sijn den wijn eñ den Wijngaert contrarie/ende daerom en connen si niet wel bi malcanderen sijn. Men leest van sommige die van dat Podagra ghenasen/ na dien dat sij Koolen gegeten hadden/ende dat water daer Koolen in gesoden waren/gedroncken hadden. Koolen met oudt sineer ghemengt/is seer goet tot pine der huepen oft Sciatica/alsment daerop leyt. Koolen gestooten/verdrijuen ende verteeren geronnen bloet/ ende ander blaw plecken/ alsmen dat sap van dese gestooten Koolen daerop strijct.

Van Cruyswortel. Cap. CLIX.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen Cruyswortel / daerõme dat de wortel inde midden cruyswijs doorsteken is. Het is ock goet om wonden te heylen. Maer oft de oude meesters dit cruyt voortijts ghekent hebben/dat en weet ick niet.

Tfaetsoen.

Cruyswortel heeft eenẽ ronden steel/niet veel meer dan een span lanc/ ende hi is int opperste rootachtich/eñ hi draecht smale/dicke/langhe bladeren/staende altijt twee teghen een/ende buygheu haer een luttel om ter eerden waerts. Int opperste vande stelen tusschen de bladeren rontsomme wassen ghemeynlick ses oft seuen / somtijts meer oft min blaw bloemen/gelijck als lange holle bellen / ende die sluypen wt groen hawkens. Ende als die wtuallen/so wast daer cleyn gulden saet wt/ ligghende in langhe sackens. De wortel is rondt/lanck ende wit/ inde midden / also als voorscreuen is/cruyswijs doorsteken.

Van Cruysworteł. Cap. CLIX.

Cruciata. Cruysworteł.

B Die plaetse daert wast.

Cruysworteł wast op onghebouwde plaetsen.

Natuer ende complexie.

Cruysworteł is werm ende drooge van natuere/ouermids dien dattet bitter is van smake.

Cracht ende werckinge.

C Cruysworteł wort seer gepresen dat sij goet is voor de Pestilentie/als sij gedroocht wort en̄ ghepulueriseert. Dat cruyt met de wortel ghesoden ende gedroncken/suyuert de borst/ende iaecht af de taey humoren / ende sluymen die daer vergadert ligghen. Cruysworteł is een seer goet cruyt om wonden ende alderhande quetsuren / ende vlceratien mede te ghenesen. Dat cruyt ende wortel salmen in wijn sieden / ende de wonden oft vlceratien daermede wasschen / ende dat reyn gestooten poeder inde wonden stroyen. De herders geuen dit oock den verckenen. Sij kappen dat cruyt ende de wortel/als de sterfte daer onder compt. Ende dat hieromme/ want dit cruyt beneemt alle rottende vuylicheyt/ also dat daer geen ghesweer in dit vee ghewassen en can.

Van Veyl. Cap. CLX.

Den naem.

A Veyl oft Eyloof heetmen in Griecx Cissos/ in Latijn Hedera. Ende heeft noch meer ander namen/die wij in Latijn / ende daer bij den oorspronck van dien / breedt verclaert hebben.

Geslacht.

Daer sijn sonderlinghe drij gheslachten van Veyl. Dat eerste is wit Veyl/ende dat heetmen also om sijn witte vruchten wille / ende Plinius heet dit dat wijfken. Dat ander draecht een swerte vrucht/ende heetet door dien swerte Veyl. Dat hangt so vast aende mueren/also dat si somtijts clieuen ende breken / en̄ daerom heetent sommighe oock muer Veyl/ ende sommige Boomveyl/om des wille dattet om de boomen loopt/ende die neder druct. Dat derde wort cleyn Veyl gheheeten/en̄ in Griecx Helix/ende in Latijn Hederula.

Faetsoen.

Van Veyl. Cap. CLX.

Cissos. Veyl.

Helix. Cleyn Veyl.

Faetsoen.

B Dat swert Veyl cruypt en̄ loopt rontsom de boomen tot aen tsop toe/ het hanct oock met sijn menichuuldige veeselachtighe wortelkens so stijf aende mueren/datmen somtijts de mueren oft boomen en̄ dat Veyl sonder schade van malcanderen niet gescheyden en can. Sijn bladeren die eerst wtcomē sijn gehoect/en̄ hebben gemeynlick drij hoecken oft canten. De oude bladerē sijn wat ront/vet en̄ herdt. Sijn bloeysel is cleyn ende bleeckgeel/schier gelijck van Wijngaert / en̄ en riect niet qualick/esi daerwt comen besien die sijn eerst gruen/ende corts daerna swert/ en̄ die hangen aen lange stelen gelijck als de druyuen/ende nochtans niet so dick tsamen gedrōgen/maer elck besie alleene. Dat wit Veyl en hebben wi niet ghesien/ ende daerom waert noodeloos daeraf te schrijuen. Dat cleyn

C Veyl heeft drijcantighe swertgruene bladeren / nochtans worden sij teghen den Herft op der slincke sijde bruynroot. Ende is onvruchtbaer.

Plaetse daerse wassen.

De twee geslechten oft manieren van Veyl / te weten dat swert / ende dat cleyn/wassen hier te lande. Dat swert vindtmē ouer al aende muerē. Dat cleyn cruypt inde bosschen langs der eerden/onder dat mos/ende climpt selden hooge op. Den tijt.

Dat Veyl is somer ende winter grnen. Maer inden somer so vindt-

D men ſijn bloeyſel ende vruchten.

Die natuer ende complexie.

Dat Veyl heeft een contrarie natuere/want eens deels trecket tſamen/ ende is oock wat ſcherp. Ende daeromme is ſijn ſubſtantie wat grof en de cout/eñ oock wat werm / alſo wi ſulcx in den Latijnſchen boeck vande cruyden breeder hebben gheallegeert.

Cracht ende operatie.

Veyl is den zenuwen wat ſchadelick. De bloemen gedrooget ende gepulverizeert/ende ontrent een drachma ſwaer met wijn ingenomen/ geneſen dat root melizoen. Alſinen vande bloemen met waſſ een plaeſter maect/ ſo ſijn ſij goet om op brant te leggen. De ionge teeder bladerkens met azijn gheſoden/oft row met broot gheſtampt/ ende op de milte gheleyt / gheneeſt die ghebreken derſelver. Dat ſap vande bladeren ende beſien met azijn ende olie van Rooſen ghemengt / beneempt de pijne des hoofts/alſment daerop leyt. Ende is oock goet tot pine inde ooren/datment daerin doe als ſi ſweeren. De beſien geſtooten/eñ dat ſap van dien
E opt hooft geſtreken/maect ſwert hayr. De bladerē in wijn geſoden / ſijn goet tot alderhande wonden ende vlceratien / alſmenſe daerop leyt oft daermede waſcht. Deſgelijcx ſo verdrijven ſij de plecken int aenſicht / ende hebben groote cracht om den brant te geneſen/ als ſij geſoden worde/ ende daerop geleyt. Een drachma van deſen beſien met wijn ingenomē eñ ghedroncken/loſſen den ſteen. Nochtans en ſalmen die den vrouwen niet ingeven/want ſij maken die onvruchtbaer. Den ſteel vande bladerē met huenick beſtreken/ende inde moeder ghedaen / brengt den vrouwen haer maemſtonde. Dat ſap vande bladerē inde nueſe gedaen / verdrijft den ſtanck daerwt / ende ſuyvert de ſweeringen die daerin ſijn. Dat ſap dat wt dat Veyl loopt ende druypt/veriaecht de luyſen/ende dat hayr in alle plaetſen ſo waermen dat ſtrijckt. Dat ſap vander wortel met azijn gedroncken / is goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten ſijn. De beſien van wit Veyl twee oft drij in Meede met azijn gedroncken/ia gen de wormen wten liue. Dit ſelue doen ſij oock alſinenſe ſtoot ende op den buyck leyt. Men vindt dat de drinckvaetkens diemen vande wortel van Veyl maect/de miltſuchtighen gheneſen.

Van Kerſen. Cap. CLXI.

Den naem.

A Dē Kerſen heetmen in Griecx ende Latijn Ceraſa/ na de ſtadt van Ceraſunte / van daer ſij eerſt in Italien ghebracht ſijn / ende van daer voorts in ander plaetſen.

Geſlecht.

De Kerſen ſijn veelderhande. De eerſte ſijn ront/licht root ende ſuet/eñ die heetmen Spaenſche Kerſen. De andere ſijn van faetſoene

B faetſoene deſen ghelijck/ maer ſij ſijn different van coluere / want ſij ſijn bruynſwert / ende ſijn oock veel ſuerder dan de Spaenſche Kerſen / ende men heetſe Kriecken. De derde ſijn veel cleynder ende langachtiger/ ende en ſijn niet heel rondt/ende ſommighe van dien ſijn root/ ende ſommighe bruyn/ ende die heetmen tot ſommighe plaetſen ſonderlinge Kerſen / oft cleyn Kerſen. Ende Kerſen is haren rechten naem / ghenomen wten Latijue Ceraſa.

Faetſoen.

Den Kerſeboom heeft ghenoech bladeren ghelijck den Miſpelboom/ maer ſij ſijn herter ende breeder/ende rondtſomme gekertelt. Sijn ſchoſe is effen eñ cael/wit ende ſwert door een. De bloemen ſijn wit / ghelijck de bloemen van Sleen. Die vrucht is bleeckroot/oft bruynſwert/eñ is ront oft langachtich.

Ceraſa. Kerſen.

C

Plaetſe haerder waſſinge.

De Kerſen ſijn ſeer ghemeyn/en de waſſen in alle houen/ nochtans vintmen de cleyn Kerſen oock inde boſſchen/ ende ſonderlinge op waterachtighe berghen.

Den tijt.

De Kerſen bloeyen inde Lenten in middelen tijt oft corts na den Sleen. De vrucht wordt rijp in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

D De Kerſen en hebben niet eenderley natuere ende complexie. De ſuete als ſij noch verſch ſijn / ſoo verwermen ſij een luttel ende veruochten. De ſuere ende ampere/die vercoelen ende drooghen.

Die cracht ende operatie.

De ſuete ende rijpe Kerſen maken eenen ſaechten camerganck / maer ſij en ſijn niet goet noch bequaem voor een vochtighe maghe. Maer die ampere ſijn ſeer goet voor een vochtighe maghe. Plinius ſcrijft/ als vermandt des morghens vroech/als den daw noch daerop leyt/ de Kerſen met de keernen gants inſlickt / ſoo maken ſij ſeer goeden camerganck. De gomme die men aen den Kerſeboom vindt met wijn ingenomen/eñ ghedroncken / is goet tot oude hoeſten/het maect een ſaechte keele/ eñ luſt tot eten. Het maeckt oock ſchoon van vel oft huyt / ende maeckt ſcherp

gesichte. Dese gomme in wijn gedroncken/is goet voor de ghene die den steen hebben. Met azijn gemengt sijnde/ is sij goet voor de ionge kinderē om dat root ionck te verdriuen/alsment daerop strijct.

Van blaw Corenbloemen.

Cap. CLXII.

Den naem.

A DEblaw Corenbloeme die wort van Plinio geheeten Cyanus/ om der coluer wille die dese bloemen hebben. Sommige heetense Baptisecula / oft beter Blaptisecula/alsō wi sulcx in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Gaetsoen.

De blaw Corenbloeme heeft eenen gecanten steel/eñ sinael/ scherpe/ aschverwighe bladeren. De bloemen sijn schoon hemelblaw / ende wassen wt cleyn/rōde/rouwe/ geschelserde knoppekens / ende na dat sij ghebloeyt hebben/sō sijn sij binnē vol wits hayrachtichs saets. De wortel is lanck/houdt achttch ende veeselachtich.

Cyanus. Blaw Corenbloemen.

B Plaetse haerder wassinghe.

Dit cruyt is ghemeyn / ende wasset int coren.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio ende Julio/ende is seer lieflick om aensien. Ende hoewel dat dese bloeme gheenen rueck en geest/ nochtans so maect men daer ock cransen ende hoeyen af.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere/ende drijst achterwaerts/also men dat mercken mach aen sijnen smaeck.

C Cracht ende werckinge.

Dese blaw Corenbloeme is wtnemende goet tot hittige roode oogen/ ende tot alle ander ontsteken inflammatien / alsinense stootet ende daerop leyt. Si is ock goet tot quade rottende gaten/wonden/ ende vlceratien/alsmense stootet/ende dat sap daerwt perst/ende daerin doet. Oft datmen die droocht ende puluerizeert/ ende dat poeder daerinne stroyt.

Van Ayeuyn. Cap. CLXIII.

Den naem.

A AYeuyn heetmen in Griecx Crommyon / ende in Latijn Cepa/eñ also wordet noch op den dach van heden inde Apoteke ghenoempt.

Gheslacht.

Daer sijn veel manieren ende gheslechten van Ayeuyn/ ghelijck als Theophrastus ende Plinius vertellen / ende noodeloos ware hier te verhalen. Maer den Ayeuyn die hier te lande wast / is som groot/som cleyn/ende sommighe van coluer root/sommighe wit/ sommighe rondt / ende dander lanck. Maer de beste dat sijn de ronde/ende die root sijn.

Gaetsoen.

Ayeuyn heeft bladeren schier gelijck Loock/die sijn binnen hol/de stelen oft pijpen sijn rondt / ende die crijghen int sop ronde bollekens met dunne witte vellekens ouertrocken/die breken met der tijt op/ ende daerwt cruypen bleeckwitte / ghesterrede bloemkens veel bij een. Dese bloemkēs worden cleyne knoppekens oft bollekens/ ende in elck van dien liggen twee oft drij swerte ghehoeckte greynkens besloten. Die wortel is rondt ghelijck een cleyn bolleken/ende dat sijn binnen veel dunne schelferingen of vellekens/ waeraf de buytenste dunne/teeder/ende rootachtich sijn. Aen dit bolleken hanghen int opperste cleyn witte veeselinghen ghelijck als hayr.

B

Crommyon. Ayeuyn.

Plaetse sijnder wassinge.

Ayeuyn wast geerne in vet/ morw/ ende vocht eerdtrijck. Ende men setten oueral inde houen.

C

Den tijt.

Den Ayeuyn saeytmen inden Meerte/ende hij bloeyt meest in Julio. Ende daerna volget dat swert saet. Den tijpen Ayeuyn trecktmen ghemeynlick wt der eerden ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Den Ayenyn is werm inden vierden graedt/ ende van groue substantie/ende sonderlinghe alsmen dat sap daer wt dowt oft perst.

D

Cracht ende operatie.

De lange Ayeuynen sijn scherper dan de ronde/de roode meer dan de witte/de drooge meer dā de groene/de rouwe meer dā de gesodē. Nochtans biten alderhande ayeuynen/sij maken inflatien oft wint/ sij maken appetijt om eten/sij scheyden/sij maken dorst/ende reynigen. Si maken saechten camerganck. Alsmen die schelt ende in olie leyt/ende daerna tapkens daeraf maect/ende int fondament doet/so oepenen si de speenen / in Latijn geheeten Hemorrhoides. Dat sap wt Ayeuyn ghedowt / ende met huenick ghemengt/ende inde ooghen ghedaen/maect claer ooghen/ ende doet dat vel oft schelle af vande ooghen / ende de sterre inde ooghe. Het brengt den vrouwē haer maentstonde/alsment inder vrouwē schamelheyt doet. Men doetet ooc inde nuese om dat hooft te purgeren. Dat

E sap van Ayeuyn met sout/ Wijnruyte ende huenick gemengt/ende daerafeen plaester ghemaect/dat is een costelijcke medicine om te legghen op wonden/die van verwoede honden ghebeten sijn. Dit sap tempert men met azijn / ende inde sonne strijcktment op de witte ende op swerte plecken/die een mensch op sijn lijf heeft om die te verdrijuen. Dit voorseyde sap met hinnen smout ghetempert / is goet voor de ghene dien haer voeten opghewreuen sijn vanden schoen / alsmen een salfken daeraf maect. Dat sap inde ooren ghedaen/maect dat een mensch wederom wort horende/ende verdrijft dat suyselen int hooft. Het doet dat hayr wederom wassen / alsmen dat hooft daermede wrijft. Alsmen Ayeuyn te veel ghebruyct inde spijse/so crijcht men pine ende weedom int hooft. Als hi wel gheseden is/so lost hi de vrine. Als yemandt die sieck is te veel Ayeuyns etet/al eest oock dat hi gheseden is/so wort hi daeraf seer swaer ende slaperich. Ayeuyn met rosijnkens ende met vigen gestooten/maect de sweeringhen rijp/eñ breectse op/ alsment daerop leyt. Ayeuyn verteert groue dicke slimicheyt/ende humoren die een mensch in sijn lijf heeft.

Van Halscruyt. Cap. CLXIIII.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen Halscruyt / om dattet seer goet is tot weedom ende pijne inden hals/ also wij hierna verclaren sullen. Wij heetent in Latijn Campanula / om des wille dat sijn bloemen den schellen oft clockxkens ghelijck sijn.

Geslecht.

Dat Halscruyt is tweederhande / groot ende cleyn. Dat groot wast seer lanck / maer dat cleyn is veel corter. Dat onderscheet van beyden is licht om mercken wt de ghestaltheyt ende figure.

Zaetsoen.

Dat groot Halscruyt heeft eenen viercanten/hooghen/rouwen/ende rooden

B roo den steel. De bladeren sijn row/swertgruen/achter breet/ende voor scherp/ rondtsomme ghekertelt ghelijck de bladeren van Netelen. Sijn bloemen dat sijn purpuren clockxkens / die hanghen bouen int sop deene neffens dandere/ ende van faetsoene ghelijcken sij de clockxkens van Rapon celen/maer si sijn meerder. Dit worden ronde hoofdekens/ghelijck als ghesloten bollekens / ende die sijn ghevult met cleyn graw sadeken. De wortel is wit / eñ in een ghevlochten. Dat cleyn Halscruyt is den groo ten gelijc van stelen/ maer het en wast niet soo hooghe / ende daerom heetet oock cleyn Halscruyt. De bladerē sijn wat smaelder / ende seer naw ghekertelt. Sijn clockxkens sijn Violetverwich/ende hanghen aent sop veel vaster bij een ghedronghen dan aen dat groot Halscruyt. Beneden tusschen de bladeren hangen somtijts een bloe-

C me oft twee bij een. De wortel van dit Halscruyt is dunner / ende heeft veel veeselinghen.

Cruicaria. Halscruyt.

Plaetse sijnder wassinge.

Dat groot Halscruyt wast geerne bij de tuynen ende hegghen/ die bi dorre weyden ende beemden staen. Dat Cleyn wast hier ende ghinder inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Beyde dese Halscruyden trecken te samen / ende drooghen oock ouermids dien.

D

Cracht ende operatie.

Halscruyt in water gheseden/ende inden mondt ghehouden oft ghegorgelt / gheneest alderhande ghesweer binnen den mondt. Dese cruyden sijn oock anders goet tot alle wonden ende vlceratien/ ende sonderlinghe tot sweeringhen inden mondt/also als voorseyt is.

Van Ca-

Van Calaminthe. Cap. CLXV.

Den naem.

A Bemerct dat dese Munte/daer wij hier af spreken / drijerhande is/ende elck hebbende haren besonderen naem / soo heb ick die na tGriecx ende Latijn Calaminthe geheeten.

Geslacht.

Daer sijn drijerley geslechten van Calaminthe/gheliick wi hiervoor verclaert hebben. Deerste heet Cattemunte oft Cattecruyt/ om dat haer de Catten geerne daeraen wriuen/ende sij wast gheerne op steenachtige plaetsen. Dander heetmẽ wilde Poleye. De Apotekers heet tent schier al Calamentum/ende is de rechte Nepte. Dat derde ghesiecht is de wilde Munte gheliick/ende men noemet geel Munte/om sijn gheel bloemen wille.

Gaetsoen.

B Dat eerste geslecht heeft eenen viercanten rouwen steel. De bladeren sijn den Basilicom wat gheliick/witachtich/rontsomme ghekertelt gheliic een sage. De bloemẽ sijn purpurverwich / eẽ luttel met wit bespraeyt. De wortel is seer veeselachtich. Dat ander is den eersten gelijc van stele/ anders ist van bladeren ende bloemen der Poleye gelijck/ nochtans sijn de bladeren veel grooter. De wortel is lanck/eñ daer hangen langhe ve-

Calamintha. Nepte

Pulegium syluestre. Wilde Poley.

sen aen.

C sen aen. Dat derde heest oock eenen hayrachtighen steel / ende is de wilde Münte seer gelijck/ eñ heest langhe bladerẽ. Het is van stelen eñ tacken grooter dan de twee voorghenoemde gheslachten/maer niet so crachtich. Sijn bloemen sijn geel / ende van saetsoene sijn sij den bloemen van S. Jacobs cruyt seer gelijck. De wortel is houtachtich ende veeselachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Dat eerste geslechte wast geerne op rouwe ende steenachtige plaetsen / ende sonderlinghe op de berghen. Dat tweede wast op de heyden ende op ackers. Dat derde wast ghemeynlick aen waterachtighe plaetsen/ende somtijts ontrent de tuynen.

D

Den tijt.

De Calaminthen bloeyen in Junio/ ende meest in Julio.

Natuer ende complexie.

De Calaminthen sijn werm ende drooge schier inden derden graedt/ also wi sulcx in Latijn breeder verclaert hebben.

Cracht ende operatie.

De bladeren vande Calaminthen vseert men sonderlinghe. De wortel en is nergent toe nut. Dese bladeren ghesoden eñ ghedroncken oft ghestooten/sijn goet voor de ghene die van nateren ende ander venijnich gedierte ghebeten sijn/alsmense also daerop leyt. Ghesoden ende ghedroncken sijnde/lossen sij de vrijne/ende brenghen den vrouwen haer maentstonde. In wijn ghesoden ende ghedroncken/ contrarieren sij den venijne. In deser manieren sijn sij oock goet gevseert voor de gene die de geelsucht hebben. Si dooden de wormen / alsmense met huenick ende soudt inneempt. Van gheliicken doen sij oock/als sij row oft gesoden/gestooten ende daerop gheleyt worden. Si sijn goet ghegheten vande Lazarische menschen/als sij rensel van melck daerop drincken. De bladeren gestooten/ende op de moeder gheleyt/brenghen den vrouwen haer maentstonde. Si verjagen de nateren/so waer ment bernt oft stroyt. In wijn ghesoden/oft row ghestooten/leytmense op swerte litteeckenen / om die wit te maken / ende doen de placken vergaen die een mensch aen sijn lijf heeft. Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen/doodet de wormen die daerin sijn. De bladeren ghedroocht ende ghepulverizeert / ende met Meede inghenomen / doen den mensch sweeten / ende maken drooghe

E

Geel Münte.

F van lijue. De bladeren in olie ghesoden/ ende buyten opt lijf ghestreken/ sijn goet tegen dat schudden oft rijeren vander Cortse. Sij sijn oock wt nemende goet voor de ghene die dat Sciatica hebben / alsinense in deser manieren vseert ende daerop leyt. De Calamminthen sijn goet voor de gene die niet wel adem en hebben. Dat sap stelpt dat bloeden wt den nuese/alsment daerin doet.

Van Gerste. Cap. CLXVI.

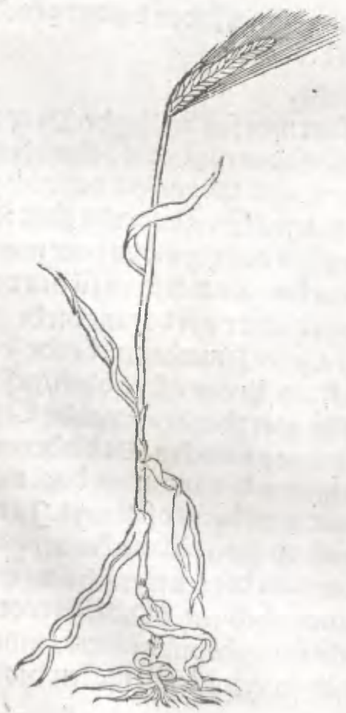
Den naem.

A Gerste heetmen in Griecx Crithe/ende in Latijn Hordeum. Ende dien naem duert oock noch inde Apoteke. Voortijts plachment inde spijse te vseren.

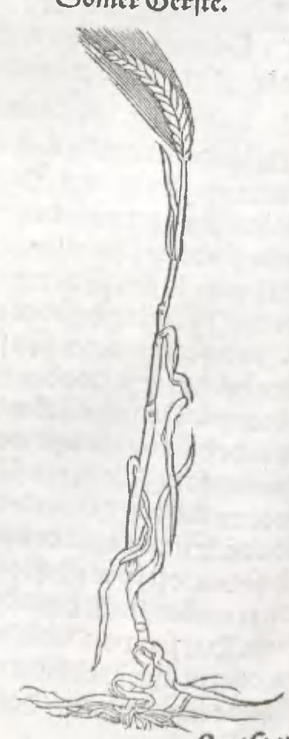
Geslecht.

Men vindt tweederhande Gerste/ groote ende cleyne. De groote Gerste/oft winter Gerste heeft groote cudsachtige aren / ende elck are heeft som vier/som sesse/ende sommige acht streken/ende ouermids desen heet si in Griecx Polystichum. De cleyn Gerste/oft somer Gerste en heeft maer twee streken / ende daerom heet sij in Griecx Distichum. Anders sijn sij malcanderen gheliick.

Hordeum polystichum.
Winter Gerste.

Hordeum dystichum.
Somer Gerste.

Faetsoen.

B

Faetsoen.

Gerste heeft eenen stroohalm gelijck de Terwe/maer niet so sterck/en is cleynder/hebbende vijf/sesse / ende somtijts meer knoopen. De bladeren die aenden halm staen sijn slecht/row/ende breet. Si climpt op sonder bloeysel tot dat de are ghewassen is / ende haer corenkens ligghen in rouwe vellekens ghesloten. De vlimmen vande aren sijn scherp. Die wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wasstinghe.

Gerste wast gheerne in vette eerde.

Den tijt.

Op den seuensten dach na dat de Gerste ghesaeyt is/so cruypt sij ghemeynlic wt/also dat elck Gersten corenken twee hoofdekens crijcht/aen elcken punt een. Dat eerste draget de wortel/ en wilt nederwaerts wassen/ende dat ander draecht den halm. Sij wordt rijp/ ende wort in gedaen in Augusto.

C

Die natuer ende complexie.

De Gerste vercoelt ende droocht inden eersten graedt.

Die cracht ende operatie.

De Gerste voedet min dan de Terwe. Gersten meel met Vijghen in huenick ghesoden/dat leytmen op swellingen ende sweeringhen/ om die te verteeren ende doen vergaen. Als sij met peck/hers/ende duyuenmest ghemengt wort/so vermorwt si alderhande herdt gheswel. Gerste met Roomsche Steenclauer/ende bollekens van Huelsaet/op de sijden gheleyt/doet de pine vergaen. Met Lijnsaet / Fenogreco/ende Wijnruyte/ ghemengt sijnde/verdrijft sij de inflatien ende windt des buycx/alsinense daerop leyt. Si maect de clieren ende croppen ondert caeckbeen rijp/ als sij met morw peck/olie/was/ende vrine van een ionck kindt gemengt wordt/ ende ghelijck als een plaester daerop gheleyt. Si stopt den loop des buycx / als sij met rooden wijn oft wilde Peeren / oft Braembesien/ oft schellen van Granaetappelen ghemengt wort / ende daerop gheleyt wort. Si is goet tot dat heet Podagra/als sij met Queden/oft azijn gemengt wort/ende daerop geleyt wort. Sij is goet tot Malaetscheyt oft Lazarie / als sij in scherpen azijn ghesoden is / ende een sopken oft moes daeraf ghemaect / ende werm daerop gheleyt wordt. Sij is goet tot de vloet der humueren die inde iouncturen gaen / als sij met azijn ghemengt ende daerop gheleyt wort. Gerste met Venckel saet ghesoden/ende ghedroncken / vermeerdert / ende brengt den vrouwen dmelck in haer borsten. Met huenick ende azijn ghemengt sijnde/verdrijft sij dat sproet wt den aensichte. Gersten meel met azijn gemengt / is goet voor vercrompen leden / als dat werm daerop gheleyt wordt.

D

Van Saffraen. Cap. CLXVII.

A

Den naem.

Saffraen heetmen in Griecx ende Latijn Crocus / eñ dien naem duert noch op den dach van heden inde Apoteke. Den oorspronck van desen naē staet int Latijn verclaert.

Gaetsoen.

Saffraen heeft seer smale/grasachtighe langhe bladeren. Sijn bloeme is naect purpurverwich/ende ghelijct de bloeme van Tijdeloose / ende elck bloeme heeft ses bladeren. Inde midden van elck bloeme vindt men dat bloetroode Saffraen / ende is ghelijck een smael tongesken met drij vlimmekens wassende tusschen dander gheel tapkens. Dese bloemen sijn sonder rueck / maer den Saffraen brengt eenen lieflijcken rueck met hem. De wortel is ghelijck eenen ronden grauwen Ayeuyn bol/ende daer wassen vijf oft ses ionghen neuen.

Crocus. Saffraen.

B

Plaetse sijnder wassinge.

Den besten Saffraen / also die oude meesters hebben bescreuen/wast op den berch Corycо in Cilicia ghelegen/ende door dien wort hi ooc Coryceus ghebeeten. Ende daerna die op den berch Olympo in Lycia wast. Na desen die wt der stadt Aetolie Aegis ghebeeten/ ghebracht wort. Nv wort den Dnydtschen Saffraen / dien ontrent Wien in Oostenrijc wast / bouen den Orientschen eñ alle andere ghepresen. Anders wort den Saffraen oock tot veel plaetsen in Duytschlant geplant.

C

Den tijt.

Den Saffraen brengt sijn bloemen / ghelijck als de Tijdelooſen / eer voorts dan de bladeren. Want int beghinsel vanden Herfst comen sijn naecte purpurverwige bloemkens wtgeslopen / ende dat duert ontrent een maendt lanck. Men moet op de bloemen oock wel acht nemen/dat si niet en bederuen. Ende also haest als die vergaen/so comen de bladeren daerna wtgecropen/eñ die blijuen den winter door tot indē Mey gruen ende onghеschendt / daerna worden sij geel ende verwelcken / datmense inden somer niet meer ghespueren en can. Inden somer veriongen haer de Saffraenbollen. In dat derde oft vierde iaer sijn sij rijp ende tijdich om wt te grauen/ende dat is ontrent S. Jan Baptisten dach / ende die droocht

D droocht men daerna inde lucht / ende worden sonder Sonne ghehouden tot in Augusto/eñ alsdan worden de bollen van den nieuwen schue te diep in een redelick goet morw eerdtrijck rijghelinghe gheleyt.

Natuer ende complexie.

Den Saffraen is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden eersten.

Cracht ende werckinge.

Den Saffraen vermorwt/ maeckt rijp / ende trect redelick te samen/ hij lost de vrijne / ende maect een goede verwe. Men dranckten met sueten wijn / om niet droncken te worden. Hi is goet tot loopende eñ druypende ooghen/als hij met vrouwen melck ghemengt / ende daerop ghestreken wordt. Saffraen trect den mensch tot lust om bijslapen. Hij vercoelt de hitte/ende sonderlinge wildt vier. Maer men behoort den Saffraen met maten binnen inne te nemen. Want Dioscorides scrijft / dat drij drachma Saffraens met water inghenomen/den mensch dooden. De wortel in sueten wijn ghedroncken / lost de vrijne. Den Saffraen verteert alle rijpe ghebreken / ende sonderlinghe vande ooghen / als hij met een ey ghetempert/ende daerop gheleyt wordt. Saffraen inde spijse ghenut / is goet voor een crancke ghequetste maghe / want hij maeckt goede digestie. In deser manieren ingenomen/ is hij goet voor de borst/ leuer/longen/nieren ende blase. Saffraen doet den mensch wel slapen. Ende oepent alderhande verstoptheyt. Ende is goet teghen den hoest/ ende cortheyt van adem. Saffraen met melck / olie van Roosen / ende Opio ghemengt/is seer goet tot weedom ende pijne der voeten/alsment in deser manieren met doecken daeromme slaet.

Van wilde Mercuriael.

Cap. CLXVIII.

A

Den naem.

Wildt Mercuriael heetmen in Griecx Cynocrambe/ oft Cynia / oft Linozostis agria / in Latijn Canina brassica / ende sylvestris Mercurialis. Sommighe heetent oock na den Griecschen naem Hondtskoole.

Geslacht.

De wilde Hondtskoole oft Mercurialis is oock van tweederhande sorten ghelijck als de tamme/te weten manneken ende wijfken. Ende si en hebben anders gheen onderscheedt dan int saet. Want dat saet van dmanneken dat sijn twee ronde greynkens / ghelijck als twee kullekens. Maer tsaet van dat wijfken is naw tsamen ghedronghen / ghelijck als cleyn druyfkens.

Gaetsoen.

De wilde Mercuriael heeft eenen steel/ die en is niet bouen een spanne

B hooghe / ende is teeder ende witachtich. De bladeren van dit cruyt sijn den tammen Mercurialis gelijck/maer dese sijn wat grooter/ende staen euen verre van malcanderen. Dat saet van dmanneken / dat staet tusschen de bladeren / ende dat sijn twee ronde greynkens ghelijck als twee cullekens neffens malcanderen/ghestoten in cleyn vellekens. Maer tsaet van dwijfken dat is opghehoopt ghelijck als cleyn druyfkens / bij een staende op een cleyn steelken / dwelck tusschen de bladeren wtwast. Ende als die rijp worden / so springt daer ront blaw saet wt. De wortel is seer vol veeselinghen / ende vliddert hier ende daer.

Cynocrambe. Wildt Mercuriael.

Plaetse sijnder wassinge.

C Den wilden Mercuriael wast geerne int wilde. Men vindt dit cruyt oock somtijts op hooghe bergen/ ontrent tuynen/heggen ende haghen.

Den tijt.

Den wilden Mercuriael bloeyt in den April / ende brengt sijn vrucht oft saet voorts inden Mey.

Natuer ende complexie.

De wilde Mercuriael cruyden smaken ghelijck als haer saet / ende ouermids dien sijnse van een natnere ende complexie.

Cracht ende operatie.

D De wilde Mercurialen/alsmense etet gelijck als ander gruen cruyden/ so lareren sij den camerganck. Alsmen se in water siedt ende drincket/so purgeren sij de galle/ende dwater dat binnen int lijf leyt/ ende sij iaghen ende drijuen dat wt. In somma/ beyde dese sorten van Mercuriael / hebben sulcke operatie gelijck als den tammen Mercuriael / daer= wi hierna af scriuen sullen.

Van Se=

Van Sena. Cap. CLXIX.

Den naem.

A Dit cruyden daer wi hier af spreken/ worden van Theophrasto geheeten Colutee/om des wille dat sij malcanderen ghelijck sijn/ende sonderlinghe van bladeren.

Geslecht.

De cruyden daer wi hier mentie af maken/ sijn tweederhande. Deen wort sonderlinge van Theophrasto bescreuen/ en Colutea geheeten. Dit cruyt en is inde Apoteke niet bekent/te sommige plaetsen heetment Lombaertse Linsen. Dat ander wort van Actuario Sena ghenoempt/ende also heetment oock inde Apoteken/want daer wort dit ghestecht van cruyde seer ghevseert. Ende also mogen wij dat oock in Duytsch heeten. Dat onderscheedt van dese twee cruyden sullen wij hierna int langhe verclaren / als wij scrijuen sullen van haer ghestelteniſſe oft saetsoen.

B

Saetsoen.

De Lombaertsche Linsen is een ghewas / dat wordt binnen vier iaren ghelijck als eenen boom / ende heeft veel cleyne teeder tackens. Sijn bladeren sijn den Bockhoren / Fenumgrecum / seer ghelijck. De

Colutea. Lombaertsche Linsen. Sena. Sena.

C bloemen sijn eens deels ghelijck den bloeysele van Brem oft Erweten/ ende sijn van coluer geel. Ende als de bloemen vergaen / so wordet een hawken ghelijck als een blaesken / dat is so claer datmen daer door siet/ ende sij sijn opgheblasen. Ende alsmense metter handt in stucken dowt/ so craken sij ende maken een ghelnyt. In dit blaesken leyt dat saet/dat is swert ende herdt / ende van saetsoene den Linsen niet onghelijck / maer het heeft den smaeck van Erweten. De wortel is seer houdtachtich. Sena is van bladeren den voorghenoemden Lombaertschen Linsen seer ghelijck/wtghescheyden dat sij een luttel grooter oft breeder sijn. De bloemen sijn oock geel/maer sij sijn anders ghesaetsoeneert/dan de bloemen vande Lombaertsche Linsen/ want sij sijn grooter ende bleeckgeelder van coluere. Elck bloeme heeft vijf bladeren / die doen haer een luttel open van malcanderen/ ende en maken nochtans gheen persecte sterre / ende int midden van dier wast een cleyn crom hawken wt / ende als
D de bloemen afvallen/so wort dat hoe langher hoe grooter / ende wordt oock int leste breedt/maer niet so seer opgheblasen als aen de Lombaertsche Linsen/ende sij sijn crom gelijck als een halfmane. In deselue hawkens leyt dat saet/dat is grawachtich ende langachtich/bijna gefaetsoeneert ghelijck een hert. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden plandtmen inde houen.

Den tijt.

De Lombaertsche Linsen bloeyen inden Mey/ ende dan wast dat saet oock in haer hawkens ende blaeskens/ alsoo als bouen verclaert is. De Sena bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

Dese twee gheslechten van cruyden sijn werm inden tweeden graet/ ende drooghe inden eersten.

E

Cracht ende werckinge.

De vrucht van Sena lost en wort sonder schade wt de coude taey vochticheyt / als flnymen/ende de galle / ende na dese twee oock de twee andere/ende sonderlinghe de swerte galle oft Melancholiam. En daer omme so neempt men dat inne in hoendersop/ende men druncket om beyderley geelsucht daermede te verdriuen. Si is oock goet gheseden/ende werm ghedroncken voor de ghene die langduerende pijne int hooft hebben/ende die met ruydicheyt/vallende sieckte/smettelijcke crauwagie/ende met ander onsuyuerheyt van lijue beladen sijn. Si verdrijft oock ende doet vergaen alderhande verstoptheyt.

Van Hertshoren.

Van Hertshoren. Cap. CLXX.

Den naem.

A DEn Hertshoren / Craeyen / oft Rauenvoet wordt in Griecx geheeten Coronopus ende Astrion / ende in Latijn Pes cornicis/ende Sanguinaria. Het is inde Apoteke onbekent. Maer om des wille heetment ooc Craeyenvoet oft Rauēvoet/om dat de bladerē van desen cruyde den voeten oft clauwen van craeyen een luttel ghelijck sijn. Sommighe heeten dit cruyt Herbam stelle/ende Cornu ceruinum. Ende de rede ne van dese namen staen alle inden Latijnschen Herbario verclaert. In Vlaenderen heetmen dit cruyt Grauinne/ende Grauinnecruyt.

Exactsoen.

Hertshoren is een cruydeken dat leyt eens deels op deerde. Sijn bladeren sijn smal ende lanck / ende hebben bouen cleyn schuetkens / die sijn
B ghesaetsoeneert gelijck als de clauwe van een craeye. Ende in dien dat die schuetkens niet en warē / so en souden sij den bladeren van Vloocruyt niet onghelijck sijn. Sijn stelen sijn rondt ende harich/eñ daeraen wassen cleyn/ geel/gheaerde bloemkens/ende alsdie afvallen so brenghet sijn saet voort/ dat is seer cleyn / van saetsoene gelijck cleyn vloykens / oft ghelijck tsaet van Psyllium / ende noch veel cleynder. Sijn wortel heeft veel veeselen.

Coronopus. Hertshoren.

C

Plaetse daert wast.

Dioscorides schrijft dat dit cruyt op onghebowde eerde wast/aenden wegen/ende aende huysen. Maer so veel als ick daer kennisse af hebbe / soo en wasset hier te lāde/dat is/in Duytschlandt/niet van hem selnen / maer men moetet inde houen planten. In Brabant ende Vlaenderē wasset al om bij den weghen in sandachtighe eerde.

Den tijt.

Hertshoren bloeyt in Junio/ende daerna so brenget sijn saet voort in sijn lange toortskens oft aerkens/gelijck den Wechbree.

Natuer ende complexie.

Die wortel van dit cruyt adstringeert/ oft trecket te samen/ ende drooghet.

Cracht

D Cracht ende operatie.

Dit cruyt siedtmen/ende men coket/ ende men etet inde spÿse gheliick ander gruen cruyden. Sÿn wortel stopt den loop des buycx / alsinense inde spÿse nuttet. Ende sulcx doet si veel crachteliicker/alsmense inde aschen bradet. Voorts en hebben de oude Medicÿnmeesters niet meer gescreuen vande operatie ende werckinge van desen cruyde.

Van Verckensbroot. Cap. CLXXI.

Den naem.

A Verckensbroot oft Sueghenbroot/dat heeten de sommighe Eerdappelen. In Griecx heetet Cyclaminus ende Ichtyotheron / ende in Latÿn Rapum/Tuber oft Umbilicus terre. Inder Apoteken heetet Cyclamen/ Artanita/ende Panis porcinus. Maer daerom heetmen dit cruyt Swÿnenbroot/om dat de swÿnen ende verckenen de wortel van desen cruyde seer gheerne eten. Ende daerom heetet Eerdappel/want sÿn wortel leyt in deerde wat rondachtich ghelÿck eenen grooten appel. De redene van dander namen vindÿ inden Latÿnschen Herbario.

Cyclaminus. Verckensbroot.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande manieren van desen cruyde. Dat een heeft langachtighe ende ghehoeckte bladeren. Dat ander heeft gants ronde bladeren / nae wtwÿsen vander figure. Ands sÿn si malcanderen seer gelÿck.

Eaetsoen.

B Verckensbroot heeft bladeren gheliick als Veelu/maer sÿ sÿn bruynachtich/ende onder rootachtich/ende bouen met witte droppelē bespraeyt. Sÿnen steel is somtÿts vier oft vÿf vingeren lanck/sonder bladeren/ende daerop wassen schoon lÿfverwe oft purpuren bloemen / die sÿn van coluer den Roosen niet onghelÿck. De wortel is swert/ende sÿ breydet haer wt gelÿck een Rape.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde de gheslachten van dese cruyden wassen geerne inde lombre/ onder

C onder heggen ende haghen/ende sonderlinge onder de boomen / ende in bosschen. Nochtans vindtmense te sommighe plaetsen seer selden.

Den tÿt.

Verckensbroot verliest in Augusto sÿn bladeren / nae dattet die een gants iaer lanck bewaert heeft/eñ daerna brenget nieuwe voort/eñ daer en tusschen brenget de bloemen/die dueren door den gantsen Herft.

Natuer ende complexie.

Verckensbroot is werm ende drooge inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

De wortel van desen cruyde gedroocht/gepulueriseert / ende twee oft drÿdrachme swaer in Meede gedroncken / iaecht door den camergangck af alle quade slimige vochticheyt/eñ dwater dat int lÿf is. In deser manieren gedroncken/brengt si den vrouwen haer maentstonde/ende sulcx
D doet si ooc/alsmen een tapken daeraf maect/eñ inde vrouwelicheyt stelt. De vrouwē die begort sÿn/ sullen haer voor dese wortel wachten / noch ooc niet daer ouer serÿden/ want si mochten daeraf misual crÿgen. Alsment hangt aende vrouwen die in arbeyde sÿn / so sullen sÿ terstont baren/ ende vande vrucht verlost worden. In wÿn ingenomen ende ghedroncken/ is sÿ goet tegen alderhande dootelic venÿn. Als yemant van een natere gesteken oft gebeten is/die sal dese wortel daerop leggen/so geneest hi. Alsmē dese wortel met sueten wÿn/ oft met waterachtigen Mee gedruct/so geneest si de geelsucht/maer de gene die dese wortel aldus inneempt/die sal gaen opt bedde liggen/ende hem werm decken/op dat hÿ sweete. Dat sap van dese wortel indē nuese gedaen/purgeert dat hooft. Alsmen dat sap aen den nauel/ ende onder den nauel op den buyc strÿct/ so laxeret den buyck / nochtans en salmen dat niet versoecken aen vrouwen die groot gaen van kinde. Dat sap met huenick getempert/ende in
E de ooghen ghedaen/ verdrÿft de sterre inde ooghe/ende maect claer ghesicht. Als yemant sÿnen eersdarm achter wtgaet / so salmen dit sap met azÿn temperere/ende dat daermede strÿcken/ so sal hÿ wederom op sÿn plaetse gaen. De wortel maect een cael huyt / eñ doet de kinder pockens ende de maseren vergaen. Si geneest ooc wonden ende quetsuren/alsmense met huenick mengt ende daerop strÿct. Si maeckt de milte cleyn/ alsment daerop leyt. Si verdrÿft alle misnaectheyt van aensichte/ende beledt dat wtuallen des hayrs. Alsmense in water siedt / ende de voeten daer in wascht als yemant dat Podagra heeft / so beneempt sÿ de pÿne. Alsmen de wortel hol maeckt/ende met olie vnlt/ eñ in heete asschen sedt/ ende somtÿts een luttel was daerin doet / om dattet redelicdick worden soude ghelÿck een salue/ so is sÿ seer goet tot de voeten daer de winter in is. Dit sap van dese wortel strÿctmen/ende het oepent die speenen/ ende vertreert de croppen ende clieren/ende alderhande hert geswel.

Van wil-

Van wilden Galigaen. Cap. CLXXII.

Den naem.

A WIlden Galigaen heetmen in Griecx ende Latijn Cyperus oft Cypirus / ende dien naem duert noch inde Apoteke tot op den dach van heden.

Tfaetsoen.

Den wilden Galigaen heeft bladeren gheliick als Loock/maer sij sijn langer/minder/ende herter. Sinen steel wast eenen cubitus hooge/ende somtijts oock hooger/ende is drijcantich gehoeckt/ ende int sop wassen cleyn bladerkens / ende tusschen de bladerkens wast dat saet. De wortel is veeselachtich eñ lanck/in een geschranckelt/ eñ ter sommige steden rondt gelijck als de Olijuen/eñ in ander plaetsen cleyn / swert van verwe/ goet vã ruecke / eñ bitter.

Cyperus. Wilden Galigaen.

Plaetse daer hi wast.

B Den wilden Galigaen wast geerne op waterachtige gebowde eerde. Mer hier te lande/ so veel als ic weet/ en wast hi niet van hem selnen / maer hi moet inde houen geplant worden/ also ick ghedaen hebbe met desen die hier gemaelt staet.

Den tijt.

De opperste cleyn bladerkens met dat saet wassen in Junio eñ Julio.

Natuer ende complexie.

De wortelen vanden wilden Galigaen/ diemẽ inde medicijnẽ gebruyct/ die sijn werm ende drooghe / ende en hebben gants geen scherpicheyt.

C

Cracht ende werckinge.

De wortel lost de vrine / sij is oock goet voor de gene die den rijsenden steen hebben/ende die dwater laden/ gesoden ende gedroncken. Als yemant van nateren gebeten is/so salmen dese wortel sieden/stooten/ende daerop leggen. Sij is wtnemende goet voor de vrouwen/als de moeder opclimpt/datmense werm daerop legghe. In deser manieren wordt sij oock ghevseert om den vrouwen haer maentstonde te brengen. Als sij gedroocht eñ gepuluerizeert is/so stroytmense int gesweer binnẽ den mont/oft men tempertse met azijn oft wijn/ ende dat strijctmen daerop / ende geneest die sweeringen oft vlceratien/ al waert oock datse voorts aten. In deser manieren ghevseert sijnde/ is sij oock treffelijcken goet tot gheswellen/ ende sweerende ghemechte. De wortel

D wortel in water gheseden ende ghedroncken / is goet teghen den hoest. Dat saet ghedroocht ende met water inghenomen / stopt den loop des buycx/ende der vrouwen maentstonde/ also dat Plinius beschrijft / ende maect weedom ende pijne int hooft.

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

Den naem.

A SPringwortel oft Springcruyt dat heetmen ooc Schijtcruyt/ want het reynicht den mensche onder ende bouen. Ende daerom heetet Springcruyt / om dat sijn saet wtspringt. In Griecx ende Latijn heet dit cruyt Lathyris/ ende inde Apoteke Cataputia minor. De redene van alle dese namen vindi inden Latijnschen Herbario int langhe.

Tfaetsoen.

Springcruyt heeft eenen bruynen steel/die is een cleyn elle lanck / binnen hol/eenen vinger dick / met langhe vette bladeren besedt / die den Amandelbladeren gheliick sijn/ende si sijn op deen sijde witverwich. Int sop crijcht den steel veel tackens ende sydeschuetkens / die sijn met corte ende cleyn bladerkens besedt / ende sij sijn den bladeren van Holwortel oft Veeln wat gelijck. Ende tusschen die brenghet sijn vruchten voort / dat sijn gruen nootkes/elck met drij hnysken onderscheyden/ ende in elc huysken een corenken / dat is rondt / ende grooter dan de Eruen. Also haest als de nootkens drooghe oft dorre worden/ so springen sij wt met een geluyt/ van hitte der Sonne. Alsinen die corenkens schelt/so sijnse wit ende suete/ maer int leste bernen sij gelijck als den Arum. De wortel is cleyn/ eñ houtachtich / ende en wort niet ghevseert. Dat gantse cruyt is een recht melckcruyt/want den steel/de bladeren/ende al wat daeraen is/dat gheest ouervloedelick wit taey melck.

Lathyris. Springwortel.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Springcruyt wast geerne op sand achtighe ghebowde eerde. Ende het wast bijna in alle houen.

Den tijt.

Inden Herst versaempt men dat

Van Springwortel. Cap. CLXXIII.

C saet/als de nootkens/inde welcke dat saet leyt/wat drooghe oft dorre worden.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende vochtich inden eersten.

Die cracht ende operatie.

Sesse oft seuen Springcorenkens alleene/oft met Vijghen oft daden ingenomen/purgeren dat lichaem des menschen door den camerganck/ende lossen de fluymen/de galle/ende dat water. Dat sap van sijn melck heeft ghelijcke operatie/maer tis schadelijcker inghenomen dan de greynen oft corenkens. De bladeren machmen in hoendersop oft in vleeschsop sieden/ende dat drincken/ende heeft ghelijcke operatie. Dat sap salmen meer wtwendich dan inwendich vseren om af te bijten/verbernen ende verteeren de quade wertten/ouertollich vleesch/quade seericheyt/ende dierghelijcke.

Van geel/purpure/ende witte Vilieren. Cap. CLXXIIII.

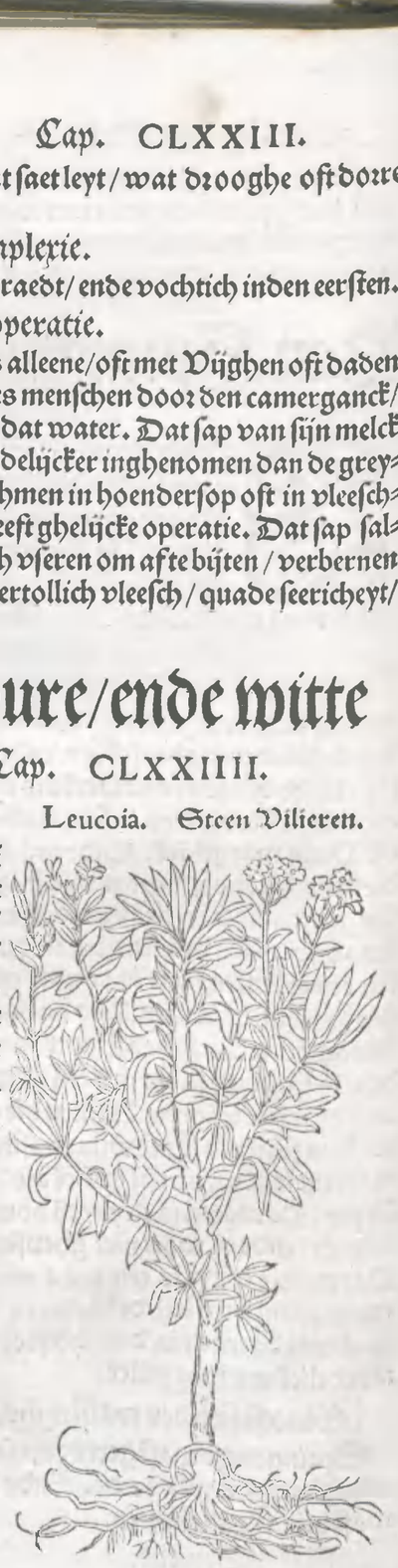
Den naem.

A DE Violieren daer wi hier af sprekē/die heet mē in griecr Leucoia/in Latijn Viole albe/oft slechtelijck Viole. Die Apotekers heetense Cheiri/oft Cheirim in Arabischte sprake/want also noemen si dat lieuer dan anders.

Geslacht.

De voorghenoemde Violieren sijn drijerhande/geele/bruyne/ende witte. Ende haer onderscheedt compt
B wt de bloemen/want sommighe van dien sijn geel/dander bruyn/ende de derde wit. De twee leste en hebben anders gheen onderscheedt dan alleenlick in haer bloemen. Maer de gheele hebben een ander faetsoen van bladeren/alsoo wij hierna verclaren sullen/ende worden in Brabandt geheeten steen Vilieren.

Leucoia. Steen Vilieren.

Faetsoen.

De geel Vilierē dat is een groen struyckken gelijck als een cleyn boomken/

Van Violieren. Cap. CLXXIIII.

Violæ albæ. Witte Violieren.

Violæ purpureæ. Bruyn Violieren.

C ken/besedt wesende met veel tackens ter sijden. Sijn bladerē sijn lanck/smal/ongheckerft/weeck/ende grawachtich. Int opperste vande tackens wassen veel bloemen neffens malcanderen/die sijn geel. Elck Violiere heeft vier bladerkens/die riecken wel so langhe als sij versch ende gruen sijn/ghelijck als de Violetten inden Meerte. Als dese Violieren af vallen/so comen daer langhe smale hawkens/somtijts eenen vinger lanck wesende/die sijn vol breet geel saets. De ander twee ghe slachten sijn den voorghenoemden Violieren seer gelijck van stelen ende tacken/ende de bladeren sijn ock lanck ende smal/maer niet so smal als de bladeren van de geel Violieren/ende sij sijn rondtsomme een luttel ghekertelt. De bloemen sijn bruyn oft wit/ende elck Violiere heeft vier bladerē.
D Ende als die af vallen/so wordent cleyn scheepkens gelijck als hawkens/die sijn een luttel smaelder ende langher/ende staen altijt twee van een/ghelijck als een V/dwelck in ghetale vijf beteeckent. Inde hawkens vindtmen dat saet/dat is dun ende breedt.

Plaetse haerder wassinge.

De Violieren plandtmen inde houen/sij en wassen niet van haer seluen/het en sij datmense sette. Maer die geele wassen in sommighe plaetsen van selfs op de mueren.

Van Violieren. Cap. CLXXIIII.

E

Den tijt.

De Violieren bloeyen ontrent den Mey / ende ſonderlinghe de geele. Daerna brengen ſij haer ſaet/dwelck men alſdan behoort te vergaderē.

Natuer ende complexie.

De Violieren daer wi hier af ſcrijuen/die maken ſuyuer/ende hebben een ſubtijl ſubſtantie/ende daeromme is haer natuere ende complexie geneycht tot wermte.

Cracht ende werckinge.

F Onder de voorſeyde Violieren/worden de geele meeſt ghevſeert. De bloemen van geel Violieren ghedroocht/gheſoden / ende een badwater daeraf ghemaect/loſſen de vrine/eñ brenghen den vrouwen haer maentſtonde. Alſinen vande voorſeyde bloemen met was een plaeſter maect/ſo leytmen die opt fondament/als dat met clouen wtgebroken is / want dat gheneeſt. Met huenick ghemengt ſijnde / ſo gheneſen ſij de ſweerinɜhen ende vlceratien des mondts. Twee drachma van deſen ſade in wijn ghedroncken/oft een tapken daeraf ghemaect / ende inde vrouwelickheyt ghedaen/brengt den vrouwen haer maentſtonde/ende de ſecondina. De wottel met azijn gheſtooten/ is goet voor de ghene die pine ende weedom der milte hebben / ende de ghene die dat Podagra hebben/alſment daerop leyt. In ſomma / de andere Violieren hebben ock ſulcken cracht ende operatie/maer de geele meer dan dandere / alſo wi hier voor verclaert hebben. Dat ſap van alle Violieren inde ooghen ghelaten/reynicht deſelue/ende verdrijft/ende verteert alle vlecken/ ende douckerheyt der ooghen.

Van allerley Patich oft Peerdick. Cap. CLXXV.

Den naem.

A Dit cruyt daer wi hier van ſcriuen ſullen / heet in Griecx Lapathon/in Latijn Rumex/ende inde Apoteke Lapathium. De oorſake ende redenen van deſe namen hebben wij breet verclaert in onſen Latijnſchen boeck vande cruyden.

Geſlecht.

Dit cruyt is vierderhande. Dat eerſte geſlecht heetmen Patich/Peerdick/oft wilde Surckel. In Griecx Oxylapathon / ende in Latijn Rumex acuta/ende inde Apoteke Lapathium acutum. Dat ander geſlechte/dat is tamme Peerdick/diemen ghemeynlick noempt Patientie/ ende heet in Latijn Rumex hortenſis/Galenus heetet Hippolapathum/overmids dien dattet ſeer groot is. Dat derde gheſlachte heetmen Goeden Heyndrick. Dat vierde heetmen Surckele/in Griecx ende Latijn Oxalis/ende inde Apoteke Acetoſa.

Faetſoen-

Oxylapathum. Patich.

Hippolapathum. Patientie.

Goeden Heyndrick.

Oxalis. Surckele.

B

Faetsoen.

Patich oft Peerdick heeft eenen steel die is rondt/ ende vol ribbekens/ daertoe knoopachtich/hol/ende bruyn. De bladeren sijn herdt/eñ bouen scherp gelijck als een spiesse. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyne bleeckgeele bloemkens neffens malcanderen. Ende als die bruyn oft purpuren worden / so vindtmen drijcantich saet in dunne vellekens besloten/eñ dat hangt aen seer cleyn steelkens. De wortel is geel. De tamme Peerdick en is den voorseyden cruyde niet seer ongelijck/ nochtans als sij eerst wtcompt/so wordt sij veel rooder met bladerkens ende steelkens / ende is oock veel grooter van stelen eñ bladeren dan de wilde. De bladeren van de tamme die eerst bruynroot sijn ende ghevouwen / die doen haer open / ende worden schoon gruen eñ seer breet. Ende die ribachtighe steelkens worden somtijts twee oft drij ellen lanck. De bloemkens sijn bleeck geel/ende seer dick op een gedrongen. Dat saet is drijcantich gelijck als des Patichs oft wildt Peerdicks saet. De wortel van desen cruyde is grooter / teerder ende geelder dan de wortel vanden voorghenoemden wilden cruyde. Dat derde geslechte/met namen Goeden Heynrick oft Lemmekens oore/heeft bladerē die sijn eens deels der Surckel oft den Arum gelijck / eñ eens deels den Wechbree / ende is saecht oft weeck int tasten. Den steel van desen cruyde is leegher dan den steel van dander cruyt / ende daeraen wassen veel bruynachtige bloemkens/ ende voorts daerna dat saet/dat is te samen gedrongen gelijck als een scherpe druyue die begint te bloeyen. De wortel is groot/lanck ende geel. Surckele heeft bladeren die sijn den goeden Heyndrick ghelijck / maer sij sijn smaelder ende cleynder/aen te sien gelijck een cleyn spies yser/ende is van smake suer bijna gelijck azijn/ ende daerom heetment Acetosa. Het heeft eenen steel die is teeder / ende niet so groot als de stelen vande voorseyde drij cruyden. Int opperste vanden stele wassen seer cleyn bruynroode bloemkens / eñ wt dien compt bruyn drijcantich saet. De wortel is oock geel van coluere.

C

D

Plaetse haerder wassinge.

De wilde Peerdick wast van selfs in vochtighe houen/poelen/broeck lant ende grachten. De tamme moet inde houen gheplandt worden. Den goeden Heynrick vindt men overal in onghebouwde plaetsen/op de dorpen ontrent de tuynen/op oude hofsteden/ende aen de straten. De Surckele wast in beemden ende int gras.

Den tijt.

De wilde ende tamme Peerdick bloeyen in Junio/ende also oock den goeden Heynrick/ende de Surckele.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden adstringeren/trecken te samen / ende sij verteeren / ende hebben een ghetemperde natuere in wermte ende int conde / maer sij drooghen.

Die

E

Die cracht ende operatie.

De bladeren van alle dese cruyden lxeren/ ende maken camerganck/ als sij ghekooct worden gheljck als ander groen cruyden. Sij verteeren de sweeringhen/ende doen die vergaen/ als sij row ghestooten worden / ende met olie van Roosen oft Saffraen daerop gheleyt worden. Dat saet van goeden Heynrick / Peerdick / ende Surckele in water oft wijn gheseoden ende ghedroncken/gheneest dat roode melizoen/eñ stopt den loop des buyck / ende stilt dat walghen / ende is goet voor de ghene die van eenen Scorpioen ghesteken sijn. Als yemandt sulcken dranck te voren inneempt/ so is hij seker dat hem dat steken niet schaden en sal. De wortelen van dese cruyden row met azijn ghestooten / ghenesen alderhande ruydicheyt/crauwagie/eñ onsayuerheyt des lijfs / alsment daermede strijct. De voorseyde wortelen gheseoden / ende dat hem yemandt daer oner bade / die sijn goet teghen den iueckssel ende crawsel. In wijn geseoden / ende inden mondt ghehouden/verdrijft de pine ende weedom der tanden/ende der ooren/ alsment daerin doet. In deser manieren geseoden / scheyden ende verteeren sij de clieren / ende sweeringhen ontrent den ooren/alsment daerop leyt. Ende alsmense met azijn daerop leyt/so verteeren sij de geheuen milte. Sommighe segghen / dat de wortel goet is teghen dat wassen vande clieren oft croppen onder de kinne/ al ist dat ment maer aen den hals en hanghet. De wortel ghestooten/ende op der vrouwen natuere gheleyt / stopt den vloet der vrouwen. In wijn gheseoden ende ghedroncken/so sijn sij goet teghen de gheelsucht. Sij breken den steen der blasen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde. De wortel van tamme Peerdick ghedroocht ende ghepuluerizeert / ende een drachma daeraf des morghens nuechteren met eenich sop inghenomen/ purgeert ende iaecht af door den camerganck de galle / ende taey slijmicheyt/ meer dan dander gheslachten van dese cruyden. Daeromme so is sij wtnemende goet teghen de geelsucht/ in deser manieren genut. De bladeren in wijn gheseoden ende ghedroncken/ hebben sulcken cracht eñ virtuyt als voor/ende also oock de bladeren van dander Rumer.

Van Wintergroen. Cap. CLXXVI.

A

Den naem.

Wintergroen heeft daeromme dien naem / want het blijft altijt schoon groen / ende en verualert hem niet van vorst ofte coude. In Griecx heetet Limonium/ende also oock in Latijn. Men heetet oock Beta syluestris/dat is te segghen wilde Beete. Bij onsen tijden heetment Pyrola. De redene van alle dese namen staet beschreuen inden Latijnschen boeck vande cruyden.

B

Faetsoen.

Wintergruen heeft bladeren die sijn gants sat / eñ der Beete niet seer onghelijck / maer dese sijn cleynder ende teerder / ende blijuen ouer winter versch ende gruen. Elck struyckxken heeft vijf oft ses / ende somtijts oock thien bladerē. Ende tusschen de bladerkens comen teeder steelkens wt / die draghen sneewitte lieue bloemen / aen te sien ghelijck cleyn clockxkens oft Meybloemkens. Als die afvallen / so volghet daer root saet na / dat adstringeert ende trect tsamē / alsment proeft.

Limonium. Wintergroen.

Plaetse daert wast.

C Wintergroen wast inde lombre in onghebowde eerde / ende sonderlinge int wilde / ende daerom heetment wilde Beete.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio / ende lenert alsdan sijn saet.

Natuer ende complexie.

Wintergroen is drooghe tot inden derden graet / ende dat is lichtelick om mercken aen sijnen smaeck. Want de bladeren ende dat saet trecken seer te samen.

Cracht ende werckinge.

D Dat saet van Wintergroen gestooten / ende in wijn ghedroncken / is goet voor de ghene die den loop des buycx ende dat roode melizoen hebben. Het stopt der vrouwen maentstonde. De bladerē hebben gelijcke cracht ende werckinghe / want als sij in wijn ghesoden sijn / ende ghedroncken worden / so heylen ende genesen sij alle wonden ende quetsuren van buyten ende van binnen. Sij ghenesen oock alderhande ghesweer / vlceratien ende fistelen / alsmense hiermede wascht / oft dat cruyt droocht / pulueriseert / ende daerin stroyt. Dat cruyt gheneest alderhande vlceratien / alsment te voren groen stoot ende daerop leyt. In summa / de Chyrurgijns maken van desen cruyde / in witten wijn ghesoden / een heylsamen wonden dranck / eñ principalick als sij groote Senickel / Leuwen voet / Agrimonie / Penninckcruyt / ende Natertongesken daerbij nemen / ende daertoe doen.

Van Doo=

Van doone Netel. Cap. CLXXVII.

Den naem.

A Doue oft Doode Netel / die welcke men oock Daunetel noempt / wordt van Plinio geheeten Lamium / ende bi onsen tijden Vrtica iners / ende mortna / dwelck een oorsake is van haren naem in Duytsche. Ende heetet daerom also / want de bladeren sijn heel doot / ende sij en bernen oft en steken niemanden diese aenruert.

Gheslacht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Doone Netelen. Deerste gheslechte heeft witte bloemen / ende dit is principalick dat rechte Lamium. Dat tweede heeft gheel bloemen / ende dat derde heeft purpurbruyne bloemen. Inde bladeren en is gheen sonderlinghe oft merckelick onderscheedt / ende daeromme so staen sij alle drije onder een figure begrepen.

B

Faetsoen.

De bladeren vande dooue Netelen en sijn den heeten oft bernenden rechte Netelen niet seer ongelijck / maer nochtans sij sijn cleynder / rontsomme ghekertelt / ende oock een wenich witter / ende sij en bernen niet. Haren steel is viercantich / ringsomme becleedt met witte / geele / oft purpurbruyne bloemen. Ende als die afvallen / soo leueren sij swert saet. De wortel is veeselachtich. Dat gantse cruyt heeft eenen stercken rueck.

Lamium. Doone Netelen.

Plaetse haerder wassinge.

Dese Netelen wassen oueral aendē wech / ende bij de tuynen.

C

Den tijt.

De dooue Netelen bloeyen vanden Mey aen den gheheelen Somer dore / ende sonderlinghe de witte ende de purpurbruyne.

Natuer ende complexie.

De dooue Netelen sijn werm ende drooghe / gelijck als de ander geslachten van Netelen.

Cracht ende operatie.

Die bladeren vande dooue Netelen / scheyden eñ verteeren alderhande

gheswel /

D gheſwel / croppen/clieren/ende butſen oft buylen / alſmenſe ſtootet ende daerop leyt. Sÿ ſtelpen ooc̄ dat bloeden wt den nueſe / alſmenſe achter op den neck leyt/ oft daerop bindt. De voorghenoemde Netelen ghedroocht ende ghepulnerizeert ſÿnde / ghenesen de wonden / oude vlceratien/ende fiſtelen/alſmen dat puluer daerin ſtroyt. In ſomma de doo de Netelen hebben volna alſulcken operatie/ghelÿck als ander Netelen.

Van Vlas. Cap. CLXXVIII.

Den naem.

A Vlas heetmen in Grieck ende Latÿn Linum / ende daer door compt het dattet ſommighe lieden in Duytſch Lÿnen heeten.

Faetſoen.

Vlas heeft eenen ſteel die is teeder / ende is met ſmale/langhe / ende ſcherpe bladerkens becleedt. Int ſop vanden ſtele waſſen ſchoone lichtblauwe bloemen. Ende als die afvallen / ſoo wordent ronde knoppekens oft bollekens/ daer inne leyt cael/bruyn/breet ſaet.

Linum. Vlas.

Plaetſe ſÿnder waſſinge.

Dat Vlas ſaeyt men oueral op dat veldt. Maer het waſt gheerne in vette ende ſaechte eerde. Nochtans is het den velde quaet ende ſchadelick/ alſoo ooc̄ de Poete Vergilius daeraf geſcreuen heeft.

B

Den tÿt.

Dat Vlas wordt inden Somer wtghetrocken / ende het bloeyt in Junio. Het heeft veel plaghen ende martelizatie te lÿden/eer dattet daertoe comet datmen Lÿnwaet eñ doeck daerafmaect.

Natuer ende complexie.

Dat Lÿnſaet oft Vlasſaet wordt meeſt ghevſeert inde medicÿne / ende is werm inden eerſten graet/ende middelmatich oft ghetempert in vochtcheyt ende droochte.

Cracht ende operatie.

Dat Vlasſaet heeft ghelÿcke cracht ende werckinghe met den Fenogreco.

C nogreco. Het verſaechtet ende doet verdwÿnen alderhande gheheuen butſen/alſt in water/huenick ende olie ghekoden is/ende in maniere van een plaeſter daerop gheleyt wort. Het verdrÿft alderhande vlecken ende plecken int aenſicht / alſt row ghestooten is / ende daerop ghestreken wordt. Het doet vergaen die ſweeringhen ontrent den oozen /ende verſaecht oft vermorwt alderhande hert geſwel / alſinent met looge mengt ende daerop leyt. Alſinent met huenic mengt/ende een electuarium daeraf maect/ende dat inneempt/ſo purgeret ende ſuyuert de borſt/ende verſuetet den hoeſt. Het maect luſt tot dat natuerlick werck van minnē/alſmen dat met Peper ende met huemck mengt/ ende daeraf een coecken gemaect ende dat ghegeten. Dit ſaet heylt/genecſt/ende doet wtvallen rouwe ſcherpe nagels/alſinē euen veel Kerſſe ende huenick daertoe neempt/ ende daerop leyt. Waert ſake dat yemandt in ſÿn dermen oft inde moeder ghequetſt ware / die ſal Lÿnſaet ſieden / ende dat geſoden water tot
D een clyſterie vſeren in ſÿnen buyck oft inde moeder. Lÿnſaet ghegheten/ is der maghen contrarie/het beledt de digeſtie/ende maect veel windts. Dat ſap van dit ſaet / maect ſcherp ghesichte. Het is wtnemende goet in water ende olie geſoden tot gheſweer des hals/alſmen dat van buyten daerop leyt. Alſmen dit ſaet rooſtet/ſo ſtoppet dat roode melizoen/ende den loop des buyck/met azÿn ghetempert ende daerop geleyt ſÿnde. Het is treffelÿcken goet gheten met roſÿnen oft wÿnbeſien voor de ghene die wtdrooghen. Het vermorwt ende maect rÿp alderhande butſen ende ſweeringhen/alſmen dat met Vÿghen mengt. Het trect beenderen/ſplinters / doornen / ende dierghelÿcke dinghen wt den lÿue / alſment mengt met de wortel van wilde Cucommeren / ende dat daerop leyt. In wÿn gheſoden / ende die wonden daermede ghewaſſchen / ſo preſerueret die quetſuren dat ſÿ met en verruylen oft innewaerts en eten.

Van Leuercruyt. Cap. CLXXIX.

Den naem.

A Dit Leuercruyt heetmen ooc̄ Steenleuerernyt/daerom dat ment ghemeynlick in diepe coude fonteynen / bornputten ende ſteenrootſen vindt. In Grieck ende Latÿn heetet Lichen / ende inder Apoteke Hepatica. De oorſaken ende redenen van deſe namen ſtaen in onſen Latÿnſchen Herbario verclaert.

Faetſoen.

Dat Steenleuercruyt vlidderet ende cruypet wÿt wt / ende heeft veel vette bladeren / die ligghen ghelÿck als ſchubben oft viſchſchellen deen ouer dander / ghelÿck als de ſchelfferinghen aen des menſchen lÿf/ ende daeromme heetment ooc̄ Lichen. Deſe bladeren ſÿn op die een ſÿde groen / ende op die ander ſÿde bruynachtich. Onder de bladeren waſſen

B wassen vette/cotte/ende dunne stelen wte gelijck als draeyen. Ende op elcken steel sietmen een schoon radeken sitten/gheformeert gelijck een cleyn sterreken. De wortel van desen cruyde is gelijck als reyn hayrach tighe saechte wolle/ende hier mede hanghet aende steenen van de bornputten.

Lichen. Leuercruyt.

Den tijt.

In Junio ende Julio sietment aldus geformeert met sijne radekens oft sterrekens staen wassen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout ende drooge van natuere/alsowi dat genoechsaemlick inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

C

Cracht ende operatie.

Steen Leuercruyt gruen ghestooten/eñ ouer de wonden gheleyt/stelpt dat bloet/ende blust alle onnatuerlijke hitte. In deser manierē wordet ooc gestooten/eñ men strijcket op quade ruydicheyt. Met huenick ghetempert ende ghestreken/so verdriuet de quade verwe ende coluer der geenre die de geelsucht ghehadt hebben. Dit cruyt in wijn gheseoden/ende inden mont gehouden/stelpt die catarren des hoofts/die dickwils inden hals oft inde keele vallen. Het verdrijft oock alderley placken des lijfs/alsmen die daermede bestrijct.

Van tamme Mercuriael.

Cap. CLXXX.

Den naem.

A Den tammen Mercuriael wort van sommighen Mercurius cruyt geheeten. In Griecx heetet Linozostis/ende in Latijn Mercurialis. Eñ dat daeromme/want men seyt dattet Mercurius gheuonden soude hebben.

Gheslacht.

Den tammen Mercuriael is oock tweederhande/gelijck als den wilden/te weten dmanneken ende dwijfken. Si en hebben geen sonderlinghe onderscheet/dan alleen int saet. Hoewel nochtans dat de bladeren van dmanneken wat swerter sijn dan de bladeren van dwijfken.

Gaetsoen.

Mercuriael heeft bladeren gelijck de groue Basilie oft Glascruyt/maer

Linozostis.
Tam Mercuriael manneken.

Mercurialis fœmella.
Tamme Mercuriael wijfken.

B maer dese sijn cleynder. Sinen steel ende tacxkens hebben veel ledekens oft knueckelen/daer die bladeren wtwassen. Dat manneken draecht sijn saet bi de ledekens oft knoopkens/ende dat saet is rondt ende row/altijt twee en twee greynkens gelijc als twee kullekeus aen een. Maer dat saet van dwijfken is van veel greynkens tsamen ghedrongen gelijck als een cleyn druyfken. Ende valt somtijts sonder saet af. De wortel is veesel achtich. Selden wast dit cruyt hooger dan anderhalf spanne.

Plaetse haerder wassinge.

De Mercurialen plandtmen inde houen ende inde wijngaerden/alwaer wassen si. Si besaeyen haer seluen alle iaer/alsodatmense niet wel wtgeroeden en can ter plaetsen daer sij eens gheplant sijn.

C

Den tijt.

Desen Mercuriael leuert sijn cruyt in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Mercurialen sijn werm ende drooge inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Alsmen beyde dese cruyden gelijck als ander groen cruyden eet/so lateren sij/ende maken camerganc. In water gheseoden/ende datselue water ghedroncken/so purgeret ende iaecht af door den camerganc de gal-

D le ende dat water. Men seyt/ alsmen dat wÿf ken stootet/ende na dat de vrouwen gheſuyuert ende gereynicht ſÿn / in haer vrouwelickheyt ghedaen wort / dat ſÿ daerna een dochter ſullen ontfanghen. Ende alſmen dmanneken in deſer manierē vſeert/dat ſÿ dan eenen ſone ſullen hebben. Deſgelÿcke operatie ſeytmen dat dat ſap oock hebben ſoude/alſt de vrouwen na haer ſuyueringe met ſueten wÿn dincken. Ende de bladerē met olie ende ſout geſoden/ oft row met azÿn gegeten. Alſmenſe met hnenick inde vrouwelickheyt doet/ ſo brengen ſÿ den vrouwen haer maentſtonde / ende loſſen de ſecondine. Dat ſap van Mercuriael inde oozen ghedaen/brengt dat ghehoor weder. De bladeren loſſen de vrine / ende ſÿn der blaſe goet / alſmenſe ſtootet ende daerop leyt. De Mercuriael cruyden verteeren/ende ſcheyden de bloetſweeren eñ geſwel / alſmenſe groen ſtootet ende daerop leyt.

Van Roosemarÿn. Cap. CLXXXI.

Den naem.

A Roosemarÿn heetmen in Griecx Libanotis / ende in Latÿn Roſmarinus / ende alſo noempt ment noch inde Apoteke. Den Roosemarÿn/daer wi hieraf ſcriuen/wort genoemt Roſmarinus coronaria/daerom dat hi noch dagelicx gebruyct wort om croonen ende cranſſen daermede te maken. De oorſake ende redenē van ander namen vindi int Latÿn.

Roſmarinus. Roosemarÿn.

Gaetsoen.

B Den Roosemarÿn heeft cleyn rÿſſkens die ſÿn met veel ſmale/lange/ende teeder bladerkens beſedt / ende die ſÿn op deen ſÿde ter eerdenwaerts wit / eñ opt opperſte ſÿde ſeer gruen/ eñ ſÿ hebben eenen goeden ſtercken rueck. De bloemen ſÿn wit met een luttel blaws gemengt/ende iut taſten ſÿn ſÿ taey gelÿck als hers. Na dat bloeyſel compt daer cleyn ſadeken wt. Die wortel is ſwert ende veeſelachtich.

Plaetſe ſÿnder waſſinge.

Bÿ ons ſedtmen den Roosemarÿn inde houen ende in teylen. In Vranckrÿck in Pronence/ Daulphine eñ Languedoc waſt hi ſo oueruloedich/ dat ſi inde

C inde ſelue landen geen ander hout en bernen.

Den tÿt.

Den Roosemarÿn leuert ſÿn bloeyſel tweemael int iaer / inde Lenten ende inden Herſt. Ende alſdan mach hÿ vergadert worden.

Natuer ende complexie.

Roosinarÿn is werm ende drooge / alſo men merct ende beuindt aen ſÿnen ſmaeck/ende aen ſÿn operatie.

Cracht ende werckinge.

D Roosemarÿn in water geſoden/ende des morgens vroech/eermen arbeyt doet/daeraf gedroncken/geneeſt de geelſucht. Roosemarÿn ſuyuert ende doet ſcheyden/ende de corruptie verdwinen. Als hi gebrant wort/ ende den roock daeraf inde keele oft inden nueſe ontfangen wort/ſo is hi goet voor den hoeſt / ende de catarren die wten hoofde comen. Alſmen in tÿde van Peſtilentie van Roosemarÿn eenen roock maect binnen den huyſe/ ſo verdrÿft hi de quade locht. Den Roosemarÿn ſterct de herſſenen ende de ſinnen/ ende ſonderlinge de memorie. Hi is oock goet tot benuende ende lamme leden. Hi maect den menſche wederomme ſprekende. Maer alle dit voorſeyde doet principalick dat Suycker oft Conſerue/ die van Roosemarÿn bloemkens ghemaect wort.

Van Mondthout. Cap. CLXXXII.

Den naem.

A Dit boomken heet in Latÿn Liguſtrum/ende ſommige heetent in Duytſch Mondthout oft Rÿnwilghe. Het is inde Apoteke onbekent.

Gaetsoen.

Ligustrum is een cleyn boomken / wiens bladeren gheliÿck ſÿn den bladeren van Olÿf boom oft van Wilghe/ ende ſÿ ſtaen al tÿt twee teghen een. De bloemen ſÿn ſneewit / hebbende eenen ſtercken rueck / ende ſÿ ſtaen te ſamē gedrongen gelÿck als druyfkens. Ende als die afvallen/ſo comen daer beſien die ſÿn eerſt groen/ende worden daer na ſwert/ende ſÿn in alle manieren den druyuen ſeer gelÿck.

Plaetſe ſÿnder waſſinghe.

B Ligustrum is bouen int lant ſeer ghemeyn/ want het waſt in alle heggen eñ hagen/ ende ouermids dien ſo en wordet met ſeer gheacht. Ende daeromme ſo ſcrÿft Vergilius wel / dat niemant ſÿn ſchoon witte welrieckende bloemkens en pluck/maer datmenſe laet afvallen/eñ nochtans ſo pluct men ſeer neerſtelick de Brombeſien/die doch ſwert ſÿn.

Den tÿt.

Het bloeyt in Maio ende Junio / ende inden Herſt ſo worden ſÿn beſien rÿp.

Ligustrum. Mondthout.

C Natuer ende complexie.

Ligustrum heest een getemperde natuere ende complexie/ want eens deels ist werm ende vochtich / en eens deels oock coudt ende drooghe/ghelijck als wij sulcx in onsen Latijnschen boeck vande cruyden wijt ende breedt verclaert hebben.

Die cracht ende operatie.

D Dat sap van Ligustrū is goet voor de zenuwen/tot de ioncturen/ ende tot den vorst. Dat voorseyde sap geneest seer wel de sweeringhen des mondts/ ende van tghemachte. Desgelijcke vir tnyt hebben oock de bladeren/als sij in wijn ghesoden oft geknowt worden. Men seyt/dat dese besien de luysen verdrijuen. Si ghenesen den sprow van de hinnen ende hoenderen. De bladeren ghenesen alderhande verbrandtheyt/ als sij gestooten ende daerop geleyt worden.

Van cleyn Maencruyt.

Cap. CLXXXIII.

Den naem.

A Doe dat dit cruydeken/dwelck wij hier cleyn Maencruyt noemen/in ouden tiden gheheeten heeft gheweest / dat en weet ick noch niet ten besten/en daerom laten wi dat bi sijnen gemeynē naem Lunaria minor bliuen/ ter tijt toe dat ick oft yemant anders sinen rechten naem vinden. Maer soo veel weten wij wel/dat dit cruydeken (ghelijck als meer andere) den ouden Medicijn meesters onbekent heeft gheweest.

Faetsoen.

Cleyn Maencruyt heeft eenen ronden steel / die is op beyde sijden becleedt met ses oft seuen ronde bladerkens / ghefaetsoeneert ghelijck een hert. Ende beneden onder dese bladeren sluypt eenen anderen steel wt/ dien wast een luttel hooghe op / ende bouen deylt hij hem in sommighe tackrkens / diewelcke bloemen ende saet draghen. Die wortel heeft veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat cleyn Maencruyt en wast niet overal / want het is in sommighe plaetsen

Lunaria minor. Cleyn maencruit.

B plaetsen vreemdt / ende ghemeynlick laetet hem vinden op grasachtighe berghen.

Den tijt.

Dit cruydekē compt wt indē Mey/ ende blijft tot in Junio/daerna so verdwijnet/ ende en wordt niet meer ghevonden.

Natuer ende complexie.

Dit Maencruyt is van coude ende drooghe nature/ also dat blijct aen sinen smaeck.

C Cracht ende werckinge.

De bladeren ghenesen ende heylen de wonden / alsmen die stootet ende daerop leyt. Sij stoppen de siecte der vrouwen/ende sonderlinghe den witten vloet / als sij ghesoden sijn / ende gedroncken worden. De Alchimisten bedrijuen met desen cruyde oock haer auentuere.

Van Pepercruyt. Cap. CLXXXIIII.

Den naem.

A Pepercruyt heetet in Griecx ende Latijn Lepidium / ende bij onsen tijden Piperitis. Nochtans en ist niet dat cruyt/dwelck Plinius Piperitim noempt/ also wij breeder op sijn stede daeraf gescreuen hebben. Sommighe heeten dit cruyt Raphanum / om dat sijn bladeren den Zee Radijs ghelijck sijn / alsoo wij sulcks breeder int Latijn verclaert hebben.

Faetsoen.

B Pepercruyt heeft eenen ronden steel / die is somtijts twee ellen lanck. Sijn bladeren sijn den Lauwer bladeren niet ongelijck / maer sij sijn weecker ende grooter/rondtsomme ghekertelt/ ende hebben eenen scherpen smaeck ghelijck als Peper. Op sijnen steel wassen veel cleyn witte bloemkens/ende als die afvallen/so compt daer cleyn sadeken. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse sijnder wassinge.

Pepercruyt plantmen inde houen / ende waer dattet eens stat grijpt/ daer en can ment niet wel verdriuen.

Lepidium. Pepercruyt.

C Den tijt.

Dat Pepercruyt draecht bloeysel in Junio ende Julio/ende daerna so leuret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dat Pepercruyt is werm ende vierden graet/gelijck als Hofkersse/ maer het en is niet so drooghe.

Cracht ende werckinge.

D Pepercruyt ghebruyct men seer met sout ende azijn om pekel te maken. De bladerē vseert men wtwendich/want sij sijn scherp / ende sij eten inwaerts/ alsmense sooter ende daerop leyt. Pepercruyt gestooten met Alantwortele op de huepe geleyt sijnde / ende dat een vierendeel van een vre daerop latē liggen / dat bijtet cleyn bladerkens / ende beneempt de pine van Sciatica. Desgelijcr doetet oock alsment op de milte leyt. Het verdrijft ooc allerhande placken wten aensichte/ ende aen des menschen lijf / alsment daerop leyt / nochtans so bijtet eerst ende eet dat vel wech. Alsmen de wortel van desen crnyde aen den hals hangt / so benemet ende verdrijft si de pine der tanden. Ende in summa/het heeft bijna alle alsulcken operatie gheliick als de Hofkersse.

Van Meertsebloem. Cap. CLXXXV.

Den naem.

A Dese bloemen heetmen Witte Sporckelbloemen / daerom datse inde Sporckelle / dat is in Februario/vroech wtcomen. Men noemptse oock Meertsebloemen / want int beginsel vanden Meerte laten si haer volcomelick sien. Theophrastus heetet dese schoone lieflijcke bloemen Lencoion/ Plinius heetse Viola alba/dat is te seggen/witte Violette/om des wille dat sij riecken gheliick als Meertse Violetten.

Faetsoen.

Dese witte Meertsebloeme heeft cruyt ende bladeren gheliick Loock/ maer sij sijn teerder ende saechter / ende sij crnypen wt een wortel / die is eenen Ayenyn gheliick. Den steel is rondt / dunne / ende biesachtich/ een spanne lanck. Daerop wassen twee oft drij bloemen / die sijn wit / ende hebben eenen lieffelijcken rueck gheliick als Meertsche Violetten / eñ elck bloeme

Leucoion. Violæ albæ folia cum semine.

Witte Meertsbloeme. Witte Sporckelle met haer bladeren ende saet.

B bloeme gheliict wel een belle oft cymbale / hebbende ses scherpe dinghesckens/die sijn wtwendich met geelgruene dropkens besprayt / maer binnen inde bloeme vindtmen in elcke bloeme ses copkens geel gheliick als Soffraen/ ende die staen op cleyne draeykens. Als de bloemē af vallen/ soo comen op tsop vande stelen bollekens / die sijn vander grootte van Haselnoten / ende sij sijn gheuult met geel rondt/ effen saet / ende dit saet gheliict eens deels geel Hof Mostaertsaet.

Plaetse haerder wassinge.

De Witte Sporckelbloeme wast gheerne inde lombre / in donckere plaetsen ende in bosschen/ende sonderlinge die aen dwater liggen. Men sedtse oock inde houen.

C Den tijt.

De Sporckelbloemen (also hier bouen gheseyt is) comen in Februario vroech wt/te weten/alst eenen wermen winter is ontrent S. Valentijns dach. Int beginsel vanden Meerte sijn sij volwassen. Inden April leueren si haer saet inde bollekens/also geseyt is. Inden May verdwijnt dat cruyt/steel ende saet/ wtghescheyden de Ayeuynwortel / die blijft alleen in deerde onghequetst.

Die natuer ende complexie.

De wortel van Sporckelbloemen adstringeert / oft trecket te samen/

D ende sij droocht/gheliick als ander Ayeuyn wortelen/Bulbi geheeten.

Cracht ende operatie.

De Sporckelbloemen en worden noch ter tijt/so veel als mij kennelick is/inde medicijne niet ghebesicht. Maer ghemerct dat sij adstringeren ende verteeren/so machmense vseren gheliick als ander Ayeuyn wortelen/om oude gebreken eñ vlceratien daermede te heylen/in dien noch taus/datse te voren ghesuyuert sijn.

Van Peerlencruyt. Cap. CLXXXVI.

Den naem.

A Peerlencruyt heet in Griecx eñ Latijn Lithospermon/eñ ouermids dien heetent de sommige oock Steensaet. In de Apoteke heetment Milium solis. Ende alle dese namen sijn desen cruyde gegenen om sijns saets wille/wãt datselue is hert gheliick als eenen steen/eñ is schoon wit.

Geslacht.

Dat geslachte van Peerlencruyt is tweederhande/tam eñ wildt. Eñ die sijn malcanderen van cruyde/stelen ende bloemen heel gheliick. Wt-

Lithospermon.
Peerlencruyt.

Lithospermum sylueſtre.
Wildt Peerlencruyt.

ghescheyden

B ghescheyden/int saet sijnse malcanderen ongheliick/want dat saet van tam Peerlencruyt is seer effen/cael/ende wit/maer tsaet van wilt Peerlencruyt is wat gherimpelt/ende is van aensiene gheliick tsaet van ghemeyn Ossentonghe.

Gaetsoen.

Milium solis heeft bladeren die sijn lanck ende scherp gelijck dat loof van Olijf boomen/maer dese sijn langher ende scherper. De bladeren die bij de wortel staen/die ligghen op der eerden. Sijn tacken ende stelen sijn rondt/slecht/dunne/vaste/ende houdtachtich. Bouen so deylen sij haer in veel schuetkens gheliick als een cleyn boomken. Tusschen de sijdt stelen ende de bladeren/vindt men steenachtich saet/ende dat is

C rondt ende cleyne gheliick als peerlen/also datter drij oft vier greynkens neuen malcanderẽ wassen/maer daer te voren so draecht dit cruyt cleyn witte bloemkens luttel oft vele. Die wortel van desen cruyde is buyten gants rootachtich/anders is sij slecht ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Tam Peerlencruyt sedtmen ghemeynlick inde houen/hoewel nochtans dattet op sommige row plaetsen oock van hem seluen wast. Dat wilde vindt men oueral in Duytschlant opt veldt ende inden ackeren.

Den tijt.

Dat tam Peerlencruyt leuert sijn bloeysel in Junio ende Julio. Dat wilde beghint te bloeyen inden Mey/ende bloeyt bijna den gantsen Somer. Men vindt ghemeynlick altijt dat bloeysel ende tsaet bij malcanderen staende.

D

Natuer ende complexie.

Dat saet van Milium solis vseert men inder medicijnen/eñ tis werm ende drooghe/also wij dat met redenen bewesen hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Cracht ende operatie.

Dit saet breeckt den steen der blasen/ende lost de vrine/alsmen dat puluerizeert ende in witten wijn drinckt. Men mach dat cruyt oock wel in water sieden/eñ daerin baden/op dat de pijne daer door versuetet werde/ende op dat de vrijne haren ganck mach hebben.

Van Wederick. Cap. CLXXXVII.

Den naem.

A Wederick heetmen int Griecx ende Latijn Lysimachium/ende Lysimachia. Sommighe heeten dit cruyt Salicaria. Het heeft sijnen naem vercreghen vanden Coninck Lysimacho. Inde Apoteken en ist niet bekent.

Gheslacht.

B

Gheslacht.

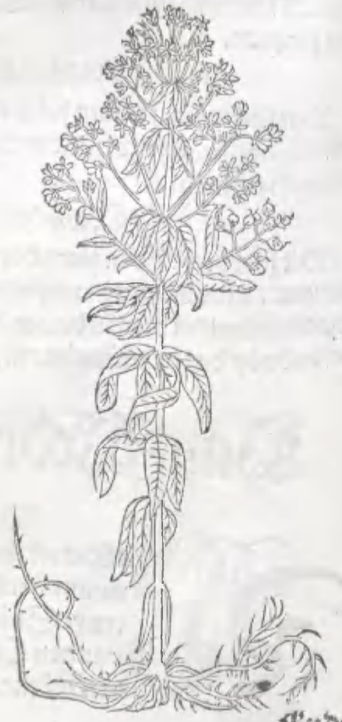
Dit cruyt is tweederhande/deen heeft goudtgeele bloemen/ eñ wordt ouermids dien gheel Lysimachia geheeten. Dat ander heeft bruyn bloemen ende Violetten/ ende ouermids dien so wordet bruyn Lysimachie geheeten. Maer van desen tween is die gheel Lysimachie de beste om inder medicijnen te vseren. De bruyn Lysimachie is ock tweederhande/alsó wi segghen sullen alst pas geeft. Dat onderscheedt van dese twee gheslachten van cruyden sullen wi hierna beter verclaren.

Tfaetsoen.

C De geel Lysimachia heeft stelen die sijn twee ellen hooge oft lanck/ ende sij sijn ghecandt ende row. Sijn bladeren sijn wat breeder dan der bruyne / ende ghelijcken bijna den looue vande Swaluwortel / ende sij staen somtijts drij oft vier ende twee teghen malcanderen / ende sij trecken seer te samen. De bloemen sijn gheel / ende en hebben gheenen rueck/ sij wassen int opperste sop vanden stele / ende daerwt comen ronde greynkens ghelijck als Coriander / ende sij adstringeren inden smaeck. De wortel vliddert hier ende daer / ende sij brengt schoon roode schueten voorts / ende dat worden nieuwe stelen. De bruyn Lysimachie heeft eenen steel / die wast ock twee ellen hooghe / maer sijn bladeren sijn smaelder/scherper ende swerter / ende si sijn den Wilghen bladeren heel ghelijck. Het draecht schoon bruyn bloemen/gelijck als bruyn Vilieren.

Lysimachium. Bruyn Wederick. Lysimachia lutea. Geel Wederick.

Ende

D Ende als dese af vallen / so volghen daer langhe rootachtige hawkens na. De wortel is veeselachtich.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde Lysimachien wassen op waterachtighe plaetsen/aen den watercant/daer de Wilghen staen.

Den tijt.

Si bloeyen in Junio ende Julio/ende principalick de gheel Lysimachia. De Bruyne duert schier tot inden Herst.

Die natuer ende complexie.

Beyde dese cruyden / ghemerct datse seer adstringeren/so droogen sij ock sonder eenich bijten.

E

Cracht ende operatie.

Dat sap wt de bladeren gedowt eñ gedroncken / stopt dat bloetspouwen/ende alsment in een clysterie ingeest / so gheneset dat root melizoen. Desghelijck doen ock de bladeren in wijn gesoden ende gedroncken. Dat cruyt ghestooten/ ende op de vrouwelickheyt gheleyt/oft wolle/oft cottoen in dat sap genet/ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen/stilt dat bloeden derselver/ende doet dat cesserē. Alsment op de wonden leyt/ so sullen sij ophouden van bloeden. Eenen roock ghemaect van desen cruyde na dattet ghedroocht is/verdrijft de nateren ende slanghen/ende doot ock de muesien/muggen eñ vliegen.

Lagopus. Hasenpoorkens.

Van Hasenpootkens. Cap. CLXXXVIII.

Den naem.

A Hasenpoot wort vā sommige Cattekens geheeten / van weghen sijns bloeysels / dwelck eenē Hasenvoet oft dē Wilghe cattekens inde Lenten ghelijck is. In Griecx heetet Lagopus / ende in Latijn Leporinus pes. Bij onsen tijden heetment Trinitas/oft Trifolium humile.

Tfaetsoen.

Hasenpootkens heeft eenen ronden ghehayrden steel. De bladeren sijn de ghemeyn Claueren seer ghelijck. Het leueret sijn saet in gants witte ende ghehayr-

B ghehayrde cattekens/dewelcke eenen hasenpoot ghelijck sijn. De wortel is cleyn ende houdtachtich.

Plaetse daert wast.

Hasenpootkens wast int coren/ende inde houen.

Den tijt.

De cattekens bloeyen meest in Junio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

Hasenpootkens droocht seer/also men mercken mach aen sijn cracht.

C Cracht ende werckinge.

Hasenpootkens in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / is wtnemende goet om den loop des buycx / ende dat roode melizoen te doen cesseren. Ende den ghenen die de febres oft cortse hebben / dien salment met water ingheuen. Waert sake dat yemandt sijn schamelheyt geswollen ware/die sal dit cruyt daeraen hanghen oft legghen/ soo sal dat ghe swel vergaen.

Van Terbentijnboom.

Cap. CLXXXIX.

Den naem.

A Dese boom heetet in Griecx ende Latijn Larix / ende in sommighe Apoteken wort hi Larga gheheeten.

Faetsoen.

Larix is eenen Dennenboom niet seer ongelijck/maer hi is dicker / ende sijn schorsse is oock essender eñ glatter. De bladeren sijn gehackelt bijna gelijck eenen cam / dick ende na bij een. Sijn hout laet hem geerne buygen/ eñ tis rootachtich. Wt desen boom compt herst/ dat is van coluer gelijck huenick/ende taey/ende wort nim mermeer dicke. Dit vercooptmen inde Apoteken oneral voor Terbentijn/ende sij heeten dat Gloret. Ende dien naem is hem daerom gheghe uen/om dat den boom Larix oft Lorick heet. Den oprechten Terbentijn is wit/ende claer gelijck als glas/ende heeft eenen goeden rueck/alsó wij sulcx int langhe verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Desen boom en wast niet oueral. Hi is seer oueruloedich inde Slesie/ also datmen in dat lant de stonen met dien houte afschuttet ende besedt. De Doorluchtighe Hoochgheboren Vorst / ende Heere Marckgraef Georg etc. mijn genadige Heere heeft veel van dese boomen na Onolzbach doen voeren/om die aldaer in sijn houen te planten/waeraf hij mij eenen hier te Tubingen ghesonden heeft.

Den tijt.

Desen boom en draecht gheen bloeysel/maer hij swilt/ende daerna begint hi groen te worden.

Natuer

C Natuer ende complexie.

De bladeren ende schorssen van desen boom adstringeren ende trecken te samẽ gelijck als Denne oft peckboom.

Die cracht ende operatie.

Sijn schorsse stootmen / ende sij is goet voor de ghene die eenen blickeers hebben van rijden / ende gheneest opwrijuinghe der huyt / ende verhittinghe/ende verbrandtheyt/ alsment met Lithargyrium/ oft schuym van siluer ende wieroock daerop leyt/ oft daerin stroyt. Gestooten wesende met schoemakers swertsel/ so heylt sij de vlceratien die voorts eten. Alsmen den vrou

D wen van desen schorssen eenen rooc̃ van onder maect/ so iaecht hi de secondine af. In water ghesoden ende ghedroncken/ stopt si den loop des buycx/ ende lost de vrine. Sijn bladeren ghe stooten wesende / versueten de ontsteken wonden / alsmense daerop leyt. Si doen den weedom ende pijne der tanden cesseren/alsmense stootet/ende in azijn siedet / ende dat werm inden mondt houdt. Sijn herst maect weeck ende saecht / het verwermt/ doet scheyden/ende het suyuert. Alst luyter ende claer ghemaect is / ende ghelijc̃ als een Electuarie inghenomen wort voor hem seluen / oft met huenick/ so ist goet voor de ghene die hoesten / ende voor de ghene die de

E wtdrooghende siecte hebben/het purgeert de borste/het lost de vrine/het maeckt rijp / ende maect eenen saechten camerganck. Het is oock goet tegen dat wtualle des hayrs vande wijnbrauwen / alsment daerop strijket. Het verdrijft alderhande schorfticheyt / ruydicheyt ende crauwagie des lijfs/alsment met olie van Roosen mengt / ende strijct. Het gheneest etterachtighe oozen/alsment met olie ende met huenick tempert / ende inde oozen doet. Het is goet tot weedom ende pijne inde sijden / alsment strijct. De bladeren hebben een sonderlinghe cracht om wonden te heylen / oock so is dat hers goet tot alle wonden van binnen.

Larix. Terbentijnboom.

A Van Me-

Van Melissa. Cap. CXC.

Den naem.

A MElisse heetmē oock Consilie de greyn/ oft Moedercruyt/ oft Huenickbloeme. In Griecr heetmen dit cruyt Melissophyllon/oft Meliphyllon / ende in Latijn Apiastrum/ ende Citrago. Inder Apoteken heetment Melissa. Ende heeft alle dese namen daeromme / om dat de Byen een sonderlinghe liefde ende begeerte tot dit cruyt hebben / ende dat huenick daerwt suyghen.

Geslacht.

Men vindt bij onsen tijden twee manieren oft gheslachten van Me-
B lisse. Dat een rieckt wter maten wel/ghelijck als Citroenen / ende dat is sonder twijfel dat oprecht Melissa. Dat ander riect oock/maer niet lieflick/want tis eenen vreemden rueck / schier ghelijck stanck van wantluysen/ende daerom so wordet oock Wandtluyscruyt gheheeten. Het en is niet de rechte Melissa. Want de Byen en hebben daer niet so veel mede te doen als met deerste/dwelck so lieflijcken rueck heeft/dat oock een gantse camer daeraf eenen goeden rueck heeft.

Kaetsoen.

Melisse heeft stelen ende bladeren die sijn den Swerten Andoren ghe

Melissophyllon.
Consilie de greyn.

Melissophyllum uulgare.
Wandtluyscruyt.

lijck/maer

Clijck/maer den steel en wast niet hooge. De bladeren sijn veel grooter en teerder/ende oock niet so row / ende si hebben eenen lieflijcken rueck gheliic als Citroenappelen. De bloemen sijn lijfverwich. De wortel is heel slecht ende houdtachtich. Dat Wandtluyscruyt heeft eenen viercanten steel/die is een elle lanck. Sijn bladeren sijn de bladerē vande rechte Melisse wat gelijck / maer niet so groot/ en sij hebben eenen vreemden rueck/ gelijck als wandtluysen. Sijn bloemen die wassen rondtsom den steel/ ende sij sijn wit oft bleeckgeel/liggende in cleyn huyskens/ende daerinne vergadert hem namaels dat bloeysel vanden sade / ende dit is cleynder dan tsaet vā Akeleye. Sijn wortel heeft veel sijdwortelkens al dooreen/ ende die vlichelen hier ende daer in deerde/ghelijck als de Netele.

Plaetse haerder wassinge.

D Dat eerste gheslacht ende oprechte Melissa oft Consilie de greyn en wast niet op alle plaetsen. Men vindet in sommige bossen. Dat Wantluyscruyt vindtmen oueral inde houen.

Den tijt.

In Junio ende Julio bloeyen beyde dese geslachten van Melisse.

Die natuer ende complexie.

Melissa is heet inden tweeden graet/ende drooghe inden eersten.

Cracht ende operatie.

Melissen bladeren in wijn gheseden ende gedroncken/ oft dlijf met desen wijn bestreken/sijn goet tegent bijten van slangen/ende ander venijnich gedierte. Dat cruyt siedtmen/ende men baedt de vrouwen haer lendenen daermede/ so crijgen de vrouwen haer maentstonde. Dat water daer dit cruyt in geseden is/doet de pine der tanden cesseren/ alsmen dat inden mont houdt. Dit cruyt vseertmen inde clysterien/ als yemant dat
E roode melizoen heeft. Hadde yemant venijnighe campinoelien gheten/ die sal van desen cruyde dincken. Als yemandt sijnen adem niet en can hebben/ het en sij met opgherechten lijue / dien salmen van dese bladeren een Electuarie maken. Die bladeren verteeren de croppen ende clieren/ alsmense met sout mengt ende stootet/ende daerop leyt. Si versueten de pijne der ioncturen/alsmense daerop leyt. Si maken de wonden suyuer ende reyn. Alsmen de Biecoruen met desen cruyde wrijft / so en vlieghen de Byen niet wech. Als yemant vande Byen ghesteken is/die sal van dit cruyt daerop legghen/so vergaet de pine. Het is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Het is wtnemende goet voor de gene die trueren en de swaermoedich sijn/alsmen dat in wijn siedet ende druckt/ oft een suycker ende Conserue daeraf ghemaect/ want het maeckt den mensch vrolick ende blijde. Dat sap wt de bladeren ghedowt/ende inde ooghen gedaen/maect claer ghesichte. Men vindt oock ghescreuen/soo wanneer men dit cruyt vseert/dattet goede sinnen maect/ende goede lichte droomen.

Van Venckel. Cap. CXCI.

Den naem.

A Venckel wort in Griecx Marathron / ende in Latijn Feniculum gheheeten / ende alſo heetment noch inder Apoteke. De oorſaken ende redenen van deſe namen ſtaen int Latijn verclaert.

Gaetſoen.

Venckel heeft eenen ronden ſteel die is binnen geuult met bol oft locht march / ende crijcht ioncturen ende knoopen gelijck als Riet. Sommighe van deſe ſtelen waſſen mans lengde hooghe / hebbende veel rijs oft tacken ter ſijden. De buytenſte ſchelpe oft ſchorſſe is groen. De bladeren ſijn den manneken van Aueroone gelijck / maer ſij ſijn langher ende weecker / ende hebben eenen lieffelijcken rueck. Op de ſtelen waffen croonen / die ſijn breet ende rondt / ende dat bloeyſel is gheel. Als de bloemen vergaen / ſo compt dat
B ſaet na. De wortel is wit / lanck / ende ſiecht / ende heeft eenen ſueten lieffelijcken rueck.

Fœniculum. Venckel.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Venckel waſt oueral inde houen / al daerment plandt. Si compt ooc van ſelfs in onghebowde plaetſen / ghelijck als de Dille.

Den tijt.

De Venckel bloeyt in Junio eñ Julio / ia bijna den gantſen Somer tot in den Herſt toe. Sij blijft inden winter duerende / ende en bederſt niet haeſt / alſoo dat een Venckelwortele wel thien oft elf iaer ongheſchendt blijft.

C

Natuer ende complexie.

Venckel is werm inden derden graedt / ende drooghe inden eerſten. De redene hebben wi int Latijn verclaert.

Die cracht ende operatie.

Als de vrouwen Venckelcruyt eten / ſo crijgen ſij veel melck / ende deſghelijcx doet oock Venckelſaet in wijn gheſoden ende gedroncken. Dat cruyt gheſoden / ende ouer gheleyt / is goet tot alderhande ghebreken der nieren ende blaſen / het loſt de vrijne / het helpt de ghene die van ſtangen ghebeten ſijn. Het brengt den vrouwen haer maentſtonde. Deſghelijcx doet oock dat ſaet. De wortel gheſtooten / ende met huenick ghemengt / ende

D ende onergheleyt / helpt de ghene die van dulle honden gebeten ſijn. Dat ſap vanden cruyde ende ſtelen wtgheperſt / is goet voor droeue ooghen / alſmen dat des auondts ende des morghens daerin doet. Het verdrijft oock de ſterre wt de ooge / die daer eerſt in gecomen is. Dit ſap doetmen inde ooren / ende het doodet de wormen die daerin ſijn. Dat ſap ſuldi aldus vergaderen / Neempt dat cruyt / dat bloeyſel / oft dat groen onrijp ſaet / dit ſuldi ſtooten / ende druct oft perſt dan dat ſap daerwt / ende legt dat dan inde Sonne te drooghen / ende houdt dat wel te rade / want het is een coſtelijcke medicijne voor doncker ooghen. Dat ſaet gheſoden ende ghedroncken / conforteert de mage die cranck is / ende verdrijft de walginghe. Het is oock wtnemende goet voor longhen ende leuer. Het verſuetet oock dat crimſel binnens lijfs. De wortel in wijn geſoden ende gedroncken / is ſeer goet voor die ghene die dat water laden / ende die den cramp hebben. Dat cruyt in deſer manieren gheſoden ende gedroncken / verdrijft den ſteen. Het vermeerdert dat natuerlic ſaet. Het verteert ooc tgheronnen bloet.

Van Nigelle. Cap. CXCII.

Den naem.

A DE Nigellen heetmen in Griecx Melanthia / ende in Latijn Papauera nigra / Nigelle eñ Gith. Deſen naem Nigella blijuet noch hedē ſ daechs inder Apoteken duerende. Alle deſe namen ſijn den cruyde gegeuen van ſijns ſaets weghen / dwelck ſoo ſwert is als een kole.

Melanthia. Swerten Comijn.

Gheſlacht.

B Nigella is tweederhande / tam ende wildt. De tamme is ooc drijerhande. De twee eerſte ſijn malcanderen in alle dingen gelijck / ende en hebben gheen onderſcheedt dan alleen int ſaet / want dat ſaet van deen is ſwert / eñ van dan der geel. Daerom ſo hebben wi die onder een figuere begrepen. Dat eerſte machmen wel ſwerten Comijn heetē / ende dat ander geelen Comijn. Dat derde heeft ſeer ſmale bladeren / gelijck als de Venckel / oft ghelijck de opperſte bladeren van Coriander ſijn / ende is een hupſch ende luſtich ghewas / eñ wi

Melanthium alterum Damascenũ uocatũ. Cuminum syluestre alterum.
Swerte Coriander. Wilden swerten Coriander.

C hebben hem den naem gegeuen Swert Coriander. De wilde Nigelle wort van sommige S. Catharijnen bloem geheeren/ daerom dat sijn bloeme een radeken seer gelijck is. Het mach ock wel wilden swerten Coriander heeten.

Faetsoen.

Dat eerste ende tweede geslachte van Nigelle heeft bladerkens die sijn gecloven gelijck als Duyuenkeruel/ oft Fumus terre/ maer si sijn gruender. Den steel is teeder / hebbende veel tackkens / eñ daerop wassen witachtige bloemkens / elck met vijf bladeren. Ende dit worden bollekens met vijf oft ses deelen onderscheyden/ eñ bonen op elck stuck oft deel staet een scherp dingesken gelijck een horenken. Ende in elck stuck leyt swert
D oft geel saet/ rijgelinghe deen op dander/ ende dit saet is scherp op de tonge/ende riect seer wel. Dat derde tam gheslechte/ also wi hier bouen geseyt hebben/ is een seer lustich ghewas/ende heeft schoon groen teeder stelen gelijck den Venckel. Het heeft smaelder bladeren dan de twee eerste/ ende die sijn den Venckel oft Dille niet onghelijck. Int opperste wassen witachtige blaw bloemen/ die hebben ock vijf bladeren/ ende sijn gelijck een radeken/ende daer wt comen ock bollekens/ ende die sijn grooter dan de twee eerste/ende sij sijn met ses sincken onderscheyden. In elck stuck leyt dat saet in ordinancie op malcanderen / gelijck als inde twee voor-

E voorghenoemde. Dat wildt gheslechte heeft eenen ghecantten steel / die wast somtijts twee spannen hooge. Sijn bladerkens sijn den voorghenoemden derden tammen gheslechte seer gelijck/ scherp ende gecloven/ ende aschverwich gruen. De bloemen van desen geslechte sijn den voorghenoemden wat gelijck/maer niet so blaw. Dat bolleken van desen gewasse heeft bouen vijf scherpe horenkens/ gelijc als de Akeley bollekens/ ende heeft so veel huysken daer dat saet in leyt/ ende dat heeft ooc eenen lieffelijcken rueck.

Plaetse haerder wassinge.

De tamme Nigellen plandtmen inde houen/ anders en comen sij niet voort van haer selven. Dat wilde wast ongheplant van hem selven int coren ende vruchten/ghelijck als in Rogghe/Terwe/Spelte ende Gerste. Nochtans so en wordet niet overal ghevonden.

F

Den tijt.

De tamme bloeyen in Junio ende Julio / ghelijck als dat wilde. Dat saet wort rijp in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Beyde Nigellen tam ende wildt / sijn werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende operatie.

Dat saet vande Nigellen ghestooten met olie van blaw Lelien / ende opt voorhooft gestreken / versuetet de pine ende weedom int hooft. Alsment inden nuese doet/ so ist goet tegen sinoteringhe die eerst begint. Met azijn strijctment op de sproeten / plecken ende vlecken / ende het verteeret gheswel/ende alderhande herde sweeren. Alsmen de exteroogen met een mes rondtsomme oplicht / ende dit saet in ouden wijn te weycke gheleyt
G sijnde daerop leyt/ so trect dit saet de exteroogen wte. Alsmen dit saet in water ende azijn siedt/ende inden mondt houdet/ so vergaet den tandtsweer daerinede. Alsment in water gesoden heeft/ende ontrent de nauel strijct/ so verdrijuet de wormen wten lijue. Het geneest den snof/ alsment stootet/ ende in een sijden oft lijnen doecken bindt / ende daeraen rieckt. Als dit saet in wijn gheseden wort/ende men veel daghen veruolgends daeraf drinct/ so brenget den vrouwen haer maent/ het lost de vijne/ eñ maect veel melck. In deser manieren ist ock goet ghedroncken den ghenen die cort van adem sijn. Het is ock goet een drachma swaer in water ghedroncken / teghen alderhande venijnich ghedierte. Met sijnen roock/ alsment bernt/ so verdrijft men de slangen. Maer men sal van desen sade niet te veel vscren/ want het mocht schade ende hinder doen/ het maect veel windts. Dat saet ghecnawt/ gheneest de sweerinｇhen binnen den mondt. Sijnen roock verdrijft de vloeyen/ eñ de muesien oft muggen.

Van Maluwe. Cap. CXCIII.

Den naem.

A Maluwe heetmen in Griecx Malache / ende in Latijn Malua/ende alſo heetment oock inde Apoteke. Maer waeromme datment in Griecx ende Latijn alſoo heetet / dat ſuldij in onſen Latijnſchen Herbario beſcreuen vinden.

Geſlecht.

De Maluwe is meeſt tweederhande/te weten tam eñ wildt. De tamme noemptmen Winterrooſen/oft Herſtrooſen/ want ſij bloeyen meeſt vanden Oogſt af tot inden Herſt toe. Ende deſe ſijn oock tweederhande/want ſommige hebben purpure oft roode rooſen/ende ſommige hebB ben witte rooſen. Ende de roode ſijn ſom dubbel/eñ ſom enckel/deſghelijcx oock de witte/ende deſe hebben wi al onder een figure begrepen. De wilde Maluwe is oock tweederley/deene en waſt niet hooghe op / ende die heetmen cleyn Maluwe/oft Keeſinalnwe/ om ſijns ſaets wille / dat is gelijck ſchijfkens / oft ghelijck cleyn keeſkens. Dander waſt hooghe op / ende ſij is veel grooter dan de voorgaende / ende men heetſe groote Maluwe.

Gaetſoen.

De tamme Maluwe crijghet int tweede iaer haer ſtelen/ ende die worden binnen corten tide/ in min dan ſes oft ſeuen maendē alſo Theophraſtus ſcrijft lib. j. cap. v. ſo dicke/ bijna ghelijc als een pijcke oft grootē ſtock. Eñ die ſijn met groote/ronde/ rouwe bladC deren becleedt/ ende ſij ſijn wat geclouen/ende rondtſomme gekertelt. Tuſſchen de ſtelen ende bladeren waſſen knoppen op ſeer corte ſteelkens / eñ die knoppen worden van daghe te daghe grooter/ſo lange tot dat ſi opgaen/ eñ dan comen daer ſchoon rooſen wte / waeraf ſommige ſchoon lijfverwich ſijn/dander ſijn gantsroot/eñ ſommige oock ſneewit. De enckele hebbē vijf bladeren / ende de dubbele hebbender veel meer. Sij en riecken niet. Als die bloemen afvallen / ſo compt dat ſaet/ dat ſijn ronde keeſkens / ligghende in groen wollachtighe huyſkens. Haer wortel is veeſlachtich / ende corter dan de wortel van dander wilde ghe

Malache. Winterrooſen.

ſlachten.

Van Maluwe.
Malua ſylueſtris.
Cleyn Maluwe.

Cap. CXCIII.
Malua ſylueſtris elatior.
Groote Maluwe.

D ſlachten. De wilde cleyn Maluwe cruypt ghemeynlick langx der eerden/ende heeft ronde vette bladeren/die ſijn rondtſomme gekertelt. Haren ſteel is dicke / ende daeraen waſſen lijfverwighe rooſkens / die ſijn met bruyn cleyn aderkens doortrocken. Ende als die afvallen / ſo worden cleyn ronde keeſkens/ende dat is haer ſaet/ghelijck oock in alle Maluwe. Sij heeft eenen langhen witten ſteel. De groote Maluwe is grooter/langher ende dicker dan de voorgaende. Haer bladeren ſijn geclouen in vijf ſcherpe ſtucken. Haer bloemen ſijn oock grooter ende roo der/met veel bruyn aderkens verdeylt/ende ſijn ſchier ghefaetſoeneert gelijck als de bloemen van Alcea / oft Cattekeeſkens cruyt. Het heeft een witte langhe wortel.

E

Plaetſe haerder waſſinghe.

De Winterrooſen ſedtmen inde houen gelijck als ander tamme bloemen. De wilde Maluwe waſt int wilde / bij de tuynen / inde houen/ eñ opt Kerckhof ouer al. Nochtans waſt de groote Maluwe ſeer geerne in vette vochte eerde.

Den tijt.

De tamme Maluwen bloeyen in Julio ende Auguſto/want deſe rooſen en vergaen niet haeſt / deen gaet op / dander valt af / ende dat duert doorgaens tot ſchier inden winter. De cleyn wilde Maluwe bloeyt

bijna

F bina den gantsen somer tot inden Herfst toe. De groote Maluwe bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De Maluwen hebben een middelbaer wermte. De tãme is wat vochtigher dan de wilde / alsó wij dat wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende werckinge.

De tamme Maluwen sijn bequamer om eten dan de wilde / maer sij sijn der maghen schadelick / ende sij maken oock eenen saechten camerganck. De bladerẽ genesen de sweeren die tusschen den nuese ende de oogen wassen / alsmense row met een luttel souts ende huenicx knowt / ende als dan daerop leyt. Maer als desen sweer begint te heylen / so en salmen
G daer geen sout meer toenemẽ. De Malubladerẽ stootmen / eñ men leytse op de bladeren die de Byen ghesteken hebben. Als hem yemandt met olie strijckt daer dese bladeren in gestooten sijn / so en sal hem gheen Bye van dien daghe steken. Als yemandt Maluwe met menschen vrijne mengt / ende hem daermede wasschet / so gheneest dat de quade loopende oft nat te crauwagie / ende verdrijft de ronen eñ vuylicheyt der huyt / ende schellen vanden hoofde. Dit cruyt is goet voor dwildt vier ende verbrandt heyt / alsment met olie stootet oft siedet / ende daerop leyt. De bladeren in water gesoden / versaechten de herde moeder / alsmen in dat water sidt. Alsmen hieraf een clysterie maeckt / ende die inneempt / so gheneest sij de
H sweerende ende ghequetste dermen / de moeder / ende dat fondement. Dat cruyt ende wortel van Maluwe ghesoden / ende dat water daeraf ghedroncken / ende terstont wederom ouergegeuen / contrarieert alderhande venijn. Dit cruyt leytmen op de beten van veninich gedierte. Als de vrouwen dit cruyt in water sieden / ende dat drincken / so crigen si veel melcx. Met wijn gesoden ende gedroncken / so versuetet de pijne der blasen. Maluwe row gestooten / treckt alderhande splinters ende doornen wten lijue / alsment daerop leyt. Plinius beschrijft / dat so wie van Maluwe sap alle daghe eenen dronck drinckt / die sal dien dach ghepreserueert wesen van alle toevallende siecten. De wortel is seer goet gheleyt op quade borsten. De Maluwe is sonderlinghe goet tot de ghebreken der blase / borst ende longhen. Dat cruyt ghesoden ende gedroncken / breeckt den steen / het doet slapen / ende helpt de vrouwen dat sij lichtelick baren.

Van Tamariſckboom.

Cap. CXCIIII.

Den naem.

Tamariſckboom heetmen in Griecx Myrice / ende in Latijn Myrica ende Tamarix. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Tamariſcus.

Faetsoen.

A

Gheslacht.

Den Tamariſcus is tweederhande / tam eñ wildt. Den tamnen wort ghesaeyt / eñ hi was hooge op ghelijck als eenen boom / eñ hi draecht oock vruchten. Dat wilde is een wildt ghewas / ende is onvruchtbaer / ende is oock tweederhande. Dat een heeft gauts bruyn stelen ende bloemen. Ende dat ander heeft eenen geelgruenen steel / en de wolachtighe bloemen / anders sijnse malcauderen ghelijck.

Faetsoen.

B Den wildẽ Tamariſcus is een leech ghewas / ende heeft veel tacken / dye sijn eens deels geelgruen / ende een deel oock gants bruyn / met bladeren becleedt / die sijn den Sauelboom of der Heyde gelijck. Sijn bloemen sijn wolachtich / ende somtijts bruyn. De wortel is rondt / vingers dick / ende swert. Den tammen Tamariſcus is den wilden seer gelijck / maer hij en is niet onvruchtbaer / want hi draecht een vrucht die is den Galappelen ghelijck.

Myricc. Tamariſckboom.

Plaetse sijnder wassinge.

Den tammen Tamariſcus wast in Syria ende Egypten / aldaer wordt hij so groot / als hooghe boomen. Den wilden staet geerne aen den watercant.

Den tijt.

C Den Tamariſcus is tallen tijden gruen. Sijn bloeysel dat vindtmen inden Mey.

Natuer ende complexie.

Tamariſcus maect suyuer / hi verteert ende adstringeert een luttel. Hi is werm van natuere / nochtans en droocht hi niet seere / het en sij dat hij tot asschen ghebrandt worde.

Cracht ende operatie.

De bladeren oft wortel van Tamariſcus gesoden met wijn oft azijn / sijn goet gedroncken voor de gene die een herde milte hebben. Si maken de milte oock cleynder. Werm inden mondt ghehouden / versueten sij den tandtzweer. De vrouwen die haer fluxie te seer oueruloedich hebben / die sullen in water sitten daer Tamariſcus in gheſoden is / so cesseret den vloet. So wie vol neten ende luysen is / dien salmen bespraeyen met wijn daer Tamariſcus in gheſoden is / soo verdrijftmense. Dat

Tama-

D Tamariſck ſaet gheſoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die bloet ſpouwen/ende den genen die den loop des buycx hebben/ ende den vrouwen die haren loop oft fluxie te ſeer oueruloedich hebben/ ende den ghenen die van veninich ghedierte gebeten ſijn. Het verdrijft oock alder hande gheſwel/alſinent alſo werm daerop leyt. De ſchorſſe van Tamariſcus heeft gheluycke cracht. Een tapken van Tamariſck aſſchen ghemaect/ende inde vrouwelickheyt ghedaen/doet de oueruloedighe fluxie der vrouwen ceſſeren. Een drinckvaetken van Tamariſck hout ghemaect/ende daerwt ghedroncken/is goet voor de miltſuchtighe. Tamariſck gheneeſt den cancker/als hi in wijn gheſoden/gheſtooten ende met huenick daerop gheleyt wort. Dat ſap wt Tamariſck bladeren gedruct/ ende met wijn gedroncken/ is een ſonderlinghe medicijne voor de milte.

Van Clapperrooſen. Cap. CXCV.

Den naem.

A Dit cruyt noempt men in Griecx Mecon rheas/een in Latijn Papauer fluidum oft erraticum. Anders ſo heetent de ſommige Papauer rubenm. De kinderē hebben haer genuechte met deſen bloemen/ want ſij legghen de bladeren tuſſchen haer handen / oft op haer voorhooft / ende ſij doen die clappen oft geluyt geuen/ende daerom ſo heet dit cruyt Clapperrooſt. Sommige heeten dit cruyt Colle ende Colbloemen/ oft Roode Cozenrooſen.

Geſlecht.

Men vindt tweederhande Clapperrooſen oft Colle/te weten/ groot ende cleyn. De groote heeft veel ſtelen ende tacxkens. De cleyne en is niet ſo buſſelachtich als deerſte. Anders hebben ſij meer onderſcheedts/ alſo wij hierna verclaren ſullen.

Gaetſoen.

B De groote Colle oft Clapperrooſe heeft bladeren gelijck als tam wit Moſtaertcruyt/diep gheclouen/maer ſi ſijn langer ende rouwer. Sijn ſtelen ende tacxkens ſijn heel row ende ghehayzt/ende waſt bijna een elle hooghe. De cnoppe die op den ſteel waſt / is in twee gruen ghehayzde vellekens beſloten. So haeſt als de bloeme wtcompt/ſo vallen die twee gruen hayzighe vellekens van malcanderen/ende dan compt die ſchoon roode bloem oft rooſe wtgheſlopen. De bladeren van deſe bloeme vallen haeſt af/ en dan ſietmen daer een langachtich bolleken recht op ſtaende/ ende is rondtſomme met ſwert hayz verchiert. Ende in dit bolleken vindtmen bruynachtich ſaet. Die wortel is vingers dicke/ende wit/met veel ſijdwortelkens verchiert. De cleyn Clapperrooſe is der voorgenoemden ſeer gheluyck/maer ſij is in alle manieren cleynder. Haer bladeren ſijn der Cicoreye gheluycker/ende niet ſo diep geſneden. De bollekens inde

Mecon rhœas.
Clapperrooſen.

Papauer erraticum alterum.
Roode Cozenrooſen.

C inde bloemen ſien nederwaert. De wortel is langer ende geelder.

Plaetſe haerder waſſinghe.

De Clapperrooſen waſſen bijna in alle cozen ende vruchten. Maer de groote Clapperrooſe en is niet ſo ghemeyn als de cleyne.

Den tijt.

De Clapperrooſen bloeyen inde Lenten / ende den gantſen ſomer tot inden Oogſt.

Natuer ende complexie.

De natnere van beyde de Clapperrooſen is tot vercoelinge geneycht. Ende daeromme ſo vercoelen ſij gheluyck als ander Papauer oft Huelcruyden.

D

Die cracht ende operatie.

Vijf oft ſes bollekens tot ouer de helft in wijn gheſoden ende gedroncken/dat doet den menſch ſlapen. Dat ſaet gheſtooten/ende met Meede ghedroncken / maect weeck inden buyck. Deſelfder doetet oock alſment inde pepercoecken bact. De bladeren met de bollekens gheſtooten / vercoelen alderhande hitte oft brandt/ alſment daerop leyt. In water gheſoden/ende doecken daerin nat ghemaect/ ende om thooft ghewonden/ maken den menſch ſlapende. Dat voorſeyde water bluſt de ontſtekinge

B ende

Ende inflammatten / alsment met eenen doeck daerouer staet. Met den voorseyden water de tonge ghewasschen/oft daermede ghegorgelt/ verdrijft de bruyne/oft ontstekinghe der tonge. Dat water ouer de lener geleyt / stelpet dat bloeden wt den nuese. Desghelijcr so vergaet daermede dat gheswel inde secrete plaetsen / alsmen die daermede wascht. Alsmen de staep vanden hoof de daermede strijckt/ende om dat hooft windt/so vergaet de rasernie vande siecke menschen daermede. Het verdrijft oock de pine der ooghen comende van hitte. De bladeren in wijn gesoden en de ghedroncken/oft van buyten daerom gheslagen / stopt den vrouwen haer sieckte.

Van Huelsaet. Cap. CXCVI.

Den naem.

A Velcruyt dat wordt in Griecr gheheeten Mecon hemeros/ende in Latijn Papauer satiuum. Ende alsoo heetment oock inder Apoteke. De oorsake ende redene van dese namen staet inden Latijnschen Herbario verclaert. Sommige heeten dit oock Huelsaet/oft Mancop.

Gheslacht.

Des tammen Papauers sijn veelderhande gheslechten/ende sonderlinghe vijue/die malcanderen gelijck sijn van stelen/cruyt ende wortelen. Haer onderscheedt spuert men meest aen de bloemen. Want dat eerste gheslachte heeft gants sneewitte bloemen / dat
B tweede bruyn lijfverwighe/dat derde gants root / dat vierde wit met roode plecken aende bollekens/dat vijfde bouen wit/en met bruyn plecken ten bollekens waerts. Ende sij hebben ooc een onderscheedt int saet / want dat eerste gheslecht heeft wit saet/dat tweede ende derde swert / dat vierde bleeckgeel/ dat vijfde graw. Van dese gheslechten en hebben wij niet meer dan twee figuren doen teeckenen.

Saetsoen.

Dat cruyt van alle dese gheslechten is gehayrt / row / gheherft / te maten breedt/ende lanc/aschverwich gruen/ het wast sonder tacrkens aenden steel/

Mecon hemeros. Huelsaet.

ende

Cende den steel is vinghers dicke/rondt ende hayrich. Sijn bloemen sijn schoon ende groot/gheluijck als Clapperroosen / ende gemeynlick bruyn oft wit/also die figuere wtwijst. Als dese afvallen / so brenghen sij haer saet in bollekens. De wortel is slecht/enckel ende wit.

Plaetse haerder wassinge.

Dit tamme Papauer sedtmen inde houen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden somer/ende daerna brenghen sij dat saet.

Die natuer ende complexie.

Alle dese cruyden vercoelen inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

D De bladeren ende bollekens in water ghesoden / ende daerinne ghebadet / brenghet den slaep weder. Dit water is goet ghedroncken den ghenen die des nachts wacker ligghen. De bollekens sijn goet ghestooten/ende met Gersten mout ghemengt/ ende geappliceert op wildt vier/ S. Anthonis vier / ende dierghelijcke hittighen brandt. Maer men sal de bollekens stooten te wijle datse noch gruen sijn / ende daeraf salmen ronde clootkens maken / ende drooghen die om daghelicks te vseren. Men maeckt oock vande bollekens een Electuarie/ die is seer goet tegen den hoest / ende teghen de vloten oft fluxien die wt den hoofde op de longhen ende op de borst vallen. Maer men moet de bollekens tot ouer die helft in water insieden/ ende alsdan hueninck daerin doen/ende wederomme laten sieden tot dattet dick ghenoech wordet / om een Electuarie daeraf te maken. Dat saet vande Bruyn Papauer ghestooten/ende in wijn ghedroncken / is seer goet tot den loop des buycr / ende voor de
E vrouwen/die haren vloet te seer ouervloedich hebben. In water gheseden ende opt voorhooft / ende int slaep vanden hoofde ghestreken / ist goet voor de gene die te veel waken. Dat sap wt Bruyn Papauer ghedowt / vercoelt noch meer. Alsmen des so veel neempt / als een Erue groot/dat versuetet de pijne/doet den mensch wel slapen/ende is goet teghen den hoest / ende teghen den loop des buycks. Alsmen dit nochtans niet bij maten en neempt / soo brenghet merckelijcke schade / iae somtijts oock de doot. Men menghets met olie van Roosen/ende dat bindt men opt voorhooft/ende daermede vergaet de pijne int hooft. Met olie van Amandelen/Myrrhe/ende Soffraen ghetempert/ ende inde ooren ghedaen/beneempt de pijne ende weedom der ooren. Het is oock sonderlinghe goet tot vierachtighe oft hittighe ooghen / alsment met den doder van een ghebraden ey / ende met Soffraen temperet / ende daerop leyt. Met azijn ghetempert ist goet teghen dat wildt vier / ende alderhande vierichcyt/ende met vrouwen melck ende Soffraen ghetempert sijnde/ ist goet voor de ghene die dat Podagra hebben / alsment daerop leyt. Dat saet van wit Papauer is beter dan dat bruyn/ ende het vercoelt wt

der maten seere. Dat sap dat wt dat swert oft bruyn Papauer ghedruct wort/dat heetmen in Latijn Opium.

Van geel Huel. Cap. CXCVII.

Den naem.

A Dit geel Huel wort in Griecx geheeten Mecon ceratitis/ ende in Latijn Papauer cornutum / ende also heetment noch inde Apoteke. Maer wij heetent daeromme gheel Huel/om dattet schoon geel bloemen heeft.

Tfaetsoen.

Dat geel Huel heeft aschverwighe bladeren / die sijn row / ende den Wolcruyde bijnae ghelijck/ende sij sijn rondtsomme ghekertelt ghelijck als de Clapperroosen. Sinen steel is oock hayrich/ghelijck als den steel vande Clapperroosen. Sijne bloemen sijn schoon gheel. Ende als die afvallen / so volcht sijn vrucht daerna / die is crom gheboghen ghelijck als eenen horen / ende en ghelijct niet qualick der vrucht die op dat Fenũgrecũ wast. Inde voorseyde vrucht leyt dat saet besloten / datselue saet is seer cleyn ende swert. Het heeft een dicke swerte wortel.

Papauer cornutum.
Geel Huel.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dat geel Huel (also Dioscorides beschrijft) wast gheerne bij den Zeecant / ende op rouwe plaetsen. Men vindts niet tot allen stedē/ men moetet inde houen planten.

Den tijt.

Geel Huel bloeyt in Junio. Dat saet wort ontrent den Oogst rijp en de tijdich.

Natuer ende complexie.

Dat dit cruyt werm ende drooge is/ dat machmen wt sinen smaeck en de operatie mercken.

Cracht ende werckinge.

Die wortel van desen cruyde tot op de helft in water inghesoden / ende ghedroncken / is goet teghen de pijne ende weedom inde huepe / ende tot ghebreken der lener/ want sij heylt ende geneest die. De bladeren ende bloemen

C bloemen sijn goet tot vuyl quade vlceratien ende sweeringen. Maer tot suyuer vlceratien ende wonden en salmense niet besigen/ want sij suyueren te seere/ende verteeren dat vleesch. De voorseyde bladeren ende bloemen met olie ghemengt wesende / doen de rouen vande vlceratien vallen/alsmense daermede bestrijct. Dat saet met Meede ghedroncken/purgeert seer saechtelick. De bladeren met olie ghestooten / nemen wech dat vel/ende donckerheyt der ooghen van viervoetighe dieren oft beesten.

Van Moerbesien. Cap. CXCVIII.

Den naem.

A Den Moerbesyboom heetmē in Griecx Morea / oft Sycaminea / eñ in Latijn Morus/eñ also noemptmēt noch heden saechs inder Apoteke. Bij onsen tijden wort hij oock gheheeten Morus Celsi.

Tfaetsoen.

Den Moerbesyboom heeft ronde bladeren / bouen scherp toegande/ ende rondtsomme ghekertelt ghelijck als een saghe / ende sij sijn den eersten gheslechte van tamme Munte seer ghelijck. Hij cruijcht wolachtich bloeysel. Sijn vrucht is eerst wit / daerna root / eñ ten lesten als sij rijp is/ so is sij swert oft bruyn. Met dese Moerbesybladeren onderhoutmen de sijdewormen / ende dese wormen worden in wonderlijcke manieren verandert/eer sij haer werck perfectelick volmaken. Want inde Lenten/ ontrent den tijde dat den Moerboō begint groen te worden / ende te botten / so moetmen de eyeren / die de sijdewormē inden voorleden Herst geleyt hebben / op een pāpier oft op een doecxken inde sonne legghen / oft in een werme stoue bewaren tot datse wtsluypen. Sij sijn eerst seer cleyne ghelijck als keesmaden/ende men setse op Moerboomen loof/ want daer af nemen sij haer voedtsel. Ende sij wassen van daghe te daghe/so lange tot dat sij bijnae soo dick ende lanck worden als eenen cleynen vingher. Daerna so setmense in pāpyren huysskens / ende dan beghinnen sij te spin-

Morea. Moerbesyboom.

C nen / ende ſij ouerſpinnen haer ſelnen ſo ſeere / datmen ſe ſchier niet meer ſien en can. Met ſpinnen worden ſij heel dunne / ende ſoo claer datmen daer door ſlet / ende ten leſten ſo gaet vochticheyt van haer / ende dan ſterue ſij. Als ſij nv gheſtoruen ſijn / ſoo moetmen ſeker daghen daerna de ſijde afwinden / ende dan beuindtmen dat ſij in middelen tijde een gheel ſchelpe ghecreghen hebben / ghelijck als eenen creeft / ende van faetſoene ſijn ſij een quackelpijpken niet onghelijck / ende oock ſoo gaen deſe ſchelpen met haere ioncturen oft leden achterwaerts ende voorwaerts. Nae dat ſij ſommighe daghen in deſe ſchelpe gheleghen hebben / ſoo worden ſij wederomme leuendich / ende ſij ſluypen daer wte / ende worden Pepels / ende ſij ſitten op ma'canderen ghelijck als de vlieghen / ende ſij vlideren hier ende ghinder met haer vlueghelen / tot dat ſij haer eyeren op een pampier oft op een doecxken legghen / ende dat faetſoen van deſe eyeren is den greyn van Hirſt niet onghe'ijck. Daernae ſo ſteruen ſij weder omme / ende men worptſe wech / ſo dat ſi nerghens meer toe goet en ſijn. Maer de eyeren bewaert men in een kiſte tot int beginſel vande Lenten. Ende men ſedtſe alſdan (als voor gheſeyt is) inde ſonne. Sulcke wonD derlijcke veranderinghe van natuere hebbe ick hier int Capittel vanden Moerboom willen vertellen ende declarerē / op dat men ſien mach / hoe wonderlijcken dat de nature met deſen Sijdewoꝛm omgaet.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Den Moerboom waſt gheerne op werme ſandachtighe plaetſen. Hi wil ghemeſt ſijn / ende hij wil met omgrauen geoeffent worden / ghelijck meer ander boomen.

Den tijt.

Den Moerboom bloeyt alderleſt onder alle tamme boomen / ende ſijn loof en compt nyet wte / voor dat die coude gants ghepaſſeert is. Ende daeromme ſo wordt hij gheheeten de voorſichtichſte onder alle boomen / ouermids dien dat hij in deſe manieren allen rijm ende onweder weet te ontgaen.

Natuer ende complexie.

E Den Moerbeſyboom heeft een ghemengde nature / want de onrijpe moerbeſien als die drooghe worden / ſo adſtringeren ſij ſeere. Ende die rijpe beſyen alleene / die ſijn middelbaer van temperature. De ſchorſſe vanden Moerboom is wat bitter / daeromme ſuyueret ende purgeert ſij. De bladeren hebben een middelbaer natuere tuſſchen purgeren ende adſtringeren.

Die cracht ende operatie.

Als de vrucht rijp wordt / ſo laxeert ſij. Sij wordt lichtelick inde maghe ghecorrumpeert / ende is ooc der maghe contrarie. Ghelijcke cracht heeft dat ſap oock / de wijle dattet row is. Maer alſt ghekoden is / ende dan inde ſonne gheſet wordt / ſo adſtringeret ende trecket te ſamen. Aſſmen huemck onder dit ſap doet / ſo doetmen daermede eeſſeren de fluxen ende

F ende tgheſwel vande berbelen ende caeckbeen. Het is oock goet tot ander ghebreken des mondts. Alſmen onrijpe Moerbeſyen droocht / ſtoot / ende etet / ſo ſtoppen ſij den loop des buycks. De ſchorſſe vande wortel in water gheſoden ende ghedroncken / laxeert. Alſmenſe in deſer manieren inneempt / ſo verdrijft ſij ende iaecht af de breede wormen die inden buyck ſijn. De bladeren gheſtooten / ende met olie ghetempert / gheneeſt de verbrantheyt / alſment daerop ſtrijckt. De bladeren ende ſchorſſen gheſoden / ende dat water inden mondt ghehouden / daermede vergaet den tandtſweer. De onripe vrucht treckt tſamen ende adſtringeert / ſij ſtopt den loop des buycks / ende gheneeſt dat roode melizoen. Als de Moerbeſyen in een goede maghe comen / ende voor andere ſpijſe ghenomen ende ghegeten worden / ſo gaen ſij ſnel door den buyck / ende maken / ende openen den wech voor dander ſpijſe. Maer alſmenſe na ander ſpijſe etet / ende in een quade mage comen / ſo worden ſij midſgaders ander ſpijſe inde maghe ghecorrumpeert.

Van wilde Keruel. Cap. CXCIX.

Den naem.

A Wilde Keruel heet men in Grieck ende Latijn Myrrhis. Bi onſen tiden heetment Cicutaria / om des wille dat ſij der Cicuta / dat is Scheerlinck / oft de wilde venijnighe Peterſelie in alle dinghen ghelijck is / wtghenomen in rueck ende ſmaeck.

Myrrhis. Wilde Keruel.

Faetſoen.

De wilde Keruel is van bladerē der wilde Peterſelie oft Cicuta heel gheB lijck. Sinē ſteel is hol / ende heeft veel riben oft ſtrepen. Sijn ghecroonde bloemē ſijn wit / en ſijn ſaet is ſcherp. De wortel is lanck / teeder / en rondt / ende van goeden ſmake ghelijck als geel wortelen / diemen Peen noempt.

Plaetſe daert waſt.

De wilde Keruel waſt van haer ſelue in dat Gras / ende op drieſſen.

Den tijt.

De wilde Keruel bloeyt inden Mey / ende in dien tijde ſijn de beemdē heel wit van ſijn bloeyſel.

Van wilde Keruel. Cap. CXCIX.

C

Natuer ende complexie.

De wilde Keruel is werm inden tweeden graedt / ende heeft een subtijl substantie.

Cracht ende werckinge.

De wortel in wijn gheſoden ende gedroncken / is goet voor de ghene die ghebeten ſijn van giftighe dierkens / Phalangia gheheeten. Alſmenſe in deſer manieren vſeert / ſo brenghet ſij den vrouwen haer maent / ende loſt de nagheboorte oft Secundina. In vleeſchſop gheſoden / is ſij goet voor de ghene die wtdrooghen. Sij purgeert de borſt ende longen van alle fluymen ende ſlijmicheyt. Si gheeft appetijt ende luſt om eten. Als ſij drij daghen in water te weycke ghelegen heeft / ende men dat aenſicht daermede waſcht / ſo gheneſen die vlceratien ende ſweeren des aenſichts daermede. In wijn geſoden ſijnde / ende des daechs twee oft drij mael daeraf ghedroncken / ſo preſerueret ende bewaret den menſch vande Peſtilentie.

†

Van Steentlauer. Cap. CC.

Den naem.

A Steenclauer heetmen in Griecx Melilotus / ende in Latijn Sertula campana / ende daertoe ooc Corona regia. De oorſake ende redenen van deſe namen ſtaen inden Latijnſchen Herbario verclaert.

Geſlecht.

De Steenclauer daer wi hier af ſcrijuen / is tweederhande. Dat een heeft vette Clauerbladerkens / ende dat heeten ſommighe Onſer Vrouwen ſchoenkens. Men mach dat hier te lande inder Apoteke wel voor dat Melilotum ghebruycken / alſo wij ſulcx in onſen Latijnſchen Herbario int langhe verclaert hebben. Dat tweede is met bladeren ende bloemen den geelen Steenclauer gants ghelijck / maer het is hem ongelijck van ſade / dwelck dattet in hawkens voort brengt / ende dit machinen

B Roomſche Steenclauer heeten / om des wille dattet een vreemdt ghewas is / ende den geelen Steenclauer eens deels ghelijck is.

Gaetſoen.

Die eerſte Steenclauer is een nederwaſſende cruyt / niet bouen een ſpanne lanck. Sijn bladeren ſijn den ghemeynen Clauercruyde ghelijck. Sij ſijn vet / ende ſchier aſchverwich. De bloemen ſijn ghegaetſoeneert ghelijck als de bloemen van Erwten / maer ſij ſijn cleynder / ende geel van coluere. Dit worden ronde hawkens / ghemeynlick drij oft vier bij malcanderē / eñ ſij ſtaen van malcanderen geſpreyt gelijck als vogels clauwen / ende ouermids dien heeten ſommighe dit cruyt Voghels Wicken / ende ſij ſijn met rondt ſaet gheuult. De wortel is lanck ende root.

De Roomſche Steenclauer heeft eenen ronden rooden ſteel. Sijn bladeren

Van Steenclauer. Cap. CC.

Melilotos.
Steenclauer.

Meliloti quartum genus.
Roomſche Steenclauer.

C bladeren ſijn den Steenclauer oft Fenogreco gelijck / ende ſi ſijn rondtſomme ghekerft. De bloemen ſijn geel ende cleyne / ende hebben eenen goeden rueck / ghelijck als dat gantſe cruyt doet. De bloemen worden breede hawkens / ende die ſijn crom ghelijck als een hoxenken. Die wortel is vol veeſelinghen.

Plaetſe haerder waſſinghe.

De Steenclauer waſt in alle beemden / ende ſonderlinghe die op berghen ligghen. De Roomſche Steenclauer moet men inde houen oft in teylen ſetten / want het waſt hier te lande niet van hem ſelues.

Den tijt.

D De Steenclauer bloeyt den gantſen ſomer door / ende alſoo oock die Roomſche Steenclauer. Maer haer hawkens die brenghen ſi voort in Julio ende Auguſto.

Natuer ende complexie.

De natuere van deſe cruyden is ghemengt / want eens deels ſo trecken ſij tſamen / ende eens deels verteeren ſij / ende maken rijp / ende haer ſubſtantie is meer werm dan coudt.

Cracht ende operatie.

De voorſeyde cruyden adſtringeren / alſo wi geſeyt hebben. Si vermorwen

E morwen alderhande hittich gheſwel/ende ſonderlinge der ooghen/der moeder/des fondements/ende der manlickheyt/als ſij in ſueten wijn gheſoden ende daerop gheleyt worden. Maer men moet daer ſomtijts den doder van een ghebraden ey toe doen/oft dat meel van Fenogreco/oft Lijnſaet/oft ſtof vander muelen/oft de bollekens van Hueiſaet/oft Endyuie. In water gheſoden ſijnde/ſoo verteeren ſij alderhande gheſwel/alſment daerop leyt. Als ſij met Galappelen ende cruyt in wijn gheſoden ſijn/ſo geneſen ſij loopende ſeericheyt des hooſts/alſmen die daermede beſtrijct. Met wijn gheſoden/ende op de maghe gheleyt weſende/ſo vergaet daermede de pijne der maghe. Dat ſap dat wt deſe cruyden ghedouwt is/dat doet de pijne der ooren vergaen/alſment werm daerin doet. Deſghelijcx doet oock datſelue ſap/alſment met ſueten wijn mengt ende inde ooren doet. Het doet den hooftſweer ceſſerē/alſment met azijn ende olie van Rooſen mengt/ende opt hooft leyt met eenen natten doecke. Deſe cruyden in water gheſoden/ende met olie van Rooſen gemengt weſende/ſijn goet tot den Cancker/alſmenſe daerop leyt.

Van Alruyn. Cap. CCI.

Den naem.

A Alruyn heetmen in Griecx Mandragora oft Circea/ende Anthropomorphos/ende in Latijn Mandragora/Camina/oft Terreſtris malus. Die oorſaken van deſe namen ſtaen int langhe verclaert inden Latijnſchen Herbario. Maer een dinck moet ick hier oock vermanen/dat Pythagoras dit cruyt Anthropomorphos gheheeten heeft/om des wille dat de wortel van deſen cruyde eenen menſche eens deels gelijck is/alſo dat die figure claerlick bewijſt/ende deſe wortel waſt ſoo van ſelfs. Maer die Quackſalners ende Landtvaerders die hebben wortelen te coope/die en ſijn alſo van ſelfs niet ghewaſſen/maer ſij ſijn van Rietwortelen alſo geſneden na de figure van eenen menſche/ende dan ſetten ſij de wortelen wederom in deerde/ſo comē daer alſulcke wortelen wt/die van hayre/baert/ende ander dinghen eenen menſche gelijck ſijn. Ende daer lieghen ſij veel lueghenen toe/datmen deſe wortel onder de galghe moet grauen met ſeker Ceremonien etc. dat enckel luegen ende bedroch is. Dit heb ick hier willen vermanen/op dat hem yeghelick voor ſulcke boeuen wete te wachten.

B

Geſlecht.

Den Alruyn oft Mandragora is tweederhande/te weten/mannecken ende wijfken. Dat manneken is witter/ende daeraf hebben wij de figure hiernae gheſedt. Dat wijfken is ſwerter. Theophraſtus int ſeſte boeck vande hiſtorie der cruyden int tweede Capittel/ſcrijft noch van

C van een gheſlecht van cruyde/wiens vrucht ſwert is/ende is gelijck een beſye/ende ſmaeckt gelijck wijn. Ende dit is ſonder twijfel dat cruyt/dat welck wij hierna onder de Nachtſchade verhalen ſullen/ende Dulcruyt noemē/ende ter ſelver plaetſen ſullen wij breeder daeraf ſcrijuen.

Mandragora. Alruyn.

Gaetſoen.

D Alruyn dwijfken heeft bladeren die ſijn een luttel ſmaelder ende cleynder dan de bladeren van Lattouwe/ende ſij hebben eenen ſtercken rueck/ende ſij breyden haer wt op der eerden. Tuſſchen de bladeren brengt ſij haer appelen voorts/die ſijn den eyer doders niet ongelijck/ſij ſijn gheel/ende hebben eenen ſtercken rueck/ende ſijn van binnen vol ſaets/den keernen van peeren niet ongelijck. Die wortelen ſijn groot/ende ſij ſijn altijt twee in een geſchranckelt oft gheulochten/ende ſij ſijn van buytē ſwertachtich/ende binnen wit/met een dicke ſchorſſe ouertrocken. Ende en heeft gheenen ſteel. Dat manneken heeft grooter bladeren/die ſijn wit/breyt ende cael/oft effen/den Beete bladeren niet ſeer ongelijck. Die appelen van dat manneken ſijn tweemael grooter dan van dat wijfken/ende hebben eenen ſtercken onlieffelijcken rueck. Sijn wortel is der wortel van dat wijfken gelijck/maer ſij is grooter ende witter. Ende en heeft oock geenen ſteel/gelijck als dat wijfken.

E

Plaetſe daert waſt.

Alruyn waſt geerne int woudt/ende in plaetſen daer veel lomber is. Men plandtſe oock inde houen.

Natuer ende complexie.

Alruyn is coudt inden derden graedt. De vrucht is wat vochter dan de wortel. De ſchorſſe vande wortel en vercoelt niet alleen/maer ſi droogt oock.

Cracht ende werckinge.

De wijle dat de wortel noch gruen ende verſch is/ſo ſtootmenſe/ende men perſt een ſap daerwt/dat laetmen in eenen eerden pot oft teyle inde ſonne ſtaen/tot dattet dick wordt. Men vergadert oock een ſap wten appelen/maer dat en heeft ſoo grooten cracht niet/als tghene dat wt de woꝛ-

F de wortel compt. De schellen van der wortele hangtmen op om daghelicx te vseren. Sommighe sieden de wortel van Mandragora in wijn tot dattet derdendeel ingheseden is / dan trecken sij dat af / ende gheuen daeraf een croesken vol te drincken den genen die met slapen en connen / ende groote pine hebben / ende diemen snijden wil oft cauterizeren sonder gheuoelen. Dat sap van Mandragora eenen scrupulus swaer ghedroncken / lost ende iaecht af door den camergangck alle taey slijmicheyt / ende de swerte galle / ghelijck als de Nieswortel. Ende ist datmen van dit sap op een mael meer inneempt / dan voorseyt is / so doodet den mensche. Men mengt dit sap onder de medicijnen / die men vseert tot de ooghen / ende tot versuetinge der pijne. Men seyt dat dese wortel dat Vuoir morw ende weeck maect / alsment ses vren lanck daermede laet sieden / daerna so latet hem hanterē / ende men mach daeraf maken datmen wil. De versche groen bladeren met Gersten mout ghemengt / versueten de G hitte ende vierichеyt der ooghen / die van eenich gesweer compt / alsmen die daerop leyt. Si doen scheyden / ende sij verteerē alderhande geswel / herde sweeringhen ende croppen / alsmen die vijf oft ses daghen lanck suyuerlick daermede wrijft. Si verdrijuen oock de litteeckenen. De wortel in azijn ghestooten / geneest dat wildt vier / alsment daerop leyt. Met hnenick oft olie ghemengt wesende / heylt sij dat bijten van nateren / alsmense daerop strijct. Als sij in water gesoden is / so verteert sij dat gheswel ende de croppen / alsmense daerop leyt. Met Gersten mout wort sij ghemengt / ende also versuetet sij de pijne der ioncturen / alsment daerop leyt. Alsmen aende appelen riect / so maken sij den mensch slapende. Alsulcke cracht heeft haer sap ooc. Nochtans salment met mate vseren / want anders doodet den mensch. Dat saet datmen binnen inde appelen vint / dat suyuert de moeder. Ende aenghesien dattet periculoos is de Mandragore binnen int lijf te nemen / so salmen den mensch doen slapen / in dien dattet noot is / door den rueck van dese appelen eñ vruchten / sonder die eenichsins int lijf in te nemen.

Van Melansana. Cap. CCII.

Den naem.

A Dit ghewas heetmen bij onsen tijden Mala insana / sommighe heetent Poma amoris / dat is te seggen / Appelen der liefde / maer meest so noempmense Melanzana. De oorsaken ende redenen van dese namen staen breedt verclaert in onsen Latijnschen Herbario / aldaer muechdijt soecken.

Geslacht.

De Melanzana sijn tweederhande / want sommighe draghen bruyn appelen / ende daeromme machment Bruyn Melanzan heeten. Dat ander brengt witachtige oft geel appelen / ende ouermids dien so heetet geel

Melanzan.

B Melanzan. Anders sijn sij malcanderen gelijck van wesen.

Faetsoen.

Melanzan is een ghewas dat is de groote Clissen met sijn stelen ende bladeren bijna heel gelijck / maer sijn bladeren sijn langer / ende meer doorsneden dan de bladeren van groote Clissen. Het heeft purpuren bloemen / ende elck bloeme heeft ses bladerē op de maniere van een sterre. Sijn vruchten sijn lanck / ende sij en ghelijcken eenen appel niet qualick / ende si sijn binnen vol saets / dwelck den Indiaen- C schen oft Callicoetschē Peper niet ongelijck en is. De wortele is geel / hebbende veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Melanzan is een vreemdt gewas / dat hier te lande van hem seluen met en wast / maer het moet inde houē ende in teylen geplandt eñ opghebrocht worden. Ende het wil gedeffent / ende gade gheslagen sijn / ghelijck als Cauwoorden ende Meloenen.

Mala insana. Melansana.

Den tijt.

Mala insana bloeyen in Augusto / ende somtijts indē Herst / maer die en connen niet wel rijpe vruchten voort brenghen.

Die natuer ende complexie.

D Die vruchten van Melansan sijn sonder twijfel coudt ende vochtich ghelijck als de Cauwoorden.

Cracht ende operatie.

De Melanzan en worden / mijns wetens / inder medicinen niet ghebesicht. Nochtans eedtmen de appelen ter sommighe steden met olie / soudt ende peper / ghelijck als de Campernoelien. Sommighe latense een luttel ouer twier sieden / ende dan snijdense daer ronde schijfkens af / die bereyden sij met azijn / olie / ende peper / ende also eten sij dat. Sommighe legghense inde pekele / ende bereydense ghelijck als Caroten / ende dierghelijcke vruchten. Maer dese spijse dient best den lackertonghen / die niet en achten oftet ghesondt is / dan alleen oft wel smaect. Als yemandt wil in gesontheyt leuen / die sal hem van dese vruchten wachten / want sij sijn ongesondt / ende quaet om verteeren.

C Van Plom-

Van Plompen. Cap. CCIII.

Den naem.

A Plompen worden ooc Zeebloemen geheeten / oft Zeepluymen. In Griecx ende Latijn heetmense Nymphea. Ende inder Apoteken Nenuphar. De redene waerom sij Nymphea ghenoempt sijn / staet int Latijn ghenoech verclaert.

Geslacht.

De Plompen sijn tweederhande. De sommige hebben witte bloemē / die sijn den witte Lelien niet seer ongheliick. Dander hebben gheel bloemen / ende die heetmen ouermids dien Geel Plompen. Sij hebben ooc
B verscheyden wortelen / want dat eerste gheslecht heeft swerte wortelen / ende dander heeft witte wortelen. Maer tis beter datmen haer onderscheedt neme wt de bloemen / die yegelick sien mach / ter wijle dat sij noch int water staen / dan wt de wortelen die men niet sien en can voor datse wtghegraeuen sijn.

Eaetsoen.

De witte Plompe heeft ronde ende effen stelen / gheliick als de groote Biesen. De bladeren sijn rondt / ende heel stijf / gheliick als taey leder / ende sij sijn den bladeren van Veyl niet seer ongheliick / sij swemmen op

Nymphæa. Witte Plompen.

Nymphæa lutea. Geel Plompen.

dwater /

C dwater / ende sommige ooc onder dwater / eñ si comen al van eenre wortel. Sijn bloem is wit / gelijck een schoon witte dubbel Lelie / eñ si hebben xxvj. oft xxviij. bladeren / meer oft min. Eñ elck van dese geuulde bladerē is gefaetsoeneert gelijck eenē duym / oft gelijck als vette dicke bladerē van grootē Donderbaert. Binnē inde bloeme vintmen een schoon goutgeel sonne met veel geel veeselen. Ende eer haer dese bloemen outluycken / so sijnt lange knoppen gelijck als bollen van Huelsaet / eñ sij sijn met bruyngroene bladeren besloten. Ende also haest als sij wtsluypen / so vertoonen haer dese dubbel bloemen met geel tootkens gheliick als schoon gheverwde sonnen / ende sij en hebben geenen rueck. Na dat de witte bladeren af geuallen sijn / so wordent bollekens / die sijn geuult met sade / dat is swert / breet ende taey. De wortel is swert / row / eñ gecnobbelt / somtijts eenen arm dicke / met veel veeselen. De geel Plompe is der witte met bla
D deren ende stelen wat gelijck. De wortel is wit / row / ende ghecnobbelt. Haer bloemen sijn heel geel gelijck als den doder vanden ey / blinckende / den Roosen niet ongheliick / ende niet so groot als de witte. De knoppen als sij noch gesloten sijn / eer sij haer tot dat bloeysel ontpluycken / so sijnse heel rondt / met groen bladeren ouertoghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese Plompen wassen in poelen / vijuers / eñ diergelijcke staende water.

Den tijt.

De Plompen bloeyen in Junio / eñ dan behoortmense te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De wortel ende saet van beyde dese Plompen / vercoelen eñ droogen sonder seherpte / ende sonder bijten.

Die eracht ende operatie.

E De wortel van witte Plompen in wijn gesoden ende gedroncken / is goet voor de gene die den loop des buyck / ende dat roode melizoen hebben. Si verteert de milte / alsmense in deser manieren vseert. Si is goet tot weedom der mage ende der blase / als sij gesoden is / ende daerop gheleyt wort. Si verdrijft ooc de plecken wt den lijne / alsmense in deser manieren in water siedet / ende daerop leyt. Si maect dattet hayr niet meer wt en valt / als mē met peck getempert / ende daerop geleyt wort. De wortel gheseden ende gedroncken / doet den mensch in reynicheyt leuen. Desgheliicx so doet ooc dat saet. De wortel van geel Plompen / ende desgeliicx ooc dat saet in rooden wijn gheseden ende gedroncken / stoppen de siecte vande vrouwen. De wortel vande Plompen groen gestooten / ende op de wonden gheleyt sijnde / stelpt dat bloet. Si heylt ooc de sweeringen die van dat wrijuen vanden schoen gecomen sijn / alsmense droogher ende daerin stroyt. Desgheliicx ooc de loopende schorfticheyt des hoofts. Men mach vande bloemen Conserueu ende suycker maken / diewelcke sonderlinghe goet sijn tot alderhande swaer Cortsen oft febres /

Fende tot pijne ende weedom die van der gallen / flaua bilis ghenoempt/ haren oorspronck neempt / ende sonderlinghe tot hooftsweer. Sij maken den mensch oock slapen/ende sij sijn goet teghen onbetamelijcke ende oncuysche droomen.

Van Mostaertcruyt. Cap. CCIIII.

Den naem.

A DEn Hofmostaert / oft tam Mostaertcruyt heetmen in Griecx Napy oft Sinipi/ende in Latijn Sinapis ende Sinapi / ende also kentment noch heden sdaechs inder Apoteken. De redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen boeck vande cruyden.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande gheslechte van Mostaertcruyt daer wij hieraf scrijuen. Dat eerste heeft loof ghelijck als Rapen loof / ende heeft geel bloemen / ende daerom heetment geel Mostaertcruyt. Sijn saet is wit. Dat ander gheslechte heeft bladeren schier gelijck den tammen witten Mostaert. Sijn bloemen sijn wit / maer tsaet is rootachtich. Om sijn witte bloemen wille macht wel wit Hofmostaertcruyt ghenoempt worden/ op datter onderscheedt sij tusschen hem ende dat tam wit Mostaertcruyt/daer wi hier bouen int xcix. Cap. af gheschreuen hebben.

Tfaetsoen.

Dat eerste gheslecht van Mostaertcruyt heeft eenen rouwen / hayrighen langen steel/ met veel tacxkens ende schuetkens ter sijden. Sijn bladeren sijn den Raeploof niet onghelijck / maer sij sijn cleynder ende rouwer. De bloemen sijn bleeckgeel/ende daerwt comen ronde hayrachtige
B hawkens/die sijn vol wits saets. De wortel is wit / slecht/ eñ veeselachtich. Dat ander gheslechte crijcht oock eenen rouwen ghehayrden steel/ maer niet so langhe. Sijn bladeren sijn ghekertelt/ende den cruyde van wit Mostaert seer ghelijck / maer sij sijn grooter ende breeder. De bloemen sijn wit oft bleeck / ghefaetsoeneert ghelijck een cruys / ende daerwt comen ronde lange hawkens/die sijn vol rootachtichs saets. Die wortel is den eersten ghelijck.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslachten van Mostaertcruyt/sedt men ghemeynlick in de houen. Nochtans wassen sij somtijts van selfs / maer niet so schoon ende lustich als inde houen.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van cruyden bloeyen in Junio ende Julio/ende dan leueren sij oock haer saet.

Natuer ende complexie.

De voorseyde cruyden sijn werm ende drooge inden vierden graedt.

Cracht

Sinapis. Geelen Hofmostaert.

Eruca syluestris. Witten Hofmostaert.

C

Cracht ende operatie.

Mostaertcruyt verdeylt / ende treckt wt den lijue alderhande vochticheyt/alsmen dat van buyten daerop leyt. Alsment inden mondt neempt ende knowt / so trecket wt den hoofde alle taey slijmicheyt / ende purgeert de herssenen. Dat sap van dit cruyt met Meede gesoden / ende gegorgelt/ is goet voor dat gheswollen kaeckbeen / ende teghen een rouwe heesche keele. Dat Mostaertsaet ghestooten / ende inden nuese gedaen/ doet den mensch niesen. Het is goet voor de ghene die de vallende siecte hebben. Als den vrouwe de moeder ouer eynde wil/so salmen haer mostaert met azijn ghetempert voor haren nuese houden / ende daeraen laten riecken / soo comen sij weder tot haer seluen. Een plaester van Mo-
D staertmeel ghemaect / die leyt men op dat gheschoren hooft der gheenre/ die men vanden swaren slaep/ Lethargus gheheeten/ niet ghewecken en can. Mostaertmeel met honinck ghemengt/ende buyten opt lijf gheappliceert so lange tot dat vel root wordt/is goet tot weedom der huepen/ gheswollen milte / ende alderhande langduerighe ghebreken / want het treckt de vochticheyt van binnen daerwte. Het doet dat hayr wassen ter plaetsen daer dat wtgheuallen is / alsment in deser manieren temperet/ ende daerop strijckt. Het maeckt een schoon aensicht / ende doet de maesen ende plecken vergaen. Met hueninck ende ganssen smout ghemengt

 wesende

E wesende/so verteeret dat gheronnen bloet. Met azijn getempereert sijnde/so geneset quade ruydicheyt ende crauwagie/alsment daerop strijct. Alsment met vijghen mengt ende stootet / ende ouer de oozen leyt / so ist goet teghen de doofheyt/ want het maect den mensch wederom hoozen de / ende het verdrijft dat tuyten ende suysen inden oozen. Dat sap van dit gruen saet/maect claer oogen/ende verdrijft de rouwicheyt der wijn brauwen / alsment hier mede bestrijct. Mostaert met azijn gheslooten/ is goet vooz de ghene / die van nateren oft van Scozpioenen ghesteken sijn/alsment daerop leyt. Het is oock goet teghen venijnicheyt van campernoelien. Den Mostaert is der maghen wtnemende goet. Inder spijse ghenutet sijnde/doet hij lichtelick ouergheuen. Hi lost de vrijne/ ende
F hij brengt den vrouwen haer maent. Hij is den watersuchtighen goet/ want hij verteert de ouertollighe vochticheyt van dwater/ als hij daerop gheleyt wort. Alsmen met azijn drinct/so lost hij den steen. Den Mostaert versterct de digestie/ende hij doet de groue spijse inde maghe scheyden. Hij verteert oock alderhande ouertollighe vochticheyt der magen. Alsmen Mostaertcruyt ontsteect/ ende eenen roock daeraf maect/so veriaecht hi de nateren/ende ander veninich ghedierte.

Van Oleander. Cap. CCV.

Nerion. Oleander.

Den naem.

A Oleander heet men in Griecx ende Latijn Nerion/ Rododaphne en Rododendzum/en inder Apoteken Oleander. Waeromme dat dit cruyt also genoempt is/ suldij in onsen Latijnschen Herbario bescreuen vinden.

Faetsoen.

Oleander heeft bladeren gelijck den Amandelboom / maer sij sijn langher en dicker. Sijn bloeme en is den Roosen met ongelijc. Sijn vrucht is lanc/ op de maniere van eenen hozen. Als si opgaet/dan is sij binnen vol saets/ ende dit saet is ghehayzt ende row. Die wortel is lanck/houdtachtich/ scherp/ ende heeft eenen soutachtigen smaeck.

Plaetse sijnder wassinghe.

Oleander wast gheerne bij dwater ende aende Zee/ende men sedt hem ooc inde houen.

Den

Den tijt.

B Wij en weten den tijt niet / wanneer Oleander bloeyt en vrucht brenghet. Want wi en hebben anders niet daeraen ghesien dan de bladeren/ ende daerom staet sijn figure hier oock sonder bloemen.

Natuer ende complexie.

Oleander is werm int beginsel vanden derden graedt/ende drooghe inden tweeden.

Cracht ende operatie.

C De bladeren ende bloemen des Oleanders dooden de honden / de esels / ende meer ander viervoetighe beesten. Maer als sij met wijn inghenomen ende ghedroncken worden / so sijn sij den menschen een heylsame medicijne teghent bijten van venijnich ghedierte / ende sonderlinghe alsmen Wijnruyte daerbij neempt. Den Oleander en salmen niet alleen vseren/want Galenus schrijft/ dat hij niet alleen den beesten / maer oock den menschen schadelick ende dootelick is / ist dat men hem binnen int lijf in neempt. Ende sonderlinghe is hij den schapen ende den gheyten schadelick / want al ist dat men niet meer dan de bladeren in water leyt/ende dat men de schapen ende gheyten daer af laet drincken/ so steruen sij. Daerom so sal hij alleenlick van buyten gevseert worden / want hij verdeylt ende verteert.

Van Berberis. Cap. CCVI.

Den naem.

A Berberis noempt men in Griecx ende Latijn Oxyacantha/en inder Apoteken Berberis. Het heet also in Griecx ende Latijn / om sijn scherpe dooenen wille / die aen sijn tacxkens wassen.

Faetsoen.

Berberis is een boomken/dat is den wilden Houtpeerboomkens niet onghelijck / maer tis cleynder / ende heeft veel stekende doornen. Sijn bladeren sijn rondtsomme met cleyn kerfkens. Sijn bloemen sijn gheel/ ghefaetsoeneert ghelijck als cleyn gheuulde Roosken. De vruchten dat sijn schoon roode/langachtighe ronde besyzens/ hanghende aen dunne teeder steelkens/ende sij hebben binnen cozenkens oft greynkens/die hebben eenen suereu smaeck/ en sij sijn rowachtich. De wortel is in veel deelen gheclouen/ende sij is lanck.

Plaetse sijnder wassinge.

Berberis wast tot veel plaetsen / te weten int woudt/aen hegghen ende haechbosschen / opt veldt / op de berghen / ende op drooghe / ende op natte plaetsen.

Van Berberis. Cap. CCVI.

Oxyacantha. Berberis.

Den tijt.

B Berberis groeyt ende bloeyt inde Lenten. In September ende October vindt men sijn vruchten / die sijn lustich om aensien.

Natuer ende complexie.

Berberis adstringeert eñ droocht / hi is coudt eñ drooge inden tweeden graedt. De vrucht is van subtijl substantie / ende sij doorsnijdt een luttel.

Cracht ende werckinge.

C Alsmē de vrucht van Berberis eet ende drinckt / so stopt sij den loop des buyck / der vrouwen siecte / ende alle ander fluxien oft vloten. Die wortel trect doornen ende pijlen wt den lijue / alsmense stootet ende daerop leyt. Men seyt ooc / waert sake dat men dese wortel / ghestooten wesende / drijmael streke ouer den buyck vā een bevruchte vrouwe / dat haer dat letsel eñ quaet doen soude. De besyen met hueuinck oft suycker bereyt / oft geconfijt wesende / lesschen ende verslaen den dorst / ende de hitte vande cortse. Si geuen ooc appetijt om eten.

Van wildt Vlas. Cap. CCVII.

Den naem.

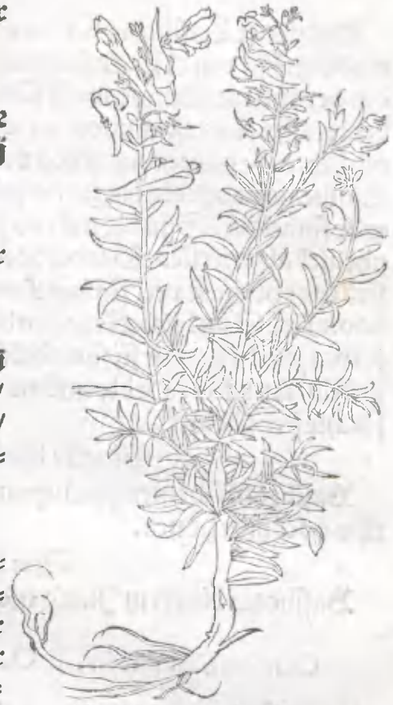
A Wildt Vlas / dit heeten sommighe Onser Vrouwen Vlas / Padden Vlas / ende Nauelcruyt. In Griecx ende Latijn noempt ment Osyris. Inder Apoteken Linaria. Ende dat daerōme / om dattet den Vlasse seer ghelijck is.

Faetsoen.

Linaria is een cruyt / dat is den Wolfsmelck seer ghelijck / datmense beyde van malcanderen niet wel onderkennen en can. Sijn stelen ende tacken sijn swertachtich / tecder ende taey. De bladeren / dier somtijts drij oft vier / ende somtijts vijf oft sesse bij malcanderen staen / die sijn den bladeren van Vlas seer ghelijck / ende sijn eerst donckergruen / ende daernae rootachtich. Sijne bloemen sijn lichtgeel / van faetsoene van Riddersporen. Midden in dese bloemen sijn gants doderverwighe gheel straemkens / die en gheuen gheenen rueck / ende dit worden ronde knoppen oft bollekens / daerinne leyt breedt / swert saet. Het heeft een slechte

Van wildt Vlas. Cap. CCVII.

Linaria. Wildt Vlas.

B slechte wortel / eñ daerwt wassen veel ander wortelkens / die cruypen daer ter sijden omme.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wasset op onghebowde plaetsen / ende op de mueren / ende bij de tuynen oueral.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somer tot bij den Herst.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge / eñ in gheenen weghe coudt eñ vochtich / want het is bitter / ende lost de vijne / alsso wij dat breeder in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Cracht ende werckinge.

C Linaria ghesoden ende ghedroncken / is goet voor de ghene die de geelsucht hebben. Het verdrijft ooc alder hande verstoptheyt der leuer ende der milte. Ende verdrijft ooc alderhande sinetten ende plecken / die een mensch aen sijn lijf mach hebben / ende maect ooc een schoon aensicht / ende dat doen principalick de bladeren. Linaria lost ooc de vrine wonderlijcken seere.

Van Basilicom. Cap. CCVIII.

De n naem.

A Basilicom oft Basilie heeft in ouden tijden in Griecx ende Latijn genoempt gheweest Ocimum / ende sindt dier tijt Basilicum / ende alsso heeftment tot noch toe gheheeten. Nochtans sijnder sommige in onsen tijden die dit cruyt Ocimum garyophyllatum heeten. De oorsake ende redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Dat Basilicom is drijerhande / groot / middelbaer / ende cleyne. Dese en hebben geen onderscheedt dan inde bladeren alleene / want dat eerste geslechte heeft groote breede bladeren / dat tweede heeft middelbaer bladeren / dat derde heeft seer cleyne bladeren. Maer sij hebben alle drij eenderley rueck. Eñ hoewel dat dat cleyn eñ tderde geslecht schijnt te wesen dat Acinos Dioscoridis / nochtans ouermids dattet den anderen tween seer gelijck is / so hebben wi dat lieuer willen setten onder de gheslechten van Ocimum.

Faetsoen.

B

Factsoen.

Dat groot Basilicom heeft eenē ronden steel met veel tacrkens. Sÿn bladeren sÿn den Mercuriael gelÿck / bleeckgroen. De bloemkens staen om de ronde tacrkens/ende sÿ sÿn bruyn lÿfverwich. Als sÿ afvallen/so brenget sÿn swert saet voort in cleyn huysckens. De wortel is lanck/houtachtich/ende daer hangen veel veeselen ter sÿden aen. Dat middelbaer Basilicom is den eersten gants gelÿck / maer sÿn bladeren sÿn cleynder ende smaelder. Sÿn bloemkens sÿn ock sneewit/ende niet lÿfverwich ghelÿck als deerste. Dat derde ende tcleynste is dat edelste ende schoonste / ende het heeft veel stammekens met veel tacrkens / ghelÿck een dicht boomken. Sÿn bladerkens sÿn der Mageleyne gelÿc/nochtans so sÿnse wat grooter / ende sÿ sÿn ghekertelt / ende sÿ hebben eenen costelÿcken

C liesselÿcken rueck. De bloemkens ende de wortelen sÿn den tweeden ghe slachte seer ghelÿck.

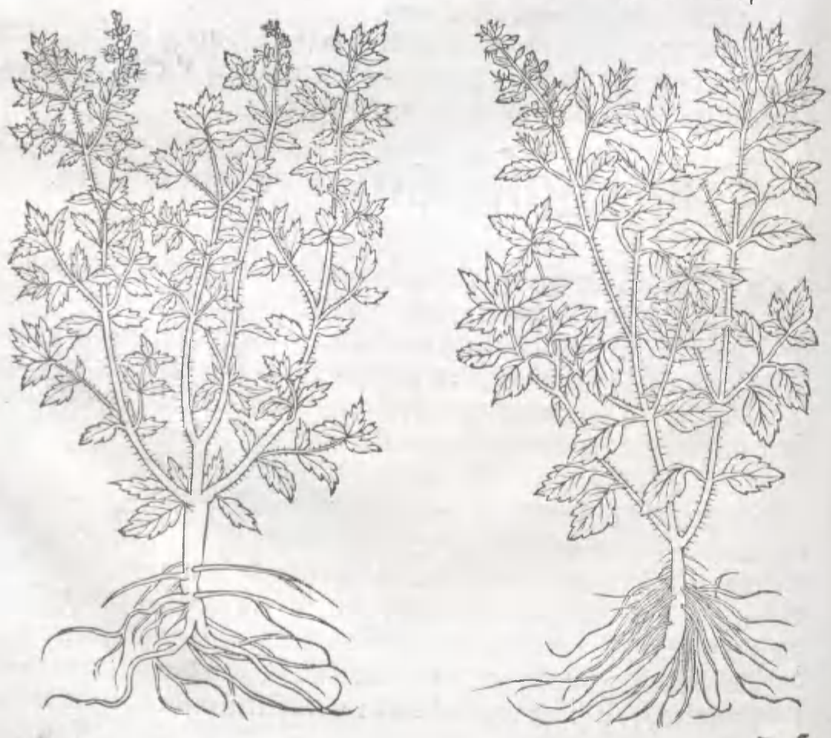
Plactse sÿnder wassinge.

Basilicom sedt men ghemeynlick in teylen voor de vensteren/ eñ somtÿts ock inde houen.

Den tijt.

Basilicom bloeyt in Junio ende Julio / eñ daerna leuerē sÿ haer saet.

Ocimum. Basilicom. Ocimū mediocre. Middelbaer Basilicom.

Dese

D Dese cruyden en connen gheenen rÿm oft coude verdraghen. Ocimum maius. Groue Basilien.

Natuer ende complexie.

Dese cruydē sÿn werm indē tweedē graet/ eñ si sÿn bonen maten vochtich.

Cracht ende werckinge.

Basilicom maect doncker ooghen/ alsmen des seer veel eedt. Sÿ laxerē eñ maken windt/ende losse de vuÿne / sÿ maken veel melck/eñ si en worden inde mage niet lichtelick verandert. Basilicom met Gersten mout/ olie van Roosen/ende azÿn ghemengt/lescht eñ vercoelt alderhande hitte eñ weedom der ooghen/alsment daerop leyt. Dat sap van Basilicom inde ooghen ghedaen/ verdrÿft de donckerheyt derselver/ende droocht de fluxiē daer wte. Dat saet ghesoden ende gedroncken/lost de vrine/ ende helpt de vrouwen dat sÿ haer maent crigen. Dit saet geroken/maect den mensch niesen. Alsmen Basilie vā buytē appliceert/so is sÿ seer goet voor de ghene die van eenen Scorpioen gh'steken sÿn. Het verteert ock ende maect rÿp alderhande gheswel / alsment daerop leyt. Alsmen dit met azÿn tempert/ ende daeraen riect / so brenghet den genen die in onmacht leyt/wederomme tot hem seluen. Het conforteert dat hooft ende dat herte. Het geeft blÿschap den ghenen die vande swerte galle in melancolye geuallen sÿn. Dese voorseyde cruyden heeft men voortÿts ock tot veel ander dinghen ghebruyckt / de welcke wÿ hier niet al en beschrÿuen / ouermids dien dat de oude meesters hierinne niet en accorderen/ also wi dat in onsen Latÿnschen Herbario breeder verclaert hebben.

Van wilde Marioleyne.

Cap. CCIX.

A

Den naem.

Dese wilde Marioleyne heetmen in Griecx ende Latÿn Origanus ende Origanum/ in Hoochduytsch Welghe moet. De redene van dien suldy int Latÿn vinden.

Geslecht.

De wilde Marioleyne/gheheeten sylueſtre Origanum/is wildt/eñ is drÿerhande. Maer si en hebbē geen onderscheet dan alleen inde bloemē.

Dat

B Dat eerste heeft geheel bruyn bloemē/ dat tweede lijfverwige / ende dat derde heeft heel sneewitte bloemen.

Naetsoen.

Origanum is een ghewas dat heeft veel lange stelen / die sijn hayrich ende bruyn/ eñ hebben bladeren die sijn den Kuel heel ghelijck. Int sop crijget ghe croonde bloemen/ die sijn van sulcken coluere/ alsō wi gheseyt hebben. Sijn wortel is lanck/ ende houdtachtich/ en de heeft veel schueten.

Plaetse haerder wassinge.

Dese gestechten van wilde Marioleyne wassen geerne in haechbosschen/ eñ sonderlinge die op bergen ligghen.

C Den tijt.

Origanū bloeyt in Junio eñ Julio.

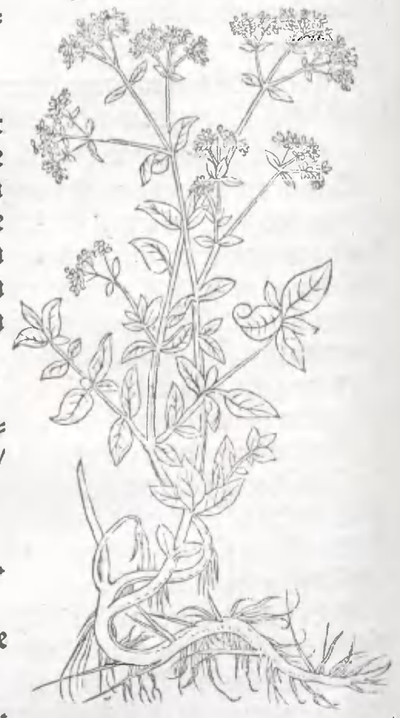
Natuer ende complexie.

Origanum is werm ende droogbe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Origanum oft wilde Marioleyne in wijn gesoden ende gedroncken/ is goet den genē die van venijnich gedierte gebeten sijn. Met sueten wijn gedroncken/ ist goet den genen die Cicuta / dat is Wilde venijnighe Peterselie/ oft dat sap van Huelcruyt/ ghegeten oft ingenomen hebben. Alsment met Orymeli drinct/ so ist goet voor de gene die gyps oft Tijdeloosen geten hebben. Het is goet met vijgen ghegeten voor de ghene die den cramp hebben/ oft die water suchtich sijn. Origanum gedroocht/ eñ met Meede gedroncken/ drijft de swerte galle door den camerganck wte/ende brengt den vrouwen haer maent. Met hueninck getempert / ende een Electnarie daeraf gemaect/ is goet tegen den hoest. Origanum gesoden ende int badt gedroncken/ is goet voor de gene die met ruydicheyt beladen sijn/ ende de geelsucht hebben. Dat sap vanden grenen Origanum wtgeperst/ is goet tot dat geswollen kaeckbeen/ tot den huyge/ ende swe ringhen binnens mondts. Het versuetet de pine inde ooren/ alsment met melck tempert/ eñ dat werm inde ooren doet. So waermen wilde Marioleyne stroyt / daer vlien de nateren wech. Met Gersten moudt ghemengt ende geappliceert sijnde/ so verdrijft ende verteert sij alderhande gheswel. In wijn gesoden / ende den wermen damp daeraf inde ooren ontfangen/ beneempt dat snysen ende cinghelen wten ooren. Origanum in wijn ghesoden/ verteert dat geronnen bloet onder blaw vleesch / alsment daerop leyt. Alsment droocht/ ende met salpeter ende hueninck tempert/

Origanum. Wilde Marioleyne.

pert/ dat maect witte tanden/ alsmen die daermede strijct oft wrijft. Het verteert de croppen/ alsment met azijn / olie ende Gersten meel mengelt/ ende dat daerouer strijct. Het doet de pine ende steeckten inde sijden cesse ren/ alsment met vijghen mengelt/ ende daerop leyt.

Van Cullekens cruyt. Cap. CCX.

Den naem.

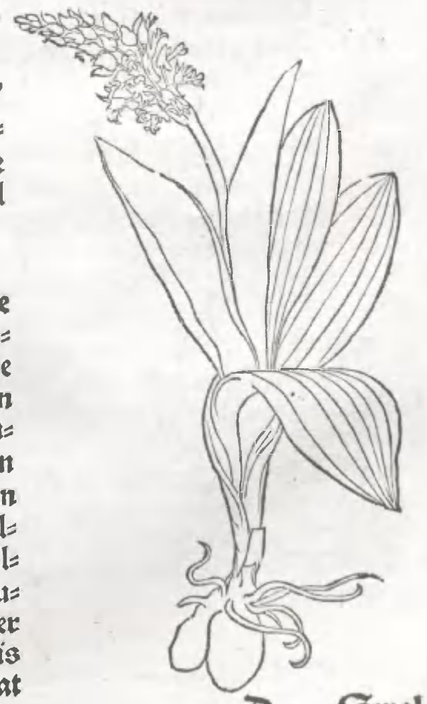
A Dese cruyden die wij hier Cullekens cruyt noemen / die heet men in Griecx ende Latijn Orchis / ende Cynosorchis/ ende nv ter tijt Testienlus canis. De redenen ende oorsake van sulcke namen hebben wij ghenoech int Latijn verclaert.

Geslecht.

Men vindt vijfderhande manieren oft gheslachten van Cullekens cruyt. Dat eerste is seer groot van bladeren ende bloemen/ ende dit heet men in Latijn Orchis mas latifolia/ ende in Duytsch Breedt Cullekens cruyt dmanneken. Dat tweede geslechte heeft smaelder bladeren/ ende wordt in Latijn gheheeten Orchis mas angustifolia / ende in Duytsch Smal Cullekens cruyt dmanneken. Dat derde gheslecht en is niet soo lanck als de voorgaende / ende daerom heet ment ooc dwijfken/ eñ is ooc dijerhande. Dat eerste heet men Orchis femina maior / dat is te segghen/ Groot Cullekens cruyt dwijfken.

B Dat tweede Orchis femina media/ dat is te segghen/ Middelbaer Cullekens cruyt dwijfken. Dat derde Orchis femina minor/ dat is/ Cleyn Cullekens cruyt dwijfken.

Orchis mas latifolia.
Breet Cullekens cruyt manneken.

Naetsoen.

Dat Breet Cullekens cruyt manneken heeft gemeynlick drij oft vier bladeren om den steel / ghelijck wesende den Meyebloemkens/ oft de bladeren van Tijdeloose. Sijnen steel is ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bloemen sijn lijfverwich ende gesprenckelt. Sijn wortele dat sijn twee cullekens oft clossekens/ die staē aen malcanderen gelijck als twee noten Muscaten/ deen bouē/ ende dit is cleynder ende voller / eñ dander onder / dat is weecker/ ende meer gefronsselt. Dat

D Smal

Orchis mas angustifolia.
Smal Cullekens cruyt manneken.

Orchis fœmina media.
Middelbaer Cullekens cruyt wijfken.

Orchis fœmina maior.
Groot Cullekens cruyt wijfken.

Orchis fœmina minor.
Cleyn Cullekens cruyt wijfken.

Van Cullekens cruyt. Cap. CCX.

C Smal Cullekens cruyt manneken heeft oock bladeren gelijck de Tÿdeloose/maer si sÿn smaelder ende teerder/ende si sÿn met swerte oft bruyn plecken bespraeyt. De bloemē sÿn purpurbruyn. De wortelen sÿn ront/ gefaetsoeneert gelijck als twee Oliuen/met wat veeselingen. Deen wortel is vol ende versch/dander is ydel ende verdwijnt. Dat groot Cullekens cruyt wijfken / heeft bladeren die sÿn den Tÿdeloose bladeren heel ghelijck. De bloemen sÿn ghecolureert gelijck als purpure. De wortelen sÿn geformeert ghelijck twee vogel eyeren. Dat opperste is rondt / ende seer cleyne/maer dat onderste is grooter ende langachtigher. Dat middelbaer Cullekens cruyt wijfken / is met bladeren ende stelen den voorgaenden ghelijck / maer sÿn bloemen sÿn cleynder / ende buyten bruyn/ maer binnen wit/ met seer cleyn swerte tippekens bespraeyt. Sÿn wortelen sÿn gelijck twee langachtige noten / maer deen is grooter dan dan-
D der. Dat cleynste Cullekens cruyt wijfken/is eē fÿn cruyt/het is teerder eñ cleynder dan de voorgaende / anders ist den smalen Cullekens cruyde manneken seer gelijck/maer sÿn bladeren en sÿn niet bespraeyt. Ende sÿn wortelen/ de welcke ghelijck als twee eyeren geformeert sÿn / die sÿn veel cleynder/also die figure dat claerlick doet blijcken.

Plactse haerder wassinge.

Alle de ghestechten oft sorten van Cullekens cruyt wassen gheerne op sandighe eerde/op berghen ende in beemden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen inden Mey/ende int beghin van Junio.

Natuer ende complexie.

De grootste wortel van dese cruyden is werm ende vochtich/ eñ wat sueter van smake. Maer de cleynste ende verdwijnde die is meer ghecooct/ende ouermids dien is sÿ wermer ende drooger dan de groote.
E

Cracht ende operatie.

Dese wortel plachmen voortijts inde spÿse te vsere̅/dwelck men noch doen mach. Als de mans de groote volcomen wortel eten/soo maken sÿ sonen. Ende als de vrouwen de cleyne eten / so outfangen sÿ dochteren. Daerom so ist voortijts in Thessalia die maniere gheweest / datmen de cleyne met geyten melck adt/om lust te crijgen tot bÿslapen/ende die ydele ende verdwijnde aten sÿ / om den lust te doen vergaen. De oorsake is dese. De volcomen wortel heeft veel ouertollighe vochticheyt/ende genereert veel inflatien ende windts / daerom so gheeft sÿ lust om bÿslapen. Maer de verdwijnde wortel / doet dien lust vergaen / want sÿ droocht meer dan dander. Alsmense eten wil / soo moetmense braden ghelijck de Campernoelien. Dese wortelen gestooten ende geappliceert / deylen ende verteeren alderhande gheswel. Desghelijcx oock alsmense met Gersten mout daerop leyt. Si genesen oock alle loopende sweeren / dat eten binnens mondts/ende alle seericheyt des mondts.

Van Drijcullekens cruyt.

Cap. CCXI.

Den naem.

A Dit Drijcullekens cruyt noempt men in Griecx Orchis serapias/oft Triorchis/ende in Latijn Testiculus Serapias. De oorsake ende redene van dese namen vindi in onsen Latijnschen Herbario int langhe beschreuen.

Geslecht.

Dit cruyt is tweederhande. Dat eerste heeft schoon purpurverwighe bloemen. Dat ander is van menigerhande coluer / te weten / purpurbruyn/wit/ geel ende gruen door malcanderen ghemengt. Dat onderste vande bloeme is een horsel ghelijck / ende dat opperste ghelijct een voghelken met sijn hooft ende wtghespreyde vlueghelen/anders so sijnse met stelen/bladeren/ende wortelen malcanderen seer gelijc / nochtans is dat tweede gheslecht langher.

Gaetsoen.

De bladeren van desen cruyde sijn den Loock bladeren ghelijck/maer sij sijn breeder ende vetter / ende beneden ter wortelwaert te samen ghe-

Triorchis mas.
Drijcullekens cruyt manneken.

Triorchis fœmina.
Drijcullekens cruyt wijfken.

vouwen

B vouwen ende ghebogen. De stelen sijn ontrent anderhalf spanne lanck. De bloemen hebben sulcken gaetsoen/alsoo wij bouen verclaert hebben/ ende ghelijck die figure claerlick wtwijst. De wortelen sijn gheformeert ghelijck als noten / altijt drij bij malcanderen / ende deene altijt meerder dan dander.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne in eenen vasten gront / ende in beemden.

Den tijt.

Dese Drijcullekens cruyden bloeyen int leste vanden Mey/ende meest int beginsel van Junius.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden verdroghen ende verwermen / ghelijck als de Cullekens cruyden.

C

Die cracht ende operatie.

De wortel vande voorseyde Drijcullekens cruyden verteert ende doet scheyden alderhande gheswel/ende suyuert de sweeren ende vlceratien/ alsmense in stucken wrijft ofe stootet/ende daerop leyt. Sij gheneest ende heylt de sistelen/alsmense daerop leyt. Sij heylt de inetende vlceratie/ ghelijck den wolf/ende diergelijcke/alsmense ghedorret heeft ende daer in stroyt. Si gheneest ock alderhande quade/vuyle/loelike vlceratien. Alsmense in wijn siedet ende drinckt / soo stopt sij den loop des buycks. Men vseert dese wortel niet soo seere om lust te crijghen om bijslapen/ als de Cullekens cruyden / want men beuindt niet datse daertoe so wel dienen. Dese wortel geneest ock de vuyl monden/als sij in water ghesoden is/ende den mondt daermede ghewasschen ende ghespuelt wordt.

Van roode Steenbreke.

Cap. CCXII.

Den naem.

A Rooden Steenbreke heet men in Griecx en in Latijn Oenanthe/ende inder Apoteken Filipendula/ende bij onsen tijden Saxifraga rubea. De Grieckssche meesters noemē hem ock Leucanthon / ter causen van sijn wit bloeysel. De redenen ende dbescheedt van dander namen vindij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert.

Gaetsoen.

Rooden Steenbreke heeft bladeren gelijck als wilde Pastinaken/ oft ghelijck de ghemeyn Peterselie. Het heeft eenen dicken steel/ die is anderhalf spanne lanck. Sijn bloemen sijn sneewit/elck met ses bladeren / gelijck een sterre. Sijn saet dat wast na dat de bloemen af gheuallen sijn/ ende het is breedt gelijck als dat saet van Melde. Sijn wortel is swert/

B ende heeft veel veeselingen/gheliick als draeykens/daeraen hangen ronde bollekens oft nootkens / aen een wortel somtijts vijf oft ses / somtijts meer oft min.

Plaetse daert wast.

Roode Steenbreke wast geerne in steenighe plaetsen/ende op rouwe herde berghen.

Den tijt.

Dese Steenbreke bloeyt in Junio/ als den Wijngaert bloeyt/ ende daerom heetet hij in Griecx Oenanthe/ende ter seluer tijt is hij lichtelick om kennen wt sijn bloemen.

Saxifraga rubea.
Roode Steenbreke.

Natuer ende complexie.

Rooden Steenbreke is werm ende drooghe inden derden graedt / ende dat is goet om mercken aen sijnen smaeck/want hi is seer bitter.

C

Cracht ende werckinge.

Den steel van roode Steenbreke met de bladeren ende tsaet / met wijn ende hueninck ghesoden ende gedroncken / lost de Secondina. Die wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ is goet teghen de droppelpisse/ende teghen de geele. Sij is oock goet tot alderhande ghebreken der blasen. Sij lost de vrine/ende breect den steen. Si scheydt de inflatien ende winden inde maghe. Si is goet gepulverizeert/ende inde spise ghenut voor de ghene die de vallende siecte hebben. De bladeren met hueninck ghemengt/ende een Electuarie daeraf gemaeckt/doen den hoest cesseren/ende sijn goet voor de ghene die eenen coeten adem hebben.

Van Coeckoecs broot. Cap. CCXIII.

Den naem.

A Coeckoecs broot heeten de sommighe Hasenclauer / oft Coeckoecs Clauer. In Griecx ende Latijn Oxys / ende inder Apoteken Trifolium acetosum/ende Alleluya. Anders heet ment ghemeynlick Panis cuculi / dat is te seghen Coeckoecs broot.

Faetsoen.

B

Faetsoen.

Coeckoecs broot is een neder cruydeken. Sijn bladerkens die eerst wt comen/ die sijn te samen ghevouden/ eñ daernae als sij haer op doen/ soo sijnse schoon gruen / altijt drij op een cleyn cort steelken / ende sij hebben inde midden diepe keruen / ende sij sijn suer van smake. Neffens de bladeren comen witte bloemen gelijck als bellen / elck besonder op eenen steel. De bloemkens sijn door eñ door met cleyn purpuren aderkens ondertrockē. Ende als die afvallen/ so worden dat cleyn scherpe bollekens / gheuult met geel saet. De wortel is geknodelt/bruynroot ende lanck.

Panis cuculi. Coeckoecs broot.

C

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast gemeynlic int wout/ op steenrootsen / oft op wortelen van groote boomen. Men vindets ock aen den watercant / ende aen sommighe haghen.

Den tijt.

Coeckoecs broot bloeyt meest inden April / ende int beginsel vanden Mey/ als den Coeckoeck begint te roepē. Eñ men vint bi experientie / so wanner dit cruyt oueruloedelick bloeyt/dat dan in dat iaer groot water compt.

D

Die natuer ende complexie.

Coeckoecs broot heeft alsulcken complexie ende natuere/gelijck als de Surckel/te weten coudt ende drooghe.

Cracht ende operatie.

Coeckoecs broot is wtnemende goet ghegheten/oft ghesoden ende gedroncken / den genen die een crancke onstercke maghe hebben. Item den ghenen die gebroken sijn. Het is ock goet om te heylen alderhande wonden / ghesweer / ende fistelen / ende sonderlinghe tot vuyl monden. Het verstaet den dorst. Ende in somma het heeft alle operatien ende duechden/die men den Surckel toegheeft.

Van Tweeblat. Cap. CCXIIII.

Den naem.

A Tweeblat heeft dien naem ter cauſen van ſijn bladeren/ want het en heefter niet meer dan twee. Daerom denck ick dattet dat Ophris is daer Plinius af ſcrijft. Sommighe hebben dit cruyt voor Perfoliata ghehouden/ maer ſij dolen.

Ophris Plinij. Tweebladt.

Tfaetſoen.

Dit cruyt heeft eenen enckelen ſtee / die is ront / ende is met twee bladeren ghechiert / die ghelijcken den grooten Wechbreede. Vande midden vanden ſtele tot bouen toe wassen ſijn bloemē/ die doen haer op ghelijck vogelkens/ ende ſij ſijn gruengeel van coluere/ende daerwt kijcken twee cleyn dingeſkens/gelijck als tongeſkens. De wortel heeft veel veeſelingen/geſchranckelt ende door malcanderen ghewonden/ ende is goet van ruecke.

B

Plaetſe ſijnder wassinghe.

Dat Tweebladt wast gheerne op vochtighe beemden die aen de bergen gheleghen ſijn.

Den tijt.

Tweebladt bloeyt inden Mey ende in Junio/ende daerna verdwijnet.

Natuer ende complexie.

Tweebladt is werm ende drooge/ dwelck men wt ſijnen ſmaeck mercken mach/want hi is ſuet ende taey.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt adſtringeert/daerom ſo heylet de wonden eñ ſweeren/ghelijck dat Cullekens cruyt/oft cleyn Maencruyt.

Van Scharleye. Cap. CCXV.

Den naem.

Scharleye wordt in Griecſcher ende Latijnſcher ſpraecke Orminum gheheeten/ende daertoe Geminalis / ende inder Apoteken noemptmenſe Gallitricum. De oorſake ende redenen van alſulcke namen hebben wij eens deels in onſen

A onſen Latijnſchen boeck vande cruyden verclaert.

Gheſlacht.

Men vindt tweederhande Scharleye/ tam ende wildt. De wilde Scharleye oft wildt Boelkens cruyt is der Sauie van ſtelen/bladeren ende bloemen gelijck. Dat onderſcheedt van beyde deſe geſlechten ſullen wi hierna beſchrijuen.

Kaetſoen.

De tamme Scharleye heeft eenen viercantighen ſteel / die is ontrent eenen cubitus lanck/ende bruyn van onder op. Sijne bladeren ſijn heel

Orminum ſatiuum. Tamme Scharleye.

Orminum ſylueſtre. Wilde Scharleye.

B row ende ghehayrt / ende ſij riecken ſterck / ende ſij ſijn aſſchenverwich gruen. Sijne bloemen ſijn wit / blawverwich / ende ſij ſijn den Sanie bloemen niet ongheliick. Nae dat de bloemen afghenallen ſijn / ſoo comet dat ſaet / dat is ſwert ende lanckachtich / ende het leyt in huyſkens/ die hanghen nederwaert. Sijn wortel is houtachtich ende geel. De wilde Scharleye is der tamme met ſtelen / bladeren/ende ſaer wat ghelijck/want den ſteel is viercantich/row/ende gehayrt. De bladeren ſijn den Sa-

C den Sauie bladeren wat ghelijck. De bloemen sijn van coluere hemelblaw met purpurbruyn ghemengt / ende ghekrumpt ghelijck als eenen Arendts beck. Dat saet is rondt ende geel/ende het leyt in huysskens. De wortel is houdtachtich/ende swert van coluere.

Plaetse haerder wassinge.

De tamme Scharleye plandtmen inde honen. De wilde wast op onghebowde velden/ende schier oueral inde beemden.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Scharleye bloeyen in Junio/ende sij leueren dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Beyde de Scharleyen sijn werm ende redelijcken drooghe / dwelck men aen haren smaeck wel mercken mach/want hij adstringeert ende is bitter.

D

Cracht ende operatie.

Dat saet vande tamme Scharleye met wijn ghedroncken / brenghet lust om bijslapen. Alsment met hueninck mengt/ so benemet de doncker-heyt der ooghen. Alsment in water siedet/ so doetet een geswel vergaen/ ist datment daerop leyt. Sulcken cracht heeft dat cruyt oock / alsment in deser manieren vseert. De wilde Scharleye is tot alle dingen crachtigher dan de tamme. De bladeren van beyderley gheslechten in stucken ghestooten/ besonder op haer selnen / oft in water ghesoden / die trecken de splinters ende doornen wten lijue/ alsmense daerop leyt. Sij verteeren/ende doen scheyden alderhande gheswel.

Van Eruen. Cap. CCXVI.

Den naem.

A ERuen/die heetmen in Latijn Eruum / eñ in Griecx Orobus. Het is den Apotekers onbekent/want si nemen Wicken daervoor/maer sij dolen.

Geslacht.

Men vindt tweederhande Eruen/tam ende wildt/ende sij sijn onderscheyden van bloemen/vrucht ende wortel/also wij hiernа breeder verclaren sullen.

Gaetsoen.

De tamme Eruen dat is een ghewas / dwelck niet hooghe en wast/ het is teeder ende dunne. Het heeft sinael bladeren/ eñ witte/ende blawachtighe bloemen. Ende als de bloemen afvallen/ so volgen daer hawkens nae/ die sijn breedtachtich ende bijnae rondt / ende daerinne leyt wit saet/dat is so groot als een Roomsche Erwte/maer het is cantachtiger/

Orobus. Witte Eruen. Eruum syluestre. Roode oft wilde Eruen.

B tigher/ende niet rondt. De wortel is geel/ende heeft veel veeselingen. De wilde Eruen sijn den tammen met cruyde ende met stelen heel ghelijck/ maer de bloemen sijn root / ende beneden / ende inde middel blaw ende geel. Sijn hawkens sijn smal/ende veel langer dan de tamme. Dat saet dat daerin leyt/dat is rondt / ende swert oft grawachtich. De wortel is dicke ende houdtachtich.

Plaetse haerder wassinghe.

De Ernen wassen gheerne op magher dorre eerde. De tamme moet men inde houen setten. De wilde wassen op sommighe ackers/eñ in heggen ende haechbosschen.

C

Den tijt.

Beyde de gheslechten van Eruen bloeyen in Junio ende Julio / ende daerna leueren sij haer saet.

Natuer ende complexie.

De Ernen sijn werm inden eersten graet/eñ drooghe inden tweeden.

Die cracht ende operatie.

Als yemandt seer veel Eruen eedt/ so maken sij pine int hooft/sij lazeren den buyck / ende lossen bloet met de vrijne. Alsmense siedet / ende den ossen voorsedt/so worden sij vet. Ernen meel met hueninck ghemengt/

ende

Dende een Electuarie daeraf ghemaect / die is goet voor de ghene die veel taey vochticheyt/humoren/ende fluymen op de longen/ende op de borst vergadert hebben. Het suyuert de sweeringhen / het doet de sproet vergaen / ende ander plecken/die een mensch aen sijn lijf ende in sijn aensicht mach hebben. Dat Eruen meel maect dat de vlceratien niet voorts en eten. Het versaecht de herde vrouwen borsten. Alsment in wijn te weyke leyt/ ende appliceert / so gheneset tgene dat ghebeten is van menschen/ honden / ende slangen. Met azijn ghetempert wesende/ so versuetet dat crimpsel / de pijnlickheyt des gheuoechs / ende de droppelpisse. Het verdrijft den iueckel/na dattet ghesoden is/ende daermede ghestreken.

Van ghemeyn Peterselie.

Cap. CCXVII.

Den naem.

A DE ghemeyn Peterselie daer wij hier af spreken / die is in Griecx geheeten Oreoselinon / en Petroselinon agrion/ ende in Latijn Apium montanū/ ende Petroselinon syluestre. De Apotekers heetent simpelijken Petroselinon/ ende sij hebbent meest ghehouden voor dat oprecht Petroselinon Macedonicū/ alsso wi dat in Latijn seer breet verclaert hebben.

Oreoselinon. Gemeyn Peterselie.

Tfaetsoen.

De gemeyn Peterselie en heeft niet meer dan eenen steel/die is rondt/comende wt eē teeder/cleyn geel wortelken/en heeft veel tackrēs/die breyden
B haer rondtsomme wte/ ende daerop staen cleyn/gruen/wtgesneden/ ghekertelde bladerkens/der wilde Peterselie / oft Cicuta niet onghelijck. Het heeft witte gecroonde bloemkens/gelijck als de Cicuta/ maer sij sijn cleynder ende teerder. Sijn saet is lanckachtich/scherp op de tonghe / teeder/ ende goet van rnecke / den Roomsen Comijn ghelijck.

Plaetse daert wast.

Die Peterselie en wasset bouen in Duytschlant niet van hem seluen / hi moet daer inde houen gheplant worden. En so ist met meer ander cruyden/die in deē lant int wilde wassen/ ende

C ende in ander landen moetmense saeyen oft planten.

Den tijt.

De ghemeyn Peterselie bloeyt in Junio ende Julio / ende leueret dan oock haer saet.

Natuer ende complexie.

Dese Peterselie is werm inden tweeden graedt / ende drooghe inden derden.

Cracht ende operatie.

D Dat saet ende de wortelen van de ghemeyn Peterselie in wijn ghesoden ende ghedroncken/daermede lost de vrijne. Sij brenghen den vrouwen oock haer maentstonde / alsmense in deser manieren vseert. Men vseertse oock inde medicijnen die men bereyt teghen tvenijn. Item tot medicijnen die verwermen/ende de vrine lossen. In somma dese Peterselie heeft alle de operatien ende virtuyten / die men der Eppe toeghecft/ alsoo wij in sijn Capittel daeraf scrijuen sullen. Dese Peterselie vseert men oock seer inde knecken/ ende dat niet sonder sake / want sij is goet teghen de inflatien der maghen/ sij maeckt goede digestie/sij oepent de milte ende de leuer/sij scheydt quade humoren. En heeft meer ander operatien die wij int Capittel vander Eppe vertellen sullen.

Van Carnoillyen. Cap. CCXVIII.

Den naem.

A TGhene dat wij hier Carnoillyen noemen / die heeten in Griecx Oa ende Va / ende in Latijn ende inder Apotecke heetmense Sorba. Sij sijn seer row en amper inde keele alsmense eedt.

Geslacht.

Men vindt drijerhande Sorba. Dat eerste geslecht heeft gants ronde appelen oft vruchten. Dat tweede heeft langachtighe vruchten ghelijck eyeren. Dat derde heeft vruchten die sijn aen den steel scherp / ende bouen breedt gelijck als een peere. Ende die machmen Sorbpeeren noemen/ende die staen hier ghefigureert.

B

Faetsoen.

Sorba dat is eenen hooghen boom / met eenen oprechten / bruynen stam. Sijn bladeren wassen aen eenen langhen steel / rijghelinghe deen neffens dander/ altijt deen teghen dander wtghespreyt ghelijck als vlue ghelen / in maniere als oft niet meer dan een bladt en ware / ende bouen ist een onghelijck bladt. De bladeren sijn lanckachtich/rondtsomme ghekertelt/ende sij sijn den Lauwerbladeren niet seer onghelijck / wtghenomen datse corter sijn. De bloemen sijn wit gelijck als bloeysel van Hoppe. De

Oa. Carnoillyen.

C pe. De vruchten sijn rondt ende lang achtich / oft ghefaetsoeneert gheliick als peeren / also geseyt is. De wortel en staet niet diep in deerde / nochtans is sij dicke / ende sij en verderft niet lichtelick.

Plaetse daert wast.

Dese Carnoillyen wassen gheerne in vochtighe coude plaetsen / en ook aen de berghen.

Den tijt.

De Sorba leueren haer vruchten ende peeren in September.

D Natuer ende complexie.

De Sorba trecken te samen gheliick als de Mispelen / maer sij en sijn niet so crachtich.

Cracht ende operatie.

De onrijpe Sorben in stucken gesneden ende inde sonne te droogen geleyt / ende dan ghegheten / die stoppen den loop des buycx. Dat meel van de se appelen inde spijse ghennttet / heeft desghelijcke cracht. De Sorben peeren ghesoden ende gedroncken / stoppen den loop des bnycx. Maer men sal dese vncht niet te veel vseren in der spijse / dan alleen als medicijne. Want sij dienen beter inde medicijne dan inde spijse.

Van Natertongeskens. Cap. CCXIX.

Den naem.

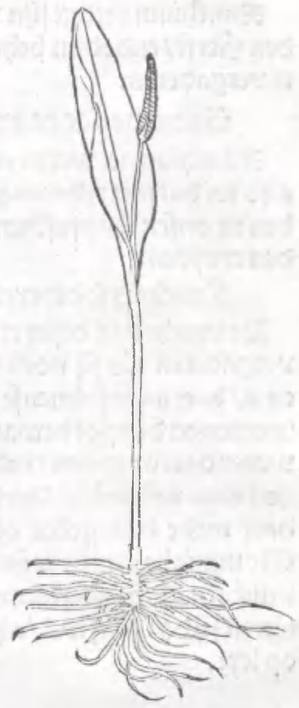
A DE Natertonghes kens heet men also ouermids sijn figure ende gedaente. In Griecx mach ment Ophioglosson heeten / ende in Latijn Lingua serpentina / wordt ook ghebeeten Lancea Christi.

Eactsoen.

Dat Natertongesken en heeft niet meer dan een bladeken / dat is vet ende dicke / vander lengde van eenen vingher / den cruyde van Waterwegerick wat gheliick. Onder aen dit bladeken crnypt een cleyn steelken wt / daerop wast wat groens dat is gelijck een scherp natertongesken. De wortel is geel ende vol veeselen.

Plaetse

Ophioglosson. Natertongesken.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Natertongesken vindt men in ommighe beemden die op berghen geleghen sijn.

Den tijt.

Dat Natertonghesken vindt men meest inden Mey / daernae soo verdwijnet / ende men sietet niet meer.

Natuer ende complexie.

Dat Natertongesken droocht sonder groote hitte.

C Cracht ende operatie.

Dit cruyt dient wel tot de wonden / want het treckt toe ende heylt de wonden binnen luttel daghen / gheliick als de Waelwottel. Ende het dient seer wtnemende wel tot alderhande hittige quade vlceratien. Het verteert ook dat gheswel / ende doet dat scheyden / alsment met verckens liese mengt / ende daerop leyt.

Van cleyn Clissen. Cap. CCXX.

Den naem.

A DIt cruyt heet men in Griecx Xanthion / en Phasganon / en in Latijn Xanthium. Bi onsen tijden heet ment Lappa minor / en Lappa inuersa / en in duytsch noempt ment cleyn Clissen / Algoye / ende Bedelaers luysen. De oorsaken van dese namen staen inden Latijnschen Herbario verclaert.

Tfactsoen.

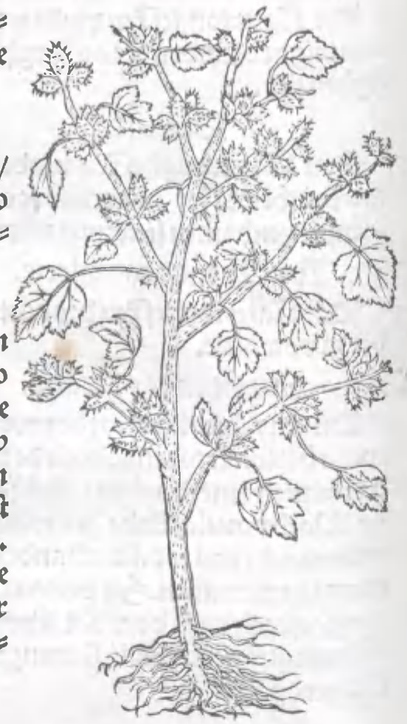
Dit cruyt heeft eenen steel / die is eenen cubitus lanck / vet / hoeckachtich / ende met veel tickens bespraeyt. Sijn bladeren sijn den Melde bladeren wat gheliick / ende sij sijn ghekertelt / hebbende eenen smaeck gelijck Hofkersse. Sijn vncht is rondt / ende so groot als een Olijue / ende stekende gelijck eenen eghel / ende blijft aen de cleederen hangende. De wortel is root / ende vol veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit Xanthium wast in vette plaetsen / in putten / ende wtghedrooghde poelen.

Van cleyn Clissen. Cap. CCXX.

Xanthium. Cleyn Clissen.

B

Den tijt.

Xanthium brengt sijn vruchten inden Herst / ende dan behoort men die te vergaderen.

Natuer ende complexie.

Xanthium is werm ende drooge / also wi dat met redenen gethoont hebben in onsen Latijnschen boeck vanden cruyden.

Cracht ende werckinge.

C De vrucht van desen cruyde salmen vergaderen als sij noch niet heel rijp en is / daerna so salmense stooten ende in eenen eerden pot bewarē / ende law water daerop gieten / ende die schoon geel hayr wilt hebbē / die sal sijn hooft daer mede bestrijcken oft wasschen. Sommighe nemen wijn daertoe. De vruchten als sij ghestooten sijn / so verteeren sij dat gheswel / alsmense daerop leyt.

Van Cottoen. Cap. CCXXI.

Den naem.

A Cottoen oft Boomwolle is van Plinio eñ ander Latijnsche meesters Xylon ende Gossipion ghenoempt. Inder Apotekē heet ment Cotum / Bombax / eñ Bombasum.

Faetsoen.

Cottoen is een ghewas dat heest bladeren ghelijck Wijngaert bladeren / maer sij sijn cleynder. Die bloemen sijn geel / ende inde middel purpurbruyn / ende rondtsomme doorsneden. Sijn vrucht is ghefaetsoeneert ghelijck een ghebaerde note / ende is vol edel wolle oft cottoen / daer af spint men schoon wit lijn waet / alsoo men dat in desse figure claerlick sien mach.

Plaetse sijnder wassinge.

Cottoen wast in Egypten / in Candia / in Poellien / ende Malthase. Men plandten nv oock hier te lande / ghelijck als meer ander vreemdts ghewas.

Den tijt.

Dat Cottoen boomken is alsoo vruchtbaer / dattet ter stondt bloemen

Van Cottoen. Cap. CCXXI.

Xylon. Cottoen.

B men ende vruchten bij malcanderen heest / soo haest alst groot ghenoech wort / dat is ontrēt den tijt van twee maenden / ende dit doetet so langhe / tot dat hem den couden winter ouer den hals compt.

Natuer ende complexie.

Cottoen is werm ende vochtich / also dat Serapion bewijst.

Cracht ende operatie.

C Dat sap vande bladeren gheneest den loop der ionghen kinderen / ende doet dat criemsel cesseren. Dat saet is goet teghen den hoest / ende ander passien der borst. Het vermeerdert oock dat mannelick saet. Met de olie die van dat saet ghemaect is / verdrijft men dat sproet / ende ander masen ende plecken int aensicht.

Van Paddebloemen. Cap. CCXXII.

Den naem.

A Paddebloemen heet men oock Padden Dille / ende wilde Chamille. In Griecx Parthenion / ende Amaracon. In Latijn Parthenium / Amaracum / Solis oculus / Cauta / ende bij onsen tijden Cotula fetida / daeromme dattet sterck rieckt.

Faetsoen.

Padden Dille is der Chamille in alder manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren grooter sijn / ghelijck wesende den oppersten bladeren van Coriander. Sijn bloemen sijn oock grooter dan Chamille bloemen / eñ sij stincken. Dit is dat Parthenium daeraf dat Dioscorides schrijst / alsoo wij dat in onsen Latijnschen Herbario met veel woorden bewesen hebben / daer mach hijt lesen diet verstaet ende daertoe lust heest.

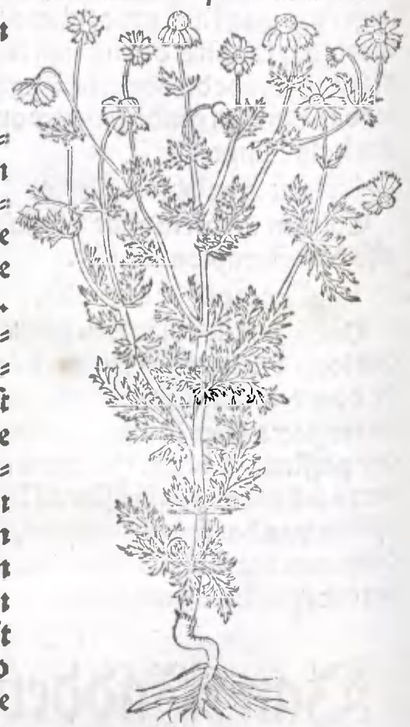
Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast int Coren / aen den wech / ende aen de canten vande houen.

Den tijt.

Padden Dille compt vroech wt inde Lenten / ende duert bijcans den gheheelen somer met cruyt ende bloemen.

Parthenium. Paddebloemen.

B Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden derden graedt/ende inden tweeden drooge.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht ende ghepuluerizeert/ ende daeraf twee drachmen (alsoo Actuarius beschrijft) met hueninck ingenomen in Oxymeli / lost de swerte galle / ende de fluymen / ende iaecht dat af door den camerganck. Dit cruyt is goet voor de ghene die eenen cotten adem hebben / ende die melancolieus ende swaermoedich / oft

C truerende sijn. Dat cruyt sonder die bloemen in water ghesoden ende ghedroncken / is goet den ghenen die den steen hebben / ende die cott van adem sijn. Als de moeder dick geswollen en de verherdt is/soo salmen dit cruyt in water sieden / ende daerin sitten. Dit cruyt met den bloemen gruen ghestooten / is goet teghen dwildt vier / ende ander hittich gheswel / alsment daerop leyt. Het verdrijft oock de croppen/ alsment mengt met hinnē smout/ ende daerop strijct. Alst ghedroocht is/ende met hueninck oft azijn ingenomen wort/so ist goet tegen de draeyinge oft swijmeringhe int hooft.

Van Salomons seghel.

Cap. CCXXIII.

Den naem.

A Salomons seghel heet men in Griecx ende Latijn Polygonatum. Ende inder Apoteken Sigillum Solomonis. Sommighe heetent oock Witte wortel / ouermids dien dat sijn wortel wit is / ende om dattet veel ioncturen ende knoopen heeft.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft breede bladeren/ende dander smalle. Anders so sijnse malcanderen seer ghelijck / alsoo wij dat hiernae claerlick beschrijuen sullen.

Tfaetsoen.

Den breeden Salomons segel heeft eenen steel die is rondt ende teeder/ ende op beyde sijden met schoon gruen bladeren becleedt / die welcke den Lauwer-

Polygonatum latifolium. Breeden Salomons segel.

Polygonatum angustifolium. Smallen Salomons segel.

B Lauwerbladeren gelijck sijn/maer sij sijn breeder ende caelder/ somtijts thien oft tweelef aen eenen steel / ende sij smaken gelijck als Queappelen/ maer sij adstringeren. Tusschen de bladeren wassen schoon witte bloemen met gruen ghemengt/van faetsoene ghelijck als langhe schellen/ ende dier isser altoos meer in getale dan de bladerē / want wt elcken hoeck vande bladeren sluypen twee / drij / vier / oft meer bloemen wte. Ende als die ghenoech gebloeyt hebben/so comen daer wt roode greynen / die sijn eerst groen/ ende daerna worden si swert. De wortel is wit/weeck/ lanck/knoopachtich/vinghers dicke/ ende daeraen hangen veel veeselin ghen. Den smalen Salomons seghel is den voorseyden cruyde wat

C ghelijck/maer sijn bladeren sijn veel smaelder/ende dier staeter viue aen elck ioncture. Sijn bloemē sijn gruenachtiger dan de bloemen van den breeden Salomons seghel/sijn greynen oft knoppen fijn bruynder. Die wortel en is niet so groot/noch so vol knobbelen als deerste.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese geslechten van Salomons seghel wassen op bergen / ende int woudt.

Den tijt.

Beyde dese cruyden bloeyen inden Mey / ende dan machmense vergaderen.

D

Die natuer ende complexie.

Salomons segel heeft een ghemengde nature/want het adstringeert eens deels/ende is oock wat biter/ende scherp op de tonghe.

Cracht ende werckinge.

De wortel gheneest ende heylt de wonden/alsmense gruen stootet/ende daerop leyt. Sij verdrijft oock alderley smetten ende plecken wt den aensichte/ ende oock ouer alle dlijf. Desghelijcr doet oock de dorre wortel in water gheseoden / ende daerna een doecken in dat water nat ghemaect/ende daermede ghewasschen.

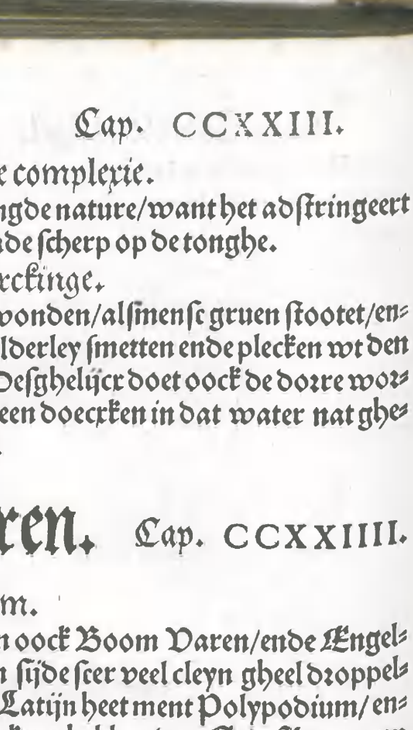
Van Eycken varen. Cap. CCXXIIII.

Den naem.

A Eycken Varen heet men oock Boom Varen/ende Engelsoet / het heeft op deen sijde seer veel cleyn gheel droppelkens. In Griecr ende Latijn heet ment Polypodium/ende Filicula. De Apotekers hebben den Griecschen naem Polypodium behouden. De oorsake eñ redenen van dese namen vindij in onsen Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Polypodium. Eycken Varen.

Polypodium is een cruyt ontrent een spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Varen cruyde gelijck / ende sij sijn ghekertelt / staende altijt paer en paer aen ghehayrde ronde stelen / ende dier wassender veel wt een hayrachtighe/ cruypende/ronde/ knoopachtige wortel / hebbende veel cleyne veeselkens.

B Ende dese wortel is buyten swert/ende binnen gruen/ende sij heeft eenen gemengden smaeck/bitter ende soet door een. Si en crijcht gheen stengels noch bloemen.

Plaetse daert wast.

Eycken Varen wast int wout / het vliddert ende cruypt ouer de mossachtighe steenrootsen. Item aen de stammen ende wortelen der boomen / ende sonderlinge vã Eycken boomẽ. Men vindet oock op seer oude Wilghen.

Den tijt.

Dit cruyt salmen vergaderen int leste van Augustus.

Natuer

C

Natuer ende complexie.

Eycken Varen is suet ende scherp door een / ende daerom so drooget sonder enich bijten.

Die cracht ende operatie.

De wortel vseert men in medicijnen / ende alsmense met eenen kiecken oft hoen siedet/oft met Beete oft Maluwe / ende dat sop daer af nuchteren werm gedroncken / dat loost door den camerganck alderhande galle ende slijmicheyt. Desghelijcr doet sij oock/alsmense dorret ende puluerizeert/ eñ een drachma swaer met Meede in neempt. De wortel van Polypodium met hueninck ghestooten ende gheappliceert/ is goet den ghenen die haer ouerreyct hebben / eñ als de ioncturen oft coten wt een sijn/ ende sij gheneest de clouen van de handen ende voeten. Men mach dese wortel oock in water te weycke legghen/ende dat sap daer wt douwen/ ende dat selue sap purgeert oock. Dese wottel ghepuluerizeert/ende inde nuese ghedaen sijnde/ dat verteert dat ouertollich vleesch dat inden nuese wast/dwelck men Polypus heetet.

Van Malroue. Cap. CCXXV.

Den naem.

A Malroue heet men in Griecr Prasion/eñ in Latijn Marrubium/eñ inder Apoteke Prassium. Sommighe heetent witten Andoren.

Faetsoen.

Marrubium is een ghewas met veel tacken / die alle wt eender wortel comen. Sijn stelen sijn viercantich / wit ende ghehayrt. De bladeren sijn rondtachtich / bijna van faetsoen ghelijck eenen dirym/ende sij sijn bleeckgroen/gehayrt/gefronsselt/ende bitter van smake. Sijn bloemen sijn wit / staende in scherpe huyskens rondtsom den steel/in ordinancie deen bouen dander/van faetsoen ghelijck eenen wortel. Na dat de bloemen af gheuallen sijn/ so vindt men in dese huyskens rondt ende row saet. Sijn wortel is swert/ende daeraen hanghen veel veeselen.

Plaetse sijnder wassinghe.

B Malroue wast geerne op onghebowde eerde/bij de mueren/ende tuynen/ende oude hof steden.

Den tijt.

Malroue bloeyt in Julio/ende leuert als dan oock sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelick werm inden tweeden graedt/ende drooge inden derden.

Cracht ende operatie.

De bladeren van Marrubiũ met dat saet in water geseoden eñ gedroncken/is goet voor de ghene die cort van adem sijn/eñ die hoesten/ende die

wtdrooghen.

Marrubium. Malroue.

Cwtdrooghen. Desgelijcx doet ooc dat sap/alsmen dat wt de gruen bladeren dowt oft perst/ende dat met hueninck ghetempert/ende ghelijck als een Electuarie inghenomen. Als sij met dorre blaw wilde Celien ghemengt worden / so lossen sij de groue vochticheyt ende humoren die op de borst vergadert liggen. De bladeren in wijn ghesoden ende ghedroncken / oepenen die verstopte leuer ende milte. Sij brengen den vrouwen haer siecte/ende lossen die Secõdina. Si sijn goet voor de vrouwen die swaren arbeyt hebben/ ende voor de ghene die van naderen ghebeten/oft die venijn ghedroncken hebben. Nochtans sijnse schadelic der blasen eñ den nieren die ghequetst sijn. Desghelijcken operatie heeft oock dat sap vande bladeren. Dese bladerẽ met hueninck gheappliceert sijnde/die suyueren de oude vuyl vlceratien / ende sweerende naghelen/ende ft maken dat de sweeringhen niet voorts en eten. Sij versaechten die pine der sijden/alsmense daerop leyt. Dat sap maect claer ooghen/alsment met hueninck daerop serijct. Alsmen dat inde oozen doet/so vergaet de pijne der oozen. Die bladerẽ met dat saet eñ met hinnen smout gemengt wesende/ verteeren de croppen/alsmen dit daerop leyt. De voorseyde bladeren gedroocht/ ende met azijn ghemengt wesende / die suyueren ende ghenesen de quade crauwagie. In somma/dit cruyt sniuert/purgeert eñ verteert.

Van Verbene. Cap. CCXXVI.

Den naem.

A Verbene heet men Isercruyt om dat men dat yser daerme de hert maect. In Griecx heet ment Peristereon / Hierabotane/in Latijn Verbenaca/ Columbaris / Columbina/Herba sanguinalis/ende bij onsen tijden inder Apoteken Verbena. De redenen van alle dese namen hebben wij in onsen Latijnschen Herbario gheallegeert/ aldaer salmense bescreuen vinden.

Geslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Verbene/te weten/mannecken ende

Verbena.
Isercruyt manneken.

Verbena supina.
Isercruyt wijfken.

B ken ende wijfken. Dioscorides noempt dit cruyt Recta/ ende Crista gallinacea/dat is te segghen Hanencam/om sijn bladeren wille / die ghekertelt ende ghesneden sijn ghelijck als eenen Hanencam. Recta / dat is te segghen/oprecht/ daeromme dat sijn tacken oprecht ende stracx op wassen. Dat wijfken heet men in Latijn Supina / om des wille dat sijn tackens een luttel nederwaerts hanghen. Dat onderscheedt dat in dese twee gheslechten meer is/dat sullen wi hierna bedt beschrijuen.

Gaetsoen.

C Dat manlick Verbena wast gemeynlick anderhalf spanne lanck / ende somtijts oock hoogher. Het en heeft ghemeynlick niet meer dan eenen enckelen steel/daerwt slnypen de bladeren die sijn gelouen/ende op deen sijde wit / ende elck bladt ghelijct wel eenen hanencam. De bloemen die bouen op de rijskens oft tackens staen / die sijn gheel / ende dat worden cleyn huyskens / daerinne leyt gheel cleyn sadeken. Dit cruyt heeft oock een enckel wortel / die is wit / ende heeft veel veeselinghen. Dat wijfken wast eenen cubitus hooghe/ ende somtijts oock hoogher. Sijn stelen sijn viercantich/ende daerop wassen bladeren die sijn gelouen/ende den Eycken loone niet seer ongelijck / maer sij sijn smaelder eñ cleynder / rondtsomme ghekertelt / ende op deen sijde wit oft grawachtich.

Int

D Int opperſte vanden ſtelen ſtaen veel cleyn purpurwitte lijſverwighe bloemkens. Ende als die af vallen/ſo leueret ſijn ſaet/ eñ dat is den breeden Wechbree ſade gelijck. De wortel is lanck ende dicke/ hebbende veel veeſelingen.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Dat manneken waſt op onghebowde plaetſen/aen de tuynen/eñ watergrachten. Dat wijfken vindt men oueral opt dorp/bij de tuynen/ende mneren/ende watergrachten.

Den tijt.

Dat manneken compt eer wt dan dwijfken/want het bloeyt meeſt in de hondts daghen/ende ſo voorts tot inden Herſt.

Natuer ende complexie.

Beyde deſe gheſlechten van Iſerherdt trecken tſamen/eñ ſij droogen.

E

Die cracht ende operatie.

De bladeren van dat manlick Iſerherdt met olie van Rooſen eñ met verſche verckens lieſe ghemengt ſijnde/ daermede doet men de pine ende weedom vande moeder vergaen/na dat men dit daerop leyt. Met azijn ſijn ſij goet ghemengt ende gheſtooten/tot dat wildt vier. Sij gheneſen oock de vuyle onſuyuere vlceratien/ als ſij geſtooten ende daerop geleyt worden. Deſghelijcx oock onde ende verſche wonden/alſinent met hueninck tempert. De bladeren ende de wortelen van dat wijfken in wijn geſoden ende gedroncken/oft geſtreken/die ſijn wtnemende goet teghen alderhande venijnich ghedierte. Alſmenſe een drachma ſwaer met wieroock ende ouden wijn veertich dagen lanc nuchteren drinct/ſo geneſen ſij de geelſucht. In water geſoden/oft gruen geſtootē ſijnde/ſo verſaechten ſij de hittige geſwellen/alſmen dit daerop leyt. Sij ſuyueren oock de

F leelike onſuyuer vlceratien. Dat gantſe cruyt in wijn geſoden/geneeſt de vuyl monden/eñ die voots etende ſweeringen des monts. Dat manlick Iſerhert is goet tot weedom ende pine int hooſt/alſmē een cranſken oft hoedeken daer af maect/ende opt hooft ſedt/oft alſment ſtootet met azijn ende olie van Rooſen/eñ daerop leyt/oft dat ment in olie van Roo ſen ſiede/ende daerop legge. Sij ſijn oock goet tegen dat wtuallen vanden hayre. De wortel in water geſoden/eñ dat ſop daer af inden mont gehouden/daermede vergaet den tantſweer/ende maect de tanden vaſt ende ſtijf ſtaende/ende het geneeſt de ſweeringen binnen den monde. De voorſeyde wortel een luttel geſtooten/ende in water tot op de helft inghe ſoden/eñ vijf dagen lanck daer af gedroncke/dat heeft groote virtuyt tegent crimſel inde dermē. Dat wijfken in water geweyct/eñ de eetcame ren met dit water beſpraeyt/maect de gaſten vrolick eñ blide. Het is goet voor de ghene die dat roode melizoen hebben/alſment in water oft wijn ſiedet/eñ dat drinct. Het loſt oock den ſteen. Het is goet voor de gene die met de vallende ſiecte beladen ſijn/eñ die eerſt lazarus oft malaetſch worden ſijn/alſment in water ſiedt eñ dat drinct. Het geneeſt oock dat Podagra/eñ weedom inde huepe/eñ de wondē/alſment ſtoot eñ daerop leyt.

Van

Van Woudtvaren. Cap. CCXXVII.

Den naem.

A Woudtvaren heet men in Griecx Pteris oft Pterion/ende in Latijn Filix. Den Latijnſchen naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorſaken eñ redenen van deſe namen ſtaen inden Latijnſchen Herbario geallegeert.

Gheſlacht.

Men vindt tweederhande gheſlechten van Woudtvaren/te weten/ manneken ende wijfken. Dat manneken heet men in Latijn Filix mas/ ende dat wijfken Thelypteris/eñ Filix femina. Maer dat onderſcheedt dat tuſſchen deſe twee gheſlechten van cruyden is/ dat ſuldij hier nae beſcreuen vinden.

B

Tfaetſoen.

Dat manlick Woudtvaren en heeft geeuen ſtam/noch bloemen/noch ſaet. Sijn bladerē comen wt eenen ſteel/die is een elle lanck/ende ſi ſtaen ob beyde ſijden wtgebreyt gelijck als twee vluegelen/ende ſij ſijn rondtſomme ghekertelt/ende op de ſijde ter eerden waerts ſijn ſij beſpraeyt met veel cleyn ronde tierckens/de welcke als ſij rijp ſijn/ſo worden ſij ſwert/ ende ſij vallen af. Daerom ſo iſt dat ſommighe deſe tierckens vergaderen in ſtede van Varen ſaet/maer het en is geen ſaet. Den ſmaeck vande bla

Filix mas. Woudtvaren manneken. Filix fœmina. Woudtvaren wijfken.

F deren

C deren is wat sterck. De wortel is buyten swert/ende dick/ende lanckachtich/hebbende veel ionghe doddekens. Alsmen dese wortel doorsnÿdet/so siet men op beyde de sÿden vanden snede/tfaetsoen van eenen swerten ontploken voghel/ghelÿck als eenen arendt/dwelck ick ende meer andere dickwils waer genomen/ende also beuonden hebben. Dat wÿf ken heeft bladeren gelÿck als dat manneken/op beyde sÿden wtghespreyt ende gekertelt/nochtans en hangen sÿ niet op eenen besonderen steel/maer wt eenen enckelen/langen/calen/gruenen stenghel comen veel tacxkens/daeraen wassen de bladeren. Het en heeft oock noch bloeysel/noch saet. De wortel van desen cruyde is lanck/ende buytē swert/sÿ cruypt ter sÿden dweers ende verre wt in deerde.

D

Plaetse sÿnder wassinge.

Dat manneken wast oueral in doncker/vochtighe/sandachtighe eerde/daer veel lomber is/ende inde dalen/desgelÿcx oock aen sandbergen/eñ int woudt alderliefst. Dat wÿfken en vindt men niet oueral/maer het wast in bosschen die hooghe ligghen/ende op de berghen.

Den tÿt.

Dese cruyden salmen in den Herst vergaderen.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden sÿn werm ende droge/dwelck aen haren smaeck goet om mercken is/want hi is bitter/ende trect een luttel te samen.

Cracht ende werckinge.

E De wortel van dmanneken ghepulueriseert/eñ daeraf vier drachmen met Meede gedroncken/dat lost de wormen wten lÿue. Ende om de operatie stercker te maken/so machmen een half drachme swerte Nieswortel daertoe doen. Dese wortel in wÿn gesoden ende ghedroncken/is goet voor de miltsuchtighe. Maer de vrouwen sullen haer van dese wortel wachten/want sÿ beledt de ontfanckenisse/ende sÿ doodet de vrucht in moeder lichaem. Dat puluer van dese wortel droocht ende gheneest die oude vlceratien wter maten seere/sonder eenich bÿtinghe. Dat wÿfken heeft desghelÿcke operatie. Sÿn wortel gepulueriseert/ende met hunick in maniere van een Electuarie ingenomen/lost de breede wormen wt den lÿue. Ende alsment met wÿn drÿ drachma swaer in neempt/so verdriuet de ronde wormen wt den lÿue. Het maect ooc de vrouwen oft vruchtbaer. Alsmen de bladeren/de welcke eerst wtcomen/gelÿc als ander gruen cruyden etet/so maken si saechten camerganck. Si lossen eerst de galle ende daerna dat water. De bladeren dooden de wantluysen/eñ sÿ verdriuen de nateren/ende ander onsuyuer gedrochte. Daeromme so behoort men dese bladeren onder de beesten te stroyen/so sÿnse seker dat haer gheen quaet ghedierte schaden en mach. Den roock van dese bladeren verdrÿft oock de natereu/ende dier ghelÿcke ghespuys ende gewormte.

Van

Van Verckens Venckel.

Cap. CCXXVIII.

Den naem.

A Dit cruyt heet men oock Verckens steert/ende Solffer wortel/daeromme dat wter wortel sap compt/dat is den solffer gelÿck. In Griecx ende Latÿn heet ment Peucedanus. Inder Apoteken heet men dit gewas Feniculus porcinus. Maer waerom dat dit cruyt in Griecx ende Latÿn Peucedanus gheheeten is/daeraf hebbe ick in mÿnen Latÿnschen Herbario veel ghescreuen.

Faetsoen.

Verckens Venckel heeft eenen dunnen teederen steel/den Venckel niet ongelÿck. Onder aen den steel bÿ der wortele heuet veel bladeren/die staen enghe in malcanderen gelÿck als de Venckel bladeren/maer sÿ sÿn
B grooter ende breeder. Sÿn ghecroonde bloemen sÿn gheel. Dat saet is breet. De wortel is buyten swert/binnen wit/lanck ende dicke/ende heeft eenen stercken rueck/ende is vol saps/dwelck/alsoo wÿ gheseyt hebben/den solffer ghelÿck is van coluer ende van smake.

Plaetse sÿnder wassinghe.

Verckens Venckel wast op de berghen.

Den tÿt.

Verckēs Venckel bloeyt in Julio eñ Augusto/ende leuert daerna sÿn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is perfectelic werm inden tweeden graedt/eñ drooghe int beginsel vanden derden graedt.

C

Cracht ende werckinge.

De wortel ende tsap van desen cruyde vseert men inde Apoteke/ende si hebben beyde eenderhande cracht ende operatie/nochtās is dat sap wat crachtiger. Alsmen dit met olie van Roosen ende met azÿn mengt/eñ strÿct/soo ist goet tot alderhande siecte oft gebreken van zenuwen/eñ tot den herden staep/daer men niet wel af en can ontwaken oft wacker worden/tot de swÿmelinghe/tot de vallende siecte/tot langduerende hooftsweer/den cramp/ende Sciatica/oft pÿne inde huepe. Het brengt de vrouwen wederom tot haer seluen als de moeder opwaert climpt/

Peucedanus. Verckens Venckel.

Dist dat sij daer aen riecken. Den roock hieraf/ veriaecht de slangen en̄ de nateren. Alsment met olie van Roosen mengt/ende inde oozen doet/soo vergaet daermede de pine en̄ weedom der oozen. Inde hole tanden ghedaen sijnde/so vergaet den tandtzweer. Alsment in een ey in neempt/soo is dat goet vooz den hoest. Het maect eenen langhen adem/ het doet dat criemsel cesseren/ende het scheydt de inflatien ende winden binnen den liue. Het maect weeck inden buyck. Het maect de milte cleyn/ende tcompt de vrouwen te hulpe/die niet lichtelick baren en cōnen. Dit voozgenoem de sap is goet ghedroncken tot weedom der blasen ende der nieren / ende thelpt ook de ghene die den cramp hebben. Het oepent ook de moeder.

E De wortel heeft desghelijcke operatie / maer sij is wat onstercker. Men siedtse in water / en̄ daerna so drinet men dat selue water. De voorseyde wortel gedroocht ende ghestooten / ende inde onsuyuer oude vlceratien ghestroyt/ suyuert deselue/ende sij trect de schubben snellick van den beenderen/ende maect dat daer vleesch ouer wast/ende heylt ten lesten. Men machse ook besighen tot de plaesteren / ende ander medicijnen / die men vseert tot verwerminge des lichaems/ende der leden. De wortel ghesoden ende gedroncken / lost de galle/ende die taey slijmicheyt door den camerganck. De wortel ghedroocht/ende ghepuluerizeert/ en̄ met olie van Dylle ghemengt ende ghestreken/maect den mensch sweeten.

Van Perseboom. Cap. CCXXIX.

Den naem.

A Den Perseboom wort in Griecx geheeten Persice melea/ in Latijn Persica malus. Ende hi heetet daerom alsoo/ om dat hij wten lande van Persia eerstwerf hier te lande ghebrocht is.

Faetsoen.

Den Perseboom heest bladeren/die sijn den loone van Amandelboomen ghelijck / maer sij sijn grooter. Sijn bloeysel is lijfverwich. Sijn vruchten sijn rondt gelijck eenen appel / vol saps / buyten ghehayzt ende wolachtich / ende midden inde vrucht leyt eenen rouwen herden steen/ ende daerin een keerne ghelijck een amandel keerne.

Plaetse sijnder wassinge.

B Den Perseboom wast oueral inde honen/ende principalick so plandt men inde wijngaerden. Hi wast ook geerne bi dwater.

Den tijt.

Den Perseboom is bijna den eersten vande boomen die inde Lenten bloeyen. Maer de vrucht wort eerst inden Herst rijp/ en̄ sij verrot haest.

Natuer ende complexie.

De bladeren van den Perselaer sijn bitter / ende daerom so moeten sij werm sijn van natuere. Maer sijn vrucht is coudt ende vochtich inden tweeden graedt.

Persica. Perseboom.

Cracht ende werckinge.

De bladerē van den Perseboom gestooten/ende op den nauel gheleyt/dat doodet de wormen. Maer anders so scheyden ende verteeren sij alderhande gheswel ende vochticheyt/alsmense vseert. De persen ende haer sap wordt lichtelick inde maghe gecorrumpeert/ ende om des wille so sijnse schadelick. Daeromme so salmense voor den eten in nemen / want alsmense na der spijse in neempt / so corrumperen ende bederuen sij de spise met haer. Alsmen rijpe persen row etet voor ander spise/ so

E lareren sij. Maer de onrijpe persen die noch amper sijn/die stoppen. Drooge persen ghesoden / ende dat sop daeraf gedroncken / die stoppen de flurien der maghe ende des buycks. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert/heylen ende ghenesen de versche wonden/ alsment daerin stroyt. De persekeernē met olie ende azijn ghestooten/doen de pijne int hooft vergaen / alsment daermede bestrijct. De gumme van den Perseboom is goet tot den loop des buycs. De stlue breect den steen/alsmense met wijn tempert. Alsmense met azijn stootet / so gheneest men daermede quade crauwagie. Met Saffraen ghesoden/versuetet si de swellinghe der keelen / ende verdrijft die rouwicheyt derselue. Dese gomme is ook wtnemende goet voor de ghene die bloet spouwen. Si suyuert ook de borst ende de longhen. Dat bloeysel van Perseboom met suycker gheconfijt / dat laxeert en̄ purgeert den buyck seer suetelick.

Van Duyuels melck. Cap. CCXXX.

Den naem.

A Dit cruyt heet men in Griecx ende Latijn Peplos. Inder Apoteken heet ment ghemeynlick Esula rotunda.

Faetsoen.

Duyuels melck dat is een gewas vol wits melcks / en̄ is ghefaetsoeneert gelijck als een cleyn boomken/ontrent anderhalf spanne lanck/met veel cleyn tackens/die sijn beeleedt met seer

B cleyne bladerkens / ende die sijn den Ruyte oft Cuelbladeren gheliick. Sijn sadeken dat is cleyn ende rondt / ende tis cleynder dan wit Huelsaet. Het leyt in cleyne drijvoudighe huysken oft hawkens gesloten gelijck als tsaet van Wolfsmelck. De wortel is lanck ende geel met sommighe veeselen. Plaetse sijnder wassinge.

Duyuels melck wast ghemeynlick op de stoppelackers / int cruyt / ende inde wijngaerden.

Den tijt.

Men sal dit cruyt vergaderen inden Oogst int beginsel vanden Herst / ende men salt inde lombre drooghen.

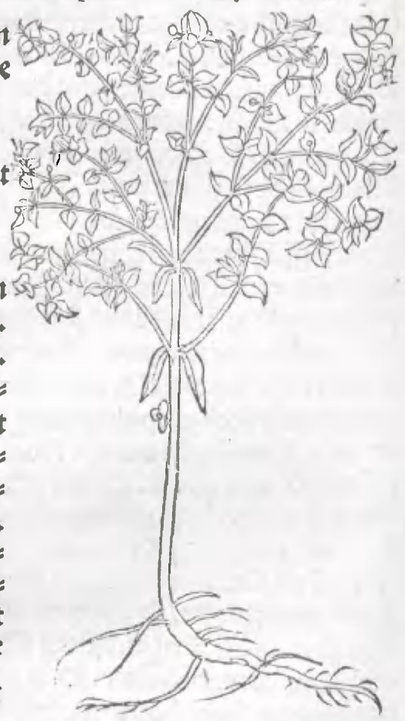
Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm indē vierdē graet ghelijck als ander Wolfs melck.

Die cracht ende operatie.

C Die wortel van Duyuels melck en wort inder medicijnen niet ghevseert. Maer men besighet cruyt ende tsaet. Dit cruyt onder de spijse ghedaen wesende / maect weeck inden buyck. Dat saet in Meede inghenomen ende ghedroncken / loset de galle ende taey slijmicheyt eñ sluymē door den camerganck. Dit cruyt leyt men inde pekel / so scheydet de inflatien ende winden inde milte / in de dermen / eñ inde moeder. Dat melck purgeert ock ghelijck als ander cruyden / die men Wolfs melck noemt.

Peplos. Duyuels melck.

Van Muysoren. Cap. CCXXXI.

Den naem.

A DE Muysoorkens / daer wij hier af scrijuen / heet men in onsen tijden Piloselle / om der wolle eñ des hayrs wille / daer sij mede ghechiert sijn. Maer hoe dese cruyden in ouden tijden ghenoemt hebben / ende oft sij die voortijts gekent hebben oft niet / dat en weet men niet.

Geslecht.

De Muysoorkens sijn tweederhande / groot ende cleyn. Dat groot heeten sommige Nagelcruyt / ende dat cleyne noempt men meest Muysoorkens ende Hasenpootkens. Dat onderscheedt datter meer is tusschen dese gheslechten / dat sullen wi hierna verclaren.

Factsoen.

B Faetsoen.

Dat Nagelcruyt oft groote Muysoorkens leyt met sijn bladeren wtghespreyt op der eerden / ende sij sijn wit van coluere / ende row ende hayrich / ende elck bladt is ghelijck een oore van groote muysen. Sijn stelen sijn anderhalf spanne lanck / ende ghehayrt / draghende bleeckgeele ghevulde bloemen. De wortel is eenen vingher lanck / ende heeft veel veeselinghen. Dat cleyn Muysoorken is met cruyde ende wortel den voorgaenden cruyde gelijck / maer het is veel cleynder. Sijn bloemkens sijn van veelderhande coluer / wit / root / bruyn / ende ghespickelt / also dat de figure claerlick wtwijst.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dat groot Muysoorken wast op sandachtige mager berchskens / eñ aen de canten vande ackers. Dat cleyn wast op doorre heyde.

Den tijt.

Dat groot Muysoorken bloeyt meest in Maio ende Junio. Dat cleyn int leste vandē Mey / ende int beginsel van Junio. Dat groot wort noch inden Herst met sijn bloemen gevondē. Dat cleyn verdwijnt na dat den voorgenoemden tijt ghepasseert is.

Natuer ende complexie.

De Muysoorkens sijn werm eñ drooghe / alsoo dat wel om mercken is Piloſella maior. Groot Muysoorken. Piloſella minor. Cleyn Muysoorken.

D aen haren smaec/want hi is bitter eñ adstringeert/oft treckt tsamen.

Cracht ende werckinge.

De bladeren vande Muysoorkens ghedroocht ende ghepulueriseert/ende inde wonden gestroyt/so heylen sy. Desgelijcx doet ooc de wortel/alsinense in deser manieren vseert/oft in water siedet eñ drinct. De voorseyde wortel in water ghesoden/oft met de spijse ghegheten/ gheneest en de heylt de ghene die gheschoort oft ghebroken sijn. Desghelijcke operatie heeft oock dat sap dat men wt de groen bladeren dowt. Daerom bestrijcken sommighe de snede van messen ende sweerden met dit sap/om alderhande yser daermede ouermids te houwen. In somma de Muysoorkens dat sijn recht cruyden om wonden te heylen/ende daerom mueghen de chyrurgijns ende barbiers dese cruyden wel in eeren houden.

Van Beuernelle. Cap. CCXXXII.

Den naem.

A Beuernelle heet men inder Apoteken Pimpinella oft Satifraga. Sommige heetet in onsen tijden in Latijn Pampinula ende Bipennula. Maer hoe dese cruyden in oudē tijden in Griecx gheheeten waren/ende oft sij in dien tijden ooc bekent waren/dat en weet ick nv te deser tijt niet.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande gheslechten van Beuernelle/groot ende cleyne. De groote heeft dien naem om haer bladeren wille/want sij sijn grooter dan de bladeren van dandere/die men daeromme cleyn Pimpernelle heetet. Dat onderscheedt van beyde dese cruyden sullen wi hier na claerlick beschrijuen.

Gaetsoen.

B De groote Pimpernelle heeft eenen holen/cantachtigen/langen steel. De bladeren sijn swertgruen/diep ende seer dick doorsneden. Op tsop van desen stengel staet een schoon witbloeyende croone. Na dat de bloemen af geuallen sijn/so wast dat saet/ende als dat rijp is/so ist den sade van Peterselie ghelijck/maer het is heeter eñ scherper op de tonge. Sijn wortel is lanck/ende buyten swert. De cleyn Pimpernelle heeft eenen bruynen steel/eñ dat sonderlinge als sij volcomelick volwassen is. Haer bladeren sijn seer cleyn gekertelt/eñ rondtsom gelijck een saegsken doorsneden. Sijn bloemen sijn wit/ende dat saet is wat breeder dan Peterselij saet. Sijn wortel is lanck/buyten geel/ende binnen wit/ende seer scherp op de tonghe.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat groot gheslechte van Pimpernelle wast op dorre beemden. Dat cleyne wast op rouwe berghen/ende in doncker bosschen.

Den

Pimpinella maior.
Groote Beuernelle.

Pimpinella minor.
Cleyn Beuernelle.

Den tijt.

C Beyde dese geslechten van Pimpernelle bloeyen schier den gantsen somer door/tot in ghenen Herst.

Die natuer ende complexie.

Pimpernelle is sonder twijfel werm eñ drooge tot inden derdē graet/want sij is seer scherp van smake/also wi hier bouen gheseyt hebben.

Cracht ende operatie.

D Met dat sap van Pimpernelle verdrijft men de smetten eñ plecken wt den aensichte/alsment daermede wascht. Ende niet alleen en maect men dat aensicht met dit sap suyuer ende claer/maer het suyuert oock de vuyl wondē/alsmēt daerin laet druypen. Sulcke cracht heeft oock dat cruyt/alsment stootet eñ daerop bindt. Dat cruyt in wijn gesoden eñ ghedroncken/breect den steen inder blasen/ende het lost de vrine. Het is oock goet gedroncken tegen alderhande venijn/ende sonderlinghe ist goet voor de gene die vande nateren gebeten sijn. De wortel is wtnemende goet ghevseert in tijden van Pestilentien/want sij is goet tegen een quade locht/want si bewaert den mensch voor dese grouwelijke plage/al ist datmense alleenlick inden mondt houdet. Dat water/dwelck men van dit cruyt bereyt/maect een claer ghesichte/alsinen dat inde ooghen doet.

Van Tes-

Van Teskens cruyt. Cap. CCXXXIII.

Den naem.

A Dat Teskens cruyt heet men int onsen tiden in Latijn Bursa pastoris / om des wille dattet teskens heeft daer dat saet in leyt/die sijn eens herders tessche oft a sack gheliick. Maer hoe men dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft/ dat en weet ick noch niet.

Eaetsoen.

Teskens cruyt is ontrent anderhalf spanne lanc. Sinen steel is ront ende is becleedt met bladeren/ die sijn den witten tammen Mostaert ghelijck / maer sij fijn cleynder. Den steel deylt hem bouen in veel tackens/ die draghen al te samen int sop witte bloemkens/ ende dat worden cleyn borsekens oft teskens/daerinne leyt cleyn swert sadeken. Sijn wortel is lanck ende wit.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Dat Teskens cruyt wast oueral op de straten / aen den wech / op de mueren/ende inde houen.

Den tijt.

Teskens cruyt bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Teskens cruyt vercoelt / treckt tsamen/ende droocht.

Die cracht ende operatie.

Teskens cruyt met azijn gestooten ende gheappliceert / vercoelt die hittighe gheswellen / ende het doet cesseren alderhande fluxien. In deser manieren ist ooc goet gevseert tot wilt vier/ ende voor de ghene die een hittige maghe hebben. Sommighe scrijuen dat dit cruyt dat bloedt stelpt / al en hielt ment maer inde handt. Dat cruyt ghedrooghet / ende in rooden wijn ghesoden ende ghedroncken / stopt alderhande loop des buycs/ende dat bloetspouwen / ende den oueruloedighen vloet vande vrouwen. Het heylet ende gheneset ock alderhande versche wonden / als men dat puluerizeert / ende daerinne stroyt. Dat sap van dat Teschkens cruyt heeft ock desghelijcke virtuyt om allerley versche wonden te

C

Bursa pastoris. Teskens cruyt.

D den te heylen / alsmen die daermede wascht. Een tapken van lijnwaet in dit sap ghenet/ ende inden nuese gedaen/daermede stelpt men dat bloeden. Het is goet ghedroncken teghen dat roode melizoen / ende voor de ghene die bloet spouwen / ende voor de vrouwen die haren loop te seer oueruloedich hebben. Het gheneest de oozen die altoos etter draghen/ist dat men dit daerin doet. In somma / Teskens cruyt is wouderlijcken goet om bloet te stelpen.

Van Synnaw. Cap. CCXXXIIII.

Den naem.

A Synnaw wort noch anders Leeuwenpoot/oft groote Senickel/oft onser Vrouwen Mantel gheheeten. In Latijn heet ment in onsen tijden Pes leonis/ende Planta leonis/ om des wille dat sijn bladeren rondt ende breedt sijn ghelijck als eenen Leews poot. Sommighe heeten dit cruyt ooc Alchimilla ende Achimilla. Maer oft de oude meesters voortijts dit cruyt ghekent hebben/dat en can ick noch niet weten.

Eaetsoen.

Dit cruyt heeft ronde/ breede / te samen ghevowde bladeren / die sijn rondtsomme gekerft/maer niet seer diepe/met acht puncten/ghelijc een sterre/ oft gelijck eenen wtgestrecten Leeuws poot. De stelen / daer de bladeren op staen / die cruypē stracs wt de wortel/ ende daer wt wassen ooc dunne ronde steelkens/anderhalf spanne lanck / die sijn met cleyne bladeren besedt tot bouen toe. Int sop van dese steelkens wassen seer cleyn opghehoopte gruengeel bloemkens / ende dat wordt cleyn sadcken/niet grooter dan Huelsaet/een luttel geel van coluere / in gruen huyskeus besloten. De wortel is eenen vinger lanc / maer sij is dicker dan eenen vinger / hebbende veel veeselinghen/ ende sij is buyten swert ende rootachtich/met veel veesels.

B

Plaetse sijnder wassinge.

Dat cruyt wast gheerne int Gras/ op sommighe wilde beemden / eñ sonderlinghe die hooghe ligghen.

Pes leonis. Synnaw.

Den

C Den tijt.

Dit cruyt compt wt inden Mey/maer het bloeyt in Junio.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt seer adstringeert/ende row van smake is/ so salt sonder twijfel coudt ende drooge sijn. Maer mids dien dattet oock bitterachtich is /so en cant niet seer vercoelen. Ende het is drooge inden tweeden oft tot inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt is een oprecht wonden cruyt/want het is seer goet om alder hande wonden ende gheschoortheyt binnen ende buyten den lijue te heylen. Het heylt ende geneest de wonden/alsment in water oft wijn siedet/ ende de wonden daermede wasschet. Men mach ooc een doecxken daer in nat maken ende ouer de wonden slaen / dat heeft desgelijcke operatie.
D Dat cruyt ende wortel in wijn gesoden ende gedroncken/ daermede ghe neest men die wonden ende ghebrokenheyt van binnen. Waert sake dat eenich kindt ghebroken oft geschoort ware/ist dat men hem desen dranck te drincken gheest/so salt gheneesen. Men mach oock dit voorghenoemde cruyt ende wortel drooghen/ende puluerizeren/om uamaels tot plaesteren/saluen/ende dierghelijcke medicijnen te gebruycken. Dit cruyt in water ghesoden / ende op vrouwen ende meyskens borsten gheleyt / maeckt die herdt/vast/ende stijf. De bladeren van desen cruyde/ op hittich gheswel gheleyt sijnde/beneempt de pijne/het lescht de hitte/en den brant. In somma die chirurgijns en barbiers muegen dit cruyt wel hooge achten.

Van Wechgras. Cap. CCXXXV.

Den naem.

A Wechgers noempt men ooc Wechtreedt om des wille dattet ghemeynlick aen den wech wast/en met voeten getreden wordt. In Griecsche sprake heetet Polygonon arren/ in Latijn Proserpinaca / Semmalis ende Sanguinalis. Inder Apoteken Centummodia / en Corrigiola / om des wille dat sijn stelen veel ledekens oft knoopkens hebben.

Gaetsoen.

Wechgras is een cruyt met ronde teeder stelen ende tackens/ die hebben veel ioncturen ende knoopen / ende sij cruypen langs deer de ghelijck dat Gras. Wt elck ionctuerken comen twee smaele scherpe bladerkens/ die teghen een staen/ende sij en gelijcken den Ruytebladeren niet qualick/ maer si sijn langer. Tusschen elck knoopken ende bladeken cruypen cleyn bloemkens wte/ niet veel grooter dan een greynken van Milie oft Hirs/ ende sommige van dien sijn heel wit / ende sommighe heel bruynroot oft lijfverwich/en daerwt compt dat saet/ dat sijn drijcantighe greynkens.

Sijn

Polygonon. Wechgras.

B Sijn wortel is rondt / ende rootachtich met veel veeselinghen.

Plaetse sijnder wassinge.

Wechtreedt wast oueral aen den wech/aen de strate / bij tuynen / en op de ackers.

Den tijt.

Wechtreedt bloeyt in Junio / ende bijnae den gantsen Somer. Dat saet wordt teghen den Herft rijpe.

Natuer ende complexie.

Wechterdt is cout in den tweeden graet/ oft in beginsel van den derden. Het droocht oock seere.

C Cracht ende operatie.

Dat sap van Wechgras gedroncken/vercoelt ende trect tsamen. Het is goet den genen die bloet spouwen/ende die den coleriken loop hebben. Het lost oock de vrine. Met wijn gemengt ende ghedroncken/ also ist goet den genen die van venimich ghedierte ghebeten sijn. Dat voorghenoemde sap is oock goet teghen de febres oft coortse/want sij wordt daermede verachtert/alsment inneempt een vre te voren eer de coortse aen compt. Dit sap stopt oock der vrouwen sieckte / als men een doecxken oft wolle daerin nat macct/ ende inde vrouwelickheyt doet. Alsment inde oozen doet / so vergaet de pijne / ende daermede ghe-
D neest dat gesweer der oozen. Het stopt dat bloeden wten nuese / alsment daerin doet. Met wijn ende hueninck ghesoden wesende / also gheneset de sweeringhen die aen tghemechte comen. De bladeren ghestooten ende gheappliceert/die lesschen de groote hitte der magen/sij genesen dwilt vier/dat bloetspouwen/ende alderhande versche wonden. In rooden wijn oft water ghesoden ende ghedroncken/also stoppen sij alderhande loop des buyckt / dat roode melizoen / der vrouwen maentstonde / dat bloetspouwen/ende voorts alderhande bloedinge. Dat saet lost de vrine/den steen/ende dat sandt wten nieren. In somma/dat Wechgras is een wonderlijcken goet cruyt tot alderhande gequetstheyt van binnen/ ende wonden/ende dierghelijcke gebreken. Het stopt oock alderhande fluxien ende bloedinghen/ het sij wt den nuese/oft op ander plaetsen.

G Van Wijn-

Van Wijnruyte. Cap. CCXXXVI.

Den naem.

A Ruyte oft Wijnruyte heet men in Griecx Peganon cepeuton / ende in Latijn Ruta hortensis / ende alsoo heet ment noch inder Apoteken. De oorsaken ende redenen van den Grieckschen naem hebben wij gheallegeert inden Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Wijnruyte dat is eenen struyck die seer sterck riect/ende hij is bijna altoos gruen. Hi heeft veel cleyn ronde bladerkens/graw vã coluere. Die bloemen sijn swertgeel/ gelijck een schoon sterreken/ende daer wt comen viercantighe/ ende oock vijfcantige hawkens / daerinne leyt swert saet. Sijn stelen ende wottelen sijn houdtachtich / ende binnen geelverwich ghelijck als Bosboomen houdt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Ruta hortensis. Wijnruyte.

B De Wijnruyte sedtmen overal inde houen. Ende sij wast oock geerne op drooghe plaetsen/daer de sonne toecomen mach.

Den tijt.

De tamme Wijnruyte bloeyt inden somer/eñ haer saet wordt inden Herfstrijpe/ ende dan behoort ment te vergaderen.

Natuer ende complexie.

De Wijnruyte is werm inden derden graet/ ende sij drooget bouen maten seere.

Die cracht ende operatie.

C Wijnruyte lost de vrijne / ende sij brengt den vrouwen haer maentstonde. Wijnruyten bladeren ghegheten/ oft in water gesoden ende ghedroncken / die stoppen den loop des buycx. Dat saet van Ruyte in wijn gesoden ende ghedroncken / dat is profijtelick ende goet teghen alderhande doodtlick venijn. De bladeren alleen voor de spijse ghegheten / oft met Okernoten ende drooge vijgen al door een ghestooten ende ingenomen/ dat weerstaet alderhande venijn/ende pestilentiael quade lucht. In deser manieren sijn sij oock goet ghevseert teghen slanghen ende nateren. Wijnruyte geduerichlick inde spise eñ dranck ghenuttet / dat doet dat manlick saet te niete. Ruyte met dorre Dylle gheseden ende gedroncken/versuetet dat criem-

D criemsel. In deser manieren is sij goet ghevseert tot weedom inde sijden / borst / ende dierghelijcke. Item voor die ghene die cort van adem sijn/ende teghen den hoest/tot sweeringhen der longhen / ende weedom der huepen. Ruyten cruyt in olie gheseden/ende een clysterie daer af ghemaeckt/dat is goet teghen dat criemsel/ ende pijne inde dermen. Ruyten cruyt met hueninck ghestooten/ende dat gheappliceert tusschen der vrouwen fondament ende haer vrouwelickheyt / dat is goet teghen dat opclimmen vande moeder. Alsment met olie siedet / ende dat drinckt / dat lost alderhande wormen. Dit cruyt met hueninck ghemengt/dat versuet tot de pijne der knokelen ende ioncturen / alsment daeromme slaet. Het verdrijst die gheswollenheyt vande watersucht / alsment met vijghen mengt / ende daer op leyt. In wijn gheseden tot op de helft/ende dat ghedroncken / dat is goet voor de ghene die dwater laden. Groen Ruytenbladeren ghesouten/ende bereyt/ ende ghegheten / die maken scherp ghesichte. Sij doen de pijne in de ooghen vergaen / alsmense met Gersten
E moudt menghet ende daer op leyt. Met olie van Roosen ende met azijn ghemengt sijnde / alsoo is sij goet teghen de pijne int hooft. Dese bladeren stoppen dat bloeden wt den nuese/soo wanneer men die stootet / ende daer op leyt. Alsmense met groen Lauwer bladeren in stucken wrijft oft stootet / ende op dat gheswollen ghemecht leyt / soo vergaet dat gheswel/ ende het versuetet de pijne. Ruyten bladeren met wijn/Peper/ende Salpeter ghemengt / ende dat naeckt vel oft huyt daermede ghewreuen/ dat geneest alderhande vlecken. Alsmense met hueninck ende aluyn menghet/so ghenesen sij alderhande quade crauwagie/ende cleyn pockkens. Dat sap van Wijnruyte in schellen van Granaetappelen ghewermt / ende inde ooren ghedaen / dat is goet teghen de pijne ende weedom der ooren. Het maeckt claer ooghen / als ment met Venckel sap ende met hueninck daer op strijckt. Het gheneest dat wildt vier ende loo-
F pende schorsticheyt des hoofts/alsment met azijn ende ceruyse / ende met olie van Roosen bestrijckt. De Ruyte bladeren ghestooten/ende ghegeten/oft in wijn ghedroncken/ die sijn goet teghen die schadelijcke ende venijnighe campernoelien. Dat sap van Ruytebladeren met wijn inghenomen/dat is goet den ghenen die van Scorpioenen/ Byen/Wespen/ Horsselen / ende dulle honden ghesteken oft ghebeten sijn. Desghelijcke cracht hebben oock de bladeren/als sij ghestooten ende met hueninck ende sout ghemengt / ende daer op gheleyt worden. Als hem yemandt met sap van Ruyte bestrijckt / die is bevrijdt van dat voorghenoemde ghedierte / dat sij hem niet schaden noch letten en connen. De Ruytebladeren ghedroocht / ende op gloeyende kolen gheleyt / daermede veriaecht men de nateren / ende ander venijnich ghedierte. Ruyten sap met hueninck ghemengt/dat maeckt claer ghesichte/ als men de ooghen daermede bestrijckt. Sulcken operatie heeft oock dat sap alleene/als men de hoecken oft steerten van de oogen daer mede bestrijckt. Als men dit sap met olie van Roosen menghet / ende dat inde ooren doet / daer mede wordt

G de mensch wederom hoorende/ ende het verdrijft dat suysen ende tuyten inde ooren. Desgelijcke cracht heeft dit sap alsment met Lauwer olie ende met hueninck mengt. Men tempereert dit sap met azijn/ende men ghe uet te riecken den ghenen die den swaren slaep hebben/ soo worden sij wacker. Dit sap met wijn geteimpert/ende dat gedroncken/ dat suyuert de vrouwen na den arbeyt/ ende het lost de Secondine/ ende de doode vrucht. Waert dat yemant sijn voeten oft ander leden verurosen ware/ so salmen Ruyte bladeren nemen eñ in olie sieden/ eñ slaen dat ouer die le den/so sullen sij verwermen ende wederom tot haer selueu comen. Ruyte met verckens liese ende met ossen ruet ghemengt/ dat gheneest alderhande ruydicheyt/schorfte hoofden ende croppen/alsment daermede be strijct. Ruyten saet ghestooten/ende met was ghemengt/dit heylt de gebroken leden/so wanneer men dat daer op leyt. De wortel van Ruyte gepuluerizeert/ende met hueninck ghemengt/ dat verteert dat ondergeronnen bloet/ende alderhande masen ende smetten aent lijf/alsment daermede bestrijct. Die veel Ruyte bladerē etet/die crijcht scherp gesichte. Daeromme so pleghen de schilders in ouden tijden veel Ruyte in haer spijse te vseren. Ist dat yemant sijn water niet maken en can/die sal Ruyte in olie sieden/eñ slaen die daerna ouer sijn blase. De olie van Ruyte is van natueren den dermen goet. In summa/ de Ruyte deylt ende doet scheyden alle quade ende taeye vochticheyt/ ende humoren. Soo wie nuechteren Ruyte etet/ die sal dien dach seker ende bewaert sijn voor alderhande venijn.

Van Argentine. Cap. CCXXXVII.

Den naem.

A Dit cruyt dwelck wi hier Argentine noemen/ dat heeten sommige Ganserick/ want de gansen eten dit cruyt geerne. Bij onsen tijden heet ment in Latijn Potentilla ende Agrimonia syluestris/ eñ Tanacetum syluestre. Maer hoe dit cruyt in ouden tijden geheeten heeft geweest/ ende oftet bekent geweest heeft/dat en weet ick noch niet.

Faetsoen.

Dit cruyt is der Agrimonie seer ghelijck met sijn veederachtighe ende gheclouen bladeren/ op deen sijde heel aschverwich/ ende op dander sijde gants groen. Het cruypt met sijn dunne steelkens hier ende ghinder op der eerden/ ghelijck dat Eerdtbesycruyt oft Vijfvinghercruyt. Het spreyt sijn stelen wte/ ende daer op wassen bleeckgeele bloemen/ die ghelijcken den gheelen bloemen van Vijfvinghercruyt/ ende elck bloemken heeft vijf bladerkens. Sijn wortel is veeselachtich/ ontrent een spanne lanck/buyten root ende binnen wit.

Plaetse

B Plaetse sijnder wassinge. Potentilla. Argentine.

Dit cruyt wast oueral aen dwater/ ende in vochtighe aerden ende driesen/ daer de gansen weyden.

Den tijt.

Het bloeyt inden Somer/ ende den gantsen Herfst.

Natuer ende complexie.

Ganserick is drooghe tot inden derden graedt/ende het en heeft geen merckelijcke hitte. Daerom so faelgeren sij die segghen dat dit cruyt een vochtige natuere heeft. Want waert vochtich so en soudet niet so seer connen te samē trecken/ alsoo wij dat breeder in onsen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

Cracht ende werckinge.

C Dit cruyt is wtnemēde goet tot loopende ooghen/het gheneest die verschemetende wonden. Het stopt der vrouwen siecte/ende het confforteert de iouncturen ende leden. Alsment in wijn siedet eñ dan drinct/so stopt dat den loop des buycks/ dat roode melizoen/ ende alderhande bloedinghe. Dit cruyt in water ghesoden/ende dat inden mont ghehouden/ dat beneempt den tandtsweer. Dit cruyt in stucken ghewreuen/dat beneempt de pijne der knoklen/ende de weedom inde huepe alsmēt daer ouer slaet. In summa/ dit cruyt heeft alle de cracht ende operatien/diemen den Vijfvingercruyde toegheeft/alsō wij dat in sijn Capittel beschrijuen sullen.

Van Bruynelle. Cap. CCXXXVIII

Den naem.

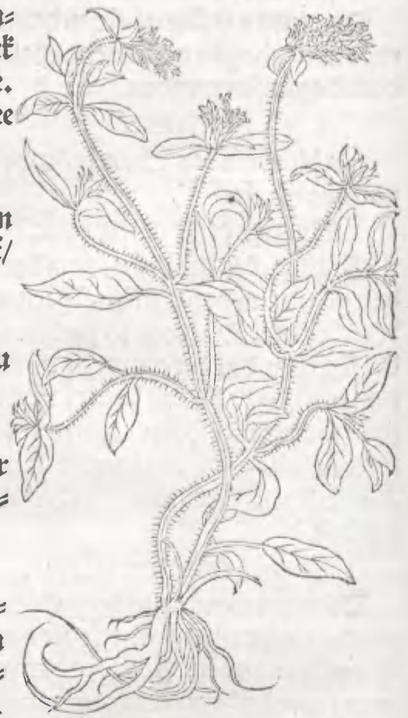
A Bruynelle heet men daerom alsoo/ want het heeft groote virmyt teghen de bruyne oft ontstekinghe inden mondt. Inder Apoteken heet men dit cruyt Prunella. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest/ ende hoe men dat hiete/dat en weet ick noch niet.

Tfaetsoen.

Bruynelle heeft eenē viercantigen/vetten/gehayrden steel/ een spanne hooge/ende somtijts hooger. Sijn bladeren sijn den Basilien bladeren niet seer ongelijc/nochtans sijnse langer/eñ sij sijn scherp. De bloemē sijn

Van Bruynelle. Cap. CCXXXVIII.

• Prunella. Bruynelle.

B schoon bruyn met blaw verwe ghemengt / ende sij staen te samen gedronghen in maniere van een are / ghelijck als die bloemen van bruyn Betonie. Het heeft een cleyn wortel met veel veselinghen.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Bruynelle wast op de berghen daer veel Geneuer wast/inde beemdē/ ende op de ackers.

Den tijt.

Bruynelle bloeyt in Junio ende Julio meest/tot inden Herst.

Natuer ende complexie.

De Bruynelle drooghet seere/ maer sij doet dat sonder merckelijcke groote hitte.

C

Cracht ende werckinge.

Bruynelle is eē goet cruyt om wonden daermede te gheneſen / ende men besiget tot alderhande letsel ende quetsinge des lichaems / binnen eñ buyten. Daeromme so machmen de Bruynelle in wijn oft water sieden eñ drincken / als yemant binnen den lijue ghequetst is. Maer die wonden buyteus lijfs/so wel oude als nieuwe/die salmen met dit water suyueren ende wasschen. Dat sap van Bruynelle gemengt met azijn eñ olie van Roosen / ende dat ouer tvoorhooft ende den slaep vanden hoof de geslagen/ daermede versaecht men de pijne int hooft. Dit sap geneest ock de vuyl monden / ende alderhande ghebreken inden hals / als men dit sap inden mout houdt eñ gorgelt. Men mach ock de bloemen eñ dat cruyt tsamen in wijn oft in huenincwater sieden / ende dan gorgelen. Bruynelle sap is ock wtnemende goet tot de Bruyne/alsо wij hier bouen geseyt hebben.

Van Vijfvingercruyt. Cap. CCXXXIX.

Den naem.

A Dat Vijfvinghercruyt heet men ock Vijfbladt / want elck bladt is ghedeylt ende onderscheyden in vijf vingerkens. In Griecx heet ment Pentaphyllon / in Latijn Quinquefolium / ende dien naem is inde Apoteke blijuen duerende.

Gheslacht.

Daer is drijerhande Vijfvingercruyt. Dat eerste heeft witte bloemē/ ende

Van Vijfvingercruyt. Cap. CCXXXIX.

B ende dat heeten wij hier Groot wit Vijfvingercruyt. Dat tweede heeft geel bloemen/ende dat noemen wij groot geel Vijfvinghercruyt. Dat derde heeft ock geel bloemen / maer het is veel minder dan de voorghenoemde twee geslechten/ende daeromme hebben wij dat cleyn Vijfvingercruyt ghenoemt. Dat onderscheedt dat voorts meer in dese drij cruyden is/dat sullen wij hierna claerlick beschrijuen.

Faetsoen.

Dat groot wit Vijfvingercruyt vlidder t ende spreydt hem wte met sijn stelen / ende het rechtet hem seluen ock somtijts op. Sijne stelen sijn seer teeder ende dunne/ende ghehayrt. De bladeren sijn lanck / ende C smal / ende op beyde sijden voze ghekerst. Het heeft witte bloemen/ elck bloeme met vijf bladerkens. Ende als de bloemkens af vallen / soo blijuen dye middelste knoppekens staen ghelijck als cleyn bollekens. Sijn wortel is houdtachtich / ende bruyn ende lanck / met veel cleyne wortelkens daeraen hanghende. Dat groot geel Vijfvinghercruyt heeft teeder stelen / ende die vlidderen op deerde ghelijck als Ganserick / Argentine / oft Eerdbesycruyt. De bladeren sijn lanck / ende breeder dan van dat voorgaende gheslechte / ende sij sijn rondtsomme ghekerst ghelijck als een saghe. Sijne bloemen sijn gheel / met vijf bla-

Quinquefolium maius candidum.
Groot wit Vijfvingercruyt.

Quinquefolium lutcum maius.
Groot geel Vijfvingercruyt.

Derkens gelijck de Argentine oft Ganserick. Ende als dese bloemkens af vallen / soo blijuen de middelste knopkens staen / en die sijn so groot als de cleynste eerdbesikens / maer sij sijn herdt. De wortel is lanck ende bruyn / ende houtachtich / met cleyn veeselen. Dat derde vliddert op deerde / ende het heeft somtijts vijf ende somtijts seuen vingerkens aen een bladt / ende dat bladt is veel cleynder dan de bladeren van de twee ander gheslechten / anders soo ist met bloemkens / saet / ende wortelen den tweeden gheslechte ghelijck.

Quinquefolium luteum minus.
Cleyn Vijfvingercruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

De Vijfvingercruyden wassen op drooghe sandighe plaetsen / aen de tuynen ende mueren / ende somtijts op waterachtighe ende vochtighe steden.

Den tijt.

Vijfvingercruyt bloeyt in Maio en Junio aldermeest.

Natuer ende complexie.

De wortel vseert men meest / en die is drooghe inden derden graedt / maer sij en is niet sonderlinghe heet. De bladeren ende de bloemen drooghen ooc / want sij adstringeren seer int smaken.

Die cracht ende operatie.

De wortel in water gheseoden tot dattet derdendeel ingheseoden ende verteert is / ende dat water werm inden mont ghehouden / dat versuetet den tandtsweer. Alsmen dit water gorgelt / so gheneset de sweeringhen des mondts / ende de ghebreken ende letselen binnen inden hals. Desghelijcx oock gheseoden ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / de pijne inde ioncturen ende inde huepe. Het stopt alderhande loop des buycks. Dese wortel met azijn gheseoden / dat verteert de croppen / herdt gheswel ende ruydicheyt / alsment daer om slaet. Dat sap van de wortel noch ionck ende teeder wesende / dat prijst men tot de gebreken der leuer / ende longhen / ende alderhande venijn. De bladeren in Meede oft in gewaterden wijn gheseoden met een luttel Pepers / dat is goet teghen dat schnden vande Cortse. Dertich daghen veruolghende hier af gedroncken / dat gheneest de vallende sieckte / oft de besmetheyt ende gicht. Dat sap van de bladeren seker daghen ghedroncken / dat gheneest de geelsucht te seer stellick. De bladeren met hueninck ende met sout ghemenghet / dat heylet de wonden / ende ander etende vlceratien ende fistelen / alsment daer

daer op leyt. De bladeren gheslooten ende gheappliceert / die gheneesen den broke oft gheschuertheyt. Vijfvinghercruyt gheseoden ende gedroncken / oft gheappliceert / dat stopt alderhande bloedinghe. Die wortel in wijn gheseoden so langhe tot dattet derdendeel verteert is / dat gheneest de geelsucht. De bladeren groen gheslooten ende gheappliceert / die gheneesen de maseren ende cleyn pocrkens / oft men neempt dat sap ende dat strijct men daer op.

Van Erwten. Cap. CCXL.

Den naem.

Erwten heet men in Griecx Pison ende Lecythos / in Latijn Pisum / ende alsoo heetent oock de Apotekers ende de medicijn meesters. De redene van dese namen hebben wi int Latijn ghenoech verclaert.

Gheslacht.

Daer sijn tweederhande Erwten / cleyn veldt Erwten / ende groote hof Erwten. Dat onderscheedt van desen tween volcht hierna.

Pisum. Groote Erwten.

Tfaetsoen.

De groote hof Erwten hebben stelen die spreyden haer op der eerdewt / oft men onderstese met steckē oft mutsaert rijs / ende sij sijn hol. Tusschen den principalen steel ende de bladeren (die welcke om den steel wassen ghelijck als radekens) comen ander cleyn schuetkens oft tonghes kens wte / ende die hebben op beyde sijden ander ronde vette Clauerbladerkens / deen teghen dander staende / ende met de rancrkens van dese schuetkens bindet hem aen de stecken. Tusschen de voorgenoemde stelen ende ronde bladeren cruypen cleyne / naeckte / corte steelkens wte / ende die draghen lijfverwighe oft witte bloemen / ghefaetsoeneert ghelijck eenen vijfvouter oft pepele / gemeynlick twee neffens malcanderen / ende daerwt comen de hauwen / daerinne ligghen die Erwten. De wortel is seer cleyn en teeder. De cleyn veldt Erwten sijn den voorgenoemden Erwtē gelijc / maer si sijn int

C int geheele corter ende cleynder dan de hof Erwten. Sy wassen sonder hulpe van stecken oft van rys/ende sy draghen wit bloeysel.

Plaetse sijnder wassinge.

De groote hof Erwten sedt men inde houen. Sy willen sonne hebben/want sy en connen gheen coude verdragen. Sy moeten ock vochticheyt hebben. De cleyn veldt Erwten die wassen opt veldt/ende sy worden ghesaeyt.

Den tijt.

Die Erwten bloeyen in Junio ende Julio/ende sy worden rijp in Augusto.

Natuer ende complexie.

De Erwten sijn ter maten werm en drooghe/gelijck als de Boonen.

D

Cracht ende operatie.

De Erwten sijn den Boonen seer ghelijck van substancie/nochtans en maken sy soo gheen inflatie noch windt/sy en suyueren ock niet/ende daeromme soo draghen sy langsaem nederwaerts. Dit is de operatie die de oude meesters den Erwten toeghescreuen hebben ende nyet meer. De nieu Medicijn meesters scrijuen den Erwten veel meer crachten ende operatie toe/dan wy hier vertelt hebben/maer sy mueghen wel toesien hoe sy dat met schristen willen verantwoorden ende houden staende.

Van dat gulden Polythrichon.

Cap. CCXLI.

Den naem.

A Dat gulden Polythrichon/is sonder twijfel dat Polythrichon daer Apuleius af scrijft. Het en wordt in der Apoteke niet ghevseert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande gulden Polythrichon/deen is groot/ende dander is cleyn/alsoo wy dat hierna breeder verclaren sullen.

Gaetsoen.

Dat groot Polythrichon heeft cale/essen/bruyngeele hayrkes oft steelkens/die sijn ontrent eenen vinger lanck/en int sop van dese steelkens heuet greynkens die sijn den Zeelinsen oft Terwencoren gelijck/ende si hebben alsulcken coluer ghelijck als de steelkens/ende rontsom dese steelkens wassen veel cleyn bladerkens ghelijck hayrpijlkens/die sijn eens deels groen/ende eens deels goudtverwich. Dat cleyn Polythrichon is den grooten ghelijck/maer het is corter/ende int sop heuet cleynder sadeken oft greynkens/alsoo dat die figure wtwijst.

B

Plaetse daert wast.

Dat groot wast op vochtighe natte beemden die tusschen de berghen inde

C inde bosschen ligghen/ende somtijts ock in bosschen die welcke hooghe gheleghen sijn/wassende wt dmos van oude gheuelde boomen. Dat cleyn vindtmen ghemeynlick aen natte steenrootsen ende mueren.

Den tijt.

Beyde dese geslechten van Polytrichon vindt men in Julio aldermeest.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn middelbaer int wermen ende vercoelen/ende sy droogh ghen/ende sy deylen ende verteeren.

Polythrichō minus.
Dat clein gulden Polytrichon.

Polythrichon maius.
Dat groot gulden Polytrichon.

Cracht ende werckinge.

D Gulden Polytrichon in water oft in looghe gesoden/en dat hooft daer mede ghewasschen/confortert ende maect vast de wortelen vanden hayre/daeromme so sijn dese cruyden goet teghen dat wtvallen vanden hayre/ende sy maken dattet hayr wederom wast. Dese cruyden in Meede ghesoden/maken dat de mensch lost/en bouen wtworpt de taey slijmicheyt ende fluymen die ontrent der borst en longhen liggen. Alsmense in deser manieren besiget/so lossen sy de vrine/sy breken den steen/ende sy sijn goet voor de gene die de gheelsiecte hebben/en die sieck sijn inde milte. Sy scheyden de croppen/ende doense vergaen. Anders bedrijft men veel auenturen met desen cruyde/maer dat laten wi varen als guychelvoere.

Van Persickruyt. Cap. CCXLII.

Den naem.

A Persickruyt heet men ock Vloocruyt/ende bij onsen tijden heet ment in Latijn Persicaria/dat is te seggen/Persickruyt/om des wille dat sijn bladeren den looue van eenen Perseboom ghelijck sijn. Maer hoe dat de oude meesters dit cruyt hieten/en oft ment doen kende oft niet/dat en weet ick noch niet.

Gaetsoen.

Persickruyt heeft bladeren die gelijcken tloof van eenen Perseboom/oft van Wilghe/ende inde middelt sijn sy besprengt/als oft op elck bladt eenen druppel bloedts gheuallen ware. Den steel van desen cruyde heeft veel

Van Persickcruyt. Cap. CCXLII.

Persicaria. Persickcruyt.

B veel cnoopen/ende hi is bruyn van coluere. Sijn bloemen staen op een ghedrongen ghelijck een scherp druyfken/ oft een are/ende sij sijn lijfverwich/oft root gelijck Bresil. Ende als dese bloemen af ghruallen sijn/ soo crijcht dit cruyt bruyn/ schoon/ breedt saet. Die wortel is veeselachtich ende gheel van coluere.

Plaetse daert wast.

C Persickcruyt wast in vochtige plaetsen/ ghelijck als vijuers/ poelen/ende putten.

Den tijt.

Persickcruyt bloeyt in Julio eñ Augusto/ ende daerna so leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout eñ drooge/dwelck men mercken mach aen sijnen smaeck/ want het trect tsamen.

Cracht ende operatie.

D Persickcruyt is een goet cruyt om wonden te ghenesen. Daerom so mach men de bladeren gruen stooten/ ende op versche wonden legghen/ oft men mach dat sap wt de bladeren perssen/ ende doen dat inde wonden. Desghelijcke cracht heeft dit cruyt oock/alsinent droocht ende puluerizeert/ ende inde wonden ende inde fistelen stroyt. Het is oock goet om alderhande fluxien eñ loop des buyck/ dat roode melizoen/ ende ander ghebreken die vercoelens ende drooghens behoeuen.

Van Doorwas. Cap. CCXLIII.

Den naem.

A Dit cruyt heet men Doorwas/ om des wille dat sijn stelen al te samen door de bladeren wassen ende daer door gaen. Sommighe heetent oock Brokewortel/ om dat men dit cruyt vseert tot de ghebrokenheyt oft geschuertheyt vanden nauel/ ende van tghemechte. In sommige plaetsen heetment Stoppetgat. In onsen tijden heetment in Latijn Perfoliata. Maer oft de meesters in ouden tijden dit ghewas gekent hebben oft niet/ende hoe sij dat hieten/dat en is mij noch niet kennelick.

Faetsoen.

Doorwas heeft eenen ronden/dunnen/bruynē steel/met veel tackens ter sijden/

Van Doorwas. Cap. CCXLIII.

Perfoliata. Doorwas.

B ter sijden/ ghelijck als een dick boomken. Ende de steelkens van dese tackkens gaen midden door de gheribde verheuen bladeren/ ghelijck als oftse daer door getrocken warē. Dese bladeren en sijn niet heel rondt/ maer sij sijn een luttel scherp/den Erwte bladeren niet seer onghelijck/ maer dese sijn teerder eñ effender/ oft caelder. Int sop van alle de tackkens wassen opgehoopte oft gecroonde gruengeele bloemkens/bijna gelijck de bloeme van Wolfsmelck. Dat saet is graw swert. De wortel is slecht/ wit ende veeselachtich.

Plaetse sijnder wassinghe.

C Dit cruyt wast gheerne van selfs op Spelten eñ Terwe velden. Men plantet oock inde houen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt aldermeest in Julio/ende daerna leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Doorwas is sonder enich twijfel werm eñ drooge van natuere/alsomen spueren mach aen sijnē smaec/die is bitterachtich/ eñ adstringerēde.

Cracht ende operatie.

D Doorwas is een excellent goet cruyt om alderhande wonden buytē ende binnen den lijue te ghenesen/ alsinen de bladeren gruen stootet ende daer op leyt/oft dat men dat gantse cruyt ofte dat saet alleē siedt eñ drinct. Men mach oock dat cruyt ende tsaet drooghen ende puluerisēren/ ende alsdan dat ingheuen. De bladeren groen gestooten ende met Waswinde/geheeten Propolis/ een plaester daer af ghemaect ende geappliceert/ dat gheneest den broke oft gheschoortheyt van de kinderen. Doorwas gheneest ooc quade nauels. Ende als den nauel te seer wtgaet/so maect dit cruyt dat hij op sijn plaetse innewaerts vertrect. Daerom me so mueghen de Barbiers ende Chirurgijns dit cruyt wel lief ende weerdt hebben.

Van Pareye. Cap. CCXLIIII.

Den naem.

A Pareye heet men in Griecx Praſon / in Latijn Porrum/ ende die naem blijft inder Apoteken duerende tot op den dach van heden. De oorſake van deſen naem hebben wi in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Gheſlacht.

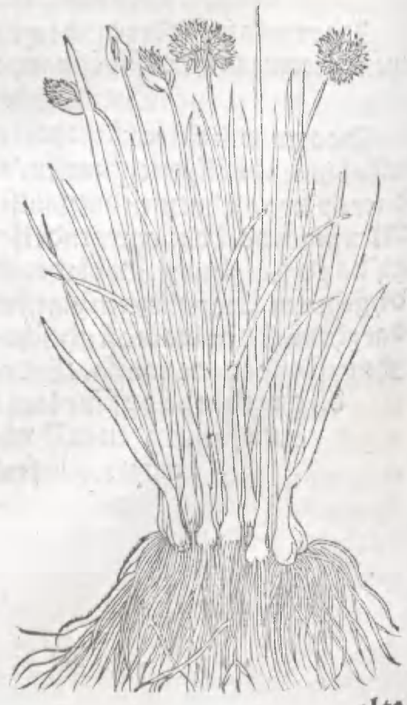
Men vindt tweederhande Porrum. Dat een heet men in Griecx Kephaloton/in Latijn Capitatum / daerom dat ſijn wortel rondt wort gelijck een bolleken oft hoofdeken. Ende dat heeten wi hier Pareye. Dat ander heet men in Latijn Sectiuum / ende in Duytſch Bieſloock. Dat onderſcheedt van deſen tween ſal men hier na verclaren.

Gaetſoen.

B Pareye heeft een wortel gelijck eenen witten Ayeuyn/met veel veeſelin ghen/daerwt cruypt eenen enckelen ſteel/hebbende breede bladeren te ſamen gevouwen ghelijck een ſchipken/ende bouen ſcherp ſonder bloeyſel/ vrucht oft ſaet. Bieſloock heeft veel ſtelen oft gruen ronde pijpkens / die ſijn binnen hol/niet veel grooter dan cleyn Bieſen / die cruypen wt cleyn bollekens/ ſomtijts tweehondert aen eenen ſtock / ſeer enghe bij een. Op tſop van deſe pijpkens ſtaen ſchoon purpurbruyn bloemen/ghelijckende

Porrum. Pareye. Porrum ſectiuum. Bieſloock.

alte

C al te ſamen eenen ronden bol. Als deſe bloemkens afgheuallen ſijn/ſo leueret ſijn ſaet in cleyn huyſkens.

Plaetſe haerder waſſinge.

Men ſedt beyde deſe gheſlechten in de cruythouen. Ende ſij waſſen geerne in vette eerde.

Den tijt.

Bieſloock compt wter eerden op den achthienſten dach na dat hij ge ſaeyt is/ende hi blijft tot int ander iaer/dan brengt hi bloeyſel eñ ſaet. De Pareye droocht men eñ men hangtſe op alle iaer gelijc als ander Ayeuyn bollen.

Natuer ende complexie.

Beyde deſe cruyden ſijn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

D Dit cruyt maect veel inflatien eñ winden. Het geeft quaet voetſel / eñ het maect ſwaer droomē. Ende loſt de vrijne. Het laxeert eñ extenueert. Het maect droeue oogen. Het brengt den vrouwen haer ſiecte. Het is ongeſondt voor quade blaſen ende nieren die enich letſel hebben. Met Gerſte gdeſoden ende gegeten/dat loſt de ſlijmicheyt die op de borſt liggende is. Sijn bladeren oft pijpkens in ſout water ende azijn gheſoden / ende daerinne te ſitten / dat opent de moeder / ende het maeckt die ſaecht ende weeck. Dat ſaet van Bieſloock adſtringeert een luttel/ daerōme ſo ſtelpt men daermede dat bloeden wten nueſe / als ment onder wieroock ende azijn mengt/ ende ſtootet ende daer op leyt. Het maect luſtich om bijſlapen. Alſt met hueninck tot een electuarie bereyt is/ſo purgeret de borſt/ende tis goet tot alderhande gebreken der borſt. Nochtans maket droef geſichte/ als ment te veel eñ te dickwils neempt. Het is der mage oock ſchadelick. Dat ſap van Bieſloock met hueninck gemengt ende ingenomen/

E dat is goet voor de ghene die van veninich gedierte ghebeten ſijn. Deſgelijcke cracht heuet ooc als ment van buyten daer op leyt. Met azijn/wieroock / melck / oft olie van Rooſen doet ment in de ooren / want het beneempt de pine der ooren/ eñ dat ſuyſen. De bladeren verdrijuen de maſen ende de plecken wten aenſichte/geſtooten ende daer op geleyt. Sij nemen de rouen wech/ met ſout ghemengt ende daer op geleyt. De bladeren van Bieſloock leſſchen ende heylen de verbrandtheyt/gheſtooten ende daer op gheleyt. Si heylen de wonden/met hueninck ghemengt ende daer oner gheſlaghen. Dat ſap is goet den ghenen die de geelſieckte hebben/ende die dwater laden. Parey dickwils in de ſpijſe ghedaen/maeckt de vrouwen vruchtbaer. De ſchelſferen van Pareybollen in water gheſoden/verdrijuet tgrijs hayr / als men thooft daermede waſcht oft daer op ſtrijct. Men etet oock teghen droncken worden. Als men Pareye oft Loockbollen in water ſiedet/ende dat twee mael af trect ende door doet/ dat ſtopt den loop des buycks / ende ſij maken min wints dan oftmenſe row ate.

Van Longencruyt. Cap. CCXLV.

Den naem.

A Longencruyt heet men aiſo/om dattet een longhen gheliſck ſiet/oft om dattet goet is tot de ghebreken der longhen. Bij onſen tijden heet ment in Latijn Pulmonaria. Maer hoe dit gewas in ouden tijden geheeten heeft/ende oft doen bekent was oft niet/dat en can ick v uv ter tijt niet ſegghen.

Naetſoen.

Longencruyt heeft breede ghefronſſelde bladeren/deen ouer dander geſchouen/wijt van een ghekerft/met veel puttekens/bouen ſchoon groen eñ onder wit met geel ghemengt/gheliſck leeder/ende met veel plecken beſpraeyt.

Pulmonaria. Longencruyt.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

B Longencruyt waſt aen moſachtige Eycken/eñ Buecken boomen/ſomtijts oock aen moſachtige ſteenrootſen in doncker boſſchen.

Den tijt.

Longencruyt dat vindt men alder meeſt inden ſomer/op ſulcke plaetſen als voorſeyt is.

Natuer ende complexie.

Den meeſten deel der gheenre die van de cruyden geſcrenen hebben/die meynen dat Longencruyt coudt ende vochtich is. Maer na mijnen duncken ſo hebben ſi onrecht/want het heeſt de natuere van den Eyckenboom/daeraen dattet waſt. Daeromme ſo droocht dat Longencruyt ſeere/aenghesien dattet te ſamen trect/maer tis redelijcken werm.

C Die cracht ende operatie.

Dat Longencruyt gedroocht ende daer af een puluer gemaect/ende dat ingenomen/dat heeſt ſeer groote cracht om de ſweeringen ende vlceratien der longen te geneſen. Dit voorſeyde puluer gheneeſt oock ander wonden/als ment daer in ſtroyt. Het is ooc ſonder twijfel goet in wijn inghenomen teghen dat bloetſpouwen/teghen langduerenden loop des buyck/ende voor de vrouwen die te ſeer loopen. Dat Longhencruyt is oock goet geleyt op verſche toenemende bloetſweeren/maer het en is niet goet voor de ghene die volwaſſen ſijn. De herders ſouten dit cruyt/ende geuen dat den vee ende den ſchapen in die ſeer hoeſten/ende een quade longhen hebben.

Van wil-

Van wilden Bertram. Cap. CCXLVI.

Den naem.

A Wilden Bertram heet men in Griecx Ptarmice/eñ in Latijn Sternutamentaria. Sommige noement Pyrethrũ ſylneſtre. In Griecx heetet daerom alſo/om dat ſijn bloemen den menſch nieſende maken alſmenſe langhe voor den nueſe houdet. Sijn wortel is ſcherp op de tonge gelijc als den rechten Bertram/ende daeromme ſo machment wel wilden Bertram heeten.

Naetſoen.

Wilden Bertram heeft veel cleyn ronde rijſkens ende tackens/gheliſck de manlijcke Aueroone. Aen deſe tackens waſſen veel lange ſmale bladerẽ/

B die ſijn rondtomme ghekerft. Int ſop van de ſtelen eñ tackens waſſen bloemen die ſijn rondt gelijck een radeken/ende ſij ſijn den Camille bloemen heel gelijck/hebbende inde middel een geel appelken/dat is rontſomme met witte bladerkens beſet. De wortel vliddert hier en daer in deerde/ende ſij is lanc/verchiert met veel veeſelingen.

Ptarmice. Wilden Bertram.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Men vindt den wilden Bertram ſomtijts aen de bergen/ende aen ſteenachtige plaetſen. Hij wordt oock inde honen gheplandt.

Den tijt.

C Wilden Bertram bloeyt ſchier den gantſen ſomer. Int leſte vã den Herſt graeft men ſijn wortel wt.

Natuer ende complexie.

Den wilden Bertram ter wijle dat hi grnen is/ſo is hi werm eñ droo ghe inden tweeden graedt/ende als hi drooge is/inden derden.

Cracht ende werckinge.

De bladeren met den bloemen gheſtooten/ſijn goet voor tghene dat blaw geſtooten oft geſlagen is/want ſij verteeren dat ondergheronnen bloet/alſmenſe daer ouer leyt. Die bloemen doen meſen. Dit ſijn de operatien die de onde meeſters deſen cruyde toeſcrijuẽ/eñ niet meer. Hier wt mach men oock ſijn ander virtuyten leeren kennen/want het verteert oock alderhande geſwel/ende plecken ende maſen aent lijf/ende int aenſichte.

Van Bertram. Cap. CCXLVII.

Den naem.

A Bertram heet men in Griecx Pyrethron/eñ in Latijn Saliuaris. Den Grieckschen naem blijft noch inder Apoteken duerende. De oorsake ende redene van dese namē sul di inden Latijnschen Herbario vinden.

Faetsoen.

Bertram is een cruyt dat heest bladeren ghelijck Venckel. Sijn bloemen sijn ghefaetsoeneert ghelijck als sterren/ende witgeel ghelijck als de bloemen van Camille/want sijn appelken is binnen geel/ende ringsomme met witte bladerkens verchiert. Na dat die witte bladerkens afgenallen sijn/so compt dat saet voort. Die

Pyrethron. Bertram.

B wortel is eenen duym dick/eñ lanck/ende sij is scherp van smake.

Plaetse sijnder wassinghe.

Bertram en wast niet overal van selfs/maer men moetet van tsaet inde houen planten.

Den tijt.

Bertram bloeyt schier den gantsen somer/ende sijn saet vergadert men teghen den Herst.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooghe tot inden derden graedt/oft so sommige meynē tot inden vierden graet.

Cracht ende operatie.

C De wortel van Bertram trect die taey humoren eñ fluxien wten hoofde/als men die inden mont houdt en de knowt. In azijn ghesoden/ende inden mondt ghehouden/oft die tanden dickwils daermede ghewasschen/dat neempt wech de pine inde tanden/comende van couden vloten. Si maect den mensch sweetende/als sij in olie ghesoden oft gheweyckt is/ende dat hem de mensch daermede smeere oft salue. In deser manieren is den Bertram seer goet ghevseert tot vercoude ende lamme leden. Hi is oock goet teghen de huyueringhe vande cortse/alsmen dat gantse lijf daermede salst. Ist dat yemandt eenich lidt heeft dat sijn gheuoelen verloren heeft/die sal hem smeerē met olie daer Bertram in gesoden is/so sal dat ledt wederom tot hem selnen comen.

Van

Van Bucxboom. Cap. CCXLVIII.

Den naem.

A Bucxboom heet men in Griecx Pyxos/ende in Latijn Buxus/ende van tghemeyn volck wordt hi Palmboom gheheeten.

Faetsoen.

Den Bucxboom en verliest nimmermeer sijn bladeren. Ende deselue bladeren sijn cleyne/ende bijna rondt ghelijck de bladeren van Myrtus. Sijn bloeysel is gruen/dat saet is rootachtich eñ rondt/van dwelcke alle gedierte grouwel heest. Dat hout is so dick/vast ende herdt/dattet heim tegen tvier sedt gelijck Iser/eñ het en geeft noch vlamme noch asschen/ende het en verrottet oock nimmermeer. Sijn wortel is crous ende ghecronckelt.

Buxus. Bucxboom.

B Plaetse sijnder wassinghe.

Bucxboom wast gheerne hooghe opt gheberchte/op coude plaetsen/ende daer de sonne schijnt.

Den tijt.

Den Bucxboom blijft somer ende winter gruen/ende hi en verliest sijn schoon glickende gruen bladeren tot gheender tijt.

Natuer ende complexie.

Den Bucxboom trect tsamē/daer omme so is hij cout ende drooge van natuere/ende hij en heeft gheen middelbaer substancie/als sommighe meynen.

Cracht ende werckinge.

C Bucxboom en wort in medicinen niet seer gevseert. Nochtans alsmen sijn bladeren in looge siedet/ende met die looge namaels thooft wascht/so maken sij root oft geel hayr. Dat saechmeel oft vijlsel van Bucxboom hout in water gesoden ende ghedroncken/dat stopt den loop des buycx. Als de nateren ghewondt oft ghequetst sijn/so ghenesen si wederomme so haest als sij de wortel van Bucxboō proeuen oft smaken. Een mensch sal hem wachten van te ligghen rusten oft slapen onder Bucxboom/want sijnen rueck is den hersenen/ende der gantser natuere des menschen contrarie.

Van Pestilenciewortel. Cap. CCXLIX

Den naem.

A DEt Pestilenciewortel noempt men daerom alſo/ wāt het is een coſtelijcke medicine tegen de ſmettelijcke ſieckte der Peſtilencie. In Grieck ende Latijn heetment Petaſites. In der Apoteken iſt onbekent. De oorſake ende redene vā deſen naem vint ghi in onſen Latijnſchen Herbario.

Tfaetſoen.

De Peſtilenciewortel verthoōt haer eerſt met de bloemē ſonder cruyt eñ ſonder bladeren. De bloeme is dick opgehoopt/ met veel cleyne lijfverwige bloemkens/ghelijckende een ſchoon druyue met haer bloeyſel. Deſe groote drueſelachtige bloeme heeft eenen ſteel die is hol/ſomtijts een ſpanne lanck/ ſi verdwijnt eñ vergaet met haren ſteel

Petaſites. Peſtilenciewortel.

B ſonder vrucht/eñ na deſen ſo verthoonen haer die grijſe ronde aſchverwige bladeren/ die ſijn eerſt den Hoefbladeren/oft der Peertſclauwe ghelijck/ ende daerna wordē ſij ſo groot/dat men met een bladt een rondt tafelken ouerdeckt/ ende op deen ſijde ſijn ſij ſchoon grnen/ eñ op dander ſijde witachtich oft graw van coluer. Elck bladt heeft eenen beſonderen/ buynen/ ghehayrden ende holen ſteel/daer op ſittet ghelijck als eenen breeden hoet/ oft gelijck een campernoelie die omghekeert is. Sijn wortel wordt ſeer dicke/ ende ſij is binnen wit ende bol/ hebbende eenē ſtercken bitteren ſmaeck.

C ## Plaetſe daert waſt.

Peſtilenciewortel waſt ghemeynlick in vochte natte beemden ende plaetſen die aen dwater ligghen.

Den tijt.

De Peſtilenciewortel verthoont haer int beginſel vandē Meerte met haren bloemen/ende deſe bloemen verwelcken ende vergaen inden April ſonder enich vrucht. Als dit gheſchiet is/ ſo comen dan die bladeren met haren ſtelen wtghecropen/eñ die blijuen den gantſen ſomer duerende.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt heeft ſonder twijfel een werm natuere/ ende het droocht in den derden graedt.

Cracht

D ## Cracht ende operatie.

Peſtilenciewortel ghedrooght ende gepulueriseert weſende/dat heylt ende geneeſt die quade vooꝛts etende vlceren ende gheſweeren / als men dit daer in doet. Het is oock een coſtelijcke medicine tegen de venijnighe peſtilentiael cortſe / als men daer af een electuarie met hueninck maeckt. Het heeft groote cracht om den menſch te doen ſweeten. Deſgelijck doet oock dat puluer/ als ment met wijn mengt ende drinckt. Het is oock een gheapprobeerde ende crachtighe medicijne teghen dat criemſel ende op climmen van de moeder/ inghenomen in ſulcker maniere als voꝛe. Deſe wortel doodet de wormen niet alleen die de menſchen / maer oock die de peerden int lijf hebben / alſmenſe in deſer manieren vſeert. Sij is oock goet den genen die eenē corten adem hebben. Si loſt de vrine/eñ ſi brengt den vrouwē haer maentſtonde. Sij heylt die ſeer vochte wonden/ende meer ander vuylicheyt van vel eñ vleeſch. Eñ dit compt ouermids haer bitterheyt/ want alle de crachten ende virtuyten die ander bitter dingen toegegeuen worden/die heeft deſe Peſtilenciewortel oock.

Van Mammekenſcruyt. Cap. CCL.

Den naem.

A MAmmekenſcruyt heet mē ooc Geyteblat/eñ Switſelbloemē/eñ Tuynlinck. In Grieck heetet Periclymenos/in Latijn Volucrum maius/ ende Sylue mater. Sommighe heetent oock Caprifolium ende Materſylua/ende Lilium inter ſpinas.

Faetſoen.

Geyteblat is een gewas dat crijcht veel langhe dunne roedekens oft ſtelen gelijck als draeyen / ende die winden haer alleſins om ghelijck als Hoppe/ende ſi ſijn op beyde ſijden becleedt met bladeren/die ſijn op deen ſijde gruen/ende op dander ſijde graw oft grijs. Ende de onderſte bladeren ſijn eens deels den Veyle ghelijck/ ende ſij ſijn inde middel gheclonen gheliick eenen nauel. De opperſte bladeren ſijn den Wilge bladeren ghelijck/maer deſe ſijn teerder ende breeder. Int ſop van de gheerdekens waſſen ſchoon welrieckende lieflijcke witte bloemen / die ſijn ront eer ſij haer ontpluycken/eñ den bloeyſel van Boonen niet ſeer ongelijck. Elck

B bloeme beſonder/als ſij opgaet/ſo deylt ſij haer ſelues in twee deelen/ende is achter om gecrompt ghelijck een ſcherpe ſpore. Wt deſe bloemen comen druyfkens die ſijn eerſt groen/daerna als ſij rijp ſijn/ ſo worden ſij root/ghelijck als men aen den Aron ſien mach / maer deſe ſijn cleynder. Sijn wortel is houdtachtich/eñ binnen wit/eñ ſij cruypt inden grondt.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Dit mammekenſcruyt vindt men gemeynlick in dicke boſſen daer haſelaers waſſen/eñ aen de hagen/het clauwiert alleſins aen/ ende tclimpt

ſoo

C ſo opwaerts. Sommighe plantent oock inde houen.

Periclymenos. Mammekenscruyt

Den tijt.

Dit Gheytenblat bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is werm ende drooghe van natnere/ alſo men dat lichtelick mercken mach aen ſijnen ſmaeck/ want hi is ſcherp op de tonghe/ ende ſonderlinghe de bladeren.

Cracht ende werckinge.

D De beſien van Mammekenſcruyt vergadert men als ſi rijp ſijn/ eñ men droochtſe inde lomber/ eñ een drachma van deſen veertich dagen vernolgens in wijn gedroncken/ die maken de milte cleyne/ ende ſij verteeren die. Sij ſijn oock goet teghen vermoedtheyt. In deſer manieren vſeertmenſe oock voor de gene die kichen ende eenen corten adem hebben. Item tegen den hick. Si loſſen de vrine met ſulcker cracht/ dat op den ſeſten dach tbloet na de vrijne volcht. Sij vorderen ooc den arbeyt oft geboorte. Deſgelijcke cracht ende operatie hebben de bladeren oock. Nochtans als men ſeuenendertich dagen lanck van deſen bladeren drinckt/ oft dwater daer de bladeren in geſoden ſijn/ ſo maken ſij den menſch onvruchtbaer. Deſe bladeren verwermen tgeheel lijf/ als ſij in olie gheſoden ſijn/ ende dat hem een menſch daermede ſalft. Dit cruyt droocht ſeer/ ende het heylt ende gheneeſt die vochtighe onſuyuer wonden/ vlceren/ cleyn pockens/ ende alderhande plecken ende ſmetten die een menſch in ſijn aenſicht ende ouer al ſijn lijf hebben mach.

Van Terwe. Cap. CCLL

Den naem.

A TErwe oft Weyte heet men in Griecx Pyros/ eñ in Latijn Triticũ/ eñ dien naem blijft noch inde Apoteke duerende.

Geſlecht.

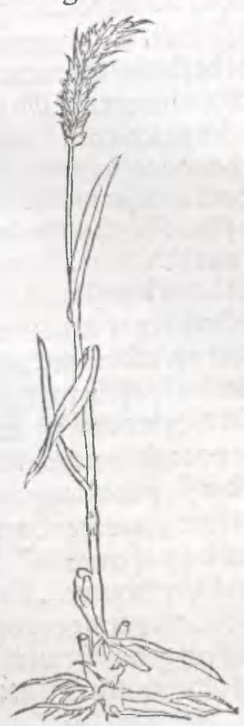
MEn vint drijerley geſlecht van Terwe. Deerſte heet men in Latijn Robus/ eñ in Duytſch Weyte oft Terwe. Dat tweede heet men in Latijn Trimeſtre/ om des wille dattet in ſommighe plaetſen in drij maenden opwaſt ende rijp wordt. Maer dat en can hier

B hier te lande niet ſijn/ wãt de Terwe wort hier in de Meerte geſaeyt/ ende in de vijfſte maent daerna/ dat is in Julio/ wort ſij eerſt gemaeyt. In Duytſch heet men dit tweede gheſlecht van Terwe Amelcoren/ daerom me dat men den Ameldonck oft ſtijfſel daer af maect. Dat derde geſlechte heeft langhe row vlimmen/ ende dat heet men Roomſche Weyte/ oft Roomſche Terwe.

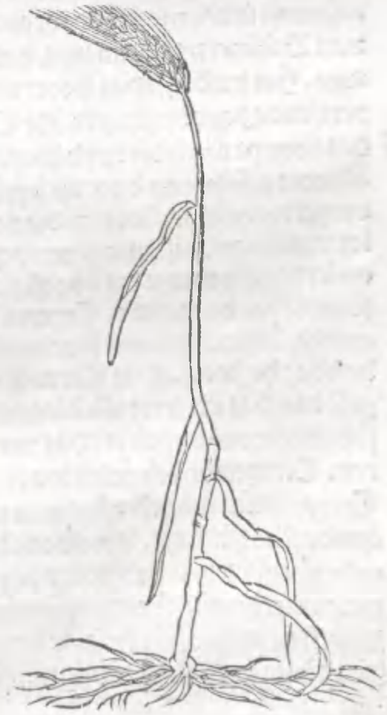
Exactſoen.

Dat eerſte geſlecht van Terwe heeft eenen halm die is hooger oft langer dan de Gerſte. Elcken halm heeft drij cnoopen/ ende elcken cnoop is becleedt met een ſmal lanck gerſſeken oft bladeken/ alſoo dat die hole halC men door de bladeren wtſluypen. Die aren ſtaen hooghe ende verre wt de bladeren/ ende elck are heeft veel corenkens oft greynkens/ ſommighe ſeſtich/ ſommighe ſeuentich/ meer oft min/ eñ die ſtaen ſonder ordinancie oft regel dick bij malcander. Dat tweede geſlechte van Terwe/ te weten dat Amelcoren/ dat heeft halmen/ cnoopen/ ende greynen ghelijck de ghemeyn Terwe/ wtgeſcheyden dat de aren veel langher vlimmen hebben gelijck de Gerſte/ eñ die ſijn in ordinancie met twee regelen beſedt. De corenkens oft greynkens liggen in vellekens oft huyſkens beſloten ghelijck als Spelte. De Roomſche Weyte heeft ſulcken halmẽ gelijc als de voorgaende Terwe/ mer elck vã deſen halmẽ heeft vier cnoopẽ oft ledẽ. Sijn

Tritici primum genus. Terwe.

Tritici tertiũ genus. Roomſche Terwe.

aren

D aren ſijn veel rouwer dan deerſte geſlechte/ende oock meer te ſamen ghedronghen ende ronder dan dandere.

Plaetſe haerder waſſinge.

Dat eerſte ende dat tweede gheſlecht van Terwe waſt ſchier overal. Maer dat derde wort op veel ackers geſaeyt in Elſaten/ eñ ontrent Tubinghen/bouen int landt.

Den tijt.

Dat eerſte geſlechte is een wintercoren / want deſe Terwe ſaeyt men voor den winter/ende ſij mach oock wel coude verdragen. Si bloeyt in Junio ontrent S. Jans Baptiſten dach/gheluyck als oock die twee ander gheſtechten/maer in Julio dan doetmenſe inde ſchuere.

Natuer ende complexie.

E Als men Terwe gheluyck als een medicine vſeert/ende van buyten op des menſchen lijf appliceert/ſo is ſij werm inden eerſten graet/nochtans en heeft ſij gheen cracht om merckelick vochtich te maken / noch om verdroogen. Den Ameldonck die men van de Terwe maect/is wat couder ende droogher dan de Terwe van haer ſelven.

Cracht ende werckinge.

Als de Terwe volcomen ende ryp is / ſo maect men daer af ſchoon/ edel/crachtich/wel ſmakende broot. Maer als ſij noch heel row ende onryp is/ende men daer broot af backt/ſoo waſſen daer af wormen inden buyck. Terwe gheneeſt ende heylet tghene dat vande honden gebeten is/ alſmenſe inden mont knowt ende daer op ſtrijckt. Terwen meel met ſap van Belſencruyt ghemengt/dat is goet tot de fluxien der neruen oft zenuwen. Het verdrijft dat ſproet wten aenſichte/alſment met Oxymeli tempert/ende daer op ſtrijckt. De Terwe ſemelen in ſcherpen azijn geſoden/
F dat neempt wech die ruydicheyt / eñ alderhande onſnyuerheyt des lijfs/ alſment alſo werm daer op leyt. Si ſijn oock in deſer manieren goet gebruyct tot de bloetſweeren die noch nieuw ſijn. Si gheneſen de geſwollen vrouwen borſten/alſmen deſe ſemelen met Wijnruyte ſiedet/ eñ daer op leyt. Alſmen met dit voorſeyde water de beten van ſlanghen waſcht/ ſo heylt dat daermede. Terwen heefdeech heeft een werme wttreckende cracht. Alſmen dit met ſout mengt/ſo doedet op/ende maeckt ryp alderhande gheſweer. Dat Terwen meel in hueninck / oft in water ende olie geſoden/dat verteert alle bloetſweeren. Terwen broot met hueninck geſoden oft row opgeleyt / dat vermorwt de voorghenoemde bloetſweeren. Terwen oudtbacken broot ghegeten/dat ſtopt den loop des buyck. Terwen nieuwbacken broot in water ende ſout gheweyct/dat verdrijft quade ſchorſticheyt. Ameldonck geſoden/eñ daer af eenen bry ghemaect ende ghegheten/dat is goet voor de gene die bloet ſpouwen. Terwen ſemelen met hueninck ende azijn gheſoden/ende dat water ghegorgelt/dat geneeſt de geſwollen keele. Sextus Põpeius een groot Heere in Spaengien die ghenas dat Podagra oft Fleercijn inde voeten in voorleden tijden op deſe maniere/ Hi ginck tot over ſijn knyen inde Terwe ſitten / die droochde ſijn voeten in ſulcker maniere / dat hij de pijne wonderlijcken quijt werdt. Terwen caf in water geſoden/dat is goet tot de geſchoortheyt/alſmen dat daer op leyt.

Van Fonteyncruyt. Cap. CCLII.

Den naem.

A Fonteyncruyt oft Saetcruyt dat heetmen in Griecx Potamogeiton eñ Stachyites/ende in Latijn Fontalis ende Potamogeton / om des wille dattet geerne in dwater waſt. Men heetet oock Spicata/ om dat ſijn bloeme ende ſaet gheſaetſoeneert is gheluyck een are.

Faetſoen.

Fontalis. Fonteyncruyt.

Dat Fonteyncruyt heeft eenen ronden langhen ſteel/ hebbende veel cnoopen eñ ledekens / eñ daerwt waſſen teeder tackens/die ſijn met gruen bladeren becleedt / die gheluycken den bladeren van roode Beete/oft in allemanieren ſijn ſij gelijck dat loof/dwelck men inder Apoteken heetet Folium Indi/ eñ ſij ſwemmen een luttel bouen dwater. Sijn bloemen ſijn lijfverwich in maniere van aren/gheluyck alſmen ſiet
B aen de groote Wechbreede / eñ als die afvallen/ſoo worden dat cleyn ronde cnoppekens / daerinne leyt herdt ſaet beſloten.

Plaetſe daert waſt.

Dit cruyt wort ghevonden in ſtille wateren ende inde grachten.

Den tijt.

In Julio leuert dit cruyt ſijn aren met de lijfverwige bloemē / eñ voorts daerna ſijn ſaet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is cout van natuere/ende het droocht/ alſo men dat lichtelic mercken mach aen ſijnen ſmaeck.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt treckt te ſamen / ende het vercoelt gheluyck dat Wechgras. Daeromme ſo heylet die heete/vuyl/loopende / ende voorts etende vlceren / alſment daer op leyt. Dit cruyt ghedroocht ende in wijn gheſoden

C ende ghedroncken / dat gheneest dat roode melizoen / ende het stopt den loop des buycks. In summa / dit cruyt heeft seer sulcken operatie ghelijck dat Wechgras / alsoo wij dat wijt ende breedt in sijn Capittel verclaert hebben / daeromme so waert noodeloos sulcks hier wederom te verhalen. Ende wt de operatien ende virtuyten die wij hier gheallegeert hebben / mach men oock lichtelick alle dandere verstaen.

Van Gansenvoet. Cap. CCLIII.

Den naem.

A Gansenvoet heeft sijnen naem daerom also / want sijn bladeren sijn gheformeert ghelijck voeten van gansen. Dit ge was heetmen oock Verckenssoot / om des wille dat de verckenen sternen als sij van dit cruyt ghegheten hebben. Maer oft dit cruyt in ouden tijden bekent heeft gheweest / ende hoe sij dat hieten / dat en can ick nv niet weten.

Tfaetsoen.

Pes anserinus. Gansenvoet.

Dit cruyt heeft eenen steel die wast een elle hooge / en die is met holkelē ost voren onderscheyden. De bladeren ge lijcken eens deels den loone van Jode kersen / oft Criecken vā ouer zee / maer dese sijn rondtsomme met scherpe keruen wtgesneden / alsо dat elck blat int aensien ghefaetsoeneert is gelijck den
B voet van een gans / ende daerna voert dit cruyt oock sijnen naem. Sijn bloemen sijn rootachtich ende seer cleyne. Dat saet leyt druyfwijs te samen ghedronghen / ghelijck men sien mach aen de wilde Melde. Het heeft een cromme wortel / met veel cleyn wortelkens daeraen hanghende.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne in cruythouen / en op velden daermen mes plach op te voeren.

Den tijt.

Gansenvoet bloeyt meest in Junio / ende leuert daerna sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt vercoelt inden tweeden graedt / sonder eenich twijfel / ghelijck de Nachtschade.

Cracht

C

Cracht ende werckinge.

Gansenvoet is den verckenen een schadelick ende doodelick cruyt / alsо wij hier bouen verclaert hebben / want als een soch oft vercken van dit cruyt etet / so moetet sterue. In eens menschen lijf henet sulcken cracht ende operatie ghelijck als de hof Nachtschade / daer wij afscrijuen sullen alst pas geest. Ende het en is geen wonder / dat een cruyt de beesten doodet / ende den menschen niet / want daer sijn oock sommighe cruyden die dooden eenen mensch / ghelijck als Niescruyt ende wilde vemijnghe Peterselie / ende nochtans en dooden sij de quackelen en spreeuwen niet / ende haer spijse oock / alsoo Galenus tot veel plaetsen claerlick daer af scrijft / ende die daghelijcsche experientie dat leerende is.

Van vreembde Peterselie. Cap. CCLIIII.

Den naem.

A Dat cruyt / dwelck wij hier vreembde Peterselie noemen / dat heetmen bijna in alle Apoteken Amomum / mer niet sonder groot erruer. Want sijn gedaente oft saetsoen en accordeert geēs sins met dat ghene dat Dioscorides / ende meer andere oude meesters van Amomum scrijuen / maer wel veel meer met dat cruyt / dwelck sij Petroselinon heeten / ende Apium saratile / dat is steen Eppe / alsо wi daer af breedt gescreuē hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Amomum. Vreembde Peterselie.

Tfaetsoen.

B De vreembde Peterselie is der ghemeyne Peterselie seer ghelijck van stelen / opperste bladeren ende bloemen. Mer sijn onderste bladerē sijn rmgsomme gekertelt ghelijck dat loof van groote Eppe / ende sij sijn dien oock wat gelijc / maer sij sijn langer / smaelder / en scherper toegaende. Sijn saet is den Ammey sade so ghelijck / datmense nanwelick onderkennē en can. Nochtans is tsaet van desen cruyde stercker van ruecke ende scherp / ende het riect bijna ghelijck specerie.

C

Plaetse haerder wassinge.

Dese vreembde Peterselie en wast hier te lande niet vā selfs/maer men moetse inde honen planten ende opbrengen. De beste Peterselie wast in Macedonien/op hooghe steenrootsen.

Den tijt.

De vreembde Peterselie bloeyt in Augusto/ eñ leuert daerna sijn saet/ dwelck men saeyt om wederom Peterselie te hebben.

Natuer ende complexie.

Dese vreembde Peterselie is werm ende drooge inden derden graet/ soo men dat claerlick mercken mach aen sijnen smaeck/die is scherp op de tonghe ende bitter.

Cracht ende operatie.

D Dat saet van desen cruyde wort meest ghebruyct/ende dit lost de vrine/ende het brengt den vrouwē haer maentstonde/ alsment in water oft in wijn siedet/ ende dan ghedroncken. Het is goet tot dat opwerpen ende criemsel der maghe/item tot pijne oft weedom der nieren ende blasen/ alsment vseert als vore. De vrouwen die bevrucht sijn en sullen dit saet niet innemen. Dat cruyt ende de wortel hebben sulcken cracht ende operatie gelijck dat saet/maer sijn cracht en is niet so groot.

Van Roosen. Cap. CCLV.

Den naem.

A Roosen worden in Griecx gheheeten Rhodon/ende in Latijn Rosa/ ende dien naem blijft noch inder Apoteken duerende. Maer waeromme dattet also in Griecx heetet/dat vindt men in onsen Latijnschen Herbario.

Gheslacht.

Men vindt meest tweederhande geslechten van Roosen/tamme ende wilde. De tamme Roosen diemen inde houen plant / die sijn oock tweederhande/te weten wit ende root/ende die sijn oock tweederley / dubbel ende enckel. De wilde Roosen hebben oock in Griecx besondere namen/
B als Cynorhodon/in Latijn Canina rosa/ ende hier te lande Heyderoosen oft Hagheroosen. Wij hebbē dat faetsoen van beyde geslachten onder een figure begrepen.

Faetsoen.

De tamme Roosen hebben roeden oft tacken / die sijn met bruyn plecken bespraeyt/ende sij sijn vol doornen. De bladeren sijn swertgruen/eñ row/eñ rontsom vol keruen gelijc een sage. Te voren ende eer si bloeyen/ so verthoonen haer de ronde knoppen / in maniere van fiolen / ende die gaen langsaem op/ tot dat ten lesten die gantse Roosen daerwt sluypen/ die hebben inde middel geel hayrkens/ende daer op cleyn bollekens/ende dat is

Rosa. Roosen.

C dat is dat recht bloeysel. Sij hebben een houdtachtighe wortel. De wilde Roosen sijn den tammen Roosen ghelijck van geerden/ tacken eñ bladeren. Maer sijn bloemē oft Roosen die sijn al enckel oft onghevult. Na dat dese Roosen afgevallen sijn/so brengen sij ronde/ langachtighe vruchten voort/ die sijn eerst gruen / eñ daerna schoon root. Aen dese wilde Roosen wast oock een gehayrt gewas/ dwelck sommige slaepappelen noemē / ende inder Apoteken gebruycken sij dat voor Bedagar / alsoo in Arabisch gheheeten/ maer niet sonder erruer.

Plaetse haerder wassinghe.

D De tamme Roosen wassen overal inde honen/want daer plandtmense. De wilde vindtmen hier en daer opt veldt/ende aen de haghen.

Den tijt.

De Roosen sijn de leste bloemē onder de ghene die inde Lenten wt comen/ende sij vergaen oock haest. Si bloeyen in Junio/eñ dan behoortmense te lesen.

Natuer ende complexie.

De Roosen hebben een ghemengde substancie / want haer substancie is eens deels waterachtich ende werm / ende eens deels ooc̄ adstringerende oft te samē treckende. Dat bloeysel adstringeert meer dan de Roosen/ende daerom so drooghet oock meer.

Die cracht ende operatie.

E De Roosen vercoelen ende sij adstringeren / eñ dat meest als sij drooghe sijn. Ter wijle dat de bladeren noch versch sijn / soo salmen dat wit met een scheerken af snijden/daerna salmen dat ander inde lomber in eenen mortier stooten/tot dattet sap dat daerwt gaet dick wordt/ende dat salmen bewaren om daghelics te ghebruycken. Men mach die bladeren oock inde lomber droogen/maer men moetse dickwils keeren / datse niet verdoft oft schimmelich en worden. Alsmen die ghedroochde Roosen in wijn siedet / ende die dan wt perst / so is dat sap goet tot pijne int hooft/ ende weedom der oogen/eñ ooren/van tandtvleesch / des fondaments/ der dermen/ende der vrouwelickheyt/alsment met een veederken strijct/ oft inden mont houdt/oft daerin gedaē als een clysterie. Alsmen de Roosen aldus siedet / eñ niet wt en perst/eñ appliceert/so lesschen sij de hitte eñ

F den brandt der leuer/oft der milte/ende sij verteeren die ouertollige vochticheyt der mage/ende sij genesen dat wildt vier. Die Roosen gedroocht ende ghepulueriseert/die heylen de wonden/alsment daerin stroyt. Dat geel vande Roosen gedroocht/ende in vochtich tantvleesch gedaen/dat droocht dat crachteliicken seer. De knoppen gedroocht ende ghepulueriseert/eñ in rooden wijn gedroncken/die stoppen den loop des buycks/eñ dat bloetspouwen. De Roosen geappliceert/maken den mensch slapende. In wijn oft water gesoden ende gedroncken/so stoppen sij der vrouwen maentstonde/ende sonderlinge den witten vloet/eñ dat bloetspouwen. Roosensuycker conforteert de mage/ende de leuer/ende het is goet tot heete febres oft cortse. De wilde Roosen gedroocht ende gepulueriseert/ende met Beeren smont ghemengt/dat is goet teghen wtvallinghe des hayrs/daermede bestreken. De vruchten van Roosen/ende die ghehayrde slaepappelen ghedroocht ende gepulueriseert/ende gedroncken/dat loost de vrine/ende den steen inde lendenen.

Van Radijs. Cap. CCLVI.

Den naem.

A Radijs oft Redick wort in Griecx gheheeten Rhaphanos ende Rhaphanis/eñ in Latijn Raphanus/Radix eñ Radicula. Maer waerom dat den Radijs dese namen heeft dat suldi in onsen Latijnsehen Herbario bestreuē vinden.

Gheslacht.

Den Radijs is tweederhande/tam ende wildt. Den tammen heet inder Apoteke Raphanus minor/ende desen is oock tweederhande/want sommige van dien hebben ronde wortelen ghelijck als Stoppelrapen. Ende som hebben sij seer lange wortelen/somtijts bijcans een elle lanck/eñ die sijn sueter van smake dan de ronde/eñ dit sijn onse gemeyn Radijsen. Anders so sijn sij malcanderen gelijck. Den wilden Radijs heetet in Latijn Armoracia/eñ in Duytsch Meerradijs/inder Apoteke Radix eñ Raphanus maior/om des wille dat hi seer breede eñ groote bladeren
B heeft/oft daeromme dat hij scherper van smake is dan den tammen.

Zaetsoen.

Den tammen Radijs en heeft niet meer dan eenen stam oft steel/gelijck een boomken/hebbende veel tacken/die dragen bladerē/die gelijcken den Rapenloone niet qualick/ende si sijn doorhackelt/ende rontomme gekertelt met rouwe hoecken. Hi heeft sneewitte bloemen/dat worden hole ronde hawkens/die gaen voor scherp toe/eñ binnē sijn sij geuult met geel bruyn rondt saet. De wortel is ront oft lanck gelijck Rapen. De Meerradijs heeft dicke stelen/somtijts bijcans twee ellen lanck eñ gerondeert. Als sijn bladeren volwassen sijn/dan gelijcken sij den bladeren van Pepercruyt niet qualick/nochtans sijnse grooter ende breeder/rondtomme gekerft

Raphanus satiuus. Radijs.

Raphanus syluestris. Meerradijs.

C gheherft ghelijck een zaghe. Int sop van sijn stelen comen dicke opgehoopte schuerkens/met seer cleyn knoppekens/die ontpluycken haer/ende het worden cleyn witte bloemkens/eñ als dese wederom afvallen/soo wassen daer seer cleyn hawkens na/niet veel grooter dan men siet aen Bessemcruyt. Die wortel is final eñ lanck/sinakende seer scherp op de tonge.

Plaetse haerder wassinge.

Men plandt den tammen Radijs inde houen/maer hij wil verte eerde hebben. Den Meerradijs wast somtijts van selfs inde beemden. Men setten oock inde houen/ende dien is wat sueter ende beter/om des wille dat hi geoeffent is.

Den tijt.

D De Radijsen mueghen wel coude lijden/daerom so machmense tot allen tijden vergaderen. Si bloeyen in Junio.

Natuer ende complexie.

Den tammen Radijs is werm inden derden graedt/ende drooge inden tweeden. Den Meerradijs is crachtiger in beyde de graden. Ende tsaet is veel crachtigher dan dat cruyt.

Cracht ende operatie.

Den tammen Radijs genereert winden. Hij is wat smakelick inden mondt/maer hi is der magen schadelick. Hi doet rupsen/eñ hi wort de

E de maghe op/ ende hÿ loſt de vrÿne. Hÿ maeckt weeck inden buyck. Als hi na den eten inghenomen wordt/ ſo helpt hÿ der ſpÿſe dat ſÿ haer dige reert in die leden. Voor den eten inghenomen weſende / is hÿ goet voor de ghene die braken ende ouergheuen willen. Hÿ maeckt ſcherpe ſinnen. Als hÿ in water gheſoden is/ende hueninck daer toe ghedaen wordt/ſo is hÿ goet teghen den ouden langduerenden hoeſt/hÿ deylt eñ doet ſchey den de taey ſtÿmicheyt/die haer ontrent de borſt vergadert heeft/ ſommi ghe daghen lanck daer af ghedroncken. De ſchellen van Radijs geſtoo ten/ende met Orymeli ingenomen/dat maect ſpouwen ende braken. Hÿ is goet voor de ghene die dwater laden. Hÿ is goet den ghenen die ſieck ſÿn inde milte / als hÿ daer op gheleyt wordt. Met hueninck ghemengt weſende/ſo gheneeſt hi de inetende vlceratien. Hi is oock goet tottet ghe ne dat blaw gheſlaghen is/ want hÿ verteert dat ondergeronnen bloet. Hi is oock goet den genen die van naterē geſteken ſÿn. Hÿ doet dat hayr waſſen. Met Ratten oft peerſche Cozenbloemen meel ghemengt weſen de / verdrÿft hÿ alderhande ſmetten ende plecken wten aenfichte. Hÿ is goet den genen die doodelÿcke venÿnige campernoelien gegeten hebben.

F Radijs ſaet maect den menſch ſpouwen/ eñ het loſt de vrÿne. Met azÿn gedroncken weſende/ſo maket de milte cleynder. Als dat ſaet in Orymel geſoden is/ſo iſt goet datment gorgele/want het geneeſt de ſweeringhen inden hals. Den Radijs is ſwaer om verteeren/daeromme ſo erreren ſi ſeere/die tſauonts na den eten Radijs innemē/om de digeſtie te ſtercken/ want hi belettet meer / ende hÿ is een oorſake dat de ſpÿſe niet verteert en wort. Den Radijs in water geſoden / eñ dat ſmorgens nuechteren ghe droncken/dat breect den ſteen/eñ loſt eñ drÿft dien wte. Dat ſaet van Ra dijs gedroocht/eñ met hueninck gemengt / dat is goet tegen tvenÿn. Alſ men Radijs op eenen ſcorpioen leyt/ſo ſterft hi. Den Radijs verdrÿft de ſwerte plecken eñ ſmetten die een menſch aen ſÿn lÿf heeft/alſmenſe daer mede wrÿft. Meerradijs loſt de vrine ſeere. Anders ſo wort hi ſeer in de ſpÿſe gevſeert in ſommighe landen/ want men ſiedet hem met hinnen ende met ander vleeſch. Men plach oock de voorſeyde Meerradijs wor tel in cleyn ſtucken te ſnÿden/ende te ſtooten/ende met ſout ende met azÿn te bereyden/makende daer af een ſauſſe tot viſch ende vleeſch.

Van Aelbeſien. Cap. CCLVII.

Den naem.

A DE Aelbeſyen noempt men oock S. Jans beſykens oft druyfkens / want ontrent S. Jans Baptiſten dach ſo worden ſÿ rÿp. Inder Apoteken hebben ſÿ eenen Arabi ſchen naem/eñ men heetſe Ribes. Maer oft de Griecſche meeſters in voorleden tyden dit ghewas kenden/ dat en is mÿ noch niet kenlick.

Tfaetſoen.

Aelbeſyen dat is eenen ſtruyck / die heeft veel bruyn tackens / ende ſÿ en heb-

B en hebben geen doornen. Sÿn blade ren ghelÿcken den loove van cleyn druyfkens. De bloemē ſÿn bleeckgeel / ende elck bloemken heeft vÿf bladerkens merckelick onderſcheyden. Sÿn vruchten dat ſÿn cleyn beſykens / die ſÿn eerſt gruen / ende als ſÿ rÿp worden/ ſo worden ſÿ gheheel root / ende ſÿ hanghen aen ſeer langhe ſteelkens nederwaert.

Ribes. Aelbeſien.

Plaetſe daert waſt.

C Men ſedt deſen ſtruyck oueral inde houen/niet alleen om profÿt daeraf te hebben/maer oock tot een cyragie.

Den tijt.

Deſen ſtruyck leuert ſÿn bloemen in den Mey/ eñ de vruchten ontrent S. Jans Baptiſten dach/ alſoo wÿ hier vore gheſeyt hebben/ende in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is coudt ende drooge inden tweeden graet / want het treckt ſeer tſamen.

Cracht ende werckinge.

D Aelbeſien vercoelen een heete maghe/ſÿ verſlaen den dorſt / ende ſon derlinge als een menſch de cortſe oft febres heeft. Sÿ verdrÿuen de wal ginghe/ende ſÿ brenghen wederom appetÿt om eten. Sÿ ſtoppen alder hande loop des buyck/ende dat roode melzoen. Deſe beſykens conforte ren de maghe / ende ſÿ ſÿn goet teghen dat ſpouwen ende ouergheuen. Sÿ maken oock dat de ſcherpe galle den dermen gheen ſchade oft letſel en brengt. Sÿ bluſſchen de ouertollighe hitte die int bloet is. Daerom ſalmen haer ſap wel te rade houden ende bewaren/ ende met ſuycker be reyden/op datmen dat gantſe iaer dore ſÿns ghenieten mach/ gelÿck als die Apotekers doen.

Van Rooſewortel. Cap. CCLVIII.

Den naem.

A DE Rooſewortel mach in Latÿn ghebeeten worden Radix roſata. Si en wort inder Apoteken niet ghebruyct. Daer om heet ſÿ Rooſewortel/want alſmen de wortel in ſtucken wrÿft oft ſtootet/ſo riect ſÿ als een Rooſe.

Tfaetſoen.

Rooſewortel crÿcht veel ſtelē/ die ſÿn met vette bladerē op beyde ſÿdē verchiert/

B verchiert/ende dese ghelijcken den bladeren van dat vrouwelick Wonden cruyt/maer sij sijn een luttel smaelder/ ende int opperste gekerft. Si heeft ooc bloemen / maer sij en hadse niet ter tijt doe ickse dede betrecken ende afconterfeyten/ende daeromme so sijnse hier in de figure achtergelaten. Sij sijn gheel van coluere/ gefaetsoeneert gelijck sterren/ alsoo men siet aen dat cleyn manlick Donderbaert. Sijn wortel is dicke met veel veeselingen / ende heeft eenē amperen smaeck/ ghelijck Liscruyt oft geel Waterlelien. Daerōme so en cant niet Rhodia radix sijn / daer die oude meesters af gescreuen hebben/alsō wij hierna verclaren sullen.

C Plaetse sijnder wassinghe.

De Roosewortel wast veel in Oostenrijck eñ Vngarien/maer nv wortse hier te lande oock inde houen gheplantet.

Radix rosata. Roosewortel.

Den tijt.

De Roosewortel bloeyt vroech inden Mey. Maer de wortele graeft men wt teghen den Herst.

Naeuer ende complexie.

De Roosewortel/ alsō wij voormaels gheseyt hebben / die is amper/ ende daerom so moet sij cout ende drooge sijn van natuere. Daeromme so en can sij niet ghenoempt worden Radix Rhodia/ want alsoo Galenus scrijft/die is werm inden tweeden graedt/ende subtijl van substancie. Ende de onse heeft een groue eerdachtighe substancie / ghemerct dat sij amper is van smake.

D Cracht ende operatie.

De Roosewortel oft Rhodia radix daer die oude meesters af scrijuē/ die verteert ende deylt/ende sij beneemt de pine eñ weedom des hoofts/ alsmense met olie van Roosen menghet/ende stootet / ende op dat voorhooft ende slaep vanden hoofde gheappliceert / alsoo Dioscorides dat verclaert. Onse Rosata radix oft Roosewortel stopt der vrouwen siecte/sij doet dat geswel verdwijnen/sij doet de hitte vergaen/ ende in summa sij heeft bijna alle alsulcke operatien ghelijck geel Lis wortel / daer wi int vierde Capittel afgescreuen hebben.

Van Ma-

Van Mageleyne. Cap. CCLIX.

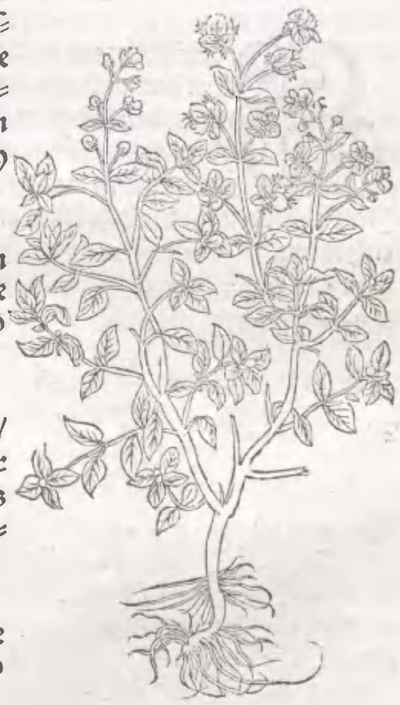
Den naem.

A Mageleyne wort in Griecx gheheeten Sampsychon / ende Amaracon/ende in Latijn Maiorana/ ende Amaracus. Inder Apoteken blijuet Maiorana heetende.

Eaetsoen.

Mageleyne is een teeder cruydeken met veel bruyn tackens/het heeft cleyn teeder bladekens/niet veel breeder dan een penninc=ken van negen mijten/ ende si sijn doncker aschverwich gruen / saecht eñ weeck/ende sij hebben eenen seer lieflijcken rueck. Tusschen de bladerkens bouen aen de tackens eñ steelkens wassen cleyn witte bloemkens/ende als die afvallen/ so leneret seer cleyn bruyn sadeken in ronde cleyne bollekens. Sijn wortel is houdtachtich ende swertachtich/met veel veeselen.

Sampsychon. Mageleyne.

B Plaetse sijnder wassinge.

Men sedt de Mageleyne oueral in teylen / eñ sij wil lomber hebben / ende dickwils begoten worden / daertoe so wil sij ghemest worden.

Den tijt.

Mageleyne is een recht somercruyt/ het en mach geen coude liden. Eñ daer omme so sedtment in werm kelder sals den winter compt. Het bloeyt dē gantsen somer lanck.

Die natuer ende complexie.

Mageleyne is werm ende drooghe inden derden graet/ende sij is van subtijle substancie.

C Die cracht ende operatie.

Mageleyn cruyt in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat is goet voor de ghene die beghinnen dwater te laden. Allsment in deser manieren ghebruycket / soo losset de vrijne / ende het versuetet dat criemsel int lijf. Dat cruyt van de Mageleyne ghedroocht ende ghepulueriseert / ende met hueninck ghemengt ende gheappliceert / dat verteert dat gheronnen bloedt / ligghende onder blaw gheslaghen vleesch. Een suppositorie van Mageleyne ghemaeckt / ende inder vrouwen schamelheyt gedaen / dat brengt den vrouwen haer cranckheyt. Mageleyne

met

D met sout eñ azijn gemengt ende geappliceert/dat is goet voor de gene die van scorpioenen gesteken sijn. Een plaester gemaect van was ende Mageleyne/die brengt de ontstelde leden wederom op haer plaetse/alsmense daer op leyt. In deser manieren gebruyckt wesende/so verteert sij alderley geswel dat van conde compt. Mageleyne maect den mensche niesende/alsmense inden nnese neempt. Alsmen tsap van Mageleyne door den nuese inneempt/so suyuert sij de herssenen. Alsment op de tonghe strijct/ so maket den mensch wederom sprekende / ende het conforteert de herssenen ende de memorie.

Van Sanickel. Cap. CCLX.

Den naem.

A Sanickel heetet na dat Latijnsch woordeken Sanicula/eñ het heet also om dattet groote cracht eñ virtuyt heeft om wonden te heylen. Sommighe heetent Diapensia/ maer bi wat redenē dat en weet ick niet. Hoe die oude meesters dit cruyt in voorleden tijden hieten / dat en weet ick niet. Ick dencke dat sijt niet ghekendt en hebben / noch yet daeraf gheschreuen en hebben.

Sanicula mas.
Senickel manneken.

Sanicula fœmina.
Senickel wijfken.

Gheslecht.

Gheslecht.

B Men vindt tweederhande Senickel/manneken ende wijfken. Dat manneken is tghene datmen Senickel heetet / ende alleman wel bekendt is. Dat wijfken wort van sommigen voor cleyn Meesterwortel ghehonden / maer sij dolen / want het en is inde bladeren noch inde wortel niet enen scherp van smake/dan dattet alleen wat bitter is / ende het tract te samen ghelijck dat manneken. Dat onderscheedt dat in dese twee cruyden meer is/dat sullen wij hierna verclaren.

Faetsoen.

Senickel manneken heeft bladeren ghelijck Wijngaert bladeren / oft gelijck de bladeren van Waterhanenvoet/ ende elck bladt staet op eenen bruynen steel/ende is gedeylt in vijf deelen/ende wederomme elck deel in tween/ende sij sijn schoon grnen van coluer / ende glat oft effen. In elck blat is een bruyn plecxken / ten eynde daert hem deylt. Midden wt dat C stockxken compt eenen dunnen biesachtighen steel / die is bijcans een elle lanc/sonder knoopen oft leden/ ende bouen int sop van dien steel wassen cleyn witte bloemkens/ die staen seer dick bij een. Ende als die afvallen/ so worden dat cleyn bollekens gelijck cleyn Clissen. Sijn wortel is buyten swert/ende si heeft veel veesen gelijck Heylichkerstcruyt/ende si is binnen wit/hebbende eenen amperen ende bitteren smaeck. Dat wijfken is dmanneken gelijck van bladeren/maer sij en sijn niet so gruen/ende sij en hebben geen bruyn plecxken. Sijn stelen hebben leden ende knoopen/ daerwt sluypen bloemen / die sijn wit van coluere / ende grooter dan de bloemen van dmanneken. Als die afvallen / so compt daer lanckachtich saet/hebbende veel streepkens ende vorekens. Sijn wortel is wit.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese gheslechten van Sanickele wassen gheerne op hooge berghen ende in bosschen.

Den tijt.

D De manlijcke Senickele bloeyt inden Mey eñ in Junio / ende so oock dat wijfken. Ende in dien tijt machmense vergaderen.

Natuer ende complexie.

Beyde de Senickelen sijn werm ende drooghe inden tweeden graet.

Cracht ende operatie.

Senickel is een vermaert ende crachtich cruyt om alderhande wonden te heylen. Alsmen dat sap/dwelc wt de bladerē geperst wort/drinct/ so heylet ende geneset wonderlijcken seere alderhande gequetstheyt van binnen den lijue. Dat cruyt gruen gestooten oft gesoden eñ geappliceert/ daermede sinct alle geswel ende gheheuenheyt / het sij inden mensche oft inde beesten. De bladeren ende de wortel van desen cruyde met hueninck ende water gesoden ende ghedroncken/ dat gheneest de ghequetste longhen / ende oock alderhande sweeringen des monts ende der crage/ alsment gorgelt. Sanickel in wijn oft water gesoden ende gedroncken/

dat stopt dat bloetspouwen/het geneest dat roode melizoen/ende die gequetste nieren. In summa/Senickel heest alle de cracht ende operatie gelijck de Walwortele/daer wij int cclxvj.cap.af scrijuen sullen.

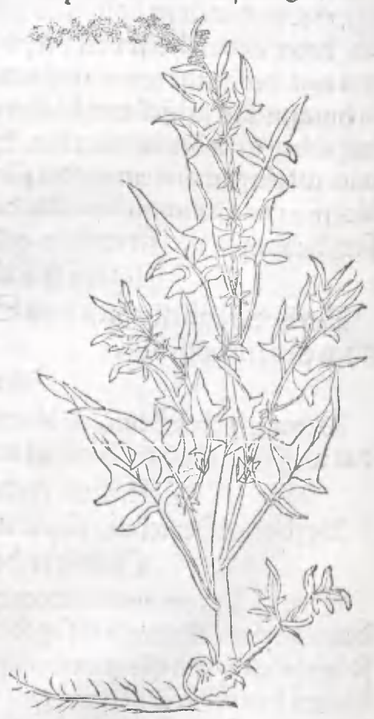
Van Spinagie. Cap. CCLXI.

Den naem.

A Spinagie en heeft in voorleden tijden den ouden meesters niet bekent geweest/oft sij en hebben daeraf niet gescreue/ dan alleen de leste Griecsche meesters/die hebben van een cruyt gescreuen geheeten Spanachia. Men heetet in Latijn Spinacea/eñ Spinaceum olus/ende in Arabische sprake Hispanach/dat is so veel geseyt/als Spaensch cruyt/bi auontueren daerõme dattet wt Spaengien eerst in ander landen gebracht heest geweest. Den oorspronc van dander namen staen in onsen Latijnschen Herbario int langhe verclaert.

Tfaetsoen.

Spinacea. Spinagie.

Spinagie heeft eenen ronden steel/ van onder op een luttel bruynroot/eñ hi wast gemeynlick een elle lanck/som tijts oock langher/eñ hi is binnen hol/ ende dien wort eerst besedt met saechte malsche ende drijpuntighe bladeren. Daerna so worden dese bladeren den Endiuie bladeren ghelijck/ende opt eynde ten stele waert sijn sij op beyde sijden wtghesneden met twee langhe
B smale oren. Tusschen de vlueghelen vande stelen ende bladeren wast stekende saet/somtijts ses oft senen bij een ghedronghen/ende elck sadeken beson der is een weynich breedt met twee scherpe dorenkens. In tsop vande stelen wassen bloemen/die staen druysgewijs op een gehoopt. Sijn wortel is lanck ende smal/met cleyn veeselkens/ geel van coluere.

Plaetse sijnder wassinghe.

Spinagie en behoeft gheen sonderlinghe eerde daermense saeye/want si wast oueral/ende men saeytse veel tot behoef vander kuecken gelijck de Beete.

Den tijt.

Spinagie wort tweemael int iaer ghesaeyt/eens inde Lenten inden Meerte/

C Meerte/ende eens in September/want hem en can gheen coude letten. Na datmense ghesaeyt heeft/soo compt sij op den seuensten dach wt. In Junio ende Julio machmen sijn saet vergaderen.

Natuer ende complexie.

Spinagie is cout ende vochtich inden eersten graet.

Cracht ende operatie.

Spinagie maect weeck inden buyck/daerom so ist onder alle kuecken cruyden bijna dbeste ende lieflickste voor de ghene die herdt sijn inden buyck/ende niet wel ter cameren en connen gaen. De Spinagie voedet badt dan de Melde. Nochtans so genereert sij windt/ende maect quade digestie/ist datmen haer die ouertollighe vochticheyt niet en benecmpt. Dat sop daer Spinagie in ghesoden is/spuelt den buyck/eñ maect saechten camergancк/maer sij is quaet voor de maghe. Alsmen de bladeren gruen stootet/ende die ghelijck een plaester ouer de hittighe mage leyt/so benemen si de hitte. Anders heeft de Spinagie bijna alle de virtuyten eñ operatien gelijck de Melde.

Van Melckweye. Cap. CCLXII.

Den naem.

A De cruyden die wij hier Melckweye heeten/die heetmen in Griecr ende Latijn Sonchi/ende Cicerbite/Lactucelle/ende Lacterones. Den oorspronck van dese namen staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslacht.

De Sonchi oft Lacteroenen sijn tweederhande/also die oude Meesters dat claerlick beschriuen. Dat eerste geslecht is heel wildt/stekende ende swert/ende dat heetmen in Dnytsch Melckweye oft gansen Distel.

Dat ander is veel teerder/ende niet so swert/ende dit wort van Apuleio geheeten Lactuca leporina/dat is te seggen/Hasenlattouwe. Ende in Duytsch heetment Hasenhuys ende Hasenstruyck/om des wille dat de hasen daer onder pleghen koelte te soecken.

Taetsoen.

B Melckweye oft gansen Distel heeft eenen steel een elle lanck/gecantet/ binnen hol/bruynachtich/vol melcs/ende hi is becleedt met langhe Lattowbladeren/van aensien ghelijck een tonghe/rontsomme doorsneden/ eñ met scherpe stekende puncten verchiert. Dese bladeren sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde graw oft witachtich. Opt sop van de stelen staen geel dubbel gheuulde bloemen/ghesaetsoeneert als sterren/ende dat wordt grijs hayrachtich saet/alsoo men aen de Cruyswortel siet/ ende die vlieghen met den winde wech. Sijn wortel is lanck ende smal/ ende geel/met seer veel veeselinghen. Hasenstruyck is met stelen/bloemen/hayrbollen/eñ wortel den voorgaenden cruyde gelijck. Maer sijn

Sonchi. Melckweye. Lactuca leporina. Hasenlattouwe.

C bladeren en sijn niet gants/maer sij sijn diep doorsneden/ende in veel dee len gheclouen/ende sij en hebben oock niet soo scherpe doornen als de Melckweye oft gansen Distel.

Plaetse haerder wassinge.

Beyde dese gheslechten van cruyden wassen oueral in vette honen/ ende sonderlinghe wassen sij geerne daer Wijngaert staet.

Den tijt.

De Melckweye ende Hasenstruyck bloeyen in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

D De complexie ende natuere van dese cruyden is ghemixtioneert van waterachtige ende van eerdische substancie/die nochtans beyde een luttel coudt sijn. Sij trecken oock een weynich te samen. Ende als sij droo ghe worden/so wordt haer substancie heel eerdtsch/ende crijcht alsdan een cleyn wermte.

Cracht ende werckinge.

Beyde dese ghestechten van cruyden vercoelen/ende sij adstringeren een luttel/ende sij sijn goet voor een heete mage/en oock voor ander heete inflammatie ende gheswel/gruen ghestooten ende daerop gheleyt. Dat sap met enighen sope inghenomen/dat versuetet dat cnaghen inder ma ghe/ende vermeerdert dat melck. Wolle in dit sap nat gemaect/ende op dat

E dat sondament geleyt/oft inde vrouwelickheyt gedaen/dat versuetet en vercoelt die ouertollige hitte derselver leden. Dat cruyt en desgelijcx ooc de wortel/is goet voor de gene die van scorpioenen gebeten sijn/alsment daerop leyt. Dat melck dat wt dese cruyden cõpt is goet ingenomẽ voor de gene die eenẽ corten adem hebben. Het lost den steen der lendenẽ door de vrine/ende het verdrijft eenen stinckenden adem/alsment inden mont houdet. Dat sap in witten wijn gedroncken/ende daerop gespaceert oft ghewandelt/dat doet de vrouwen eenen lichten arbeyt hebben. De ste len van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/daeraf crijgen de suy ghende vrouwen veel melcx/ende de kinderen crijghen daeraf een goede verwe. De pijne inde oren vergaet/alsmẽ van dit sap daerin doet. Het is goet werm gedroncken voor de ghene die de droppelpisse hebben.

Van Endivie. Cap. CCLXIII.

Den naem.

A Dese cruyden worden in Griecx geheeten Seriẽs/ende in Latijn Intybi/daeraf compt den naem Endivia/al so wij hierna verclaren sullen.

Gheslacht.

De Intubi oft Endivien sijn tweederhande/tam en wildt. De tam Endivie is ooc tweederhande. Deen heeft seer breede bla deren gelijck Lattouwe/ende dit is de rechte Endivie/die de Apotekers behooren te gebruycken. Want dat cruyt dat sij ghemeynlick voor En divie besigen/dat is wilde Lattouwe oft Dawdistel/alsoo wij int crijj. cap. daeraf ghescreuen hebben. Men macht oock tamme breede Endi vie noemen. Dander heeft smaelder bladeren/ende om des wille dat sij rontomme ghekerft sijn ghelijck een zaghe/daeromme so heetmense in Latijn Scariola/en in Duytsch/tamme smale Endivie/oft witte En divie. De wilde Endivie is drijerley. Dat eerste gheslacht is bitter/ende dat heetet in Griecx Picris/ende Cichorion/ende in Latijn Cichorium/
B ende Cichorea. Ende dit heetmen wilde Cichorie/oft wilde blaw En divie. Dat tweede gheslachte heeft breede bladeren/ende dit wordt van Plinio ghenoempt Hedypnois/en van Theophrasto Aphaca. Som mighe heetent Dentem leonis/ende Rostrum porcinum. De Apotekers Taraxacon. In Duytsch Keerelcruyt. Dat derde is der wilde Cichorie heel ghelijck/ende dat wort gheheeten geel Endivie.

Gaetsoen.

De rechte Endivie/die men ooc noempt tamme breede Endivie/die heeft eenẽ grootẽ ronden steel/daer wt wassen veel tacxkens/die sijn ver chiert met breede lange bladeren/die hebben rontom diepe kerven. Sijn bloemen ghelijcken den bloemen van wilde Endivie/maer dese sijn een luttel bruynachtigher ende cleynder. Sij sijn oock bij tijden gants wit.

Endiuia. Endiuie.

Cichorium. Wilde Cichorie.

Scariola. Witte Endiuie.

Taraxacon. Keerelcruyt.

Ende als die afgheuallen sijn/so brenghen sij saet voort / dat gelijct den sade van Lattouwe. Die wortel is lanck ende smal / verchiert met veel veeselingehn. De tamme smalle Endiuie oft Scariola is der Endiuie in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat dese bladeren wat smael der sijn/ende niet so diep ghekerft/de wortel en is oock niet so lanck/ende sij heest meer veesen. De wilde Cichorie/oft wilde blaw Endiuie heeft bladeren die ligghen op deerde wtghespreyt gelijck de bladeren van Keerelcruyt/maer sij sijn grauwer van coluere / ende rouwer ende cleynder doorsneden / ghelijck de bladeren van Hasenstruyck. Sijn stelen worden groot ende row/eñ sij latē haer boogen oft crommen/ende sij en breken niet lichtelick/sij hebben veel tacrkens ter sijden/ die sijn seer taey / ende met luttel bladeren becleedet/eñ die staen verre van malcanderen / ende sij en sijn niet diep doorsneden. De tacrkens die ter sijden staen / die sijn met veel wratachtighe cnoppekens verchiert van beneden tot bouen
C toe. Als die wtcruypen so wordent lichtblauwe bloemen / die sijn bij tijden heel sneewit/ende sij keeren haer altijt na de sonne/de locht sij droeue oft claer / ende also machmen aen dese bloemen mercken den tijt vanden daghe/want also haest als de sonne ondergaet/ so sluyten haer dese bloemen wederom toe. De wortel is lanck/ende buyten geel. Dat Keerelcruyt spreyt hem oock eerst op der eerden rondt wte met sijn bladeren/ dyer isser vele/ ende sij sijn op beyde sijden gheclouen / ghelijck de bladeren van ionge wilde Endiuie / maer dese sijn vetter ende saechter. Sijn ghekerfde tanden die gelijcken den tanden van een groote saghe. De ribben die door de bladeren gaen / die sijn lijfverwich root ter wortelen waert. Midden wt den stock van desen cruyde comen holle / langhe ende naeckte pijpkens / sonder enighe leden ende knoopen / ende op dat sop van dyen wassen gruene ende gebaerde knoppekens / ende als dieselue
D opgaen / soo wordent schoone / gheele / ende doderverwighe gheuulde bloemen/ghelijck schoon gheschilderde sonnen. Ende also haest als dese bloemen rijp worden/soo wordent ronde ghehayrde ende wolachtighe bollekens / die vlieghen haest wech / dat is dat saet. Ende daerna soo blijnen die pijpkens ledich staen met witte gheschoren ronde cruyuen/ ghelijck bloote monincscoppen. Die wortel is dicke / hebbende de coluer van eerde/ende en heeft niet veel veeselinghen. De gheel Endiuie is der blauwen Endiuie in alle manieren ghelijck / wtghenomen dat die bladeren gants row sijn/ende hebben veel cleyn stekelinghen ghelijck de Endiuie. Ende de bloemen sijn gheel ende geuult. De wortel is lanck ende slecht.

Plaetse haerder wassinghe.

De tamme Endiuien moetmen inde cruythouen planten ende setten / want sij en wassen van haer seluen niet. Die wlde Cichoreye wordt oueral aen de weghen ende aen de straten gheuonden / diewelcke door de velden loopen. Dat Keerelcruyt vindet men ghemeynlick inde beemden / ende schier oueral. Dye gheel Endiuie wordt oock

F bi de wilde Cichoreye gevonden/neffen den wech/eñ in row beemden.

Den tijt.

De tamme Endiuien bloeyen in Junio ende Julio. De wilde Cichoreye ende de geel Endiuien beghinnen ock ontrent dien tijde te bloeyen/ ende sij dueren tot in ghenen Herst. Keerelcruyt leuert sijn bloemen van stonden aen inden Meerte/eñ voorts dē gantsen somer tot inden Herst/ ende tot in ghenen couden winter.

Natuer ende complexie.

De Endiuien hebben een complexie die is cout ende drooge tot inden tweeden graet. Maer de tamme die sijn wat couder dan de wilde / ende sij en drooghen ock niet so seer.

Die cracht ende operatie.

G Alderhande Endinien adstringeren/ende sij conforteren de maghe. Als sij gesoden ende met azijn gegeten worden/so stoppen sij den camergang. De wilde sijn beter eñ aengenamer voor de mage. Als si met Gersten mout gemengt ende geappliceert worden/ so sijnse goet tegen de pijne inden crop van de mage. In deser manieren sijn si ock goet gheseert tot dat heet Podagra / dwilt vier / ende ontsteken gheswel der ooghen. Dat sap van Endiuibladeren met olie van Roosen ende met azijn ghemengt/eñ geappliceert / dat versuetet de pine int hooft. Ende het is goet teghen de sieckte der leuer ende der blasen / met wijn ghemengt ende ghedroncken. Daeromme so neempt dit wech alderhande verstoptheyt der lener. Endinie cruyden gheseden ende ghedroncken/ die sijn goet den genen die de geelsieckte hebben. Si doen redelick slapen. Si brenghen den vrouwen haer maentstonde / eñ sij lossen de doode vrucht. Keerelcruyt gheseden ende ghedroncken/ dat stopt den loop des buycs. Met Limsen gheseden/so ist goet ghedroncken den genen die dat roode melizoen hebben. Als yemanden sijn manlick saet ontgaet/so sal hij van Keerelcruyt drincken. Het is ock wtnemende goet voor de gene die bloet spouwen.

Van Pastinaken/Peen/ende Caroten. Cap. CCLXIIII.

Den naem.

A Dē Pastinaken / Peen / eñ Caroten worden in Griecx gheheeten Staphylinus/ende in Latijn Pastinaca. Den oorsprong van desen naem staet inden Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindt tweederhande geslechten van Staphylinus oft Pastinaken/tam eñ wildt. Den tammen is wederom tweederley. Den eenē heet men nv Carote / oft in sommighe plaetsen Roode Peen / maer beter mochten

B mochten sij tamme roode Pastinaken gheheeten worden. Dat ander geslechte/dat wort van sommigen genoempt Peen / oft geel Rapen / oft gheel wortelen/maer men mochtse wel tamme gheel Pastinaken heeten.

Dat wildt gheslechte wort sonderlinghe in Griecx geheeten Staphylinus/ende in Dnytsch wilde Pastinake.

Gaetsoen.

De Caroten oft tamme roode Pastinaken hebben eenen holen rouwen steel met veel tackens. De bladeren sijn den bladeren van Keruel ghelijck. Int sop vande stelen wast een tuylken van witte bloemen/ daer wt compt namaels row hayrachtich saet. Die wortel is lanck eñ bruynroot/ende daerom so heetmense ock Roode wortelen oft Roode Peen.

C Dye gheel Peen hebben ock eenen holen rouwen steel / ende de bladeren sijn donckergroen / vol kerttelinghen / ende ghedeylt ghelijck de bladeren van de Keruele / ende sij sijn wat smaelder dan die bladeren van Caroten. Sij draghen ock witte ghecroonde bloemen / ende daerna dat saet / dat is den Anijs sade niet ongelijck. Dye wortele is gheel ende lanck. De wilde Pastinake heeft ock alsulcke rouwe ende ghehayrde stelen / maer die bladeren sijn een weynich grooter ende rouwer. Sijn ghecrooneerde blaemen sijn wit / ende daerinne vindtmen een enckel purpuren cnopachtich bloemken. Ende dat saet

Pastinaca .Caroten. Peen.

is row

Staphylinus. Wilde Paſtinaken.

D is row ende hayrich/ghelijck als met cleyn ſtekelinghen ouertrocken. Dat tuylken ſluyt hem toe in manierē van eenē vogelneſt. De wortel is vingers dick/een ſpanne lanck/ende ſij rieckt gelijck als de Peen.

Plaetſe haerder waſſinghe.

De Caroten ende Peen/daer wij hier af ſcrijuen/waſſen inde houen. De wilde Paſtinaken waſſen ouer-al aen den wechēn op ſteenige plaet-ſen van ſelfs.

Den tijt.

De Paſtinaken/Peen/ende Caro ten bloeyen in Julio ende Auguſto/ ende ſij leueren daerna haer ſaet.

E Natuer ende complexie.

De Peen ēn Caroten verwermen ende ſuyueren/ende ſulcx doet doc de wilde Paſtinake/ende meer oock.

Cracht ende operatie.

De Peen ende Caroten en hebben ſo grooten cracht niet als de wilde Paſtinaken/nochtans ſijnſe bequa-mer inde ſpijſe. Dat ſaet van alle deſe wortelen gheſoden ēn gedroncken/ oft inde vrouwelicheyt ghedaen/dat brengt den vrouwen haer maent-ſtonde. Het loſt de vrine/het is goet voor de gene die dwater laden/ende die van venijnich ghedierte ghebeten ſijn. Ende iſt dat yemandt van dit ſaet te voren inneempt/ſo is hij dan ſeker ende vrij dat hem dat voorſey-de ghedierte niet letten en ſal. Het vordert der vrouwen arbeyt. De wor-F tel gheſoden ende ghedroncken/die loſt de vrine/ende ſij maeckt luſt om bijſlapen. Alſmen de wortel inde vrouwelickheyt doet/ſo loſt ſij de doo-de vrucht. De bladeren met hueninck gheſtooten ende gheappliceert/die ſuyueren ende heylen die voortetende ſweeren. Dat ſaet gheſtooten/en-de in wijn inghenomen/dat is goet teghen dat opclimmen vande moe-der/ende het doet de pijne vande moeder ceſſeren. De wortel gedroocht ende ghepuluerizeert/ende in meede inghenomen/dat is goet tegen de ge breken der lener/der milte/der nieren ēn lendenen. De Peen maken den menſch luſtich om bijſlapen/ende ſij ſijn veel beter inde ſpijſe ghenuttet dan de Rapen/daer wij af gheſcreuen hebben int lxxvij. capittel.

Van Nacht-

Van Nachtſchade. Cap. CCLXV.

Den naem.

A Nachtſchade wort in Griecx gheheeten Strychnos ende Trychnos/ēn in Latijn Solanum/inder Apoteken So latrum. Sommighe heetenſe Vua lupina/Vua vulpis ende Morella.

Gheſlacht.

Dioſcorides ende Galenus ſcrijuen van vierderhande Nachtſcha-de. Dat eerſte geſlechte heetmen tamme Nachtſchade/om des wille dat menſe voortijts met ander cruyden inde houen plach te ſetten. Maer nv is ſij gemeyn/ende ſij waſt oueral aen tuynen/ende meer ander plaetſen/ ſo wij hierna verclaren ſullen. Ēn men en heetſe anders niet dan Nacht ſchade/oft ghemeyn Nachtſchade. Dat tweede geſtechte heetmen Ha licacabum ende Veſicaria/inder Apoteken Alkakengi/in Duytſch Criec ken van ouer zee/Jodenkerſen/Bobcrellen/ende roode Nachtſchade.

B De twee leſte geſlechten/daer Theophraſtus af ſcrijft/die ſijn mi on-bekent/daerom ſo en wil ick nv niet daeraf ſcrijuen/maer wij ſullen ſpre ken van ſeker ander Nachtſchaden/die hier gefigureert ſtaen/ende ſi ſijn drijerhande. Dat eerſte is een maniere van Criecken van ouer zee/en-de daeromme ſoo heeten wij die Roomſche criecken van ouer zee/want het is een vremdt ghewas. Dat tweede heeten wi Dulcruyt/ende dit is een doodelic cruyt/ēn men en cans niet innemen ſonder ſchade oft letſel.

Solanum. Nachtſchade.

Dat derde heetmē in Italiē Stra-monia/ende Pomum ſpinoſum/in Duytſch Dorēappel/wāt ſijn vrucht is row ēn ſtekende. Dat onderſcheet van alle deſe maniere vā Nachtſcha-den ſullen wi hier na verclaren.

C Exactſoen.

De tamme ghemeyn Nachtſchade is eenen ſtruyck met veel tacxkens ter ſijden/waſſende ſomtijts bicans een elle lanck. Sijn bladerē ſijn doncker gruen/ſacht ende weeck/ēn vol ſaps ghelijckende den bladeren van Baſi-licom/maer ſij ſijn grooter ende bree-der. Sijn bloemkens ſijn witbleeck/ ēn ſij ſtaen dick bij een/elck bloemken gelijc weſende van aenſiene den bloe men van hoe langer hoe lieuer/ende ſij hebben binnen een geel tapken. Ēn als die afvallen/ſo comē daer gruen

beſien

Halicacabum uulgare.
Criecken van ouer zee.

Halicacabum peregrinum.
Roomsche Criecken van ouer zee.

Mandragora morion. Dulcruyt.

Nux Methel. Doornappel.

D besien na/de welcke swert worden als sij beginnen te rijpen. Die wortel van Nachtschade is wit/eñ recht ende slecht met veel veesen. De Criecken van ouer Zee hebben stelen die worden soo lanck als eenen arm/ende sij bnyghen haer ter eerden waert. De bladeren sijn der tamme Nachtschade wat ghelijck/maer sij sijn breeder. Sij crijghen oock bleecke bloemen/grooter dan van Nachtschade/ende niet so wit/ ende hier wt wassen holle/gruene/gants toegheslote sackens oft blaeskens/die worden ten lesten heel root/daerinne staen roode ronde besyen/ghelijck roode Kersen oft Criecken/eñ dese Criecken hebben eenen seer bitteren smaeck/principalick alsmense te voren aenruert. Sij hebben een witte wortel/die cruypt met haer tackens hier ende daer. De Roomsche Criecken van ouer Zee hanghen aen steelkens ghelijck draeykens/ende de stelen spreyden haer verre wte. De bladeren sijn lanck ende diep ghekerst/vore scherp toegaende. Sijn bloëkens sijn sneewit/daerwt comẽ blaeskens/die sijn eerst gruen ghelijck de Jodenkersen/ende ten lesten wordense bruynachtich. In dese blaeskens staen besyen so groot als Erwten/die
E sijn swert/hebbende inde midden eenen swerten lap/die is gheheel een herte ghelijck. De wortel is wit eñ houdtachtich/met veel veesen. Dul cruyt is een fraey ghewas/dat wast somtijts drij ellen hooghe/ende het heeft veel tackens ter sijden/in manierẽ van een boomken. De stelen sijn eens deels castanybruyn/maer sijn bladeren ghelijcken de Nachtschade/daeromme wordet oock onder de Nachtschaden gherekent. Anders schijnet meer te wesen een gheslecht van Alruyn. Dit ghewas crijcht langhe hole bloemen ghelijck schellen oft clockens/ende die sijn bruyn eñ bleeck. Als dese clockens afvallen/so comen daer ronde gruen besyen/so groot als Kersen oft Wijnbesyen/ende elck besye heeft haren besonderen steel/dese besyen worden ten lesten swert/ende binnen gheheel vol bruyns saps/ende cleyn greynkens. De wortel is vingers dicke ende lanck/cruypende hier ende daer in deerde. De Dornappelen hebben bladerẽ die sijn den Nachtschade bladeren wat ghelijck/maer sij sijn veel grooter/
F ende sonderlinge die/die beneden bij de wortel staen. Sij crijgen schoon witte bloemen/heel ront/die sijn den bloemen van groote witte clocken ghelijck/maer sij sijn langher ende grooter/hebbende eenen lieflijcken rueck gelijc de witte Lelien. Als de bloemẽ afvallen/so volcht de vrucht/die is rondt ghelijck eenen appel/ende gruen/met veel stekende doornen rondtsomme verchiert/ende die is binnen vol saets/dat is den sade van Peper van Jndien wat ghelijck. De wortel is bruynachtich/cruypende hier ende ghinder dweers in deerde/met veel cleyn wortelkens die daeraen hanghen.

Plaetse haerder wassinghe.

De ghemeyn Nachtschade wast bij de tuynen/op messien/aen mueren/eñ plaetsen daer veel lomber is. Men vindtse oock inde houen. De Criecken van ouer Zee wassen gemeynlick inde wijngaerden/ende daeren cannense niet wtbrenghen als sij daer eens in ghewortelt sijn. De

L Room=

G Roomsche Criecken van ouer Zee moeten inde houen gesaeyt worden/ anders en comen sij hier te lande niet wt van haer seluen. Alsoo ist ock met de Dozenappelen/want dat is ock een vreembt ghewas. Dat Dulcruyt wast int woudt.

Den tijt.

De ghemeyn Nachtschade bloeyt den gantsen somer/ende sij leuert haer vruchten inden Herft. De Criecken van ouer Zee bloeyen dan ooc/ maer de vruchten verthoonen haer in Augusto ende Septembri. De Roomsche Criecken van ouer Zee bloeyen in Julio/ende daerna beginnen sij te saeyen. Dat Dulcruyt bloeyt in Maio ende Junio/ende die Dozenappelen ock.

Natuer ende complexie.

De ghemeyn Nachtschade vercoelt/ ende sij treckt te samen/ maer sij is middelbaer int drooghen ende int vochtich maken. Desgelijcke natuere hebben ock de Criecken van ouer Zee. Dat Dulcruyt is van venijnt
H ghe natuere/ daeromme so en behoortmens niet te vseren binnens lijfs. Van dander twee gheslechten en hebben wij noch geen sonderlinghe experientie/ want het sijn vreembde cruyden/ende sij sijn nv onlancs eerst hier int landt ghebrocht.

Cracht ende werckinge.

De bladeren van gemeyn Nachtschade met Gersten mout gemengt ende geappliceert/die sijn goet tegen dwilt vier. De bladeren alleen ghestooten ende opgeleyt/die ghenesen den hooftsweer/ si sijn goet voor een heete mage/ende tot alle ander hittige ghebreken der ooghen/oozen/borsten/leuere/nieren ende blase. Sij verteeren ende doen verdwijnen dat gheswel achter de oozen/met sout gemengt ende daerop geleyt. Dat sap vande bladeren met olie van Roosen/schuym van siluer/ende ceruyse gemengt/dat is goet om dwilt vier te ghenesen. Als yemanden een scherpe fluxie in sijn ooghen gheuallen is/die sal dit sap met dat wit vanden eye
I menghen/ende daerop legghen. Wolle in dit sap nat ghemaect/ende inde vrouwelickheyt gedaen/dat stopt de sieckte vande vrouwen. In summa/dese Nachtschade is goet tot alle ghebreken die vercoelens ende restringerens behoeuen. De Criecken van ouer Zee (so veel als de bladeren aengaet) die hebben al een operatie ghelijck de gemeyn Nachtschade. Maer haer vruchten lossen de vrine/sij suyueren ende verdrijuen de verstoptheyt vande leuer. Daeromme sijn sij goet voor de ghene die de geelsieckte hebben. Sij suyueren ock de nierē ende de blase/ende hebben groote cracht om den steen te lossen. Vande Roomsche Criecken van ouer Zee ende vande Dozenappelen en hebben wij noch gheen sonderlinghe experientie/ daerom so en weten wi nv ter tijt van haer operatie niet te schrijuen. Maer om des wille dattet schoon cruyden sijn/ so hebben wi die hier ock ghefigureert/ op datmen metter tijt haer operatie mach experimenteren. Dat Dulcruyt heeft sonder twijfel de cracht des vierden

A den gheslechts van Nachtschade/het maect den mensch rasende ende sinneloos/ende het brengt hem ter doot/ soo men dat bij experientie beuonden heeft. Ick weet ock voorwaer dat twee kinderen/ die fraey ende gesondt waren/van dese besyen ghegheten hebben/om datse sueten smaeck hebben/ende die sijn corts daerna gestoruen. Ick dencke dattet derde geslecht is van Alruyn/alsoo wi hier voren vermaent hebben.

Van Waelwortel. Cap. CCLXVI.

Den naem.

A Waelwortel wort ooc geheeten Swertwortel ende Smeerwortel. In Griecx Symphyton/ende Symphyton mega. In Latijn Symphyton magnum/ende Solidago/ inder Apoteken Consolida maior. Alle dese namen sijn haer ghegeuen om haer duecht ende operatie/ die si heeft om wonden ende sweeringhen te ghenesen.

Geslacht.

De Waelwortel is tweederhande/manneken ende wijfken. Dat manneken heeft bruyn bloemen. Dat wijfken heeft bleecke witgeele bloemen. Anders en hebben si geen onderscheet/ ende daerom hebben wij die alle beyde onder een figure begrepen.

Symphytū magnū. Waelwortel.

Tfaetsoen.

B Waelwortel heeft eenen steel/ die mach een elle lanck sijn/ ende somwijlen ock langer/ hi is seer gehayrt ende row/binnen hol/met canten/ende met veel tackens/die sijn met ronwe/ langhe smale bladeren becleedt/ gelijck de groote Buglosse. Sijn bloemen worden ronde/holle bellen/ ende sommige vā dien sijn bleeck wit geelverwich/ alsoo wi hier bouen geseyt hebben/ende somighe sijn bruyn. Ende als dese afvallen/ soo vindtmen tsaet in gruen huyskens. De wortel is buyten swert/ ende binnen gants wit/glat/lijmachtich/ende slibberich.

Plaetse haerder wassinge.

Waelwortel wast geerne in vochte beemden/ aendē watercant/ men setse ooc inde houen/ende sonderlinge dmanneken/want dwijfken is ghemeyner.

Van Waelwortel. Cap. CCLXVI.

C

Den tijt.

Waelwortel bloeyt meest in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

De Waelwortel verwermt ende droocht inden tweeden graet/ ende sij adstringeert ock seer.

Cracht ende werckinge.

D De wortel ghesuyuert/ende in wijn oft water ghesoden ende gedroncken/die is goet voor de ghene die bloedt spouwen / ende die van binnen ghebroken oft gheschuert sijn. Si is ock wtnemende goet tot alle wonden/want sij is seer heylsam. Een plaester daeraf gemaect/ende op versche wonden gheleyt/daermede heylen de wonden toe. Als sij bij vleesch ghesoden wordt/ so comen de stucken wederom tsamen / also Dioscorides schrijft. Dese wortel met de bladeren van Cruyswortel gestooten ende gheappliceert/ daermede vergaet de hitte oft ontstekinghe des fondaments. Waelwortel in wijn gheseden / stopt der vrouwen sieckte / ende dat roode melizoen. Si lost ock de fluymen vander borst ende vander longhen. Dese wortel stootmen / ende men leytse op gheschoortheyt. In summa/Waelwortel is goet tot alderhande wonden eñ ghebroken beenderen/ende daeromme moghen de Chirurgijns dese wortel wel in groote eeren houden.

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Den naem.

A Concommeren worden in Griecx gheheeten Sicys/ende Sicys hemeros. In Latijn Cucumis / ende Cucumer/ eñ dien naem is inder Apoteken blijuen duerende. Aetius noempt dit ghewas Angurium.

Gheslacht.

Daer sijn menigherhande gheslechten van Concommeren / ende principalick sesse.

Dat eerste gheslecht is gants ghemeyn/ende dat heeten sommige Anguria. Ende dat sijn onse ghemeyne Concommeren.

B Dat tweede gheslechte wordt gheheeten Turcksche Concommeren/ om des wille dat sij eerst wt Turckyen hier int landt ghebrocht sijn.

Dat derde geslechte heetmen in Latijn Cucumer marinus/ende daerom heetment Zuccomarin/oft Zee Concommeren.

Dat vierde gheslechte wordt inder Apoteke Citrulum ghenaempt/ ende in Duytsch Citrullen.

Dat vijfde dat sijn Pepoenen oft Pioenen / diemen in Griecx eñ Latijn Pepones noempt.

Dat seste sijn Meloenen/ ende die heetmen inde voorseyde spraken en de inde Apoteke Melones. Dat onderscheet sullen wi hierna beschrijuen.

Faetsoen.

Cucumis satiuus uulgaris.
Concommeren.

Cucumis Turcicus.
Turcksche Concommeren.

Cucumer marinus. Zee Concommer.

Cucumis citrulus. Citrullen.

Van Concommeren. Cap. CCLXVII.

Pepones. Pepoenen.

Naetsoen.

C Dat eerste gheslechte/ datmen gheme-
ynlick Concommeren heetet / dat
heeft eenen rouwen steel / die cruypt
lauck der eerden. Sijn bladeren sijn
row/ donckergroen/ gecantet/ eñ voze
scherp toegaende/ den cleyne Veyl bla
deren niet ongelijck / maer si sijn groo
ter eñ breeder. Het heeft oock sijn clau
wierkens / daert mede clauert eñ hem
aenhangt. De bloemē wassen tusschē
den steel eñ de bladeren/ eñ sij sijn geel.
Na dat de bloemen afgevallen sijn/ so
volcht de vrucht/ die is lanck/ vā buy-
ten met veel tierkens bespraeyt/ eñ bin-
nen allesins met scherpe breede keernē
D besedt. Dese vruchten sijn eerst gruen/
ende daerna als sij beginnen te rijpen
so worden sij geel/ ende si sijn met veel
straemkens oft vorekens verchiert.
Het heeft een slechte wortel/ die is met
veel witte veesekens beset. De Turck
sche Concōmer is der gemeyne Con-
commer met steleu/ cruyt/ clauwierkens/ bladeren/ bloemen ende vrucht-
ten wat gelijck/ maer sij is in alle manieren grooter. De bladerē sijn veel
dieper doorsneden/ ende gruender/ ende achter aen den steel niet wtghe-
sneden ghelijck de Veylbladeren. De bloemen sijn veel grooter/ ghefaet-
soeneert gelijck clocken/ maer sij sijn vore in vijf oft ses deelen gheclouen/
ende geel gelijck Saffraen. De vruchten worden seer groot/ eñ heel geel.
De wortel is houtachtich. De Zee Concommer is der Turcksche seer
gelijck van stelen/ clauwierkens/ bladeren/ bloemen ende wortele / maer
E sij is in alle dingen cleynder. De bladeren vande Zee Concommer gelijc
ken oock meer den Veylbladeren dan de bladeren vande Turcksche Con
commer. De vruchten sijn heel ront ende gestreemt / eñ van colore eerst
groen/ ende daerna geel. De Citrullen sijn den vreembdem Coloquin
tiden seer gelijck van stelen/ bloemen ende bladeren/ eñ dese bladeren sijn
met veel sneden oft keruen gheclouen. De vruchten sijn oock rondt ende
gruen/ eñ veel grooter/ binnen beset met groote / bruyne / breede keernen.

De Pepoenen ende Meloenen hebben bijcans eenderhande cruyt/ ste
len ende bloemen. Si liggen meer op deerde dan dat sij opwaerts was-
sen. Haer clauwierkens sijn veel cleynder dan aen ander Concōmeren.
De bladeren sijn rondt ende row/ gelijckende den Wijngaert bladeren.
De tackens ter sijden dragen tweederhande geel bloemen/ gelijck als de
Concommeren/ de eerste vallen af/ ende na dandere volgen cleyn knop-
pen/

F pen/ daer wt comen de vruchten/ die sijn som lanc ende geel/ ende die heet
men Pepoenen/ ende som sijnse heel rondt ende gruen / ende die heetmen
Meloenen / om des wille datse rondt sijn ende gesaetsoeneert gelijck ap-
pelen. Beyde dese vruchten hebben stremen oft strepen / ende sij sijn wat
row/ ende binnen heel geel/ ende vol saps/ ende rijgelinge met keernen be
set/ ende sij hebben eenen lieflijcken rueck/ ende sij sijn suet van smake.

Plaetse haerder wassinge.

Alle de Concōmeren willen vette eerde ende veel sonne hebben. Dat
eerste geslecht is hier te lande ghemeyn/ maer dander drij geslechten van
Concōmeren sijn voor seker iaren herwaerts hier int lant gebracht/ also
men wt haren naem mercken mach. De Pepoenen eñ Meloenen willen
oock wel gebowde eerde hebben/ eñ ooc veel sonnen. Ontrent Nuerem-
berch waster seer vele.

Den tijt.

De Concommeren/ Meloenen eñ Pepoenen worden rijp in Julio eñ
Augusto.

Natuer ende complexie.

G De Concōmeren / Meloenen ende Pepoenen sijn cout ende vochtich
inden tweeden graedt. Maer haer saet ende wortel drooghen inden eer-
sten graedt/ na datse ghedoret oft ghedroocht sijn.

Cracht ende operatie.

De Concommeren laperen/ ende sij sijn goet voor een heete mage/ alse-
mense etet. Sij sijn der blasen oock goet. Dat saet lost de vrine. Alsinent
met melck oft met sueten wijn inneempt/ so ist goet voor de gene die enich
gesweer hebben inde blase. De bladeren genesen tghene dat van honden
ghebeten is/ alsmen die met wijn stootet ende daerop leyt. De Pepoenen
lossen de vrine / alsmense etet. Alsmense opt voorhooft leyt / soo vergaet
daermede de hitte der oogen. De buytenste schelle geappliceert/ drijft ach
terwaerts de vloten die inde oogen loopen. Dat sap daeraf inde sonne
gedroocht/ dat maect een schoon aensicht/ alsmēt daerop strijct. De wor
tel gedroocht eñ gepulueriseert / ende in Meede ingenomen een drachma
H swaer/ dat maect spouwen. Met hueninck gemengt eñ geappliceert/ dat
geneest de sweeringen daer quade vochticheyt wt loopt. Alsmen met de
Pepoenen de huyt oft vel/ ende dat aensicht bestrijct dat vuyl ende leelick
is/ so verdrijft men daermede alderhande masen/ plecken/ sproet/ eñ dyer
gelijcke mismaectheyt/ die daeraen sijn mach. Alsmense etet/ so genereren
sij quaet bloet/ eñ brengen met haer een sieckte / diemen Cholera noempt/
dat een mensch onder ende bouen te mael onergeeft. Dat saet van Pepoe
nen lost den lendensteen. De Meloenē en sijn niet so schadelick als de Pe
poenen/ ende sij dienen oock badt voor de maghe. Als yemant die in on-
macht geuallen is/ aen Meloenen oft Pepoenen riect/ so compt hi weder
om tot hem seluen. Alsmen te veel Concommeren ende andere vruchten
etet / so verdrooget daermede dat manlick saet / ende den lust van bijsla-
pen vergaet daermede. Si genereren oock int lijf veel taey quade humo
ren/ ende daerwt comen langduerende cortsen/ eñ crimsel inde dermen.

Van Esels Comommer.

Cap. CCLXVIII.

Den naem.

A ESels Concommer / oft wilde Concommer die heetmen in Griecx Sicys agrios/oft Elaterion/eñ in Latijn Cucumis anguinus/fyluestris/ende erraticus/eñ inder Apoteken Cucumis asininus.

Faetsoen.

De Esels Concommer is met stelen ende bladeren der Tee Concommer wat gelijck/maer dese bladeren sijn rouwer/ende meest te samen gebuycht. Maer sij en heeft geen clauwierkens daer sī mede opclimt. Haer bloemen sijn bleeckgeel/eñ van faetsoene gelijck de bloemen van Citrullen. Die vrucht vande Esels Concommer is veel cleynder dan van ander Concommeren / ende sij is gants row ende gruen/ ende rondt eñ lanck achtich/ende binnen vol saps / eñ vol bruyn keernē/ die springen so snel wt/

Cucumis asininus.
Esels Concommer.

B alsinen den steel wt trect/ datmē daer af verschrickt eñ veruaert is. De wortel is wit ende groot/bouen gefaetsoneert ghelijck een Rape/met veel wortelkens ende veesen aen alle sijdē. Dit gheheel ghewas is seer bitter.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit gewas en wast hier int landt niet van hem seluē dat ick weet/maer men moetet planten oft saden. Ende soo waer dattet eens compt te staen/ daer besadet hem seluen alle iaer/alsodatmē sijns daerna niet quijt en can worden. Het wast geerne in plaetsen daer veel sants is.

C

Den tijt.

De Esels Concommer bloeyt in Augusto/ende sij leuert daerna tegen den Herfst haer vruchten oft appelen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm eñ droo ghe sijn/ouermids dattet seer bitter is/alsowi geseyt hebben.

Cracht ende werckinge.

Dat sap vande bladeren inde ooren ghedaen/ maect den mensch wederom hoorende. De wortel ghestooten eñ met Gersten mout gemengt/ ende

D ende gheappliceert/daermede vergaet alderhande gheswel dat van cou de fluxien oft vloten compt. Sij verdrijft dat Podagra / alsinense in azijn siedet/ ende daerop leyt. Sij verdrijft de pijne der tanden/alsinense in water siedet/ende dat inden mondt houdet. Dat sop daeraf is goet in een clysterie inghenomen voor die ghene die weedom ende pijne hebben in haer huepe. De wortel ghedroocht ende ghepulverizeert / ende met hueninck aen ghestreken/ daermede verdrijft men de quade crauwagie/ eñ alderhande masen oft vlecken die een mensch in sijn aensicht ende ouer sijn gheheel lijf heeft. Dat sap vande wortel een half drachma swaer ten hoochsten inghenomen/dat lost de galle ende taey humoren door den camerganck/ende tis sonderlinghe goet voor de gene die dwater laden/ en de het en schadet der maghen niet. Dat sap vande vruchten/ Elaterium genaempt/daeraf een half drachma ten hoochsten ingenomen/dat heeft groote cracht om de galle ende de quade humoren/ ende slijmicheyt van

E onder ende bouen wt te drijuen. Het brengt den vrouwen haer maentstonde. Het gheneest de gheelsieckte/ alsment met melck tempert/ende inden nuese doet. Ock soo nemet wech de pijne ende weedom int hooft/ alsment in deser manieren ghebruyct. Waert sake dat yemandt een gheswеer inden hals hadde/gheheeten Angina/soo salmen dit sap met hueninck ende met oude olie menghen / ende van buyten daerop strijcken/ want het verteert de inwendighe swellinghen. Dat sap datmen wt de bladeren ende wt de wortel persset / dat en heeft soo seer grooten cracht niet/gelijck als dat sap dat wter vrucht compt. Ende men seyt / dat de voghelen gheen druyuen vanden Wijngaert eten en sullen / ist datmen de wortel vanden Wijngaert met Elaterium bestrijcket oft aenrueret. Men sal ock van desen sappe niet bouen eenen haluen scrupel teenen mael innemen / want waert sake datmens meer name in ghewichte/soo mocht een mensch daeraf sterуen. Dit sap blijft ock thien iaer lanck in sijn cracht duerende.

Van Roomsche Boonen.

Cap. CCLXIX.

Den naem.

A DE Roomsche Boonen oft Phaseolen / dat is recht dat gewas dat Dioscorides Smilax cepea noempt/ende in Latijn Smilax hortensis. Galenus/Theophrastus en de meer ander meesters heeten dit ghewas Dolichum. Serapion ende sijn nauolghers heetent Phasiolos oft Faseolos. Men ghebruycket niet inder Apoteken.

Faetsoen.

De Roosche Boonen wassen seer hooge ouer eynde/hebbende teeder stelen/

Van Roomsche Boonen. Cap. CCLXIX.

Smilax hortensis.
Roomsche Boonen.

B stelen/die vlichten ende winden haer aen de stocken gelijck als Hoppe. De bladeren sijn den Veelbladeren gheliick/ maer sij sijn teerder eñ breeder/ gemeynlick drij bladeren cruyswijs op eenen steel gelijck een Clauerblat. Tusschen de bladeren comen de bloemen wt op teeder stelen/ sommighe wit ende sommige root. Wt de bloemen wassen ster langhe hanwen/ gelijc men siet aen den Fennmgrecum/ maer sij sijn veel breeder/ langer ende grooter. In elcke hanwe ligghen de vruchten oft Boonen/ ende sommige van dien sijn root/ ende sommige lijf
C verwich/ met swerte plecke bespreyt/ ende sommige sijn lenerverwich/ ende die sijn oock bespreyt/ ende sommige sijn sneewit/ sommige witgraw/ ende sommighe gheel. Elcke vrucht oft Boone is in alle manieren gelijck een niere.

Plaetse sijnder wassinge.

De Roomsche Boonen plantmen inde houen. Ende men moetse in vette eerde planten/ daer de sonne altijt toe mach comen.

Den tijt.

De Roomsche Boonen dat is een recht somer gewas/ want si en connen gheenen rijm oft coude lijden. Daeromme so verurieſen dese vruchten van stonden aen/ alsmen st inde Lenten te vroech in deerde leyt/ ende daer eenen couden rijm op valt. Sij bloeyen in Julio ende in Augusto/ ende inden Herst worden sijn rijp.

D

Natuer ende complexie.

De Roomsche Boonen sijn werm ende vochtich inden eersten graet.

Die cracht ende operatie.

Dese Boonen sijn goet om eten gheliick als de Erwten/ alsinense met de hauwen siedet. Sij lossen de vrijne/ maer sij doen den mensch swaer ende onrustelick slapen. Sij voeden soo wel als de Erwten/ ende sij en maken oock gheen winden. Sij gheuen grof voetsel/ alsmen nochtans mostaert daertoe doet/ soo worden sij beter/ alsoo datse min schaden. Dese Boonen gesoden ende gedroncken/ brengen den vrouwen haer maentstonde.

Van Stan=

Van Standelcruyt. Cap. CCLXX.

Den naem.

A Standelcruyt wordt in Griecx gheheeten Satyrion Triphyllon/ ende in Latijn Satyrion trifolium. Bij onsen tijden heetment Testiculus vulpis oft sacerdotis/ eñ dat niet sonder redene.

Faetsoen.

Standelcruyt en heeft ghemeynlick niet meer dan drij bladeren/ die ghelijcken den bladeren van witte Lelien/ maer si sijn cleynder ende wat rooder. Het heeft eenen naeckten steel/ die is ontrent een elle lanck. Ende int sop van desen steel wassen witte bloemen/ die sijn den witte Lelien bij na gheliick/ maer sij sijn veel cleynder. De wortelen sijn ghesaetsoeneert gheliick twee ronde nootkens/ ende die sijn buyten lijfverwich/ ende binnen wit/ ende sij hebben eenen sueten
B lieflijcken smaeck/ eñ sij en hebben niet veel veeselinghen/ ende deen is grooter dan dander.

Satyrium trifolium.
Standelcruyt.

Plaetse sijnder wassinghe.

Men vindet dit Standelcruyt in beemden die aen berghen liggen/ ende op plaetsen daer de sonne veel schijnt.

Den tijt.

Standelcruyt bloeyt meest in Junio.

Natuer ende complexie.

Ghemerct dat Standelcruyt eenē sueten smaec heeft/ so moetet ooc werm ende vochtich sijn.

C

Cracht ende operatie.

De wortel van dit ghewas in rooden wijn ghedroncken/ maect lust ende begeerte om bijslapen. In deser manieren wordet oock ghebruyckt/ eñ tis goet voor den cramp die achterwaert trect. Plinius schrijft/ datmen eenen sone sal crijgen/ alsmen de onderste wortel inneempt die oock grooter is. Ende ist datmen de opperste wortel inneempt/ die oock de cleynste is/ soo salt een dochter sijn.

Van Cruys=

Van Cruysbloemen. Cap. CCLXXI.

Den naem.

A DE Cruysbloemen heeten daerom alſo/om datmenſe meeſt inde Cruysweke vindt / want dan bloeyenſe ghemeynlick. De Grieckſche meeſters die leſt gheſcrenen hebben/ die heetenſe Satyria Baſilica/ende in Latijn Satyria regia. In der Apoteken heetmenſe Palmas Chriſti / eñ in Arabiſche ſprake Bucheiden. Auicenna heetſe Digitos citrinos. Ende men heetſe Palma Chriſti/om der wortel wille / die ghelijct der palme oft der hant van eenen menſch.

Geſlacht.

B De Cruysbloemen ſijn tweederhande/manneken ende wijfken. Dat manneken heeft bladeren / die en ſijn niet beſpraeyt / ende het heeft gants bruyn bloemen. Dat wijfken heeft beſpraeyde bladeren / ende veel breeder dan de bladerē van dmanneken. De bloemē ſijn gants lijfverwich. Deſe twee gheſlechten hebben ock onderſcheyden wortelen.

Ghaetſoen.

De manlijcke Cruysbloeme heeft eenen weecken ronden ſteel/ daerop waſſen ſeer ſmalle bladeren ghelijck de Lelybladeren. De bloemen ſijn

Satyrium baſilicum mas.
Cruysbloeme manneken.

Satyrium baſilicum fœmina.
Cruysbloeme wijfken.

bruyn/

C bruyn/in alle manieren gheformeert ghelijck de bloemen van Standelcruyt/maer ſij ſijn cleynder. De wortelen ſijn van aenſiene ghelijck twee handekens te ſamen geleyt op de ſlincke ſijde/eñ ſij hebben ſomtijts vier/ eñ ſomtijts vijf/ſeſſe oft meer vingerē. Dat wijfken is den manneken gelijck van ſtelen/maer het heeft veel breeder bladeren/eñ die ſijn met ſwerte tickens beſpraeyt. Het heeft lijfverwige bloemen. Het heeft wortelen gelijck handekens/dyer hangender ſomtijts drij oft meer aen eenē ſteel.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Men vindt de Cruysbloemen ghemeynlick op graſachtighe bergen/ ende op plaetſen die inde ſonne gheleghen ſijn.

Den tijt.

De Cruysbloemen worden inden Mey ende in Junio gheuonden/ ontrent de Cruysweke/alſmen met de crnycen gaet. Men vindt dmanneken in Junio/ende dwijfken inden Mey.

D

Natuer ende complexie.

De Cruysbloemen ſijn werm ende drooghe inden tweeden graedt. Ende dat wijfken is wat bitterder dan dat manneken.

Die cracht ende operatie.

De wortel gheſtooten ende gheſtreken / daermede verdrijfmen de rimpelen oft fronſelen/ ende ſij maken dat vel effen ende glat. Sij is wtnemende goet tot de pine der nernen oft zenuwen / alſmenſe daerop leyt. De wortel is een ſonderlinghe medicijne tot alle dinghen die ſchadelick oft hinderlick ſijn. Men ſcyt ock dat een menſch bewaert is van venijn ende alderhande tooverie/als hi deſe wortel aen ſijnen hals draget. Dat ſaet ghedroocht ende ghepulverizeert/ ende in wijn ghedroncken ende in ghenomen neghen daghen lang veruolgends / dat gheneeſt de ſtuypen oft de vallende ſieckte. Alſmen de wortel ſchaeft ende in wijn inneempt/ ende dat drinckt eer de vierdaechſche coortſe oft quarteyne aencompt/ ſoo wordtmen die quijte.

Van Duyuels beet. Cap. CCLXXII.

Den naem.

A DUyuels beet heeft dien naem vercreghen om ſijnder wortel wille/die onder af ghebeten is. Want ſommighe ſimpel menſchen gelooven dat de Duyuel deſe wortel af bitet/ om dat hi de menſchen deſe crachtige medicijne niet en gonnet. Ende ouermids dien heetmen dit cruyt bij onſen tijden in Latijn Morſus Diaboli. Maer hoe de oude meeſters dit cruyt hieten/ eñ oft ſij dit cruyt ghekent hebben oft niet/dat en is mi niet kenlick. Maer men macht in Latijn wel Succiſa heeten.

Ghaetſoen.

Duyuels beet heeft eenen ronden ſteel/die waſt ſomtijts twee oft drij

Van Duyuels beet. Cap. CCLXXII.

Succisa. Duyuels beet.

B ellen hooghe. Sijne bladeren sijn der Hondtstibbe oft der Ossentonge ghelijck/maer nochtans sijnse caelder/ende sij hebben cleyn snedekens/ende sij sijn donckergruen van coluere. Op de stelen wassen purpurbruyn bloemen/die staen vast te samen gheset ghelijck als een rondt hoedeken oft Hopbolleken. Ende als die afvallen/soo vliecht dat saet wech/also men sien mach aen dat Apostueny cruyt oft Scabiose/daer wij hierna af screijuen sullen. De wortel van desen cruyde heeft veel vee sen/ende sij is swertachtich/ende dat hert van elcke wortel is inden grondt

C afghebeten.

Plaetse sijnder wassinge.

Men vindet dit cruyt op drooghe beemden ende driesen/aende hegghen/ende in afghehouwen bosschen.

Den tijt.

Duyuels beet bloeyt in Augusto/dan so latet hem meest kennen.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas moet werm ende drooghe sijn/aenghesien dattet seer bitter is.

Cracht ende operatie.

D De wortel van Duyuels beet deylt ende verteert/ende daeromme is sij sonderlinghe goet in wijn gheseoden ende ghedroncken teghen geronnen bloet/dat hem ergens vergadert heest van vallen/slaen oft stooten. Sij is oock seer goet van binnen ende van buyten gevseert teghen de Pestilentie. Want alsmen dat cruyt/ende de bloemen ende de wortel gruen stootet/ende op de clieren oft gheheuen sweeringhen leyt die vande Peste comen/so maken sij die rijp/ende sij ghenesen. Dit cruyt is oock goet teghen alderhande venijn. De wortel in wijn gheseoden en de dat ghedroncken/daermede vergaet de pijne der vrouwelickheyt.

Van Sca-

Van Scabiose. Cap. CCLXXIII.

Den naem.

A Scabiose oft Apostueny cruyt en wordt bij onsen tijden anders niet geheeten dan Scabiosa/dat is te seggen/Crauwagiecruyt/om des wille datment tegen de schorftichevt ende ruydicheyt gebruyct. Maer oft de oude meesters dit cruyt kenden/ende hoe sij dat hieten/dat is mi noch onbekent. Ende hoewel dat veel meesters dit cruyt ghenomen hebben voor Stebe/daer Dioscorides af screijft/ende sommige voor Cirsion/eñ die andere voor Psora/nochtans en is haer meyninghe niet gefondeert/ende daerome so latent wij noch bij sijnen naem blijuen/eñ wij latent noch Scabiosa heeten.

Gaetsoen.

B Hoewel dat de Scabiose menigerhande is/nochtans so willen wij hier alleen vande alderghemeynste ende principaelste screijuen. Deselue heeft eerst bladerē in maniere vā scherpe tongen/sonder keruen/maer de bladeren die daerna volghen/die hebben groote keruen/ghelijckerwijs als die bladeren van groote Valeriane/oft van wit Mostaertcruyt/maer sij sijn row. De voorste punten vande bladeren sijn ghefaetsoeneert gelijck een ijser van een spiesse. Sijn stelen sijn rondt ende ghehayrt/bijna twee ellen lanck. Int opperste vande stelen wassen bree de geschelfferde bloemen/die sijn van aensiene een breedt hoedeken ghelijck/

Scabiosa. Scabiose.

C ende si sijn purpurbruyn van coluere. Alle de bloemen van desen cruyde sijn met veel cleyn bloemkens te samen ghe set/gelijck als een biehuysken. De wortel is wit/lanck ende dicke.

Plaetse sijnder wassinge.

Men vindt de Scabiose bijna in alle beemden/eñ sonderlinge in vochtighe beemden.

Den tijt.

Sij bloeyt meest in Junio/eñ dan behoortmense te vergaderen eer de beemden afghemaeyt worden.

Natuer ende complexie.

Scabiose is werm ende drooghe ghelijck als Duyuels beet/want si is bitter van smake.

D

Cracht ende operatie.

De Scabioſe heeft alle de cracht ende operatie gelijck Duyuels beet/ daer wij hier bouen af gheſcreuen hebben. Sij is ſonderlinghe goet tot alderhande ſchorftigheyt ende ruydigheyt/alſmen dat cruyt met de bladeren ende bloemen in ſtucken ſtootet / ende datment lijf daermede wijue/oft een ſweetbat daeraf make. De bloemen van deſen cruyde met ſuycker gheconfijt/ende dat ghevſeert ghelijck een electuarie / daermede purgeertmen ende ſuyuertmen de borſt / ende tis goet teghen den hoeſt. Dat cruyt inde looghe gheleyt/ende thooft daermede ghewaſſchen/dat doodet de meluwen die int hayr waſſen.

Van groote ſtekende Wranghe.

Cap. CCLXXIIII.

Den naem.

A

DE groote ſtekende Wranghe/oft ſcherpe Wrange wort in Griecx gheheeten Smilax trachia/ende Milax/ ende in Latijn Smilax aſpera. Sij heeft haren naem alſoo om der ſtelen wille/die ſijn ſcherp ende doornachtich.

Smilax aſpera.
Groote ſtekende Wranghe.

Gaetſoen.

De groote ſtekende Wrange heeft veel teeder tackens / verchiert met veel doornē ende ſtekende punctkens Sij vlidder om de boomen ende ander ghewas dat bij haer ſtaet/ende ſi hanghet alleſins aen met haer clauwierkens / ſo wel nederwaert als opwaert. Haer bladeren ſijn den Veelbladeren ghelijck / maer ſij ſijn voor ſcherper. Die bloemen ſijn wit. Dye vruchten dat ſijn beſyen / dyer ſtaet veel bij malcanderen gelijck als druyuen/ende na datſe rijp ſijn / ſoo worden ſij root / ende ſō ſijn wat ſcherp van ſmaecke. Die wortel is dick ende herdt.

B

Plaetſe daert waſt.

De groote ſcherpe Wranghe en waſt hier int lant niet / het en ſij datmenſe inde honen ſette. Men vindtſe in rouwe

C in rouwe waterachtighe plaetſen/ eñ in dalen oft valleyen daer veel lom ber is/als Plinius beſchrijft.

Den tijt.

Dit gewas bloeyt inde Lenten/ ende het leuert daerna ſijn vruchten/ alſo dat Theophraſtus verclaert.

Natuer ende complexie.

Deſe Wranghe is werm ende drooghe/ ouermids datmen beuindet dat ſij een luttel ſcherp is van ſmake.

Dic cracht ende operatie.

D

De bladeren ende vruchten van dit gewas gedroocht ende gepulueriseert/ende voor ende na in wijn gedroncken / dat is ſeer profijtelick ende goet tegen alderhande doodtlick venijn. Men ſeyt / waert ſake dat yemāt dat puluer vande voorſeyde vruchten ende bladeren eenen nieu geborenen kinde te drincken gaue / dat hem dan namaels gheen venijn meer ſchade doen en can. Daerom ſalmen dit ghewas gebruycken ende vſeren tot alderhande medicijnen diemen tegent venijn maect. Dat ſap wt de beſyen gheperſt ende inghenomen/dat heeft oock groote cracht teghent venijn. De pijne int hooft vergaet eenen menſch/als hi eenen hoet oft crans van deſe bladeren maect ende op ſijn hooft ſedt.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Den naem.

A

DIt cruyt heetmen groote eſſen Wrange / oft witte Clocken/om dattet groote witte bloemen heeft/oft men heetet Windtcruyt/om dattet hem alleſins om windt. Dioſcorides heet dit cruyt Smilax lia / eñ Galenus heetet Milax. In Latijn heetment Smilax leuis. De Apotekers eñ meer andere heetent Volubilis maior/ſommige heetent Campanella/en de Funis arborum. Ende men heetet oock glat oft eſſen Windtcruyt/ om des wille dattet gheen ſtekende punctkens oft doornen en heeft/ gheliick de Wranghe oft Winde / daer wij int voorgaende Capittel af gheſcreuen hebben.

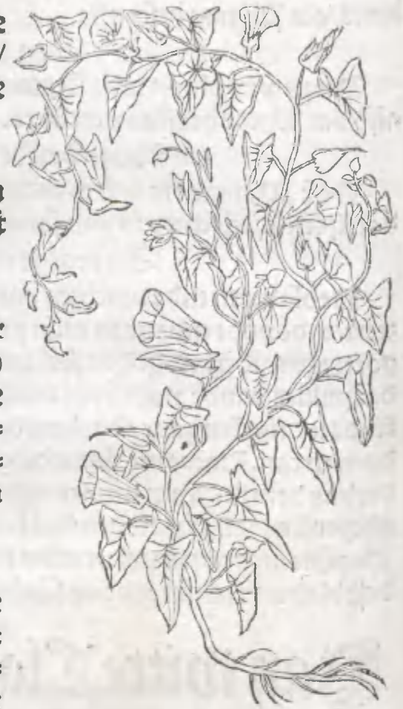
Gaetſoen.

B

Dit cruyt loopt om de boomen ende tuynen/gheliick als Hoppe. Het heeft bladeren die ſijn den Veelbladeren ghelijck / maer ſij ſijn weecker/ ende teerder/eñ glatter oft caelder. Sijn tacken ſijn der ſtekende Wranghe gheliick/ maer ſij ſijn gants effen ende cael/want ſij en hebben gheen ſtekende punctkens. De bloemen dat ſijn ſchoon groote ronde witte clocken. Ende als die af vallen/ſoo brenghet met der tijt ſwert hoeckachtich ſaet/gheliick als Vijchboonen/oft groote Wicken / ende dat leyt in roude knopkens beſloten. Sijn wortel is wit / ende ſij cruypt ende vlidder inde eerde/ende ſij is een luttel bitter van ſmake.

Van witte Clocken. Cap. CCLXXV.

Smilax lia. Witte Clocken.

C Plaetse dacrt wast.

Dit cruyt cruypt ende clauert op de tuynen / ende op heggen ende haghen / ende het wast gheerne op ghebowde plaetsen.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio eñ voorts den gantsen somer / ende teghen den Herst dan leueret sijn saet.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat dit cruyt wat bitter is / ende dartet (alsoo Galenus scrijft) seer ghelijcke operatie heeft ghelijck de voorgaende groote stekende Wranghe / so moetet ock werm ende drooghe sijn / maer niet so seere als de steken de Wranghe.

D Cracht ende operatie.

Die oude meesters en beschrijuen de operatie van dese witte Clocken deen niet ghelijck dander. Want Dioscorides scrijft dat een mensch daeraf seer veel eñ onrustelick slaept. Galenus seyt / dat dit cruyt eens deels de cracht ende operatie heeft vande stekende Wranghe. Plinius seyt / dattet gants crachteloos is / so datmen daerwt niet sekers en weet te seggen. De meesters die sindt dyer tijt geweest hebben / ende die nv leuen / die gebruycken de bloemen van desen cruyde / ende tsap vande bloemen tot heete ghebreken des hoofts ende der ooghen. Men seyt dat dit cruyt ende de wortel goet is tot een verstopte leuer ende milte. Ende dit ghelijct best der waerheyt / want dat gheheel cruyt / ende sonderlinge de wortel / is wat bitter / also hier bouen ghedeclareert staet. Daeromme soo is dit ghewas ock goet teghen de geelsieckte.

Van Watermunte. Cap. CCLXXVI.

Den naem.

A Dit cruyden / daer wij hier af scrijuen sullen / die heetmen in Griecx ende Latijn Sisymbria. De redene van desen naem staet verclaert inden Latijnschen Herbario.

Geslacht.

Sisymbrium is tweederhande. Dat eerste wort van sommigen geheeten Corona Veneris / ende inder Apoteken Balsamita. Sommige heetent in Latijn Mentha aquatica / dat is in Duytsche Watermunte.

Van Watermunte. Cap. CCLXXVI.

Mentha aquatica. Watermunte.

Sisymbrium cardamine. Waterkersse.

B termunte. Dat tweede heetmen Sisymbrium cardamine / eñ inde Apoteke Nasturtium aquaticum / in Duytsch Waterkersse.

Caetsoen.

De Watermunte is der tamme tMunte niet onghelijck / sij heeft eenen viercanten / rootachtigen steel. De bladeren ghelijcken den bladeren van de tamme tMunte / eñ sij sijn ringsomme gekerft eñ breeder / ende goet van ruecke. De bloemen wassen aen elck ledt wte / ende sij sijn bruyn lijfverwich / ende van aensiene sijn sij eenen spille wordel gelijck. De Waterkersse / diemen ooc Bruynkersse heetet / die heeft eenen holen steel / ontrent een elle lanck. Als de bladeren eerst wtcomen / so sijnse ront / daerna worden sij doorsneden / gelijck men sien mach aen wildt wit Mostaertcruyt. Sijn bloeysel dat sijn seer cleyne witte bloemkens. Na dese volgen cleyn hawkens / die sijn geuult met seer cleyn gulden sadeken / ghelijck wit Mostaert saet. Sijn wortelen dat sijn seer reyne witte hayrachtige veesckens ghelijck hayr ost sijde.

C Plaetse haerder wassinghe.

De Watermunte wast inde vijuers / ende op den cant vande watergrachten. De Bruynkersse ost Waterkersse die druyft meest opt water in werme spungende fonteynen.

Den tijt.

De Watermunte / ende de Waterkersse bloeyen ghelijck als ander

D Munte inden somer/ende principalick in Augusto.

Natuer ende complexie.

Dese twee cruyden verwermen ende droogen inden tweeden graet/ terwijle dat sij noch groen ende vochtich sijn. Maer als sij drooge worden inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dat saet van Watermunte in wijn gheseoden ende ghedroncken/dat is goet teghen de cowpisse/ende den lendensteen. Men verdrijft daerme de dat crimsel der dermen/ende den hick. De bladeren ghestooten eñ opt voorhooft/ende opten slaep vanden hoofde gheleyt/daermede vergaet den hooftsweer. Sij sijn oock treffelijcken goet voor de ghene die vande Byen oft Wespen ghesticken sijn/alsment daerop leyt. Dat saet gheseoden ende ghedroncken/daermede cesseert dat braken. De Waterkersse loft
E de vrijne / alsmense siedet ende drincket. Dit cruyt verdrijft alderhande masen/vlecken/ rouwicheyt ende mismaectheyt vande huyt oft vel / alsment stootet ende den gantsen nacht daerop leyt/ maer des morgens salment af wasschen. Beyde dese cruyden/te weten Watermunte ende Waterkersse/die sijn goet teghen alderhande stekende ghedierte / ghelijck als horsselen oft hummelen/ende dyerghelijcke / alsmense daerop leyt. Dye vrouwen die beurucht sijn sullen haer wachten van dese cruyden in te nemen/want sij mochten de vrucht af iaghen. Alsmen yemandt wilt wacker maken/ so salmen dat sap van Waterkersse met azijn tempereren / eñ dat salmen hem inden nuese doen.

Van Waterponge. Cap. CCLXXVII.

Den naem.

A Dit cruyt heetmen Waterponge/ om des wille dattet gheerne inde beken eñ int water wast. In Griecx heetmēt Sion oft Anagallis enydros/ ende in Latijn Sium / Anagallis aquatica/ende Lauer. De redenen eñ oorspronck van dese namen staen geallegeert inden Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Waterponge oft Beeckponge is een cruyt dat heeft veel tacxkens ter siden/ende sijn stelen sijn rondt ende vet. De bladeren sijn satgruen/dicke/vol saps/ende vet/bijna ghelijck de bladeren van Boonen. Alsmense met de vingheren in stucken wrijft/ dan gheuen si eenen lieflijcken rueck. Op beyde sijden vanden steel/eñ niet opt sop / wassen schoone lichtblauwe bloemkens / schier ghelijck de bloemkens van dat vrouwelick Muer oft Guychelheyl. Na dat dese bloemkens af gheuallen sijn/so volcht dat saet/dat is den sade van Hoenderserue/ oft middelbaer Muer wat ghelijck. Sijn wortel is wit ende veeselachtich / alsoo men aende Waterkersse siende is.

Plaetse

B Plaetse sijnder wassinge.

Anagallis aquatica. Waterponge.

Dit cruyt wast in vlietende eñ staen de water/ende inde grachtē. Het wort dickwils heel bedeckt vanden water/ als dwater seer loopt.

Den tijt.

Het bloeyt meest in Junio/ eñ daer na leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is van wermer eñ droogher natueren/ alsoo sinen smaeck dat claerlick wtgheeft/ want dat gants gewas is bitter/bijna ghelijck de Waterkersse/maer niet so scherp op de tonghe als die. Ende daer door comet dat die sommighe lieden dit cruyt onder de Waterkersse nemen/ eñ sij maken daer salaet af.

C Cracht ende operatie.

De bladeren van desen cruyde als sij noch teeder ende ionck sijn/so maect men daer salaet af/gelijck als van Waterkersse/oft men siedtse oft men coocktse om te eten/ ende aldus breken sij den steen inde lendenen/sij lossen de vrijne/ ende brenghen den vrouwen haer maentstonde. Desghelijcke operatie heeft oock dat saet/ twee drachma daeraf in wijn inghenomen. Dat cruyt gheseoden / ende tsop daeraf in een clysterie ghenomen/ dat is goet voor de ghene die dat roode melizoen hebben. De bladeren groen ghestooten/ende des nachts gheapplicceert / die maken een schoon aensicht / ende sij verdrijuen die masen ende vlecken die daerin sijn/oft men nemet tsap vande bladeren/ende daerme de bestrijctmen dat aensicht. De hoefsmeden gebruycken dit cruyt noch heden saechs/want sij verdrijuen daermede alderhande gheswel ende ruydicheyt vande peerden.

Van Gerwe. Cap. CCLXXVIII.

Den naem.

A Dese Gerwe/oft Schaepsgerwe/ oft Duysentblat wort in Griecx geheeten Stratiotes chiliophyllos/ende in Latijn Stratiotes millesolia/eñ inde Apoteke Millefolium. Den oorspronck van dese namen vindi int Latijn verclaert.

Geslacht.

Men vindt tweederhande gheslecht van Gerwe. Deen heeft gants witte

B witte bloemkens/ende dander lijfverwige bloemkens/ anders en hebben sy gheen onderscheydt/ ende daeromme hebben wij die beyde onder een figuere begrepen.

Stratiotes millefolia. Gerwe.

Tfaetsoen.

Gerwe is een cruydeken dat is seer ghekertelt ende gelouen eer dattet stelen heeft. Sijn stelen sijn ront en hol/ ontrent anderhalf elle lanck / ende die sijn tot bonē aende croone toe becleet met veel cleyne/rouwe/ gheveederde/ corte/ende doorsneden bladekens/die staen al te samen aen eenen steel / ende ghelijcken den vluegelen van ionghe
C voghelen. De croonen vande bloemē schijnen gheheel wit oft lijfverwich te sijn/ende die sijn dick ende volcomen/ want de stelen deylen haer bonen in veel tackens/ ende daerop wassen de bloemen. Dat saet dat daer wt valt dat is den sade van ghemeyn Camille ghelijck. De wortel is swert en heeft veel veesen/ende sij crnypt in deerde ouer ende weder.

Plaetse haerder wassinghe.

De Gerwen wassen overal op herde ende drooge plaetsen/inde grashouen/aenden wech ende aende straten.

Den tijt.

Beyde dese gheslechten van Gerwe bloeyen den gantsen somer tot in den Herst.

D

Natuer ende complexie.

Dese crnyden trecken te samen / sij drooghen/ende sij heylen van buyten ende binnen.

Die cracht ende operatie.

Dese crnyden sijn goet gevseert tot alderhande wondē en sweeringen binnen en buyten den line/alsmense in wijn siedet en drinct/ oft datmense gebruycke tot plaesteren en salven. Si genesen oock oude quade fistelen. Si stelpent bloet/alsmense in stucken stootet en daerop leyt. In deser manieren sijn si oock goet genuttet voor de vronwen als sij haer siecte te seer overuloedich hebben/want si cesseert daermede. Si sijn oock goet tegen geronnen oft gestolt bloet/ende in summa het sijn costelijcke crnyden om wonden ende quetsuren te ghenesen / ende ouermids dien so worden sij daghelicx seer ghevseert vande Chirurgijns ende Barbiers.

Van Hey-

Van Heydensch wondcruyt.

Cap. CCLXXIX.

Den naem.

A Heydensch wondcruyt wordt bij onsen tijden in Latijn gheheeten Solidago Sarracenica / Consolida Sarracenica/ende Herba fortis oft sortis. Den oorsprouck en de redene van dese namen staet wijt ende breedt in onsen Latijnschen Herbario verclaert. Maer hoe de oude Medicijnmeesters dit cruyt gheheeten hebben/dat en can nv ter tijt niet weten. Ick dencke dat sij dit cruyt niet ghekent en hebben/ ghelijck oock som mighe ander cruyden/die eerst vanden nacomelinghen ghevonden sijn. Het en is niet dat Ceratophylar / ghelijck als sommighe meynen / alsoo wi dat met veel redenen ende woorden verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Faetsoen.

Solidago Sarracenica.
Heydensch wondcruyt.

B Heydensch wondcruyt heeft eenen ronden/bruynen/holen steel/ die wast somtijts mans lengde hooge/ ende hij is becleedt met lange bladeren ghelijck als Wilghe bladeren / ende sij hebben rondtsomme veel keruen. Int sop van den stelen wassen bleeckgeele ghesterre de bloemē/als die rijp worden so vlieghen sij wech / ghelijck als de bloemen vande Cruyswortel. Die wortel van desen cruyde heeft veel veeselingen/ende sij is buyten rootachtich.

C Plaetse daert wast.

Dat Heydensch wondcruyt wast in doncker bosschen / ende op seer hooghe berghen / ende sonderlinghe daert vochtich staet / ende niet veel sonne en heeft.

Den tijt.

Dat Heydensch wondcruyt bloeyt principalick in Augusto.

Natuer ende complexie.

Heydensch wondcruyt is wat bitter/ende het trecket te samen / daeromme soo is het heel drooghe van natueren / ende het gheneest seer ende heylet alderhande wonden / ghelijck als wij hiernae breeder verclaren sullen.

Cracht

D

Cracht ende werekinge.

Heydensch wondteruyt/also den naem wtgeeft/ gheneest alderhande wonden ende sweeringen. Daeromme alsinent gruen in stucken stoot tet ende op een wonde leyt/so maket dat daer eerst vleesch in compt/ende daerna so heylet ende maect dat de wonde toegaet. Dit cruyt gedroocht ende ghepulueriseert/ende in versche ende in oude wonden/ende oock in fistelen ghestroyt/hiermede worden sij eerst gesuyuert/ende daerna heylen sij terstont toe. Men macht in alle manieren vseren gelijck Sanickel/ Waelwortel ende Gerwe.

Van Steenruyte. Cap. CCLXXX.

Den naem.

A Steenruyte oft Muerruyte wort in Griecx gheheeten Saxifragon/Sarriphagon ende Empetron/ in Latijn machment noemen Saxifragum/oft Saxifraga / oft Muraria ruta. Sommige heetent Saluia vita. De Apotekers ghebruycken dit cruyt voor Capillus Veneris / maer sij hebben daerin onghelijck/ also wij sulcx bouen verclaert hebben int Capittel van Vrouwenhayr. Dit cruyt wordt daeromme Steenruyte oft Muerruyte gheheeten / om des wille dattet wt de steenē ende wt de mueren wast / ende om dattet der Wijnruyte wat ghelijck is.

Saxifraga. Steenruyte.

Tfaetsoen.

B Steenruyte heeft veel cleyn/teeder/ swerte ende corte steelkens. Sijn bladerkens sijn den bladerkēs vā Wederdon oft Polythrichon wat gelijc / mer sij sijn grooter / oft den bladeren van Wijnruyte/ende sij sijn met keruen geclouen ende cleynder. Deselue bladerē sijn op deen sijde glat ende effen / ende op de dander sijde crūghen sij tippekens/die sijn gelijck gout/ bijna gelijck den Engelsuet. Dit cruyt en leuert geē bloemen noch saet. Sijne wortel is ruschachtich/ende swert / eñ en wordt in medicijnen niet ghevseert.

Plaetse sijnder wassinge.

De Steenruyte wast wt de spelten ende ioncturen vande steenen eñ mueren. Maer principalick wort sij geuon

C den in oude kerckmueren/ende dyerghelijcke edificien.

Den tijt.

De Steenruyte blijft bijcans den gantsen winter duerende souder letsel. Si en verderst niet/ten sij datter eerst ander ionge bladerkens wtcomen / want iaerlicx cruypen die inden April wte tusschen de oude bladerkens / ende die sijn heel bot omgebogen gelijck de eerste bladeren van de Hertstonghe. Maer in Junio is sij tot haren alderschoonsten.

Natuer ende complexie.

De Steenruyte is sonder twijfel drooghe van natuere/ende redelijcken werm.

Die cracht ende operatie.

Steenruyte in wijn gheseden en ghedroncken / die is goet teghen de cowpisse/ende teghen den hick. Si lost de vrine/ ende sij breect den steen inde blase/ende sij brengt den vrouwen haer maentstonde.

Van Peper van Indien.

Cap. CCLXXXI.

Den naem.

A Peper van Indien wort oock gheheeten Indiaensche oft Calcoetsche Peper / oft root Peper / ende Plinius heetet Siliquastrum/om des wille dat hi groote lange hauwen heeft. Men heetet oock Piperitis / daerom dat sijn saet scherp is van smake ghelijck als Peper. Auicenna noempt dit cruyt na minen duncken Piper caninum / ende alsoo hietment oock doen ment hier eerst int lant bracht. De ander Arabische meesters heetent Cordumenum. Daeromme so is desen Peper/daer wi hier af screuen/een gheslecht oft maniere van vruchten / diemen bij onsen tijden inder Apoteken Grana Paradisi heetet. Ick geloue dat Actuarius dit ghewas Capsicum heetet/om des wille dat sijn saet rijghelings inde hauwen besloten is ghelijck in een kiste. Bij onsen tijden heetment Piper Hispanum/Piper Indianum/ende Piper Calecuthicum.

B Geslecht.

Ick hebbe vierderley Peper van Indien ghesien. Dat eerste heeft groote langhe hauwen/die sijn donckerbruyn van coluere. Dat twee de geslecht heeft hauwen / die sijn den voorgaenden gelijck in grootheyt ende in lengde/maer sij sijn gants root ghelijck Menie. Dat derde geslecht heeft smaelder bladeren dan dandere / ende sijn hauwen sijn oock smaelder ende langer/ende root ghelijck Menie. Dat vierde gheslecht heeft groote ronde hauwen/som ghefaetsoeneert ghelijck scherpe hoedekens/ende sommighe ghelijck ghemeyn Cauwoorden/ende van coluere root ghelijck Menie/alsо wij hierna breeder verclaren sullen.

C

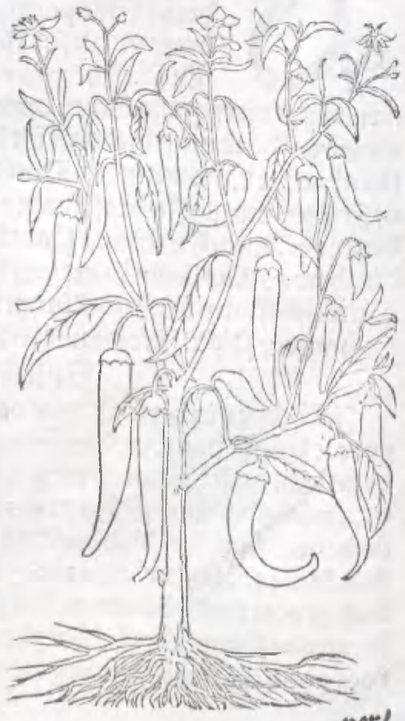
Naetsoen.

Peper van Indien is een cruyt / dat heeft bruynachtighe viercantige stelen / een elle lanck / met veel ledekens ende ronde tackens / die sijn becleedt met donckergruene teeder bladeren / ende die gheliicken bijna den bladeren van ghemeyn Nachtschade / oft Lauwerbladeren / maer si sijn smaelder ende scherper dan de bladeren van Nachtschade. Tusschen de vluegelen vande stelen ende bladeren aen dicke stelen wassen de bloemen wt / die sijn wit van coluere / ende sij hebben ghemeynlick vijf oft ses bladerkens / ende binnen een groen sterreken. Ende als die afvallen / soo comen daer hauwen na / aen deerste ende aent tweede gheslechte / so lanck als eenen vingher / aent derde gheslechte noch langher ende smaelder / en
D de aent vierde breeder ende rondt / inder formen so hierna gespecificeert staet. Dese hauwen sijn eerst groen / daerna worden sij heel root / maer int tweede gheslechte sijn sij donckerbruyn. Ende aende twee eerste gheslechten / die wi onder een figure begrepen hebben / is de vrucht / als si rijp is / van aensiene gheliick een clauwe oft scheere van een crabbe. De buytenste schelle glict van effenheyt / ende sij is seer teeder ende dunne. Inde vruchten oft hauwen leyt veel saets besloten / dat is breet ende bleeckgeel / hebbende eenen heeten scherpen smaeck gheliick als Peper / ia noch scher-

Capsicon rubeum & nigrum.
Peper van Indien.

Capsicon oblongius.
Lange Peper van Indien.

per/

E per. De wortelen sijn houtachtich en de vol veeselinghen.

Plaetse haerder wassinghe.

Peper van Indien is een vreembt gewas / ende tis onlanck hier int lant gebracht. Men settet in teylen ende in cruythouen. Het en can gheen coude lijden / het moet wtgeset worden / oft inden winter in een stoue / oft in eenē wermen kelder bewaert worden / so brenget dan inden nauolghenden somer wederom vruchten voort. Dit heb ick also bevonden.

F

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio / ende het leuert rijpe vruchten inden Herst.

Natuer ende complexie.

Peper van Indien verwermt ende droocht seere / alsoo men dat mercken mach eerst aende bladerē / die sijn bitter van smaecke / ende daerna aent saet / dwelc seer scherp is op de tonge.

Capsicon latum.
Breede Peper van Indien.

G

Cracht ende operatie.

Dat saet van dit ghewas wort in veel plaetsen voor Peper gevseert / want het heeft recht de cracht van Peper. Het verwermt / het deylt ende verteert / ende conforteert de coude maghe / ende maeckt goede digestie. Het verdrijft de winden. Het treet die taey humoren wten hoofde / alsment met Luyscruyt (Staphis agria) inden mont knawt. Het geeft appetijt ende lust om eten. Het is goet voor de tanden eñ voor tantvleesch / want het verteert de quade humoren ende vochticheyt die daerin is / ende het houdtse suyver datse niet en verrotten oft en veruuylen / ende ouermids desen soo maket eenen welrieckenden mont. Het verteert de croppen ende clieren ende alderhande gheswel / alsment met peck mengt / ende in maniere van een plaester daerop leyt. Men maeckter dat aensicht met schoone / ende het verdrijft de masen / alsment met hueninck stootet ende daerop strijct. In summa / het heeft bina alle de operatien ende duechden van oprechte Peper.

Van Loock. Cap. CCLXXXII.

Den naem.

A Loock wordt in Griecx geheeten Scorodon/ ende in Latijn Allium/ eñ dyen naem blijft noch inder Apoteken duerende. In Duytsch heetment oock Knooploock. De redene waerom datment aldus heetet / die vindij in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Geslecht.

Men vindet drijerhande Loock. Dat eerste is Hofloock oft tam Loock. Dat tweede heet in Griecx Ophioscorodon / ende dat is oock tweederhande. Dat eerste noemen wij wildt Loock / ende dat ander Veldtknooploock. Noch isser een maniere van wilt Loock/dat heetmen in Latijn Vrsinum/ende om dat hi geerne int woudt wast/daerom heeten wi dat hier Wondtknooploock.

Faetsoen.

B Dat tam Loock heeft breede bladeren/die sijn groen gelijck Gras/ gelijckende dloof van Ayeuyn. Het heeft eenen ronden holen steel. Int sop vã dyen steel wassen de bloemẽ eñ tsaet/ maer dat eerst int tweede iaer/ gefaetsoeneert met haer bollekens gelijck den Ayeuyn. Sijn wortel is oock gefaetsoeneert gelijck eenen Ayeuyn/ ende si is van veel clijsters te samen geset/want eenen Loockbol heeft somtijts tot inde dertich clijsteren/ tusschen dunne vellekens beslotẽ. Aenden bol wassen veel cleyn dunne hayrkens wte. Dat wildt Loock en heeft gheen breede bladeren / maer het heeft dunne/lange/ronde/hole pijpkens/ cleynder dan den Ayeuyn. Op de middelste pijpe bouen int sop wast een bruynverwighe knoppe met veel stekende dingherkens/ende daerinne leyt swert saet. De wortel ghelijct den tammen Loocke/want sij is oock van clijsteren tsamen gheset.

C Den Veldtknooploock is met bladeren/stelen/bloemẽ / ende saet den tammen Loocke gelijck/nochtans sijn alle dese cleynder/ dan aenden gemeynen Loock. De wortel en crijcht geen clijsterẽ. Den Woudtknooploock is een cruyt dat heeft ghemeynlick twee groote breede bladeren/die sijn in alle manieren den cruyde van Meybloemkens ghelijck. Tusschen dese bladeren cruypt eenen steel oft twee wte/ daerop wassen witte bloemen/gefaetsoeneert gelijck sterren/ ende haer bladerkens staen verscheyden van malcanderen. De wortel is wit/van aensiene gelijck eenen cleynen iongen tammẽ Loockbol/ die niet bouen een maent in deerde gestaen en heeft. Desen Woudtknooploock heeft eenen quaden stercken rueck.

Plaetse haerder wassinghe.

Den tammen Loock wort oueral inde houen geplant. Wildt Loock ende Veldtknooploock wort inde wijngaerden / op de ackers / ende opt veldt hier en daer gheuonden. Woudtknooploock wordt aldermeest in doncker/vochtighe/ende natte wouden oft bosschen gheuonden.

Den

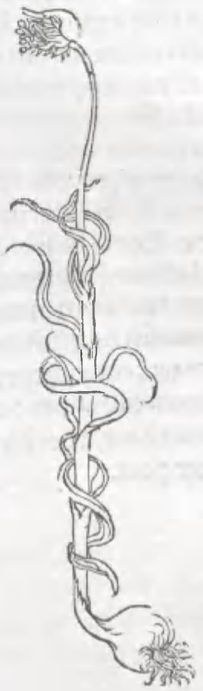
Allium hortense. Tam Loock.

Allium sylueſtre primum. Wildt Loock.

Alliũ sylueſtre alterũ. Veldtknooploock.

Allium urſinũ. Woudtknooploock.

D Den tijt.

Tam Loock/wildt Loock/ende Veldtloock bloeyen meest in Julio. Den Woudtknooploock int leste vanden April ende inden Mey.

Die natuer ende complexie.

Sij sijn werm ende drooghe inden vierden graedt.

Cracht ende operatie.

Loock verwermt dat lijf/ende scheydt de groue ende taey humoren. Hi oepent alderhande verstoptheyt/ende hij verteert de winden die een mensch int lijf heeft. Als yemant Loock etet/so sal hij die breede wormen wten lijue quijt worden. Ist dat yemandt van eenen dullen hondt gebeten is/so salmen hem een plaester van Loock maken/ende daerop leggen. Loock is goet ghegheten ende wijn daerop ghedroncken/oft gestooten ende in wijn ghedroncken voor de gene die van nateren oft van
E slanghen ghebeten sijn. Loock is goet inde spijse ghennttet voor de ghene die menigherhande water drincken moeten. Alsmen Loock row oft gheseoden etet/so crijchtmen een claer stemme/ende tis goet tegen den ouden hoest. Hij lost de vrijne ende lareert den camerganck. Hij doodet de lnysen ende de neten/als hi met Hosnageleyne gheseoden ende ghedroncken wordt. Loock is goet gheten teghen alderhande venijn/ende daerom noempt hem Galenus der boeren theriakel. De pickers ende mayers die des somers inde hitte ongheseondt laf water moeten drincken/die sullen Loock met haer spijse eten. De nateren vlien wech vanden Loock/gelijck vande Wijnruyte. Loock is goet teghent crimsel dat van winden compt. Loock maect dun bloet/ende een root aensicht. Loock gestooten ende mettet sap dat daer wt compt de huyt gesmeert/dat verdrijft alderhande schorsticheyt/ruydicheyt/masen eñ vlecken/waer dat een mensch die ouer sijn lijf hebben mach. Loock tot asschen gebrandt/ende met hue ninck ghemengt/dat is noch crachtigher tot de voorseyde vlecken ende plecken/ende het doet dat wtuallende hayr wederom wassen/alsment
F daerop strijct. Eenen roock ghemaect van Loock met sijn bladeren/dat brenget den vrouwen haert maentstonde. Loock is schadelick ende niet goet voor de ghene die een heete natuere hebben/eñ principalick ist quaet voor de ooghen/den hoofde/der longhen/ende den nieren van sulcke lieden. Loock row ghegheten/maect den mensch dorstich/ende hi is den gesonden oogen schadelick. Loock brengt vaeck ende gheneyghentheyt om te slapen/eñ lust om bijslapen. Als de hinnen ende hoenderen den sprow ende den snuf hebben/soo salmen haer Loock te eten gheuen/dat is seer goet.

Van S. Ja-

Van S. Jacobsbloem.

Cap. CCLXXXIII.

Den naem.

A Dit cruyt is daerom S. Jacobsbloeme ghebeeten/om dattet ontrēt S. Jacobs dach sijn beste bloeysel leuert. Maer oft dit gewas den ouden meesters bekent heeft geweest/dat en weet ick te deser tijt niet.

Tfaetsoen.

S. Jacobsbloeme is een cruyt/met eenen langen bruynen steel/ghelijck den steel van Bijuoet/hebbende veel holkelen oft strepen/ende beset met veel tacrkens aen alle sijden. Int eerste iaer en heeft dit cruyt gheenen steel. Sijn bladeren sijn gheclouen/ende tot veel plaetsen diep wtghesneden/alsо men sien mach aende bladeren van tam wit Mostaertcruyt/oft Cruysworтel. Sijn tacrkens dragen veel geel bloemkens/ghefaetsoeneert als sterrekens/gelijck Chamillebloemen/ende als die rijp sijn/soo wordt dat een graw wolachtich saet/ende vliecht wech/alsoo men ooc aende Cruysworтel sien mach. De worтel is wit/eñ sij heeft veel veeselinghen/gelijck de worтel van Wechbreede.

B

Flos S. Iacobi. S. Jacobsbloem.

Plaetse daert wast.

S. Jacobsbloeme wast oueral aende canten vande ackers/ende aen
C den watercant/ende op onghebowde/sandachtige/ende herde plaetsen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Julio ende Augusto/maer ontrēt S. Jacobs dach alderlustichst/ghelijc wij hier bouen gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

S. Jacobsbloem oft cruyt is vā werme eñ drooge natuere/alsо men claerlic weten mach wt siuc̄ smaec/want die is bitter/eñ hi adstringeert.

Cracht ende operatie.

Dit cruyt met sijn geel bloemen is goet om wonden ende oude vlceratien daermede te ghenesen/desgelijcx ooc de sistelen/want het maect datse niet dieper voorts en eten. Men mach dat cruyt groen stooten/ende daerop legghen/oft men mach dat drooghen ende puluerizeren/ende

dat puluer inde wonden ende vlceratien ſtroyen. Daeromme/ghemerct dattet een wondtcruyt is/ ſo macht wel in hooger eeren gehouden worden vande Chirurgijns ende Barbiers.

Van Joffrowmerck. Cap. CCLXXXIIII

Den naem.

A Dat Joffrowmerck heetmen oock Eppe/ eñ in Griecx Selinon cepeon / ende in Latijn Apium hortenſe. Deſen naem Apium blijft inder Apoteken duerende. Maer waeromme dat de Griecſche meeſters dit cruyt Selinon geheeten hebben/dat ſtaet in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

Gaetſoen.

Deſe Hoſeppe oft Joffrowmerck waſt de lengde van eenen cubitus hooghe. Het heeft eenen ronden ſteel met veel teedere holkelen oft voorkens. Het crijcht veel tackens / daeraen waſſen bladeren / die ſijn in drij deelen geſpleten/ende ringſomme gekertelt gelijck een ſaghe. Si ſijn oock
B een luttel gecronckelt/ende glickende/ ende ſterc van ruecke. Sijn gecroon de bloemkens die ſijn wit/ eñ ſeer cleyne / ende hierwt compt dat ſaet / dat is cleynder dan het Ammey ſaet. Het heeft een eenighe wortel/ die is lanck/ ende daeraen hanghen veel veeſelen oft hayrkens.

Apium hortenſe. Joffrowmerck.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Deſe Eppe wordt inde houen geſedt/maer ſij wil een natte ende voch te eerde hebben. Sij waſt oock van haer ſelven bi poelen eñ watergrach-
C ten/nochtans niet oueral/ maer op ſeker plaetſen.

Den tijt.

Joffrowmerck bloeyt in Junio eñ Julio/eñ daerna begint ſij te ſaeyen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm inden tweeden graedt/ende drooghe int middel vanden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Eppe loſt de vrijne/ende ſij brengt den vrouwen haer ſiecte. Si verteert de winden die een menſche binnen ſijn lijf heeft. Sij is goet tot dye medi-

D medicijnen diemen teghent venijn bereyt. Want dit cruyt alleen voor hem ſelven gheſoden ende dat gedroncken/dat contrarieert ende weerſtaet den venine/ouermids dien dattet eenen menſch doet ſpouwen. Dit cruyt is goet voor heete ontſteken oogen/ alſment met broot oft met Gerſten mout mengt/ende daerop leyt. Het verteert oock de gheclontertheyt vande vrouwen borſten / alſment in deſer manierē daerop leyt. Het loſt de vrine / alſment row oft gheſoden etet. Dat ſaet is crachtigher tot alle de voorſeyde ghebreken dan dat cruyt. Als de viſſchen inde vijuers ende viſchputten ſieck ſijn/ ſoo comen ſij met Eppe wederom tot haer ſelven. Die Eppe neempt wech alderley verſtoptheyt. Sij is goet teghen den hick/die van groue taey fluxien oft vloten compt. Sij ſuyuert ende purgeert de nieren ende de blaſe. Een menſch en ſal niet droncken worden/ als hij te voren tſaet van dit cruyt inneempt. Eppe in water gheſoden/ ende daerin geſeten/dat loſt den ſteen/ende verdrijft de droppelpiſſe / oft
E de winden die inde vrine vergadert ſijn. Dat melc verdroocht oock van deſen cruyde/daeromme ſo en ſullen de vrouwen die ſooghen van deſen cruyde niet eten. Men doet dat gheronnen bloet verteeren dat blaw geſtooten oft gheſlaghen is / ende dat vel crijcht wederomme een goede verwe / alſmēt ſaet van Joffrowmerck in water ſiedt ende daerop leyt. Sommighe meeſters ſcrijuen dat de Eppe van ſalcke natuere is / dat een menſch lichtelick ſtuypen eñ de vallende ſieckte daeraf crijcht. Want veel menſchen die van deſe ſieckte eens gheneſen waren/ alſo haeſt als ſij Eppe innamen/ſo vielen ſij wederom inde ſelue ſieckte.

Van S. Barbaracruyt.

Cap. CCLXXXV.

Den naem.

A Sint Barbaracruyt ſchijnt ſijnen naem geuonden te hebben vanden Latijnſchen woorden Herba carpentariorū/ want alſo is dit cruyt in Latijn ghenaempt/om des wille dat de timmerlieden/ ſcrijnwerckers ende wagenmakers haer quetſuren daermede plegen te gheneſen. Dwelck die Duytſchen gehoort hebbende/hebben dat woort Carpentaria/Barbara gemaect/ gelijck ſij ſomtijts in anderen gelijcken cruyden gedaen hebben. Plinius noempt dit cruyt Scopa regia / ende Sideritis latifolia/ om des wille dattet met ſijn geele tſamenghedronghen bloemkens eenen beſſem ghelijck is/ende breede bladeren heeft.

Gaetſoen.

S. Barbaracruyt heeft eenen ronden vaſten ſteel/die is met veel holkelen oft voorkens verchiert. Sijn bladeren ſijn rondt / vet / taey/ ende glickende/ den cruyde van Eppe niet ſeer onghelijck / maer de bladeren van

Van S. Barbaracruyt.

Cap. CCLXXXV.

Herba carpentariorum.
S. Barbaracruyt.

B van dit cruyt sijn breeder. Int opperste vanden stelen wassen veel cleyn geele bloemkens/ende als die afvallen/so worden cleyn lange ronde hawkens/daerinne leyt cleyn sadeken besloten. De wortel is wat dick ende lanck/ende sij cruypt dweers in deerde.

Plaetse sijnder wassinge.

S. Barbaracruyt wast oueral op de heyde ende opt veldt.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick inden Mey ende Junio/ende daerna leueret sijn saet.

C

Natuer ende complexie.

S. Barbaracruyt is werm eñ droogh van natueren/ende dit machmen aen sijnen smaeck mercken/want alsment proeft/so schinet eerst wat scherpte sijn/ende daerna so adstringeret een luttel.

Cracht ende werckinge.

Dit ghewas is een wondtcruyt/alsoo men dat daghelicx bij experientie benindt/ende soo ock de oude meesters daeraf scrijuen. Maer principalick wordet ghevseert tot wonden die onreyn sijn/ende daer vuyl onnut vleesch in is/want ouermids dattet seer droocht/so suyueret de wonden/ende het verteert dat ouertollich quaet vleesch dat daerin is.

Van witte Steenbreke.

Cap. CCLXXXVI.

Den naem.

A DEse witte Steenbreke/oft hooghe Steenbreke heeft dyen naem om haer cracht eñ duecht wille/die sdagelicx thoont int breken vanden steen/soo wel inde nieren als inde blase. Bi onsen tijden wort sij Saxifraga alba eñ maior gheheeten. Inde Apoteke heetment simpelick Saxifraga.

Kaetsoen.

Witte Steenbreke heeft eenen blooten/ronden/gehayrden/bruynen/biesachtighen steel/wassende eenen cubitus lanck. Sijn bladerkens liggen gemeynlick op der eerden wtgespreyt/ende sij sijn ront ende met kerfkens/bijcans van aensiene ghelijck de bladeren van Onderbanck/maer de bla-

Van witte Steenbreke.

Cap. CCLXXXVI.

Saxifraga alba. Witte Steenbreke.

B de bladeren van dit cruyt sijn vetter/saechter/ende geelgruender. Int sop vande stelen wassen veel witte bloemen neffen malcanderē/van aensien gelijc witte Vilieren. De wortel van dit cruyt is bruynachtich/eñ vol veesen/ende daeraen hangen veel greynkens/van aensiene gelijck eenen eyerstock in een hime/want alsso hangen dese ronde lijfverwighe greynkens inder eerden aen malcanderen/ende sij en sijn niet meerder dan Coriander saet/ende sij smaken seer bitter/ende de Apotekers gebruycken dese ron de greynkens voor dat saet van desen cruyde.

C

Plaetse daert wast.

De witte Steenbreke wast geerne op drooghe/rouwe/steenighe/ende sandighe bergen. Somtijts ock in beemden die aen bergen liggen/ende in sandtachtighe grasshouen.

Den tijt.

De witte Steenbreke bloeyt inden Mey/ende in dyen tijde behoortmensc te soecken ende te vergaderen/want na desen tijde verdwijnt sij/ende men en sietse niet meer.

Die natuer ende complexie.

Aenghesien dat de bladeren/bloemen/ende wortel van dit cruyt seer bitter sijn van smake/so volcht daerwt dat dit cruyt werm ende droge is inden derden graedt.

D

Cracht ende operatie.

Steenbreke met sijn wortel in wijn gheseoden ende ghedroncken/dat lost de vrijte/het maelt ende breect den steen inde lendenen/ende inde blase. Si is goet tot de cowpisse/sij purgeert/suyuert/ende scheydt de groue dicke humoren die inde aderen sijn. Sij brengt den vrouwē haer maentstonde/ende sij purgeert de borst vande dicke taey fluxien oft vloten/die ontrent de borst vergadert sijn.

Van Se-

Van Seuenghetijdencruyt.

Cap. CCLXXXVII.

Den naem.

A Seuenghetijcruyt heeft dyen naem wt deser oorsaken/ om dattet seuenmael des daechs sinen rueck heeft/ende so dick wils oock wederom verliest/so langhe alst int veldt blijst staende. Maer na dattet wter eerden ghetrocken is / ende ghedroocht wort/so blijuet sijnen rueck houdende. Ende alst droef weder beghint te worden/ so geest dit cruyt so oueruloedighen rueck/dat alle de ghene die int huys sijn daer dit cruyt leyt oft hangt/ den rueck van desen cruyde gheuoelen ende riecken moeten. In Griecx heetmen dit cruyt Lotos emeros/ ende Triphyllon/ende in Latijn Lotus satiua/eñ Trifolium/dat is te seggeu/tamme Lotus/oft tam Clauercruyt.

Gaetsoen.

Seuenghetijdecruyt heeft eenen ronden/ hollen/glatten/witverwigen steel/dien wast anderhalf elle lanck/ende somtijts oock langer / met veel tackeus oft roedekens/die sijn oueral met bladerkens verchiert/ die
B ghelijcken den Clauerbladeren/altijt drij bladeren op eenen steel / eñ dese bladeren hebben ringsomme veel kerfkens/ alsо men ooc sien mach aent loof van Fenumgrecum. Elck pijlken vande tackens heeft sijn purpur blaw bloemkens/die sijn dick te samen gedrongen / ende sij wassen hooge opwaerts. Eñ wt elck bloemken compt eē colfken met veel stekende puntkens/ ende daerinne leyt gheel saet besloten/ dat is den sade van Fenogrecum wat gelijc/maer tis veel cleynder. Het heeft een slechte witte wortel/gelijck de wortel van Dylle. Maer dat gantse cruyt sonder de wortel/dat heeft eenē besonderen rueck/bijcans gelijck welriecken de peck/ende tis wat bitter van smake.

Lotus satiua. Seuengetijcruyt.

Plaetse sijnder wassinge.

C Dit Seuengetijdecruyt oft tamme Claueren en vindtmen niet opt veldt/ gelijck ander Clauerē/maer men moetet inde houen setten. Oock soo ist een recht somercruyt / eñ het saeyt alle iaer hem selnen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt principalick in Julio/eñ daerna brenget sijn saet in scherpe huysкens.

Natuer

D

Natuer ende complexie.

Seuengetijdecruyt is middelbaer werm ende cout/ ende het droocht oock redelick.

Die cracht ende operatie.

Dat sap dat wt dit cruyt ghedowt wordt met hueninck gemengt/ende inde ooghen ghedaen/dat maect claer ghesichte. Het is goet tot alle gebreken die behoeuende sijn datmense drooge ende suyner make. Dat gantse cruyt/ende principalick tsaet / dat droocht ende deylt / ende maect subtijl / ende verteert alderhande gheswel / ende die croppen oft quade clieren/ alsment van buyten ghebruyct ende daerop leyt. Dat saet ghesoden ende ghedroncken / dat lost de dicke ende taey fluxien die op de borst ende longhen vergadert ligghen. Alsment in deser manieren gebruyct/so stoppet den loop des buycx / eñ het lost de vrine. Het heeft bijna alle de cracht ende operatie vanden wilden Lotus/nochtans en ist niet so crachtich.

Van cleyn Steenclauer.

Cap. CCLXXXVIII.

Den naem.

A Steenclauer oft geel Claueren/ is tghene dat Dioscorides ende ander Griecsche meesters Lotos agrios / in Latijn Lotus syluestris/dat is te seggen/wilden Lotus oft Claueren heeten. De Romeynen hieten dit cruyt in ouden tijden Trifoliū minus/dat is te seggen / cleyn Clauercruyt/ om des wille dat sijn bladeren smaelder sijn dan ander Clauerbladerē/ eñ principalick sijn sij smaelder dan de bladeren van tam Clauercruyt/ oft Seuengetijcruyt/daer wi af gescreuē hebben in dit voorgaende Capittel. De Apotekers gebruycken dit cruyt voor Melilotū / maer daerin faelgeren sij/ alsо wi dat inden Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Gaetsoen.

B Dit cruyt heeft eenen ronden steel/twee ellen lanck/ende somtijts oock langer / met veel rijs oft tackens. Sijn bladeren sijn den bladeren van gemeyn Clauercruyt / oft van Bockhoren oft Fenogrieck seer ghelijck/ rontsomme gekerft/ altijts drij op eenen steel. Sijn bloemkens sijn geel/ wassende gelijck arekens/ gelijckende van saetsoene den bloeysel oft bloemen van Erwten/maer dese sijn cleynder/eñ sij hangen nederwaert/ eñ sij riecken wel. Na dat dese aren met de bloemkens af gheuallen sijn/soo wassen daer ronde hawkens oft sackens wt / die sijn binnen vol saets/ dat is den Bockhoren/dwelck men Fenogrecum heetet/heel ghelijck / eñ tis den bloemkens ghelijck van smake. Het heeft een langhe wortele.

Plaetse sijnder wassinge.

Steenclauer wast op de ackers/ende oueral aen cleyn berchskens.

C

Van cleyn Steenclauer. Cap. CCLXXXVIII.

Lotus sylvestris. Wilde Claueren.

C

Den tijt.

Steenclauer bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt/ende principalick sijn saet/dat is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt verwermt ende maect re delick suyuer. Daeromme verdrijuet alderhande vlecken ende masen int aensicht/alsment met hueninck mengt ende daerop strijct. Het is goet teghen de
D weedom ende pijne inde blase/gedrooghet ende ghepuluerizeert/ende in suete wijn ghedroncken. Het lost de vijne/ende maelt den steen in stucken/ende het deylt ende lost de taey dicke humoren ofte fluymen/die op de borst ende ontrent de longhen liggen. Dat sap van de bloemen ofte bladeren wtghedruckt/dat is goet voor doncker oogen/ende het maect claer ghesichte/want het deylt ende verteert de vellen ofte schellen in doogen. Dit cruyt neempt wech alle verstoptheyt vande leuer ende vande milte.

Van Moren. Cap. CCLXXXIX.

Den naem.

A Dese cruyden/daer wi in dit Capittel af scrijuen/die heeten in Griecx Sisara/ende in Latijn Sisera/ende sommighe meesters heetense Pastinacas. In Duytsch heeten sij Moren. Geslecht.

Daer sijn tweederhande Siseren ofte Moren/tamme ende wilde. De tamme sijn oock tweederhande. Deen ghestecht is groot/ende siet den wilden heel gelijck/ende daerom machmen dat wel groote tamme Moren heeten. Dat ander tam geslecht is veel cleynder/ende den anderen twee ghestechten niet seer gelijck/also wi hierna claerlick daeraf scrijuē sullen. In Duytsch heetē sij witte Morkens/ofte cleyn tamme Morkens/ofte suycker wortelkens. Dat wildt geslecht is den eersten tammen geslechte gelijck/ende men heetet in sommighe Apoteken Baucias.

Gaetsoen.

De groote tamme Morē hebben eenē steel/die is mans lengde hooge/hebbende

Van witte Moren. Cap. CCLXXXIX.

Sisarum satiuum magnum. Tamme Moren.

Sisarum satiuum primum. Witte Morkens.

B hebbende veel holkelen ende voetekens. Sijn bladerē sijn lanckachtich/veel aen eenen steel/rontsomme gekerft/ende gants grueu. Int sop vande stelen wassen schoon geel bloemkens/ende als die afvallen/so leuerē sij breet saet. De wortel is den geele Peen gelijck van saetsoene ende van smake. De witte Morkens hebben eenē bruynē steel met veel holkeelen ofte voren. Sijn bladeren sijn wat ronder/ende niet so diep ghesneden. De bloemen sijn wit/ende daerna volcht dat saet/dat en is niet so seer breedt. Der wortelen sijnder veel bij malcanderen/gefaetsoeneert ghelijck cleyn Pekens/sij sijn wit van coluere/ende sij hebben eenen sueten lieflijcken smaeck. De wilde Moren sijn den groote tamme Moren in alle dingen gelijck/maer sij hebben cleynder stelen ende bladeren dan de tamme.

C

Plaetse haerder wassinghe.

De groote tamme Moren en wassen niet van selfs/men moetse inde houen planten/want si en sijn hier te lande noch niet ghemeyn. Maer de witte Morkens die sedtmen hier en ghinder inde cruythoueu. De wilde vindtmen oueral inde beemden/aenden wech/ende op ander ongebowde plaetsen.

Den tijt.

Alle dese Siseren ofte Moren bloeyen meest in Junio ende Julio/ende daerna leneren sij haer saet.

Siser sylueſtre. Wilde Moren.

D Natuer ende complexie.

De Moren ſijn werm inden twee den graedt/en drooghe inden eerſten. Nochtans ſijn de wilde wat drooger dan de tamme.

Cracht ende operatie.

De wortel van Moren / ende ſonderlinghe van de witte Morkens/geſoden/die is ſeer lieflick om te eten / ſij is goet voor de maghe/ſij loſt de vrijne / ende ſij maeckt goeden appetijt.

E Dat ſaet ghedroocht ende ghepulueriseert/ende in wijn gheſoden / dat is goet voor de ghene die den hick hebben / ende die criemſel int lijf hebben. De Siserē oft Moren maken luſt om bijſlapen. Sij conforteren dat herte. Sij ſijn goet voor de ghene die ghebraeckt oft ouergegeuen hebben. Dat ſap van tamme Moren met gheyten melck gedroncken / dat ſtopt den loop des buycx.

Van Vijgheboom. Cap. CCXC.

Den naem.

A Den Vijgheboom heetet in Griecx Syce/in Latijn Ficus/ ende dien naem is inder Apoteken bliuen duerende.

Geſlecht.

Men vindt twee geſlechten van Vijgen/ tam ende wildt. Maer wi ſullen hier alleen vande tamme ſcrijuen.

Gaetſoen.

Den Vijgeboom en waſt niet hooge/hoewel dat ſommige ſeer groot worden gelijck als Peereboomen. Sinen ſtam is cort/met een effen glat te ſchorſſe. Sijn bladeren ſijn groot ende breedt/ ende diep gekerft / ende elck blat is in drij deelen ghedeylt / aen te ſien ghelijck drij vingeren neder waerts hangende. Hi en brengt geen bloeyſel. De vrucht waſt iuyſt bouen den ſteel vande bladeren wt/ende ſij is ront gelijck een peerken/en ſij is weeck/en binnen vol cleyn greynkens. Als ſi begint rijp te worden / ſo is haer ſap binnē wit gelijck melck/maer als ſij rijp is/ dan wort dat ſap geel gelijck als hueninck. De wortel van deſen boom is lanck en crom.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Den Vijgeboom is ſeer teeder/hi en can geen coude verdragen/daerom

Ficus. Vijgheboom.

B om waſt hij geerne in werme landen. Bi ons wort hi inde houen geplandt/ maer hi brengt ſelden vrucht voort.

Den tijt.

Het is ſpade eer den Vijgeboom wt loopt oft wtbottet/te weten na de Lenten / niet lange voor den Solſtitium/ als de ſonne niet veel meer en climpt/ en daerom en can hij hier te lande niet wel rijpe vruchten voortbrenghen.

Natuer ende complexie.

De Vijgeboom is werm van naturen/ende is van ſubtijl ſubſtancie. De vijghen ſijn volcomelick werm inden

C eerſten graet/oft int beghinſel vanden tweeden graedt/ ende drooge int midden vanden eerſten.

Cracht ende operatie.

De vijgen die rijp / teeder/en verſch ſijn / die ſijn quaet ende ſchadelic voor de maghe. Sij maken den loop des buycx/maer hi ceſſeert haeſt. Si doen ſweeten / ende ſij maken dat de kinderpockens ende de maſeren haeſt wtſtaen. Si verſlaen den dorſt/en verdriuen de hite. De drooge vijgen die voeden wel / ende ſij verwermen/ ende ſij maken den menſch dorſtich / ende ſij houdent lijf open. Maer ſij ſijn ſchadelick voor een mage/daer de vloten oft fluxien van bouē invallen. Si ſijn goet voor de keele/ en voor de nieren ende blaſe. Deſgelijcx

D oock voor de gene die van langen tijt ſieck te ſijne bleeck geworden ſijn/ ende voor de gene die eenen corten adem hebben / en die de vallende ſiecte hebben/ende die dwater laden. Vijgen met Yſope geſoden ende gedroncken/die purgeren de borſt/ſij ſijn goet tegen den langduerenden hoeſt/en ander diergelijcke gebreken der longhen. Alſmenſe met ſalpeter en Soffraen ſtootet ende etet/ſo lxreren ſij. Dat water daer de Vijghen in gheſoden ſijn/ghegorgelt/dat is goet voor een rouwe ende heeſſche keele/ende tot de barbelen ende tandbeen dat gheſwollen is. Vijghen met Gerſten meel ghemengt ende met Fenogrieck/ende daerna geſoden/ dit verteert alderhande gheſwel/ende het maect die herde ſweeringen weeck en de morw/alſment ſtootet en daerop leyt. Si vermorwen oock de ſweeringen ontrent den oren/ende ander bloetſweeren / alſmenſe met blaw wilde Lelien/Iris/ ende ſalpeter/ende met calck mengt ende ſtootet / endaerop leyt. Deſgelijcke cracht hebben ſij oock row / alſmenſe ghebruyct ende vſeert gelijck als vore. Sij ſijn goet den ghenen die dwater laden/

E met wÿn/Alsene/ ende Gersten meel gesoden ende daerop gheleyt. Vÿgen te puluer gebrant/ende met was ghemengt/ ende daeraf een plaester gemaect/ daermede geneestmen de cackhielen/eñ de voeten daer de vorst in is. Row vÿgen met mostaert gemengt ende gestooten/daermede vergaet dat suysen eñ tuyten inde oren/alsment also daerop leyt. Dat sap van vÿgen doet dat melck rennen / ende het scheydt dat melck wederom alst te samen geloopen is/gelÿck den azÿn. Het etet innewaerts/ende het opent de aderen. Dit sap opent ock den camerganck. Alsmen dit sap met den doder van een ey mengt / so brengt dit den vrouwē haer maent/ alsment in haer vrouwelickheyt doet. Het is ock goet voor de ghene die dat Podagra hebben / alsment met meel van Fenogrieck ende met azÿn mengt ende daerop leyt. Het gheneest ende heylt ock de ruydicheyt/quade cranwagie/cleyn pockens/masen / eñ meer ander mismaectheyt van aensichte ende van lÿue/ alsment met Gersten mout mengt/ende daerop leyt. Als yemandt van eenen scorpioen ghesteken is/ ende van eenen dullen hont ghebeten is/ fō salmen dit inde wonden druypen / soo gheneset.

F Dit sap gheneest ock den tandtzweer/alsmen cottoen daerin nat maect ende inden holen tant doet. Het verdrÿft de watten/alsment met smout mengt/ende dat vleesch daermede rondtsomme bestrÿct. Gruen vÿgen ghegheten / die purgeren ende sÿ suyueren / ende daerom drÿuen sÿ dat sandt oft graueel wt de nieren. De drooghe vÿghen en maken geen goet bloet/daerom crÿchtmen veel luysen/alsmen dickwils veel drooghe vÿghen etet. De Vÿghebladeren ghestooten ende gheappliceert/ die verteeren de croppen oft clieren/ende si vermorwen ende scheyden ock alle ander gheswel. De vÿghen hebben een sonderlinghe cracht tegent venÿn/ alsmense alle daghe nuchteren inneempt/ ende principalick met Okernoten inghenomen. Asschen van Vÿgeboom/die maken goede looge/daermede heyltmen oft gheneestmen alderhande quade sweeringen / alsmen een spongie daerin nat maeckt ende opt ghesweer leyt. Men gheneest ende men heylt de verbrandtheyt daermede/ alsmense met was eñ olie van Roosen mengt / ende een plaester daeraf ghemaect ende daerop gheleyt. In water ghedroncken dat is wtnemende goet voor de gene die van bouen hooghe gheuallen hebben/ende ghebroken sÿn. Dat geronnen bloet scheydt hem ock daermede.

Van Spaensch Brem. Cap. CCXCI.

Den naem.

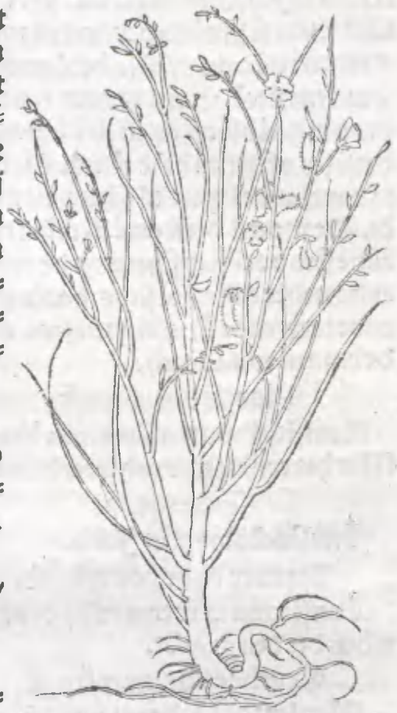
A Dat gene dat wÿ hier Spaensthen Brem heeten/dat heeten de Grieckesche meesters Sparton/oft Spartion/ende de Romeynen noement Spartum. In ouden tÿden plachmen dit ghewas veel te gebruycken om den Wÿngaert daermede te binden.

Faet-

B

Faetsoen.

Spaensch Brem is eenē struyck met lange/taeye/ende stercke roeden/die en hebben geen bladeren met allen / want die smael tongeskens die daerop wassen/en sÿn niet weerdt datmense bladeren heete. De bloemen sÿn geel/ende sÿ en ghelÿcken niet qualick den bloemen van steen Violieren. Als de bloemen afgheuallen sÿn / so comen daer hawkens wt/daerin leyt breedt sadeken/gelÿck als Wicken. De wortel is lanc ende smal.

Spartum. Spaensch Brem.

Plaetse sÿnder wassinge.

Spaensch Brem wast gheerne op dorre oft drooghe plaetsen/ende is bÿcans gefaetsoeneert ghelÿck een Biese.

Den tÿt.

Spaensch Brem bloeyt in Junio/ ende daerna brenghet sÿn saet.

C

Natuer ende complexie.

Spaensch Brem is werm eñ drooge/alsomen claerlick mercken mach wt sÿn operatie/eñ wt sinen smaeck.

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende de bloemen van Spaensch Brem een drachma swaer in Mede inghenomen/purgeert den mensch van bouen met braken/ghelÿck als Niescrnyt / ende sonder perÿckel. Dat saet alleene purgeert van onder door den camerganck. Dat sap van des Spaenschen Brems roedekens ingenomen/dat purgeert ock. Maer men moet de roedekens in water te weyck legghen / ende daerna stooten ende wtperssen. Van dit sap salmen des morghens nuechteren drÿ loot drincken. Dit sap is ock goet om in een clysterie te ghebruycken voor die ghene die weedom inde huepe oft dat Sciatica hebben.

Van Leuistock. Cap. CCXCII.

Den naem.

A Leuistock heetmen in Griecx ende Latÿn Smyrnium. Bi onse tÿden heetet inder Apoteke Lenisticū. Den oorspröck van desen naem Smyrniū suldi inden Latÿnsehen Herbario vinden. Faetsoen.

Leuistock heeft eenen holen / ronden/ cnoopachtighen steel / met veel

Leuisticum. Leuistock.

B tacrkens. De bladeren sijn den bladeren van Joffrouwmerck niet seer ongelijck/maer si sijn breeder/ vet eñ vaste/ wat geel vā coluer/eñ sij hebben eenen stercken rneck. Sijn groote croonen dragen geel bloeysel/eñ elck bloemken heest ses oft seuen bladekens. Dat saet is ront/ ende swert eñ scherp van smake. De wortel heeft eenē stercken ruec/ ende si is ook seer scherp op de tonge/ ende teeder ende vol saps/dat is gheel ende taey/ende sij is bnyten swert/ende binnen witachtich.

C Plaetse daert wast.

Leuistock wast alōme inde houen. Mer het wil natte vochte eerde hebbē.

Den tijt.

Leuistock bloeyt in Julio.

Natuer ende complexie.

Leuisticum is werm ende drooghe inden derden graedt.

Cracht ende werckinge.

Men leyt de bladeren van dit cruyt in azijn ende in sout/ende men eetse gelijck meer andere diergelijcke cruyden/ ende sij stoppen den loop des bnycx. De wortel is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die
D van nateren ende slanghen ghebeten sijn. Si is goet tegen den hoest/ende cortheyt van adem. Si lost de vrine. Si verteert alderhande geswel ende herde sweeringhen/gruen ghestooten ende daerop geleyt. Si heylt de wonden te samen. Dat saet is treffelijcken goet tot allerley verstoptheyt vande leuer/milte/nieren ende blase/ alst gesoden is eñ gedroncken. Het brengt den vrouwen haer maent/ ende het drijft de nageboorte wt/ alsment in deser manieren nuttet oft vseert. Het is goet met wijn ingenomen voor de gene die dat Sciatica oft weedom inde huepe hebbē. Ooc so nemet wech alle opworpinge ende windachticheyt vande mage. Het maeckt den meusch ooc sweetende. Maer sonderlinghe ist goet in wijn inghenomen voor de ghene die dwater laden. Dat saet maelt den steen in stucken. De wortel ghedroocht ende ghepulueriseert/die is den Peper ghelijck van smake/daerom machmen ooc de spijse daermede bereydeu/ want si dient wel voor een coude mage/eñ sij helpt de spijse verdonwen/ eñ si verteert alle ouertollige vochticheyt ende humoren. Si is oock wtnemende goet teghen alderhande venijn. De vrouwen die in liggen van kinde/sullen dese wortel in haer spijse gebruycken/want sij maeckt dat de vrouwen na den arbeyt wel ghesuyuert worden. Men mach van dit cruyt

E cruyt oock eenen damp ende waterbaden maken/ want dat lost de vrine ende den steen/ ende het brenget den vrouwen haer sieckte/ ende het verwermt alle de leden van binnen. Dat sap van Leuistock maect een claer aensicht/ende het maeckt de hnyt schoon/wit/ende suyuer/ alsment seker daghen lanck daermede wasschet. Ook so gheneset alle seericheyt inden mondt/inden hals/int fondament/ ende in alle heymlijcke plaetsen/ alsment daermede wasschet/ eñ een lijnē doecxkens daer oner slaet. In summa/Leuistock is een duechdelick cruyt/ ende daerōme ist wel weert datment in alle honen sette.

Van Meesterwortel. Cap. CCXCIII.

Den naem.

A Meesterwortel is sonder twijfel een maniere oft gheslecht van cruyde/datmen in Griecx Silphion heetet/eñ in Latijn Laser/ende Laserpitium. Ende daer doze comet dat men dit cruyt bi onse tijden Osteritium/ende Ostritium/ oft Asteritum ende Meesterwortel heetet/welcke namen al haren oorspronck nemen wt dat woordeken Laserpitium. Ende na mijn duncken/so hiet dit cruyt in voorleden tijden Laserwortel/eñ daerwt is bi lanckheyt van tijde gecomen den naem Meesterwortel/alsō wi int Latijn breet verclaert hebben.

Laserpitium. Meesterwortel.

Faetsoen.

Dit Laserpitium heeft eenē ronden cnopachtigen steel gelijck de Angelica oft de Venckel/ eñ ter wortelwaert is
B hi brnyn. Sijn bladerē sijn den bladeren van Eppe wat gelijc/ maer si sijn veel grooter. Elckē steel heeft drij bladerē/ende elck blat is met twee oft drij sneden gheclouen/ ende bnyten sijn sij rondtsomme met cleyn kerfkens ghekerst gelijc een sage. Op de stelen wassen croonē/die dragen veel witte cleyne bloemkens gelijck Joffrouwmerck/ daerwt compt breet saet gelijck Dylsaet/dat is grawswert/gelijckende de wantluysen vgn aensiene. De wortel is vingers dicke/ somtijts ooc dicker/ ende die vliddert hier en daer/ende sij is buyten grawswert/ eñ binnen wit/ hebbende eenē stercken lieflicken rnec/ eñ daer compt geel taey sap wt/ dat is seer scherp/eñ het bernt op de toughe.

Plaetse

C Plaetse haerder wassinghe.

Men vindt dit cruyt op hooch gheberchte/ maer nv sedtment oueral inde houen. Dat alderbeste Silphium wast in Aphrica / ende sijn sap wort bij onsen tijden inder Apoteken Belzuinum/ oft Ben Juinum ghe heeten/ende voortijts hietment Succus Cyrenaicus. Dat sap van Sil phium dwelckmen wt Media ende Syria brengt/ dat heet inder Apote ken Asa fetida/dat is te seggen / Duyuels dreck/ daeromme dattet so seer stinct/als oftet de duyuel ghescheten hadde.

Den tijt.

Meesterwortel bloeyt in Junio/daerna so leueret sijn breedt saet/dat is ghelijck eeu cleyn bladeken.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is heeter ende scherper dan Peper / daerom ist werm ende drooge tot inden derden graedt. Maer de wortel ende tsaet die sijn wer= mer ende drooger dan den steel ende de bladeren.

D Die cracht ende operatie.

De wortel/tsaet / cruyt / ende tsap van Meesterwortel die sijn won= derlijcken goet teghen alderhande venijn. Ende sonderlinge salment ge bruycken in tijden van Pestilentie/teghen de quade vergiffie locht. Men scheydt ende verteert daermede de dicke/taeye / coude fluxien oft vloten/ die een mensch in sijn lijf heeft. Si sijn oock goet tegen den hoest die van coude compt. Si verteeren oock de dicke humoren ende fluymen die on= trent de borst vergadert ligghen. Maer sonderlinge is dat sap goet inge nomen / oft van buyten gestreken teghen alderhande steken eñ beten van venijnich gedierte. Dit sap heylt ende geneest quade crauwagie/ alsment met azijn mengt ende daerop strijct. Het is oock goet met drooge vijgen inghenomen voor de ghene die de gheelsucht hebben / oft die dwater la= den. Alsmen dit sap ouer maeltijt ghebruyct / soo crijchtmen daer goede verwe af ouer alle dlijf. Dit sap scheydet dat gheclontert melck ende ghe ronnen bloet/alsmen dat van buyten daerop strijckt. Het confforteert de
E maghe/het maeckt appetijt om eten/het lost de vrine/ende het brengt den vrouwen haer maentstonde / alsment in een weeck oft morw gesoden ey mneempt. De bladeren van dit cruyt gruen ghestooten / daermede ghe= neest men de wonden die van eenen dullen hondt oft van nateren ghebe ten sijn/alsmense daerin doet. Dat cruyt in wijn eñ water ghesoden/dat geneest de wonden van binnē. Alsment in deser manierē vseert/so suyue= ret ooc de moeder / eñ het drijft de doode vrucht wt. Alst dor oft drooge is/eñ daeraf dickwils eenen roock gemaect / daermede verdrijft men al= derhande werrten die achter aent fondament ghewassen sijn. Dit sap is goet tot weedom inde huepe/alsment met gecoockten hueninck mengt eñ daerop strijct. In wijn ist goet ingenomē om den mensch te doē sweetē/ wāt het helpt den verstorwē couden man wederō op. Een half drachma daeraf ingenomē/dat is goet tottē cramp / eñ diergelijcke coude gebreken der ner=

der neruen oft zenuwen. Het is goet voor een coude longhen/teghen den kichhoest/ende andere desgelijcke ghebreken der borst. Het versuetet dat Podagra/met azijn ende water gemengt/ende daer om gheslaghen.

Van stinckenden Andoren.

Cap. CCXCIIII.

Den naem.

A Dat ghene dat wij hier stinckenden oft rieckenden Andoren noemen/dat heeten sommige ooc wilde Sauie oft Berch sauie/in Griecx eñ Latijn heetet Stachys. Den oorsprone van dien naem staet inden Latijne verclaert.

Gaetsoen.

Dit cruyt heeft eenē seer rouwen ge hayrden/viercantigen steel. Sijn bla derē sijn heel wolachtich/grijsachtich/ oft wit ghelijck de bladeren van Wol= cruyt / ende rontsomme gekerft. Sijn bloemen sijn bruyn van coluere / oft rootachtich / in huyskens besloten. Sijn saet is rondt. Dat gantse cruyt heeft eenē stercken rueck. De wortel is geel/ende vol veeselinghen.

Stachys. Stinckenden Andoren.

B Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast op ongebowde row plaetsen/daer Distelen ende ander on= cruyt wast.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio.

Natuer ende complexie.

Dit ghewas is bitter eñ scherp/daer om so ist werm van natuere tot inden derden graedt/ende drooghe.

Cracht ende operatie.

C De bladeren van rieckenden Ando= ren ghesoden ende ghedroncken/ die brengen den vrouwen haer maent/ ende sij lossen de Secondine. Maer de vrouwen die groot gaen van kin de/die sullen haer wachten van dit cruyt. Anderst heuet alle de operatien gelijck andere Andorens oft Malro= uen/alsoo wij van elcken in sijn Capit= tel ghescreuen hebben.

Van Rog=

Van Rogghe. Cap. CCXCV.

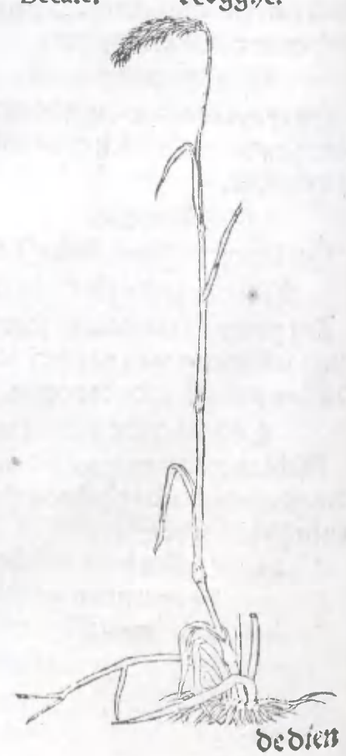
Den naem.

A ROgghe en heet niet in Latijn Siligo/als sommighe meynen. Want Plinius scrijft lib. xviij. cap. ix. dat van Siligo dat liefstickste/ morwste en witste broot gemaect wort. Ende van Rogge bactmen gemeyn/swert/ swaer broot/ voor den ghemeynen man ende arm lieden om den honger daermede te weeren. Item Siligo brengt een are die staet recht ouer eynde opwaerts / ende de Rogghen aren sien nederwaerts ter eerden. Daertoe so heeft Siligo schoon wit glat oft cael corren/in veel vellekens oft caf besloten/maer dat Roggen corren oft saet is swert/ met veel vorekens/ende cleyt in luttel vellekens oft caf besloten. Ock soo en hebben de aren van Siligo geen vlimmen/maer de Roggen aren die sijn heel row van vlimmen/ alsoo wij sulcx breeder verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario. Maer den rechten naem van Rogghe in Latijn / dat is Secale ende Farrago/alsо ons Plinius beschrijft.

Gaetsoen.

B Rogghe heeft eenen stroohalm / die is der Terwe oft Weyte ghelijck/ maer hi is teerder ende langher/ draghende scherpe grasscheyden oft bladeren in maniere van Rietbladeren/aen elcken knoop een besonder blat/ ende elcken stroohalm heeft ghemeynlick vier knoopen / ende daeromme so wast den Rogghe hoogher dan ander corren. De Roggen aren sijn row/ ende selden staen sij recht opwaerts/ wāt sij buygen haer altijt nederwaert ter eerden. Si brengen bleecgeel bloeysel. Dat saet oft corren en is niet wel int caf besloten/daerom wordet swert eñ onlieflick van aensiene.

Secale. Rogghe.

de dien

Plaetse sijnder wassinge.

C Den Rogge wast schier op alle eerde/ende daerom vindtmen bijna ouer al in dese nederlanden / ende bouen in Beyerlant.

Den tijt.

Den Rogge wort tweemael gesaeyt int iaer. Eerst in September eñ October / ende also leyt hi den winter lanck gruen/uiet hooge wter eerden/ende in de Lenten dan schiet hi op ende crijcht halmen. Ende daeromme heetmē dat Winterrogge/oft Wintercorren. Ende dien Rogge wort in vijf weken rijp/na dat hi gebloeyt heeft. Dat an der Somercorren saeytmen inde Lenten/alsmen de Gerste saeyt. In Julio worden sij beyde ghemaeyt ende inde schuere ghedaen.

Natuer ende complexie.

D Den Rogghe is wermer ende drooger dan de Terwe / maer niet soo drooghe als Gerste oft Spelte.

Cracht ende werckinge.

Den Rogghe is wat taey ende slijmachtich/ende daeromme stopt hij lichtelick. Dat Roggenbroot beswaert de maghe / ende sonderlinge als hi niet wel ghebuydelt en is. Daeromme is den Rogge bequamer voor den ghemeynen man die grooten arbeyt doet/ eñ die groue spijse behoeft om hem te versaden.

Van Ledtcruyt. Cap. CCXCVI.

Den naem.

A DIt cruyt heetmen daerom in Dnytsch Ledtcruyt oft Ledecruyt / om dattet principalick gebruyct wort tot de gewonde leden. Men heetet ock Apparitorie. In Griecx ende Latijn wordet Sideritis genoempt/ook om dyer redene wille/alsо wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Sideritis. Ledtcruyt.

Gaetsoen.

Dit cruyt heeft eenen rouwen gheheyrdē viercātigen steel/een elle lanck. Sijn bladeren sijn der Malroue wat gelijck/maer sij sijn langer / bijcans gefaetsoeneert gelijck de Sauiebladerē/ maer sij sijn smaelder ende cleynder.

B Rontom den steel van dit cruyt wassen witgeel bloemkens / die ligghen in vellekens oft huyfkens gesloten / ende als de bloemen afvallen/ so vindtmen daerinne swert rondt saet. De wortel van desen cruyde is dun ende geel.

Plaetse daert wast.

Dit cruyt wast geerne in row steenachtige eñ onghebowde plaetseu/ somtijts ooc in beemden eñ gras houen / eñ sonderlinge aende tuynē vande houē.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio/ende voort tot inden Herst.

C Die natuer ende complexie.

Dit cruyt suyuert/eñ het trect een luttel tsamen. Nochtans is dat meeste deel van dit cruyt vochtich ende redelick cout.

Die cracht ende operatie.

De bladerē van dit cruyt gruen gestootē eñ geappliceert/ die heylen de wonden/eñ sy bedwingē de heete swellingē eñ bloetsweerē. Dit cruyt is so crachtich/dattet tbloet terstont stelpt/ so haest alsment op de wonden bint. Hier worde ick denckende op sommige ongheleerde Apotekers die dit cruyt nemen voor Chamepytis/dat is Hoe langher hoe lieuer/ maer het en is so niet/so wi hierna in sijn Capittel verclaren sullen.

Van Sorgsaet. Cap. CCXCVII.

Den naem.

A Dit is een vrembt gewas/ eñ men heetet in Italien Sorgi/eñ daerom so noemē eñ heeten wi dat ooc Sorgsaet. Sommige heetent ooc Lombaertsche Milie oft Hirs. Hoemen dit in ouden tiden hiet/dat en is mi noch niet bekent/het en sy een geslecht van Varen/ want in Vranckrijck heetment Frumentum rubrum eñ barbatum/ dat is te seggen Root Coren/ ende ghebaert Coren. Maer daer bi laten wi dat blijuen.

Sorgi. Sorgsaet.

Kaetsoen.

Dit Sorgsaet oft Lombaertschen Hirs heeft vier oft vijf dicke/hooge/ cnoopachtige eñ bruynachtige stelen/ met lange/scherpe/breede/vore scherp toegaende bladeren becleet/ den Riet
B niet onghelijck. Op de stelen wassen baerdachtige oft dicke bruynroode aren/eñ die sijn grooter eñ dicker dan de aren van Panicum. Het draecht geel bloeysel ghelijck ander vruchten. Dat saet is rootachtich ende ront/ so groot als een Linse/ eñ tis scherp. De wortel heeft veel veesen.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit vrembt gewas is in corte iaren herwaert eerst hier int lant gebracht. Het moet alle iaer inde houen gesaeyt worden.

Den tijt.

Desen Lombaertschen Hirs bloeyt in Ju=

C in Julio ende Augusto/maer het en wort niet rijp voor inden Herst.

Natuer ende complexie.

Aengheseen dat dit gewas suet is gelijck Panicum/ eñ oock denselven smaeck heeft/ so moetet ooc eenderhande natuere ende complexie hebben ghelijck den Panicum.

Cracht ende operatie.

Dit Sorgsaet en wort noch hier te lande niet sonderlinge ghevseert. Maer aengesien dattet sulcken smaeck heeft gelijck de Panicum/ so moetet oock sonder twijsel sijn operatie ende werckinghe hebben.

Van Vaterwortel. Cap. CCXCVIII.

Den naem.

A Vaterwortel heetmen inder Apoteke Serpentaria/ oft Bistorta/ maer het en is de oprechte Serpentaria niet/ daer de oude meesters af gescreuen hebben/also wi sulcx int Capittel van Slangencruyt ghedeclareert hebben. Maer oft dese Vaterwortel in ouden tijden bekent gheweest heeft/ende hoemen die hiete/dat en can ick v noch niet seggen. Hoe wel dat sommighe meynen dattet Limonium is/so en ist hem met onghelijck van cracht ende duechden. Want dat Limonium (daer de oude meesters af ghescreuen hebben) dat heeft sulcken cracht ende operatie gelijck de Vaterwortel. Maer wij nemen een ander cruyt voor Limonium/alsoo wij hier bouen claerlick daer af ghescreuen hebben int Capittel van Wintergruen.

Gheslecht.

Men vindt tweederhande Vaterwortel. Dat eerste heeft glatte/essen bladeren/ende een tsamen ghecromde wortel/ ende dat is de redene datment bij onsen tijden in Latijn Bistorta heetet/ ende in Duytsch machB ment manlijcke Vaterwortel heeten. Dander gheslechte heeft bladeren die sijn meer gefronsselt oft gherimpelt/ ende het heeft een grooter wortele met veel veesen. Sommige heeten dit cruyt in Latijn Colubrina. Wij moghent wel vrouwelijcke Vaterwortel heeten/ op datmense onderkenne. Daerom heeten dese cruyden Vaterwortelen/want als sij eerst wter eerden cruypen/so sijnse ouertrocken ende bedect met een teeder velleken/ dat is eender tonghe van een natere ghelijck.

Kaetsoen.

De manlijcke Vaterwortel heeft eenen teederen/biesachtigen/glatten/ essenen steel. Sijn bladeren wassen principalick beneden aende wortel/ ende sij sijn lanck ende breet gelijck de bladeren van Suerpeerdick wortele/ende sij sijn op deen sijde gruen/ende op dander sijde blawgruen/en de gebuycht. Maer de bladeren die aenden steel wassen/dyer en isser niet veel/ende sij sijn seer cleyne/ende scherp gelijck tongesskens. Int sop van=

C den steel wast een schoon are ghelijck een dodde/met veel cleyn lijsverwi
ghe bloemkens te samen ghedronghen / ghelijck de bloemen van cleyn
Wechbreede. De wortel is ghecronckelt ende ghewronckelt ghelijck een
natere/ende si is buyten swert ende binnen root/ en si is row van smake.
De vrouwelijcke Naterwortel heeft ooc eenen langen effenen teederen
steel. Maer de bladeren sijn meer ghecronckelt/ende om gheboghen/en-
de donckergruen/maer op dander sijde sijn sij oock blawgruen. Int sop
vanden steel heuet oock gheaerde bloemen/ ghelijck de voorgaende Na-
D terwortel / maer de dodde is grooter. Als de bloemkens afvallen / soo
brenghet in sijn doddekens bruynachtich ghehoeckt saet / ghelijck als de
voorgaende Naterwortel. Sijn wortel is lanck ende groot/ghefaetsoe
neert ghelijck thooft van een slanghe oft natere / ende tis verchiert met
veel hayrs oft veesen.

Plaetse haerder wassinge.

Dese cruyden wassen geerne op vochtige plaetsen daer veel lombre is/
ende sonderlinghe in beemden die in bosschen ligghen.

Den tijt.

Si bloeyen beyde in Maio ende Junio / daerna leneren sij haer saet/
dat heeft veel canten oft hoecken.

Serpentaria mas, seu Bistorta.
Naterwortel manneken.

Serpentaria fœmina.
Naterwortel wijfken.

Natuer

E Natuer ende complexie.

De Naterwortelen/aenghesien dat sij eenen rouwen smaeck hebben/
ende seer adstringeren/so vercoelen ende drooghen sij/als sommige mey
nen/inden derden graedt. Ende dit is waerachtich van droogen/ maer
sij en sijn soo coudt niet van natueren / datse inden derden graedt coudt
worden.

Cracht ende operatie.

F De wortelen van beyde dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die
gheneesen ende heylen de wonden / sij doen dat braken ende ouergheuen
ophouden/ ende si sijn goet voor de gene die dat roode melizoen hebben.
Dat water daeraf gheneest de voortsetende sweeringhen des mondts/
alsmen den mondt daermede gorghelt. De Naterwortelen met cruyde
ende wortelen ghesoden ende dat ghedroncken / dat stopt de sieckte van-
de vrouwen. Desghelijck doet oock dat puluer vande Naterwortele in
rooden wijn inghenomen. In summa/ dese cruyden sijn goet tot alder-
hande ghebreken/die drooghens ende adstringerens behoeuen.

Van Waterchamedren.

Cap. CCXCIX.

Den naem.

A Waterchamedren oft Scordien / dat heetmen in Griecx
Scordion/ende in Latijn Trixago palustris. Den oor-
spronck van dese namen vindij inden Latijnschen Her-
bario int lange verclaert. Dit gewas heb ick Waterca
medren genoempt/ daerom dattet den Chamedren wat
gelijck is van bladeren ende van bloemen/ende om dattet geerne bi dwa
ter wast. Men macht oock wel Scordium heeten.

Tfaetsoen.

Dit cruyt heeft viercantighe stelen / ende die sijn becleedt met blader-
kens/gelijckende int faetsoen den bladeren van cleyn Chamedren / maer
sij sijn langher ende grooter/ende niet so diepe rondtomme ghekerft/ en-
de sij hebben eenen bitteren smaeck/byna ghelijck Loock. Sijn bloemen
sijn den bloemen van cleyn Chamedren heel ende gants ghelijck/ comen
de overal aenden steel wt/ende niet alleen int opperste sopvanden stelen/
also sommige meynen. De wortel deylt haer in veel deelen met veel vees-
kens / cruypende hier ende ghinder. Niet veel Apotekers en kennen dit
cruyt in dese landen/ en nochtans gebruyctment tot de Theriakel. Maer
daertoe nemen sij wildt Loock in stede van dit cruyt/ ende daerin faelge
ren ende dolen sij grootelick.

Plaetse sonder wassinghe.

De Waterchamedren wassen geerne in vochtige plaetsen / nochtans

Scordium. Waterchamedren.

B wat inder hoochde liggende. Ouer seker iaren herwaerts heeft dit cruyt seer luttel bekent geweest/ maer nv wordet in veel plaetsen gheplandt. Het grijpt haest stadt/al ist datmen niet meer dan een struyckxken in deerde en sedt / want het wortelt haest / ende cruypt hier ende ginder / ende het breydet hem seluen seer wt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio ende Julio. Ende soo veel als ick daerwt hebconnen mercken/so en blijft een bloemken niet ouer eenē dach duerende / alsovolcht deē bloemken altijt na dander.

Natuer ende complexie.

De Waterchamedren sijn werm en de drooghe/waut sijnen smaeck is bitter ende scherpachtich.

Cracht ende werckinge.

Dit cruyt ghedroocht / ghepulueriseert ende met wijn ghedroncken / dat los de vrine/ende tis goet voor de ghene die vande nateren gebeten sijn/ende die doodelick venijn gedroncken hebben. Twee drachmen van dit

D cruyt met Mede inghenomen/dat gheneest dat roode melizoen/ de pijne inde maghe/ende de cowpisse. Het purgeert de borst van fluymen. Ooc ist wtnemende goet teghen den langduerenden hoest / alsment met hueninck mengt / ende een electuarium daeraf ghemaect. Dit cruyt gesoden ende ghedroncken / dat brengt den vrouwen haer maent / ende tis goet voor de ghene die van binnen gheschoort ost gebroken sijn / ende die den cramp hebben/ ende het opent de verstoptheyt van leuer ende van milte. Dit cruyt gheneest de groote oude wonden / alsment gruen stootet ende daerop leyt. Maer alsment droocht / ende dat poeder daerin stroyt/ soo snyueret die onreyn wonden eerst/ ende ten lesten heylet die. Desghelijck doetet oock alsment met hueninck mengt/ ende daerop strijckt. Dat puluer van desen cruyde verteert dat vuyl ende ouertollich vleesch dat inde wonden wast/ alsment daerin stroyt. Dit cruyt is goet den ghenen die dat Podagra hebben / in water ghesoden ost met azijn daerop gheleyt.

Men mach ooc dat sap wt dit cruyt persse̅/ dat heeft sulcken cracht ende operatie gelijck dat cruyt/alsment inneempt ende drinckt.

Van Sti-

Van Stichas cruyt. Cap. CCC.

Den naem.

A Stichas cruyt is een vreembt ghewas. Ende om des wille dattet noch gheenen Duytschen naem en heeft / so geuen wi hem desen naem na dat Griecx ende Latijnsch woordeken Stichas/ost Stechas / want alsoo heetet in beyde dese spraken. Inder Apoteken heetmen dit ghewas Stichas Arabica. De redene waerom vindij inden Latijnsehen Herbario.

Caetsoen.

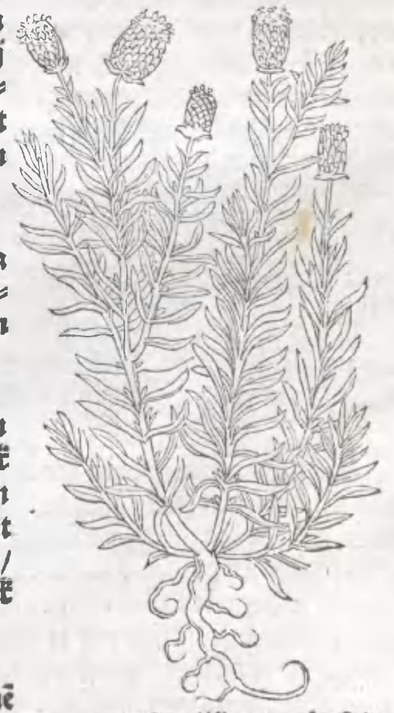
Stichas cruyt is een ghewas met veel teeder tackxkens/ den Thymus ost Roomschen Cuel niet seer onghelijck. Nochtans heeft dit langer bladeren/bijcans gelijck Ysope/ost Lauender bladeren/maer dese sijn cleynder/teerder/ende geelder. Int sop vande stelen wassen aren ost dodden/die ghelijcken haer schier den bloemen van bruyn Betonie. Dese geaerde dodden sijn van veel cleyne blauwe bloemkens tsamen gheset. Ende als

B die verderuen ende afvallen/so wordt dat doddeken heel geel/ende daer in vindtmen cleyn bruyn sadeken. De wortel is cleyn ende houtachtich. Dit gheheel cruyt riect seer wel/alst gruen is.

Plaetse sijnder wassinge.

Stichas cruyt wast principalick in seker eylanden geheeten Stechades / ligghende inde Zee teghen ouer Massilien/ ende daerna heeft dit cruyt sijnen naem. Men vindet ooc in Arabien / ende in meer ander landen. Bij ons sedtment inde cruythouen in teylen/ende wilment opbrengen / so moet ment wel gade slaen / want het is een teeder cruyt.

Stœchas. Stichas cruyt.

Den tijt.

C Dit cruyt bloeyt in Junio/als de Lauender bloeyt / ende dyer ist ooc ghelijck van bladeren/ also wi hier bouen gheseyt hebben.

Natuer ende complexie.

Stichas cruyt is van tweederhande substancie/alsomen wt sijnē smaeck̄ mercken mach/want het trect tesamen ende tis bitter. Daeromme soo is het werm ende drooghe van complexie/ alsoo sijn operatie datselue claerlick wtwijst.

Cracht ende operatie.

Dat Stichas cruyt met sijn bloemē

D geſoden ende ghedroncken/ dat neempt wech alderhande verſtoptheyt/ het ſcheydt/ende purgeert/ende conforteert de leden van binnen/eñ tgheheel lijf. Het is oock wtnemende goet tot de gebreken vande borſt eñ longen/gelijck de hof Yſope/oft Satureye/men mach deen voor dander nemen. Het brenghet den vrouwen haer maent/alſment in deſer manieren vſeert. Oock ſo vſeertment inde medicmen diemen tegent venijn maect. Als yemandt aen dit cruyt eñ bloemen riect/ ſo conforteert dat de cranke herſſenen. Men mach dit cruyt om ſijnen lieffelijcken rueck wille wel in eeren houden ghelijck de Lauender/Spicanardi/ ende dyerghelijcke cruyden/diemen ghebruyct ende vſeert om thooft te conſorteren.

Van Seepcruyt. Cap. CCCI.

Den naem.

A Seepcruyt heet in Griecx Struthion/ende in Latijn Radicula/ende Lanaria/eñ inder Apoteken Condiſi. Sommige heeten dit gewas Herba fullonum/dat is te ſeggen/ Volders cruyt. Sommige heetent oock Saponaria/eñ daerwt heetet in Duytſch Seepcruyt. Ende deſe namen ſijn hem daerom ghegeuen/om dattet vande Volders tot de cleederen ghebruyct wort/want het doet alderhande plecken eñ vuylicheyt wt de cleederen/ſo wel als de zeepe. Den oorſpröc eñ redene van dander namen ſtaet verclaert in onſen Latijnſchen Herbario.

Struthion. Seepcruyt.

Geſlacht.

B Men vindt tweederhande Seepcruyt/tam ende wildt. Dat tam en wordt in deſe landen niet gheuonden/ oft men moetet inde houen planten.

Dat wildt waſt oueral/ ſo wi hierna verclaren ſullen. Deſe twee cruyden ſijn malcanderen ſeer ghelijck.

Faetſoen.

Tam Seepcruyt heeft eenen ronden ghehayrden ſteel/ met veel ledekens. Sijne bladeren ſijn ſmael ende ſcherp ghelijck de bladeren van Olijfboom/ende gruen van coluere/ende dyer compter ſomtijts vijf te ſamen. Int ſop vande ſtelen waſſen ſchoone witte bloemkens van faetſoene gelijck Ginoffelen/

C Ginoffelen/maer ſij ſijn cleynder/cruypende wt een hol rondt blaeſken oft ſackeñ. De wortel is buyten root/groot/rondt ende lanck/cruypende lanck wt bouen in deerde. Men ſnijdt deſe wortel in ſtucken/ eñ daermede ſuyuertmen de wolle/ ende de cleederen. Dat wilde is den tammen ghelijck/maer ſijn ſtelen en ſijn niet ſo ſeer root/maer bruynachtich. Het heeft grooter bladeren ende bloemen dan dat tamme. De bladeren ſijn oock ſaecht ende vet int taſten.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Dat tam Seepcruyt waſt gheerne in rouwe ſteenachtighe plaetſen. Men vindets oock bi ons niet dan inde houen/daerment planten moet/ alſo wi hier bouen gheſeyt hebben. Dat wilde waſt oueral inde haechboſſchen/neffens de ackers aende tuynen.

Den tijt.

Seepcruyt bloeyt principalick in Junio/eñ daerna blijuet twee gantſe maenden lanck bloeyſel draghende.

D

Die natuer ende complexie.

Seepcruyt/ende principalick dat tamme/ is werm ende drooghe ſter bijcans inden vierden graedt.

Die cracht ende operatie.

De wortel/dewelcke ſcherp is/met hueninck gemengt/ ende in maniere van een electnarie ingenomen/ dat loſt de vrine/ ende tis goet voor de ghene die ghebreck hebben in haer leuer/ende tegen den hoeſt/ ende voor de ghene die dempich ſijn op de borſte/ende cort van adem. In deſer manieren ghevſeert ſijnde/ſo laxeret. Deſe wortel met Cappers wortel ghemengt ende inghenomen/die breect den ſteen/ende ſij drijſten wt door de vrine. Si maect de milte cleynder/alſmenſe ghebruyct alſo hier voze verclaert is. Alſmenſe inde ſchamelheyt vande vrouwen doet/ ſo brengt ſij den vrouwen haer maent/ ende ſij drijft die doode vrucht wt. Sij gheneeſt de tnydicheyt ende ſchorfheyt/ alſmenſe met Gerſten moudt ende azijn mengt/ ende dat daerop ſtrijckt. Sij verteert de ſwellinghen ende bloetſweeren/als ſij met Gerſten meel in wijn geſoden is/ ende dat daer op gheleyt. Men ghebruyctſe oock tot de medicijnen die een claer geſichte maken. Deſe wortel ghepuluerizeert/ende dat inden nneſe gedaen/dat maect den menſch nieſende. Alſmenſe met hueminck mengt/ende inde nueſe doet/dat purgeert door den mondt. De wortel geſoden ende gedroncken/dat is goet voor de ghene die de geelſieckte hebben/ ende tot de gebreken vande borſt/ſij loſt de vrine/ende laxeert den bnyck/ ende ſij purgeert de vrouwelickheyt. De wortel gepuluerizeert/ende een drachma ſwaer in Meede inghenomen/dat helpt de gene die eenen ſwaren adem hebben.

E

Van Zee

Van Zee Ayeuyn. Cap. CCCII.

Den naem.

A DEn ZeeAyeuyn oft Squille/heetmen in Griecx ende in Latijn Scilla/ende inde Apoteke Squilla.

Tfaetsoen.

De wortel van Zee Ayeuyn heeft veel schellen / deen bouen dander gelijck den Ayeuyn. Daerwt wast eenen steel/ alsulck alsmen aenden Saffraen siet/ ende desen steel draecht witgeel oft bleecke bloemen. Als die verouden / so comen na veel dagen de bladeren wt/die en wassen op geenen steel/ ende sij sijn in deele den Ayeuyn bladeren ghelijck/maer sij sijn grooter ende breeder/ende dmeeste deel van desse bladeren buyghen haer ter eerdenwaert.

Plaetse sijnder wassinghe.

Den Zee Ayenyn wast overal daer hi gheplant wort / ghelijck Loock ende Ayeuyn.

B

Den tijt.

Den Zee Ayeuyn (also Theophrastus daeraf schrijft) bloeyt drij werf/ ende met dat bloeysel gheeft hij te verstaen/ wanneer dattet goet ackeren ende aren is.

Natuer ende complexie.

Scilla. Zee Ayeuyn.

Den Zee Ayeuyn scheydet alle quade dicke humoren/ende hi is werm in den tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Alsmen den Zee Ayeuyn ghebruycken wil/ so moet hi te voren ghesoden

C oft gebraden sijn / want alsdan en is hij so scherp niet/ende hij en is so schadelick niet om te vseren. Zee Ayeuyn row in olie gesoden/ dat is goet voor de ghene die vande nateren ghebeten sijn/alsmen dit daerop leyt. Een deel gebranden Zee Ayeuyn/ ende acht deelen souts daertoe/ ende onder een ghestooten/ ende ghegheten / dat laxeert/ ende maeckt weeck inden buyck. Ende men ghebruycket den Zee Ayeuyn oock tot de medicijnen die de vrijne lossen. Hij is oock goet voor de ghene die de gheelsieckte hebben / ende die dwater laden / ende voor de gene die hoesten/ en eenē corten adem hebben/ ende

D ende die crimsel int lijf hebben/ alsmen een half drachma hieraf met hueninck mengt ende inneempt. Hi conforteert de maghe/ende maect goede digestie/met hueninck gesoden ende gegeten. Gebraden Zee Ayeuyn gheneest ende heylt de wraeten/ende cackhielen / oft voeten daer den winter in is/alsmen dat daerop leyt. Maer alle de ghene die binnen int lijf ghequetst sijn/oft eenich open ghebreck hebben/ die sullen haer wachten van Zee Ayeuyn te gebruycken. Men seyt dat een huys bewaert is van tooue rije ende guychelije / alsmen eenen gheheelen Zee Ayeuyn voor oft bouen de dore vanden huyse hangt. Zee Ayeuyn met hueninck ende azijn ghebruyct ende inghenomen/dat verdrijft de wormen ende ander onsuyuer ghespuys wten lijue. Als de ghene die dwater laden grooten onlijdelijcken dorst hebben/ so sullen sij verschen Zee Ayeuyn onder haer tonge leggen/daermede vergaet den dorst.

Van Luyscruyt. Cap. CCCIII.

Den naem.

A Luyscruyt wort in Griecx geheetē Staphis agria / eñ also heetet noch inder Apoteke. In Latijn heetet Herba pedicularis/ eñ Pituitaria. Den oorspronck van dese namē staet in onsen Latijnschen Herbario verclaert.

Faetsoen.

Pituitaria. Luyscruyt.

Luyscruyt heeft rechte/weecke/ende donckergruene stelen. Sijn bladeren sijn den bladeren van wilden Wijngaert gelijck/ eñ si sijn gespleten in vijf oft ses deelen/ meer oft mm. Het heeft schoon hemelblaw bloemen/wassende op besonder stelen/ ende elck bloem heeft ses onderscheyden bladerkens. Als de bloemen afvallen/soo volghet

B daer drijcantich swertbruyn saet in gruen huyskens/hebbende eenē scherpen smaeck. Sijn wortel is slecht ende houdtachtich. Hier wt machmen merckelick sien / dat dit cruyt een ghe slecht is van Staphis agria. Maer oftet dat oprecht Staphis agria is/ dat staet noch in twijfel/aengesiē datter gheen gheel bloemen en heeft/ ghelijck de Weedt/ Isatis ghenoempt.

Plaetse sijnder wassinge.

Luyscruyt dat wilt inde houen ghe

plandt

C plandt sijn. De rechte Staphis agria wast geerne in plaetsen daer veel lombre is.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden somer.

Natuer ende complexie.

Luyscruyt is werm eñ drooghe inden vierden graet/ want het bernt.

Cracht ende operatie.

Vijsthien greynkens van tsaet van desen cruyde ghestooten eñ in Mede ingenomen / dat lost de groue taey humoren bouen wt doort braken. Ende alsmen de voorseyde medicijne inghenomen heest/ so salmen daer op gaen spaceren/ende dickwils Mede drincken/ want dat saet bernt seere/ alsmen dit niet en doet. Alsmen dit saet inden mont houdet eñ knowt/ so trect dat de taey humoren wten hoofde eñ wt de herssenē. Dit cruyt/
D saet/ost wortel/ in azijn gheseoden/ ende dat werm inden mondt ghehouden/ daermede vergaet den tandtsweer. De wortel gepulueriseert ende met hueninck ghemengt / dat gheneest de sweerende vuyl monden. Dat cruyt/saet/oft wortel/gruen ghestooteu/ oft ghedroocht ende ghepulueriseert/eñ met olie ghemengt om een salue daeraf te maken / dat verdrijft ende doodet de luysen ende neten/ende tis goet teghen dat inecken/ eñ het heylt de ruydicheyt. Desghelijcke operatie heeft oock de wortel in water oft looghe gheseoden/ ende daermede ghewasschen. Men ghebruyct dat Luyscruyt oock tot medicijnen die bernen. Sijn bloemen ghedroocht ende ghestooten/ende in wijn ghedroncken / die sijn goet den ghenen die van nateren ghebeten sijn. Dat cruyt in azijn geseoden/ende de cleederen daermede bespraeyt/dat verdrijft de luysen wten cleederen.

Van Seseli. Cap. CCCIIII.

Den naem.

A DE cruyden vande welcke wi hier scrijuen sullen/ die heeten wi hier int generael Seseli/na haren Griecschen ende Latijnschen naem. Ende hoe dat sij elck besonder in Duytsch heeten/dat sullen wi hierna verclaren.

Geslecht.

Daer sijn drij gheslechten oft manieren van Seseli. Dat eerste heetet in Latijn Seseli Massiliense/inder Apoteken Siler montanum/ dat is te segghen / Berchseseli / oft Silermonteyn. Na mijnen duncken (ick en hebs noch niet sien wassen / want sijn saet / hoewel dat ick dat dickwils saeyde/en heest niet willen wtcomen) ist ghene dat sommige Berchvenckel heeten/om dattet der Venckel ghelijck siet/ ende geerne op hooge berghen wast. Sijn figure en heb ick v hier niet connen leueren. Dat twee de ghestechte/Aethiopicum gheheeten / ist gene datmen in Duytsch witte Hertwortel noempt / also sijn gestelteniſſe ende faetsoen dat wtwijst.

Dat

Seseli Aethiopicum.
Witte Hertwortel.

Seseli Peloponcsiacum.
Swerte Hertwortel.

B Dat derde ghesiecht van Seseli/dat Peloponesiacum gheheeten wort/ is tghene dat wi in Duytsch swerte Hertwortel heeten / ende dat machmen claerlick sien inde beschrijnghe vande oude meesters/ ist dat ghi die met dit cruyt confereert.

Faetsoen.

Silermonteyn heest bladeren gelijck de Venckel/maer sij sijn dicker. Sinen steel is oock wat stercker. Sijn croone ghelijckt der croone van Dylle/maer de bloemen sijn heel wit. Dat saet is lanck ende gehoect / eñ met veel voresens oft holkeelen verchiert/hebbende eenen scherpen bitteren smaeck. De wortel is lanck ende sterck van ruecke. De witte Hertwortele heeft eenen steel met knoopen/bijna gelijck de Angelica/oft Meester wortel. Sijn bladeren sijn den bladeren van Veel ghelijck/ maer sij
C sijn cleynder ende langachtiger. Het heeft oock een croone gelijck de Dylle/maer de bloemen daeraf sijn wit ghelijck de bloemen van Silermonteyn. Sijn saet is dick gelijck Terwe/bitter/ende scherper / ende stercker van smake dan Silermonteyn. De wortel is lanck ende groot/van buyten bruynverwich/bedect met grof lanck hayr/dat staet opwaerts tegen den steel. De swerte Hertwortel heeft eenen hooghen steel / somtijts mans lengde hooge/gelijckende den steel van Venckele. Sijn bladeren ghelijcken den bladeren van wilde venijnighe Peterselie / maer sij sijn

D breeder ende dicker. Int sop vanden stele wast een schoon breede croone van witte bloemen. Ende als die asvallen/so compt dat saet/dat is breeder dan tsaet van witte Hertwortel/ende tis den sade van Dylle gelijck/ende het heeft goeden rueck. De wortel is buyten heel swert / ende gelijck als dat voorgaende cruyt oock bedeckt met hayre dat opwaerts teghen den steel staet/ende tis goet van ruecke/schier ghelijck wieroock.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat alderbeste Berchseseli oft Silermonteyn wast ontrent Massilien/also Dioscorides screyft / ende daerna heuet oock synen naem / datment Seseli Massiliense heetet. De witte Hertwortel wast op hooge bergen inde wildernisse. De swerte Hertwortel wast op rouwe vochtige plaetsen/ende op cleyn berchskens. Si is gemeynder dan de witte.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen principalick in Julio/ende tegen den Herst dan leueren sy ryp saet.

Die natuer ende complexie.

Dese cruyden syn werm ende drooghe inden tweeden graedt.

E

Die cracht ende operatie.

Dat saet ende wortel van dese cruyden ghesoden ende ghedroncken/die syn goet teghen de cowpisse / voor de ghene die corten adem hebben/ende voor de vrouwen als de moeder opwaerts climpt/ende den genen die met de vallende sieckte beladen syn. Si brenghen den vronwen haer maent/ende sy druyuen de doode vrucht wt. Si syn goet tot alderhande ghebreken van binnen / ende tot den langduerenden hoest. Dat saet met wyn inghenomen/dat maect goede digestie/ oft verteerinye inde mage. Het verdryft dat criemsel int lyf/ ende het loft de vrine. Het is oock goet den gheyten ende ander viervoetich ghedierte te drincken ghegeuen / om lichtelick haer ionghen te worpen. Desgelycke operatie hebben de bladeren oock/alsmense den vee teten geeft.

Van Beerwortel. Cap. CCCV.

Den naem.

A Beerwortel is in Grieck ende Latyn geheeten Tordylon/Tordylion/en Seseli Creticū/ sommige heetent Gordylion. Ēn dien naem is hem gegeuen om des rows hayrs wille dat aende wortel tegen den steel opwaertsstaet/oft om dat dit gewas goet is tot veel gebreke der beermoed.

Faetsoen.

Beerwortel heeft diepe gekerfde doorhackelde bladeren / die syn den Venckelcruyde so gelyc/datmense voor Venckel aensien mocht. Sinen steel is rondt/ ende hi cryght ledekens ende knoopen ghelyck de Venckel. Syn

Tordylon. Beerwortel.

B Syn bloeysel dat syn witte croonen met seer cleyn bloemkens. Als syn saet ryp is / so ist rondt ende tweevoudich ghelyck eenen schilt/ sterck van ruecke/ ende een luttel scherp van smake. Het heeft een langhe wortel/vinghers dicke / ende die is bouen met veel rouwes hayres ouertrocken / hebbende eenen stercken rueck / ende eenen scherpen smaeck.

Plaetse daerse wast.

C De Beerwortel wast op hooch geberchte inde beemden. Men settet oock inde houen.

Den tijt.

De Beerwortel plach principalick in Julio te bloeyen/ ende daerna so begint haer saet te rypen.

Natuer ende complexie.

Beerwortel is heet ende drooge van nature/alsomē claerlick mercken mach aen syn operatie.

D

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Beerwortel ghesoden ende ghedroncken/ dat is goet teghen de droppelpisse / ende het brenghet den vrouwen haer maent. Dat sap wt den steel ende gruen saet gheperst / ende daerafeen half drachma thien daghen lanck in sueten wyn ghedroncken / dat gheneest de ghebreken der nieren. De wortel ghedroocht ende ghepulueriseert ende met hunick een electuarium daeraf ghemaect / dat dryft de coude taeye slymicheyt wter longhen ende vander borst. Dat saet ende de wortel van dit cruyt in wyn ghesoden ende ghedroncken / dat is een gheproefde ende waerachtighe medicine teghen alderhande venyn. Si lossen den steen/ ende sy syn seer goet voor de vrouwen die den witten vloet hebben. In summa/ men behoortse te ghebruycken tot sulcke gebreken / die wermens ende drooghens behoeuen.

Van Voghelnest. Cap. CCCVI.

Den naem.

A Dit cruyt heet Vogelnest om syn croonē wille/die gelyckē eenen nest van eenē vogel alst saet begint te rypen / ēn tis dat derde geslecht vā Daucus/ daer Dioscorides af scriuet/alsomen wt syn beschryuinge claerlick mercken mach.

B Faetsoen.

Vogelnest heeft eenē ronden bruyn achtighen steel met veel tacken. Sijn bladeren sijn des Corianders bladeren ghelijck. Het heeft een croone met witte bloemen/ die gelijckt der croone vā wilde Pastinaken. Tsaet is lanck/ van faetsoene den Roomschen Comijn ghelijck/ende scherp van smake. De wortel van dit cruyt is bruynachtich ende lanck/ met veel veeselinghen daeraen hanghende.

C Plaetse sijnder wassinghe.

Vogelnest en wast in onse landen niet van selfs/ maer men moetet inde houen setten.

Den tijt.

Voghelnest bloeyt principalick in Julio/ ende daerna beghint sijn saet te rijpen.

Natuer ende complexie.

Tsaet van Vogelnest is seer werm ende drooge/ ende desgelijcx oock dat cruyt/ maer niet so ster alst saet.

D Cracht ende operatie.

Dat saet van Vogelnest ghesoden ende gedroncken/ dat lost de vrine/ het brengt den vrouwen haer maent/ eñ het drijft de doode vrucht wten lijue. In deser manieren gevstert wesende/ doetet dat crimsel binnen den lijue cesseren/ ende tis goet teghen den langduerenden hoest. Het is goet in wijn inghenomen voor de ghene die van venijnich ghedierte gebeten sijn. Het verteert alderhande gheswel/ alsment buyten daerop leyt. De wortel in wijn ghesoden ende ghedroncken/ die doet dat roode melizoen cesseren. Plinius scrijft dat de bladeren de pijlen wten lijue trecken/ alsmen die daerop leyt. Maer in andere dinghen en hebben sij soo grooten cracht niet alst saet.

Dauci tertium genus. Vogelnest.

Van Bloetcruyt. Cap. CCCVII.

A Den naem.

Dit cruyt heetmen in Nederlant oueral gemeynlick Pimpinelle/ ende het wordt oock Onsers Heeren baerdeken gheheeten. Maer hoe dat de oude medicijn meesters dit cruyt gheheeten hebben/ dat en weet ick niet. Bij onsen tijden

B tijden heetment in Latijn Sanguisorba/ dat is te segghen/ Bloetsuypcruyt/ om dattet groote cracht heeft om dbloet te stelpen. Want ghelijck dat drooge eerdtrijck dwater na hem trect ende opsuypt/ alsoo verslint eñ suypt dit cruyt dbloet. Ende daeromme heetment Bloetcruyt. Sij dolen die dit cruyt voor Pimpernelle houden/ alsoo wi dat wijt ende breedt verclaert hebben in onsen Latijnschen Herbario.

Ghestacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deen heeft groote langhe bladeren/ende teeder dunne stelen ghelijck Rogghen stroohalmen/ ende daerom heetment groot Bloetcruyt. Dander is in alle dingen cleynder/ wtgenomen de stelen. Anders sijn sij beyde malcanderen ghelijck.

C Faetsoen.

Bloetcruyt heeft veel bruyn stelen/ die sijn met veel holkeelen oft vorekens verchiert/ eñ met een luttel wolle oft hayrs ouertrocken. Sijn bladeren sijn row ende langachtich/ ende rontsomme gekerft ghelijck een sagh. Op de stelen wassen ronde castanybruyne colfkens oft cudskens/ die sijn vol gaetkens oft huyskens/ gelijck biehuyskens/ die doen haer selven open/ ende daerwt comen cleyn gruen bloemkens/ ende int midden van dese bloemkens wassen gheel hayrkens. De wortel van dit cruyt is

Sanguisorba maior.
Groot Bloetcruyt.

Sanguisorba minor.
Cleyn Bloetcruyt.

D lanck ende dicke/hebbende eenen amperen ende rouwen ſmaeck.

Plaetſe haerder waſſinge.

Dat groot Bloetcruyt waſt geerne in drooge beemden eñ gras plaetſen. Dat cleyne waſt op dorre rouwe plaetſen / ende ongebowde ackers ende velden/daer de ſonne altijt mach ſchijnen.

Den tijt.

Beyde deſe cruyden bloeyen in Maio ende Junio.

Natuer ende complexie.

Aenghesien dat deſe cruyden ſeer adſtringeren oft te ſamen trecken int ſmaken / ende wat ſlijmich ſijn / daerom drooghen ende ſtelpen ſij wter maten ſeere/alſo wi hierna breeder verclaren ſullen.

Cracht ende werckinge.

E Deſe cruyden hebben groote cracht om alderhande vloten van bloede te ſtelpen / alſoo datmen ſeyt/dat ſij dbloet ſtelpen/ al iſt datmenſe niet dan inde hant en houdt. Men beuindt bij experientie/dat gheen dinck ſo grooten cracht heeft om de ſieckte vande vrouwen te doen ceſſeren als ſi die ouervloedelick hebben/ als deſe twee geſlechten van Bloetcruyt. De bladeren gruen gheſtooten / die gheneſen de wonden / fiſtelen / ende den cancker. Deſghelijcx doen ſij oock ghedroocht ende gepulueriseert / ende daerin geſtroyt. Si ſtoppen dat roode melizoen/ende ander fluxien des buycx/wonderlijcken ſeere/ in wijn oft water geſoden ende gedroncken. In ſumma/het ſijn rechte wondtcruyden/ ende daeromme ſo mogen de Chirurgijns deſe cruyden wel in grooter eeren houden.

Van Artiſchaut. Cap. CCCVIII.

Den naem.

A Dit is een vreembt gewas/in Griecx heetment Scolymns/ ende in Latijn Strobilus eñ Cinara. Bi onſen tijden heetmen dit cruyt Arocum/oft Alcocalum/Articocalus eñ Articoca/ende daerwt compt ſijnen naem Artichaut.

Faetſoen.

Artichaut heeft groote bleeckgruene ſtekende bladeren op beyde ſijden doorſneden/rondtſomme met ſcherpe punten ende doornen beſet/eñ ſeer lanck. Midden tuſſchen de bladeren waſt eenen ronden ſteel / die mach ſoo dick ſijn als eenen ſteck/ ende die is met ſommighe cleyn ſtekende bladeren beſedt/brenghende int opperſte eenen grooten ſchoonen/ ronden/ ſcherpen/gheſchelſferden Diſtelbol/ ſchier gheliickende de noten oft appelen van Cipperboomen/ende ſij draghen ſchoon purpuren oft Violet bru yn bloeyſel. In deſe ſtekende bollen/als ſij rijp ſijn/leyt witgraw ſaet in ſa echte wolle verborghen / gheliickende bijcans den ſade van wilden hof Soffraen/Cnicum ghenaempt. De wortel van dit ghewas is ſeer lanck ende groot.

Plaetſe

B Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Artichaut moet inde houen geplant worden / in corte iaren herwaerts is hi hier int lant gebracht wt Italien eñ wt Vranckrijck.

Den tijt.

Artichaut begint te bloeyen ontrent den ſonnenkeer / als de ſprinckhanen meeſt gheluyt gheuen.

Natuer ende complexie.

Artichaut is werm ende drooge inden tweeden graedt.

C Cracht ende werckinge.

De wortel vā Artichaut in wijn geſoden eñ ghedroncken / daermede verdrijftmen den quaden rueck eñ ſtanck die een menſch ouer alle ſijn lijf mach hebben. Deſgelijcx doet ſij ooc groen geſtooten/ eñ daerop geleyt. Als ſij in wijn geſoden is eñ gedroncke/ſo heeft ſi groote cracht om de ſtinckende vrij ne te loſſen. Als de bladerē noch teeder eñ ionck ſijn/ſo eetmenſe gelijck Spargē oft Corzaelcruyt/eñ dyergelijcke cruyden meer. De Italianen eñ Franzoyſen bereyden de opperſte bollekens ter wijle datſe noch ionck ſijn/in haer ſpijſe/ wāt ſij maken den menſche luſtich ende begeerlich om bijſlapen. De wortel geſtooten met azijn/ ende aen geſtreken/dat geneeſt de ruydicheyt ende quade crauwagie.

Strobilus. Artichaut.

Van Wandtluyſcruyt. Cap. CCCIX.

Den naem.

A Wantluyſcruyt ſchijnt eē manier oft geſlecht te ſijn vā Lis/ hoewel dat de wortel vā dit cruyt eē ander faetſoē heeft dan de wortel van Gladiol oft Lis/alſo wi dat in onſen Latijnſchen Herbario verclaert hebben. Inde Apoteke heetet Sphatula fetida. Daeromme heetet Wantluyſcruyt om dattet de wantluyſen doodet.

Tfaetſoen.

Wandtluyſcruyt heeft bladeren die ſijn gefaetſoeneert gelijck de bladeren van blaw wilde Lelien/maer ſij ſijn cleynder ende ſcherper van punte. Tuſſchen de bladeren cruypt den ſteel wt/ende opt ſop van deſen ſteel waſſen groote hauwen/bijcans gheliick de hauwen van Peonien bloemen. Eñ als haer deſe hauwen ontpluycken ende opgaen/ ſo vindtmen

Van Wandtluyscruyt. Cap. CCCIX.

Sphatula fœtida. Wandtluyscruyt

B daer schoon rondt root saet inne. De wortel van dit cruyt is eens deels bouen rondt / ende daerwt comen veel cleyn wortelkens.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast bÿ de tuynen ende haechbosschen / eñ tis in Italien ghemeyn / maer men vindet hier te lande niet vele.

Den tijt.

Tegen den Herst leuert dit gewas sÿn hauwen / die gaen daerna op ende sÿ verthoonen haer saet.

Natuer ende complexie.

Wandtluyscruyt is werm eñ droo ghe / want tis seer scherp van smake.

C

Cracht ende operatie.

Wandtluyscruyt heest bÿna deselue operatie die dat Luyscruyt heest. Het suyuert eñ reynicht crachtelÿckē / daerom ist seer goet (ende principalic sÿn sap) om de ruydicheyt ende crauwagie daermede te verdrÿuen. Het trect pÿlen ende doornen wten lÿue sonder pÿne. Men veriaecht eñ doo det de wandtluysen met desen cruyde / also wi hier bouē verclaert hebbē.

Van Wederdoot. Cap. CCCX.

Den naem.

A Dit cruyt wort in Griecx eñ Latÿn gheheeten Trichomanes eñ Capillaris. Inder Apotekē heetet Polythrychon / maer niet wel / wāt dien naem hoort den Vrouwēhayr toe / dwelckmen Adiantum / ost Capillus Veneris heet. De oorsake van sinē naem staet inden Latÿnschen Herbario ghescreuen.

Gaetsoen.

Wederdoot is een cleyn cruydeken ontrent een spanne lanck / hebbende seer cleyn castanybruyne glickende roedekens ost steelkens gelÿck netgaren / ende die sÿn op beyde sÿden doorgaens beset ende becleet met seer cleyne ronde bladerkēs / schier gelÿc de Zeelinsen / eñ op de sÿde ter eerden waert sÿn dese bladerkens bespraeyt met veel cleyn bruyngeel plackens ost tickens / gelÿck als Engelsoet. Het en leuert bloemen noch saet. Het heeft een swerte wortel / vā veel cleyn hayrē ost veesckens tsamē gehoopt.

Plaetse

Van Wederdoot. Cap. CCCX.

Trichomanes. Wederdoot.

B

Plaetse sijnder wassinge.

Wederdoot wast gheerne in doncker vochtige plaetsen / ende na bÿ dwater / ende principalick op vochtige ende natte steenrootsen ende oude mueren.

Den tijt.

Men behoort dit cruyt te vergaderen int beginsel vanden Herst ontrent S. Barthelmeus dach.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is middelbaer werm ende cout / maer het droocht / ende het scheyt ende verteert.

C

Cracht ende werckinge.

Wederdoot gesoden ende gedroncken / dat is goet voor de ghene die met pine haren adem hebben / eñ die de geel sieckte hebben / ende tot de sieckte inde milte / eñ tot de droppelpisse. Het breect den steen / ende daerom heetent sommighe oock Steenbreke. Het stoppet den loop des bnycks. Dit cruyt is goet in wÿn gedroncken voor de gene die van venÿnich gedierte ghebeten sÿn. Het brengt den vrouwen haer maentstonde / ende het lost de secondina / maer het stelpt dat bloetspouwen. Ock ist goet voor de gene die van veninich gedierte gebeten sÿn / alsment gruen stootet ende daerop leyt. Alsment inde looge leyt / ende thooft daermede gewasschen / daeraf wordet hayr wederom wassende na dattet wt gheuallen is / het verdrÿft ock de schelfferinghe vanden hoofde / ende het gheneest de loopende schorfte hoofden. Alsmen dit cruyt in water siedet / ende met wÿn mengt / ende in looghe ghedaen / ende daermede thooft ghewasschen / soo en salt hayr niet wtvallen. Het verteert ock de croppen / in deser manieren gesoden ende daerop gheleyt. Summa / het heeft al een cracht ende operatie gheliick dat Vrouwenhayr / Capillus Veneris / daer wÿ int xxviij. Capittel afghescreuen hebben.

Van Fenigrieck. Cap. CCCXI.

Den naem.

A Fenigrieck heeft dyen naem na den Latÿne / wāt in Griecx heetet Telis / Ceraitis / Aegoceros ende Bncerns / ende in Latÿn Fenumgrecum / ende alsoo heetet noch inde Apoteke. De redene van dese namen staet inden Latÿnschen

Herbario

B Herbario beſcreuen. Dit cruyt ſoude na den Grieckſchen naem wel Bockhoren eñ Coehoren moghen heeten.

Faetſoen.

Fenigriec heeft teeder/ronde/ende bruynachtige hole ſteelkens/ met veel ſchuetkens ter ſyden/ende die ſyn verchiert met bladerē / ghy ſoudt ſeggen dattet Clauerbladeren ſyn. De bloemen waſſen op de tacrkens / ende die ſyn bleeck witverwich/cleynder dan de bloemen van Vyſchboonē. Wt deſe bloemē waſſen cröme ſcherpe hauwen/die ſyn doorgaens met geel ſaet gevult. Twee van deſe hauwen neſſens malcanderen ſtaende/die ghe-
C lycken tghehoren van eenen bock/ende daerom heetment oock Bockhoren. De wortel van dit cruyt is lanck ende geel / verchiert met ſeer veel veeſelinghen.

Plaetſe ſynder waſſinge.

Fenigrieck is een ſomer ghewas/ het en can niet wel conde lyden. Het en waſt hier te lande niet van hem ſelven/men moetet inde houen door ſyn ſaet opbrenghen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio ende Jnlio/alſ dan brenget ſyn lange cromme hauwen/ende daerin dat ſaet/dat wott in Auguſto ryp.

Die natuer ende complexie.

D Dit gewas is werm inden tweeden graet/ende drooge inden eerſten.

Cracht ende operatie.

Dat meel van Fenigrieck maect weeck ende verteert. Alſment in Mee de ſiedet ende appliceert / ſoo iſt goet teghen heete ſweeringhen van buyten ende van binnen/ als die ſweeringhen niet te ſeer ionck en ſyn. Ende het maect de milte cleynder/ alſment met ſalpeter ende met azyn menget/ ende daerop leyt. Dat ſaet in water gheſoden ende daerinne gheſeten/ dat is goet voor de ghene die eenich geſwel aen haer vronwelickheyt hebben. Dat ſaet in water gheſoden / ende dat ſop daeraf door een doeckken ghedaen/dat heylet de loopende ende ſchorfte hoofden/ ende het verdryft de ſchelfferen. Dat meel met ganſen ſmout gemengt / ende een ſuppoſitorium daeraf ghemaeckt / dat opent de gheſwollen ende gheſloten vrouwen ſchamelheyt / alſmen dit daerinne doet. Men beſighet dit ſaet tot de

E tot de clyſterien/diemē tot dat roode melizoen maect. Dat ſop daer tſaet in geſoden is/ dat gebruyctmen tot dat colica paſſio/om dat fondament daermede te waſſchen. Dat ſaet in wyn gheſoden/ dat maect den vrouwen lichten arbeyt. Dat meel van dit ſaet met Lynſaet geſoden/dat doet de weedom ende pyne der moeder ceſſeren / alſmen dit daerop leyt. Het verdryft de maſen ende plecken wten aenſichte / ende de rnydicheyt / alſment met ſolfer ende hueninck mengt / ende daerop ſtryct. Dat ſaet verdryft den ſtanck vande ockſelen/alſment in water ſiedet/ende de ockſelen daermede waſſchet. Dit ſaet is goet om pyne en ſmerte te doen ceſſeren/ ende om alderhande gheſwel te verteeren/ alſment van buyten gebruyct ende daerop leyt. Daerom iſt goet in Meede gheſoden / ende gheleyt op ſweeringhen ontrent den oozen/tot dat Podagra / ende meer ander pyne ende weedom der leden/die verteerens behoeuen.

Van Wondtcruyt. Cap. CCCXII.

Den naem.

A Dit cruyt heet Wondencruyt / om dattet de wonden heylt. Men heetet oock Knechtkens cruyt/ om datment gebruyct als de iongers gebroken oft geſchoort ſyn / in Grieck heetet Telephion/ende Aizoon agrion/ in Latyn Telephium ende Jllecebra/inder Apoteke Craſſula maior.

Geſlecht.

Dit cruyt is tweederley. Deen heeft purpurbruyn bloemen/ ende dit machmen voor dmanneken houden. Dander heeft witte bloemen/ende dit mach wel dwyfken heeten. Deſe twee cruyden hebben oock een onderſcheedt inde bladeren/alſoo wy hierna breeder verclaren ſullen. Bouen deſe twee cruyden iſſer noch een / dat heeft gheel bloemen / maer dat en hebbe ick op dit pas niet connen crygh en / om te doen betrecken ende contreſeyten.

Faetſoen.

B Dmanlick Wondecruyt heeft eenen ronden/vetten/bruynen ſteel/ die is doorgaens becleedt met vette bladeren/die ſyn vol ſaps/ ghelyckende den bladeren van Porceleyne/ende ſy en ſyn niet ghekerft. Jnt ſop vande ſtelen waſſen ſchoon/bruyne/gecroonde bloemen/ſonder rueck / van faetſoene ſchier ghelyck Boelkens cruyt / hoewel dat ſy ſchoonder ende bruynder ſyn van coluere / ende elck cleyn bloemken is int aenſien ghelyck een cleyn lieflick ſterreken. Die wottel is wit / ende cnoopachtich / door malcanderen ghevlochten. Dat vrouwelick Wondencruyt is den manneken ſeer ghelyck/maer ſyn ſtelen en ſyn niet ſo ſeer bruyn / ſyn bladeren ſyn oock gruender / ende ghekerft oft met ſchaerden ghelyck eenen hanencam. De bloemen ſyn wit van coluer / en ſyn wottel is groter ende cnoopachtigher.

Plaetſe

Van Wondcruyt. Cap. CCCXII.

Acetabulum alterum purpureum.
Wondcruyt manneken.

Acetabulum alterum album.
Wondcruyt wijfken.

C Plaetse haerder wassinge.

Dese Wondencruyden wassen gheerne op plaetsen daer veel lombre is/als onder Wijngaerden/ende oock op vochtighe plaetsen.

Den tijt.

Dese Wondecruyden comen seer vroech wt inde Lenten. Si bloeyen in Julio eñ Augusto. Natuer ende complexie.

Beyde dese gheslechten van cruyden sijn werm inden eersten graedt/ende drooge inden tweeden persectelick/oft int beginsel vanden derden.

Cracht ende operatie.

D Dit cruyt gestooten eñ gheappliceert/dat heylt alderhande wonden/eñ principalick gebrokenheyt oft geschoortheyt op heymelijcke plaetsen. Het stelpt dat bloet oock crachtelijcken seer. Dit cruyt heylt de gebrokenheyt/alsment daerop leyt/ende alderhande gequetstheyt oft vlceratien/het sij inde maghe/longen/leuer/moeder oft inghewandt. Daerom soo machment besigen tot dat roode melizoen. Dat sap datmen wt de stelen ende bladeren perst/dat heeft desghelijcke operatie. De wortel met hueninck in wijn gheseden ende ghedroncken/dat heeft oock sulcken cracht. De bladeren met azijn gheslooten/die verdriuen de witte eñ swerte plecken die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Freyssam-

Van Freyssamcruyt. Cap. CCCXIII.

Den naem.

A Freyssamcruyt dat wordt ooc Drijuuldicheyt bloem gheheeten/om datmen drierhande coluer aen sijn bloemē siet. Het is een maniere van Violetten/ende na minen dunckē ist tghene datmen in Latijn Jouis flos/ende in Griecx Dios anthos noempt. Bi onsen tijden heetmen dit cruyt Herba Trinitatis/Jacea/ende Herba clauellata/eñ vande sommighen Penser bloemen cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande/tam ende wildt/ende die sijn malcanderen seer gheliick/also wi hierna scrijuen sullen.

Faetsoen.

Herba Trinitatis. Freyssamcruyt.

Tam Freyssamcruyt heeft eenē steel die is dricantich/ende binnen hol/met veel holkeelen ende ledekens. De bla-
B deren als sij eerst wtcomen/soo sijnse rondt/rondtsomme ghekerft eñ donc kergruen/ende daerna worden si lanc achtich. Wt de ledekens ost knoopkens wassen langhe bloote dunne stelen/daerop staen schoon bloemen/die hebben veelderhande/ende principalick/drijerhande coluer. Elck bloemken oft Violette heeft vijf bladerkens/waeraf dat de twee opperste gemeynlick heel purpurbruyn sijn/eñ die twee ander sijn wit/eñ dat vijfde is gheel. Sommighe van dese Violetten heb-
C ben twee hemelblauwe bladekēs/nessens de bruyne/met swerte streken oft linkens doortogen/maer midden inde gantse Violettē worden dese streepkens meest inde gheel sterrekens ghespuert. Ten derden so vindtmen oock drij blauwe bladekens staende onder de twee purpurbruyne. Int middel van alle dyen sietmen dat sterreken. Alle dese Violettē sijn sonder rueck. Als dese afvallen/so crijcht dit cruyt geel saet/dat leyt in bollekens besloten. Ende als dit saet rijp wordt/soo splijten de bollekens op/als dan sietmen dat cleyn gulden sadeken neffen malcanderen ligghen/ende tis cleynder dan tsaet van Vergouwe. Die wortel van dit cruyt is grawachtich/ende veeselachtich/ende cort/met veel hayrkens. Dat wildt Freyssamcruyt is den tammen in alle din-

R ghen

Van Freyssamcruyt. Cap. CCCXIII.

D ghen seer ghelijck/wtghenomen dat sijn bloemkens cleynder sijn/ ch niet so schoon van coluere/want sij sijn wit ende geel/ ende sommighe blaw ende geel. Het saeyt hem seluen ghelijck oock dat tamme.

Plaetse haerder wassinghe.

Dat tam Freyssamcruyt wort inde honen geplant/om dattet schoon der wtcomen soude. Dat wildt wast van selfs op de ackers.

Den tijt.

Beyde dese geslechten comen inde Lenten wt/na dat de ghemeyn Violetten wtgecomen sijn/ende sij bloeyen den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

De Freyssamcruyden en sijn niet cout van natuere/ als sommige meynen/maer sij sijn werm ende drooghe / soo dat claerlick blijckt wt haren smaeck ende operatien/ende so wi dat oock in onsen Latijnschen Herbario ghedeclareert hebben.

E

Die cracht ende operatie.

Freyssamcruyt is goet ghesoden ende ghedroncken voor de ghene die swaerlick adem hebben/het purgeert de borst ende de longhen van alder hande slijmicheyt ende fluymen. Het is goet voor ionge kinderen die dat freyssem oft stuypen ende besieckheyt hebben / ende daer door soo heetet Freyssamcruyt. Dit cruyt heylet de ruydicheyt / ende het verdrijft den iueckſel/alsment droocht/ende puluerizeert / ende met hueninck menghet ende daerop strijckt. Oock so suyuert eude heylet de wonden / alst daerin ghestroyt is.

Van Beete. Cap. CCCXIIII.

Den naem.

A BEete heetet in Griecx Teutlon oft Seutlon / ende in Latijn Beta / ende bij dyen naem kentment inde Apotekē. Den oorspronck van sinen naem staet verclaert in onsen Latijnschen Herbario.

Geslacht.

tMen vindt gemeynlick tweederhande Beete/wit ende root. De witte Beete wort in Latijn Sicula/ende bij onsen tijden Sicla genoempt.

De roode Beete heetet in Latijn Nigra Beta/want haer woetel/ bladeren/ende stelen sijn bruynroot.

Aaetsoen.

De Beete heeft eenē steel die heeft veel ribben/ ende hi is redelick lanck. De bladeren sijn breedtachtich/gelijck de bladeren van tMelde / maer sij sijn grooter eñ langer. De bloemkens staen rijgelinge deen aen dander/ van beneden aenden steel / ende de sijde tackens tot bouen toe / eñ sij sijn bleeckgruen / van saetsoen gelijck sterrekens. Na dat die afgeuallen sijn/ so vol

Van Beete. Cap. CCCXIIII.

Beta candida. Witte Beete.

Beta nigra. Roode Beete.

B so volgen daer ronde stekende knoopkens/dat is tsaet/ ende tis hert. De Beete heeft een eenighe slechte woetel/ ende sij is lanck ghelijck de wortel van Venckel/somtijts wassen ter sijdē wt de groote wortel twee oft drij cleyne met veel hayrkens.

Plaetse haerder wassinge.

tMen plandt de Beete oueral inde houen/ ende onder alle hofcruyden en isser nauwelick geen dat eer opschiet dan de Beete/want waer dat dit saet eens ter eerden valt/daer wilt dit cruyt altijt blijuen wassen.

Den tijt.

De Beete bloeyt in Julio ende Augusto/ ende daerna volcht dat saet.

Die natuer ende complexie.

De Beete is werm ende drooge/alsо haer operatie dat merckelick wt-

C wijst.

Cracht ende operatie.

Roode Beete met Linsen ghesoden eñ dat gegeten/ dat stopt den loop des buycx/ende de woetel noch veel meer. De witte Beete maect meer camergancs/ende principalick tsap. Daeromme alsmen des te veel etet / so knaghet de maghe / ende sij wordt daeraf beswaert. Beete is goet voor de ghene die sieck sijn inde leuer ende milte / want sij neempt wech haer verstoptheyt. Tsap van witte Beete met hueninck gemengt/ende inden nuese ghedaen/dat purgeret thooft. De bladeren gruen ghestooten / die

D gheneſen ende heylen de vlceratten die vooꝛts eten / alſmenſe daer ouer leyt. Si ſijn ſeer goet ghecoockt/oft te vooꝛen gheſoden/tegen dwilt vier/ ende verbꝛandtheyt. Dat ſop vande bladeren / na dat ſij gheſoden ſijn/ dat is goet teghen de ſchellen ende neten des hoofts. Die cackhielen oft de winter inde voeten heeft/ die ſal ſijn voeten in dit ſop baden. De witte Beete ghecoockt/ ende met row Loock ghegheten/dat is goet tegen de wozmen die een menſche in ſijn lijf heeſt. Dat ſap van roode Beete inde oozen gedaen/ dat is goet tegen langduerende pijne ende ſwimelinge int hooft. Dat tuyten eñ ſuyſen inde oozen vergaet ooc daermede. Alſment dꝛinct/dan loſſet de vꝛine/ ende het gheneeſt de geelſieckte. Het beneempt de pijne inde tanden/alſment daeraen ſtrijckt.

Van Wouwe. Cap. CCCXV.

Den naem.

A Dit cruyt wordt oock Verwers bloemen/ende Geelbloemen gheheeten. Sijn bloemen worden tot geel verwen ghebeſicht/ ende ſij ſijn den Brem wat gheliick. In Latijn machment wel Flos tinctorius oft tinctorum heeten. Maer hoe de oude Meeſters dit cruyt hieten/ dat is mij noch te deſer tijt onbekent.

Faetſoen.

Dit cruyt is den Brem ſeer gelijck/ eñ theeft veel gruene dunne rijſkens/ die ſijn doorgaens beſet met doncker gruene cleyn ſcherpe bladerkens gheliick bladekens vã Yſope. Int ſop vã deſe roedekẽs oft geerdekens waſſen geel bloemkens/veel bij een ghedꝛongen/gelijkende den bloeyſel vã Erwten. Ende als deſe bloemẽ afvallen/ ſo waſſen daer langhe ſwerte hawkens wt/ die ſijn vol ſwert grauwes ſaets gelijck Wicken. De wortel van dit cruyt is heel houdtachtich.

B

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Deſe Wouwe oft Verwbloemen waſſen op dꝛre onghebowde plaetſen / eñ ſomtijts bij cleyn berchſkens ende houelen.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt in Junio eñ Julio/ eñ in Auguſto wort ſijn ſaet rijp.

Flos tinctorius. Wouwe.

Natuer

C

Natuer ende complexie.

Dit gewas is bitter gelijck Brem/ ende daerom ſo moetet inden twee den graedt verwermen ende dꝛooghen.

Cracht ende operatie.

Aenghezien dat dit ghewas ſulcken natuere ende complexie heeft gheliick den Brem/ſo heuet ooc ſulcken operatie. Ende deſe operatie ſuldij vinden int lxxix. Capittel/ſpꝛekende vanden Brem.

Van Wolfsmelck. Cap. CCCXVI.

Den naem.

A Wolfsmelck/oft Geytenmelck/dat heetet in Griecx Tithymalus / ende in Latijn Lactaria / eñ Lactuca caprina oft marina. Bi onſen tijden worden alle de ſoꝛten van Wolfsmelck Eſule geheeten / eñ deſen naem Eſula blijſt noch inder Apoteken duerende.

Gheſlacht.

Wolfsmelck is menigerhande/maer pꝛincipalick hebben wij dꝛij ghe

Tithymalus helioſcopius.
Groote Wolfsmelck.

Tithymalus cyparisſias.
Smale Wolfsmelck.

Tithymalus platyphyllos.
Breede Wolfsmelck.

B slechten oft sorte van Wolfsmelck doe conterfeyten. Dat eerste wort vã Dioscoudes geheeten Helioscopius / ende in Latijn Solisequus / en in Duytsch Sonvolgende Wolfsmelck oft groot Wolfsmelc. Dat tweede geslechte heet in Latijn Cyparissias/daerom dat tet den Cypres wat ghelijck is/ eñ hier om heeten wij dat Cypressen Wolfsmelck/oft smale Wolfsmelck. Dat derde geslechte is in Griecr geheeten Platyphyllos/in Latijn Latifolius/dat is te segghen breet Wolfsmelck. Dat onderscheedt van alle drij dese cruyden staet hierna bescrenen.

C Tzaetsoen.

Dat groot Wolfsmelck heeft eenen ronden rooden steel/die is teeder ende vol wit melcks. Sijn bladeren gelijcken den bladerē van Porceleyne/maer sij en sijn soo dick niet / ende sij hebben rondtsomme cleyn keruen ghelijck een saghe. Op sijnen steel wassen schoon croonen / somtijts vier oft vijf neffen malcanderen/ende elck ionctuerken is met drij ronde bladekens omleyt. Het brengt schoon grnen bloeysel/ ende daerna brenghet cleyn nootkens drijnoudich onderscheyden / daerwt springt bruyn sadeken. De wortel is seer cleyn ende vol veesen. Dat smal Wolfsmelck heeft veel roode stelen/comende wt een wortel / ende dese stelen sijn van onder tot bonen
D met smale langhe bladerkens becleedt/ bijna gelijck alst gemeynste wildt Vlas. Op den steel wassen geel croonen. De wortel is bruyn ende houtachtich. Dat breedt Wolfsmelck heeft eenen dicken langhen gruenen steel/eñ sijn bladeren sijn lanck eñ smal. Het gelijct dat groot Wolfsmelc seer wel van bloeysel eñ saet. Eñ het heeft ock een houtachtighe wortel.

Plaetse haerder wassinge.

Deerste geslecht van Wolfsmelck wast hier en ginder inde honen/ eñ inde wijngaerden. Dat tweede wast op sandtachtighe heyden / ende vochtighe velden. Dat derde vindtmen int woudt ende in bosschen.

Den tijt.

Dat saet van Wolfsmelck wordt tegen den Herst rijp. Sijn saet vergadert men int beginsel vanden Somer.

Natuer ende complexie.

Dese cruyden sijn werm inden vierdē graet/eñ si droogen seer/si etsen ende

E eñ eten inwaerts/eñ sij bernen / sonderlinge dmelck dat wt dese cruyden compt.

Cracht ende operatie.

Dat melcksap is alder crachtichst/daerna tsaet/de bladeren ende wortel. Maer dese cruyden worden meer van buyten gevseert dan van binnen/om hayr/schorstheyt van hoof de eñ wertten daermede te verdwijnen/want si suyueren seer/eñ maken reyn. Men ghebruyct ock dese ghestooten wortel/cruyden/ ende melck / tot quade erfseericheyt oft schorstheyt des hoofts/een salue daeraf ghemaect. De buytenste schorssen van dese wortel eenen dach ende nacht in melck oft azijn te weycke geleyt / ende wederom gedroocht ende gestooten ende gepnluerizeert/ ende daeraf een half drachma met Meede oft wijn ingenomen / dat drijft alderhande waterachtige vochticheyt wten lijue. Daerom sijn dese cruyden sonderlinge goet voor de gene die dwater laden. Maer men salse altijt met sorge gebruycken/eñ altoos mastix daer bi doē/ om haer cracht wat te benemen/eñ op dat sij der magen te min schadelick sijn mogen. Maer dbeste is datmen dese cruyden alleen van buyten vsere/aenghesien datse seer heet sijn ende seer innewaerts eten ende bernen.

Van Clauercruyt. Cap. CCCXVII.

Den naem.

Trifolium pratense purpureum.
Bruyn Clauercruyt.

A Clauercruyt wordt in Griecr geheetē Triphyllon chortocopyon / ende in Latijn Trifolium pratense. Alle cruyden die drij bladeren hebben / worden in Duytsch Claueren geheetē/ eñ sonderlinghe dit cruyt / dwelck drij bladeren heeft/eñ het wast geern inde beemden.

Geslecht.

Dit Clauercruyt is drijerhande. Deerste heeft schoon lichtbruyne bloemen / ende daerom heetet bruyn Clauercruyt. Dat tweede heeft witte bloemen/ende daer dore heetet wit Clauercruyt. Dat derde heeft gheel bloemen/ ende daerom heetet geel Clauercruyt/ oft cleyn Steenclauer.

Tfaetsoen.

Bruyn Clauercruyt heeft veel ronde teeder steelkens/eñ haer ionctuerkēs sijn met dri Clauerbladekēs becleet/bo

Trifolium pratense album.
Wit Clauercruyt.

Trifolium pratense luteum.
Geel Clauercruyt.

Buen op de stelen wassen lieflijcke/lichtbruyne/ronde/tsamen ghedrongen bloemen/ eñ als dese verwelcken/dan compt daer rondt saet / dat leyt in gedrongen huyskens gesloté/eñ dat smaect gelijck Wicken. De wortel is houtachtich eñ lanck. Wit Clauercruyt is den voorgaenden cruyde ghelijck/wtgenomen dat sijn stelen row eñ gehayrt sijn / eñ desgelijcx ooc de bladeren/die oock daertoe wat langer eñ smaelder sijn dan bruyn Clauweren. Dit cruyt crijcht witte bloemē. Geel Clauercruyt crijcht ronde biesachtige steelkens eñ ronde Clauerbladekens. Sijn bloemkens sijn cleyn in een gedrongen/geel van coluer/ende als si rijp sijn/so worden swerte bollekens/dat is crom ghedronghen saet in swerte vellekens ghesloten.

Plaetse haerder wassinghe.

C Dese Clauercruyden wassen oueral inde beemden / ende inde houen. Dat geel wort oock int Coren ende op de ackers gheuonden.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Maio ende Junio/ende na desen brengen sij haer saet voort.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm ende drooghe van natueren/also haren smaeck dat wt wijst/ende so wi in onsen Latijnschen Herbario verclaert hebben.

Die

D

Die cracht ende operatie.

Dese Clauercruyden sijn goet gesoden ende gedroncken voor de vrouwen die den witten vloet hebben. De bloemen met dat saet in water ende olie ghesoden / daermede rijpen de herde bloetsweeren ende swellinghen/alsmen dit daerop leyt.

Van Bocxbaert. Cap. CCCXVIII.

Den naem.

A Dit cruyt is daerom Bocxbaert geheeten / om dat sijn bloemen eenen grijsen baert ghelijck sijn/ oft om des wille dat sijn gecroonde bladerkens/die onder aende cnopkens vande bloemen staen/ eenē baert van eenen bock gelijck sijn. Sommige heeten dit gewas oock Coeckoecxbroot/wāt het heeft gemeynlic aen sijn knoppen oft ioncturē wit schuym gelijck speecksel/eñ sij meynen dat de Coeckoeck sulcx doet. In Griecx heet Tragopogon/ende Come/ende in Latijn Barba hirci / ende Coma. Inder Apoteken en wordet niet ghebruyct.

Caetsoen.

Barba hirci. Bocxbaert.

Bocxbaert heeft eenē ronden knoop achtigen langē steel. De bladerē staen na bi malcanderē aenden steel/ bicans totten eynde toe/ gelijckende den bladeren van tammē Soffraen oft Coock. Opten steel wassen dubbel/geel/ groote/gesterrede bloemē. Als dese vergaē/ dan wordent groote hayrighe bollen/ veel grooter dan de bollen van Keerelcruyt/dit wolachtich hayr heeft swert saet onder hem / also vliecht elck sadeken wech met sijn wolle/ die opt scherpe vāt sadeken staet. De wortel is wit ende rondt/vingers dicke. Dat gants gewas is binnen vol melcks.

B

Plaetse daert wast.

Bocxbaert wast oueral inde houen ende in beemden.

Den tijt.

Bocxbaert bloeyt meest in Maio eñ Junio. Men vindes oock noch in Augusto/als dat Gras wederom wast.

Natuer ende complexie.

☌ Dit ghewas is suete/daerom moetet redelick werm sijn/ ende oock ist wat vochtich.

Cracht

C Cracht ende operatie.

Als dit cruyt ionck is dan eedtment om sijnder suetheyt wille. Men macht oock coken / ende inde spüse ghebruycken ghelijck als ander cruyden. Het is wtnemende goet voor een heete maghe/ende tot ghebreken in de borst/leuer/nieren ende blase. Sijn sap is wonderlijcken goet teghen steecken inde syde.

Van Lisdodden. Cap. CCCXIX.

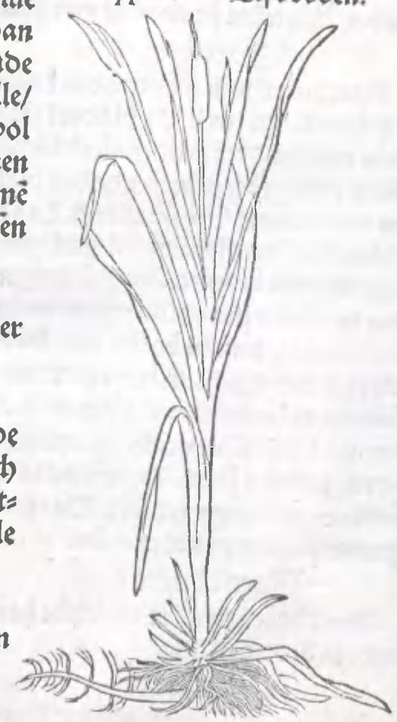
Den naem.

A Lisdodden heeten in Griecx Typhe / eñ in Latijn Typha. Dit ghewas en wort inde Apoteke niet ghebruyct.

Tfaetsoen.

Dit gewas crijcht lange swerte bladerē/ gelijck den wilden Galigaen/maer sij sijn smal eñ scherp. Het heeft eenen effenen calen steel/sonder knoopen / eñ niet hol. Op de stelen wassen de coluē oft dodden / dat en is anders niet dan sijn tsamen tgedrongen bloemen/ende dat worden ten lesten grauwe wolle/ eñ het vliecht wech. De wortel is vol ledekens met veel ionckturen / binnen wit eñ heel bol / aende ioncturen comē iaerlicx niew ooghen/daerwt wassen andere swerte bladeren.

Typha. Lisdodden.

Plaetse sijnder wassinge.

B Dese Dodden wassen aende water cant/inde maras ende in vijuers.

Den tijt.

In Julio wassen de Dodden op de stelen/ eñ in Augusto beginnen si wech te vliegen. In sommighe landen vultmen de bedden eñ cussens met de wolle oft hayr dat vande Dodden vliecht.

Natuer ende complexie.

De Dodden sijn middelbaer werm ende cout/ende sij suyueren redelick.

Cracht ende werckinge.

Dodden met oude verckens liese ghemengt/dat is een goede eñ waerachtige medicijne om den brandt van verberntheyt daermede te lesschen ende te verdriuen/alsment also daerop leyt. De Cuypers besigen de lange swerte bladeren/om den bodem vande vaten daermede te voeghen.

Van

Van Torcksch Coren. Cap. CCCXX.

Den naem.

A Dit gewas daer wi hier af scrijuen / dat is cortelinge wt Torckijen/Asia ende Griecken landt/ hier int landt ghebracht/eñ daerom heetment Torckseh Coren. In Latijn en heetet noch anders niet dan Turcicum frumentum.

Geslecht.

Men vindt vierderley geslechtē oft sorten van Torcksch Coren. Deerste leuert bruyn Coren/dat tweede rootachtich Coren/dat derde geel Coren/dat vierde wit Coren. Sij hebben ooc een onderscheet inde aren/ de welcke/al ist dat si alle geen vlimmen en hebben/ nochtans dragen sij bloeysel na tcoren dat si brengē/deen bruyn dander root / ende so voortaen. Anders sijn si malcanderen ghelijck / ende daerom hebben wij die al onder eē figure begrepen.

Turcicū frumentū. Torcksch Coren

B

Faetsoen.

Torcksch Coren heeft seer hooghe oft langhe halmen oft stelen/ ende die sijn rondt ende dicke/ ende ter wortel waert sijn sij bruyn / met veel knoopē oft ioncturen. Het heeft langhe bladeren / ghelijck scherpe Riedtbladeren. Op de stelen wassen aren/die sijn sonder vlimmen / ende sij sijn heel ydel/ want sij en brengen daerin geen saet/ ende sij draghen bloeysel ghelijck de

C Rogghe/nv bruyn/ nv root / wit oft geel/daerna dat sij Coren brenghen. Dat Coren is drijcantich/ ligghende in groote ronde dicke grasscheedē gesloten / dewelcke ter sijden vande halmen wt de ioncturen slnypen. Dit Coren leyt oock herdt tsamen ghedronghen/want elck scheede heeft somtijts acht regelen / somtijts thien/maer selden daerouer. Dat dun hayr/ dwelck bouen wt de grasscheyden wast / dat is van sulcker coluer / ghelijck dat Coren dat daerin leyt. De wortel is van veel cleyn hayrkens tesamen gheset.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit Coren is eerstmael wt Torckijen hier in dit landt ghebracht. Het compt wel op / ende daeromme ist nv seer ghemeyn/want men saeyet in de houen.

Den

D

Den tijt.

Torckſch Coren moet inde Lenten/ende principalick inden April/ghe ſaeyt worden. Maer tegen den Herſt wordet hier te lande eerſt rijp.

Die natuer ende complexie.

Torckſch Coren heeſt ſonder twijfel ſulcken natuere ende complexie ghelijck de Terwe/ende de redene van dyen hebben wij in onſen Latijnſchen Herbario verclaert.

E

Cracht ende operatie.

Gelijck als dat Torckſch Coren de natuere heeſt vande Terwe/alſoo heuet oock de operatie. Van dit Coren maectmen wter matē ſchoon wit meel/daeraf bactmen broot/dat ſtopt lichtelick. Ende daerom ſeytmen datmen in Torckijen van dit Coren geen broot en bact/dan in dieren tijden/ alſmen geen ander coren crijghen en can. Dat ſap dat wt de bladeren gheperſt wordt/dat wilt cout ſijn/ende daeromme wordet veel ghe beſicht tottet wildt vier.

Van Thymus. Cap. CCCXXI.

Den naem.

A Dit cruyt heet oock in Grieck ende Latijn Thymus. Derede waerom dattet alſo heet/ſuldi in onſen Latijnſchen Herbario beſcreuen vinden.

Thymus. Thymus.

Faetſoen.

Thymus is een cruydeken met veel tackxkens/ die ſijn becleet met ſeer cleyn bladerkens/den bladerkens van Serpyllum ghelijck/ maer ſij ſijn cleynder ende donckergruender. Int ſop van deſe tackxkens waſſen ſchoon cleyn lijf verwige bloemkens/ gelijck de bloem

B kens van Kuel. De wortel is veeſachtich/ eñ ſij heeſt veel gruen ſchuetkens/ daer ſi mede in deerde wortelt. Dit geheel gewas heeſt eenē ſtercken ruec/gelijck de Serpyllū/mer hi is lieflijker.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Den Thymus waſt geerne op magher ſteenachtighe eerde/ daer de ſonne dickwils ſchijnt.

Den tijt.

Thymus bloeyt ſpade/ alſo Theophraſtus

C phraſtus ſcrijft/ te weten ontrent S. Jans dach int midden vande ſomer/ende ſijn bloemen ſijn altijt vol byen.

Natuer ende complexie.

Thymus is werm ende drooghe inden derden graedt.

Die cracht ende operatie.

Thymus met hueninck gheſoden ende ghedroncken/ dat is goet voor de gene die kichen ende eenen ſwaren adem hebben. Hi loſt oock de wormen/ende de ſecundine/ende hi brengt den vrouwen haer maent/ende hi doet dat gheronnen bloet ſcheyden. Met ſout ende azijn is hij goet ghedroncken/want door den camerganck loſt hij de taey humoren eñ vochticheyt/Pituita ghenaempt. Een electuarie met hueninck ghemaect van ghedroochden ende ghepuluerizeerden Thymus/ ende dat gheyſeert/dat

D doet de fluymen wel wtworpen. Den Thymus met azijn geſtooten/ende gheappliceert/ dat verteeret de ſwellinghen die van coude vloten comen. Hij verdrijft de wratten/ alſment daerop leyt. Hij is goet tot weedom inde hnepen/ met wijn ende Gerſten mout ghemengt ende daerop gheleyt. Alle de ghene die onſtercke ooghen ende cranck gheſicht hebben/ ſullen altijt Thymus in haer ſpijſe doen/ want daertoe is hij wonderlijcken goet. Thymus is oock ſeer goet den ghenen die de vallende ſieckte hebben. Ende als yemandt gheuallen is/dan ſalmen hem daeraen laten riecken/ſo compt hij wederom tot hem ſelue. Als yemant Thymus met hueninck ende azijn ghemengt op ſijnen buyck leyt/ ſoo loſt hij veel windts. Deſghelijcx oock/ alſment op de gheſwollen manlickheyt leyt. Deſghelijcken operatie heeft hij oock alſment droocht/ ende een drachma van dat puluer met Meede nuechteren inneempt. Thymus ghepuluerizeert ende met ſout ghemengt/ ende inde ſpijſe ghevſeert/ dat maeckt goeden appetijt om eten.

Van groote Chamedren. Cap. CCCXXII.

Den naem.

A Dit cruyt heet in Grieck eñ Latijn Teucrium. Het mach wel groote Chamedren heetē/ wāt het is den Chamedrē ſeer gelijck/ wtgenomē dattet veel grooter eñ langer is.

Faetſoen.

Groote Chamedren is een gewas ghelijck een roede/ met bruyn ſtelen ende ronde gecroncxelde bladeren/ den Chamederbladerkens heel gelijck/ eñ ringſomme gekerſt gelijck een ſage. Sijn bloemkens ſijn cleyn eñ bruyn/gelijck de bloemkens van Chamedren. De wortel is van veel cleyn dunne witte veeſkens tſamen gheſet.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Dit cruyt en heeſt niet langhe hier int landt gheweeſt/ ſoo ick meyne/

S want

B want het is wt vrembde landen gecomen/ eñ men moetet inde houen saeyen ende planten.

Den tijt.

Het bloeyt in Junio ende Julio/ gelijck de Chamedren/ende daerna leueret sijn saet.

Natuer ende complexie.

Dit gewas is werm inden tweeden graedt/ende drooghe inden derden.

C

Cracht ende werckinge.

Groote Chamedren gedroocht/ gesoden ende ghedroncken/daeraf wort de milte seer cleyne. Het is goet voor de ghene die sieck sijn inde milte/ alsment met azijn ende met vijghen menghet/ ende ouer de milte leyt. Ock ist goet voor de ghene die van venijnich ghedierte ghebeten sijn/alsment met azijn mengt ende daerop leyt.

Teucrium. Groote Chamedren.

Van S. Jans cruyt. Cap. CCCXXIII

Den naem.

A Sint Jans cruyt heetet in Griecx eñ Latijn Hypericum. Sommighe heetent ock in Latijn Perforata/ ende Fuga demonum/om dat sijn bladerkens/alsmense teghen de Sonne houdt/ sien als oftse met naelden doorsteken waren/ ende men seyt dattet alle quaet ghespuys van gheesten veriaecht.

Faetsoen.

S. Jans cruyt heeft eenen bruynrooden viercantighen steel/met veel tackrkens verciert. Sijn bladerkens sijn den bladerē van Wijnruyte niet ongelijck/ sijnde cleyn ende smal/ ende het schijnt als ofise al met naelden doorsteken waren/als geseyt is. Bouen int sop wassen geel bloemen/elck bloem hebbende vijf bladerkens. Alsmense met de vingheren in stucken wrijft/ so compt daer bruynroot bloedich sap wt. Na dat dese bloemen af gheuallen sijn/so volgen daer hawkens na/die sijn achter aenden steel rondt/ bouen scherp toegaende ghelijck een Gersten coren/ ende in dese hawkens leyt swert saet/dat riect ghelijck hers. Het heeft een houtachtighe/langhe/geel wortel.

Plaetse

B Plaetse daert wast.

S. Jans cruyt wordt oueral inde haechbosschen ende op de canten vande ackers gheuonden.

Den tijt.

Dit ghewas bloeyt meest in Julio ende Augusto/ ende daerna brenghet sijn saet in hawkens.

Natuer ende complexie.

S. Jans cruyt is werm ende drooghe van natuere/ende subtijl van substancie.

C

Cracht ende werckinge.

S. Jans cruyt met bloemen ende saet gesoden ende gedroncken/ dat lost de vrine/ eñ brengt den vrouwen haer maent. In wijn gesoden eñ gedroncken/ verdrijuet de tertiane oft quartane/ dat is te segghen/ de drijdaechsche eñ vierdaechsche cortse. Sijn saet gesoden/ ende veertich daghen veruolgens ghedroncken/ dat geneest de weedom inde huepe/dat is dat sciatica. De bladeren metten sade gestooten/ daermede gheneestmen de verbrandtheyt/alsment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepuluerizeert/dat gheneest de vuyl rottende vlceratien ende sweeringhen/alsment daerin stroyt. Dat saet ghesoden en de ghedroncken/dat stopt den loop des buycx/ ende tis wtnemende goet tot den steen inde blase.

Hypericum. S. Jans cruyt.

Van Belsencruyt. Cap. CCCXXIIII.

Den naem.

A Belsencruyt oft Jusquiamus/ dat heetmen in Griecx ende Latijn Hyoscyamus ende Apollinaris. De Arabische meesters heetent Altercum. Juder Apoteken heetet Jusquiamus. Den oorspronck van sijn namen staet bescreuen in onsen Latijnschen Herbario.

Geslecht.

Hoewel dat de oude meesters gescreuen hebben van drijerley Belsencruyt/nochtans en is ons nv ter tijt maer een bekent/ wyens contrefeytsel ende figure wi hier gheset hebben. Aldus so willen wi op dit pas van deen scrijuen/ende laten dander varen.

B Tfaetsoen.

Hyoscyamus. Belsencruyt.

Belsencruyt heeft seer dicke stelen. Sijn bladeren als die eerst wtwassen/die sijn seer breedt/saecht/weeck/ende wolachtich/doorsneden eñ ghe-clouen bijna ghelijck Eycken loof/doncker aschverwich gruen. Dese bladeren worden opwaerts aenden steel cleynder/smaelder/eñ scherper/gekerft met vijf oft seuen scherpe punten/int aensien gelijck een handeken.

C De bloemē dat sijn bleecke doorverwighe bellen oft schellen/crnypende eerst gelijck wt byen huysken/ende sij hebben binnen vier oft vijf purpnren kopkens/ende als dese afvallen/soo worden ghelijck pottekens met cleyn deckselkens toegedect/die wassen aenden steel in ordinancie tot bouen toe. Hierinne leyt saet/ende als dit rijp is/dan ghelijcket den Huelsade/maer tis grauwer ende eerdtverwiger. Dit cruyt heeft een geel slechte wortel/vingers dicke/met veel veesen.

Plaetse sijnder wassinghe.

Jusquiamus wast overal aenden watercant/aenden wech/ende in oude hofsteden.

D Den tijt.

Belsencrnyt bloeyt den gantsen somer/ende principalick in Julio.

Die natuer ende complexie.

Belsencruyt eñ tsaet sijn cout van nature/eñ den menschen schadelick/somtijts ock doodlick/eñ daerom en salment niet van binnen innemen.

Die cracht ende operatie.

Jusquiamus gruen gestooten/alleen oft met Gersten mout gemengt/eñ geappliceert/dat stilt alderhande pine eñ doet die cesserē. Dat sap dat wt dit cruyt gheperst is/daerin maectmen doecxkens nat/eñ die leytmen over heete/loopende/ende quade ooghen/want dat doet haer hitte/ende vloten/ende haer ghebreck cesseren. Dat sap oft de olie van tsaet inde ooren gedaen/dat doet de steeckte ende pijne inde ooren vergaen. Nochtans salment met sorghen ghebruycken. De bladeren doen alderhande ghesswel cesseren eñ vergaen/alsmense also gruen daerop leyt. Si stillen ende verdrijuē de pine der leden/dat Podagra dat van hitte compt/als si met Gersten mout gemengt worden/eñ gestootē eñ daerouer geslagē.

Een

E Een voetwater van Jusquiamus gemaect/dat maeckt den mensch slapende. Desgelijcx doet oock de olie die van tsaet gemaect is/met azijn gemengt/ende opt voorhooft/ende inden slaep vanden hooft de gestreken. De bladeren stelpen dat bloeden/ende sij sijn goet voor de vrouwen die haer suyueringe te seer ouervloedich hebben/gestooten ende daerop gheleyt. De wortel van dit cruyt in azijn gesoden/eñ sekeren tijt lanck inden mont gehouden/daermede vergaet de groote onlijdelijcke pine inde tanden. In summa/aengesien dat de gruen Belsen bladeren/dat saet/ende tsap/niet alleen den mensch/maer ock twee eñ de beesten dul ende rasende maect/so en salment niet van binnen innemē/maer alleenlick van buyten vseren/om de pine te doen cesseren/ende den mensch slaperich te maken/ende tselue salmen ooc doen met discretie. Dit vermane ick hier/om de quacksalvers ende lantvaerders wille/die somtijts met dit Belsencruyt seer grof omgaen. Maer waert sake dat de heeren daertoe sagen/datmen dese nerbocuen niet toe en liet de lieden soo iammerlick te bedrieghen/so en waer dese vermaninghe niet van noode.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Den naem.

A Dit gewas/dwelck wi hier Meertsbloemen heeten/dat is een maniere van bloemen die in Griecx ende Latijn Hyacinthi genoemt sijn. Daerom heetense Meertsbloemen/om datse meest inde Meerte wtcomen/als haer de blaw Violetten verthoonen.

Hyacinthus cœruleus maior mas. Groote blaw Meertsbloem manneken.

Heslacht.

B Na de beschrijuinge van Columella/so sijn de Meertsbloemen principalick tweederhande/blaw eñ sneewit. De blauwe heeten Hyacinthi cernlei/ende dyer isser vier sorten oft geslechten/die ons bekent sijn. Deerste is wat grooter van wortel eñ bladeren dan de andere/ende daeromme heeten wi die tot een onderscheet/groote blaw Meerts bloemē manneken. Dat tweede is den eersten seer gelijck/maer tis wat cleynder van wortel/bladeren eñ bloemen. Ende dit hebben wi den naem ghegeuen groote blaw Meertsbloem wijf-

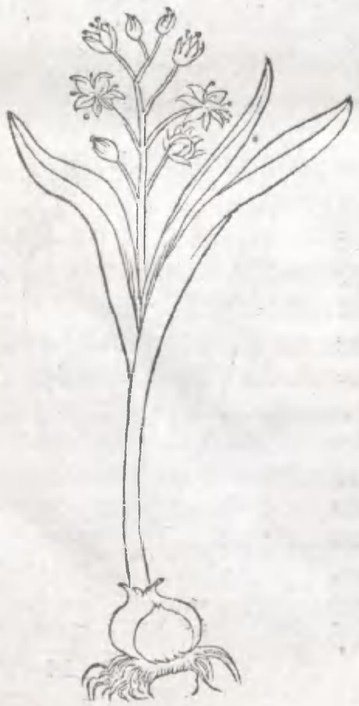
Hyacinthus cœruleus maior fœmina.
Groote blaw Meertsbloem wijfken.

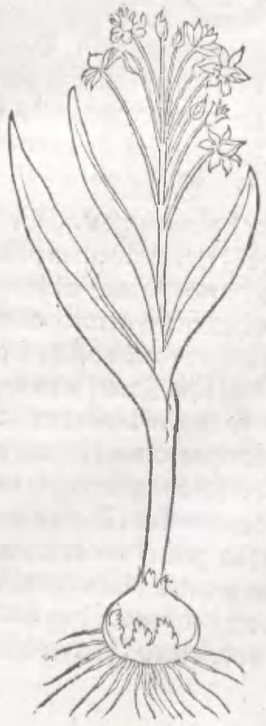
Hyacinthus cœruleus minor mas.
Cleyn blaw Meertsbloem manneken.

Hyacinthus cœruleus minor fœmina.
Cleyn blaw Meertsbloem wijfken.

Hyacinthus niueus.
Witte Meertsbloem.

Van Meertsbloemen. Cap. CCCXXV.

Cken. De derde Meertsbloeme heeft ghemeynlick niet meer dan twee bladeren/ende haer bloemen staen ghelijck sterren/den blauwen Violetten niet seer onghelijck/ ende wij heeten dese cleyn blaw Meertsbloem manneken. De vierde Meertsbloem heeft ghemeynlick drij bladeren / ende haer bloemen sijn ooc veel bleecker dan de voorgaende/ ende men heetse cleyn blauw Meertsbloem wijfken. De vijfde is der vierde in alle dinghen ghelijck / wtghenomen dat de bloemen van dese sneewit sijn. Ende daeromme gheeft hem Columella sijnen rechten naem/ende hij heetet Niueus Hyacinthus.

Faetsoen.

De Meertsbloemen hebben gemeynlick twee oft drij bladeren/die sijn smal ende lanck/den bladeren van Coock oft van Veldtayeuyn seer ghelijck. Tusschen dese bladeren comen cleyn dunne steelkens wt gelijck als Biesen/ ende die sijn met blaw bloemkens beset/die aende twee eerste geslechten seer cleyn ende ront sijn/gefaetsoeneert gelijck een laetbusse/ ende daer bouen op staet een cleyn schoon wit sterreken. De twee ander ghe-
D slechten hebben gesterrede bloemkens / ende dat leste ghestecht heeft sneewitte bloemkens/also wi hier voze verclaert hebben. Als die bloemkens vande twee eerste ghestechten afvallen/ so wozdent drijcante bollekens/ ende in elcke clijstere leyt een ront swertgraw sadeken besloten. De bloemen vande drij leste/dat worden ronde knoppen/so groot als Erwten/ somtijts oock meerder/ ende die liggen vol goutgeel saets gelijck als Milie oft Hirs. De wortel is rondt ghelijck eenen Ayeuyn bol/deen grooter dan dander/also die figure dat claerlick wtwijst.

Plaetse haerder wassinghe.

Meertsbloemen wassen geerne in dicke bosschen ende geberchten. De twee eerste geslechten en sijn niet so ghemeyn als de twee leste.

Den tijt.

De Meertsbloemen comen al wt inde Lenten / ende alsdan brengen ende leueren sij haer schoon bloemkens. Nochtans comen de twee eerste wat langsamer wt dan de leste / want die comen ghemeynlick wt int leste van Februarius ende Martius. Inden Mey verdwijnen sij wederomme ghelijck meer ander cruyden.

E
Natuer ende complexie.

De wortel van dese Meertsbloemen is coudt inden tweeden graedt/ ende drooghe inden eersten. Maer tsaet is drooghe inden derden graet/ ende middelbaer werm ende coudt.

Cracht ende operatie.

Alsmen dese wortel met wijn stootet/ende op de schamelheyt van eenighe ionghers strijcket / soo en sal daerop gheen hayr comen wassen. De wortel met wijn ghedroucken / dat stoppet den loop des buycks / ende lost de vrine/ende is goet den ghenen die van venijnich ghedierte ghebeten sijn. Dat saet stoppet meer/ daeromme heeftet meer crachten om den

loop des buycx te doen cesserē dan de woxtel. Dat saet met wijn gedroncken/dat geneest de geelsieckte. Sommighe nemen Aueroone daertoe.

Van Ysope. Cap. CCCXXVI.

Den naem.

A DE Ysope oft Hyssop heetmen in Griecx ende Latijn Hyssopus. Ende so heetet oock inder Apoteke.

Gheslacht.

Men vindt tweederhande Ysope / tam ende wildt. De tamme woxdt inde houen gheset/ende daeromme heetmen die oock hof Ysope. De wilde heetmen berch Ysope / om datse op de berghen wast.

Eaetsoen.

De hof Ysope is een houdtachtich cruyt / hebbende een herde woxtel/ ende daerwt wast eenen stam / somtijts twee oft drij / na dat den stock oudt woxdt. Het crijcht veel tacxkens oft rijskens/die sijn van onder tot bouen met schoon gruen bladerkens becleedet / van saetsoene ghelijck de bladerkens van Saturon oft Ruel. Het leuert bloemē/die sijn op bxnyn blaw ghecolureert / ende dese bloemen staen aen malcanderen deen bo-

B uen dander gelijc een are. Als de bloemen afvallen / dan volcht daer cleyn sadeken na / dat leyt in huyskens besloten. De woxtel is lanck ende houtachtich. De wilde Ysope en is ons noch niet ter hant comen / ende daeromme en consten wij die niet af conterfeyten.

Hyssopus. Ysope.

Plaetse haerder wassinge.

De tamme Ysope woxdt oueral in de houen gheplandt. De wilde wast op berghen/also wi gheseyt hebben.

Den tijt.

C De hof Ysope bloeyt principalick in Julio / ende dan behoxtmense te vergaderen/om der bloemen wille.

Natuer ende complexie.

De Ysope is werm ende drooghe inden derden graedt / ende sij is van subtijl substancie.

Cracht ende werckinge.

Ysope met Vijgen / Wijnruyte eñ

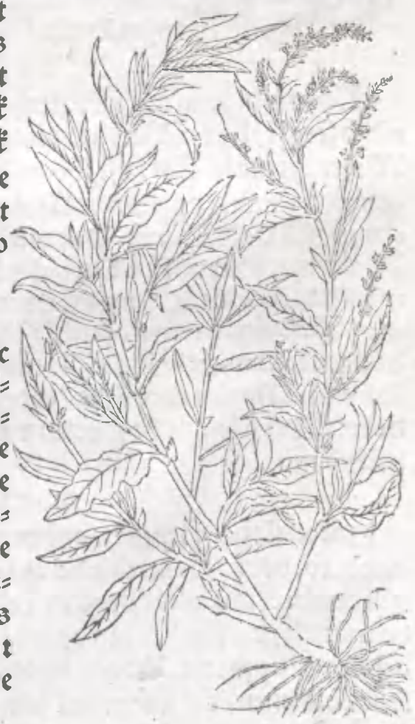
D hueninck in water gheseden ende gedroncken/ dat helpt den genen die kichen ende swaren adem hebben / eñ langduerenden hoest eñ snoteringe. Ysope met hueninck gemengt / eñ in maniere van een electuarie ingheno-men/dat doodet de woxmen. Ysope met Oxymeli ingenomen ende gedroncken / dat lost de taey slijmicheyt doox den camerganck. Ysope met Vijgen gegeten/dat laxeert. Het maect goede coluer. Het vexteert dat gronnen bloet dat onder blaw geslagenheyt leyt/in water gheseden ende daerop gheleyt. Met Vijghen gheseden ende tsop gegoxgelt/dat is goet voox den huyghe/ende geswel inde keele. Ysope met azijn geseden / ende tsop daeraf inden mont gehouden/daermede versuetet den tandtsweer. Het is seer goet teghent bijten van nateren/met Roomschen Comijn ende hueninck ende sout ghestooten/ende daerop gheleyt. Ysope in olie ghe seden ende ghestreken/dat verdrijft de luysen. Dwater daer Ysope in geseden is/dat geneest ruydicheyt/schoxfte hoofden/ende quade crauwagie/alsment daermede wascht.

Van Waterpeper. Cap. CCCXXVII.

Den naem.

A WAterpeper heeft daerō dyen naem om dattet scherp ende amper is van smake / eñ tbernt op de tonghe gheliick als Peper. Sommighe heetent oock Vlieghencruyt / om des wille dat de vliegen ende muggen oft muesien niet aenrueren en sullen yet dat met dat sap van dit cruyt bespraeyt is.

Hydropiper. Waterpeper.

Eaetsoen.

Waterpeper heeft eenē vasten/sterc sten steel met veel knoopen ende ionckxuerkens. Eñ hierop wassen sijn bladeren/die sijn den Wilghebladeren gelijck / grawachtich van coluere / ende sonderlinghe op dye sijde ter eerdenwaert. Sijn bloemen sijn te samen gedronghen / gheliick een scherpe / smale are / ende sneewit van coluere. Als dese afvallen/ soo leueret bxuyn breedt saet/dat is oock heet op de tonghe. De woxtel heeft seer veel veesen.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

B Waterpeper/na dat ſijnen naem wtwijſt/ waſt geerne op vochtighe plaetſen/bij vijuers/poelen/ende viſchputten.

Den tijt.

Waterpeper bloeyt meeſt in Auguſto/ende daerna leueret ſijn ſaet.

Natuer ende complexie.

Waterpeper is ſeer werm ende drooghe.

Cracht ende operatie.

De bladeren ende tſaet gheſtooten / dat verteert de ſweeringhen ende gheronnen bloet / ligghende ondert ghene dat blaw gheſtooten oft gheſlaghen is/alſment daerop leyt. De bladeren ghedroocht ende ghepulverizeert / daermede machmen de ſpijſe bereyden in ſtede van Peper. Dat ſap dat wt de bladeren gheperſt is/dat is goet tot vuyl wonden/ om die daermede te waſſchen.

Van Wolcruyt. Cap. CCCXXVIII.

Den naem.

A Wolcruyt dat heetmē oock Toxtſecruyt/oft Keerſſecruyt. In Griecx heetet Phlomos/in Latijn Verbaſcum/Candela regis/Candelaria/eñ Lanaria/ inder Apoteke Tapſus barbatus. Den oorſpronck van deſe namen ſtaet in onſen Latijnſchen Herbario gheallegeert.

Gheſlacht.

Men vindt principalick ſeſterhande Wolcruyt. Deerſte (alſo Dioſcorides ſcrijft) heetet Verbaſcum candidum mas / dat is te ſegghen / wit Wolcruyt manneken / oft Toxtſcruyt. Dat tweede heetet Verbaſcum candidū femina/dat is/wit Wolcruyt wijfken. Dat derde ſwert Wolcruyt/oft Wolbladeren. Dat vierde Verbaſcum ſylueſtre/dat is/wildt Wolcruyt. Dat vijfde Verbaſculum / dat is cleyn Wolcruyt/ende dit is tweederhande. Deen geeft eenen goeden ſtercken rueck / ende dit heetmen S. Peeters cruyt/oft geel Hemelsſluetel. Dander en rieckt niet/en-
B de dat heetet witte Sluetelbloemen. Dat ſeſte heet Lychnitis / ende in Duytſch Marien rooſkens / ende dit is oock tweederhande / bruyn ende wit. Dit ſijn alle de ſoorten van Wolcruyt / die ons nv te deſer tijt bekendt ſijn.

Faetſoen.

Dat eerſte heeft eenen hooghen grauwen ghehayrden ſteel/dit is vander tot bouen toe met bladeren verchiert/alſoo dat altijt deen blat bouen dander ſtaet/altijt cleynder ende ſmaelder. De bladeren beneden bij de wortele / die ſijn ſeer breedt ende lanck/wit aſchverwich gruen/ wolachtich ende ſaecht. Bouen de bladeren verthoonen haer geel welrieckende bloemen / die ſtaen rondtom den ſteel tot bonen toe/eñ elck bloeme is met

C is met vijf bladerkens onderſcheyden. Als die afvallen / ſo worden dat ronde gehayrde bollekens oft knoppekens/ die ſijn vol ſaets gelijck Huel ſaet/maer tis cleynder. Ende deſen langen ſteel met ſijn bloemen ſiet ghelijck een ſchoon keerſſe oft toxtſe / ende daerom heetment oock Toxtſcruyt/alſo bouen gheſcreuen is. Het heeft een lange ſlechte wortel / die is houtachtich ende rondt/ende vinghers dicke. Dat tweede is deſen gelijck van ſtele ende wortele. Sijn bladeren ſijn wit / ende wat wolachtich. Sijn bloemen ſijn fneewit / elck bloeme met ſes bladerkens onderſcheyden. Tſaet leyt oock in knoopachtighe bollekens beſloten. Dat derde/dwelck men ſwert Wolcruyt oft Wolbladeren heetet / dat is den eerſten heel ghelijck/ maer ſijn bladeren ſijn grooter ende ſwerter. Sijn bloemen ſijn oock veel grooter/ ende ghefaetſoeneert ghelijck rooſkens.

D Dat vierde gheſlechte/dwelck men wildt Wolcruyt heetet / dat heeft langhe ende dicke ſtelen / ende heeft bladeren ghelijck Sauiebladeren. Sijn bloemen ſijn geel ende minder dan deerſte/ eñ ſij hebben een bruyn oft purpuren ſterreken inde middel. Sijn wortel is ſeer dicke/alſoo/dat dit gants ghewas/dat daerwt compt/wel een boomken gelijct. Dat vijfde geſlecht dat heet S. Peeters cruyt / oft geel Sluetelbloemen / eñ dit cruyt ſpreyt hem wt op deerde met witte gefronſſelde bladerē/die ſijn

Verbaſcum candidum mas.
Wit Wolcruyt mamneken.

Verbaſcum candidum fœmina.
Wit Wolcruyt wijfken.

eerſt

Verbaſcum nigrum.
Swerte Wolbladeren.

Verbaſculum odoratum.
S. Peeters cruyt.

Verbaſcum ſyluestre.
Wildt Wolcruyt.

Verbaſculum non odoratum.
Witte Sluetelbloemen.

E eerſt rondt. Tuſſchen de bladeren waſt eenen ronden glatten oft eſſenen ſteel / een ſpanne lanck / ende aſchverwich. Int ſop van elcken ſteel hanghen dodergeele bloemen / die ſluypen wt witte holle ſackkens oft boſſekens / niet anders dan wt cleyn clockkens oft ſluetelpijpkens / ſomtijts elue meer oft min op eenen ſteel. Als de bloemen wtvallen / ſo worden dat cleyn bollekens in maniere vā Huelſaet / die ſijn vol ſwerts cleyns ſaets. De wortel is wit ende veeſachtich / ghelijck de wortel van Wechbreede.

De witte Sluetelbloeme is den voorgaenden cruyde ghelijck / maer dit heeft veel breeder bladeren dan dat. Sijne bloemen ſijn heel bleeckgheel / bijcans wit / ende daeromme heetet witte Sluetelbloeme. Sij en hebben gheenen ſonderlinghen rueck ghelijck de gheele. Dat ſeſte gheſlechte / met namen Marien Rooſkens / dat heeft bladeren die ſijn aſchverwich gruen / dick / ſaecht / ende wolachtich / ghelijck dat eerſte Wolcruyt / maer deſe ſijn teerder. Sinen ſteel heeft veel ioncktueren oft knoopen / ende hi is ghehayrt oft wolachtich. Deſen ſteel draecht ſchoon rooſkens / die ſijn van coluer bruyn oft wit / ende na dat eck bloem vergaen
F is / ſoo compt daer een bolleken ghelijck een Huelbolleken / dat is bouen ſcherp ghelijck een cleyn Eeckel / ende hierin leyt aſchverwich ſaet. Sijn wortel is oock hontachtich gelijck de wortel van ander Wolcruyden.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Deſe Wolcruyden vindtmen hier ende ghinder. Deerſte drij gheſlechten waſſen ghemeynlick op de heyde / neſſens den wech / aende haghen / ende bij de tuynen. Nochtans en is dat gheſlecht met de witte bloemen niet ſoo ghemeyn / als de twee andere / ende men vindes oock niet oueral. Dat vierde waſt geerne op de heyde / ende ſonderlinghe op drooghe ende ſteenachtighe heyden. De geel Sluetelbloemen oft S. Peeters cruyt dat waſt op drooge beemden / ende int Gras. De witte Sluetelbloemen waſſen ghemeynlick op de berghen ende in boſſchen. De Marien Rooſkens die ſetmen inde houen.

Den tijt.

G De Wolcruyden bloeyen principalick in Julio ende Auguſto. Ende men behoort die te vergaderen teghen den Herſt. Maer de Sluetelbloemen comen vroech wt / want daeraen merckt men dat de Lenten voor de hant ſijn. Ende in dyer tijt behoort men ſe te vergaderē / want ſij verdwinen ende vergaen haeſt.

Die natuer ende complexie.

De Wolcruyden ſijn alle drooghe van natuere / maer nochtans niet ſeer werm.

Cracht ende operatie.

De wortel vande Wolcruyden in rooden wijn gheſoden ende ghedroncken / dat ſtoppet den loop des buycks. In water gheſoden ende ghedroncken / ſoo is ſij goet voor de ghene die ghebroken ſijn / ende als yemanden in ſijn lijf yet gheſchoort oft ghequetſt is. Item teghen den

T lang-

H langduerenden hoest. Den tandtzweer verſuetet daermede / alſmen dit ſap werm inden mondt houdet. De Wolcruyden met de gheel bloemen inde looghe ghedaen/die maken ſchoon hayr. De bladeren in water ghe ſoden ende gheappliceert / die verteeren de coude ſwellinghen / ende an der ſweeringhen. Si ſijn oock goet gheleyt op dat ghene dat van eenen Scorpioen ghesteken is. Deſe bladeren ghedrooghet/ ghepulueriseert/ ende met hueninck ghemenghet / ende dat inde ſweeringhen ende won den ghedaen/ die ſullen daermede gheneſen. De bladeren van dat wildt Wolcruyt gheſtooten / daermede gheneeſtmen de verbrandtheyt / alſ men dit daerop leyt. Om Vijghen allet iaer doer ongheſcheyndt te hou den / ſoo ſalmen die op de bladeren van dat vrouwelick wit Wolcruyt legghen/want alſoo blijuenſe goet. De wortel vande Wolcruyden met Ruyte in water gheſoden ende ghedroncken / dat is goet voor den ghe nen die van eenen Scorpioen ghesteken is. Dat Wolcruyt met de gheel bloemen/ dat is goet gheſoden ende ghedroncken tot alderhande ghebre ken vande borſt/als hoest/fluymen etc. Dat ſaet in wijn gheſoden/ghe
I ſtooten ende gheappliceert / dat is goet gheleyt op yemandts leden / die wt een oft wt malcanderen ſijn / want dit beneempt de pijne ende tghe ſwel. Alſmen de bladeren met dat ſaet in wijn ſiedet / ende dan ſtootet/ ſoo treckt dat de doornen ende ſplinters wten lijue / iſt datment daerop leyt. De Sluetelbloemen hebben deſelue cracht ende operatie / want de bladeren ende bloemen drooghen neder/ende ſij verteeren de ſwellin ghen / ende daeromme ſijnſe ſeer goet tot pijne ende weedommen inde knokelen ende ioncktueren / oft Fleercijn. Ende daeromme heeten ſom mighe dit ghewas in Griecx Arthritica / ende bij onſen tijden Herba pa ralyſis/dat is te ſegghen Gichtcruyt. Dat ſop daer de Slnetelbloemen in geſoden ſijn/dat verdrijft de blaw ende ſwerte plecken/alſmenſe daer mede waſcht. Ditſelne doet oock dat ſap datmen wt de bloemen dowt. Daeromme pleghen de vrouwen haer aenſicht met dit ſap te beſtrijcken ende te waſſchen / om de plecken / maſen ende rimpelen wt den aenſichte te verdrijuen.

Van Eerdtbeſiencruyt.

Cap. CCCXXIX.

Den naem.

A Eerdtbeſyencruyt heetmen Fragaria bij onſen tijden/en de ſijn vruchten Fraga / dat is te ſegghen Eerdtbeſyen. Maer hoe de oude Grieckſche meeſters dit ſchoon lieflick cruyt hieten/dat en weet ick niet / het en ſij meſſchien Ru bus Ideus/ende ſonderlinghe tghene dat gheen ſtekende pnnctkens oft doornen en heeft / alſo wi in onſen Latijnſchen Herbario met meer woorden beweſen hebben.

Geſlecht

B Geſlecht.

Eerdtbeſycruyt is tweederhande. Deen heeft grooter bloemen ende vruchten dan dander / ende oock rooder beſyen. Anders en hebben ſij gheen onderſcheedt. Ende daeromme hebben wij die beyde onder een fi guere begrepen.

Faetſoen.

Fragaria. Eerdtbeſycruyt.

Eerdtbeſycruyt cruypt ende vlid dert op deerde / ende het en heeft gheē nen ſtengel/maer het crijcht veel lange draeykens/cruypende wt de wortel ge lijck als netgaren/ eñ ſij haken alleſins op deerde aen met cleyn cnoppekens/ daerwt comen ionghe ſtekelinghen. Het heeft ghehayrde ſtelen/ende op ee nen ſteel en waſſen niet meer dan drij
C bladeren/ ende elck bladeken is rondt omme ghekerft ghelijck een ſage. Deſe bladeren ſijn oock op deen ſijde ter eer den waert gants aſchverwich/ende ſi hebben veel ribbekens. Als deſe blade kens eerſt wtcomen / ſo ſijnſe te ſamen gheuouden ghelijck Clauerbladeren/ ende ſeer gefronſſelt. De bloemen ſijn ghelijck ſchoon witte ghesterrede Vio letten / binnen gheel. Als de vijf witte bladerkens ter ſijden afvallen/ ſo cōpt wt dat middelſte geel dingeſken / een row beſie/die is eerſt gruen/ende daer na als ſij heel rijp is/ dan ſoo wordtſe ſchoon root / binnen vol cleyn ſadekens/hebbende eenen lieflicken rueck/
D eñ ſueten ſmaeck. De wortel is buyten bruyn/ ende binnen wit/ghehayrt ende veeſachtich.

Plaetſe haerder waſſinge.

De Eerdtbeſyen waſſen op drooge graſachtige hueuelen/ aen haech boſſchen/ende inde houen / maer alderliefſt int woudt / ende in berghen daer veel lombre is.

Den tijt.

Eerdtbeſycruyt bloeyt inde Lenten/ende den gantſen ſomer door tot inden Herſt. Maer geen tijt vanden iare en crijchtmen de beſien bat dan int beginſel vanden ſomer.

Die natuer ende complexie.

De bladeren ende wortel van dit cruyt ſijn coudt ende drooghe inden eerſten graedt. De beſyen vercoelen ende drooghen / diewijl datſe noch

Eonrijp sijn. Maer als sij rijp sijn/dan sijn sij werm ende drooghe.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt ghestooten ende gheappliceert/dat heylt de wonden. Ghesoden ende ghedroncken/so stoppet den loop des buycks/ ende der vrouwen sieckte. Dat sop daeraf inden mondt ghehouden/dat conforteert en de sterckt dat tandtvleesch/het gheneest de vnyl quade monden/ende het verdrijft den quaden rueck oft stanck daerwt. Dat sap vande bladeren gheneest alderhande ghesweer / ende sonderlinghe int aensicht / ist datment daermede wascht. Ende daeromme sullen de lieden dit sap dickwils ghebruycken / dyen haer aensicht root wtbreeckt. De Eerdtbesyen verslaen den dorst / ende sij dienen wel voor een heete Colerike maghe. Dat sap vande rijpe Eerdtbesyen is goet voor de ghene die dat graueel hebben/ghedroncken / ende het suyuert ende purgeert de borst. De wortel ghesoden/ende daeraf des auondts ende des morghens gedroncken/ dat is goet teghen ouergroote hitte der leuer.

Van Valeriane. Cap. CCCXXX.

Den naem.

A Valeriane heet oock Cattencruyt eñ Ooghecruyt/ om dat de catten de wortel van dit cruyt geerne rieckeu / eñ haer oogen daermede sterckē. In Griecx eñ Latijn heetet Phu eñ Nardus sylueſtris. Inde Apoteke heetet Valeriana.

Geslacht.

Valeriaen is tweederhande. Deerste is groote Valeriana / ende die wort van sommighen gheheeten Theriacaria / dat is/Theriakelcruyt. Dander heet ghemeyn Valeriane. Dat onderscheedt dat tusschen dese twee sorten is/dat suldi hierna beschreuen vinden.

Gaetsoen.

B Groote Valeriane heeft eenen ronden/holen/effenen/teederen/bruynen stenghel / met ionckturen oft leden onderscheyden. De bladeren sijn eerst redelick breedt/ghelijck Wechbree bladeren/ende daerna worden si gheclonen ghelijck bladeren van witten hof t Mostaert / van colnere schoon gruen. Op den steel wassen schoon sneewitte bloemen / hoewel datse schijnen lijfverwich te sijn eer sij haer ontpluycken. Als tsaet rijp wordet / dan vlieghet wech ghelijck dat saet van Lattouwe. Die wortel is vinghers dicke/met veel cleyn veeselingen oft wortelkens daer nessens aen hanghende / door malcanderen ende oner malcanderen ghelijck de wortel van dat Heylich Kerstcruyt / maer veel geelder / hebbende eenen seer lieffelijcken rueck. Ende in sommighe plaetsen vercoopen de vrouwen dese wortel voor Calmus. De ghemeyn Valeriane is der voorghenoemden ghelijck van stenghel / wtghenomen dat hij int

Phu uerum. Groote Valeriane.

Phu uulgare. Ghemeyn Valeriane.

C int opperste canten oft holkelen ende strepen heest. Sijn eerste bladeren sijn heel smal/altoos twee/deen teghen dander/ghelijck twee vluegelen/ daerna worden sij wat ronder ende breeder/ringsomme gheclouen/ende donckergruen van colnere. Int sop vanden steel wassen lijfverwige bloemē. De wortel van dit cruyt is cleynder dan de wortel vande voorseyde Valeriane/eñ sij is vol veesen. Alle iaer stootet sij nieuw cleyn witte wortelkens besijden wt/daermede reynighet sij haer wederomme.

Plaetse haerder wassinge.

De groote Valeriane moet inde houen ghesedt worden / want sij en is in alle landen niet ghemeyn. Dander wast in vochte plaetsen / in beemden/ende in watergrachten.

D

Den tijt.

Valeriane bloeyt den gantsen Somer lanck.

Natuer ende complexie.

Valeriane is werm ende drooghe inden tweeden graedt.

Cracht ende operatie.

Valeriaen wortel ghesoden ende gedroncken/dat lost de vrine. Desghelijcke cracht heeft oock dat puluer/in wijn ghedroncken. Sij doet de pijne ende weedom cesseren/die een mensch in sijn syde heeft. Sij leuert den vrouwen haer maentstonde. Men doetse oock inde medicijnen / die

Men teghent venijn inneempt/ daerom isſt seer goet datmen in tijden van Peſtilentie daer af drincke. Item Valeriaen woetel in wijn oft water ge ſoden/ende dat inde ooghen gedrupt/dat maect een claer ghesichte. Sij is oock wtnemende goet om wonden ende vlceren te heylen eñ geneſen.

Van Linſen. Cap. CCCXXXI.

Den naem.

A Linſen heetmen in Griecx Phacos oft Phace / in Latijn Lens / ende Lenticula. Ende aldus heetment noch inder Apoteke.

Gaetſoen.

De Linſen waſſen op ghelijck de Wicken/met cleyn ſtelen/een elle lanck/ op alle ſijden becleet met cleyn bladerkens ghelijck veederkens. Elck blat heeft ſijnen draet oft clauwierken / daert mede haeckt ghelijck de Erwten. De bloemkens worden bruyn met wit gemengt/ eñ ſij cruypen onder wt den ſteel tuſſchen de bladerē tot bouen toe / alſo dat de opperſte bloemkens noch nanwelick haer hawkens en hebben/ als de onderſte rijp worden. Men vint ſelden meer dan vier Linſen inde hawkens/die daer waſſen na dat de bloemkens afgevallen ſijn/ ende ſommighe vande Linſen ſijn leuerverwich/ ſom gheelwit/ ende ſom grawſwert. Sij hebbē een teedere wortel met veel veeſen.

Lens. Linſen.

Plaetſe daerſe waſſen.

B De Linſen moeten in ackers opghebrocht worden gelijck als ander pottagie vruchten / eñ ſij willen een middelbaer eerde hebben.

Den tijt.

De Linſen bloeyen in Julio / daerna worden haer hawkens rijp / ende dan moetmenſe vergaderen.

Natuer ende complexie.

De Linſen ſijn middelbaer werm ende coudt / ende ſij drooghen inden tweeden graedt.

Cracht ende werckinge.

Die veel Linſen etet/die crijcht daer af doncker droeue oogen / want ſij en ſijn niet goet om verdouwen/ende ſij ſijn quaet voor de maghe / want ſij blaſen

C blaſen de mage ende de dermen ſeer op. Alſmen de Linſen met haer ſluymen etet/dan ſtoppen ſij den buyck/ want haer ſluymen oft ſchellen trecken ſeer te ſamen. Linſen in water geſoden/ende dat ſop daeraf gedroncken/dat laxeert. Maer alſmen deerſte ſop wtgietet/ende als ſi wederom in een ander water gheſoden worden/ſo ſtoppen ſi. Daerom ſijnſe goet aldus bereyt voor de ghene die den loop des buycx/ ende dat roode meliz oen hebben. Sij ſijn oock goet voor de vrouwen / die te ſeer oneruloedich haer flurie hebben. Als de ſluymen oft ſchellen vande Linſen ghedaen ſijn/ſo en ſtoppen ſij niet ſo ſeere/maer ſij voeden badt/niet teghenſtaende datſe groſ/quaet melancolieus bloet maken. Daeromr ſoo worden de menſchen lichtelick lazarus oft malaetſch / ende crijgen den cancker / alſmenſe dickwils ende veel etet. Sij maken oock ſwaer droomen/ ende ſij ſijn den hooft de ende den neruen oft zenuwen ſchadelick. Maer tis goet datmen de ſchellen af doe vande Linſen / daertoe nemende Endivie/Porceleyne/Miſpelen/drooghe Rooſen/Queappelen/ ende dyerghelijcke cruyden/ ſo ſtoppen ſij des te meer. De pijne van dat Podagra

D verſuetmen met Linſen/met Gerſten mout gheſoden / ende daerop gheleyt. Linſen met hueninck gecoockt/die dienen wel tot loopende ende metende vlceratien. Sij verteeren herde ſwellingen ende croppen/in azijn gheſoden / ende daerop gheleyt. De Linſen in zeewater oft ſout water gheſoden/ſoo ſcheydet dat gheclontert melck inde vrouwen borſten/ ende ſij verteeren dat ouer tollich melck dat daerinne is/ alſment op de borſten leyt. De Linſen ſijn goet tot alderhande gheſweer / ende tot ſchorftheyt ende ruydicheyt van lijue. Si ſijn goet in Meede gheſoden/ende geleyt op de leden die opclieuen. De Linſen wel gheſoden/ende daerna ghe ſtooten ende gheappliceert / dat ſtoppet bloedt dat wt de wonden oft elders wt loopt. Si ſijn goet ghegheten voor de ghene die ouerluoedelick vochtich ſijn / maer den ghenen die ſeer drooghe ſijn van natuere / dyen ſijnſe wter maten ſchadelick / want ſij drooghen ſeer. Daeromme aenghesien datſe dat mannelick ſaet verteeren ende verdrooghen / ſoo benemen ſij den menſch den luſt om bij te ſlapen. Ende hieromme dienen ſij badt den genen die in ſuyuerheyt leuen willen / dan die inden houwelijcken ſtaet ſijn.

Van de Linde. Cap. CCCXXXII.

Den naem.

A De Linde heet in Griecx Philyra / ende in Latijn Tilia/ ende alſo heet ſij noch inde Apoteke.

Geſlacht.

De oude meeſters ſerijuen van tweederhande Linde boom/te weten manneken eñ wijfken. Dmäneken heeft herdt/ vael / knoopachtich houdt / ende een dicke ſchorſſe / die en lact

B haer niet booghen als sij af gheschelt is/en sij rieckt dat dan de schorsse van dwijfken. Daerop en wassen ock gheen bloemen noch vruchten. Dat wijfken heeft eenē dicken stam / ende wit hout / ende dese schorsse laet haer buygen / want daer worden wiegen af ghemaect. Het brengt bloeysel ende vruchten. Dwijfken is ons alleen bekent/ ende daerom hebben wi ock alleen sijn figuere hier geset/ende van sijn faetsoen bescreuen.

Tilia. Linde.

Tfaetsoen.

C De Linde dat wijfken heeft eenen dicken stam/die breydt hem verre wt met sijn tacken. Sijn bladerē sijn den Veyle niet onghelijck / maer dese sijn weecker/ende bouē scherper toegaende/ende rondtsomme ghekerft gelijck een sage. Diewijl dat de bloemē noch in haer huyfkens oft borsekens stekē/ dan sijnse gruen/maer alsse wtcomē/ dan sijn sij bleeckgheel. Ende hier wt compt de vrucht / die is rondt ghelijck de besyen van Veyl. Ende gheen beeste en proeft oft en etet van dese vrvchten / maer de bladeren en laten sij niet te eten.

Plaetse haerder wassinge.

D De Linden wassen geerne int gheberchte. Maer nv setmense overal daermen wil/ende sonderlinghe dwijfken.

Den tijt.

Dat wijfken bloeyt in Junio.

Natuer ende complexie.

De Lindenboom is werm/hi adstringeert een luttel/ende hi snynert.

Die cracht ende operatie.

De bladeren vande vronwelijcke Linde/ die heylen de wonden / alsmen dit met azijn stootet ende daerop leyt. Dat sap wt de bladeren ende bloemen/dat verdrijft de fronsselen ende rimpelen/ eñ vlecken wten aensichte / alsmen dat aensicht daermede wascht. Dat sap vande binnenste schorsse/doet dat gheswel vergaen/alsmen dat hiermede bestrijct. Men heylt de wonden met dese schorsse / alsmense inden mont knowt eñ daerop leyt. Dit voorseyde sap is goet teghen dat wtvallen des hayrs / ende dat hayr wort daeraf wassende/alsment daerop strijckt. De vnyl monden genesen/alsmen de bladeren van Linde inden mont knowt. De bladeren

E deren in wijn oft water gheseden ende ghedroncken/die lossen de vrine/ ende sij brenghen den vrouwen haer maent. Si sijn ock goet ghevseert voor de ghene die de vallende sieckte hebben/ ende sij drijnen ende lossent graveel. De wortel heeft desghelijcke cracht. De bladeren gheknutst oft ghestooten / ende op gheswollen voeten gheleyt / daermede vergaet dat gheswel. Van dbloeysel van Linde maectmen een conserue oft suycker/ dat is goet teghen de stuypen ende tfreyssem.

Van Gouwe. Cap. CCCXXXIII.

Den naem.

A DE Gouwe oft Vergouwe/heetmen ock groot Swaluwencruyt/ende in Griecx heetmense Chelidonion mega/ende in Latijn Chelidonium maius/inder Apoteken Chelidonia. Den oorspronck vā desen naem staet in onsen Latijnschen Herbario bescreuen.

Chelidonium maius. Gouwe.

Faetsoen.

Gouwe heeft eenen teederen/ronden/ gehayrden steel / met veel tackens ter sijden ghelijck een boomken. Elck tacken aenden rechten steel heeft veel ledekens ende knoopkens. Sijn bladeren sijn den bladerē van Boterbloemen wat ghelijck/ maer sij sijn teerder ende doorsneden / ende op deen sijde switzergruē oft grawgruē/ ende op dander sijde blawgruen. Bouen op den steel / ende op de tackens wassen schoon saffraengeel bloemen/ ghelijck geel Violetten/ende dat worden ten lesten lange hawkens oft horenkens/ daerin leyt gheel bleeck cleyn sadeken gelijck Huelsaet. Alsmen dat cruyt/ steel eñ bloemen in stucken wrijuet/so compt daer geel sap wt/ende aldermeest de wortel / want die is soo gheel als goudt / met veel veesen daer neffens aenhanghende. Dit sap is gheel ghelijck Saffraen / ende scherp ende bitter / ende het heeft eenen stercken rueck.

B

Plaetse haerder wassinge.

Gouwe wast overal in plaetsen daer veel lombre is/ ende sonderlinge bij mueren ende oude structuren / ende ock bij tuynen ende haghen.

Den

C Den tijt.

Gouwe crijcht terstont bloemē/ bijcans ontrent dyen tijt als de swaluwen ouercomen/ende sijn bloeysel dnert den gantsen somer.

Natuer ende complexie.

Gouwe is werm ende drooghe inden derden graedt.

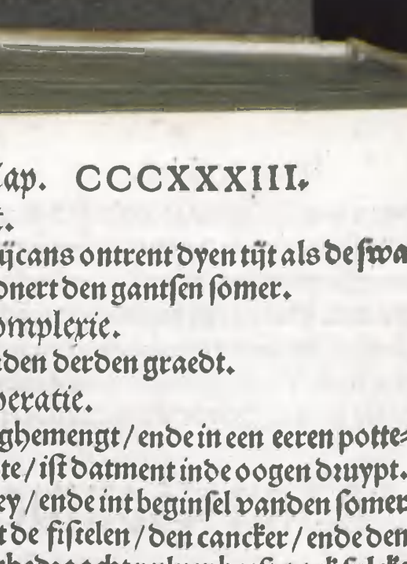
Cracht ende operatie.

Tsap van dit cruyt met hueninck ghemengt / ende in een eeren potteken ghesoden/dat maect claer ghesichte / ist datment inde oogen druypt. Men salt sap van dit cruyt inden Mey / ende int beginsel vanden somer vergaderen. Tsap van Gouwe heylt de fistelen / den cancker / ende den wolf/daermede ghewasschen. Dat ghedroocht puluer heeft oock sulcke cracht/alsment inde wonden ende ghebreken doet. De wortel met Anijs in witten wijn ghesoden ende ghedroncken / dat opent de verstoptheyt vande leuer/eñ het verdrijft de geelsieckte. Alsmen se inden mont knowt/ so vergaet den tandtsweer daermede.

Van Speencruyt. Cap. CCCXXXIIII.

Den naem.

A Speencruyt heetmē oock cleyn Schelwortel/oft cleyn Gouwe/in griecx heetet Chelidonion micron/in Latijn Chelidonium minus/eñ inder Apoteke Scrosilaria minor. Chelidoniū minus. Speencruyt.

Tfaetsoen.

Dit cruyt en heeft gheenen stengel/ maer het cruypt lancx der eerdē. Sijn bladerkens sijn ronder/cleynder/teerder/weecker/ ende vetter dan de bladeren van Veyl. Dese bladerkens wasB sen op cleyne/dunne/bruynachtige stelen/ metgaders de bloemen / dewelcke dodergeel sijn / ende seer glicken / ende sij staē gelijck schoon sterrekens. Sijn wortelen sijn knoopachtich/ ende sommighe van dyen sijn lanckachtich ghelijck Gersten corenen / gemeynlick drij oft vier bij een / met veesen daert hem mede vast maect in deerde.

Plaetse sijnder wassinghe.

Speencruyt wast bi vochtighe grachten/ in sommighe beemden ende houen die nat sijn.

Den tijt.

B Den tijt.

Dit cruyt compt wt int eynde van Februario. Het bloeyt inde Meerte/ende principalick ontrent dyer tijt als de swaluwen ouer comen. Als den Mey ghepasseert is/dan verwelct ende verdwijnet wederom.

Natuer ende complexie.

Dit cruydeken dat hier te lande wast/is wat scherp eñ heet / maer niet so seer als Galenus scrijft/want alsment proeft/soo en ist soo scherp niet op de tonghe / als die oude meesters scrijuen. Ende dit is messchien des eerdtrijcks schult / want dit lant is wat couder dan veel ander landen. Ende dese Speencruydekens sijn scherper/die op drooge plaetsen wassen/dan diemen op vochtighe plaetsen vindt/alsoo wij in onsen Latijnschen Herbario dat breeder verclaert hebben.

C Die cracht ende operatie.

Tsap vande wortel met hueninck gemengt/ ende inden nuese gedaen/ dat purgeret thooft. Desghelijcks doet oock dat cruyt met der wortel in wijn ghesoden / ende hueninck daeronder gedaen ende ghegorgelt. Dat cruyt ende wortel gruen gestooten/dat heylt ende geneest/ ende verdrijft de spene / ende de croppen oft clieren / alsment daerop leyt. Desghelijcke cracht heeft oock dat poeder/alsment daerop stroyt.

Van Chamedren. Cap. CCCXXXV.

Den naem.

A Chamedren/dit is een sorte van cruyden diemen in Griecx heet Chamedrys/eñ in Latijn Trixago. Den Griecschen naem is inder Apoteken best bekent. Anders heetet oock Quercula minor/ende Serratula.

Gheslacht.

Men vindt principalick vier gheslechten oft sorten van Chamedren. Deerste en heeten wij anders niet dan Chamedren / want het is dat oprecht Chamedrys/na dat de oude meesters daeraf scrijuen. Dat tweede gheslechte heeten wi cleyn Chamedren. Sommighe nemen oock deerste voor dmanneke/eñ dit voor dwijfken. Dat derde heet Eerdwieroock. Tvierde/blaw Chamedrē. Alle dese vier sorten van cruyden sijn sonder twijfel gestechten van Chamedrys. Aen deerste en is geen twijfel/want alle Apotekers houdent daer voor. Dat tweede riect seer wel/eñ tis oock een sorte van Chamedrys/ want Plinius scrijft lib. ix. cap. x. dattet eenē goeden rueck heeft. Wi hebben de twee leste sorten oock hieronder begrepen/want sij en dienen nergens beter dan onder dit Capittel.

Tfaetsoen.

Dat eerste gheslecht is ontrent anderhalf spanne lanck/hebbende veel dunne geerdekens/die sijn met cleyn bladerkens verchiert / staende altijt gepaert/ende vol kerfkens/den Eycken looue seer ghelijck/eñ bitter van smake.

Chamædrys uera mas.
Chamedren.

Chamædrys uera fœmina.
Cleyn Chamedren.

Chamædrys uulgaris mas.
Eerdwieroock.

Chamædrys uulgaris fœmina.
Blaw Chamedren.

C ſmake. Het cruÿcht bruynachtige bloemkens/die clim̃e hooge op in maniere vã een are. Ende als deſe afvallen/ſo leueret in ſÿn huyſkens cleyn ront ſwert ſadeken. Sÿn wortel is dunne ende cleyn/eñ wit/cruypende hier ende ginder in deerde. Dat tweede heeft eenen wtnemenden goeden rueck/eñ tghelÿct den eerſten ſeer wel met bloemkens waſſende wt huyſkens. Sÿn bladerē ſÿn oock den Eycken loone gelÿc/maer ſi ſÿn cruyſwÿs geclouen eñ geſpleten/ende ſi ſien gelÿck bladeren van Alſene/maer deſe ſÿn cleynder eñ ſchoonder. Sÿn wortel is wat dicker / cruypende hier en ginder met haer veeſen. Dat derde geſlecht is een ſeer lieflick ghewas/hebbende twee oft drÿ ſtelen/ die ſÿn ront ende gehayrt/eñ ontrent een ſpanne lanc. De bladerkens die op ſÿn ſtelen waſſen ſÿn wat langer ende ſcherper dan de twee eerſte / ende ſi ſÿn oock ring ſom gekerft gelÿck een zage. Het cruÿcht ſeer ſchoone blauwe lieflÿcke geaerde bloemkens/eñ die en waſſen niet int opperſte vande ſtelen/maer ter ſÿdē gelÿc als deerſte. Sÿn wortelkens ſÿn veeſachtich ende dunne. Dat vierde gheſlecht ende dat aldergemeynſte/ is den derden ſeer gelÿck met wortel/ſtele/bladerkens ende bloemkens/nochtans ſÿn ſÿn bladekens wat grooter ende
D breeder/ende ſÿn bloemkens en ſÿn niet ſeer blaw noch geaert gelÿck alſt derde geſlecht. Het brengt ſÿn ſadeken in twee teſkens gelÿck Ereprÿs.

Plaetſe haerder waſſinghe.

Deerſte ende alderbeſte gheſlecht van Chamedren waſt op de bergen onder heggen ende hagen/ende ſomtÿts op ſteenachtighe plaetſen. Dat tweede waſt geerne op ſteenachtighe plaetſen. Dat derde ende vierde in beemden ende graſ houen oueral.

Den tÿt.

Dat eerſte ende tweede gheſlecht bloeyen meeſt in Junio ende Julio. De twee ander ſorten int beginſel vanden Mey.

Natuer ende complexie.

De twee eerſte ſÿn werm ende drooge inden derden graedt. De twee leſte ſÿn oock van ſulcker natuere / maer niet ſo hooge inden graedt van wermte ende droochte als de twee eerſte.

E

Cracht ende operatie.

Teruyt ende de bloemen van Chamedren in water geſoden ende ghedroncken/ die ſÿn wtnemende goet voor de gene die hoeſten eñ een herde milte hebben/ende die haer water niet wel maken en connen/eñ die dwater beginnen te laden. Si brengen den vronwē haer maentſtonde/ſi verdriuen de verſtoptheyt van binnen/ ende ſi ſcheyden de grone taey humoren ende vochticheyt. Met azÿn gemengt ende gedroncken / ſo maken ſÿ de milte cleynder. In wÿn ingenomen oft van buyten geappliceert/alſo ſÿnſe goet tegen alderhande venÿn. Gedroocht ende ghepuluerizeert eñ met hueninck gemengt/alſo fuyueren ſÿ de oude vlceratien. Sÿ geneſen de geſchoortheyt oft gebroken heyt/ende wonden ende voortfetende vlceren/alſinenſe met olie mengt ende daerop geſtreken. Dat ſap vande bla-

deren met olie gemengt/dit verdrijft de donckerheyt vande ooghen/ alſment daerop ſtrijct. In ſumma de Chamedren ſijn ſeer heylſame en goe de wontcruyden / ende ſij dienen oock wel om alle groue vochticheyt en humorē te ſcheyden / daerom machmenſe wel in grooter weerdē houdē.

Van Cypres. Cap. CCCXXXVI.

Den naem.

A Cypres heetmē in Griecx Chamecyparissus / in Latijn Pumila Cupressus/dats te seggen/nederē ofte cleynē Cypres/ tot onderscheedt vanden grooten boom die oock ſo heet.

Faetſoen.

Cypres is houtachtich gelijck de Lauender / en tgants cruyt is aſchverwich gruen/met ſeer cleyn ronde geſnedē bladerkens/bij cans gelijc Heyde als ſi eerſt begint te waſſen/oft gelijck de vrouwelijcke Aueroone. Int ſop vande tackens waſſen ſchoō geel bloemkens / van faetſoen gelijc Madelieuē / maer elck bloem ſtaet op eenē beſonderē ſteel/ ſtaende daerop gelijc eē keeſken. Sijn wortel is houtachtich en vol veeſen. Dit geheel gewas heeft eenē ſeer goedē ruec gelijc den Cypresboom.

Chamæcyparissus. Cypres.

Plaetſe ſijnder waſſinghe.

Men ſedt den Cypres inde houen en in teylen.

Den tijt.

Den Cypres bloeyt in Julio / en ſelden wort hi met de bloemē geuonden.

Natuer ende complexie.

Cypres droocht ſonder groote hitte/ alſo dat ſinē ſmaeck claerlick wtwijſt.

Cracht ende werckinge.

B De Cypres bladeren geſtooten ende geappliceert/die heylen de wonden/en ſtelpent bloet. In dyer manieren genesen ſi oock de geſchoortheyt oft gebrokenheyt. Si ſijn oock goet/en ſonderlinge met Gerſten mout/ tot wildt vier/en deſghelijcke heete ſweeringen/ als die wat veroudet ſijn. De bladerē geſoden ende gedroncken/ die ſtoppen den loop des buycks ende troode meli zoen/ ende ſi verteeren en drooghen de ouertollige vochticheyt ende humorē/ die eē menſch in ſijn lijf heeft. De wortel metgaders de bladeren gheſoden ende gedroncken/ die ſijn goet voor de blaſe/ ende tot de droppelpiſſe. Dat cruyt ghedroocht en tpulver daer af in wijn ghedroncken/dat is goet teghen alderhande venijn.

Van On=

Van Onderhaue. Cap. CCCXXXVII.

Den naem.

A Onderhaue wort in Griecx geheeten Chamecyſſos/in Latijn Hedera terreſtris/ende Corona terre. En daerōme heet dit in ſommighe landen Eerdcranſkens/en Eerdtveyl / want het ſpreyt hem wt met ſijn tackens ende rijſkens/ende het croneert ende bedecket deerde.

Faetſoen.

Chamæcyſſos. Onderhaue.

Onderhaue heeft veel teeder ſteelkens/die ſijn viercant ende ontrent een ſpanne lanck/ende op alle ſijden beſedt met ronde bladerkens gelijck Veyl/ en deſe bladerkens ſijn rowachtich/ ront omme met kerfkens/cleynder ende teerder dan de Veylbladerē/ bitterachtich van ſmake / en ſterck van ruecke. Tuſſchen dye bladeren waſſen purpuren
B bloemkens gelijck Violetten/en die vallen af ſonder vrucht ende ſonder ſaet. Het heeft een cleyn wortel / ende die en wort inde Apoteke niet ghebeſeert. Dit cruyt hangt aen deerde/en ſoo cruypet hier en ghinder.

Plaetſe ſijnder waſſinge.

Onderhane waſt gemeynlick inde houen bi de tuynen ende mneren. Sij ouertrect oock ſomtijts wel eenē gantſen acker/alſo ick wel gheſien hebbe.

Den tijt.

Onderhaue compt vroech wt inde Meerte/ende inden April begint ſi te bloeyen/en ſo voorts den gheheelen ſomer.

Natuer ende complexie.

C Dit cruyt is werm ende drooge/alſo tblijct aen ſinen ſmaeck/want hi is bitter.

Cracht ende werckinge.

Tcruyt van Onderhane in water gheſoden/ende veertich oft vijftich dagen veruolgens daerafgedrōcken/dat is goet voor de gene die tſciatica oft weedom inde huepe hebben. Oock verdrijnet de geelſiecte/alſment ſes oft ſeuen dagen achtermalcanderen drinct. De bloemen alleen/ōpenē de verſtoptheyt vande leuer. Dit voorſeyde cruyt in wijn geſoden ende gedroncken/dat loſt de vrine/ende leuert den vrouwen haer maentſtonde. Onderhaue is oock goet tegen alderhande venijn/ende het drijft dat wt metten ſweete. En daer door comet dat de hoeſſmeden dit cruyt ſeer gebruycken tot de peerden die de vijuel hebben/dat is een maniere vande

peste. Oock geneestmen daermede quade vuyl monden / eñ schorftheyt/ ende meer ander corrosien/die een mensch aen sijn lijf heeft.

Van Boterbloemen.

Cap. CCCXXXVIII.

Den naem.

A Dese Boterbloeme heet in Griect ende Latijn Chrysanthemum/dat is te seggen/Goutbloeme / want sijn bloemen sijn geel gheliick gout / ende sij glicken oft blincken/ ende ist datmense met vingeren in stucken wrijft/so gaet daer vetticheyt wt.

Gaetsoen.

Chrysanthemum. Boterbloemen.

Dit is een teeder cruyt/nochtans ist struyckwijs. Het heeft caele effene stelen/ende sijn bladeren sijn menichuuldelick doorsneden/gelijck de bladeren
B van Hanenvoet. De bloemen wassen opt sop vande stelen/ende si sijn goutgeel ende glickende/ende rondt gelijck een ooge. De wortel is van veel cleyn geel wortelkens tsamen gheset.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast geerne in vochtige beemden / ende op ander waterachtige plaetsen. Wāt waer dit cruyt wast daer vindtmen sonder twijfel water/ ist sake dat ghij dat anders wel soeckt met in deerde te grauen.

C

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt inden Mey / ende daeraf blincken de beemden/ende ander vochtighe plaetsen daert gheerne wast/also wi gheseyt hebben.

Die natuer ende complexie.

Dit cruyt is werm ende drooge in alle manieren gheliick de Coedille.

Die cracht ende operatie.

Dit cruyt gheneest de gheelsieckte/ alsment siedet ende daeraf een badt gemaeckt/ende een goede wijle daerin gesteten/ende daerna gedroncken. Het is oock goet teghen den steen inde blase. De bloemen met was ghemengt/ ende daeraf een plaester ghemaeckt / dit verteert ende scheydt alderley gheswel/alsment daerop leyt.

Van Euer-

Van Euerwortel. Cap. CCCXXXIX.

Den naem.

A Euerwortel oft Beerwortel / dat heetet oock na Dlatijn Beercaerden/Carduus suarius. De Griecsche ende Romeynsche meesters hieten dit in voorleden tijden Chameleon/eñ Carduus varius. Men heetet inde Apoteke Cardopatium na dit woordeken Pancratium / want alsoo noempt Apuleius dit cruyt.

Gheslacht.

Dit cruyt is tweederhande. Deerste leyt op der eerden / want het en heeft als gheenen stenghel. Want den steel daer die stekende bloeme op staet / ende niet bonen eenen vinger lanck en is / dat en can geenen stengel heeten in snick groot gewas. Eñ dit heet Chameleon albus/dat is te seg ghen witte Euerwortel. Dat tweede gestechte crijcht eenen steel / die wast eenen cubitus lanck. Het heetet Chameleon niger / dat is te seggen/
B swerte Euerwortel. Want dit heeft een swerter wortel dan deerste. Anders sijn sij malcanderen seer gheliick.

Gaetsoen.

Carduus suarius. Euerwortel.

Witte Euerwortel heeft bladeren/ die sijn den bladerē van Artichaut gelijck / maer si sijn scherper eñ meer stekende/liggende op der eerden. Sij en heeft geenen stengel / dan alleen tgene daer de stekende bloembollē opstaen/ eñ dat en is niet eenen vingher lanck. Dese bollen draghen purpuren oft rosijnroot bloeysel/ ende dit wort daer-
C na graw hayr / daerinne leyt dat saet verborgen/ende tgelijct den sade van wilden hof Soffraen. Het heeft een lange dicke wortel/binnen wit/sterck van ruecke eñ suet. De swerte Euerwortel heese bladeren gheliick de witte/maer sij sijn wat rooder. Den stengel is vingers dicke/ rootachtich / ende anderhalf spanne lanck / daerop wassen oock stekende bleeckverwige bloemen. Dye wortel is oock lanck/ swert ende dicke/int herte gemeynlick opgeclouen / eñ in stucken gecnaecht/ binnen is sij gheel/ende wat scherp op de tonghe.

Plaetse haerder wassinge.

De witte Euerwortel wast geern op row bergen in vaste witte eerde.

Van Euerwortel. Cap. CCCXXXIX.

D De ſwerte Euerwortel wast in bosschen eñ op rouwe hooge bergen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Natuer ende complexie.

De wortelen van beyde dese cruyden sijn drooge inden derden graet/ eñ de witte is werm inden tweeden graet/ende de swerte inden derden.

Cracht ende operatie.

E De wortel van witte Euerwortel gepnluerizeert eñ een drachma van dyer met wijn inghenomen/ dat verdrijft ende iaecht de breede wormen wten liue/het is goet voor de gene die dwater laden/ eñ het lost de vrijne met crachte. Aldus is sij ock goet tegen alderley venijn / ende principalick tegent venijn ende vierichеyt der pestilentie. Dese wortel in azijn gesoden/die verdrijft de ruydicheyt / schorftheyt eñ quade crauwagie / als een mensch hem daermede wascht. Si verdrijft den tantzweer/alsmense inden mondt houdt. De wortel vande swerte Euerwortel heeft wat dootlics in haer/also Galenus schrijft/ ende daerom en behooret niet dat men die int lijf inneme. Maer van bnytē salmense besigē tot ruydicheyt/ cleyn pockens/cranwagie/ende tot alderhande desgelijcke gebreken die suyueren s behoeuen. Men neemptse ooc tot de medicamenten/daermen mede plach te etsen. Si gheneest ock de voortetende quade vlceren/alsmense stootet ende daerop leyt.

Van Roomsche Distel. Cap. CCCXL

Den naem.

A Men heeten dit gewas Roomsche Distelen / om dattet een vrembt cruyt is ende hier te lande niet van selfs en wast. Hoe dat dit gewas in voorleden tijden hiet/dat en weet ick noch niet / want dat is waerachtich / dattet niet en is Chameleon niger/also sommige meesters meynen/ende so wi in onsen Latijnsehen Herbario verclaert hebben. Het en is inder Apoteken ock niet bekent.

Gaetsoen.

Roomsche Distel heeft eenen ronden langen steel / die is vingers dicke/ende bruynachtich ende ghehayrt. De bladeren sijn groot ende bleeckgruen/op deen sijde heel aschverwich ende wolachtich / op beyde sijden doorsneden/ende sij en hebben gheen scherpe stekende doornen. Opt sop vanden steel wassen schoon ronde rouwe bollen/die draghen wit bloeysel met wat blaws ghemengt. Als dese rijp worden/soo leyt daer graw saet in verborghen/dat ghelijct der hauere / wtgenomē dattet bouen seer hayrachtich is. Het heeft een swerte houtachtighe wortel.

Plaetse sijnder wassinge.

Dese Distel / alsoo wij hier voor gheseyt hebben / en wast hier in dese landen

Van Roomsche Distel. Cap. CCCXL.

Spina incognita. Roomsche Distel.

B landen niet van haer selue̅/men moet se inde houen planten. Ende als sij eens gheplant is/ dan besaeyt sij haer seluen voorts alle iaer/ende sij compt wel op.

Den tijt.

Dese Roomsche Distel bloeyt in Julio/ende in Augusto daerna/ dan leuert sij row ghehayrt saet.

Cracht ende werckinge.

Hoewel dat wij noch gheen experientie en hebben van dit schoon ghewas/des niet te min wij hebbent doe̅ contrafeyten om dattet so schoon is. De Italianen sieden haer hoenderen eñ ander vleesch met dese Distelbollen/ghelijck Artichaut/ ende daerom denck ick dat dit cruyt ock bijna sulcken cracht ende operatie heeft. Ende die dat begeert te wete̅/ die soecke elck in sijn Capittel.

Van Hoe langher hoe lieuer. Cap. CCCXLI.

Den naem.

A Hoe langher hoe lieuer dat heet in Griecx Chamepitys/ in Latijn Ajuga oft Abiga/ende Jbiga / ende daer door comet dattet inder Apoteken Jua gheheeten wort. Den oorsprong van dese name̅ staet inden Latijnsehen Herbario.

Geslecht.

Daer sijn drij geslechten oft soorten van Chamepitys/maer ick en kenne dyer niet meer dan twee. Deerste/dat heet ick hier Hoe langer hoe lieuer dwijfken. Ende dmanneken/dat is dat derde geslecht/daer Dioscorides afschrijft. Van haer onderscheedt suldij hierna hooren.

Gaetsoen.

Hoe langher hoe lieuer dwijfken is een neder cruydeken/ cruypende lancx deerde/ende het crompt hem eens deels. Sijn bladekens gelijcken den bladekens van manlick cleyn Donderbaert oft Bladeloos/maer sij sijn gehayrt/ ende daer is taey vochticheyt binnen in. De bloemkens sijn geel oft wit. De wortel is stecht ende houtachtich ghelijck de wortel van Endiuie. Dmanneken is ooc een cleyn fijn cruydeken/met bruynachtige

B gehayrde tackkens / die sijn eerst ter wortelwaert met breede eñ gekerfde bladeren becleet/daerna met cleyndere die sijn gehayrt/ eñ elck bladt is in drij deelen oft scherpe punten ghedeylt. Het heeft schoon geel bloemkens/ eñ als dese afvallen/so brengen de hnysskens cleyn ront sadeken. De wortel is houdtachtich ende geel. Dit gants cruyt rieckt ghelijck hers.

Plaetse haerder wassinge.

Ick en heb dat eerste ghestecht in ons landt noch niet sien wassen. Dat derde heb ick gesien / eñ dat wast geern in berchachtige ende steenachtige plaetsen.

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio ende Augusto.

Die natuer ende complexie.

Si sijn werm inden tweeden graet ende drooghe inden derden.

C

Cracht ende operatie.

De bladeren van Hoe langer hoe lieuer seuen dagen achter malcanderen in wijn gedroncken/dat geneest de geelsiecte. Si genesen dat sciatica oft weedom inde hnepe/veertich dagen lanck in meede gedroncken. Sij sijn ock sonderlinge goet tegen de Leuersiecte/droppelpisse/ ende ander gebreken der nieren. Si lossen de vrine / ende sij brenghen den vrouwen haer maentstondt/in deser manieren gevseert. Dit cruyt gruen ghestoo-

Chamæpitys prima.
Hoe langer hoe lieuer dwijfken.

Chamæpitys tertia.
Hoe langher hoe lieuer dmannecken.

ten/

D ten/ dat heylt de groote wonden / ende vuyl vlceren. Met hueninck ghemengt eñ gheappliceert/so heylet de voortsetende vlceratien. Het is goet tegen de hertheyt van vrouwen borsten/ groen gestooten ende daerouer geslagen. Gepuluerizeert ende met vijghen ghemengt / ende so ingheno-men/dat lazeert. Het suyuert de moeder/met hueninck ghemengt sijnde/ ende inder vrouwen schamelheyt ghedaen. Ock ist goet voor de ghene die van nateren gebeten sijn/ alsment gruen stoot ende daerop leyt. Een mensch sal worden sweetende/als hij sijn lijf bestrijckt met dat sap vande bladeren. Dit cruyt ghesoden ende gedroncken/ dat losset verstoct oft dick bloet. Met azijn gesoden eñ gedroncken/so losset de doode vrucht.

Van Vloocruyt. Cap. CCCXLII.

Den naem.

A Dit cruyt heet in Griecx Psyllion/in Latijn Herba pulicaris / dat is te segghen / Vloocruyt / om dat sijn saet den vloyen heel ghelijck is.

Eaetsoen.

Dit cruyt heeft bladeren die sijn den Hertshoren oft Craeyenvoet gelijck/ende gehayrt ende langer/ sonder wtgaende schuetkens. Als dit cruyt eerst wtcompt/so ist gelijck gras. Sinen steel is ront eñ gehayrt/een elle lanck. Wt den seluē comē lanckachtige geaerde bollekens/ die draghen geel bloeysel/eñ als sij rijp worden/so vindtmen daerin cleyn sadeken/ dat is den vloyen heel ghelijck. Het heeft een slechte witte wortel met veel veesen oft wortelkens ter sijden.

Herba pulicaris. Vloocruyt.

B

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt en wast hier te lande niet van hem seluen / soo ick meyne / maer men moetet inde houen setten. Ende waert eens geplandt is/ daer besaeyet hem seluen alle iaer / eñ daerna en cannen tselue niet wel wtroeden.

Den tijt.

Dit cruyt bloeyt den gantsen somerdore/ende sijn bloemkens hangen aen langhe bollekens / die sijn den hoofde van eenen hondt wat ghelijck. Sijn saet wordt inden Herst rijp.

Natuer ende complexie.

Dat saet wordt meest tot de medi-

C cijnen ghebruyct/ende tselue is cout inden tweeden graedt/ende redelick drooghe ende vochtich.

Die cracht ende operatie.

Dat saet van Vloocruyt met olie van Roosen oft azijn geknutst ende geappliceert/dat is goet tot pine inde knueckelen/ende tot pine int hooft/ende ander sweeringhen oft gheswel des lijfs/ende sonderlinghe teghen wildt vier. Met azijn gheslooten sijnde/so ist goet voor de ionghe kinderen die gebroken oft gheschoort sijn/want het gheneestse alsinent daerop leyt. Het is oock goet geleyt op eenen nauel die te verre wtgaet/want hij gaet hiermede achterwaerts. Het suyuert de wonden/met boter gestooten. Tsap/dwelck wt dit cruyt gheperst wort/met hueninck gemengt/cñ in loopende oozen ghedaen/dat gheneestse. Men seyt/dat gheen vloyen inde huysen en wassen/daermen dit cruyt in draecht/tewijle dattet noch gruen is. Dit cruyt met der wortel gheseoden/ende gheapplicert/dat geneest tcolica passio.

Van valsch Spicanard.

Cap. CCCXLIII.

Den naem.

A DE cruyden die in Griecx ende Latijn Pseudonardi heeten/die noemen wij hier valsche Narden/om des wille dattet niet de oprechte Nardi en sijn/daeraf dat Dioscorides ende ander oude meesters ghesereuen hebben.

Beslacht.

Men vint tweederhande valsche Spicanardi/dmanneken en̄ trouken. Dmanneken is wat hooger/dicker/breeder/ende stercker en̄ lieflijcker van ruecke dan dwijfken. Bi onsen tijden wordet om sijn gheacrde bloemen wille Spicanardi gheeten. Dwijfken en is niet so sterck ende lieflick van ruecke/het is leegher ende dunner/inder Apoteken heetet Lauandula oft Lauendula/om datment int badt oft inde stoue ghebruyckt om de looghe ende meer ander dinghen welrieckende te maken/ende in Duytsch heetet oock Lauender.

B

Faetsoen.

De Spicanardi ende Lauender hebben viercante stelen/die sijn een weynich hol. De bladeren sijn vet/dicke/smal/ghehayrt/aschverwich gruen/gelijck de bladeren van Roosemarijn/maer sij sijn langher ende breeder. De bloemen wassen int opperste vanden steel/in faetsoen van een are met veel cleyn bruynblauwe bloemkens. Maer de Lauenderbloemen sijn veel bruynder dan de bloemen vande Spicanard. Tsaet is grawswert. De wortel is heel houtachtich met veel veesen.

Plaetse haerder wassinghe.

Beyde dese cruyden wassen gheerne op steenachtighe plaetsen/daer de sonne

Pseudonardus mas. Vals Spicanard. Pseudonardus fœmina. Lauender

C de sonne veel toecompt. Men machse saeyen/maer si comen beter op alsmen de tacrkens aferect/ende wederom in deerde leyt.

Den tijt.

Dese cruyden worden inde Lenten wederom gruen/si bloeyen in Junio ende Julio/ende dan vergadertmen haer welrieckende bloemen.

Natuer ende complexie.

Dese struycken oft cruyden sijn werm ende drooghe inden tweeden graedt/ende sij sijn van subtijl substantie.

Cracht ende werckinge.

D Spicanard en̄ Lauender met wijn gesoden en̄ gedroncken/die lossen de vrine/ende sij sijn goet tot alderhande gebreken der nieren ende blase. Alsmense in deser manieren drij oft vier dagen vseert/so brenghen si den vrouwen haer cranckheyt/ende sij lossen de secundina/ende drijuen die wt. Si verwermen een coude maghe/ende si verdriueu de inflatien die daerin sijn. Si doen de pijne der moeder cesseren/si vermorwen een herte milte/en̄ sij sijn goet voor een verstopte leuer/ende tegen de geelsieckte. Dese cruyden van buyten gheappliceert/die verdriuen de pijne en̄ swijmelinge int hooft/want si conforteren seer/en̄ stercken thooft dat cranck is. Si sijn oock goet tot lamme leden/ende sij verdrijuen de beuinghe derselver leden.

Van

Van Windtcruyt. Cap. CCCXLIIII.

Den naem.

A Dit cruyt wort oock Cueckenschelle geheeten / daeromme dat sijn bloemen den schellen oft cimbalen ghelijck sijn. In Griecx heetet Anemone agrios / ende in Latijn Anemone sylvestris. Anders heetet Herba venti / dat is Windtcruyt.

Tfaetsoen.

Windtcruyt heeft veel ghehayrde stelen / ontrent anderhalf spanne lanck. Sijn bladeren sijn den Venckelcruyde gelijc / oft den Coriander / maer si sijn veel teerder ende hayrachtiger / liggende gemeynlick op deerde wtghespreyt. Opt sop vanden stele wassen schoo purpurbmyn bloeme / van faetsoe gelijck schellen oft bellen / en si hebben binnen geel veesckens ghelijc de Roosen. Dese bloeme ontluycken haer meest als den windt waeyt.

Anemone sylvestris. Windtcruyt.

B Als dese bloemen asvallen / soo verthoont hem daerna eenen grauwen hayrachtigen rondē bol / maer thayr is graw met bruyn ghemengt / van faetsoene gelijck verckens borstelen. De wortel is swert ende veesachtich. Dat gāts gewas is scherp / en tbernt met sijnen smaeck op de tonge gelijck den scherpen Hanenvoet ende Aron.

Plaetse sijnder wassinghe.

Dit cruyt wast geerne op drooghe sandighe berghen / ende in bosschen.

Den tijt.

Windtcruyt begint vroech inden Meerte te bloeyen. Ende den geheeC len somer lanc vindtmē daer schoon bloemen aen / want ick hebse in Julio ende noch spader met schoon bloemen sten staen.

Natuer ende complexie.

Dit cruyt is seer heet ende drooghe / te weten tot inden vierden graet ghelijck Mostaertcruyt / ende dat blijckt aen sijnen smaeck / want hij is wter maten scherp.

Cracht ende operatie.

Aengesien dat dit cruyt seer bernt op de tonge / so machment gebruycken om op te bijten ende innewaerts te eten / want het treckt tot hem ende lockt wt alle de vochticheyt die int lijf sijn mach. De wortel gheknowt

D knowt wesende / die trect die taey vochticheyt wten hoofde. Men purgeert thooft met dat sap vande wortel / alsment indē nuese doet. Alsment inden ooghen laet druypen / so verteeret die dicke vellekens die daerinne ghewassen sijn / ende het maeckt een claer ghesichte. Dit cruyt met de stelen ghesoden / ende met ghesuyuerde Gerste daer de sluymkens ende tcaf af ghedaen is / hieraf crijgheu de suyghende vrouwen veel melck / als sij dat aldus eten. Desghelijck oock gruen gestooten ende op der vrouwen borsten gheleyt. In deser manieren worden sij oock gevseert om de ruydicheyt / ende dyerghelijcke onsuyuerheyt van lijue daermede te genesen / ende vuyl onsuyuer vlceratien. Tsap datmen wtet cruyt en stelen dowt / dat heeft oock desghelijcke cracht. Een deel wollen oft cottoen hierinne nat ghemaect / ende dat inder vrouwen schamelheyt gedaen / daeraf crijghen sthaer maentstonde. Men doetet oock in onsuyuer wonden / want het gheneest die.

Van Vingherhoetcruyt.

Cap. CCCXLV.

Den naem.

A Wi heeten dit cruyt Vingerhoet / om dat sijn bloemen eenē vingerhoet daermen mede naeyt seer ghelijck sijn. Men macht in Latijn Digitalis noemen.

Geslacht.

Vingerhoetcruyt is tweederhande. Deen heeft schoon lijfverwighe bruyne bloemen / ende dit machmen bruyn Vingherhoetcruyt heeten tot een onderscheedt van dander / dwelck schoon gheel bloemen heeft / ende mach daeromme wel geel Vingerhoetcruyt gheheeten worden. Sij en hebben anders geen onderscheedt dan alleen inde bloemen.

Tfaetsoen.

B Vingerhoetcruyt heeft eenen ronden steel / die is een elle lanck. De bladeren sijn lanck ende breet / den Wechbreede niet seer ongelijck / maer dese sijn ringsomme gekerst gelijck een saghe. Ter sijden aende stelen wassen schoon lieflijcke bloemen / staende in ordinancie deen bouen dander / van den haluē stengel af tot bouen toe / lijfverwich bruyn oft geel van coluer / ende van faetsoen ghelijcken sij eenen vingerhoet seer wel. Als dese bloemen afvallen / so verthoont hem dat saet / dat is breet ende lanckachtich / hebbende voor eenen langhen punct / die crijcht bouen twee gaffelkens. De wortel is swert / ende heeft veel veesen. In summa / het is een schoon lustich cruyt van aensieue.

Plaetse haerder wassinghe.

Dese cruyden wassen geerne op bergen / op steenighe plaetsen / en daer veel lombre is. Si en sijn niet seer ghemeyn / ende men vindtse selden.

Den

Van Vingerhoetcruyt. Cap. CCCXLV.

Digitalis purpurea.

Bruyn Vingherhoetcruyt.

Digitalis lutea.

Geel Vingherhoetcruyt.

C

Den tijt.

Dese cruyden bloeyen meest in Julio/ende daerna leueren sy haer saet.

Natuer ende complexie.

Si syn werm ende drooghe/dat machmen lichtelick mercken wt haren smaeck/want hi is seer bitter.

Cracht ende operatie.

D De Vingerhoet cruyden ghesoden ende ghedroncken/die scheyden de groue dicke humoren/sy suyueren ende purgeren/ende sy nemen wech de verstoptheyt vande leuer/ende der iuwendighe leden. In deser manieren brenghen sy den vrouwen haer maentstont/sy doen den mensch wtworpen/ende sy purgeren de borst. Dese cruyden syn goet teghen alderhande venyn ende vierichеyt/in wyn ghesoden ende ghedroncken. Dat puluer van dese cruyden heylt de wonden/alst daerin ghestroyt is. tMet hueninck ghemengt ende gestreken/daermede verdryfemen de masen ende vlecken/die een mensch in syn aensicht/ende aen syn gheheel lyf hebben mach. In summa/sy hebben alsulcke cracht ende operatie gelyck de Gentiane. Ende so wie die operatie begheert te weten/die soecke se int lxiij. Capittel.

Van wil-

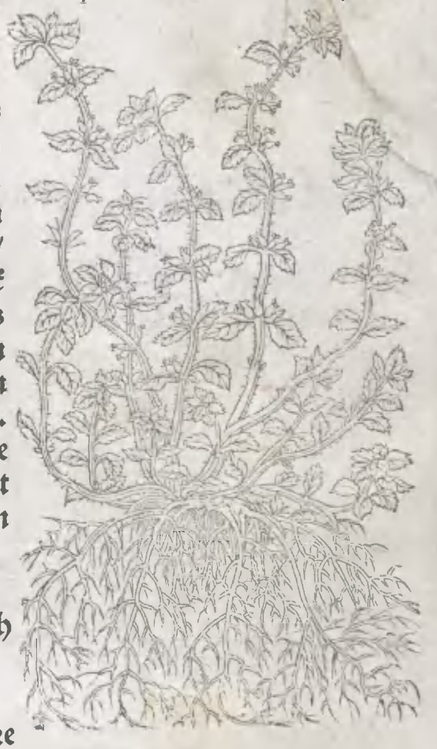
Van wilde Basilie. Cap. CCCXLVI.

Den naem.

A Wilde Basilie heeft dyen naem om datse der tamme Basilie wat gelyck is van smake en van bladeren. In Griecx heetet Ocymoides/in Latyn Ocymastrum. Veel Apotekers en kennen dit cruyt niet.

Tfaetsoen.

Ocymastrum. Wilde Basilie.

De wilde Basilie heeft eenen rouwen ghehayrden viercanten steel/die is becleet met cleyn bladekens/die syn der tamme Basilie heel gelyck vā faetsoene ende van smake/maer nyt soo sterck. Syn bloemkens staen ingsom den steel/ende sy syn bruyn oft purpu
B ren. Als de bloemkens afgeuallē syn/so comen daer cleyn hawkens gelyck pottekens/gelyckende den pottekens van Belsencruyt/hierinne leyt cleyn swert sadeken/dat en is den swerten Coriander sade niet seer ongelyck. Syn wortel breydt haer seer wt inde eerde/cruypende hier ende ginder met haer cleyn teeder veesekens. Sy en wort in medicijnen niet ghevseert.

Plaetse sijnder wassinge.

Dit cruyt wast geerne in sandtachtighe eerde aenden watercant.

Den tijt.

C Het bloeyt den gantsen somer doer tot inden winter/dan moet van coude verderuen.

Natuer ende complexie.

De wilde Basilie is werm en drooge van nature/alsomen aen synen smaeck lichtelick mercken mach/wāt hi is bitter/en adstringeert eē luttel.

Cracht ende operatie.

Tsaet van wilde Basilie in wyn ghesoden en gedroncken/dat is goet voor de gene die van slangen ende ander venynich gedierte gebeten syn. Plinius scryft dat dit cruyt oock alle de duecht ende operatie heeft/diemen der tamme Basilie oft Basilicom toescryft/also ghy dat in syn Capittel vinden sult.

Also willen wi hier deerste deel van desen Cruydeboeck beslnyten/ende metter tyt/wilt God/oock dander deel/dwelck wy onderhanden hebben/inde printe laten wtgaen/tot profyt van alle liefhebbers van deser const. Onsen lieuen Heere ende God sy lof/eere/ende prys mder ewicheyt/Amen.

PALMA RISING